

Fiscaoeconomia International Congress on Social Sciences

ECONOMIC, POLITICAL AND SOCIAL ISSUES
IN THE AGE OF GLOBALIZATION

FSCONGRESS 2019-2

Quo Vadis Social Sciences

PROCEEDINGS BOOK

20-21 DECEMBER 2019 / ANKARA
www.fscongress.com

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

**FISCAOECONOMIA
INTERNATIONAL CONGRESS
ON
SOCIAL SCIENCES
(FSCONGRESS)**

**FSCONGRESS 2019-2
(20-21 DECEMBER 2019)**

PROCEEDINGS BOOK

Editors: Ahmet Arif EREN & Orhan ŞİMŞEK

**December, 2019
ANKARA, TURKEY**

**ISBN: 978-605-80024-0-1
Türk Eğitim Yayınları**

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Chair of Congress

Ahmet Arif EREN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Executive Committee

Ahmet Arif EREN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Ahmet Emre BİBER (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Ahmet KAMACI (Bartın University, Turkey)

Ali Gökhan GÖLÇEK (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Anıl BAŞARAN (Yalova University, Turkey)

Dilek BAŞAR (Hacettepe University, Turkey)

Emek YILDIRIM ŞAHİN (Artvin Çoruh University, Turkey)

Emre ATSAN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Fatih Hakan DİKMEN (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)

Fevzi ENGİN (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Gizem EREN (Hitit University, Turkey)

Kerem GÖKTEN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Mert ŞAKI (Artvin Çoruh University, Turkey)

M. Mustafa AYDIN (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Orhan ŞİMŞEK (Artvin Çoruh University, Turkey)

Saadet AYDIN (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Vikas ARYA (Chandigarh University, India)

Yeliz SARIÖZ GÖKTEN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Zehra DOĞAN ÇALIŞKAN (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Z. Eray ESER (Artvin Çoruh University, Turkey)

Secretariat

Ersel ERTÜRK

Nuran ERTÜRK ÇAKILCI

Tolga ÇELİK

Ulaş Birkan ÇAKILCI

Barış ÇETİNKAYA

Umut ARSLAN

Yunus ODABAŞ

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Scientific Board

Aleksandra GÓRECKA (Warsaw University of Life Sciences, Poland)

Elshan BAGIRZADEH (Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan)

Enzo MINGIONE (Universita Milano Bicocca, Italy)

Heinz KURZ (Karl Franzens Universitat, Austria)

Immanuel NESS (Brooklyn College of City University, USA)

Jose R Pires MANSO (University of Beira Interior, Portugal)

Luiz Carlos BRESSER-PEREIRA (Brazil)

Mubariz HASANOV (Okan University, Turkey)

Qerkin BERISHA (University of Prishtina, Kosovo)

Romar CORREA (University of Mumbai, India)

Ahmet Arif EREN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Ahmet Emre BİBER (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Ahmet ÖZALP (Hitit University, Turkey)

Altuğ Murat KÖKTAŞ (Ahi Evran University, Turkey)

Anıl BAŞARAN (Yalova University, Turkey)

Aslı Ceren SARAL (Ankara University, Turkey)

Asu ÇIRPICI (Yıldız Technical University, Turkey)

Aziz KONUKMAN (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)

Baki DEMİREL (Tokat Gazi Osmanpaşa University)

Barış ALPASLAN (Ankara Sosyal Bilimler University, Turkey)

Bülent GÜLOĞLU (İstanbul Technical University, Turkey)

Cem AKIN (Ankara University, Turkey)

Çağatay Edgücan ŞAHİN (Ordu University, Turkey)

Çağdaş Erkan AKYÜREK (Ankara University, Turkey)

Deniz ABUKAN (Ahi Evran University, Turkey)

Derya Güler AYDIN (Hacettepe University)

Dilek ÇETİN (Suleyman Demirel University, Turkey)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Doğan BAKIRTAŞ (Manisa Celal Bayar University, Turkey)
Emek YILDIRIM ŞAHİN (Artvin Çoruh University, Turkey)
Emre AKSOY (Kırıkkale University, Turkey)
Eren ÇAŞKURLU (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)
Ergin KALA (Ukshin Hoti Prizren University, Kosovo)
Erkan ERDİL (Middle East Technical University, Turkey)
Fatih Hakan DİKMEN (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)
Fevzi ENGİN (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)
Gizem ŞİMŞEK (Siirt University, Turkey)
Gülçin TAŞKIRAN (Gaziosmanpaşa University, Turkey)
Gülenay BAŞ DİNAR (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)
Gülten DURSUN (Kocaeli University, Turkey)
Habib AKDOĞAN (Hitit University, Turkey)
Hüseyin ÖZEL (Hacettepe University, Turkey)
Işıl Şirin SELÇUK (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)
Kerem GÖKTEN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)
Levent AYDIN (Ankara Social Sciences University, Turkey)
Levent ORALLI (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)
M. Kemal AYDIN (Sakarya University, Turkey)
M. Cem OĞUZ (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)
Mehmet BAŞ (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)
Metin SARFATİ (Marmara University, Turkey)
Muammer KAYMAK (Hacettepe University, Turkey)
Murad TIRYAKIOĞLU (Afyon Kocatepe University, Turkey)
Murat BERBEROĞLU (Artvin Çoruh University, Turkey)
Mustafa DURMUŞ (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)
Müslüme NARİN (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)
Orhan ŞİMŞEK (Artvin Çoruh University, Turkey)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Ozan ERUYGUR (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)

Özgür BOR (Atılım University, Turkey)

Polat ALPMAN (Yalova University, Turkey)

Ragıp EGE (Université de Strasbourg, France)

Saadet AYDIN (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Sadık ÇUKUR (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Samet EVCİ (Osmaniye Korkut Ata University)

Sebiha KABLAY (Ordu University, Turkey)

Serap DURUSOY (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Serdal BAHÇE (Ankara University, Turkey)

Şükrü Anıl TOYGAR (Selçuk University, Turkey)

Şükrü APAYDIN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey)

Taha Bahadır SARAÇ (Hitit University, Turkey)

Taha Emre ÇİFTÇİ (Necmettin Erbakan University, Turkey)

Ufuk SERDAROĞLU (Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey)

Uğur ESER (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Umut ULUKAN (Ordu University, Turkey)

Yavuz YAYLA (19 Mayıs University, Turkey)

Yavuz YILDIRIM (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Yeliz SARIÖZ GÖKTEN (Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey)

Zehra DOĞAN ÇALIŞKAN (Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey)

Zeynep AĞDEMİR (Ahi Evran University, Turkey)

Z. Eray ESER (Artvin Çoruh University, Turkey)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

PROGRAMME

Salon Active	
Opening Ceremony 8.00-8.30	Keynote Speaker: Vikas ARYA
Coffee Break	
8.30-8.45	
8.45-10.00	Moderator: Nihat DAĞISTAN 1. Utku ALTUNÖZ, Selçuk BÜKLÜ, Kredi Genişlemesi Cari Açık Üzerindeki Etkili Mi? Türkiye Ekonomisi İçin Sınır Testi Yaklaşımı 2. Çağrı HAMURCU, Borsa Endeksinin Yabancı Yatırım Oranına Etkisi 3. Nihat DAĞISTAN, Küresel Değer Zincirleri ve Yoksullaştırıcı Büyüme 4. Sibel MELER, Şükrü Anıl TOYGAR, Sağlık Hizmetlerinin Finansmanında Teşhis İlişkili Gruplar: Dünü, Bugünü, Yarını 5. Umut DENİZ, Ali İhsan ÖZDEMİR, Kurumsal Kaynak Planlama Sistemlerinin İşletme Performansına Etkisinin Dengeli Skor Kart ile İncelenmesi: Bir Örnek Olay Çalışması
Coffee Break	
10.00-10.15	
10.15-11.25	Moderator: Umut ULUKAN 1. Umut ULUKAN, Türkiye’de Uzak Yol Şoförlerinin Çalışma Koşulları: İşçi Sağlığı ve Güvenliği Açısından Bir Değerlendirme 2. Nihan CİĞERCİ ULUKAN, Türkiye’de İç Göçü Yeniden Tartışmak: Doğu Karadeniz Örneği 3. Barış ÇETİNKAYA, Davranışsal İktisat Üzerine Bir Uygulama: Müziğin Tüketim Üzerindeki Etkisi 4. Nihal GÖKÇE, Türkiye’de Çevre Politikalarının Geleceği 5. Sebiha KABLAY-Fatoş ÖCAL, Hekimlerin Branş Seçimini Etkileyen Nedenler
11.30-12.45	Moderator: Onur SUNAL 1. İbrahim YEMEZ, Raf Yerleşiminin Müşteri Memnuniyeti Ve Satın Alma Niyetine Etkisinin İncelenmesi 2. Zaid ALRAWADIEH, Derya DEMİRDELEN, Turizm Endüstrisi ve Gayri Resmi Ekonomide Girişimcilik: Airbnb Üzerine Bir Araştırma 3. Duygu ŞAHAN-Okan TUNA, Ulaştırma Altyapısı Ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği 4. Özlem TOPÇUOĞLU, Eda BOZKURT, Türkiye’de Bölgesel Tarımın Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinde Etkinliği 5. Onur SUNAL, The Monetary Transmission Mechanism in Turkey
Lunch	
12.45-13.30	
13.30-14.45	Moderator: Yeliz SARIÖZ GÖKTEN 1. Özlem TEZER-Güney Kore Mucizesini Tersten Okumak: Chaeboller Ve Kore’nin Kalkınma Ekonomisi 2. Z. Eray ESER, Gelişmiş Ülkelerin Ortak Kaynağı: İnsan Kaynağı 3. Yusuf Kemal ÖZTÜRK, Zeynep SAĞLAMDEMİREL, Küreselleşmenin Yoksulluğa Etkileri 4. Yeliz SARIÖZ GÖKTEN-ABD Hegemonyasına Kindleberger’ın Gözünden Bakmak 5. İlyas İlker İŞLER-Aytekin GÜVEN- Dış Ticaretin Emek Talebi Üzerindeki Etkisi: Bir Karşılaştırmalı Dönem Analizi
Coffee Break	
14.45-15.00	
15.00-16.15	Moderator: Onur POLAT 1. Uğur AKKOÇ- Türkiye ve Avro Bölgesi için Taylor Kuralı Tahmini: Wavelet Dönüştürme Prensibi ile Zaman-Frekans Analizi

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	<ol style="list-style-type: none">2. Onur POLAT, “Dynamic Interaction Mechanism between Oil Price Shocks and Financial Stress: A TVP VAR Approach”3. Yusuf Kemal ÖZTÜRK, Zeynep SAĞLAMDEMİREL, Finansal Piyasaların Ülke Ekonomilerine Etkileri4. Tuğçe KUZU, Hakan ERYÜZLÜ, Sertaç HOPOĞLU, CDS Primleri Ve Faiz Şokları İlişkisi: Türkiye Örneği5. Ela HİÇYORULMAZ, “Robotik Ve Roboetiğin Finansal Analizler Üzerindeki Etkisi”
16.15-16.30	Coffee Break
16.30-17.45	Moderator: İnan AKDAĞ <ol style="list-style-type: none">1. Esat AYYILDIZ, Modern Arap Literatüründe İktisadi Darlık2. Ercan GEÇGİN, “Sabri F. ÜLGENER’in İktisat Sosyolojisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme”3. İnan AKDAĞ, “Bir Küçük Burjuva İdeolojisi Olarak Türk Milliyetçiliğinin Toplum Ve Ekonomi Perspektifi”4. Hüsnü BİLİR, Ekonomi Politinin “İhmal Edilmiş” Öncülerinden: Richard Cantillon5. Dorna JAVAN, “The agenda-setting process of the drying up of Urmia Lake in the case of the drying up of Lake Urmia through ecological mobilizations.”6. Abdul-latif MOHAMMED, Ali İhsan ÖZDEMİR, Performance Measurement in Humanitarian Organizations: An Assessment Model

	Salon Smart
8.45-10.00	Moderator: Orhan ŞİMŞEK <ol style="list-style-type: none">1. Romar CORREA, Quo Vadis Social Sciences: Prospects in History2. Luiz Carlos BRESSER-PEREIRA, The 1980s’ liberalization trap: why did Latin America fall behind East Asia?3. Orhan ŞİMŞEK, Yeni Yapısal İktisat Ve Sanayi Politikaları4. Tuğçe KUZU, Sertaç HOPOĞLU, Küreselleşme Ve Karbon Dioksit Salınımı İlişkisi: Türkiye İçin Bir Analiz (1970-2017)5. Sidra Tariq JAMIL, Perspectives on the Cross Cultural Communication Strategy between China and Islamic Countries along Belt and Road Initiative6. Jose R. Pires MANSO, Jaime de Pablo VALENCIANO, Juan Uribe TORIL, On the discussion of the 3E-economy-energy-environment interaction: a wide ranging literatüre review
10.00-10.15	Coffee Break
10.15-11.25	Moderator: Murat BERBEROĞLU <ol style="list-style-type: none">1. Rabia EFEOĞLU, Türkiye’de Finansal Kalkınmanın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi2. Murat BERBEROĞLU, Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Yöntemiyle Diğer Konut Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırılması3. Uğur UZUN, Pay Piyasası Sektör Endeksleri İle Döviz Kurları Arasındaki Etkileşim: Borsa İstanbul Örneği4. Kadir ÇOBAN, Yerel Katılımın Sağlanmasında Kent Konseylerince Kurulan Mahalle Örgütlenmelerinin Rolü5. Mithat TURHAN, Yapısal Güçlendirme Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki Etkileşim6. Şükrü APAYDIN, Ümit KOÇ, Suriyeli Göçmenlerin İşgücü Piyasasına Etkileri: Türkiye Örneği
11.25-11.30	Coffee Break

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

11.30-12.45	Moderator: Recep KAHRAMAN 1. Recep KAHRAMAN, Muhafaza Görevini Kötüye Kullanma Suçunda Maddi Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme 2. Recep KAHRAMAN, Zimmet Suçunda Zilyetliğin Devri Üzerine Bir Değerlendirme 3. Halis KARADEMİR, Ekonomik Krizlerin Öngörülüp Öngörülemeyeceği Meselesi Bağlamında Tacirlerin Sözleşmeleri Güncel Şartlara Uyarlama İstemi 4. İbrahim YEMEZ, Tüketicilerin Ücretli Poşet Uygulamasına Yönelik Algılarının İncelenmesi 5. Şeyda GÜDEK GÖLÇEK, Nükleer Silahların Adil Savaş Kuramındaki Yeri: Hiroşima Ve Nagazaki Deneyimleri
12.45-13.30	Lunch
13.30-14.45	Moderator: Ahmet Arif EREN 1. Hülya DERYA, Hasan MEMİŞ, Wilhelm RÖPKE’de Avrupa Birliği’nin Geleceği 2. Orhan ŞİMŞEK, Ahmet Arif EREN, Keynes’in İktisadi Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme 3. Hüsnü BİLİR, Türkiye’nin Biyokütle Enerjisi Potansiyeli 4. Hasan MEMİŞ, Hülya DERYA, ENDÜSTRİ 4.0: Evrim Mi Devrim Mi? 5. Haydar L. EJDER – Eren ÇAŞKURLU, Kamu Harcamaları Talebinin Gelir Esnekliği Sınamasında Wagner Kanunu Ve Musgrave Karşılaştırması
14.45-15.00	Coffee Break
15.00-16.15	Moderator: Rabia EFEOĞLU 1. Rabia EFEOĞLU, Beşeri Sermayenin Ekonomideki Etkinliği: Kırılgan Beşli Üzerine Bir Analiz 2. Aigerim IBRAYEVA, The transformation of the political culture of the Republic of Turkey and the evolution of the concept of security in the Turkish language 3. Ercan GEÇGİN, Daryush SHAYEGAN’ın Düşüncesinde Doğu Ve Batı Toplamları Arasında Ontolojik Uyumsuzluklar, Melezlikler Ve Kültürel Şizofreni 4. Mehdi Hamidi SHAFIGH, Tractor Club and Shaping of Turks Identity in Iran 5. Ahmad Faiz ANSAR, Accumulation of Trust among Pakistani Elite as the Cornerstone of China Pakistan Economic Corridor (CPEC) Governance

Contents

KREDİ GENİŞLEMESİ CARİ AÇIK ÜZERİNDEKİ ETKİLİ Mİ? TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN SINIR TESTİ YAKLAŞIMI-Utku ALTUNÖZ, Selçuk BÜKLÜ	3
BORSA ENDEKSİNİN YABANCI YATIRIM ORANINA ETKİSİ- Çağrı HAMURCU.....	27
SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA TEŞHİS İLİŞKİLİ GRUPLAR: DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI- Sibel MELER, Şükrü Anıl TOYGAR.....	36
KURUMSAL KAYNAK PLANLAMA SİSTEMLERİNİN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİNİN DENGELİ SKOR KART İLE İNCELENMESİ: BİR ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI- Umut DENİZ, Ali İhsan ÖZDEMİR	43
QUO VADIS, SOCIAL SCIENCES? PROSPECTS IN HISTORY-Romar CORREA (HİNDİSTAN)	53
THE 1980S' LIBERALIZATION TRAP:WHY DID LATIN AMERICA FALL BEHIND EAST ASIA?-Luiz Carlos BRESSER-PEREIRA (BREZİLYA)	59
YENİ YAPISAL İKTİSAT VE SANAYİ POLİTİKALARI-Orhan ŞİMŞEK	65
KÜRESELLEŞME VE KARBON DİOKSİT SALINIMI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ (1970-2017)- Tuğçe KUZU, Sertaç HOPOĞLU	71
PERSPECTIVES ON THE CROSS CULTURAL COMMUNICATOON STRATEGY BETWEEN CHINA AND ISLAMIC COUNTRIES ALONG BELT ONE ROAD INITIATIVE-Sidra Tariq JAMIL (PAKİSTAN)	89
ON THE DISCUSSION OF THE 3E - ECONOMY-ENERGY-ENVIRONMENT INTERACTIONS: A WIDE-RANGING LITERATURE REVIEW- Jose R. Pires MANSO, Jaime de Pablo VALENCIANO, Juan Uribe TORIL (PORTEKİZ)	104
DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÜZERİNE BİR UYGULAMA: MÜZİĞİN TÜKETİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ- Barış ÇETİNKAYA	129
TÜRKİYE'DE FİNANSAL KALKINMANIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ- Rabia EFEOĞLU.....	162
ORTAKLIĞA DAYALI KONUT FİNANSMAN SİSTEMİ İLE MORTGAGE FİNANSMAN SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI-Murat BERBEROĞLU.....	170
PAY PİYASASI SEKTÖR ENDEKSLERİ İLE DÖVİZ KURLARI ARASINDAKİ ETKİLEŞİM: BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ-Uğur UZUN	189
YAPISAL GÜÇLENDİRME VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ ETKİLEŞİM- Mithat TURHAN.....	200
RAF YERLEŞİMİNİN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ VE SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ- İbrahim YEMEZ.....	209
ULAŞTIRMA ALTYAPISI, BÜYÜME VE TİCARET İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ- Duygu ŞAHAN-Okan TUNA ..	223
TÜRKİYE'DE BÖLGESEL TARIMIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİNDE ETKİNLİĞİ- Özlem TOPÇUOĞLU, Eda BOZKURT.....	236
MUHAFAZA GÖREVİNİ KÖTÜYE KULLANMA SUÇUNDA MADDİ UNSURLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME- Recep KAHRAMAN	250
ZİMMET SUÇUNDA ZİLYETLİĞİN DEVRİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME- Recep KAHRAMAN	258

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

TÜKETİCİLERİN ÜCRETLİ POŞET DÜZENLEMESİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELERİNİN DEĞERLERİNDİRİLMESİ- İbrahim YEMEZ.....	265
NÜKLEER SİLAHLARIN ADİL SAVAŞ KURAMINDAKİ YERİ: HİROŞİMA VE NAGAZAKİ DENEYİMLERİ- Şeyda GÜDEK GÖLÇEK.....	288
KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUĞA ETKİLERİ- Yusuf Kemal ÖZTÜRK, Zeynep SAĞLAMDEMİREL.....	296
DIŞ TİCARETİN EMEK TALEBİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR KARŞILAŞTIRMALI DÖNEM ANALİZİ- İlyas İlker İŞLER-Aytekin GÜVEN.....	305
TÜRKİYE’NİN BİYOENERJİ POTANSİYELİ-Hüsnü BİLİR.....	319
TÜRKİYE VE AVRO BÖLGESİ İÇİN TAYLOR KURALI TAHMİNİ: WAVELET DÖNÜŞTÜRME PRENSİBİ İLE ZAMAN-FREKANS ANALİZİ- Uğur AKKOÇ.....	333
FİNANSAL PİYASALARIN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ-Yusuf Kemal ÖZTÜRK, Zeynep SAĞLAMDEMİREL.....	342
FİNANSAL PİYASALARIN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ: CDS PRİMLERİ VE FAİZ ŞOKLARI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ- Tuğçe KUZU, Hakan ERYÜZLÜ, Sertaç HOPOĞLU.....	358
ROBOTİK VE ROBOETİĞİN FİNANSAL ANALİZLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-Ela HİÇYORULMAZ.....	374
BEŞERİ SERMAYENİN EKONOMİDEKİ ETKİNLİĞİ: KIRILGAN BEŞLİ ÜZERİNE BİR ANALİZ-Rabia EFEOĞLU.....	384
THE TRANSFORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF SECURITY IN THE TURKISH LANGUAGE- Aigerim IBRAYEVA (KAZAKİSTAN).....	392
MODERN ARAP LİTERATÜRÜNDE İKTİSADİ DARLIK- Esat AYYILDIZ.....	411
SABRİ F. ÜLGENER’İN İKTİSAT SOSYOLOJİSİNE KATKILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME-Ercan GEÇGİN.....	421
BİR KÜÇÜK BURJUVA İDEOLOJİSİ OLARAK TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TOPLUM VE EKONOMİ PERSPEKTİFİ- İnan AKDAĞ.....	439
THE AGENDA-SETTING PROCESS OF THE DRYING UP OF URMIA LAKE IN THE CASE OF THE DRYING UP OF LAKE URMIA THROUGH ECOLOGICAL MOBILIZATIONS-Dorna JAVAN (FRANSA).....	453
PERFORMANCE MEASUREMENT İN HUMANİTARIAN ORGANIZATIONS: AN ASSESSMENT MODEL- Abdulatif MOHAMMED, Ali İhsan ÖZDEMİR.....	467
EKONOMİ POLİTİĞİN “İHMAL EDİLMİŞ” ÖNCÜLERİNDEN: RICHARD CANTİLLON-Hüsnü BİLİR.....	492
DARYUSH SHAYEGAN’IN DÜŞÜNÇESİNDE DOĞU VE BATI TOPLUMLARI ARASINDA ONTOLOJİK UYUMSUZLUKLAR, MEZELİKLER VE KÜLTÜREL ŞİZOFRENİ-Ercan GEÇGİN.....	502
SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ-Şükrü APAYDIN, Ümit KOÇ.....	519

KREDİ GENİŞLEMESİ CARİ AÇIK ÜZERİNDEKİ ETKİLİ Mİ? TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN SINIR TESTİ YAKLAŞIMI

Utku ALTUNÖZ¹, Selçuk BÜKLÜ

Özet

Çalışmanın amacı ‘cari açığın en önemli nedenlerinden biri kredi hacminin artmasıdır’ tezinin geçerliliğini araştırmak ve literatüre katkı sağlamaktır. Bu bağlama teorik anlamda cari açık-kredi ilişkisinin incelenmesinin amacıyla cari açık-kredi hacmi serileri için Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı tercih edilmiş ve değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkileri bu yaklaşımla analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiş olmakla birlikte yurtiçi toplam kredi hacmi/ GSYH oranının 1 birim birim artması, cari açık/GSYH oranını uzun dönemde yaklaşık 0.045 puan arttıracaktır. Söz konusu sonuç teorik beklentiler doğrultusunda olmakla birlikte Türkiye ekonomisi için incelenen dönemde kredi hacminin cari açığı çok güçlü bir şekilde etkilediği söylenememektedir. Hata düzeltme mekanizmasının işlevsel olduğu modelde, kısa dönem dengesizliklerin 6,5 ay sonra dengeye geldiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kredi Genişlemesi, Cari Açık, Kredi Genişlemesi, Eş bütünleşme, ARDL

JEL: H81, F32, B23, C22

DOES CREDIT EXPANSION EFFECTIVE ON CURRENT ACCOUNT DEFICIT? ARDL APPROACH FOR TURKISH ECONOMY

Abstract

The aim of the study is to investigate the validity of the thesis ‘one of the most important problems of the current account deficit is one of the most important causes of Turkey's economy is the increased volume of loans’ and to contribute to the literature. In this context, it is theoretically possible to examine the current account deficit-loan relationship for the current account deficit-credit volume series Pesaran et al. (2001) developed a boundary test approach. According to the

¹ Doç. Dr., Sinop Üniversitesi

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

results of the analysis, the increase in the share of the total domestic credit volume in the GDP in the long term will increase the current account deficit in GDP by 0.045 points. Although the result is in line with theoretical expectations, the volume of credit cannot affect the current account deficit as much as theoretical expectations for the examined period. In the error correction model, detected that short run deviations were eliminated in about 6,5 months and the series moving together in the long run.

Keywords: Credit Expansion , Current Account Deficit, ARDL.

JEL :H81, F32, B23, C58

Giriş

2008 Krizi sonrasında uygulanan ekonomi programları ile ulaşılan olumlu makro ekonomik göstergeler, Türkiye’de kredi talebindeki artışı desteklemiş, bu durumun kredi hacminin genişlemesine neden olmuştur. Kredi genişlemesinde beklenenin üzerinde meydana gelen artışlar, ithalata bağımlı iç tüketimi arttırmış ve cari açığın artmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte Türkiye ekonomisinde kronikleşen cari işlemler açığındaki sürekli artış, finansal istikrar bakımından bazı riskleri de tartışılır hale getirmiştir. Bu bağlamda ekonomi otoriteleri, kullandırılan kredileri azaltmaya yönelik bir dizi tedbir Kasım 2010 yılı itibariyle uygulamaya koymuştur. Söz konusu tedbirler kapsamında konut kredilerinde kullandırılan kredi miktarı, konut bedelinin %75’ini geçemeyeceği kararlaştırılmıştır.

Her ne kadar kredi talebini azaltıcı politikalar uygulamaya koyulmuş olsa da yüksek büyüme hedefinde olan Türkiye ekonomisinde yatırım talebindeki artış, bankalara aracılığı ile kullandırılan krediler ile finanse edilmektedir. Ayrıca Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından birinin tasarruf noksanı olduğu düşünüldüğünde, gerekli finansman ihtiyacı yurt içi tasarruflarla karşılanamamakta ve dış borçlanma artmaktadır. Bu yönden bakıldığında yurt içi kullandırılan kredilerdeki hacim artış, cari açıkların artmasında itici bir güç olmaktadır. Türkiye’de bankaların kullandırdıkları kredilere ait toplam hacme bakıldığında cari açığın artışı doğrultusunda kredi hacminin de kayda değer şekilde genişlediği gözlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, söz konusu iki değişkenin birbiri ile ilişkilerini ve bu ilişkinin gücünü ortaya koymaktır. Bu amaçla 1995:1Ç-2018:4Ç dönemleri için Türkiye ekonomisinde kredi

hacmi ile cari açık ilişkisi ARDL sınır testi ile ortaya koyulacak ve cari açıkları mücadelede kredilerin ne kadar önem taşıdığı anlaşılmalı çalışılacaktır.

1. Teorik Çerçeve ve Cari Açık-Kredi İlişkisi

Ekonomi ve finans biliminde teorik anlamda cari açık ile kredi hacmi arasında oldukça yakın bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Eğer bir ülkede faiz oranları yüksek ise sıcak para olarak ülkeye önemli ölçüde sermaye girişi olacak, ülkenin yerli parası değerlenmek kaydıyla dış ticaret açığı ve cari açık artacaktır. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak görülen bu durumda yapısal anlamda mevcut olan cari açık konjonktürel anlamda da etkilenmektedir. Politika faiz oranının yükseltilmesi, cari açığın azaltılması için uygulanan genel kabul görmüş bir uygulamadır. Bu uygulamaya göre faiz oranlarındaki artış iki farklı kanalla cari açığı etkilemektedir. İlk kanal faiz artışı ile artan sıcak paranın etkisiyle değerlenen ulusal paranın ithalatı ve ithalata bağlı olarak cari işlemler açığını arttırmasıdır. İkinci kanal ise politika faiz oranındaki artışın kredi talebini ve iç talebi azaltarak, ithalatı ve dolayısıyla cari işlemler açığını azaltması şeklindedir (Karagöl ve Erdoğan,2017:358). İktisat literatüründeki birçok çalışmada kredi büyümesinin finansal istikrar açısından takip edilmesi gereken bir durum olduğu dile getirilmektedir. Bu çalışmalar, teorik anlamda kredi büyümelerinin hızlı olmasıyla varlık fiyatları artışı, reel kurda değerlenme, ekonomik büyüme ve cari dengede bozulma arasında sistematik bir ilişkinin varlığına vurgu yapmaktadır (Alioğulları vd,2015:4). Ayrıca hızlı kredi büyümelerinin kaldıraç etkilerini artıracak ve bu artışın bankaları ciddi bir kırılma ile baş başa bırakacaklarını dile getirmektedir. Teorik yaklaşımlarda iki değişken arasındaki ilişkiyi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bağlamında açıklayan görüşlere rastlamak da mümkündür. Söz konusu görüşlere göre gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen kredi büyümesi ve cari denge arasında güçlü bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki neticesinde kredi büyümesindeki hızlı artış, cari dengede bozucu etki meydana getirmektedir (Yurdakul ve Cevher,2015:96). Bu durum cari açık sorunu olmayan gelişmiş ülkelerde önemli bir sorun olarak kabul edilmemektedir.

Teorik yaklaşımda ülkelerin hızlı bir şekilde kredi talebi ile karşılaşması durumunda söz konusu kredi talebi için yurt içi finansman kaynaklarının yetersiz olacağı ve böyle durumlarda ek kredi talebi için yurtdışına yöneleceği düşünülmektedir. Bu durum cari dengede olumsuzluk olarak kendini gösterecektir. Gelişmekte olan ülkelerde çoğu kez izlenen durum kredi hacmindeki artışa bağlı olarak artan tüketim talebidir. Artışın bir kısmının ithal mallara yönelmesi durumunda artış, cari açığı bozucu bir etkiye sahip olmaktadır. Ekonomilerde arz tarafı sabitken kredi

hacmiyle finanse edilen bir tüketim talebi artışı enflasyonist baskı yaratabilecek ve yerel paranın reel olarak değerlendirilmesine olanak sağlayabilecektir. Böyle bir durumda kredi hacmi artışını takip eden reel kur değerlendirilmesi de ek bir kanal olarak cari açığı artırıcı yönde çalışabilecektir (Öğünç ve Sarıkaya,2015:16). Son yıllarda meydana gelmiş bankacılık ve finans krizlerinin nedenleri arasında kredi hacimindeki genişlemenin önemli bir rol oynadığını kabul eden görüşlerde artış görülmektedir. Özellikle Krugman (1998), Tornel, 1999 ve Barisitz (2003) bu konuda teorik yazına önemli katkılarda bulunarak kredi hacmindeki hızlı bir artışın ekonomiler için potansiyel bir risk olduğuna vurgu yapmışlardır. Malezya, Tayland, Endonezya ve Filipinler’i de içine alan Asya krizlerinde kredi hacimlerinin ciddi boyutlara ulaştığı tespit edilmiştir. Kredi hacminin GSYH’ye oranı Malezya ve Tayland’da %70, Endonezya ve Filipinler’de %50 olarak gerçekleşmiştir (Moreno,2008:537). Krizlerle kredi hacmi arasındaki ilişkileri araştıran ampirik analizlerde cari açığın GSYH’nın %5 ini aşması durumunda durum riskli hale gelmektedir. Genel anlamda sürdürülebilir cari açık, ihracat /GSYH oranı, tasarruf-yatırım dengesi, yüksek büyüme oranı, finansal yapı, ve yabancı sermaye hareketlerinin hacmine bağlıdır(Moreno,2008:538).

2.Türkiye’de Cari Açık ve Kredi Hacminin Gelişimi

Türkiye’de Kasım 2000 Kasım ve Şubat 2001 ekonomik krizleriyle birlikte finansal piyasaların yeniden düzenlenmesi gerekliliği duyulmuştur. Yapılan düzenlemeler ve istikrar programlarının etkisiyle ekonomik büyüme artış trendine girerken faiz oranlarında, döviz kurunda ve enflasyon oranında önemli bir düşüş kaydedilmiştir. Söz konusu olumlu gelişmelerin de etkisiyle değerlendirilen TL, ihracatı baltalayarak cari açığı arttırmaya başlamıştır.

Tablo 1: Türkiye’de Cari Açığın Seyri (1998-2017)

	Cari İşlemler Dengesi (Milyon Dolar)	Altın Hariç Cari İşlemler Dengesi (Milyon Dolar)	Cari Denge / GSYH (%)	Altın Hariç Cari Denge / GSYH (%)
1998	2000	3761	0,7	1,4
1999	-925	154	-0,4	0,1
2000	-9920	-8020	-3,6	-2,9
2001	3760	4723	1,9	2,4

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

2002	-626	729	-0,3	0,3
2003	-7554	-5032	-2,4	-1,6
2004	-14198	-10791	-3,5	-2,7
2005	-20980	-17226	-4,2	-3,4
2006	-31168	-27823	-5,7	-5,0
2007	-36949	-32595	-5,5	-4,8
2008	-39425	-38060	-5,1	-4,9
2009	-11358	-14365	-1,8	-2,2
2010	-44616	-44163	-5,8	-5,7
2011	-74402	-69624	-8,9	-8,3
2012	-47963	-53672	-5,5	-6,1
2013	-63642	-51863	-6,7	-5,4
2014	-42644	-39748	-4,7	-4,3
2015	-32109	-36064	-3,7	-4,2
2016	-33137	-34927	-3,8	-4
2017	-47100	-37128	-5,5	-4,4
2018	-27,800	-17128	-3,9	-3,1

Kaynak: TÜİK ve TCMB

Tablo 1’de izlenildiği gibi cari işlemler dengesi 1998 yılında fazla verirken 1999 yılıyla birlikte cari fazla, cari açık durumuna geçmiş ve günümüze kadar cari açık sorunu süregelmiştir. 2003 yılında 7,5 milyar dolar olarak gerçekleşen cari işlemler dengesi GSYH’ya oran olarak %2,4 iken 2006’da 31.16 milyar dolara 2007’de 36,9 milyar dolara, 2010 yılında 44,6 milyar dolara ve 2011 yılında da 74,4 milyar dolara yükselmiştir. Bu tutar cari açık/ GSYİH oranının %8,9 olduğu anlamına gelmektedir. Cari açığın bu denli artış kaydetmesinde yurt içi talepte meydana gelen artış ve söz konusu artışın ithal mallara yönelmesi etkili olmuştur. 2012 ‘de ise, cari açık azalışa geçmiş ve 47 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Burada, dış ticaret açığının 23,5 milyar dolar azalarak 2013 yılında 63 milyar dolara gerilemesi, hizmetler dengesinden kaynaklanan net gelirlerin 3,9 milyar dolar artarak 21,9 milyar dolara ulaşması ve gelir dengesinden kaynaklanan

net giderlerin de 1,24 milyar dolar azalarak 6,59 milyar dolara gerilemesi etkili olmuştur. Cari açık 2015 ve 2016 yıllarında 32 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. TCMB verilerine göre, 2018 yılını 27,8 milyar dolar seviyesinde gerçekleştiren yıllık cari açık 2019'un ocak ayında 21,6 milyar dolara geriledi. Yıllık olarak 2018 yılının ocak ayında 51,7 milyar dolar cari açığın olduğu düşünüldüğünde 2019 yılının ilk ayında bir önceki yılın aynı ayına göre 30,1 milyar dolarlık düşüş yaşandığı söylenebilir. TCMB ve TÜİK istatistiklerine göre Mayıs 2019'da Türkiye'de ihracat 16 milyar dolar gerçekleşmişken ithalat 17,8 milyar dolar olarak kaydedilmiş ve dış ticaret açığı 1,8 milyar dolar olmuştur. Bu iyileşmeye paralel olarak cari açık 2019 Mayıs ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre 6.323 milyon dolar azalarak 151 milyon dolar seviyesinde fazla vermiştir.

Türkiye ekonomisindeki cari açık sorunu, finansal istikrar açısından bazı riskleri gündeme taşımıştır (TCMB, 2010). Kredi artışındaki artış hızının kontrol altına alınabilmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) kredi hacmi artışını kontrol altına almaya yönelik uygulamaları Kasım 2010 yılı itibariyle uygulamaya başlamıştır. Söz konusu uygulamaya göre bankalarca kullanılan konut kredilerinde miktar, konu bedelinin %75 ini geçemeyecektir. Ayrıca politika faiz oranları düşürülmüş, zorunlu karşılık oranları arttırılmıştır.

Grafik 1: İçerik Bakımından Türkiye'de Kredilerin Gelişimi (2007-2017)

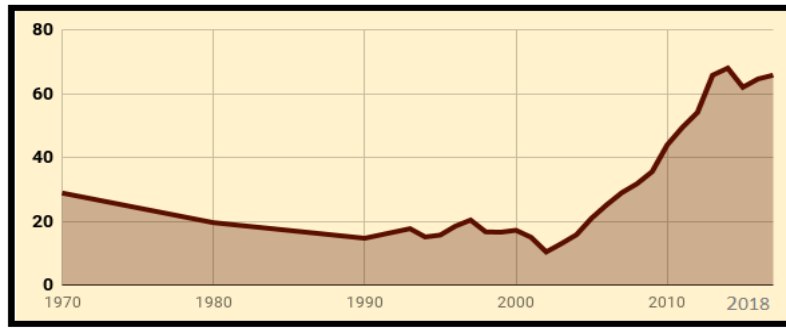

Grafik 1'e göre 2016 yılı itibariyle Türkiye'de Bankacılık sektöründe kullanılan kredi hacmi nominal olarak yüzde 17, sabit kurlarla yüzde 11 oranında büyüyerek 1.747 milyar TL (497

milyar dolar) olmuştur. Kullandırılan kredilerin GSYH'ye oranı ise yüzde 67'ye yükselerek bir önceki yıla göre 3 puan artmıştır. Proje finansmanı ile büyük ölçekli firmalara kullandırılan kredilerin GSYH'ye oranı yüzde 23, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ) kullandırılan kredilerin GSYH'ye oranı 17, bireysel kredilerin GSYH'ye oranı ise yüzde 18 olmuştur (Bankalar Birliği:2017). Kullandırılan kredilerin hangi para cinsinden kullandırıldığına bakıldığında yüzde 35'i yabancı para ve yüzde 65'i Türk lirası cinsinden kullandırılmıştır.

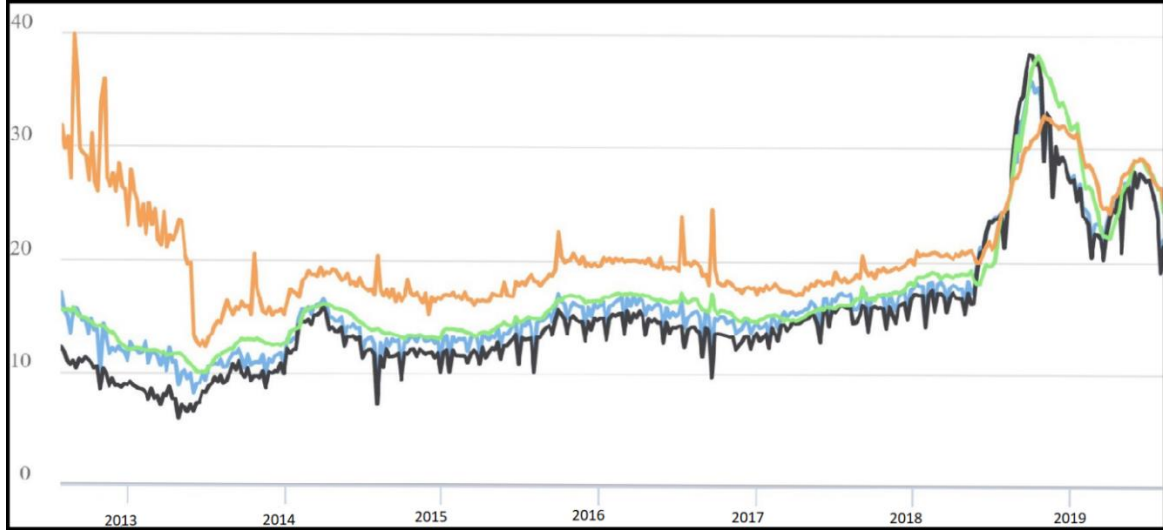
Grafik 2: Türkiye'de Kredi Hacminin Gelişimi (1970-2018)

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sosyal ve Ekonomik Göstergeler

Grafik 2'ye göre 1970'li yıllarda %30 olan kredi hacmi/GSYH oranının 1990 yılına kadar keskin olmamakla beraber düşüş trendi içinde olduğu izlenebilmektedir. Özellikle 2000 ve 2001 bankacılık krizlerinin olduğu dönemde oranın %17'lerde olduğu ve 1970-2018 periyodunda en düşük seviyeye indiği anlaşılmaktadır. 2002 yılından sonra ciddi bir artış trendinde giren kredi hacmi/GSYH oranının 2016 yılında %70 oranına yaklaşmıştır. Grafik 2'deki Türkiye'nin kredi gelişimine bakıldığında son 10 yılda yaklaşık 15 kat gibi bir artış kaydettiğini görebilmekteyiz. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 2018 Kasım raporuna göre kullandırılan kredi hacmi 2 trilyon 83 milyar 451 milyon liraya yükselmiştir. Bununla birlikte sektörün takipteki alacakları 12,8 milyar lira, öz kaynakları ise 403 milyar lira şeklinde gerçekleşmiştir. Rapora göre kredileri tutarı 1 milyar 662 milyon lira artarak 388 milyar 434 milyon liraya yükselmiş ve söz konusu kredilerin 188 milyar 310 milyon lirası konut, 6 milyar 723 milyon lirası taşıt ve 193 milyar 401 milyon lirası ihtiyaç kredilerinden oluşmuştur (BDDK,2018:18). Türkiye ekonomisinde gerçekleşen bu durum iç talebi azaltarak, ithalatı ve dolayısıyla cari işlemler açığını azaltması şeklindeki teorik yaklaşım ile uyumsuzdur. Her ne kadar Türkiye'de faiz oranları yüksek seyretse de kredi kullanımı hiçbir şekilde baltalanmamış ve 2017 itibari ile toplam kredi kullanımı 2 trilyonu aşmıştır.

Grafik 3: Türkiye’de Kredi Faiz Oranı Gelişimi (2013-2019)

Kaynak: TCMB EVDS

Grafik 3’de en üstteki turuncu grafik kredili mevduat hesabı (KMH) dahil kullanılan tüketici kredi faiz oranlarını gösterirken altındaki yeşil grafik TL üzerinden açılan ihtiyaç, taşıt ve konut kredilerinin faiz oranını ifade etmektedir. En alttaki siyah renkli grafik kullanılan ticari kredilerin TL üzerinden açılan ve tüzel Kişi KMH ve Kurumsal Kredi Kartları Hariç faiz oranlarını, bir üstündeki mavi grafik ise TL olarak açılan ticari kredilerin tümünün faiz oranını ifade etmektedir. Genel olarak faiz oranlarına bakıldığında tüketici kredilerinin ortalama olarak yüzde 18 seviyelerinde, ticari kredilerin de yüzde 13 seviyelerinde olduğu izlenebilmektedir. Kredi faiz oranlarının bu denli yüksek olmasına rağmen kullanılan kredi hacminin ciddi rakamlara ulaşması, kredi kullanım hacminin azalacağı ve iç talebin düşeceği şeklindeki teorik beklenti ile bağdaşmamaktadır.

3. Literatür

Araştırmayı Yapan /Tarih	İncelenen Ülke	İncelenen Dönem	Yöntem	Elde Edilen Sonuçlar
Kasa (1998)	Japonya,Güney Kore ve Hong Kong	1976-1997	Regresyon	Krediler üzerindeki kısıtlamalar cari açığı azaltmaktadır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Coricelli ve diğerleri (2006)	Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkeleri	1999-2004	Regresyon ve nedensellik	Kullandırılan bireysel kredilerin Türkiye’de cari denge üzerinde olumsuz etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında kullandırılan ticari kredilerin ise Türkiye’de dış dengeyi düzeltici etki gösterdiği anlaşılmıştır. Seçilmiş Avrupa ülkelerinde de aynı sonuçlara ulaşılmıştır.
Bitzis vd.(2008)	Yunansitan	1995-2006	Johansen Eş Bütünleşme	Uzun dönemde kredi genişlemesinin cari açığın bir nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Büyükkarabacak ve Krause (2009)	18 Gelişmekte Olan Ülke	1987-2005	Panel	Çalışma sonucuna göre Türkiye’de kullandırılan bireysel krediler cari dengede bozucu etkiye neden olurken kullandırılan ticari krediler ise cari dengeyi olumlu yönde etkilemektedir.
Özülke (2011)	Türkiye	2005-2011	Literatür	Cari açığındaki artışın kredi genişlemesinden kaynaklandığını söylemek için yeterli kaynağın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır
Jorda vd.(2011)	14 Gelişmiş Ülke	1870-2008	Regresyon	Yazarlar, küresel dünyada sermaye hareketliliği ve kredi döngülerinde yaşanan artışın cari açığı önemli ölçüde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Göçer vd. (2013)	Türkiye	1992-2012	Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş bütünleşme Analizi	Çalışma sonucuna göre Türkiye’de kullandırılan toplam kredi hacmindeki artış ile cari işlemler açığı arasında, eş bütünleşme ilişkisi mevcuttur. Ayrıca kredi hacmindeki artışın, cari açığı arttırıcı bir faktör olduğu görülmüştür.
		2004-2010	Panel Veri	

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Saito, Savoia ve Lazier (2013)	OECD Ülkeleri, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti (BRIC), Latin Amerika ve Karayip ülkeleri			OECD ülkelerinde belirleyicilerden en önemlisinin özel tüketim olduğunu ortaya koymuşlardır. OECD Ülkelerinde özel tüketimdeki 1 puanlık bir artış Kredi/GSYİH oranını 4,8 puan artırmaktadır. Latin Amerika ve BRIC ülkelerinde ise cari açığın belirlenmesinde cari hesap dengesi en önemli etkiye sahiptir. BRIC Ülkelerinde %1'lik bir özel tüketimdeki negatif değişme neden olmaktadır.
Saito, Savoia ve Lazier (2013)	Türkiye	2011-2013	Kalman Filitresi	2011 yılının ilk çeyreğinden itibaren kredi hacminde meydana gelen artışın cari açığı arttıran bir etkisi olduğunu saptamışlardır. Bununla birlikte çalışmaya göre 2012 yılından itibaren saptanan etkinin TCMB tarafından uygulanan politikalarla önemli ölçüde azaldığı anlaşılmıştır.
Aizenman ve Jinjara (2014)	36 ülke	2005-2012	Panel	Çalışmada 2008-2009 Küresel krizinin öncesi ve sonrası dönemler analiz edilmiş olup 26 ülkenin tümünde kredi büyümesi, gayrimenkul değer artışı ve cari açık arasında güçlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ağazede	Türkiye	2003-2014	Johansen eşbütünleşme testi	Cari açık ile kredi hacmi arasında güçlü bir nedensellik olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Atış ve Saygılı (2014)	Türkiye	1998-2013	VAR	Kredi hacmi ve cari açık arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğu ve nedenselliğin kredi hacminden cari açığa

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

				doğru tek yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Mian ve diğerleri (2015)	Seçilmiş Ülkelerle Geniş Örneklem	1990-2012	Granger Nedensellik	Tüketici kredileri hacmindeki artışın etkisiyle ekonomik büyüme zayıflamakta, işsizlik artmakta ve dış ticaret olumsuz etkilenmektedir.
Kılıç (2015)	Türkiye	2004-2014	Eş bütünleşme-Nedensellik	Türkiye’de analiz edilen dönemlerde cari açık ile bireysel krediler (oto, tüketici ve konut) ve bireysel kredi kartları arasında eş bütünleşme ilişkisinin varlığına ulaşılmıştır. Ayrıca bireysel kredi kartları dışında diğer tüm değişkenlerden cari açığa doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu anlaşılmıştır.
Karahan ve Uslu (2016)	Türkiye	2005-2015	ARDL	Türkiye’de analiz edilen dönemlerde kredi hacminde %1’lik artışın, cari açık üzerinde %4 lük bir artışı beraberinde getirmektedir.
Soydan(2016)	Türkiye	1992-2014	ARDL	Türkiye ekonomisinde yurt içi kredilerden dış balanslara ve cari açığa doğru Granger nedenselliğinin varlığına ulaşılmıştır.
Dücan vd.	Türkiye	2009-2015	VAR	Cari açıkla tüketici kredisi arasında güçlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Çalışma sonucuna göre tüketici kredilerindeki artış cari açığı pozitif yönde etkilemektedir.
Akçayır ve Albeni (2016)	Türkiye	1992-2014	ARDL	Çalışma sonucunda değişkenler arasında eş bütünleşme ve iki yönlü nedensellik ilişkisine

				ulaşılması olup toplam kredi hacminde meydana gelen genişleme cari açığı beklenen seviyeden daha az arttırmaktadır.
Güneş ve Yıldırım (2017)	Türkiye	2005--2016	VAR	Kredi hacmi ve cari açık arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğu ve nedenselliğin kredi hacminden cari açığa doğru tek yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Köroğlu (2018)	Türkiye	1982-2016	Granger Nedensellik	Çalışmada kredi genişlemesinin cari açığı güçlü şekilde arttırdığı tespit edilirken cari açıktan kredi genişlemesine herhangi bir Granger nedensellik ilişkisine ulaşılamamıştır.

4. Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme ve ARDL Analizleri ile Cari Açık-Kredi Hacmi İlişkisinin Tespiti

Çalışmada cari açık ile kredi hacmi arasındaki ilişki çoklu otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) ile tahmin edilecektir. Çalışmada 1995:1Ç-2018:4Ç dönemi çeyrek dönemli veriler kullanılacaktır. Çalışmada cari açık (CA) kısaltması ve kredi hacmi (KH) kısaltması ile ifade edilecektir. Cari açık ve bankacılık sektörü kredi hacmi artış hızı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)“den elde edilmiştir. Serilerin hesaplanması üç aylık kredi hacminin GSYH’ye oranı (KH) ve cari açığın GSYH’ye oranı (CA) şeklindedir. Cari işlemler hesabı, ortalama ABD Dolar kuru kullanılarak TL’ye çevrilmiş ve cari GSYİH serisine bölünerek elde edilmiştir. Ayrıca analize konu dönemlerde negatif değerler alan Cari açık serisi mutlak değer olarak analize dahil edilmiştir.

Analizde kullanılan zaman serileri analize başlanmadan önce Troma-Seats yöntemiyle mevsimsel etkilerden arındırılarak 2003 baz yılı tüketici fiyat endeksi (TÜFE) serisi kullanılarak reel değişkenlere dönüştürülmüştür. İlave olarak serilerin aynı seviyeye getirilmesi için logaritmaları alınarak kısaltmaların başına L harfi eklenmiştir. Ekonometrik analizlerde analize konu olan serilerin birim kök içermemesi, diğer bir ifade ile durağan olması gerekmektedir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Çalışmada zaman serileri öncelikle serilerin durağanlıkları Augmented Dickey-Fuller (ADF), yapısal kırılmalara izin veren Phillips Perron (PP) testleri ile incelenecektir. Birim köklerinin ardından analize geçilecektir.

Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen birim kök testi eşitlik (1) deki gibi ifade edilmektedir (Altunöz, 2015: 38).

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

(1) numaralı eşitlikte ΔY_t durağanlığı analiz edilen serinin birinci farkını ifade ederken, t genel yönelim değişkenini, ΔY_{t-1} ise ilk dereceden farkı alınan terimi ifade etmektedir. Denklemden “k” olarak ifade edilen gecikme uzunluğu, çoğu zaman Akaike veya Schwarz bilgi kriterleriyle belirlenmektedir. Çalışmada gecikme uzunluklarının belirlenmesinde Schwarz bilgi kriterinin kullanılması tercih edilmiştir (Altunöz,2015:38).

Test edilecek hipotezler;

$$H_0: \delta = 0$$

$$H_1: \delta < 0$$

Şeklinde dir.

Perron (1989) ise zaman serilerin çoğunun birim kökle karakterize olamayacağını, meydana gelebilecek önemli yapısal değişim ve gelişimlerin zamanının bilinmesi hipoteziyle söz konusu kırılmaların modele eklendiği bir birim kök modeli önermiştir. Philips Perron birim kök testinde kullanılan regresyon denklemi ADF birim kök testinde kullanılan regresyon denkleminin aynısıdır. Bununla birlikte bir önceki terime ait parametresinin (δ) τ istatistiğinde parametrik denilemeyecek düzeltme yapılarak, otokorelasyon problemini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum eşitlik (2) de izlenebilmektedir.

Kullanılan regresyon denklemi;

$$\Delta Y_t = \beta' D_t + \pi Y_{t-1} + u_t \text{ ve } u_t \sim I(0) \quad (2)$$

Birim kök sonuçları tablo (2) de sunulmaktadır.

Tablo 2: ADF ve Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları

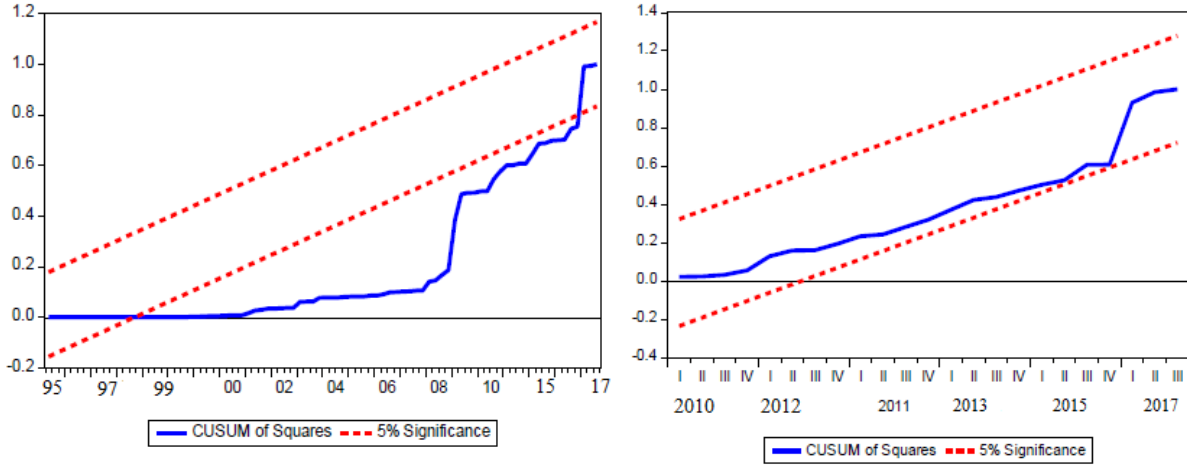
<i>ADF Birim Kök Testi Testi</i>			<i>Phillips – Perron Testi</i>			
	<i>Düzyey Değeri</i>		<i>Birinci Fark</i>	<i>Düzyey Değeri</i>		<i>Birini Fark</i>
<i>Değişkenle r</i>	<i>Sabit</i>	<i>Sabit Trend</i>	<i>Sabit</i>	<i>Sabit</i>	<i>Sabit Trend</i>	<i>Sabit</i>
LCA	- 1.234(4)	-1.514(4)	-5.413*(0)	- 1.0154(3)	-2.761(3)	-7.243*(1)
LKH	- 4.312*(0)	-5.165*(0)	-9.312*(1)	- 4.761*(4)	-5.513*(4)	-10.142*(5)

*ADF testi gecikme uzunlukları (maksimum 5) SBC bilgi kriterine göre otomatik olarak
PP testi Bant Genişliği ise Newey
– West Bandwith esas alınarak otomatik olarak seçilmiştir.*

* ve ** sırası ile 0.01, 0,05 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

ADF birim kök testlerinde (1979) ana hipotez serinin durağan olmadığını iddia ederken alternatif hipotez serilerin durağan olduğunu savunmaktadır. Tablo 2’deki sonuçlara göre LCA serisi için ADF düzeyde sabit sev sabit trend test sonuçları tablo kritik değerlerden mutlak değer olarak küçük; birinci farkı alındığında hesaplanan değer tablo kritik değerinden mutlak değer olarak büyük bulunmuştur. Bunun anlamı LCA serisi için ana hipotez reddedilememiş olup, seri birinci farkı alındıktan sonra durağan hale gelmiştir. LKH serisi ise seviyede durağandır I(0). PP testine göre de LKH serisi sabit, sabit ve trendin birlikte bulunduğu modelde seviye değerinde durağan, LCA değişkeni birinci farkında durağandır. Ayrıca kırılma tarihlerinin analizi için değişkenlere CUSUM testi yapılmış ve grafiğin sol tarafında görüldüğü gibi kırmızı taralı çizginin dışına taşan alanlar kırılmaları göstermektedir. Türkiye ekonomisi için yapısal kırılmaların olduğu yıllar kukla değişkenler olarak analize dahil edilmişlerdir. Üç farklı kukla değişken analize eklenmiş olup kukla 1, 1994 krizini, kukla 2, 2000-2001 krizlerini ve kukla 3, 2008 Küresel krizini ifade etmektedir. CUSUM analizinin sol tarafında ise kukla değişkenler eklendikten sonraki durum izlenebilmektedir.

Grafik 4: CUSUM Analizi

Bu şartlarda serilerin eş bütünleşme analizini, Engle-Granger ya da Johansen yöntemleriyle test etmek imkansızdır. Çünkü bu iki testin yapılabilmesi için serilerin $I(1)$ - $I(1)$ gibi aynı dereceden bütünleşmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımı ise farklı seviyelerdeki bütünleşmelere eş bütünleşme yapma olanağı tanımaktadır. Gecikme uzunluğunun tespiti için Akaike bilgi kriterinden (AIC) faydalanılmıştır. Burada serilerin herhangi bir bilgi kriterine göre, minimum değeri sağlayan değer, model için en uygun gecikme uzunluğu olarak hesaba katılmalıdır. Bununla birlikte söz konusu testin güvenilir sonuç vermesi modelin hata terimlerinde oto korelasyon sorunu olmamasına bağlıdır (Kamas ve Joyce, 2003).

Tablo 3: Sınır Testi İçin Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

m	AIC	LM
1	-1.0111	0.0521
2	-1.0711	0.0312
3	-1.1216	0.0015
4	-1.2210	0.2130
5*	-1.2411	0.2134
6	-1.2311	0.2132

M gecikme uzunluklarını ifade ederken LM testi, oto korelasyon ilişkisinin varlığını test eden

Tablo 3’de Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Testinin istatistik değerleridir. Sonuçlara göre serlerde oto korelasyon ilişkisi olmadığı için AIC değerinin minimumu olan-1.2411’e karşılık gelen 5, en uygun gecikme uzunluğu olarak analize dahil edilmiştir.

4.1. Eş bütünleşme Analizi

Serilerin durağanlıklarının sağlanması ardından LCA ve LKH arasındaki eş bütünleşme ilişkisinin varlığı Paseran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımıyla incelenecektir. ARDL testinin yapılabilmesi için öncelikle değişkenlerin bağımlı ve bağımsız değişkenlerin bir dönem gecikmelerine, eş bütünleşmenin olmadığı şekilde kurulan temel hipoteze F testi yapılır. F testi sonucunda elde edilen F istatistik değeri Paseran alt kritik eşik değerinden küçükse, seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılır. Benzer şekilde ulaşılan F istatistiği üst kritik değerin üzerindeyse, seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi vardır. İki değer arasında bir değer almışsa herhangi bir yorum yapılamaz.

Tablo 4: F İstatistik Sınır Test Sonuçları

<i>K</i>	<i>F İstatistiği</i>	%5 Anlamlılık Seviyesinde Kritik Değerler	
		<i>Alt Sınır</i>	<i>Üst Sınır</i>
1	10.87	6.59	7.45

Tablo 4’de görüldüğü üzere hesaplanan F istatistiği Pesaran’ın üst kritik değerinin üzerinde olmasından dolayı serilerin eş bütünleşik olmadığını iddia eden temel hipotez reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle cari açık ve kredi hacmi arasında eş bütünleşme ilişkisi mevcuttur.

4.2. Otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) yöntemi Uzun Dönem Tahmini

Çalışmada ARDL modeli uzun ve kısa dönemler için ayrı ayrı araştırılacaktır.

Uzun dönem modeli;

$$LCA_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^m \theta_{1i} LCA_{t-i} + \sum_{i=0}^n \theta_{2i} LKH_{t-i} + \varepsilon_T \quad (3)$$

Denklemdede (3) de m ve n gecikme uzunluklarını ve ε_t hata terimini ifade etmektedir. Tablo (5) de ARDL modeli için uzun dönem gecikme uzunluklarının tespitiyle ilgili AIC ve LM Test istatistikleri verilmiştir.

Tablo 5: Uzun Dönem ARDL İçin Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi

<i>m</i>	<i>AIC</i>	<i>LM</i>	<i>n(KH)</i>	<i>AIC</i>	<i>LM</i>
-	-	-	0	-1.341	0.5121
1	-1.0612	0.6111	1*	-1.4111	0.2761
2	-1.0512	0.5143	2	-1.3190	0.1451
3	-1.0211	0.3312	3	-1.2314	0.1781
4	-1.0718	0.2981	4	-1.2251	0.5612
5*	-1.1091	0.1011	5	-1.2210	0.1211

Tablo 5’deki sınır testi için maksimum gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine göre 5 alınarak AIC kriterine göre tahmin edilmiş ve oto korelasyon sorunu olmayan en uygun modelin ARDL(5,1) olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 6: ARDL (5,1) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

<i>Değişken</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t İstatistiği</i>
LCA_{t-1}	0.7611	5.4151(0.00)
LCA_{t-2}	-0.1021	-0.7431(0.55)
LCA_{t-3}	-0.1811	-1.4121(0.19)
LCA_{t-4}	0.51214	3.88210(0.00)
LCA_{t-5}	-0.3661	-3.2131(0.07)
KH	-0.02311	-1.3516(0.00)
KH_{t-1}	0.02318	2.1418(0.08)
Kukla1	-0.06121	-0.58192(0.00)
Kukla2	-0.08717	-1.6341(0.00)
Kukla3	-0.2189	-1.5413(0.00)
C	0.05121	2.0612(0.00)

Uzun Dönem Katsayılar		
LKH	0.04511	6.4109(0.00)
C	0.10118	1.7514(0.05)
Tanı Testleri		
R^2	0.92	
F İstatistiği	72.(0.00)	
Adjusted R^2	0.92	
DW	1.99	
LM	2.76(0.102)	

Tablo 6’da izlendiği üzere Türkiye ekonomisi için yapısal kırılmaların olduğu yıllar Kukla değişkenler olarak analize dahil edilmişlerdir. Kukla 1, 1994 krizini, Kukla 2, 2000-2001 krizlerini ve kukla 3, 2008 Küresel krizini ifade etmektedir. Tablo 5’de Uzun Dönem ARDL (5,1) uzun dönem katsayı tahminlerine göre teorik beklentilerle uyumlu olarak kredi hacmi/GSYH oranı 1 birim arttığında, cari açık/ GSYH oranı yaklaşık 0.045 birim artmaktadır. Bu sonuç, cari açık, kredi hacmiyle ilişkilidir tezini desteklemektedir.

4.3.Otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) yöntemi Kısa Dönem Tahmini

Otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) yöntemi Kısa dönem modeli denklem (2) kullanılarak tahmin edilecektir.

$$\Delta LCA_t = \theta_0 + \theta_1 ECM_{t-1} + \sum_{i=1}^m \theta_{2i} \Delta LCA_{t-i} + \sum_{i=0}^n \theta_{3i} \Delta LKH_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

(2) no’lu denklemdeki numaralı denklemdeki ECM_{t-1} değişkeni, uzun dönem ilişkisinden ulaşılan hata terimlerinin bir dönem gecikmeli değeri olup, bu değişkenin kısa dönemde yaşanan dengesizliklerin uzun dönemde ne kadar sürede dengeye ulaşacağını ifade etmektedir. Hata düzeltme teriminin eksi olması beklenmektedir.

Tablo 7: Kısa Dönem ARDL İçin Gecikme Uzunluklarının Belirlenmesi

<i>m</i>	<i>AIC</i>	<i>LM</i>	<i>n(KH)</i>	<i>AIC</i>	<i>LM</i>
-	-	-	0	-1.411	0.5121
1	-1.1612	0.4132	1	-1.4030	0.1879
2	-1.1413	0.3271	2	-1.3190	0.1211
3	-1.1790	0.3042	3	-1.2314	0.1790
4	-1.4219	0.2624	4	-1.2251	0.4312
5	-1.1091	0.1043	5	-1.2210	0.1210

Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre oto korelasyon sorunu olmayan en uygun kısa dönem modelinin ARDL(4,0) şeklinde seçilmiştir. Kısa dönem tahminleri tablo 8’de izlenebilmektedir.

Tablo 8: Kısa Dönem ARDL (4,0) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

<i>Değişken</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t İstatistiği</i>
ΔLCA_{t-1}	0.1512	5.4080 (0.00)
ΔLCA_{t-2}	0.1021	0.8790(0.45)
ΔLCA_{t-3}	-0.1811	-1.3087(0.26)
ΔLCA_{t-4}	0.4467	3.7456(0.00)
ΔLKH	-0.02457	-1.8416(0.00)
$\Delta Kukla1$	-0.06121	-0.58192(0.00)
$\Delta Kukla2$	-0.07311	-1.9018(0.00)
$\Delta Kukla3$	-0.2189	-1.5413(0.00)
C	0.05121	2.0612(0.00)
ECM	-0.41	-3.89(0.00)
Tanı Testleri		
R^2	0.76	
F İstatistiği	35(0.00)	
Adjusted R^2	0.80	
DW	1.83	
LM	2.76(0.146)	

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 8’de izlendiği üzere kısa dönemde olduğu gibi uzun dönemde de Türkiye ekonomisi için yapısal kırılmaların olduğu yıllar Kukla değişkenler olarak analize dahil edilmişlerdir. Kukla 1, 1994 krizini, Kukla 2, 2000-2001 krizlerini ve kukla 3, 2008 Küresel krizini ifade etmektedir. Tablo / de uzun dönem ARDL (4,0) Modeli için hata düzeltme sayısı katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum kısa sürede meydana gelecek dengesizliklerin yaklaşık 6,5 ay sonra dengeye geleceğini ifade etmektedir.

Sonuç

Çalışmada Türkiye ekonomisi için en önemli problemlerden biri olan cari açığın daha da artmasında kredi hacminin gücü analiz edilmişti. Çalışmanın ekonometrik sonuçlarına göre uzun dönemde yurtiçi toplam kredi hacmi / GSYH oranında meydana gelecek 1 birim artışı cari açık/ GSYH oranını yaklaşık 0.045 puan arttıracaktır. Söz konusu sonuç teorik beklentiler doğrultusunda olmakla birlikte Türkiye ekonomisi için incelenen dönemde kredi hacminin cari açığı çok güçlü bir şekilde etkilediği söylenememektedir. Bu sonuç cari açıkla mücadelede kredi hacmi dışındaki diğer cari açığı arttırıcı etmenlere önem verilmesi gerekliliğini göstermektedir. Diğer bir ifade ile bankaların kredi kullandırmalarının zorlaştırılması ya da bankaların kredi vermede isteksiz davranmaları, cari açık ile mücadele de diğer etmenlere kıyasla daha az etkili olacaktır.

Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç ise cari açıkla mücadelede cari açık ve kredi hacmi ilişkisinin yanında yapısal nedenleri de göz önünde bulundurmalıdır. Özellikle cari açığın konjonktürel nedenlerle artması durumunda makro ekonomik dengelerde bozulmalar meydana gelmektedir. Bundan dolayı cari açıkla mücadele konusunda bankacılık ve kredi kullandırma politikaları oluşturulurken daha esnek davranılmalıdır.

Kredi hacminin ciddi şekilde sınırlandırılmasının olumlu sonuçlarının yanında olumsuz sonuçlara ne neden olacağı açıktır. Türkiye ekonomisi için önemli bir itici güç olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) kredi imkânlarının azaltılması, işsizlik sorununu ortaya çıkaracak ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilecektir. Türkiye’de kredi kartı ve pos kullanımının ciddi boyutlarda olduğu düşünüldüğünde kredi kartı kullanımının azaltılması yönündeki politikalar, senet, çek gibi ödeme araçlarına yönelimi arttırabilecektir.

Kaynaklar:

- Ağazade, S. (2014). Tüketici Kredilerine Yönelik Sınırlama Türkiye'nin Cari Açık Sorununa Çözüm Olur mu? Doğrusal Dışı Bir Koentegrasyon Analizi. Bankacılar Dergisi, 91, 46- 54
- Aizenman, J. ve Jinjark, Y. (2014). *Real Estate Valuation, Current Account And Credit Growth Patterns, Before And After The 2009 Crisis, Journal of International Money and Finance*
- Akçayır, Ömer ve Albeni, Mesut (2016). Türkiye'de Kredi Genişlemesinin Cari Açığa Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2016, Cilt 6, Sayı 1, ss.557-583
- Alioğulları, Z.H, Başkaya, Y.S, Bulut, Y.E ve Kılınç, M.(2015). Türkiye'de Tüketici ve Ticari Kredilerin Cari Açıkla İlişkisi, TCMB Ekonomi Notları, Sayı: 2015- 19, 1-13.
- Altunöz, U. (2015). Reel Büyüme ve İşsizlik Bağlamında Türkiye İçin Okun Yasası Analizi , Kamu-İş; C:14, S:1/2015,29-44
- Atış, A.G. ve Saygılı, F. (2014). Türkiye'de Kredi Hacmi ve Cari Açık İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Business and Economics Research Journal, 5(4).
- Atış, Gacaner, Aydanur ve Saygılı, Fatih (2014). Türkiye'de Kredi Hacmi ve Cari Açık İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Business and Economics Research Journal, Sayı:4, 129-141.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) Kasım 2018 Bülteni
- Bankalar Birliği Faaliyet Raporu, Mayıs 2017)
- Barisitz, S. 2003. The Transformation of the Romanian Financial and Banking Sector. *Financial Stability Report* 7: 88 – 797.
- Bitzis, G., Paleologos, J. M., & Papazoglou, C. (2008). The Determinants of the Greek Current Account Deficit: The EMU Experience. *Journal of International and Global Economic Studies*, 1(1), 105-122.
- Carrion-i-Silvestre, J. L., Kim, D ve Perron, P. 2009. GLS-Based Unit Root Tests with Multiple Structural Breaks Under Both the Null and the Alternative Hypotheses. *Econometric Theory*. 25: 1754-1792.
- Dickey, D.A. and W.A. Fuller, 1979, "Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root", *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Dücan,E., Polat,M.A. ve Balcıoğlu,E.(2016). Tüketim Toplumu Örneği Olarak Türkiye'nin Cari Açık ve Tüketici Kredileri İlişkisi, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl:4, Cilt:4, Sayı:1, 161-188.
- Ertuğrul,H.M., Gerni,C. & Toraganlı Karamollaoğlu, N. (2013). A Dynamic Investigation of the Impact of Credit Growth on the Current Account of Turkey, Working Paper Series, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2349545, (Erişim Tarihi:19.12.2017).
- Ganioglu, A. (2013). Rapid Credit Growth And Current Account Deficit As The Leading Determinants Of Financial Crises, Leibniz Information Centre for Economics, Economics Discussion Papers, No. 2013-35.
- Göçer,İ, Mercan,M ve Peker,O.(2013). Kredi Hacmi Artışının Cari Açığa Etkisi: Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbüenlrşmr Analizi, Ekonometri ve İstatistik Sayı:18, 1-17.
- Güneş, S. Ve Yıldırım,C.(2017). Kredi Genişlemesi ile Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 43-60.
- Kamas, L. ve Joyce, J. P. (1993). Money, Income And Prices Under Fixed Exchange Rates: Evidence From Causality Tests And VARs. *Journal of Macroeconomics*, 15(4), 747-768.
- Karagöl, Veysel ve Erdoğan,Meltem (2017). Türkiye Ekonomisinde Cari Açığın Belirleyicileri ve Cari Açığa Yönelik Politika Uygulamaları, Ulakbilge,Cilt:5,Sayı:10, 353-381.
- Karahan,P ve Uslu,N.Ç.(2015). Kredi Hacmi İle Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Dinamik Bir Analiz
- Kasa, K. 1998. Borrowing Constraints and Asset Market Dynamics: Evidence From Pacific Basin. Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Review, (3): 17-28.
- Kılıç, C. (2015). Tüketici Kredileri Ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29 (2).
- Köroğlu, E. (2018). Kredi Genişlemesinin Cari Açığa Etkisi: Türkiye Örneği. Bulletin of Economic Theory and Analysis, 3(3), 175-193.
- Krugman, P. 1998. What Happened to Asia, (Çevrim içi) <http://www.bresserpereira.org.br/Terceiros/Cursos/Krugman-WhatHappenToAsia.pdf>, Erişim Tarihi: 9.8.2019.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Mian, A .R., Sufi, A., Verner, E. (2015). Household Debt and Business Cycles Worldwide. NBER Working Paper No. 21581.
- Motonishi, T. ve Yoshikawa, H. 1999. Causes of the Long Stagnation of Japan During
- Ng, S. and P. Perron, 2001, “Lag length selection and the construction of unit root tests with good size and power”, *Econometrica* 69, 1519-1554.
- Ögünç, F., Sarıkaya, Ç. (2015). Enflasyonu Açıklamada Kredilerin Bilgi Değeri. TCMB Ekonomi Notları No. 15/12.
- Özülke, 2011. " The Effect of Consumer Loans on the Current Account Balance in Turkey(2005-2011)", 13th International Conference on Finance and Banking.
- Pesaran, M.H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Ramón Moreno, 2008. "Experiences with Current Account Deficits in Southeast Asia," Central Banking, Analysis, and Economic Policies Book Series,in: Kevin Cowan & Sebastián Edwards & Rodrigo O. Valdés & Norman Loayza (Series Editor) & Klaus Schmidt- (ed.), *Current Account and External Financing*, edition 1, volume 12, chapter 14, pages 537-582 Central Bank of Chile.
- Coricelli, F., Mucci, F., Revoltella, D., (2006). Household Credit in the New Europe: Lending Boom or Sustainable Growth?. CEPR Discussion Papers 5520.
- Saito, A. T., Savoia, J. & Lazier, L. (2009). Determinants of Private Credit in OECD Developed, BRIC's and LAC Countries, <http://ssrn.com/abstract=2291689> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2291689>, (Erişim Tarihi: 19.2.2017)
- TCMB, 2010. Finansal İstikrar Raporu: Sayı: 11. Aralık-2010, www.tcmb.gov.tr, [Erişim Tarihi: 11.05.2011]
- the 1990s: Financial or Real? *Journal of the Japanese and International Economies*. 13(3):181-200.
- Tornel, A. 1999. *Common Fundamentals in the Tequila and Asian Crises*. NBER Working Paper, No: 7139.
- Yurdakul, F. Ve Cevher,E.(2015). Determinants of Current Account Deficit in Turkey: The Conditional and Partial Granger Causality Approach, *Procedia Economics and Finance* 26 , 92 – 100

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Soydan, A.(2016). Does Credit Growth ‘Cause’ Current Account Deficits? Evidence from Turkey, *Advances in Economics and Business* 4(2): 102-116
- O. Jordà, M. Schularick, A.M. Taylor. Financial Crises, Credit Booms, and External Imbalances: 140 Years of Lessons, *IMF Economic Review*, 59(2), 340-378, 2011.

BORSA ENDEKSİNİN YABANCI YATIRIM ORANINA ETKİSİ

Çağrı HAMURCU²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı borsa endeksinin, borsadaki yabancı yatırım oranına etkisini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla BIST Ulusal Tüm Endeksi (XUTUM) ile yabancı yatırım oranı arasında ilişkinin olup olmadığı, Granger Nedensellik Testi ile araştırılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, BIST Ulusal Tüm Endeksi'nden yabancı yatırım oranına doğru tek yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonucun, Borsa Endeksinin yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını etkileme potansiyelini göstermesi açısından önemli bir bulgu olduğu düşünülmektedir.

JEL Sınıflandırması: C22, G10, G11, G40

Anahtar Kelimeler: Borsa, Yabancı Yatırım, Davranışsal Finans, Karar Verme, Granger Nedensellik Testi

The Effect of Stock Exchange Index on Foreign Investment Rate

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the effect of stock exchange index on the foreign investment rate in the stock exchange. For this purpose, the relationship between BIST All Shares Index (XUTUM) and foreign investment ratio was investigated by Granger Causality Test. According to the results of the analysis, it was found that there is a significant one-way relationship from BIST All Shares Index to foreign investment rate. This result is considered to be an important finding in terms of showing the potential of the Stock Exchange Index to affect the investment decisions of foreign investors.

JEL Classifications: C22, G10, G11, G40

Keywords: Stock Exchange, Foreign Investment, Behavioral Finance, Decision Making, Granger Causality Test

² Dr. Öğr. Üyesi., Aksaray Üniversitesi, cagri.hamurcu@gmail.com

Giriş

Teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler, yatırımcıların finansal potansiyellerini kendi ülkelerinin sınırlarının dışında kullanmasına olanak sağlamış ve bu anlamda yeni fırsatların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kendirli ve Çankaya, 2016). Yabancı sermayeler, kendilerine yatırım yapılan ülkeler için alternatif bir finansman kaynağı haline gelmiştir. Yabancı yatırımların artışı ve tüm dünya çapında yayılması finansal küreselleşme ile hız kazanmıştır.

Yabancı yatırımların finansman kaynağı olarak kullanıldığı yatırım araçlarından birisi de menkul kıymet borsalarıdır. Borsa İstanbul'daki toplam portföy değerinin çoğunluk kısmı yabancı yatırımcılara aittir. Bu nedenle BIST'deki yabancı yatırım oranını etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılmasının ve takip edilmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde, yabancı yatırımlar ve menkul kıymet borsaları arasındaki ilişkileri inceleyen bir takım çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Yabancı portföy yatırımlarının İMKB'ye etkisinin araştırıldığı çalışmada (Elmas, 1997), İMKB endekslerindeki yabancı yatırım miktarındaki artış ve azalışın endeks hareketlerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Kaya ve Öndeş (1997) tarafından yapılan çalışmada, yabancı yatırım kararlarını, en çok etkileyen değişkenlerin, İMKB 100 endeksi, yabancı yatırımcıların önceki dönem alış ve satış miktarı ve gayrisafi yurt içi hasıla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lin ve Swanson'ın (2003) Tayvan Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenen 60 büyük ölçekli firmada yabancı yatırımcıların alım satım işlemleri ve yatırım performansını inceledikleri çalışmalarında, yabancı yatırımcıların geçmiş dönemde kazanan hisseleri satın alırken, geçmiş dönemde kaybedenleri ise satmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Yabancı yatırımcı işlemleri ile hisse senedi piyasa getirileri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada (Avcı, 2015), yabancı yatırımcı işlemlerinden borsa getirisine doğru bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının BIST100 Endeksine etkisinin incelendiği çalışmada (Baydaş ve Polat, 2018), değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı belirtilmiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bu çalışmanın amacı, BIST'deki endeks değişimi ile yabancı yatırım oranının son bir yıl içerisindeki değişimini ve etkileşimini ortaya çıkarmak ve bu etkileşime ait güncel son dönem bulgularını elde etmektir.

Yöntem

Bu çalışmada 15.11.2018 - 15.11.2019 tarihleri arasında gerçekleşen BIST Ulusal Tüm Endeksi (XUTUM) ile BIST Yabancı Oranı günlük verileri kullanılmıştır. BIST Ulusal Tüm Endeksi'ne ait veriler investing.com küresel finans portalından ve BIST Yabancı Yatırım Oranları verileri, İş Yatırım tarafından yayınlanan Günlük Yabancı Yatırım Oranları Tablosu Araştırma Raporlarından elde edilmiştir.

Çalışmada öncelikli olarak değerlendirmeye alınan serilerin durağan olup olmadığı Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller -ADF) birim kök testi ile analiz edilmiştir.

Daha sonra BIST Ulusal Tüm Endeksi ile Yabancı Yatırım Oranı değişkenleri arasında VAR Modeli kurularak gecikme uzunlukları tespit edilmiştir.

BIST Ulusal Tüm Endeksi ile Yabancı Yatırım Oranı arasındaki nedensellik ilişkisinin olup olmadığı ve ilişkinin yönü Granger Nedensellik Testi ile analiz edilmiştir.

Sonuç

BIST Ulusal Tüm Endeksi ve Yabancı Yatırım Oranı verilerine ait serilerin durağanlığını kontrol etmek için öncelikle verilerin düzey değerlerine bakılmıştır (Trendsiz-Sabit Terimsiz, Trendsiz-Sabit Terimli ve Trend ve Sabit Terimli).

Tablo 1: Logaritması Alınan BIST Ulusal Tüm Endeksi Değişkeninin ADF Test Değerleri

ADF Birim Kök Testi Sonuçları (BIST Ulusal Tüm Endeksi)					
	ADF Test İstatistiği	P*	Kritik Değerler		
			%1	%5	%10
Düzye Değer (Trendsiz-Sabit Terimsiz)	0,616377	0,8488	-2,575055	-1,942212	-1,615780
Düzye Değer (Trendsiz-Sabit Terimli)	-1,545463	0,5089	-3,458719	-2,873918	-2,573443
Düzye Değer (Trend ve Sabit Terimli)	-1,806017	0,6989	-3,998457	-3,429484	-3,138243
Birincil Fark (Trendsiz ve Sabit Terimsiz)	- 14,054890	0,0000	-2,575099	-1,942218	-1,615776

* McKinnon (1996) tek yönlü anlamlılık değeri.

Her iki seri için, Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller) Test İstatistiği mutlak değeri, %1, %5 ve %10 mutlak Kritik Değerlerinden küçük olduğu için serilerin durağan olmadığı tespit edilmiştir (Tablo1 ve Tablo 2).

Tablo 2: Logaritması Alınan Yabancı Yatırım Oranı Değişkeninin ADF Test Değerleri

ADF Birim Kök Testi Sonuçları (Yabancı Yatırım Oranı)					
	ADF Test İstatistiği	P*	Kritik Değerler		
			%1	%5	%10
Düzye Değer (Trendsiz-Sabit Terimsiz)	0,123662	0,7207	-2,575055	-1,942212	-1,615780
Düzye Değer (Trendsiz-Sabit Terimli)	-2,048026	0,2663	-3,458719	-2,873918	-2,573443
Düzye Değer (Trend ve Sabit Terimli)	-2,307976	0,4275	-3,998457	-3,429484	-3,138243
Birincil Fark (Trendsiz ve Sabit Terimsiz)	-13,69476	0,0000	-2,575099	-1,942218	-1,615776

* McKinnon (1996) tek yönlü anlamlılık değeri.

Yine her iki serinin, birincil farklarında (Trendsiz ve Sabit Terimsiz) durağanlaştıkları tespit edilmiştir (ADF Test İstatistiği Mutlak Değeri > Kritik Mutlak Değeri ve P değeri <0,05). Tablo 2 ve Tablo 3'ün son satırlarında verilen Birincil farklara ait ADF test istatistiği değerleri, %1, %5 ve %10 mutlak Kritik Değerlerinden küçük olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Optimal Gecikme Sayısı Değerleri (BIST Ulusal Tüm Endeksi-Yabancı Yatırım Oranı)

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2454.657	NA	12699146	22.03280	22.06336	22.04514
1	-1850.154	1192.741	58184.52	16.64713	16.73880	16.68413
			50734.58	16.51010	16.66289	16.57178
2	-1830.876	37.69171	*	*	*	*
3	-1830.616	0.503831	52466.56	16.54364	16.75755	16.63000
4	-1825.167	10.45796	51791.59	16.53065	16.80567	16.64167
5	-1823.795	2.608690	53030.63	16.55422	16.89035	16.68991
		10.38300				
6	-1818.283	*	52321.41	16.54065	16.93790	16.70102
7	-1813.364	9.175255	51899.57	16.53241	16.99078	16.71745
8	-1810.457	5.370022	52420.76	16.54222	17.06170	16.75193

* kritere göre seçilen gecikme sırasını gösterir

LR: ardışık değiştirilmiş LR test istatistiği (% 5 seviyesinde her test)

FPE: Sonuç öngörü hatası

AIC: Akaike bilgi kriteri

SC: Schwarz bilgi kriteri

HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Tablo 3' göre FPE, AIC, SC ve HQ test istatistikleri gecikme uzunluğunu verirken, LR test istatistiği gecikme sayısını 6 olarak önermiştir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında VAR Modeli

kurularak hesaplanan BIST Ulusal Tüm Endeksi ile Yabancı Yatırım Oranı değişkenleri arasındaki gecikme uzunluğu 2 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4: BIST Ulusal Tüm Endeksi – Yabancı Yatırım Oranı Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı değişken:			
BIST Ulusal Tüm Endeksi	Ki-kare	df	Prob.
Yabancı Yatırım Oranı			
	0,768125	2	0,6811
Bağımlı Değişken:			
Yabancı Yatırım Oranı	Ki-kare	df	Prob.
BIST Ulusal Tüm Endeksi			
	32,78508	2	0.0000

Prob: Olasılık

Tablo 4’de verilen Granger nedensellik analizi sonuçları, BIST Ulusal Tüm Endeksinde meydana gelen değişimlerin BIST Toplamındaki Yabancı Yatırım Oranı üzerinde etkili olduğunu ve bu ilişkinin BIST Ulusal Tüm Endeksinden, Yabancı Yatırım Oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisini işaret ettiğini göstermektedir.

Tartışma

Bu çalışmada elde edilen analiz sonuçları, borsa endeksi ile yabancı yatırım oranı arasında tek yönlü bir ilişki bulunmuş olup, ilişkinin yönü borsa endeksinden yabancı yatırım oranına doğru olduğunu işaret etmektedir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Analiz sonuçları Elmas (1997), Kaya&Öndeş (1997) ve Lin&Swanson (2003)'ın çalışmalarında elde ettikleri sonuçlarla uyumlu iken, bu ilişkinin tam ters yönde, yabancı yatırımcı işlemlerinden borsa getirisine doğru olduğu sonucuna ulaşan Avcı (2015) ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit eden Baydaş ve Polat (2018)'tan farklılık göstermektedir.

Elde edilen bulgular, borsa endeksindeki değişimlere ait bilgilerin, yabancı yatırım oranını belirleyen öncü veriler niteliğinde olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, borsa endeksindeki artışların, yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını alım yapma yönünde ve azalışın ise satış yapma yönünde etkileme potansiyeline sahip olduğunu destekler niteliktedir.

Analiz sonuçlarına göre, yabancı yatırım oranlarındaki değişimlerin, borsa endeksini olumlu veya olumsuz şekilde etkilediği yönünde herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Yalnızca endeks değişkeni esas alınarak verilecek yabancı yatırım kararlarının, piyasaların aşırı değer kazanmasına veya kaybetmesine; sonuç olarak da piyasada anomalilere neden olabileceği düşünülmektedir. Bu öngörü davranışsal finans açısından değerlendirildiğinde, son dönem endeks verileri ile yapılan yatırımların yabancı yatırımcıların sonralık eğiliminin etkisine girmesine neden olmasına ve öngörülemez kayıpların görülebileceği akla gelmektedir. Sonralık eğiliminin etkilerini en aza indirmek amacıyla, daha uzun dönemli ve tüm faktörlerin incelenebileceği bir karar verme sürecinin geliştirilerek portföy çeşitlendirmesinin yapılması tavsiye edilebilir.

Endeks ve yabancı yatırım oranı değişkenleri arasında incelenen ve tespit edilen nedensellik ilişkisinin doğruluğunu genelleştirebilmek amacıyla, bundan sonraki çalışmalara ülkelerin politik, finansal ve ekonomik risk faktörlerinin de dahil edilmesi, araştırma kapsamına alınan sürenin genişletilerek daha uzun dönem verilerinin de eklenmesi ve diğer ülkeler için de bu nedensellik ilişkisinin incelenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

Avcı, Ö. B. (2015). Effect of Foreign Investor Transactions on Stock Market Returns. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33(4). S. 29-38.

Baydaş, Y., & Polat, M. (2018). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Borsa İstanbul'a Etkisinin Belirlenmesi. Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 37-46.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Elmas, B.(1997). “Yabancı Portföy Yatırımlarının İMKB’ye Etkisi: İMKB’de Endeks Bazlı Bir Çalışma”, İMKB Dergisi, 12(47), s. 1-18.

Kaya, A. & Öndeş, T. (1997). Türkiye’de Yabancı Portföy Yatırımlarının Belirleyicileri, İMKB Dergisi, 13(52), s. 19-39.

Kendirli, S., & Çankaya, M. (2016). Döviz Kuru ve Enflasyonun BİST Banka Endeksi Üzerindeki Etkisi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(3), 215-227.

Lin, A. Y., & Swanson, P. E. (2003). The behavior and performance of foreign investors in emerging equity markets: Evidence from Taiwan. International Review of Finance, 4(3-4), 189-210.

SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA TEŞHİS İLİŞKİLİ GRUPLAR: DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

Sibel MELER³, Şükrü Anıl TOYGAR⁴

Tıp ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler sayesinde sağlık sektöründe baş döndürücü gelişmeler yaşanmakta olup geleneksel hastane yönetim uygulamaları gelişerek değişmekte ve sunulan sağlık hizmetlerinde niteliğin artmasıyla birlikte sağlık harcamalarında artış meydana gelmiştir (Kurşun ve Yümsel 2017, Ekici 2017). Sağlık harcamalarındaki bu artış birçok ülkenin kendi sunduğu sağlık hizmetini gözden geçirmesine, sağlık sistemiyle ilgili yeniden organizasyon çalışmalarına, artan sağlık hizmet talebini karşılamak için kaynakların daha efektif kullanımına (Belek 2009, Aydemir ve Ağırbaş 2017, Kurşun ve Yümsel 2017) ve sağlık hizmet sunum maliyetlerinin ödeyici kurumlar ile sağlık hizmet sunucuları arasındaki paylaşımın hakkaniyetli bir şekilde hak edişlerini alabilmesi için geri ödeme sistemleriyle ilgili bir takım çalışmaların hız verilmesine neden olmuştur (Ayanoglu ve ark 2014, Ekici 2017, Özkan ve Ağırbaş 2018). Sağlık hizmetlerinde geri ödeme yöntemleri, sağlık sistemlerinin geliştirilmesini teşvik etmekte ve sağlık politikalarının oluşturulmasında eski uygulamaların detaylı bir şekilde incelenmesine ve günümüz şartlarına uyarlanmasına, geleceğe yönelik etkinliği ve yerindeliği arttırmanın yanı sıra (Kurşun ve Yümsel 2017, Özkan ve Ağırbaş 2018) dünya genelinde gelişmiş ülkelerde vaka başı geri ödeme yönteminden başka amaçlara yönelik kullanılsa da “Teşhis İlişkili Gruplar”, Sağlık Bakanlığı’nın sağlık hizmeti sunumunda nitelik ve sürdürülebilirlik amaçları doğrultusunda yürütülen faaliyetleri arasında yer almakta ve sağlık hizmet sunucularına tanı esaslı, minimum maliyette, nitelikli ve verimli sağlık hizmeti sunmaya çalışmaktadır (TİG uygulama Rehberi 2014, Kurşun ve Yümsel 2017).

Teşhis İlişkili Gruplar (TİG) (Diagnosis Related Groups-DRG); hastanelerin tedavi ettiği hasta türlerini anlamak, hastalık şiddetlerini ölçmek, hasta bakımını finansmanını sağlamak, hastaneler arasındaki farklılıkları ortaya koyarak uluslararası kıyaslamalar yapmak amacıyla benzer klinik ve maliyet özelliklerine sahip vakaları tespit ederek gruplandırılmasını içeren bir yatan hasta sınıflandırma yöntemidir (Sağlık Bakanlığı 2013, Ayanoglu ve ark 2014, Özkan ve Ağırbaş 2016, Arık ve İleri 2016).

³ S.Ü. Tıp Fak. Hastanesi TİG Birimi, Selçuk Üniversitesi Hemşirelikte Yönetim AD Doktora Öğrencisi

⁴ Doktor Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Hemşirelikte Yönetim Anabilim Dalı

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bir sınıflandırma yöntemi olan TİG, ortaya çıkan maliyetler ile hasta türlerini, tanılarına ve işlemlerine göre sınıflandırarak benzer kaynaklarla tedavi kaynaklarını ilişkilendirmeyi hedeflemekte (Demir 2014, Aydemir ve Ağırbaş 2017) olup bu bağlamda tedavi edilen hasta tipleri ile ihtiyaç duyulan kaynaklar arasında klinik açıdan anlamlı ilişkilendirme sağlayan bir sınıflandırma planıdır (La Forgia ve Couttolenc 2008). Dünya’da birçok ülkede geri ödeme modeli olarak kullanılan TİG, 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’n de Yale Üniversitesi ekonomistleri Robert Fetter ve ekibi tarafından sağlık bakım hizmetlerinin kıyaslanabilmesi ve kalite denetimi için geliştirilmiş olup 1983’de Medicare (65 yaş ve üstündeki kişiler ile malulleri kapsayan ABD sigorta sistemi) kapsamına alınmıştır (www.tig.saglik.gov.tr, Avcil ve ark 2014, Aslan ve Top 2016, Arık ve İleri 2016). Dünya’da DRG kullanımını açısından ekol olan 3 ana ülke Avusturalya, Kanada ve Norveç olarak görülmektedir (www.tig.saglik.gov.tr). Avusturalya’nın kendi TİG sistemini yaygınlaştırdığı ülkeler; Bosna Hersek, Bulgaristan, İrlanda, Makedonya, Moldova, Karadağ, Yeni Zelanda, Filipinler, Katar Devleti, Suudi Arabistan, Sırbistan, Singapur, Slovenya’dır (www.health.gov.au). Kanada ve Norveç TİG’in Avusturalya modelini örnek alarak geliştirmiştir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD)’ne üye 29 ülkenin yaşam süresi beklentisine göre sıraladığı indekse göre ilk 5 sırada; Avusturya, İsviçre, Kore, Japonya ve İzlanda yer almaktadır. Türkiye bu sıralamada 11. sırada yer almaktadır (www.tig.saglik.gov.tr). Avrupa’da ise Euro – DRG kapsamında; Avusturya, Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre ve Galler’de TİG uygulanmaktadır (Cylus ve Irwin 2010, www.eurodrgeu). Finlandiya’nın TİG sistemine geçmesi ile birlikte hasta faaliyetlerinde şeffaflık, nitelik ve verimlilik artışı gözlenmiş aynı zamanda sağlık hizmetleri araştırma amaçlı kullanılmaktadır (www.health.gov.au, Beylik ve ark 2014). İspanya’da TİG sistemiyle birlikte hastanede yatış sürelerinde kısalma, ayaktan yapılan cerrahi uygulamaların artırılması ve hasta bakımına yönelik gerekli düzenlemelerin getirilmesiyle birlikte yıllık maliyet oranının azalacağı beklenmektedir. Hollanda’da TİG sistemine geçiş ile birlikte doktorlar arasında farklılıkların kalkacağını, uygulanan tedavinin maliyeti hakkında doğrudan bilgi verileceği ve bununla birlikte verileri kıyaslama imkanı sunarak personel ve yönetimin farkındalığının artması beklenmektedir (Cylus ve Irwin 2010, www.eurodrgeu). TİG sistemini uygulama açısından farklılıklar gösteren Almanya ise kendine özgü geliştirdiği sistemi yaygınlaştırarak İsviçre, Güney Kıbrıs Rum Kesmi ve Slovakya’da uygulamaktadır (www.eurodrgeu). Almanya TİG ödeme sisteminde ücret düzenlemedeki yapısal değişkeni değerlendirirken eyalet tabanlı orandan bir ulusal tabanlı oran

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

kullanmaya geçmektedir (www.eurodrgr.eu, Beylik ve ark 2014). Birçok ülkede TİG sistemine dayalı ödeme planını benimsememekle birlikte ulusal kodlama sistemlerine dayalı TİG kategorileri geliştirmek için uygulamayı ertelemişlerdir. Gelecekte ödeme sistemi değişikliğinden dolayı ortaya çıkması beklenen olası sorunlara karşı hazır olmak amacıyla ülkelere zaman tanınmış (Ersoy 2014) olmasına rağmen çoğu Avrupa ülkesi kullandıkları ödeme sistemlerini kaldırmak yerine vaka tabanlı ödeme sistemlerini mevcut sistemleriyle birleştirmiş olup kaynakların kullanımında daha etkin ve kaliteli sağlık hizmeti sunmayı hedeflemiştir (Beylik ve ark 2014).

Türkiye’ de ise hastanelerin geri ödemelerinde kullanılan yeni bir sınıflandırma sistemi olan TİG konusundaki çalışmalar Hacettepe Üniversitesi Araştırma Projesi (HÜAP) kapsamında 2005-2006 yıllarında 7 pilot hastanede veri girişi yapılmaya başlanmış olup 2008 yılının sonunda 40 hastanenin katılımıyla pilot çalışma sürdürülmüş ve Kasım 2009 ‘da proje tamamlanmıştır (Hacettepe Üniversitesi 2006, Arık ve İleri 2016, Kurşun ve Yümsel 2017, Beylik ve ark 2017). 2009 yılında Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı bir ‘şube’ olarak kurulan TİG bakanlık yapısındaki değişiklikler neticesinde 2012 yılında Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü adı altında ‘Daire Başkanlığı’na geçilmiştir (www.tig.saglik.gov.tr, TİG Uygulama Rehberi 2011). Sağlık Bakanlığı bünyesinde 50 pilot hastanenin 2010 yılı Kasım ayı döneminde sağlık hizmet bedelleri, ilk olarak 1 Aralık 2010 yılında TİG sistemi esas alınarak ödenmiş olup tüm il merkezlerindeki 206 kamu hastanesi ile 2011 Ocak ayı itibariyle tüm ilçe hastaneleri sisteme dahil edilerek toplam 555 kamu hastanesine ait geri ödemelerin %10’ u TİG sistemine göre yapılmıştır (Arık ve İleri 2016, Kurşun ve Yümsel 2017). Ülkemizde TİG uygulamasına 81 pilot hastanedeki maliyet analizine göre hesaplanan 661 TİG’e ait bağıl değerler kullanılmakta olup bu çalışmalar sistemin Sağlık Bakanlığı’na bağlı tüm hastaneler ile özel ve üniversite hastanelerinde uygulanabilirliğini göstermektedir (www.tig.saglik.gov.tr, Sağlık Bakanlığı 2014, Arık ve İleri 2016).

TİG sisteminin aktif olarak kullanılması, hastalara verilen hizmetlerin finansal olarak karşılığının alınması hususunda en hakkaniyetli sistem olduğu, sistemin sadece geri ödeme sistemi olarak değil aynı zamanda verilen sağlık hizmetleri ile ilgili birçok güncel istatistiki verilere ulaşarak kurumların mevcut durumlarına (www.tig.saglik.gov.tr), personel ihtiyaçlarına, kurumun eksik ve sağlıklı çalışan yönlerine daha kolay erişimi sağlayarak sistemsal olarak kendini güncelleyerek kullanılan diğer yöntemlere göre daha akılcı ve çözümleyici bir

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

konumdadır (TİG Bilgilendirme Rehberi 2014, Arık ve İleri 2016, Kurşun ve Yümsel 2017). Tüm bu yönleri ile TİG sistemi sağlık alanında kullanılması gereken bir sistem durumuna gelerek bugüne kadar yapılan geri ödeme modelleri arasında adil ve bilimsel temelli bir finansman sağlamaktadır (Şencan ve Demir 2013, Beylik ve ark 2017).

Bugün Türkiye’de uygulanan mevcut ödeme sistemleri incelendiğinde farklı sağlık hizmet sunucularına, farklı ödeme yöntemlerine göre ödeme yapıldığı görülmektedir. Sağlık Bakanlığı’na bağlı tüm hastanelerde global bütçe modeli uygulanırken, diğer sağlık hizmet sunucularına, üniversite ve özel hastanelere Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından çıkartılan Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) hükümlerine göre hizmet başına ödeme, vaka başına veya tanıya dayalı işlem üzerinden ödeme yapılmaktadır (www.tig.saglik.gov.tr, Resmi Gazete 2013, Arık ve İleri 2016, Kurşun ve Yümsel 2017). Bu durum, sağlık hizmet sunucularının farklı mali yapıları, kuruluş amaçları ve sundukları sağlık hizmetinin niteliği dikkate alındığında adil olmayan bir kaynak dağıtımına yol açtığı farklı basamaklara başvuran hastaların; personel, donanım, klinik ve maliyet tablosunda farklılıklara sebep olduğu tespit edilmiştir (Narmanlı ve ark 2012, Arık ve İleri 2016, Özkan ve Ağırbaş 2016). Üçüncü basamak sağlık hizmeti sunan üniversite hastanelerine bağlı tıp fakültelerinde verilen uygulamalı eğitimler ile üniversite hastanelerinin eğitim ve araştırma merkezi olmasının yanı sıra kendi kaynakları (büyük çoğunluğu döner sermaye) sayesinde bu işlevleri en iyi şekilde yerine getirmeye çalışıp, topluma faydalı kaliteli ve her bireye özgü ayrı bir sağlık hizmeti sunmak için finansal devamlılığı sağlamak zorundadır (Arık ve İleri 2016, Aydemir ve Ağırbaş 2017). Üniversite hastanelerinde verilen sağlık hizmetleri nitelik açısından incelendiğinde; diğer alt basamak sağlık kurumlarında tanısı konulamamış veya tedavisi yapılamamış, komplike, zor ve hayati açıdan yüksek riskli hastaların kabul edildiği ve işletme açısından maliyetli girişimlerin uygulandığı araştırma ve eğitim merkezi olup, verilen hizmet ve bakıma ilişkin akademik kadro, nitelikli iş gücü ile bilimsel ve teknolojik fırsatlar yönünden diğer kurumlarla kıyaslanamaz (www.tig.saglik.gov.tr, Özkan ve Ağırbaş 2016, Arık ve İleri 2016, Kurşun ve Yümsel 2017). Üniversite hastanelerinde eğitim ve bilimsel çalışmalarını desteklemek ve geliştirmek için yeterli finansal destek ile gelir gider dengesinin sağlanması gerekmektedir. Üniversite hastanelerinin gelir kaynağı ise üretilen sağlık hizmetlerinin fatura edildiği Sosyal Güvenlik Kurumu’nun yaptığı ödemeler ile kısıtlı finansal kaynaklar olup üçüncü basamak sağlık hizmeti almaktan başka yaşama şansı olmayan hastanın sağlığına kavuşturulması karşılığında maliyetlerin artmasına ve gelir gider dengesinin bozulmasına neden olacaktır (Arık ve İleri 2016, Kurşun ve Yümsel 2017, Şengül ve Bulut 2019).

Bu durumda sunulan sağlık hizmetinin niteliğini ortaya çıkaran TİG sisteminde basamak ve kurum gözetmeksizin aynı hasta için aynı ücretin ödenmesi, hakkaniyetli bir kaynak dağılımlarını sağlayarak, gelir endişesini ortadan kaldıran eğitim ve araştırma hastanelerini kök hücre, organ nakli gibi bilimsel faaliyetlere, komplike ve zorlu vakalara yönlendirecektir (Aslan ve Top 2016, Beylik ve ark 2017, Kurşun ve Yümsel 2017).

Bu bağlamda, Türkiye’de özel, kamu ve niversite hastaneleri için TİG modeline dayalı geri ödeme yönteminin kullanılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak, TİG uygulamasında sağlık kurumlarına daha adil ve bilimsel temelli bir finansman sağlamanın dışında; sağlık kurumlarının kuruluş yeri, kapasite ve hizmet türlerinin belirlenmesi, insan kaynakları planlaması ve donanım ihtiyaçlarının belirlenmesi, sağlık politikaları oluşturulmasının yanı sıra, nc basamak sağlık hizmetine ihtiyaç duymayan hastaların birinci basamak sağlık hizmetlerine yönlendirilmesi hususunda yerel ve ulusal bazda sağlığın finansal desteğini sağlayan kurumlara önemli katkılar sağlayacağı, güncellemelere açık olması toplanan verilerin analizleri doğrultusunda performans ve kalite (hangi tür vakaların tedavi edildiği, toplam ve ortalama hastanede yatış süreleri, komplikasyon ve komorbidite oranlarının izlenmesi, araştırma-planlama ve ödeme sistemleri) değerlendirmelerine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. TİG çalışmalarının ülke çapında hızlandırılması, sağlıklı ve doğru veri gönderimine yönelik gerekli kanun ve yönetmelikler, insan kaynakları planlanması ve diğer alt yapıların ivedikle tamamlanarak Türkiye’nin kendine özgü algoritmasını oluşturması için sağlık politikacılarının ve st düzey yöneticilerin bu konuda gereken hassasiyeti göstermeleri gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Arık , İleri Y Yalçın, 2016. Sağlık hizmetleri finansmanında Türkiye’de yeni bir yaklaşım; Teşhis İlişkili Gruplar (TİG). sd Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7,2 45-50.

Aslan H, Top M, 2016. Hastanelerde tedavi işlem maliyet analizi: Lomber diskektominin işlem maliyetleri, fatura bedelleri ve teşhis ilişkili gruplara dayalı maliyet analizi. Sosyal Güvenlik Dergisi, 2,169-199.

Avcil M, Beylik U, Dolukp İ, 2014. Sağlık hizmetlerinde teşhis ilişkili gruplar: KOAH vakaları üzerine karşılaştırma. Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi,7, 1, 21-42.

Aydemir İ, Ağırbaş İ, 2017. Sağlık kurumlarında yapılan geri ödeme yöntemleri: Teşhis ilişkili gruplar. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 20,1, 49-67.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Ayanoğlu Y, Beylik U, 2014. Sağlık işletmelerinde geri ödeme modeli olarak DRG: kavramlar, metodolojiler, ülke deneyimleri ve karşılaştırmaları, Gazi Kitabevi, Ankara.

Belek İ, 2009. “Sağlığın Politik Ekonomisi, Sosyal Devletin Çöküşü” İstanbul.

Beylik U, Öztürk A, Demir B, 2014. TİG ve kalite-performans ilişkisi: ülke deneyimleri. Sağlıkta Performans Kalite Dergisi, 8, 93-120.

Beylik U, Yılmaz A, Akca N, 2017. Tanı ilişkili grup verilerinin karşılaştırma amaçlı kullanılması: Kalp ve damar hastalıkları örneği. Akademik Bakış Dergisi, 59, 297-310.

Cylus J, Irwin R, 2010. ‘The challenges of hospital payment systems’Euro observer The health PolicyBulletin of the European Observatory on health systems and policies, 12, 3,3.

Demir M,2014. Sağlık ödeme modellerinin geleceği, sağlık politikaları ve ödeme TİG’deki son gelişmeler.

<http://docplayer.biz.tr/3539575-Saglikta-odeme-modellerinin-gelecegi.html>, Erişim Tarihi: 25.11.2019.

Ekici D, 2017.Sağlık Bakım Hizmetinin Yönetimi,Ankara, 46,51,58,59.

Ersoy Z, 2014. Geri Ödeme Modeli Olan Teşhis İlişkili Gruplar (TİG) Ve Bu Model Üzerinde Sağlık Yöneticilerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Ankara, Gazi Üniversitesi.

Hacettepe Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Finansman Yapısının Güçlendirilmesi ve Yeniden Yapılandırılması İçin Altyapı Geliştirilmesi Projesi, Rapor (2006). ‘DRG Uygulamaları İçin Pilot Hastanelerde Yapılan Hazırlık Çalışmaları’.

Kurşun A, Yümsel Ö, 2017. ICD-10 ve TİG uygulaması:Faturalandırma sürecinde alternatif bir yol.Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) ,3,6,789-799.

La Forgia GM, Couttolenc BF, 2008. Hospital performans ınbrazil. The Word Bank Washington,DC, 4-159.

Narmanlı M, Ertong G, Dikici A, Soysal E, Tümay A, Güngör MK, 2012. Ulusal teşhis ilişkili gruplar sistemine geçiş için yol haritası. IX. Ulusal Tıp Bilişim Kongresi, 29-38.

Resmi Gazete, (24.03.2013). Sağlık Uygulama Tebliği. Resmi Gazete Sayısı: 28597.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Özkan O, Ağırbaş İ, 2016. Sağlık hizmetlerinde geri ödeme modelleri: Teşhis ilişkili gruplar ve vaka karması. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 69, 1, 21-27.

Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşhis İlişkili Gruplar Bilgilendirme Rehberi, Ankara, 2014.

Şengül H, Bulut A, 2019. Sağlık hizmetlerinde ödeme mekanizmaları ve teşhis ilişkili gruplar. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 4,2,196-209.

Şencan İ, Demir M, 2013. Teşhis İlişkili Gruplar İleri Klinik Kodlama Standartları Kitabı, Sağlık Bakanlığı, Ankara.

TİG Uygulama Rehberi, 2011. Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Performans Yönetimi ve Kalite Geliştirme Daire Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ankara.

Sağlık Bakanlığı Teşhis İlişkili Gruplar Daire Başkanlığı , www.tig.saglik.gov.tr, Erişim Tarihi: 27.11.2019.

<http://www.eurodrugs.eu> (Erişim Tarihi: 27.11.2019)

www.health.gov.au (Erişim Tarihi: 27.11.2019)

KURUMSAL KAYNAK PLANLAMA SİSTEMLERİNİN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİNİN DENGELİ SKOR KART İLE İNCELENMESİ: BİR ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI

Umut DENİZ¹; Ali İhsan ÖZDEMİR²

ÖZET

Kurumsal Kaynak Planlama (Enterprise Resource Planning-ERP) sistemleri, işletmelerdeki tüm veri, süreç ve bilgi akışının tek bir noktada entegre edildiği bilgi sistemleridir. İşletmeler için çok önemli olan bu bütünlük sistemlerin maliyetleri çok yüksektir ve kurulum süreçleri çok uzundur. Dolayısıyla ERP sistemlerinin seçimi kadar onların performansının da çok iyi ölçülebilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, bir ERP sisteminin canlı kullanım sonrası performansının ölçülmesini incelenmiştir. Bu yüksek maliyetli ve zor bir süreç gerektiren ERP yazılımının kullanımının işletme performansına olumlu bir etkisinin olup olmadığı beş farklı boyut ve 24 ayrı ölçüt ile Dengeli Skor Kartı kullanılarak araştırılmıştır. Araştırmada örnek olay yöntemi ve veri toplamak için mülakat tekniği kullanılmıştır. DSK performans boyutları bakımından; İşletme İçi Süreçler, Müşteri ilişkileri, Finansal Göstergeler, Yenilik ve Örgütsel Göstergeler dikkate alınarak incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda ERP sistemlerinin işletme performansına katkısının olumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: ERP, Dengeli Skor Kart, Kurumsal Kaynak Planlaması, İşletme Performansı

EVALUATION OF ERP SYSTEMS IMPACT ON BUSINESS PERFORMANCE WITH BALANCED SCORE CARD: A CASE STUDY

ABSTRACT

Enterprise Resource Planning (ERP) systems integrate all data, process and informatin flow in organizations in one platform. This critical systems require a long time to be implemented and are costly. Hence performance measurement of these systems are very important as much as the selection of ERP systems.

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yön.Org.Y.Lisans Öğrencisi; umutdeniz.ud@gmail.com

² Prof.Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İşletme Fakültesi; aliozdemir@ybu.edu.tr

In this study, it is examined that performans evaluation of ERP systems after its implementation in an organization. To assess performance of this critical systems Balanced Scor Card method that contains 4 sub-dimension and 24 indicators in total, is used. Case study analysis and interview method is used to gather data in the study. Balanced Score Card includes: Internal Process, Customer Relations, Financial Indicators, and Innovation and Organizational Indicators. As a result of this study it is seen that impact of ERP systems on organizational performance is positive.

Keywords: ERP, Balanced Score Card, Business Performance

1. GİRİŞ

Teknolojide yaşanan hızlı gelişme ve bunun etkisiyle küreselleşmiş dünyamızda işletmeler, ağır rekabet şartları altında ilerleyebilmek adına çözüm arayışını yine teknolojide bulmuşlardır. İlk olarak işletmeler stok kontrolü ihtiyacı ile tarihi 1960'lara dayanan Malzeme İhtiyaç Planlaması(MRP) ile başlayıp daha otomasyon çalışmaları zaman ilerledikçe yerini İmalat Kaynakları Planlamasına (MRP-II) bırakmış, hızla gelişen teknoloji sayesinde MRP-II' de yetersiz kalmış ve işletmenin diğer işlevlerini de kapsama ihtiyacı oluşmuştur. İşletmenin bu rekabetçi ortamda devamlılığını sağlaması adına sürekli karmaşıklaşan ve zorlaşan bilgi akışı işletmelerin bu tür sistemleri ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve sonunda 1990'lı yıllarda ERP sistemleri gelişmiştir.

Bu yeniliğin birinci sebebi artık üretim ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili insan kaynakları, satış, satış sonrası hizmet, bakım vb. tüm iş süreçlerinin kapsam içerisine dâhil edilmiş olmasıdır.

Bu çalışmada ERP sisteminin işletmelerin performans düzeylerine etkisi dengeli skor kart yöntemi kullanılarak incelenecektir.

2. KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP)

2.1 Kurumsal Kaynak Planlaması(ERP) Kavramı

İngilizce "Enterprise Resource Planning" kısaca ERP olarak tanınan ve işletme fonksiyonlarını tek bir platform üzerinde sanal olarak bir araya getiren bu sistemler; Türkçe olarak kurumsal

kaynak planlaması (KKP), işletme kaynak planlaması(İKY) gibi ifade edilmekte olsa da sıklıkla akademi ve iş hayatında ERP olarak yaygın kullanıma sahiptir.

ERP, işletmenin stratejik amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla müşteri taleplerinin en etkin şekilde karşılanması ve bu sürecin maliyetlerinin azaltılması amacıyla coğrafî olarak farklı yerlerde bulunan tedarik, üretim, dağıtım ve mali kaynaklarının en etkin ve verimli bir şekilde planlanması, koordinasyonu ve kontrol edilmesi fonksiyonlarına sahip bir yazılımdır (Erdil ve Başlıgil, 2011).

ERP sistemleri, işletme birimlerinin birbirleri ile iletişim ve bilgi paylaşımı temelinde finans, üretim, satın alma, satış, lojistik, insan kaynakları vb. iş süreçlerini entegre ederek tek çatı altında toplayan sistemlerdir (Keçek ve Yıldırım, 2002)

Kurumsal Kaynak Planlaması, işletmelerin her fonksiyonel alanını kapsayarak geniş çaplı entegrasyon özelliği ile bu alanların en fazla rekabet avantajı elde etmesini sağlayan, tümüyle entegre edilmiş bilgisayar destekli bir iş yönetim sistemidir.

Başka bir deyişle ERP bir kurumun tüm bileşenlerinin bir bütün olarak görülebilmesine imkân vermektedir. ERP sistemi, üretim, üretim planlama, muhasebe, finans, lojistik, stok yönetimi, satın alma, pazarlama, kalite yönetimi, bakım/onarım, insan kaynakları, müşteri ilişkileri yönetimi gibi çok geniş planlama, işleyiş ve muhasebe fonksiyonlarını bütünleşmiş bir yapıda toplamaktadır (Gök vd,2005).

2.2 .Kurumsal Kaynak Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve İşletme Performansı

Günümüzde Endüstri 4.0, akıllı fabrikalar gibi teknoloji yoğun dijital işletmecilik sistemlerinin çok konuşulmakta ve uyarlamaya çalışılmaktadır. Bu sistemlerin bir altyapısı olarak da kabul edilebilecek olan sistemler ERP sistemleridir. ERP sistemlerinin genel hatlarıyla gelişiminin ise şöyle bir seyir izlediği söylenebilir:

İlk olarak 1960'lardaki basit stok yönetim sistemlerinden 1970'lerdeki Malzeme İhtiyaç Planlaması (Material Requirement Planning-MRP) sistemlerine geçilmiştir (Orlicky, 1975). MRP sistemlerine diğer bazı işletme fonksiyonlarının da entegre edilmesi ile 1980'lerdeki Üretim Kaynak Planlaması (Manufacturing Resource Planning-MRP II) sistemlerine doğru bir geçiş söz konusudur(Özdemir,2009).

ERP üretim uygulamaları MRP II ye benzemekte olup ilaveten insan kaynakları, karar destek sistemleri, dağıtım, kalite bakım vb geri kalan bütün işletme fonksiyonlarını da tek bir platform üzerinde entegre etmiştir.

Üretim faaliyetleri için tasarlanmış özel yazılım ihtiyaçları, sırasıyla MRP, MRP II ve ERP paket yazılımlarının gelişimini beraberinde getirmiştir. Bu alanda uluslararası tanınırlığı ve pazar payı en yüksek olan SAP dir. Onu Oracle, PeopleSoft vb. tedarikçiler izlemektedir. Ülkemizde ise Logo ve Netsis gibi yazılımlar ERP yazılım sektöründe öncülük etmektedirler. Bunların dışında onlarca tedarikçi ismi saymak mümkündür. ERP yazılımları alanında açık kaynak sistemler ve işletme içinde geliştirilen sistemler de önemli bir yer tutmaktadır.

ERP ile işletme performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalar ERP sistemlerinin uygulamalarının yaygınlaşması ile birlikte artış göstermektedir. Bu çalışmaların bazılarında ERP uyumunun işletmenin finansal performansını iyileştirmeye katkı sağladığı ortaya konmuşken (King, 2005); bazılarında ise ERP uygulamasının, işletme performansı üzerinde etkinlik ve karlılık artışı sağladığı, maliyetlerde önemli iyileşmeler ve çalışan sayısında önemli derecede azalma olduğu ortaya çıkmıştır (Hunton vd., 2003).

Türkiye’de yapılan işletme performansı üzerine ERP sistemlerinin etkisini inceleyen bazı çalışmalarda, yenilikçi özelliklerin ERP uygulama başarısına ve algılanan organizasyon performansı üzerine etkileri (Özer ve Akça, 2007a); çevresel özelliklerin (rekabetçi baskı ve çevresel belirsizlik) ERP sistemini uygulama başarısı ve organizasyonel performans üzerindeki etkileri; (Özer ve Akça, 2007b); genel olarak ERP sistemlerinin işletmenin yöneticilerin gözündeki algılanan performansı (Özdemir, 2009) ve ERP tedarikçileri bazı kriterlere göre büyük ve küçük işletmeler için karşılaştırmalı (Yontar, 2019) analiz edilmiştir.

3. PERFORMANS ÖLÇÜMÜ ve ÖLÇÜTLERİ

Son yıllarda bir çok işletmenin ERP sistemlerinin potansiyel yararlarını anladıkları görülmekle beraber bütünleşik bir ERP sisteminin oluşturulmasında ihtiyaç duyulan performans ölçüm ve ölçütlerini geliştirme konusunda hala yetersiz bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Oysa işletme sisteminin bütününün ve içinde yer aldığı değer zincirin genel performansının ne yönde değiştiğinin izlenmesi ve buradan elde edilen bilgilerle eksik ve aksayan yönlerin düzeltilmesi ya da iyileştirilmesi işletmeler için yaşamsal önem taşımaktadır. Dahası bu ölçüm ve ölçütlerin, işletme stratejilerinin gerçekleştirilebilirliği hususunda katkılarının ortaya konması ve test edilmeleri gerekmektedir (Özdemir, 2009).

Performans genel olarak, bir amacın gerçekleştirilme derecesi olarak tanımlanabilir. Örgütsel performans, stratejik yönetimin en önemli bileşenidir ve günümüzün artan rekabet koşullarında işletmelerin başarılı olabilmeleri ve hayatta kalabilmeleri, etkin bir performans ölçüm sistemine

sahip olmaları elzemdir. Yeterli ve uygun bir performans ölçüm sistemi, örgütleri potansiyel risklerden ve zararlardan koruyabilir ve örgütsel etkinliği artırabilir (Upadhaya vd., 2014).

Performans için ölçüm tek başına denetim amaçlı olmayıp bunun yanında gelişmeye dayalı bir süreç olarak da görülmelidir.

Performans Ölçütleri nitel ve nicel gibi genel sınıflamalara tabi tutulmakla birlikte geleneksel olarak, performans ölçümünün odağında finansal ölçütler yer almaktadır (Striteska ve Spickova, 2012).

Son zamanlarda finansal değerlendirme faktörleri ile birlikte ürün, müşteri tatmini, kalite vb. (Kuwaiti and Kay, 2001; Rosenwig vd, 2003) farklı faktörleri de işletmenin bütünü ve yer aldığı tedarik zincirinin performansını da dikkate alan performans ölçüm skalaları önerilmiş ve uygulamaya kazandırılmıştır(Özdemir ve İlkay, 2008).

4. DENGELİ SKOR KARTI (Balanced Score Card-BSC)

İngilizce Balanced Scorecard adı ile ilk kez Kaplan ve Norton (1992) tarafından önerilen ve Türkçe Dengeli Skor Kart(DSK), Dengeli Puan Kartı (DPK) gibi isimlerle adlandırılan DSK, bir işletmenin misyon ve stratejisinin anlaşılabilir performans ölçümlerine dönüştürülerek ifade edilmesini ve böylece stratejik ölçüm ve yönetim sistemi için gerekli çerçevenin oluşturulmasını sağlar. DSK ile ilgili farklı tanımlar bulunmasına karşılık en kısa şekliyle strateji uygulama modeli olarak tanıtılmaktadır. DSK, işletme stratejilerini hedeflerle ilişkilendirmek ve bu ilişkileri temsil eden göstergeleri izleyerek stratejilerin hedeflenen sonuçlara ulaşp ulaşmadığını kontrol etmek ve iyileştirme fırsatlarını göstermek ana fikrine dayanmaktadır (Kaplan ve Norton, 1999).

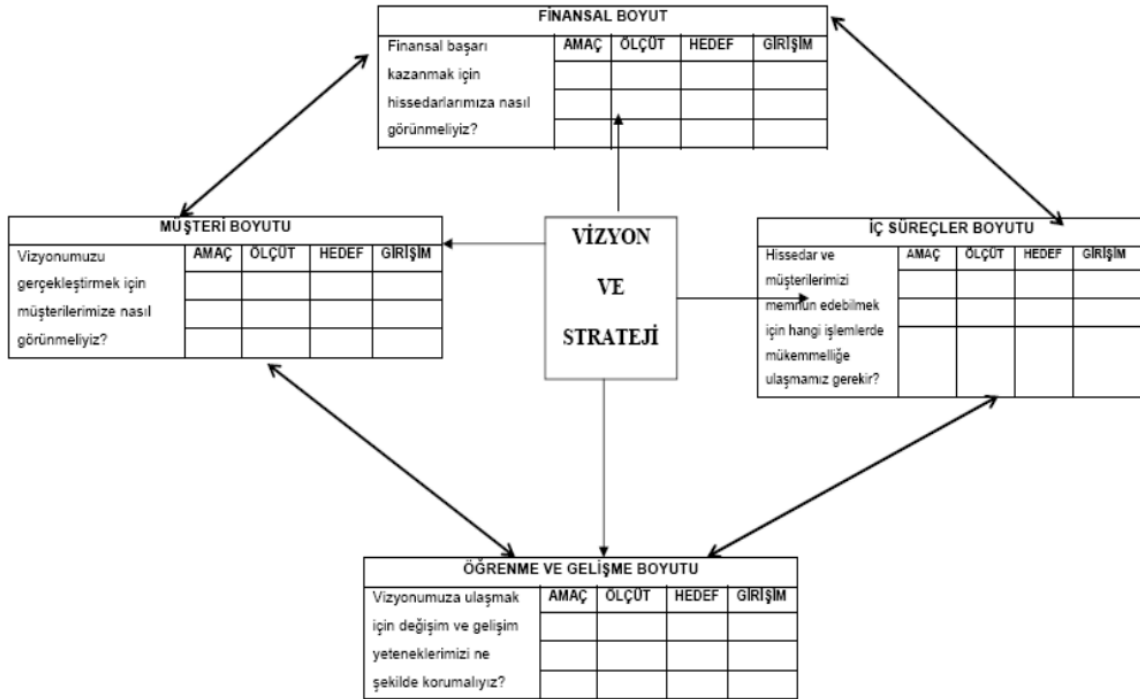
İlk zamanlar ticari işletmeler düşünülerek geliştirilen DSK performans değerlendirme yöntemi, zamanla farklı birçok alanda uygulanmaya başlamış ve sivil toplum kuruluşları ile kamu kurumlarında da performans değerlendirme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

DSK modelinin 4 temel boyutu vardır. Bu boyutlar:

- Finansal boyut,
- Müşteri boyutu,
- İç süreçler boyutu,

- Öğrenme ve gelişme boyutudur.

Şekil 1. DKS boyutları ve bu boyutlar arasındaki etkileşimi göstermektedir. DSK yöntemi işletme enerjisinin bu dört boyutta dengeli bir şekilde harcanması durumunda işletmelerin hedeflerine ulaşacaklarını iddia etmektedir. DSK sonuçları her değerlendirme dönemi için düzenlenen ve “sonuç kartı” olarak adlandırılan raporlarla yönetime sunulmaktadır. Sonuç kartında her boyut için hedef, hedefin ölçüleceği performans ölçütü ve değerlendirme dönemindeki işletme performansı yer almaktadır. Sonuç kartının raporlanma zamanı ile ilgili genel bir kural olmamakla birlikte aylık, üçer aylık, dörder aylık dönemler halinde hazırlanabilmektedir.

Şekil 1: DSK'nın Dört Boyutu (Kaplan ve Norton, 1999)

DSK işletmeyi doğrudan ilgilendiren farklı ölçütleri kullandığı için işletmeye büyük resimden bakılarak her alanda ayrı ayrı mevcut iyileşme ve olumsuzlukları görmeye yardımcı olur. DSK işletme yöneticilerini önemli bütün ölçütleri değerlendirmeye zorlayarak bir alandaki gelişmenin veya başarının farklı alanlarda neler harcanarak gerçekleştirilebildiğini göstermektedir (Kaplan ve Norton, 1992).

DSK klasik performans değerleme yöntemlerine göre daha güvenilir bilgiler sağlamaktadır. Gerçekleşmesi muhtemel problemler hakkında önceden bilgi vermekte nitel ve nicel ölçütleri birbiri ile uyumlu hale dönüştürerek, maddi olan ve maddi olmayan bütün varlıkları da dikkate alarak, işletmenin mevcut durumu ve gelecekteki hedefleri arasında performans farklarının analiz edilip iyileştirmeler yapılması yönünde önemli bilgi sağlamaktadır.

5. UYGULAMA

Çalışmanın uygulama kısmında örnek olay analizi yöntemi ile seçilen işletmeye ERP sistemini uygulamaya koyduktan sonra işletme performansının nasıl değiştirdiği sorulmuştur. İşletmeyi ve ERP sistemlerini iyi tanıyan bir üst düzey yöneticisi ile yüz yüze mülakat tekniği ile hangi modülleri kullandıkları ve işletme içinde ERP sistemi uygulaması sonrası aşağıda ifade edilen DSK kriterleri bakımından performansın nasıl değiştirdiği incelenmeye çalışılmıştır.

DKS modelinde aşağıdaki kriterler kullanılmıştır:

Müşteri İlişkiler: Pazar payı, Müşteri Memnuniyeti, Müşteri İade Oranı, Yeni Müşteri Sayısı, Müşteri Talebi, Karşılama Süresi, Müşteri Sadakati

Finansal Göstergeler: Net Kar, Yatırım Geri Dönüş Oranı, Gelir Artışı, Nakit Akışı, Toplam Maliyet, Katma Değerde Artış

Yenilik ve örgütsel Göstergeler: İşletmede Yeni Teknoloji Kullanım Düzeyi, İşgücü Niteliği ve verimliliği, İşgücü Tatmini ve Sadakati, Yenilikçi Örgüt Kültürü, Kapasite Kullanım Oranı, Çalışanlara Eğitim ve Kişisel Destek

İşletme İçi Süreçler: Yeni Ürün Sayısı, Toplam Çevrim Süresi, Ürün/Hizmet Kalitesi, İşletme içi süreçlerin entegrasyonu, Esneklik, Operasyonel Etkinlik

5.1 Örnek Olay Analiz: İşletme A

Çalışmada adının kullanılmasını istemeyen ve Isparta ilinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren A firması 1987 yılında kurulmuş 10 yıldır Kurumsal Kaynak Planlaması sistemini kullanmaktadır. Yılda 9.000.000 metre kumaş terbiye kapasitesi ile Türkiye’de tekstil üretiminde öncü firmalardan biridir. 280 kişiye çalışma imkanı sağlayan A firması üretiminin % 25’ini ihraç ederek ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. A firmasında firma yetkililerinden Bilgi İşlem Uzmanı sorularımızı cevaplamış olup ERP sistemi olarak LOGO firmasının Finansal Yönetim,

İnsan Kaynakları, Satın alma, Satış ve Dağıtım, Envanter Yönetimi ve Muhasebe modüllerini tercih etmiş ve kullanımından memnuniyetini dile getirmiştir.

Dengeli Skor Kartı ile geliştirilen sorularda ERP sistemini uygulamaya koyduktan sonra İşletme İçi Süreçlerden; Operasyonel Etkinlik ve İşletme İçi Süreçlerin Entegrasyonunda olumlu performans değişimi olduğu; Yeni Ürün Sayısı, Ürün/ Hizmet Kalitesi, Toplam Çevrim Süresi ve Esneklik kriterlerinde herhangi bir olumlu ya da olumsuz katkı gözlemlenmediği ifade edilmiştir. Müşteri ilişkileri boyutunda ise Pazar Payı ve Müşteri Memnuniyetinde olumlu katkılarının fark edildiği, Müşteri İade Oranı, Yeni Müşteri Sayısı, Müşteri Talebi Karşılama Süresi ve Müşteri Sadakati ölçeklerindeki etkiyi nötr olarak bildirmiştir.

Finansal Göstergeler boyutunda; Net Kar, Yatırım Geri Dönüş Oranı, Gelir Artışı, Nakit Akışı, Toplam Maliyet ve Katma Değerde Artış kriterlerinden hiç birinde olumlu ya da olumsuz bir gösterge elde edilemediği bildirilmiştir.

Yenilik ve Örgütsel Göstergeler boyutunda; İşletmede yeni teknolojilerin kullanım düzeyi, İşgücü niteliği ve verimliliği, İşgücü tatmini ve sadakati, Yenilikçi örgüt kültürü, Kapasite Kullanım Oranı, Çalışanlara eğitim ve kişisel gelişim destekleri kriterlerinde ise olumlu etkisini gösterdiğini bildirildi.

Özellikle üretim hatlarında verimliliğin artmasına, taleplerin sürekli güncellenmesine ve buna bağlı olarak üretim ve dağıtım planının optimum şekilde yapılmasını olanaklı hale getirmiştir. Kısa vadede tedarik sağlayarak uzun vade plan yapılmasına olanak sağlamıştır.

Sonuç olarak A firması ERP kullanımının işletme için hiçbir kriterde olumsuz bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir. En büyük etkinin Yenilik ve Örgütsel göstergelerde yaşandığını dile getirmiş yerli ERP tedarikçilerinden olan LOGO firmasından memnun olduklarını dile getirmiştir.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Performansın ölçülmesi çoğu işletme açısından, geçmiş performansı değerlendirme ve davranışı kontrol etmek anlamına gelir. Geleneksel performans ölçüm sistemleri de önceden belirlenmiş bir plan ile uyum sağlayıp sağlamama amacını taşır. DSK sisteminde ise ölçüm değil değişim hedef alınmalıdır. Ancak bu şekilde başarılı bir rekabet yeteneği kazanabilir. Bu değişimi doğru yapabilmenin yolu ise etkin kaynak kullanımı ve doğru ve gerçek zamanlı bilgi ihtiyacını karşılamaktan geçer. Bunu ihtiyacı karşılamaya olumlu katkı sunması ERP sistemlerini işletmeler için vazgeçilmez kılmaktadır.

ERP sistemlerinin işletme performansı üzerindeki etkisini incelemeye dönük olarak yüz yüze görüşülen işletme temsilcisi ile yapılan mülakat sonucuna göre, Kurumsal Kaynak Planlaması yazılımının işletmelerine olan etkisinin genel olarak olumlu olduğunu geleneksel sistemin yerini aldığını ve bunun faydalarının gözle görülür olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle, Yenilik ve Örgütsel göstergelerde en iyi performans değişimi gözlemlendiği ifade edilmiştir.

Çalışmanın bir işletme ile yapılmış olması genelleme yapma imkanı vermemekle birlikte genel olarak ERP sistemlerinin örnek işletmeden elde edilen bulgulara göre işletme performansına olumlu katkı verdiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Erdil, A. ve Başlıgil, H. (2011), “Kurumsal Kaynak Planlamanın Endüstriyel İşletme Bünyesinde Kurulması- Kurulumunda Karşılaşılan Sorunlar ve Çözümleri”, XI. Üretim Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul, ss. 624-640.

Gök, Ş, M., (2005) “ERP Sistemlerinin Firma Performansı Etkileri Üzerine Bir Saha Araştırması”, İstanbul Ticaret Üniversitesi, V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul, s.400

Hunton, J.E. vd., (2003) “ERP Systems: Comparing Firm Performance Of Adoptors And Nonadoptors” International Journal of Accounting Information Systems, Vol 4, ss.165-184

King, W.R.; (2005) “Ensuring ERP Implementation Success” Information System Management, 22(3), ss.83-84.

Kaplan, R. S., and Norton, D. P. (1992), “The Balanced Scorecard – Measures that Drive Performance”, Harvard Business Review, 70(1),pp. 71-79.

Kaplan, R.S ve Norton,D.P, (1999) **Balanced Scorecard: Şirket Stratejisini Eyleme Dönüştürmek**, Çeviren: Serra Egeli, Sistem Yayınları, İstanbul, Türkiye.

Keçek, G., ve Yıldırım, E. (2010). “Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) Sisteminin Analitik Hiyerarsi Süreci (AHP) ile seçimi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 15(1): ss. 193-211.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kuwaiti. E; Kay M.J (2000) “ The Role of Performance Measurement in Business Process Re-Engineering” I J of Operations & Production Man , Vol 20, No.12, pp.1411-1426.

Orlicky, J.:(1975),**Material Requirements Planning**, McGraw Hill,New York, NY.

Özdemir, A. İ. (2009) "ERP Kullanımının Kobilerin Algılanan Performansı Üzerine Etkisi: Kayseri İmalat Sektörü Örneği." Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 33: 173-187.

Özdemir A.İ, İlkay M.S (2008) “E-İş Sistemlerini Değerlendirmede Kullanılabilecek Performans Ölçütleri” Verimlilik Dergisi-MPM, Sayı:2008/2, ss.65-86.

Özer G., ve Akça Y., (2007a) “ Yenilikçi Özelliklerin Kurumsal Kaynak Planlama Uygulama Başarısı ve Algılanan Organizasyonel Performans Üzerine Etkisi” **ZKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(5), ss. 53-70.

Özer G., ve Akça Y.; (2007b) “ Çevresel Özelliklerin Kurumsal Kaynak Planlama (KKP) Uygulama Başarısı ve Algılanan Organizasyonel Performans Üzerine Etkisi” Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(1), ss. 1-26.

Rosenweig E.D; Roth A.V; Dean J.J.W (2003) The Influence of An Integration Strategy on Competitive Capabilities and Business Performance: An Exploratory Study of Consumer Products Manufactureres” J. Op. Man. Vol 21, pp.437-456

Striteska, M., Spickova, M., (2012), “Review and Comparison of Performance Measurement Systems”, J. of Organizational Man. Studies, 19(3), pp. 277-294.

Upadhaya, B., Munir, R., Blount, Ye. (2014), “Association Between Performance Measurement Systems and Organisational Effectiveness”, Int J. of Operations and Production Man., 34(7), pp. 853-875.

Yontar, E., 2019 “A Comparative Study to evaluate of SAP and Logo ERP Software’s for SMEs and Big Businesses” Turkish Journal of Engineering (TUJE) Vol. 3, Issue 1, pp. 1-8.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

QUO VADIS, SOCIAL SCIENCES?

PROSPECTS IN HISTORY

Romar CORREA

Abstract

Mainstream economics is founded on the individual and, consequently, all movements toward interdisciplinarity are directed towards psychology and behaviour and further within the individual. We propose an alternative passage, through sociology and anthropology, to history. The connect between micro and macro is found to lie in morality.

We will follow the familiar practice of starting with micro. However, we will explore the avenues that open to society and follow up in the next section. A conclusion is a summary.

Microfoundations

What could be ‘harder’ economics than the firing of neurons in the brain, the business of neuroeconomics? Epigenetics is the study of how genes determine who we are and what we do (the phenotype) through the production of specific proteins (Alós-Ferrer, 2018). It turns out, though, that the physical and social environment determines the activation or otherwise of specific genes. Neuroplasticity is the thesis that the mapping between brain centers and behaviour is less deterministic than hitherto thought. Experiences change the brain. New networks develop and other atrophy. For example, it is not just that individuals are variously impatient. Different goods attract different discount rates. Pensions are more durable than pizzas! (Offer, 2013). Along with the time horizons and preferences of our ancestors, we are ignorant about their optimizing behavior (Tisdell & Svizzero, 2015). Assuming maximizing behavior may not be helpful in appraising actual behavior and, thereby, identifying ‘successful’ behavior. Efficient feeders may not be maximizing their utilities because, by not doing so, they can locate predators and mates and, thus, stave off the natural selection process.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

The influence of phylogeny on human behavior is complex (Schwesinger, 2013). Tradeoffs are found between the pressures of selection and the constraints in the environment. The phylogenetic baggage of people includes the impulse toward cooperation. Darwin appreciated that as the power of reasoning, founded on accumulated knowledge, became sophisticated, people learnt that helping others increased the likelihood of them receiving help in return (Beck, 2012). Slowly, the propensity to help was nurtured giving birth to sympathy. Indeed, the remarkable capacity to give and receive was an outcome of the growth of the pre-frontal cortex the size of which turned out to be a function of the capacity to be “prosocial” (Helliwell et al, 2017). The special evolutionary feature here is that the neo-cortex, the “slow brain”, consumes more energy than the instinctual “fast brain”. In other words, long-term planning which entails attention to the plans of others uses up energy which could otherwise be devoted to self-survival. However, the social relationships forged pack high psychic benefits as evidenced by higher life evaluations. These payoffs counterbalance the energy costs and ensure the survival of societies that are high in trust and care even if low in resources and high in risks. Commitments are forged in the crucible of history; they deepen but sometimes decline. Institutions both expand and contract freedom of choice. In sum, evolutionary economics and evolutionary biology are similar and dissimilar (Nelson, 2017). The common core of both is that what exists is the long-run outcome of path-dependent history. The difference has already been noted in the form of human beliefs and purpose. Human culture and institutions evolve in a manner first enunciated by David Hume and Bernard Mandeville before Darwin. However, bad equilibria cannot be ruled out. In addition, big genetic mutations or the dispersion of fitness-enhancing genes takes eons, if at all. Evolutionary changes in the human genome are a resultant of cultural innovation (Fisher & Ridley, 2013).

In place of the individual we have agency in a social framework (Fellner & Goehmann, 2017). The term connotes interpersonal interactions. The concept has been finessed to critical autonomy which means reflection by the individual on her milieu in consultation with others with whom she would be inclined to work towards ameliorating the worst aspects of the culture at least. Not just for poor countries but for the rich as well, the line of argument has been taken forward to distinguish between needs and need-satisfiers. The former are constant across time and space and will continue to mean food, housing, decent work and the like. The latter include “inhibiting satisfiers” which include soft paternalism at one end and dictatorships at the other, “pseudo-satisfiers” which include the tragedy of the commons, and “violators’ and “destroyers”

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

which are outright support for conflict and genocide. All of these are rampant under a benign façade and thwart the satisfaction of human needs. Indeed, while total production and consumption might go up, social welfare might go down as non-beneficial satisfiers escalate. From a related perspective, reasoning in reflective terms entails counterfactual reasoning which, in turn, involves scenario writing that specifies outcomes that could hold that would not be the fruit of conditions prevailing currently. Naturally, the effort is called “other possible worlds reasoning”. The connected steps are generative explanations which are born out of praxis and developed around possibilities and conjectures that would identify macrostructures that could come about. Philosophers of science are working out the details of what has been called “how-possibly explanations”.

Morality is the end of a road which starts with sympathy (Thoron, 2016). Sympathy is the transmission of direct emotions from the person experiencing the situation to another. Imagination is the ability of an individual to place herself in the same situation. Mutual sympathy generates utility to both that cannot be derived from self-interest. The outcome is harmony emerging from convergence. Each individual wants her sentiments to be in tune with those of others. Sympathy leads to empathy, the ability to cooperate. Mirror neurons are empathetic neurons. Empathy is a learning process initiated during childhood and carries on unceasingly through life. Humanism is morality extended to all humanity.

Macrofoundations

The actions of individuals in society are with intent but the consequences are not so. There are elements of surprise in the emergence of society and the novelty consists of three key properties: supervenience, irreducibility and downward causation (Festré, 2015, 2018). Simply put, the organs of the state have no small role to play in determining the welfare of people. Kenneth Arrow was appreciative of the work of the communitarians who regarded the standard conception of the agent as over-individualised (Cato & Lutz, 2018). People live in a society with a culture and a history. In formulating social values and collective decision making it was essential to remember that people abided by moral codes and social norms. These practices are tacit. They are followed unconsciously. Social capital includes democracy and trust and along with other elements explains economic growth across the world (Gylfason, 2019).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

As an example of top-down control, the idea of “sortition assemblies” to complement legislatures has caught the imagination of political scientists (Bekkers & Tummers, 2018; Gastil & Wright, 2018; Lember et al, 2018). Random lots of citizens with finite tenure act as juries over public policies. The idea is to create a direct interface between government and the people. The principle is open and collaborative exchanges between different groups relying on social capital and trust. No constraint on the scope of the agenda and parameters of deliberation would be imposed on the assemblies. All would be offered equality of opportunity and meaningful participation. The principles of deliberation would be “enlightened understanding” and “discovering and validating”. “Technological capacity” in the public sector is defined to mean the means to explore, develop and adapt new technological solutions to common problems. Both internal and external feedback systems, between citizens and the market and the policy network, would be in place.

We need “moral narratives” to cover larger and larger groups (Snower, 2019). Our current moral compass must expand to embrace cooperative outcomes in the global domain. Thus, a change in perspective transformed slavery from an acceptable business practice to an internationally reprehensible and illegal practice. The virtuous coupling between business and finance earlier tied in institutions like community banks, credit unions, cooperatives, local councils. With globalisation and financialisation, the cooperation between the real and the financial has become unstuck.

Conclusion

It seems that only slightly outside the textbook, micro gives way to macro. We can begin at the latter end of the stick with the economics of Keynes. Thereby, we can offer a frontal counter to mainstream economics. Thus, not just information sets but beliefs in those sets and the confidence held in those beliefs are what matter for people caught up in the rhythms of the cycle. Pure uncertainty can lead to euphoria or pessimism, as at present. We can only lament Keynes’ unfinished plan to revise his *Treatise on Probability*. The profession would be enriched with an alternative to the axioms of probability and Bayesian updating.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

References

- Alós-Ferrer, Carlos, 2018, A Review Essay on Social Neuroscience: Can Research on the Social Brain and Economics Inform Each Other?, *Journal of Economic Literature*, 56, 1, 234-264
- Beck, Naomi, 2012, Social Darwinism, Max-Planck-Gesellschaft, Papers on Economics and Evolution # 1215
- Bekkers, Victor and Lars Tummens, 2018, Innovation in the public sector: Towards an open and collaborative approach, *International Review of Administrative Sciences*, 84, 2, 209-213
- Cato, Susumu and Adrien Lutz, 2018, Kenneth Arrow, moral obligations, and public policies, GATE Working Paper 1841
- Fellner, Wolfgang and Benedikt Goehmann, 2017, Human Needs and the Measurement of Welfare, Vienna University of Economics and Business, Department of Socio-Economics Discussion Paper 2017/07
- Festré, Agnès, 2015, Michael Polanyi's economics: a strange rapprochement, GREDEG Working Paper 2015-36
- _____, 2018, Hayek on expectations: The interplay between two complex systems, GREDEG Working Paper 2018-28
- Fisher, Simon E. & Ridler, Matt, 2013, Culture, Genes, and the Human Revolution, *Science*, vol. 340, pp. 929-930, May 24, 2013
- Gastil, John and Erik Ohlin Wright, 2018, Legislature by Lot: Envisioning Sortition with a Bicameral System, *International Review of Administrative Sciences*, 84, 2, 303-330
- Gylfason, Thorvaldur, 2019, Inequality Undermines Democracy and Growth, CESifo Working Papers 7486
- Helliwell, John F., Lara B. Aknin, Hugh Shiplett, Haifang Huang and Shun Wang, 2017, Social Capital and Prosocial Behaviour as sources of well-being, NBER Working Paper 23761
- Lembers, Veiko, Rainer Kattel and Piret Tõnurist, Technological capacity in the public sector: the case of Estonia, *International Review of Administrative Sciences*, 84, 2, 214-230

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Nelson, Richard R., 2017, Economics from an Evolutionary Perspective, Institute of Economics, Scuola Superiore Sant'Anna, LEM (Laboratory of Economics and Management) Working Paper 2017/18

Offer, Avner, 2013, Facing Future Adversity, *Challenge*, vol. 56, no. 4, pp. 38-50, July-August 2013

Schwesinger, Georg, 2013, Natural and Economic Selection – Lessons from the Eco-Devo and Multilevel Selection Debate, Jena Economic Research Papers # 2013-014

Snower, Dennis J., 2019, Toward global paradigm change: beyond the crisis of the liberal world order, *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, 13 (2019-25), 1-19

Thoron, Sylvie, Morality beyond social preferences: Smithian Sympathy, Social Neuroscience and the Nature of Social Consciousness, 2016, *Æconomia*, 6, 2, 235-264

Tisdell, Clem & Svizzero, Serge, 2015, The failure of neoclassical economic modelling and human behavioral ecology to satisfactorily explain the evolution of neolithic societies, The University of Queensland Economic Theory, Applications and Issues Working Paper No 71, February 2015

THE 1980S' LIBERALIZATION TRAP:

WHY DID LATIN AMERICA FALL BEHIND EAST ASIA?

Luiz Carlos BRESSER-PEREIRA¹

Abstract: While East Asian countries continued to grow, the Latin American countries stopped in the 1980s, and since then is falling behind. The cause was not the “middle-income trap”, but the “trade and financial liberalization trap”. Differently from the East Asian, the Latin American countries suffer the Dutch disease, but were able to industrialize because they used high import tariffs on manufactured goods to neutralize this long-term overvaluation of the exchange rate. In the 1980s, however, trade liberalization dismantled this mechanism that neutralized the Dutch disease concerning the domestic market, while financial liberalization allowed the increase in the interest rates. The outcome was the fall of the investment rate in manufacturing, deindustrialization, and low growth.

Key-words: middle-income trap, trade and financial liberalization trap, Dutch disease

JEL Classification: O 011, O 024

Since 2007 economists are referring to the “middle income trap”; the fact that middle income countries, which were growing fast, quasi-stagnated from the 1980s. Several studies searched to confirm the trap, but the intervals used to check the middle-income trap were diverse and large, varying from US\$ 2,000 to \$ 16.000 dollars in PPP.¹ Intervals so large make the trap relative, but let us assume that is reasonable to identify a middle-income trap – that around 1980s the growth rates of the middle-income countries, except the East Asian countries, have fall. Starting from this assumption two questions follow: why did Latin American and other middle-income countries quasi-stagnate, while the East Asian countries continue to grow?

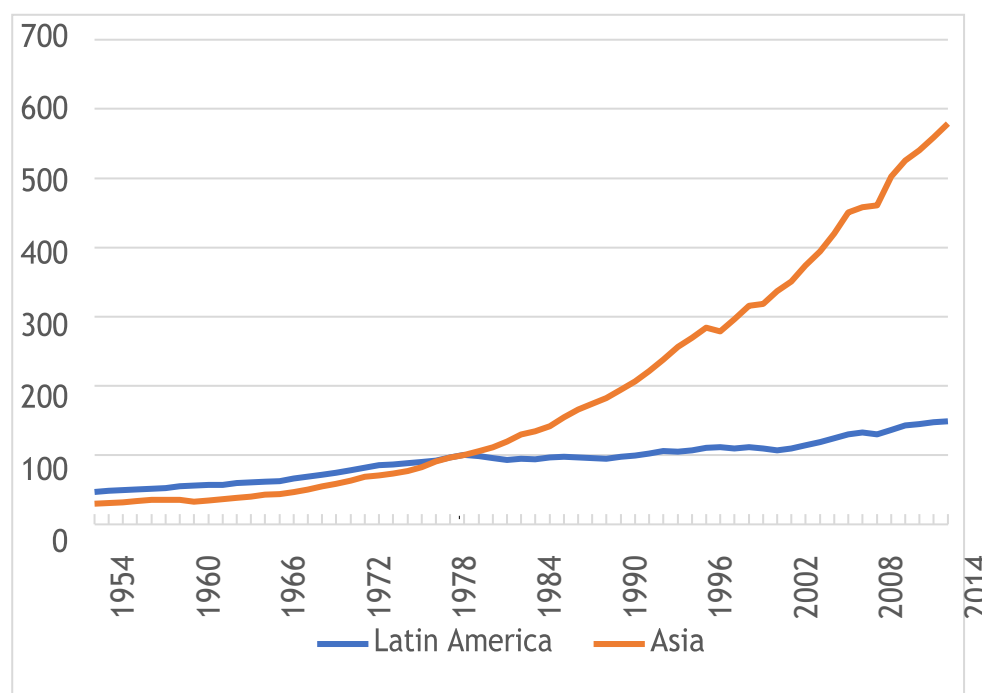
The table below compares Latin America and East Asia before and after the 1980 decade. It confirms the quasi-stagnation of Latin America and the continuation of the fast growth of East Asia. The figure below also shows that East Asia and Latin America were growing at a similar rate up to the 1980s and, after that, Latin America stalled while East Asia continued to grow fast.

¹ Luiz Carlos Bresser-Pereira is emeritus professor of Getúlio Vargas Foundation bresserpereira@gmail.com
www.bresserpereira.org.br

	1960-1980	1991-2014
Latin-America	3.0	1.2
East Asia	4.7	5.3

Rates of growth of Latin America and East Asia before and after the 1980s. Sources: Pen World Tables. Latin America: Brazil, Mexico, Argentina and Colombia; East Asia: China, South Korea, Taiwan, Singapore (1954-60 not included).

Comparing the growth per capita of Latin America and East Asia from the 1960s to 2014. Latin America: Brazil, Mexico, Colombia and Argentina.

The causes for the middle-income trap presented in this literature emphasize the quality of the institutions, problems related to demography, the lack of economic infrastructure; poor education, the lack of stimulus to technological learning, research and development. Yet, these explanations do not represent the new historical facts which manifested when the country turned middle-income. Those problems already existed before, and, nevertheless, had not stopped growth.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

My argument is that the new historical fact was the 1980s' trade and financial *liberalization*. That, instead of speaking of a middle-income trap we should speak of “the 1980s' liberalization trap”, or, more completely, “the 1980s trade and financial liberalization trap”. Countries stopped growing fast and making the catch up not because they reached a given income per person but because one relevant historical new fact happened in the 1980s. On the pressure of the West, developing countries adopted the neoliberal reforms, specifically trade and financial liberalization.

Both regions were engaged in trade and financial liberalization. Why outcomes have been so different? Why in the 1980s did East Asian countries detach themselves from Latin American countries and continue to grow? New developmentalism's² response to this

question is simple: because import taxes in East Asian countries were just necessary for the short period their manufacturing industry could be called infant, while in Latin America they were used additionally to neutralize the Dutch disease.

The infant industry argument legitimizes tariff protection for some time, while tariffs adopted to neutralize the Dutch disease on the domestic market will be legitimate as long as the country exports commodities. The East Asian countries don't face the Dutch disease problem. Thus, once the infant industry factor ceased to be relevant, they successfully opened their economies in the 1980s. Instead, when the Latin American countries had overcome the infant condition, the import tariffs continued to be necessary to neutralize the Dutch disease.

Import tariffs on manufactured goods are not protectionist but just assure the companies of a given country equal conditions of competition. The Dutch disease is a long-term overvaluation of the exchange rate in countries which, due to Ricardian rents, or price booms, may export commodities at an exchange rate substantially more appreciated than those that the manufacturing companies utilizing the best technology available in the world require to be competitive. A non-neutralized Dutch disease is a major obstacle to industrialization and growth.

The correct way of neutralizing the disease is to impose a variable tax on the exports of commodities – variable according to the international prices of the commodities.³ During the fast industrialization period (1950 to 1980), Latin American policymakers did not know the Dutch disease, but they had learned with the classical development economics that growth is “structural change”, i.e., is industrialization. Thus, they adopted pragmatically whatever policy

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

led to industrialization, the more obvious being the import tariffs.

The Dutch disease is a major competitive disadvantage. It is difficult to say how large is such disadvantage. It depends essentially on the severity of the Dutch disease and on its variation in the commodity boom cycles and the corresponding exchange rate cycles. The severity of the Dutch disease is equal to the percental difference between the industrial equilibrium (the exchange rate that competent manufacturing companies require) and the current equilibrium (the exchange rate that balances intertemporally the current-account of the country). For example, if the industrial equilibrium of a country is # \$ 4.00 per US dollars, and the current equilibrium, # \$ 3.30 per US dollars, the Dutch disease will be # \$ 0.70 per US dollars and its severity, 17.5%.

Oil is the main origin of Dutch disease, and, given the international price constant (reflecting the marginal cost of the less efficient exporter admitted in the market), its severity will depend on the cost of production of oil. For instance, the Dutch disease is very severe in Saudi Arabia, which faces the disease since it became an exporter of oil. Other countries, for instance, Brazil, whose competitive disadvantage originated in coffee, or meat, or soybeans, the Dutch disease is less severe and may even disappear when the prices of these commodities fall.

Thus, when, in the 1980s, the West imposed to Latin America trade liberalization (with the consent of the local dependent elites), the East Asians opened also their economies, but they were ready for it because the infant industry argument had lost validity, and they already counted with a competitive manufacturing industry. Differently, the competent manufacturing companies in Latin American countries immediately faced a major competitive disadvantage.

The 1980s liberalization trap reached the Latin American countries also on its financial side because they tried insistently to grow with “foreign savings”, i.e., with foreign indebtedness, while the East Asian countries’ policy was to grow with domestic savings.

Since 1980 China experienced current-account deficits only in three years. South Korea only used foreign indebtedness in the 1970s, when it was growing very fast and, for that reason, the rate of substitution of foreign for domestic savings was low.

This is a mistaken policy associated usually to a high rate of substitution of foreign for domestic savings. It is mistaken not only because the country risks cyclical financial crises. Even if the country reaches to limit its foreign indebtedness to avoid its foreign debt ratios (to GDP and to exports) to grow and the ensuing currency crisis, this policy will continue to be a

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

mistake because it will keep discouraging investment and encouraging consumption. Only in special conditions, when the country is growing *very* fast, this will not happen, because increased profit opportunities has reduced the marginal propensity to consume.

To reject that capital-poor countries should receive capitals from capital-rich countries is counterintuitive, but simple to explain. A current-account deficit corresponds a more appreciated currency than a balanced current-account. Current-account deficits and the respective foreign finance means an additional and constant increase in the capital inflows in the country which will necessarily appreciate its currency for the time the deficit is maintained. In the new-developmental model, a long-term appreciated currency will discourage investment and growth. Thus, given the appreciation of the currency, the foreign money will finance rather the increase of consumption than of investment. The acquisitive power of wages, salaries, and the revenues of rentier capitalists increase, while the private investments stalls, because the long-term appreciation of the national currency *disconnects* the competent manufacturing companies not only from the foreign but also from the domestic demand. Financial liberalization enters the game, because to implement the growth with foreign savings policy the country must increase its interest rate to attract capitals and leave their entry fully free.

Summing up, the East Asian countries continued to grow, while the 1980s liberalization caught the Latin American countries. For a few interconnected reasons: because, with trade and financial liberalization, the Latin American countries stopped neutralizing the Dutch disease, while the East Asian countries had no disease to cope with; because the Latin American countries adopted the growth with foreign savings policy while the East Asian countries adopted the growth with domestic savings policy; because, either due to the dismantling of the mechanism that neutralized the Dutch disease, or due to current-account deficits, the Latin American manufacturing companies face a long-term competitive disadvantage, while the East Asian companies compete in equal conditions with the industrialized countries.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

References

Aiyar, Shekhar, Romain Duval; Damien Puy; Yiqun Wu; Longmei Zhang (2013), “Growth slowdowns and the middle-income trap.” IMF Working Paper WP/13/71, International Monetary Fund, Washington DC.

Bresser-Pereira, Luiz Carlos; José Luis Oreiro; Nelson Marconi (2014) *Developmental Macroeconomics*, London: Routledge.

Bresser-Pereira, Luiz Carlos (2008) “The Dutch disease and its neutralization: a Ricardian approach” (2008) *Brazilian Journal of Political Economy* 28 (1): 47-71.

Bresser-Pereira, Luiz Carlos (2016) “Reflecting on new developmentalism and classical developmentalism”, *Review of Keynesian Economics*, 4 (3): 331-352. Eichengreen, Barry; Donghyun Park; Kwanho Shin (2012), “When fast growing economies slow down: international evidence and implications for China,” *Asian Economic Papers* 11, pp.42-87.

Eichengreen, Barry; Donghyun Park; Kwanho Shin (2013), “Growth slowdowns redux: new evidence on the middle-income trap”. Working Paper 18673 <http://www.nber.org/papers/w18673>.

Felipe, Jesus, Amelyn Abdon; Utsav Kumar (2012), “Tracking the middle-income trap: what is it, who is in it, and why?”, Levy Economics Institute, Working Paper No. 715, April 2012. http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_715.pdf.

Spence, Michael (2011) “*The Next Convergence. The Future of Economic Growth in a Multispeed World.*” New York: Farrar, Straus and Giroux.

For Spence (2011), between US\$ 5,000 and 10,000; for Felipe et al. (2012), two bands, between \$2,000 to \$7,500 and between \$7,500 to \$11,500; and for Eichengreen et al. (2012), also two bands, between \$10,000 and \$11,000 and between \$15,000 and \$16,000.

1 New developmentalism is a new school of thought that emerged in Latin America in the 2000s. It evolved from classical development economics (of Rosenstein-Rodan, Lewis, and Prebisch). See Bresser-Pereira, Marconi and Oreiro (2014), Bresser-Pereira (2016).

2 Bresser-Pereira (2008)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

YENİ YAPISAL İKTİSAT VE SANAYİ POLİTİKALARI

Orhan ŞİMŞEK¹

Özet

Devlet ve ekonomi üzerindeki tartışma özellikle 2008 krizi ile yeniden şekillendi. Ancak tartışmalar devletin rolünün olup olmaması üzerine değil, sanayileşme ve kalkınma sürecinde nasıl bir rol oynayacağına ilişkindir. Bu konuda, güncel bir tartışma olarak Yeni Yapısal İktisat (bundan sonra YYİ) anlayışı ön plana çıkmıştır. Dünya Bankası iktisatçılarından Justin Yifu Lin'in öncüsü olduğu ve kavramsallaştırdığı YYİ, temelde karşılaştırmalı üstünlük teorisini baz alarak, ülkelerin faktör donatımına uygun olarak sahip olduğu karşılaştırmalı üstünlüğe göre bir sanayi politikası izleme gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ünlü kalkınma iktisatçısı Ha-Joon Chang ve diğerlerinin savunduğu dinamik karşılaştırmalı üstünlük, yani ülkenin kendi karşılaştırmalı üstünlüğünü kendisinin oluşturabileceği yaklaşımı yerine mevcut faktör donatımı çerçevesinde karşılaştırmalı üstünlüğü sürdürüp geliştirerek sanayileşmeyi öneren YYİ, bu yönüyle geleneksel karşılaştırmalı üstünlüğü onaylayan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla kalkınma ve sanayileşme politikalarının bir tarafında karşılaştırmalı üstünlük karşıtı, diğer tarafında karşılaştırmalı üstünlük takipçisi bir yaklaşım yer almaktadır. Bu çalışmada, YYİ'nin temel savunuları ve devletin rolüne ilişkin ortaya koyduğu temel parametreler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Yapısal İktisat, Devlet, Sanayileşme, Karşılaştırmalı Üstünlükler

Giriş

2008 küresel krizi, iktisat teorilerini yeniden düşünmeyi elzem hale getirdi. Bu durum kalkınma teorilerini de değerlendirmek için bir fırsat olarak görüldü. Halihazırda kalkınma düşüncesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bir evrim geçirdi. Kalkınma alanının en büyük dönüşümü Washington Uzlaşısı ile birlikte oldu. Devletin kimi zaman başrol kimi zaman da yardımcı rollerde olduğu bir sanayileşme ve kalkınma süreci, tamamen serbest piyasa ekonomisi kurallarına doğru itildi. Ancak serbest piyasacı yaklaşımın da gelişmekte olan ülkeler

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İİBF, İktisat Bölümü, simsekorhann@gmail.com

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

üzerindeki olumlu etkisinin olumsuz etkiden az olması ve üzerine küresel krizin ortaya çıkması, devletin rolüne ilişkin tartışmaları yeniden hızlandırdı.

Sürekli olarak teknolojik yenilik, sınai ilerleme ve yapısal dönüşüm süreci olarak ifade edilen iktisadi kalkınma (Lin ve Triechel, 2014), devletin rolü olmadan sadece piyasa dinamikleriyle gerçekleştirilebilecek bir durum değildir. Hem sanayileşmiş ülke deneyimleri (bkz. ABD, Almanya, Japonya) hem de gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı politikalar (bkz. Çin, Doğu Asya, Latin Amerika), devletin sanayileşme ve kalkınma sürecinde temel bir aktör olarak konumlandığını göstermektedir. Bu noktada genel tartışma, devletin rolünün olup olmaması değil, sanayileşme ve kalkınma sürecinde nasıl bir rol oynayacağına ilişkindir.

Bu konuda, güncel bir tartışma olarak Yeni Yapısal İktisat (bundan sonra YYİ) anlayışı ön plana çıkmıştır. Dünya Bankası iktisatçılarından Justin Yifu Lin'in başını çektiği ve kavramsallaştırdığı YYİ, temelde karşılaştırmalı üstünlük teorisini baz alarak, ülkelerin faktör donatımına uygun olarak sahip olduğu karşılaştırmalı üstünlüğe göre bir sanayi politikası izleme gerekliliği üzerinde durmaktadır. Kalkınma İktisadının önde gelen isimlerinden Ha-Joon Chang ve diğerlerinin savunduğu dinamik karşılaştırmalı üstünlük, yani ülkenin kendi karşılaştırmalı üstünlüğünü kendisinin oluşturabileceği yaklaşımı yerine mevcut faktör donatımı çerçevesinde karşılaştırmalı üstünlüğü sürdürüp geliştirerek sanayileşmeyi öneren YYİ, bu yönüyle geleneksel karşılaştırmalı üstünlüğü onaylayan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla kalkınma ve sanayileşme politikalarının bir tarafında karşılaştırmalı üstünlük karşıtı, diğer tarafında karşılaştırmalı üstünlük takipçisi bir yaklaşım yer almaktadır (Bkz. Lin ve Chang, 2009).

Sanayi Politikası ve Yeni Yapısal İktisat

Sanayi politikası, hem tarihteki deneyimlerde hem de günümüzde devletin iktisadi kalkınmayı sağlamak için kullandığı önemli bir araçtır. Dolayısıyla iktisadın hem uluslararası iktisat hem de kalkınma iktisadı alt dallarının önemli bir konusudur. Sanayi politikası için literatürde ortak bir tanımdan bahsetmek pek mümkün değildir (Lin, 2017a; Ambroziak, 2017).

Weiss (2013: 394)'e göre sanayi politikası, “kaynakların diğer sektörlerden farklı biçimde sanayi lehine-öncelikle imalat- tahsis edilmesini sağlamak için tasarlanan” politikadır. Diğer yandan Pack ve Saggi (2006: 2), sanayi politikasını “iktisadi büyümeye daha çok katkı sunması beklenen sektörlerle doğru üretim yapısını değiştirmeye çalışan her türlü seçici müdahale veya

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

hükümet politikası” olarak tanımlar. Warwick (2013: 16)’e göre ise sanayi politikası özet olarak “iş ortamını iyileştirmeye veya ekonomik faaliyetin yapısını, ekonomik büyüme veya toplumsal refah için böyle bir yokluğun yaşanmasından daha iyi beklentiler sunması beklenen sektörlerle, teknolojilere veya görevlere doğru değiştirmeye teşebbüs eden herhangi bir müdahale veya hükümet politikası” olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda temel tartışma UNCTAD (2016: 69)’a göre, sanayi politikasının aktif olarak ekonomik faaliyetin yapısını nasıl değiştirmeye çalışmasıdır.

Lin (2017b, 2019) tarafından kalkınma düşüncesinin üçüncü bir aşaması olarak ifade edilen YYİ, kalkınma ve sanayi politikasındaki en temel tartışmalardan biri olan nasıl bir sanayi politikası olması gerektiğine ilişkin soruya cevap veren argümanlara sahiptir.

YYİ, temel olarak, devlet müdahaleciliğinin hem tarihsel hem de çağdaş deneyimlerinin incelenmesini, sanayi politikasının devletin kolaylaştırıcı rolü bağlamında değerlendiriyor. Kaynakları stratejik olarak kullanma ve koordinasyonun sağlanması, YYİ’nin devlete biçtiği kolaylaştırıcı rolün temel noktalarıdır. Bu bağlamda YYİ’ye göre sanayi politikasında başarılı olunması için ilgili ülke ekonomisinin potansiyel karşılaştırmalı üstünlüğünü destekleyen sektörlerin geliştirilmesi hedeflenmelidir (Lin, 2017a, 231-235).

Potansiyel karşılaştırmalı üstünlük, ekonominin düşük maliyetle üretim yapılabilen sektörünü/sektörlerini ifade etmektedir. Potansiyel karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörlerde de işlem maliyetleri hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda rekabet edemeyecek kadar yüksektir. İşte bu noktada YYİ, devlete önemli bir rol atfetmektedir. Devlet, firmaların risk ve işlem maliyetlerini azaltmak adına koordinasyon ve dışsallık bağlamı sorunların üstesinden gelmelerinde yardımcı ve kolaylaştırıcı olmalıdır. Bu sağlandığında potansiyel karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektör ile firmalar zamanla rekabetçi hale geleceklerdir. Bu sektörün nasıl seçileceği konusunda ise YYİ, benzer faktör donatımına sahip olan ve geliri biraz daha yüksek olan ülkelerdeki sektörlerle bakılarak karar verilmesini önermektedir. YYİ, sınai ilerlemeyi, faktör donatı yapısındaki değişikliklere bağlı olarak oluşan karşılaştırmalı üstünlüklere bağlamaktadır. Buna, göre benzer donatı yapısına sahip ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri de benzerdir (Lin, 2017a: 235).

H. J. Chang (2013: 42), karşılaştırmalı üstünlüğün ülkenin nerede olduğunu bulmak için gerekli olduğunu belirtmekte, ancak nereye nasıl gidileceği konusunda yeterli bulmamaktadır. Buna

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

karşın YYİ ve öncüsü Lin, karşılaştırmalı üstünlüğü bir ülkenin ekonomik yükselişinin temeli olarak ifade etmektedir. Lin, yaklaşımını “karşılaştırmalı üstünlüğe meydan okuyan” stratejinin aksine “karşılaştırmalı üstünlüğü takip eden” stratejisi olarak adlandırmaktadır (Wade, 2015: 72).

Karşılaştırmalı üstünlüğü temel alan YYİ, ekonomik kalkınma ve sanayi politikasını yeniden düşünmek için bir çerçeve önermektedir (Lin, 2017a: 228):

“O zaman asıl soru, ekonominin karşılaştırmalı üstünlüğü ile tutarlı bir şekilde büyümesini sağlamaktır. Donatı yapısındaki sermaye, emek ve doğal kaynakların nispi fiyatları bu üretim faktörlerinin donatı yapısındaki göreceli kıtlığını yansıttığında, çoğu firma, karı maksimize etmek amacıyla, karşılaştırmalı üstünlükleriyle tutarlı sektörlerle girmeye teşvik edilecektir. Üretim maliyetlerini en aza indirmenin ve pazarda rekabet gücünü korumanın yolu budur. Böyle bir nispi fiyat sistemi sadece rekabetçi bir piyasa sisteminde mevcuttur. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde, ürün ve faktör piyasalarında etkin rekabet oluşturmak ve korumak için çeşitli piyasa kurumlarını geliştirmek için hükümetin harekete geçmesi gerekmektedir (Lin, 2017a: 229).”

YYİ, üç yönlü bir çerçeveye sahiptir (Lin, 2017a: 230):

- Faktör yapısının evrilen potansiyeli olarak tanımlanan ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün belirlenmesi.
- Piyasanın en uygun kaynak tahsis mekanizması olarak görülmesi, güvenilmesi.
- Devletin sınıai kalkınma sürecinde kolaylaştırıcı rolünün tanınması.

Özet olarak, YYİ, devletin sınıai kalkınmada kolaylaştırıcı bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Dışsallıklar ile altyapı ve kurumların iyileştirilmesi bağlamında ele alınan kolaylaştırıcı rol çerçevesinde devletin en iyi uygulama aracının da sanayi politikası olduğu ifade edilmektedir. YYİ’ye göre sanayi politikasının tasarlanmasında devletin yapması gereken ülkenin potansiyel karşılaştırmalı üstünlüklerini dikkate almasıdır. Bu şekilde ülke gelir düzeyini ve rekabet gücünü artıracaktır (Lin 2017a. 2017b, 2019).

Sonuç

2008 krizi ile birlikte yeniden şekillenen devlet ve piyasa tartışmaları, devletin ekonomide rolünün olup olmasının ötesine geçti ve temel argümanlar devletin nasıl bir sanayi politikası

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

uygulanması gerekliliği üzerine yoğunlaştı. Bu tartışmalar içinde görece yeni olan YYİ, ünlü iktisatçı Justin Yifu Lin'in öncüsü olduğu ve kavramsallaştırdığı bir akım olarak dikkatleri üzerine çekti. Eski yapısalcılık ve neoliberalizmden sonra kalkınmanın üçüncü bir aşaması olarak ortaya konan YYİ, temelde karşılaştırmalı üstünlük teorisini baz alarak, ülkelerin faktör donatımına uygun olarak sahip olduğu "potansiyel" karşılaştırmalı üstünlüğe göre bir sanayi politikası izleme gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu yönüyle dinamik karşılaştırmalı üstünlük anlayışından ayrılan YYİ, geleneksel karşılaştırmalı üstünlüğü yeniden ön plana çıkararak bir anlayıştır. Ülkelerin öncelikle kendi potansiyellerine göre sanayi politikası oluşturması gerektiğini vurgulayan YYİ, devlete bu konuda kolaylaştırıcı bir rol atfetmektedir. YYİ, eski birçok sanayileşme hamlesini başarısız olarak değerlendirmekte ve gelişmekte olan ülkelerin potansiyel karşılaştırmalı üstünlüklerini ön plana almasını önermektedir. Önerileri ve temel argümanları bağlamında YYİ, kalkınma ve sanayileşme literatüründe yeni tartışmaları da beraberinde getirecektir.

Kaynakça

- Ambroziak, A. (2017) Review of the Literature on the Theory of Industrial Policy. In A.A. Ambroziak (ed.), *The New Industrial Policy of the European Union, Contributions to Economics*, DOI 10.1007/978-3-319-39070-3_1
- Chang, H. J. (2013). Comments on "Comparative Advantage: The Silver Bullet of Industrial Policy" by Justin Lin and Célestin Monga. In *The Industrial Policy Revolution I*, Eds. J. Stiglitz and J. Y. Lin. Palgrave Macmillan.
- Lin J. Y., ve Chang H. J. (2009). Should industrial policy in developing countries conform to comparative advantage or defy it? A debate between Justin Lin and Ha-Joon Chang. *Development Policy Review* 27(5): 483–502.
- Lin J.Y., ve Treichel V. (2014). Making industrial policy work for development. In: *Transforming Economies: Making Industrial Policy Work for Growth, Jobs and Development*, Salazar-Xirinachs JM, Nübler I, and Kozul-Wright R, eds. International Labour Organization. Geneva: 65–78.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Lin J. Y. (2017a). Industrial Policy Revisited: A New Structural Economics Perspective. In A. Noman and J. Stiglitz (eds.) *Efficiency, Finance, and Varieties of Industrial Policy*, NY: Columbia University Press.
- Lin J. Y. (2017b). Industrial policies for avoiding the middle-income trap: a new structural economics perspective, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 15:1, 5-18, DOI: 10.1080/14765284.2017.1287539
- Lin, J. Y. (2019). New Structural Economics: The Third Generation of Development Economics. GEGI WORKING PAPER 027.
- Pack H, ve Saggi K (2006). Is there a case for industrial policy? A critical survey. *The World Bank Research Observer* 21(2): 267–97.
- UNCTAD (2016) Virtual Institute Teaching Material on Structural Transformation and Industrial Policy. United Nations: New York and Geneva.
- Wade, R. H. (2015). The role of industrial policy in developing countries. In: *Rethinking Development Strategies after the Financial Crisis*, Volume 2, Calcagno A, Dullien S, Márquez-Velázquez A, Maystre N, and Priewe J, eds. United Nations Conference on Trade and Development and Fachhochschule für Technik und Wirtschaft. Berlin.
- Warwick K (2013). Beyond industrial policy: Emerging issues and new trends. OECD Science, Technology and Industry Policy Paper No. 2. Organization for Economic Cooperation and Development. Paris.
- Weiss J (2013). Industrial policy in the twenty-first century: Challenges for the future. In: *Pathways to Industrialisation in the Twenty-First Century, New Challenges and Emerging Paradigms*, Szirmai A, Naudé W, and Alcorta L, eds. Oxford University Press. Oxford, UK: 393–412.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

KÜRESELLEŞME VE KARBON DİOKSİT SALINIMI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ (1970-2017)

Tuğçe KUZU¹ Sertaç HOPOĞLU²

Özet

Son yıllarda etkileri giderek artan bir şekilde hissedilen küresel ısınma olgusu, insanların ekonomik faaliyetleri ve çevresel bozulma arasındaki ilişkinin irdelenmesine neden olmuştur. Artan insan nüfusu ile birlikte artan ihtiyaçlar kaynak kullanımını da artırmakta ve insanların küresel ekosistem üzerindeki yükü artmaktadır. Bunlara ek olarak uluslararası ticaretin artması, sınır ötesi insan hareketliliğinin artması ve sermayenin kendisine maliyet avantajı sağlayacak bölgelere gitmesiyle birlikte dünyanın birçok yerinde çeşitli çevresel sorunlar görülebilmektedir. Ekonomi ve çevre arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmalarda çevresel etkiyi ölçmek için değişik bağımlı değişkenler (karbon ayakizi, su ayakizi, vb.) kullanılmakla birlikte, karbon dioksit salınımı en sık kullanılan değişkendir. Bu çalışmada Türkiye için küreselleşme ve karbon dioksit salınımı ilişkisi 1970-2017 dönemi için araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, CO₂ Salınımı, Türkiye

THE RELATIONSHIP BETWEEN GLOBALIZATION AND CARBON DIOXIDE EMISSIONS: AN ANALYSIS FOR TURKEY (1970-2017)

ABSTRACT

Increasingly felt effects of the phenomenon of global warming in recent years have led to an evaluation of the relationship between the human economic activity and environmental degradation. Increasing human needs with the increasing human population also increase resource utilization and the burden of people on the global ecosystem. In addition to this, various environmental problems can be seen in many parts of the world with the increasing volume of international trade, increasing cross-border human mobility and accelerating movement of capital to regions that may create cost advantage. Although various dependent

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, İskenderun Teknik Üniversitesi Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı, tugcekzu94@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü, sertac.hopoglu@iste.edu.tr

variables, such as carbon footprint, water footprint, etc., are used to measure the environmental impact in studies investigating the relationship between economy and environment, carbon dioxide emission is the most commonly used variable. In this study, the relationship between globalization and carbon dioxide emissions in Turkey are investigated for the 1970-2017 period.

Keywords: Globalization, CO₂ Emissions, Turkey

1. GİRİŞ

Tıpta meydana gelen ilerlemeler, genel olarak dünya nüfusunun eğitim düzeyindeki artış ve savaşların azalması ile birlikte dünya üzerindeki insan nüfusu yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmaktadır. Artan nüfus ile birlikte artan insan ihtiyaçları, dünyanın doğal kaynakları üzerindeki baskıyı da giderek artırmaktadır. İnsanın yaşamını sürdürmesi için en temel ihtiyacı olan temiz ve içilebilir su artan nüfusa yetmemekte, özellikle nüfusu hızlı artış gösteren gelişmekte olan ülkelerde bu sorun şiddetle hissedilmekte ve günümüzde “su fakirliği” kavramından sıklıkla bahsedilmektedir. Artan insan ihtiyaçları karşısında mevcut kaynakların artık yetersiz kalması kaynakların akılcı kullanımı ile ilgili tartışmaları öne çıkarmaktadır. İnsanoğlunun dünyada varlığını doğal çevresi ile uyumlu bir şekilde sürdürebilmesi için ekonomik faaliyetlerinin düzeyinin ne olması gerektiği sorusu Bu tartışmaların odağındaki önemli sorulardan biridir. Küresel ısınma olgusunun giderek kendini hissettirmesi ile birlikte doğal dengenin değişmesi de son yıllarda insan faaliyetlerinin, özellikle de ekonomik faaliyetin, küresel ekosisteme etkileri önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Gerçekten de, insan ekonomik aktivitesi özellikle 1980’lerin sonundan bu yana artmaktadır. Tüm dünyada dış ticaretin serbestleşmesi, Sovyet sisteminin çöküşü ile birlikte yeni tüketici topluluklarının ortaya çıkması, genel olarak dünyada refah artışı ile birlikte artan tüketim ve özellikle iletişim ve ulaştırma teknolojilerindeki gelişmelerle sınırlar arasında insan, mal, hizmet ve sermayenin artık daha hızlı bir şekilde hareket etmeye başlamasıyla birlikte, ekonominin sınırları ve işleyişi değişmiştir. Küreselleşme olarak adlandırılan bu değişimle birlikte tüm dünya rekabetin çetin olduğu bir pazara dönüşmüştür. Küresel piyasada tüketiciler istedikleri mal ve hizmetlere artık daha hızlı ulaşır olmuş ve tüketim alışkanlıkları küresel akımlara göre değişmeye başlamıştır. Üreticiler ise değişen tüketici alışkanlıklarına göre

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

üretimi daha hızlı gerçekleştirmek ve gerek piyasalara gerek kaynağa yakınlık avantajlarını kullanabilmek için üretimi dünya üzerinde değişik bölgelere yayma yoluna gitmişlerdir. Ortak tüketici alışkanlıklarının ortaya çıkması ve üretim için kullanılacak hammaddelerin dış ticaretle daha ucuza sağlanması dış ticareti artırmaktadır. Küreselleşme ile birlikte artan tüketim, üretim ve ulaştırma yoğunluğunun, hem doğal kaynaklar ve enerji tüketimini artırarak, hem de atıkları çoğaltarak küresel ekosistem üzerindeki baskıları artırdığı küreselleşmeye getirilen en önemli eleştirilerden biridir.

Artan tüketim ve buna paralel artan üretimin ortaya çıkardığı ekolojik bozulma tüm ülkelerde önemli bir sorun olmakla birlikte, ekonominin sorunsuz işlemesi ve sosyal düzenin bozulmaması adına devletler çevreyi korumaktan ziyade piyasanın sorunsuz işleyişini gözeten politikalar uygulamaktadır (Katıtaş ve Kanlı, 2018). Ekonomik faaliyetin çevreye olumsuz etkileri kendi refahlarını hızla artırmayı amaçlayan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha şiddetli olarak görülebilmektedir. Bu ekonomiler hızlı bir kalkınma hedefi karşısında çevre daima ikinci planda kalmakta, ihraç edilebilir doğal kaynaklar yüksek düzeylerde çıkarılmakta, bunun yanı sıra gelişmiş ülkelerde izin verilmeyen üretim yöntemleriyle üretim yapabilmeye olanak sağlayan yerel yasalar çevresel bozulmayı hızlandırabilmektedir.

Gelişmiş olan ülkelerde çevre bilincinin yüksek olması ve çevreye zararlı üretim yöntemlerinin etkilerinin yasal düzenlemelerle kontrol altına alınması nedeniyle, küreselleşme ile meydana gelen tüketim ve üretim artışının büyük bir kısmının günümüzde “yükselen ekonomiler” olarak adlandırılan gelişmekte olan ülkeler tarafından gerçekleştirildiği, dolayısıyla başta Çin olmak üzere bu ülkelerin küresel ekolojik sistemdeki olumsuz değişikliklerde paylarının yüksek olduğu önemli bir tartışma konusudur. Türkiye’de 1980’lerin başından bu yana yüksek büyüme gösteren bir yükselen ekonomidir ve izlenilen dışa açık politikalarla küresel sisteme yüksek düzeyde entegre olmuştur. Küreselleşme ile birlikte Türkiye’de üretim ve tüketim yükselmiş, ülkeye olan doğrudan yabancı yatırımlar, enerji kullanımı ve kaynak kullanımı artmıştır. Nitekim ülkemizdeki çevresel bozulma ve özellikle su fakirliği riski karşısında son zamanlarda yükselen bir farkındalık oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı Türkiye’de küreselleşme ve karbon dioksit salınımı arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Çalışmanın hipotezi ise “Küreselleşme Türkiye’de uzun dönemde CO2 salınımlarını artırmaktadır” olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın sonraki kısmında konuyla ilgili literatür özetlenmektedir. Üçüncü bölümde veriler tanımlanmakta ve ekonometrik analiz yöntemi ve bulguları sunulmaktadır. Dördüncü ve son bölümde bulgular tartışılmaktadır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Konuyla ilgili literatür ele alındığında ilk göze çarpan, küreselleşme –karbon dioksit salınımı ilişkisinin başta ihracat, ithalat, dış ticaret açıklığı, gibi küreselleşme bileşenleri ele alınarak açıklanmaya çalışıldığıdır. Bununla birlikte, literatürde ekonomik büyüme ve karbon dioksit (CO₂) salınımı arasındaki ilişkiyi ve CO₂ salınımlarının belirleyicilerini irdeleyen çalışmalar çoğunluktadır. İlgili ampirik literatürden seçilen eserlerin bir özeti aşağıdaki tabloda verilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar (lar)	Konu	Yöntem (Dönem)	Değişkenler	Sonuç
Shahbaz (2013)	v.d. Türkiye’de CO ₂ salınımları, enerji yoğunluğu, büyüme ve küreselleşme ilişkisi.	Pesaran –Shin-Smith (2001) ARDL Sınır Testi (1970-2010)	Kişi başı enerji tüketimi, reel GSYH, CO ₂ salınımı, KOF Küreselleşme endeksi	Türkiye’de Çevresel Kuznets Eğrisi geçerlidir ve büyüme, enerji yoğunluğu ve CO ₂ salınımı küreselleşmenin Granger nedenleridir.
Leitao ve Shahbaz (2013)	Seçilmiş 18 ülkede CO ₂ salınımı, kentleşme ve küreselleşme ilişkisi	GMM (1990-2010)	Sistem Kişi başı CO ₂ salınımı, kişi başı reel GSYH, kişi başı enerji tüketimi, KOF küreselleşme endeksi, Kent nüfusunun toplam nüfusa oranı, Yolsuzluk endeksi	Küreselleşme doğal kaynakların etkin kullanımını artırarak CO ₂ salınımına olumlu yönde etkiler yapmaktadır.
Uçak ve Usupbeyli (2013)	BRICS ülkelerinde CO ₂ salınımı ve büyüme ilişkisi	Johansen (1988) Eşbütünlük Testi	CO ₂ salınımı, yenilenebilir enerji üretimi, GSYH	Sadece Brezilya, Rusya, Hindistan ve Türkiye’de ele alınan değişkenler

FSECON
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

		(1980-2010, Rusya için 1990-2010)				arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuştur
Yöntem (2013)	Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Karbon Dioksit Salınımı İlişkisi	Granger Nedensellik Testi (1961-2010)	CO ₂ salınımı, GSYH			Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki vardır, ancak büyümeden karbon dioksit salınımına doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Çetin ve Şeker (2014)	Türkiye’de ekonomik büyüme ve dış ticaretin çevre kirliliğine etkileri	Pesaran –Shin-Smith (2001) ARDL Sınır Testi (1980-2010)	Kişi başı CO ₂ salınımı, Kişi başı GSYH, Dış ticaret yoğunluğu			Büyüme ve dış açıklık CO ₂ salınımlarını artırmaktadır.
Gülmez (2015)	24 OECD ülkesinde hava kirliliği ve ekonomik büyüme ilişkisi	Dumitrescu-Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi (2000-2012)	İşçi başına reel GSYİH, İşçi başına CO ₂ salınımı			Ekonomik büyümeden, hava kirliliğine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Ertugrul (2016)	v.d. CO ₂ salınım kaynağı olan ilk on ülkede CO ₂ salınımları, dış ticarete açıklık, reel gelir ve enerji tüketimi ilişkisi	VECM Granger Nedensellik (1971-2011)	Kişi başı CO ₂ salınımı, kişi başı reel GSYİH, kişi başı enerji tüketimi, ticari dış açıklık			Tayland, Türkiye, Hindistan, Endonezya, Çin, Brezilya ve Güney Kore’de enerji tüketimi, reel gelir ve ticaretten CO ₂ salınımına doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur.
Bayramoğlu ve Yurtkur (2016)	Türkiye’de Karbon Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	Kapetanios-Shin-Snell (2006) Eşbütünleşme Testi (1960-2010)	Kişi başı CO ₂ salınımı, Kişi başı GSYİH			CO ₂ salınımı ve büyüme arasında uzun dönemli doğrusal olmayan bir ilişki vardır.
Bal v.d. (2017)	Türkiye dâhil 33 OECD ülkesinde CO ₂ salınımı ve	Pesaran –Shin-Smith (2001) ARDL Sınır Testi (2000-2013)	Kişi başı CO ₂ salınımı, İhracat ve İthalatın GSYH			OECD paneli için ithalat ve salınım arasında pozitif bir ilişki varken, ihracat ve salınım arasında negatif bir ilişki

FSECON
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	uluslararası ticaret ilişkisi			içindeki payları, Ağır sanayi ürünleri	vardır. Türkiye için ele alınan dış ticaret değişkenleri ile salınım arasındaki ilişki belirsizdir.
Güllü ve Yakışık (2017)	MIST Ülkelerinde Karbon Emisyonu, Enerji Tüketimi ve Büyüme İlişkisi	Granger Nedensellik Testi (1971-2010)	Kişi başı CO ₂ salınımı, Kişi başı enerji tüketimi, reel GSYH	Büyüme, karbon salınımlarının ve enerji tüketiminin Granger nedenidir.	
Karaaslan, Abar ve Çamkaya (2017)	Türkiye dâhil 34 OECD Ülkesinde CO ₂ salınımı üzerinde etkili olan faktörler	Panel ARDL (1990-2012)	Kişi başı CO ₂ salınımı, Nüfus Artışı, Büyüme, Enerji Kullanımı, Kişi başına düşen milli gelir, Yenilenebilir enerji tüketimi	Kısa dönemde, Türkiye için enerji kullanımı-CO ₂ salınımı ve kişi başına gelir ile CO ₂ salınımı arasında aynı yönlü, büyüme ile CO ₂ salınımı ve yenilenebilir enerji tüketimi ile CO ₂ salınımı arasında ise ters yönlü ilişkiler saptanmıştır.	
Acaravcı ve Erdoğan (2018)	Beş gelişmiş ülkede yenilenebilir enerji, CO ₂ salınımı	Westerlund (2008) Panel Eşbütünleşme Testi (1992-2013)	Kişi başı CO ₂ salınımı, kişi başına yenilebilir elektrik enerjisi üretimi, kişi başına reel milli gelir	Kişi başına milli gelir artışı uzun dönemde CO ₂ salınımını artırabilmektedir.	
Alper (2018)	Türkiye’de Küreselleşme-Enerji tüketimi İlişkisi	Bayer-Hanck Eşbütünleşme Testi (1970-2015)	Politik, Ekonomik, Sosyal Küreselleşme Endeksleri, Kişi Baş GSYH, Şehirde Yaşayan Nüfus, Kişi başı enerji talebi	Politik ve Ekonomik küreselleşme uzun dönemde kişi başına düşen enerji talebini artırırken, sosyal küreselleşme azaltmaktadır.	
Haseeb v.d.(2018)	BRICS ülkelerinde finansal gelişmişlik,	Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi (1995-2014)	Kişi başı CO ₂ salınımı, kişi başı enerji tüketimi, KOF	Küreselleşmeden CO ₂ salınımına, enerji tüketimine, finansal	

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	küreselleşme ve CO ₂ ilişkisi			küreselleşme endeksi, Özel sektöre verilen yurtiçi krediler, büyüme oranı	gelişmeye, büyümeye ve kentleşmeye doğru tek yönlü nedensellik vardır.
Külünk (2018)	Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Karbon Salınımı İlişkisi	Granger Nedensellik Testi (1960-2013)	Kişi Başı Karbon Salınımı, Kişi Başı Gelir	Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki vardır ve karbon salınımindan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik vardır.	
Shahbaz, Shahzad ve Mahalik (2018)	Japonya’da küreselleşme ve CO ₂ salınımı ilişkisi	T-NARDL (1970-2014)	Kişi başı CO ₂ salınımı, GSYH ve enerji kullanımı, KOF küreselleşme endeksi	Uzun dönemde küreselleşmede gerçekleşen negatif ve pozitif şoklar CO ₂ salınımını artırmaktadır.	
Günel (2019)	Türki Cumhuriyetlerde CO ₂ salınımı ve büyüme ilişkisi	Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik testi (1992-2014)	Kişi başı GSYİH, Kişi başı CO ₂ salınımı, Gaz ve akaryakıt kullanımına bağlı emisyonlar	Ele alınan altı ülkede CO ₂ salınımı ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.	
Khan ve Ullah (2019)	Pakistan’da Küreselleşme CO ₂ salınımı ilişkisi	Pesaran –Shin-Smith (2001) ARDL Sınır Testi (1975-2014)	CO ₂ salınımı, kişi başı GSYH, KOF Küreselleşme Endeksi	Küreselleşme Pakistanda çevresel bozulmayı artırmaktadır.	
Orman, Ceylan ve Yılmaz Şahin (2019)	91 ülkede dış ticaret ve çevre kirliliği ilişkisi	Pesaran –Shin-Smith (1999) PMG Testi (1990-2014)	Kişi başı CO ₂ salınımı, cari denge ve kişi başına düşen gelir	Serbest dış ticaret geliştirmekte olan ülkelerde CO ₂ salınımlarını artırmaktadır.	

3. VERİ VE METODOLOJİ

İlgili literatürde insan faaliyetlerinin çevre üzerine etkilerini araştırmak için karbon ayakizi, su ayakizi gibi değişik çevresel etki değişkenleri kullanılabilir, ancak karbon salınımını temsilen genellikle kişi başına CO₂ salınımı değişkeni kullanılmıştır. Bu çalışmada da CO₂ salınımı ve KOF Küreselleşme Endeksi değişkenler olarak alınmış ve 1990-2017 dönemi verileri kullanılarak Türkiye’de CO₂ salınımı ve küreselleşme ilişkileri araştırılmıştır.

KOF Küreselleşme Endeksi, Dreher (2006) tarafından geliştirilen ve İsviçre Ekonomi Kurumu (*Konjunkturforschungsstelle*) tarafından yayınlanarak devamlı güncellenen bir endeks olup, belirlenmiş bazı göstergeler üzerinden ekonomik (ticaret hareketliliği ve ticarete olan engeller, vb.), politik (elçilik sayıları, uluslararası organizasyonlara katılım, vb.), sosyal (kişisel iletişim, bilgi akışı, kültürel yakınlık vb.) ve genel küreselleşme endeks değerleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada Gygli v.d. (2019) tarafından revize edilen 2019 KOF Küreselleşme Endeksi değerleri kullanılmıştır.

Kişi başına CO₂ salınımı verileri EDGAR 2017 veritabanından alınmıştır. EDGAR (*Emissions Database for Global Atmospheric Research*), Avrupa Komisyonu Birleşik Araştırma Merkezi tarafından yürütülmekte olan bir proje olup küresel olarak insan kaynaklı sera gazı ve hava kirleticilerinin salınımlarını kaydetmekte ve yayınlamaktadır. Çalışmada Muntean v.d. (2018) tarafından hazırlanan EDGAR veritabanı 5. sürümünden veriler kullanılmıştır. Kullanılan EDGAR verilerinde fosil CO₂ salınımları fosil yakıt kullanımından (yanma, parlama), endüstriyel süreçlerden (çimento, çelik, kimyasallar ve üre) ve ürünlerin kullanımından kaynaklanan salınımları ifade etmektedir. Veriler yıllık CO₂(ton)/kişi olarak ölçülmüştür.

Ekonometrik analizin ilk adımında küreselleşmeyi temsilen Türkiye’nin 1990-2017 dönemi KOF endeks değeri serisine ve aynı dönem için EDGAR CO₂ salınımı serisine Genişletilmiş Dickey-Fuller (*ADF*-1989) ve Phillips-Perron (*PP*-1988) birim kök testleri uygulanarak serilerin durağanlığı sınanmış ve sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir. İncelenen serilerin tümü hem sabitli, hem de sabitli ve trendli modelde birinci farklarında durağandır.

Tablo 2. ADF ve PP Birim Kök Testleri Sonuçları

	ADF	PHILLIPS-PERRON
--	-----	-----------------

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	C+T		C		C+T		C	
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
KOF	-2.58 (0) [0.29]	-4.93(0)* [0.0027]	-2.22 (0) [0.20]	-4.70(0)* [0.0009]	-2.57(2) [0.29]	-4.98(4)* [0.0024]	-2.44(4) [0.13]	-4.70(3)* [0.0009]
CO2	-2.47 (0) [0.33]	-5.29(0)* [0.0012]	0.54(0) [0.98]	-5.19(0)* [0.0003]	-2.52(1) [0.35]	-5.40(4)* [0.0009]	1.32(5) [0.99]	-5.21(3)* [0.0003]

*, %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. ADF testi için parantez içindeki değerler gecikme uzunluğu, PP testi için Newey-West aralıklarıdır. Köşeli parantez içindeki değerler, olasılık değerleridir.

Simetrik nedenselliği analiz eden Hacker ve Hatemi-J (2006) testi Toda-Yamamoto (1995) yaklaşımı üzerine kurulmuş olup, hata terimlerinin normal dağılmaması olasılığına karşın kritik değerler özyineleme ile elde edilmektedir. Bu yaklaşımda iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi (1) no.lu eşitlikte belirtilen vektör otoregresif (VAR) model ile test edilir:

$$y_t = \alpha + A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{p-1} + u_t \quad (1)$$

Burada y_t , 2x1 boyutundaki değişken vektörü, A ise parametre vektörüdür. Granger-nedenselliği sınamak için kullanılacak Wald istatistiğini elde etmek için (1) no.lu eşitlik aşağıdaki gibi tekrar düzenlenir:

$$Y = DZ + \delta \quad (2)$$

(2) no.lu denklemin açılımı yapıldığında;

$$Y = (y_1^+, y_2^+, y_3^+, \dots, y_t^+)$$

$$D = (\alpha, A_1, A_2, A_3, \dots, A_p)$$

$$Z = (Z_0, Z_1, Z_2, \dots, Z_{T-1})$$

$$Z_t = \begin{bmatrix} 1 \\ y_t^+ \\ y_{t-1}^+ \\ \cdot \\ \cdot \\ y_{t-p+1}^+ \end{bmatrix}$$

ve $\delta = (u_1^t, u_2^t, u_3^t, \dots, u_T^t)$ elde edilir.

Temel hipotezi (H_0 : Değişkenler arasında Granger nedensellik yoktur.) sınamak için Wald istatistiği ise (3) no.lu eşitlikle elde edilir:

$$W = (C\beta)' [C((Z'Z)^{-1} \otimes S_u)C']^{-1} (C\beta) \quad (3)$$

Burada \otimes sembolü Kronecker çarpımı, C ise, kısıtlı gösterge fonksiyonu, $\beta = \text{vec}(D)$ ve vec sütun yığıma işlemcisi ve S_u kısıtsız VAR modeli için hesaplanan varyans-kovaryans matrisidir.

Klasik nedensellik testlerinde genellikle bir değişkenin diğer değişkenin gelecekteki durumuna etki edip etmediği incelenmektedir. Bu anlamda, bağımsız ve bağımlı değişkende meydana gelen pozitif ve negatif şokların etkileri bir arada ele alınmaktadır. Ancak, değişkenlerin birbirlerinde gerçekleşen negatif ve pozitif şoklara tepkileri farklı olabilmektedir. Bu tepkileri ayrıştırabilmek için asimetrik nedensellik testleri geliştirilmiştir. Hacker ve Hatemi (2006) nedensellik testini geliştirerek değişkenlerin pozitif ve negatif şokları arasındaki ilişkileri araştıran Hatemi-J (2012) testi, negatif ve pozitif bileşenler arasındaki saklı ilişkiyi araştıran bir testtir (Hopoglu ve Eryüzlü, 2019).

Başlangıç olarak, Hatemi-J (2012) testinde aşağıdaki eşitliklerle verilen y_{1t} ve y_{2t} gibi iki seri ele alınır:

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{1,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} \quad (4)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{2,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i} \quad (5)$$

Burada, $y_{1,0}$ ve $y_{2,0}$ başlangıç değerleridir. Serilerin pozitif ve negatif şokları ise aşağıdaki gibi elde edilir:

$$\varepsilon_{1i}^+ = \max(\varepsilon_{1i}, 0) \quad \varepsilon_{1i}^- = \min(\varepsilon_{1i}, 0) \quad \varepsilon_{2i}^+ = \max(\varepsilon_{2i}, 0) \quad \varepsilon_{2i}^- = \min(\varepsilon_{2i}, 0)$$

İse;

$$\varepsilon_{1i} = \varepsilon_{1i}^+ + \varepsilon_{1i}^- \quad (6)$$

$$\varepsilon_{2i} = \varepsilon_{2i}^+ + \varepsilon_{2i}^- \quad (7)$$

Elde edilen pozitif ve negatif şoklar (4) ve (5) no.lu eşitliklerde yerine konularak eşitlikler aşağıdaki gibi yeniden yazılır:

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{1,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^- \quad (8)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{2,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^- \quad (9)$$

Her bir değişken için pozitif ve negatif şoklar kümülatif formda aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

$$y_{1i}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+, \quad y_{1i}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^-, \quad y_{2i}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+, \quad y_{2i}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^-$$

En son aşama olarak, elde edilen pozitif ve negatif bileşenlere Hacker ve Hatemi-J (2006) testi uygulanır. Örneğin, negatif şoklar arasındaki nedensellik ilişkisinin testi için (10) nolu modelden faydalanılır;

$$y_t^+ = \alpha + A_1 y_{t-1}^+ + \dots + A_p y_{p-1}^+ + u_t^+ \quad (10)$$

Toda-Yamamoto (1995) yaklaşımı VAR modeli üzerine kurulmuştur ve bu yaklaşımda serilerin aynı derecede durağan olması koşulu aranmamakta ve aynı zamanda seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin önceden belirlenmesine de gerek duyulmamaktadır. Bu nedenle Toda-Yamamoto (2015) üzerine kurulan Hacker ve Hatemi-J (2006) ve Hatemi-J (2012) testlerinde de serilerin ve serilerin pozitif ve negatif bileşenlerinin eşbütünleşik olmasına bakılmaz. Bu bağlamda, serilerin pozitif ve negatif bileşenleri elde edildikten sonra bu serilerin durağanlığı Genişletilmiş Dickey-Fuller (*ADF*-1989) ve Phillips-Perron (*PP*-1988) testleriyle sınanmıştır.

KOF ve CO2 değişkenlerinin pozitif ve negatif bileşenleri hem sabitli, hem de sabitli ve trendli modelde birinci farklarında durağandır.

Tablo 3. Pozitif ve Negatif Bileşenler için ADF ve PP Birim Kök Testleri Sonuçları

	ADF				PHILLIPS-PERRON			
	C+T		C		C+T		C	
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
CO2 ⁻	-2.91(0) [0.17]	-5.57(0)* [0.0006]	-0.48(0) [0.88]	-5.69(0)* [0.0001]	-2.94(1) [0.16]	-5.57(1)* [0.0006]	-0.42(1) [0.89]	-5.70(1)* [0.0001]
CO2 ⁺	-2.37(0) [0.38]	-4.56(1)* [0.0066]	1.50(0) [0.99]	-4.07(1)* [0.0045]	-1.90(5) [0.62]	-4.86(10)* [0.0032]	3.96(9) [1.00]	-3.66(7)** [0.0111]
KOF ⁻	2.24(0) [0.44]	-5.34(0)* [0.001]	-0.68(0) [0.85]	-5.46(0)* [0.0001]	-2.28(1) [0.42]	-5.37(2)* [0.001]	-0.61(2) [0.85]	-5.49(2)* [0.0001]
KOF ⁺	-1.95(0) [0.39]	-5.07(0)* [0.002]	-2.78(0)*** [0.0731]	-4.39(0)* [0.002]	-1.86(4) [0.64]	-5.35(5)* [0.001]	-4.03(7)* [0.0045]	-4.36(2)* [0.0021]

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerinde anlamlılığı göstermektedir. ADF testi için parantez içindeki değerler gecikme uzunluğu, PP testi için Newey-West aralıklarıdır. Köşeli parantez içindeki değerler, olasılık değerleridir.

Bu çalışmada ele alınan değişkenlere Hatemi -J (2012) Özyinelemeli (Bootstrap) Asimetrik Nedensellik ve Hacker - Hatemi-J (2006) Özyinelemeli (Bootstrap) Nedensellik Testi uygulanmıştır. Tüm sonuçlar 10.000 özyineleme (bootstrap) ile elde edilmiştir. Her iki testte de kritik değerler Monte Carlo simülasyonu ile elde edilmektedir. Sonuçlar Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Testleri Sonuçları

Hacker - Hatemi-J (2006) Özyinelemeli (Bootstrap) Nedensellik

CO2'den KOF'a NEDENSELLİK

KOF'dan CO2'ye NEDENSELLİK

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Test İstatistiği	Kritik Değerler	Sonuç	Test İstatistiği	Kritik Değerler	Sonuç
0.207	7.950	Yok	5.379	8.778	Var**
	4.251		4.674**		
	2.952		3.122		

Hatemi-J (2012) Özyinelemeli (Bootstrap) Asimetrik Nedensellik

CO₂⁺ den KOF⁺ ya NEDENSELLİK			KOF⁺ dan CO₂⁺ ye NEDENSELLİK		
0.862	14.228	Yok	0.164	13.208	Yok
	6.318			5.958	
	4.075			3.807	
CO₂⁺ den KOF⁻ ye NEDENSELLİK			KOF⁺ dan CO₂⁻ ye NEDENSELLİK		
32.005	70.088	Var**	0.961	13.911	Yok
	22.135**			6.367	
	13.220			4.168	
CO₂⁻ den KOF⁻ ye NEDENSELLİK			KOF⁻ den CO₂⁻ ye NEDENSELLİK		
0.709	14.147	Yok	8.142	41.175	Var**
	5.882			7.742**	
	3.778			4.324	
CO₂⁻ den KOF⁺ ya NEDENSELLİK			KOF⁻ den CO₂⁺ ya NEDENSELLİK		
0.965	48.991	Yok	0.041	13.063	Yok
	15.288			5.854	
	8.993			3.748	

** , %5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Her iki testte de nedenselliğin tespiti test istatistiklerini özyineleme ile elde edilen kritik değerlerle karşılaştırılarak yapılır. Eğer test istatistiği özyineleme ile elde edilen kritik değerlerden büyükse değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır. Özyinelemeli simetrik (Hacker ve Hatemi-J, 2006) nedensellik testi sonuçlarına göre küreselleşmeden CO₂

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

salınımına doğru %5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik olduğunu göstermektedir. Bu bulgu çalışmanın hipotezini doğrular niteliktedir ve ele alınan dönemde küreselleşmenin Türkiye’de çevresel bozulmanın nedeni olduğunu göstermektedir. Özyinelemeli asimetrik (Hatemi-J, 2012) nedensellik testinin sonuçları da bu bulguyu destekler niteliktedir. Asimetrik nedensellik testi sadece küreselleşmenin negatif bileşenleri (şokları) ve karbon salınımının negatif bileşenleri, ve salınımın pozitif bileşenleri ile küreselleşmenin negatif bileşenleri arasında tek yönlü nedensellik olduğu sonucunu vermiştir. Bu durumda küreselleşmedeki negatif şoklar karbon salınımında negatif şoklara neden olmaktadır. Yani, küreselleşme geriledikçe (azaldıkça) çevresel bozulma azalmaktadır. CO₂ salınımının pozitif bileşenlerinden küreselleşmenin negatif bileşenlerine doğru olan tek yönlü nedensellik ilişkisi ise ilginç bir bulgudur. Salınımında meydana gelen pozitif şoklar, küreselleşmede negatif şoklara neden olmaktadır. KOF endeksinin bir ayağı da sosyal küreselleşmeyi içerdiğinden, bu son nedensellik ilişkisinin artan çevresel bozulma karşısında toplumsal bilincin artmasından (örneğin, çevreye zararlı üretim yöntemleriyle üretilen malların alımının azaltılması, doğal yiyecek ve içeceklerle yönelme, elektrikli taşıtlara artan talep, toplu taşıma kullanımının artması, çevreye zararlı yatırımlara karşı politik baskı, vb. davranışlarla görülen) kaynaklandığı düşünülmektedir.

4. SONUÇ

Küreselleşme birçok değişik yoldan ekolojiye etkileri olabilen bir olgudur. Tüm dünyada artan refah ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle hızlı bir şekilde üretilen ve tüketilen mal ve hizmetler küreselleşen bir tüketim kültürü oluşturmaktadır. Hızlı gelişen ve değişken talebi yakalamak için yapılan üretim kaynak kullanımını artırmakta, üretim kaynaklı atıklar hızla artmaktadır. Bununla birlikte insanların kendi ihtiyaçları, ulaşım ve üretim için kullandıkları enerji miktarı artmakta ve enerji atıkları da çevreye olumsuz etkiler yapabilmektedir. Gelişmiş ülkeleri yakalamak amacıyla olan gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme refaha olumlu etkiler yaparken, diğer yandan gerçekleşen ekonomik gelişmenin sürdürülebilirliği doğal çevrenin bozulması ile tehlikeye girmektedir. Artan üretim, küresel pazarda karlı ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkelerin ekonomik değerini artırırken, bu durumun çevreye olumsuz etkileri yaratılan değere önemli bir negatif akım oluşturmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmada küreselleşmenin tüketim ve üretimde yarattığı değişim yoluyla gelişmekte olan

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ülkelerde çevresel bozulmanın nedeni olup olmadığı sorusu araştırılmıştır. Araştırmada yükselen bir ekonomi olan Türkiye’de 1990-2017 döneminde kişi başına düşen CO₂ salınımı ve KOF küreselleşme endeksi değerleri arasındaki simetrik ve asimetrik nedensellik ilişkileri, Hacker ve Hatemi-J (2006) ve Hatemi-J (2012) testleri kullanılarak incelenmiştir.

Ekonometrik analiz sonuçlarına göre küreselleşmeden karbon salınımına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca küreselleşmedeki negatif şoklar, karbon salınımında negatif şoklara neden olmaktadır. Kısacası, küreselleşme yavaşladıkça karbon salınımları da yavaşlamaktadır. Bu bulgular incelenilen dönemde küreselleşmenin Türkiye’de çevresel bozulmaya neden olduğuna işaret etmektedir. Çalışmanın buguları Khan ve Ullah (2019) ve Haseeb v.d. (2018)’nin bulgularını desteklemekte, ancak Shahbaz v.d. (2013) ve Leiato ve Shahbaz (2013)’in bulgularıyla çelişmektedir. Bununla birlikte, çalışmada elde edilen bir diğer bulgu karbon salınımındaki pozitif şokların, küreselleşmede negatif şoklara neden olduğudur. Bu durum Shahbaz, Shahzad ve Mahalik (2018)’in bulgularıyla kısmen çelişmektedir. Ancak, çevresel bozulmadaki artışın sosyal tepkilere yol açışının bu durumun bir nedeni olabileceği düşünülmektedir. Bu durumda çalışmanın bu bulgusunun çevresel bozulmaya yol açan etkilerin daha çok politik ve ekonomik küreselleşme ile ilerlediği sonucuna ulaşan Alper (2018)’i destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, literatürde genellikle değinildiği üzere küreselleşmenin çevre üzerindeki olumsuz dışsallıklarının serbestleşen dış ticaret, artan enerji kullanımı ve hızlı büyüme ile görüldüğü söylenilebilir.

KAYNAKLAR

Acaravcı, A. ve Erdoğan, S. (2018). Yenilenebilir Enerji, Çevre ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş Ülkeler için Ampirik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13 (1), 53-64.

Alper, A.E. (2018), Enerji Tüketiminde Küreselleşmenin Rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.23, Geybullu Ramazanoğlu Özel Sayısı, 817-829.

Bal, H., İşcan, E., Serin, D. ve Loğoğlu, M. (2017). *Karbon Emisyonu ve Uluslararası Ticaret İlişkisi*, AVEKON- International Conference on Eurasian Economies 2017, Bildiriler Kitabı, 206-212.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bayer, C., and Hanck, C. (2013). “Combining Non-Cointegration Tests”, *Journal of Time Series Analysis*, 34(1), 83-95.

Bayramoğlu, A.T. ve Yurtkur, A.K. (2016). Türkiye’de Karbon Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Analizi, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 31-46.

Çetin, M. ve Şeker, F. (2014). Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaretin Çevre Kirliliği Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, *Yönetim ve Ekonomi*, 21(2), 213-230.

Ertugrul, H.M., Cetin, M., Seker, F. and Dogan, E. (2016). The impact of trade openness on global carbon dioxide emissions: Evidence from the top ten emitters among developing countries, *Ecological Indicators*, 67, August 2016, 543-555.

Dickey, D. and Fuller W., (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root, *Journal of the American Statistical Association*, 74: 427-431

Dreher, A.(2006). Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization, *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110.

Dumitrescu, E. I., And Hurlin, C., (2012). Testing for Granger non-Causality in Heterogeneous Panels, *Economic Modelling*, 29(4): 1450-1460.

Güllü, M. ve Yakışık, H. (2017). Karbon Emisyonu ve Enerji Tüketiminin Büyüme Üzerindeki Etkileri: MIST Ülkeleri Karşılaştırması, *Sosyoekonomi*, 25(32), 239-253.

Gülmez, A. (2015). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Hava Kirliliği İlişkisi, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (3), 18-30.

Günel, T. (2019). Türk Cumhuriyetleri’nde CO2 Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi, *Sosyoekonomi*, 27(40), 151-164.

Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. and Sturm, J-E. (2019). The KOF Globalisation Index – Revisited, *Review of International Organizations*, 14(3), 543-574, <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2>.

Hacker, R. S., & Hatemi-J, A. (2006). Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: theory and application. *Applied Economics*, 38(13), 1489-1500.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Haseeb, A., Xia, E., Danish, Baloch, M.A. and Kashif, A. (2018). Financial development, globalization, and CO2 emission in the presence of EKC: evidence from BRICS countries, *Environmental Science and Pollution Research*, 25 (2018), 31283–31296.

Hatemi-J, A., (2012) Asymmetric tests for causality with an application, *Empirical Economics*, 43, 447-456.

Hopoğlu, S. ve Eryüzlü, H. (2019) Turist Akısı, Konaklama Fiyatları ve Döviz Kurları: Türkiye İçin Bir Nedensellik Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 11-24.

Johansen S. (1988). Statistical Analyses of Cointegration Vectors, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.

Kapetanios, G., Shin, Y. and Snell, A. (2006). Testing for Cointegration in Nonlinear Smooth Transition Error Correction Models. *Econometric Theory*, 22(2), 279-303.

Karaaslan, A., Abar, H. ve Çamkaya, S. (2017). CO2 Salınımı Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin Araştırılması: OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1297-1310.

Katıtaş, G. ve Kanlı, İ.B. (2018). Küresel Emisyon İkilemi: Türkiye Değerlendirmesi, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, 2018-1, 58-85.

Khan, D. and Ullah, A. (2019). Testing the relationship between globalization and carbon dioxide emissions in Pakistan: does environmental Kuznets curve exist?, *Environmental Science and Pollution Research*, 26 (2019), 15194-15208.

Külünk, İ. (2018). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Karbon Salınımı İlişkisi: Englegranger Eşbütünleşme Analizi (1960 - 2013), *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 193-205.

Leitao, N.M. and Shahbaz, M. (2013). Carbon Dioxide Emissions, Urbanization and Globalization: A Dynamic Panel Data, *The Economic Research Guardian*, 3(1), 22-32.

Muntean, M., Guizzardi, D., Schaaf, E., Crippa, M., Solazzo, E., Olivier, J.G.J. and Vignati, E. (2018). *Fossil CO2 emissions of all world countries - 2018 Report*, EUR 29433 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, doi:10.2760/30158, JRC113738.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Orman, H.L., Ceylan, S. ve Yılmaz Şahin, B. (2019). Dış Ticaret ve Çevre Kirliliği İlişkisi: Panel Veri Analizi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1483-1496.

Pesaran, M. H., Y. Shin, and R. J. Smith, (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.

Phillips, P.C.B. and Perron P. (1988). Testing for Unit Roots in Time Series Regression, *Biometrika*, 75:335-346.

Shahbaz, M., Ozturk, I., Afza, T. and Ali, A. (2013). Revisiting the environmental Kuznets curve in a global economy, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 25(2013), 494-502.

Shahbaz, M., Shahzad, S.J.H. and Mahalik, M.K. (2018). Is Globalization Detrimental to CO₂ Emissions in Japan? New Threshold Analysis, *Environ Model Assess*, (2018) 23, 557–568.

Uçak, S. ve Usupbeyli, A. (2013). Sürdürülebilir Kalkınmada Karbondioksit Emisyonları Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 492-504.

Westerlund, J. (2008). Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect. *Journal of Applied Econometrics*, 23(2), 193-223.

Yöntem, G. (2013). *Ekonomik Büyüme ve Karbon Salınımı Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi: Türkiye Örneği*, (www.academia.edu üzerinden 06 Aralık 2019 ‘da erişildi).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

PERSPECTIVES ON THE CROSS CULTURAL COMMUNICATOON STRATEGY BETWEEN CHINA AND ISLAMIC COUNTRIES ALONG BELT ONE ROAD INITIATIVE

Sidra Tariq JAMIL¹

Abstract

This paper addresses the China's dream of common destinies and the promotion of shared values with countries along the "One Belt One Road". The crucial focus will be on inter-cultural communication between Sinic and Muslim worlds where this "One Belt One Road" initiative promises to bring a new process of civilization from east to west. In order to gain greater insight, the role of Gwadar as a gateway to this era of new world order along OBOR will be discussed in detail.

Introduction

We live in a globalized world; it has become crucial to communicate efficiently with business partners around the globe. Therefore there is a need to understand foreign cultures on different levels. In addition, this has become a crucial research paradigm across which many academic fields intersect. Clearly, in terms of global politics, economics and communication studies, Inter-Cultural Communication with Islamic Countries have entered a highly scholarly period. The first requirement is to understand the idea of communication, particularly non-verbal communication and its components for imparting a message when it occurs between various societies (diverse non-verbal communication). At this point, how culture influences indicate elements and social contrasts as parameters becomes the second point. What can obstruct or even stop the correspondence procedure when moving from and between dialects. Are also crucial elements in any discussion on cross cultural communication? Key to success is having a vivid idea about what culture is and how cultural differences are navigated between different societies. Since the 19th century a society's culture has been closely connected to a sense of nationality. In a sense this is an

¹ Sidra T. Jamil, School of Journalism and Communication, Tsinghua University Correspondence concerning this article should be addressed to Sidra T. Jamil, School of Journalism and Communication, Tsinghua University, Haidian District, Beijing, China Contact: sidra.jamil@umt.edu.pk jme16@mails.tsinghua.edu.cn

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

organic ideal of culture in the shape of a Durkheimian understanding of solidarity. It does however allow us to muster a more solid foundation of a culture function.

This paper aims and helps to know the strategic measures that China is taking to strengthen the bilateral ties with the Muslim world through the inter-communication tools and people to people contacts. This is done through a series of perspectives. The next sections begin these perspectives with intercultural communication. Following this historic, expert, theoretical and critical perspectives will be outlined in order to give us deeper and clearer understandings of “One Belt, One Road” initiative.

Cultural communication is an integral part of convergence among civilizations and culture has become a widely recognized international management topic. Since the 1980s, when global business gained unprecedented popularity ideas of mass culture also became prominent. According to Ibn Battuta, In the past, business between east and west was largely characterized by economic interactions between the Christian world (the US and EU) and Buddhist and atheist civilizations. Buddhists are generally accommodating with other religions, while atheists tend to welcome materialistic gain and business success, which is music to the ears of foreign investors.

However, many one belt one road countries are home to Islamic communities, and such experiences from previous east/west trading rarely apply. The major difference here is religion. Like all religion, Islam offers ideas that can influence working values, time management and communications, as well as the type of products being offered. For instance, Hong Kong is keen to develop Islamic finance products, but the success has so far been limited. Product design requires cautious planning. While the concerned authorities from Islamic states may give the green light for market entry, it’s just as important that domestic customers embrace these new foreign products.

Although the Islamic religion is an essential element of culture, mirroring the assorted qualities of cultural life found inside the Arab world. While the predominant religion is Islam, the area incorporates a large number of other religions. This is should not be surprising, given that the Middle East is the origin of the three monotheistic religions, which all that this incorporates along the different focuses in history, where they competed for strength. The Crusades are a prime example of such competition where Christianity

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

attempted to reestablish it's predominant. Today there are extensive Christian populace to be found throughout Palestine, Lebanon and Syria. Lebanon, maintains nearly twenty diverse religions within its borders. Other examples are the Coptic Christians, a group of the early universal Christian church, are found in Egypt. Similarly, there are also groups of Arab Jews living in Morocco, Yemen and Iraq.

Mertens and De Smaele, (2016) *Representations of Islam in the News:*

A Cross-Cultural Analysis (Communication, Globalization, and Cultural Identity). They opined that the representation of Islam is verifiably a basic test for contrasting journalistic detailing crosswise over nations and societies. Initially this book sets the scene that the Islamic religion has weight in terms of global announcing (characterizing what we named "remote Islam"), however it is likewise the religion of a numerically vital minority groups living in Europe ("national Islam"). Three other sections explore by giving examples of the representation of Islam as distinguished by different writers and studies required with Islam representation in Europe. Section two, the center segment of the book, adds to the advancement of the field of near news coverage examines by contrasting a few nations and six media frameworks in Western Europe: the Dutch-talking some portion of Belgium (Flanders), the French-talking a portion of Belgium, the Netherlands, France, Germany, and the U.K. Section three of this book presents two gathering thinks about, one subjective and the other quantitative. Similarly vital, as the greater part of consideration goes to Western Europe, is the augmentation towards the representation of Muslims and Islam outside Western Europe. Section four of the book is committed to the representation of Islam in a portion of the purported BRICs-nations: Russia, China, and India. Given the proceeded with politicization of religion and the prohibition of Muslims in numerous European nations and past, contemplating media representations of Islam is of extraordinary significance. Breaking down the media talks in Europe, this volume offers a watchful record of the examples and disagreements in news scope identifying with Islam. In this manner, the creators embrace a diverse approach. In a profoundly modern manner they pass on a comprehension of speaking to Islam as a transcultural marvel in Europe.

Via religion, geopolitics, like the economic sphere is also impacted. Cultural diversity within the "One Belt, One Road" region is far more sophisticated than it used to be. The

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

nuances of different religions, language barriers and the influence left behind former Soviet Union states have all become intertwined, adding further complexities to an already complex situation. According to the former Pakistan Ambassador to China, Riaz Mohammad Khan, “the last decade has seen a major redistribution of world economic power. China’s rise as an economic power has invoked two parallel responses. On the one hand, there are deep trade and investment linkages between China and the West, especially with the United States. [For example] in 2008, China played a positive role during the world financial crisis. China now, also, plays an important role in the development plans of emerging economies”. He further said that, “China Pakistan Economic Corridor is an example of such engagement by China.

Investments in developing countries of East Asia, Africa, and South America as well as China’s One Belt One Road are manifestations of its commitment. On the other hand, USA seems to be strengthening old alliances with the rest of East Asia. America’s ‘pivot to Asia’ is a sign of discomfort with China’s emergence as a major world power”

History of Islam in China Perspectives

It is pertinent to mention here the relationship between the Muslims and the Chinese in terms of history. This will help our understanding and give greater context to the current relationship dynamics between the Islamic world and China. The spread of Islam throughout the Middle East (from Mecca going in all directions) in the latter part of the eight century also meant that Islam spread through what became known as the “Silk Road”. This Silk Road was basically a trading route between the Middle East and China. Muslims visited China for trade reasons and indeed the Chinese always encouraged trading relationship. Muslims first visited cities such as “Guangzhou” (today, one of the largest cities in the world). China has always been a large country, where trade is seen as integral part of Chinese Culture. These trading relationships remain today, mainly because Muslims were key trading partners. For many Chinese, Muslims are more trustworthy and loyal partners in trade. For a time in world history, this growth in trade along the Silk Road allowed the nomadic people of Central Asia to become important figures. Moreover, not only was trade transported but technology, agricultural knowledge and also ideas were exchanged. In an interview with the Federal Minister of Planning and Development (Name), he states that

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

“the history of China and Pakistan is a deep ‘all-weather’ friendship based on political and historical alliance spread over generations, but the corridor marks a new phase in this relationship by putting economic cooperation and connectivity squarely at the centre of the bilateral agenda. It is a strategic economic partnership that will transform Pakistan into a Geo-economic hub linking China, South Asia, the Middle East and Central Asia offering great opportunities for investors from all over the world”.

He further states that, “today, history has offered another opportunity. Forging an equilibrium between stability, reform and delivery are the keys to any country’s success. Shakespeare said, “There is a tide in the affairs of man, which, taken at the flood, leads on to fortune; quitted, all the voyage of their life is bound in shallows and in miseries. On such a full sea are we now afloat, and we must take the currents whe it serves, or lose our ventures.” We can’t afford to miss this tide. At this historic juncture let’s resolve to stand together as a nation in warmly welcoming our Chinese counterparts and creating an enabling environment for the China Pakistan Economic Corridor to fulfill our ambition of making it one of 21st Century’s most transformational projects”. It can be argued that these statements by (the above named man) mirrors how the world and various civilizations are overlapping and co-existing simultaneously.

After 1975, China embraced a much faster pace in development and globalization. This embracement is currently cumulating in China’s OBOR, and maybe be seen as a process of convergence within a clash of civilization. With the China Pakistan Economic Corridor (CPEC) as a flagship approach within this convergence, many other countries and institutions such as Russia, the European Union and Africa have all become interested. CPEC at its heart has this multi-civilization context. OBOR is about interdependence. Likewise, it is a cross-hatch for the different civilizations to meet and shape the world in the future. This project is basically designed to bring about a change and better future in order to improve relations with other countries. Looking back into Chinese history, there have been some conflicts among Taoists, Muslims and Buddhists. However, China’s history gives us greater lesson that Chinese people of different religions can co-exist which in turns lead us to an understanding that OBOR countries and Chinese leadership can also co-exist and cooperate.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Communicating OBOR Perspectives

To account for this globalized and interdependent world, institutions, countries, continents, and regions have to be interconnected with each other. The Muslim world and China have taken the lead in this regard, and under the OBOR initiative the hope is that it will bring them even closer. As an initiative it has made headlines across the globe. In terms of its media perception OBOR is seen as been very positive. Since 2013 the Chinese government has given time and funding to both planning and propaganda to this mega project. Question arises to what exactly is achievable for China in this initiative? Different perspectives on what China ambitious are, have been the subject of much debate, in the fields of International Relations, Politics and Governance. But officially according to a vision document issued by Chinese government in early March 2015, OBOR has four keys objectives. (1) Policy coordination among the Asian countries. In the context of so called China model then policy coordination may assume a different name. China model is actually in opposition to so called Washington consensus. The China model is counter to the western model which is based on free trade, stronger market, free market, regular institutions. This does not however, mean that China is not in favor of free trade. It has already signed free trade agreements with various countries. (2) Trade globalization is another objective. Building physical infrastructure particularly roads, railways and ports facilities for the Maritime Silk Roads project will be on the top of the agenda. China is interested in free trade agreements especially countries that are the part of OBOR that are in need of infrastructure investment and construction. Here China sees the possibility of selling raw materials for this infrastructure and also lending sums of money as investment. Sources within the Chinese government have said that so far, 60 countries have signed up and agreed to take part in OBOR.

Although OBOR is not an organization, where it does not have any constitution or mandate, through this platform China has invited a large number of countries to join, from Asia, Africa and Europe. Hence the (3) third objective is financial integration. Financial funding for the development and infrastructure projects that will form the part of the OBOR initiative are key to its success. The Chinese government outlined that through Silk Road, 40 billion dollars have been subsidized as part from this fund. It has established the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) and China's so called policy banks like China's Development Bank will also be major contributors to the OBOR project. (4) Connectivity is at the heart of OBOR initiative.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Here funding is seemingly allocated for OBOR and will be used to build roads, highways, and railways. It is hope that this will replicates the infrastructure growth in China. 15 years ago, China did not have a single mile of high-speed railway but today China has the largest and longest high-speed railway network. China is also offering its technology to bootstrap developing countries. So connectivity is a critical part and according to Chinese government with the physical development of these infrastructures (roads and railway projects) will allow people to travel more frequently and goods to be transported with speed. The Chinese government also hopes that such structural development will improve people to people interaction and linkages. This alone portrays China's "Soft Power" within the OBOR. Additionally it will physically connect China and its people to the Muslim world, cementing relationships of trade and culture. Not only is it economically lucrative it may well be good for peace, stability and fostering mutual understanding.

South Asian Experts Perspectives

The Former Ambassador of Pakistan in China, "Riaz Mohammad Khan" in the interview said that as part of OBOR "The CPEC is flagship of Chinese vision of One-Belt and One-Road. He believed that important features of the two Silk Roads proposed by the Chinese leadership are openness and beneficial cooperation. Thus, 'One Belt and One Road' initiative enables all countries and regions to share the bounties of economic development based on win-win cooperation". Furthermore "for both China and Pakistan, CPEC would instill greater vitality and a stronger economic content to all weather strategic partnership. He emphasized that CPEC should not be viewed in the prism of regional power dynamics, old style alliance formation or Zero sum relationship between different countries. "The spirit of CPEC is cooperation and not confrontation, collaboration and not competition. It is a win-win project for everybody in the region and beyond. CPEC contributes towards a regional and an international order based on shared prosperity, mutual benefits and economic convergence".

Today the Islamic countries are yet to become the key area for Chinese foreign policy. China needs to make the Islamic world as the key foreign policy. China should make a proactive role to prevent crises in countries like Iraq, Libya and Syria rather than just following other powers. People foresee China's rise and a global leader in the future. But China's rise cannot be materializing without a thorough knowledge of the Muslim world. China has historically

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

benefitted from the rise of the Islamic world. For Instance, the Chinese and Mughal Empire never fought. In this sense, OBOR will help to achieve Islam dream and China dream together, bringing these historical and great civilizations into one family under the heaven”.

According to Dr. Pradeep Taneja (who is the expert of India-China relations and currently serving as a professor at the University of Melbourne) India’s response to China’s ambitious plan, “One Belt One Road” global initiative will reshape its immediate neighborhood as well as the Indian Ocean region. He examined that President Xi-Jinping has promoted this initiative as a win-win solution to some of the key challenges facing the world and many states have welcomed the initiative, attracted by the prospect of billions of dollars of Chinese investment in Infrastructure energy. He said the concept not just envisages connectivity to China but also enables countries in the surrounding regions to achieve connectivity.

Annotated Theoretical Perspectives

Confronted by the dramatic changes in the post-cold war era, both policy makers and social scientists have searched for new paradigms of world politics and suggested different theoretical frameworks to make sense of the emerging order.

Samuel P. Huntington then criticized Fukuyama’s argument as suffering from a “single alternative fallacy” rooted in the Cold War perception that the demise of communism would inevitably lead to victory of liberal democracy. Huntington believes that many religious alternatives exist outside the world of secular ideologies and that fundamental divisions of humanity in terms of ethnicity, religions, and civilization remain vivid and will spawn new conflicts. According to him, the fundamental source of conflict in this new world will not be primarily ideological or primarily economic. The great divisions among humankind and dominating source of conflict will be cultural. Nation states will remain the most powerful actors in the world affairs, but the principal conflicts of global politics will occur between nations and groups of different civilizations. The clash of civilizations will dominate global politics. The fault lines between civilizations will be the battle lines of the future. Huntington believes that the question of identity is assuming greater significance with the revival of religions and culture. He argues that the future of politics will be determined by the conflictual interaction among seven or eight civilizations, differentiated from each other by history, language, culture, tradition and most important, by religion. There is a basic

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

incompatibility of values between the west and non-west, because the western ideas of individualism, liberalism, constitutionalism, and market economy have little resonance within non-western civilizations. Since there is little likelihood of the emergence of a universal civilization, the west should be cognizant of this threat, act to protect itself, and try to maintain its position in the world. The immediate threat to the west arises from the nexus between the Confucian and Islamic civilizations, while other civilizations may present long-term threats.

Critical Perspectives

Not all reactions to OBOR have been enthusiastic. Former World Trade Organization chief, Supachai Panitchpakdi, has stated that the OBOR initiative and, specifically, its projects along the Mekong River, all serve China's own interests. On the economic front, China has been criticized for using its massive financial assets to dominate smaller economies through long-term control of infrastructure, natural resources and associated land assets, and through offering less than desirable credit terms for infrastructure loans. Further, the 'production capacity cooperation', which China lauds as an integral aspect of OBOR, often involves the simple transfer of Chinese-owned production capacity to countries where production is cheaper and markets are closer. Such processes can also result in China exerting some control over local markets, labor and export policies.

Despite the claimed economic nature of the OBOR agenda, critics see the initiative as being simultaneously a strategic program. China clearly portrays OBOR as both being premised on and further validating China's claims to the islands of the South China Sea, while on the other side of the Indian Ocean, Djibouti is providing China with both a trade port as well as its first overseas military base. It has been repeatedly noted in China that OBOR is also intended as a regional security mechanism and the future role of the People's Liberation Army in protecting China's OBOR facilities abroad has been widely discussed. The two 'economic corridors now being developed provide China with direct access to the Indian Ocean.

Broader concerns relate to the longer-term aims of China, with the possibility that the OBOR agenda is aimed at creating a Eurasia-wide, China-led bloc to counter the US. At the June 2016 Shangri-la Dialogue in Singapore, Professor Xiang Lanxin, director of the Centre

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

of One Belt and One Road Studies at the China National Institute for SCO International Exchange and Judicial Cooperation, spoke of OBOR as being an avenue to a ‘post-Westphalian world’. As such, some see this initiative as a profound challenge to the current global political and economic status quo.

China’s wielding of this economic statecraft strategy derives from several collocations. On the political front, since late 2012, President Xi has been promoting the ‘Chinese dream’ involving the ‘great revival of the Chinese nation’. Such revival requires a restored global position and identity for China. Earlier iterations of OBOR involved the catch-phrases ‘common development’ and ‘win-win cooperation’ to characterize the relations between China’s development and that of its neighbors. China also promoted a ‘China-ASEAN community of shared destiny’. But these smaller initiatives have burgeoned into the Eurasia-wide OBOR, bringing into play the PRC’s massive capital reserves—both state and private—achieved through 40 years of rapid economic growth, and offering an outlet for the vast excess production capacities which exist today in China.

Regardless of the credence, which one assigns to the various interpretations of the OBOR initiative, progress thus far makes it clear that as Australia becomes increasingly tied economically with China, there is a need to maintain a close watch on the progress of the OBOR initiative globally. It also suggests that Australia needs to adopt a more economically and strategically prudent attitude in determining how the Australia-China economic relationship is to further develop.

Conclusion

This paper concludes that China’s OBOR mainly and constructively promotes the economical development in the Muslim world, while the western countries are trying very much to export their religious ideology. OBOR is actually more about geopolitics allowing China to gain greater influence. As China embraces the OBOR strategy, not only is it the revival of the old economic concepts of the Silk Road. It also incorporates a Buddhist based ideal of regionalism which has far reaching implications. According to Buddhism philosophical normative powers are basically applied for better understanding of how the new (Buddhist) Silk Roads are advancing the spiritual conduits of regional cooperation.

References

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Zheng, H., & Li, J. (2016). “One Belt One Road” Strategy Constructed by US Media—Case Study on the Related Reports of the New York Times and the Washington Post. *Journal of SUIBE*, 23, 87-96.

The Economist Intelligence Unit (EIU), [*Prospects and challenges on China’s ‘one belt, one road’: a risk assessment report*](#), EIU, London, 2015.

Heng, W. (2013). Brief Discussion on Relations between Sinicization, Modernization of Marxism and Western Marxism. *Theory Horizon*, 12, 5-8.

Yue, D. Y. (1994). Cultural Difference and Cultural Misreading. *Chinese Cultural Research*, 4, 18.

Ge, J. X., & Chen, P. (2015). Looking Back at the History of the Silk Road. *Guang Ming Daily*, 2015-07-09(011).

Ali, A. (1992). Management research themes and teaching in the Arab world.

International Journal of Educational Management, 6, 11-17.

Ayish, M. I. (1998). Communication research in the Arab world: A new perspective. *The Public*, 15, 33-57.

Ni, M. M., & Wang, M. C. (2015). The Realization Basis and Path Selection of Regional Monetary Cooperation in the Silk Road Economic Belt. *Journal of Northwest University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, 11, 119-124.

Cohen, R. (1987). Problems of intercultural communication in Egyptian-American diplomatic relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 11, 29-47. Cohen, R.

(1987). Problems of intercultural communication in Egyptian-American Diplomatic Relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 11, 29-47. Condon, J.,

&Yousef, F. (1975). *An Introduction to Intercultural Communication*. Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill.

DeVito, J.A. (1986). *The communication handbook: A dictionary*. New York: Harper & Row.

Feghali, E. (1997). Arab cultural communication patterns.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Hofstede, G. Geert Hofstede Cultural Dimensions, "The Arab World," ITIM Hourani, A. (1992). *A history of the Arab peoples*. New York: Time Warner. Huntington, S. P. (1997). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Touchstone.
- IbnKhalidun (1967, abridged edition). *The Muqaddimah: An introduction to history*. (F. Rosenthal trans., N.J. Dawood edited and abridged). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Intercultural Relations*, 21, 345-378.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
- Said, E. W. (1994). *Culture and imperialism*. New York: Knopf.
- Siddiqui, D. A.(2000) A comparative analysis of the Islamic and the Western models of news production and ethics of dissemination. Annual Convention of the International Association of Media and Communication Research, Nanyang Technical University, Singapore, July 16-20, 2000.
- Yousef, F.S. (1974). Cross-cultural communication: Aspects of contrastive social values between North Americans and Middle Easterners. *Human Organization*, 33, 383- 387.
- Yousef, F.S. (1974). Cross-cultural communication: Aspects of contrastive social values between North Americans and Middle Easterners. *Human Organization*, 33, 383- 387.
- Zaharna, R. S. "Understanding Cultural Preferences of Arab Communication Patterns." *Public Relations Review* 21 (1995), pp. 241-255.
- Fukuyama, Francis. (1992) "The End of History and the Last Man" New York: The Free Press.
- Nye, S. Joseph.(1992) "What New World Order" *Foreign Affairs*, Vol. 71, no.2.
- Nye, S. Joseph. (1991) "Bound to Lead: The Changing Nature of American Power", Basic books.
- Mearsheimer, J. John. (1990), "Why We Will Soon Miss the Cold War".*The Atlantic Monthly*.pp. 35-50

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kaplan, D. Robert. (1994) “The Coming Anarchy”, *The Atlantic Monthly*, pp. 44-76.
Rashid, Salim. (1997), “The Clash of Civilizations? Asian Responses”, Oxford University Press, Karachi.

Yinhong, Shi. (1996), “Why Against China?” *Beijing Review*, Oct 21-27.

Jisi, Wang. (1996), “Civilizations: Clash or Fusion”, *Beijing Review*, Jan 12-21. Nayer, Radhakrishnan. (1992) “The End of History and the Last Man”, *Political Quarterly*, July-Sept.

Sardar, Ziauddin. (1992), “Modernity, Post-Modernism and the Other’ Futures” pp.493-506.

Monshipouri, Mahmood and Petonito, Gina. (1995). “Constructing the Enemy in the Post-Cold War Era: The Flaws of the Islamic Conspiracy Theory”, *Journal of the Church and State*, Vol. 37, No.4.

Huntington (1993), “Huntington’s understanding of Islam was heavily influenced by

Bernard Lewis’ observations in his influential article, “The Roots of Muslim Rage” ,

The Atlantic Monthly, September 1990. Even the term “Clash of Civilizations” was derived from Lewis. The cover of the issue that published Lewis’ article, written at the time of the Gulf War, portrays Islam offensively as a snake moving through the sands of Arabia.

<http://www.encyclopedia.com/places/asia/chinese-political-geography/china>

Abdel Kader, Zerougui. (1998) “The Clash of Civilizations”, *Arab Studies Quarterly*, pp. 89-92

Jinghua, Liu. (1997), “History as Antagonism”, *Far Eastern Economic Review*.

Makoto, Iokibe. (1994), “Beyond Disorder in the World System”, *Japan Echo*.

Mirza, Hafiz. (1998), “The Emerging Cultures of Capitalism: From the Clash of Civilizations to Unity in Diversity”, *Issues and Studies*.

Ting, Dawood C.M., “Islamic Culture in China”, (*Islam-The Straight Path: Islam Interpreted by Muslims*).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bassiouini, M. Cherif, (2012) “Islamic Civilization” Middle Eastern Journal, Middle Eastern Institute (MEI).

Selected Bibliography:

Rashid, Salim. (1997), “The Clash of Civilizations? Asian Responses”, Oxford University Press, Karachi.

Cox, W. Robert. (1987) “Production, Power and World Orders: Social Forces in the Making of History”, Columbia University Press, New York.

Galtung, Johan. (1996) “Peace By Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization, Sage, Thousand Oaks, CA.

Bull, Hedley, (1977) “The Anarchical Society: A Study of Order in World politics”, Columbia University Press, New York.

Fikentscher, Wolfgang. (1995) “Modes of Thought: A Study in the Anthropology of Law and Religion”, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tubingen.

Iqbal, Muhammad. (1944) “The Reconstruction of Religious Thought in Islam” (Lahore: S.M. Ashraf).

Amin, Tahir. (1991) “Nationalism and Internationalism in Liberalism, Marxism and Islam”, (Islamabad: International Institute of Islamic Thought)

Khomeini, Imam. (1991) “Islam and Revolution” (translated by Hamid Algar), Berkeley, Mizan Press,

Ali, Tariq. (2002), Clash of Fundamentalism: Crusades, Jihad and Modernity, Verso publisher.

Park,Hyunhee. (2012) “Mapping the Chinese and Islamic Worlds: Cross-Cultural Exchange in Pre-Modern Asia”, Cambridge University Press.

Lipman, Jonathan. (1997) “Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China”, University of Washington Press, Seattle.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Small, Andrew (2015) “The China-Pakistan Axis: Asia’s New Geopolitics”, Oxford University Press.

Lynch, C. Daniel, ((2015), “China’s Future: PRC Elites Debate Economics, Politics, and Foreign Policy” Stanford University, Press.

Olimat, S. Muhammad. (2016), “China and the Gulf Cooperation Council Countries: Strategic Partnership in a Changing World”, Lexington Books, USA.

Jianping, Wang. (2017), “Islamic Charity in China: Its Organizations and Activities in a New Era”.

ShouJiang. Mi and Jia You, (2004), “Islam in China”, China Intercontinental Press.

ON THE DISCUSSION OF THE 3E - ECONOMY-ENERGY-ENVIRONMENT INTERACTIONS: A WIDE-RANGING LITERATURE REVIEW

José R. Pires MANSO¹, Jaime de Pablo VALENCIANO², Juan Uribe TORIL³

Abstract

Economic development, coupled with environmental damage and the depletion of energy products, is vital today. There is a complex and comprehensive interaction among economy, environment and energy. Understanding the way, the energy-environment-economy trinomial work and its key factors is the appropriate way to deal with this issue. The System Dynamics Model - Geographic Information System (SDM-GIS) to analyze energy-environment interactions – economically, temporally and spatially, explicitly exploring the interaction of economy, energy and environment and the effects of the main influencing factors is one of the methodologies that has been used. Another suggested approach is the use of the Lotka-Volterra model to investigate the competitive interactions between energy, environment and economy in the USA. This LV model of Sustainable Development performs satisfactorily for model fit and provides a useful multivariate framework to predict results relative to these interactions. The SD-GIS model shows that the current alternative is not sustainable, that the technological alternative is applicable to economic growth, and that the environmental alternative leads to a balanced development and long-term steadiness. In turn, the results of the use of the LV methodology indicate that both the use of renewable energy and fossil fuel contribute to GDP and both indirectly interact with the emissions, that there is a Kuznets environmental curve, that the amount of nuclear energy also correlates with and that the developed world dependent on unpolluted energy sources and their energy efficiency can be improved. Based on these results, policy makers should develop sustainable economic development plans, which, in general and for developed markets, consist of increasing energy security, mitigating climate change, improving energy efficiency and developing clean energy with low carbon content.

Keywords: economy, energy, environment, methods, interactions, policies

¹ University of Beira Interior, NECE, Portugal (E.U.), pmanso@ubi.pt, corresponding author: pmanso@ubi.pt

² University of Almeria, Spain, E.U. jdepablo@ual.es

³ University of Almeria, Spain, E.U., juribe@ual.es

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

1. Introduction

This paper analyzes the relationship among economy, environment and energy (3E). Rapid economic development has led to grave ecological problems that have many consequences. Governments and their policy-makers have developed many laws and rules in order to solve these problems in a balanced system. But how to achieve this goal is not an easy task, since it depends on the complex relationships between economy, environment and energy consumption (Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen, Yi-Ying Li, 2015). Climate change and global warming lead to an increase in the global temperature of the Earth's atmosphere. More than 96% of all CO₂ emissions come from burning fossil fuels and from economic activities and other human activities. The challenge now is how to equilibrate environmental protection, energy security and economic development and reach sustainable development, the 3E - Environment-Energy-Economics issue? The current research focuses on the competitive interactions between energy consumption, emissions and real GDP, and between different types of energy, too. (Desheng Wua and Shuang Ning, 2018). Many researchers have analyzed these relationships and complex interactions between this trinomial - environment, economy and energy, trying to orient policymakers to create rules and policies that balance sustainable economic development, sustainable energy use and protection of the environment. (Humeo-Tien-Pao, Haipeng (2005), and Munoz et al. Allan) Chen, Yi-Ying Li, 2015; and Desheng Wua and Shuang Ning, 2018).

Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen and Yi-Ying Li (2015) state that the research streams differ from the methodologies to the emissions-economy and economy-energy, and to the substitutions between clean (renewable and nuclear) and non-clean (fossil fuel) energy resources.

This paper studies the problem and how experts and countries are facing the 3E (Environment-Energy-Economics) relationship, namely in methodological terms, the results found till now by most important articles and how these are overcoming the problems that this relationship demands.

Thus, the remainder of this article is organized as follows: Section 2 presents a comprehensive literature review on the 3E (Environment-Energy-Economics) issue, section 3 presents the

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

methods usually used in this kind of analysis, section 4 presents the results, some discussion and counsels to the policymakers and section 5 concludes.

2. Literature review

Since [Kyland and Prescott \(1982\)](#) proposed the real [business cycle](#) (RBC) theory, the DSGE model has become a conventional method in macro-economy studies. [Hamilton \(1983\)](#), found that the oil price change had a strong causal and negative correlation with real US GNP growth from 1948 to 1980. He used a vector [auto regression](#) (VAR) framework. [Naill \(1992\)](#), using an SD model to simulate energy supply and consumption in the US, counseled the government to increase energy efficiency and alleviate global warming. [Cinderby \(1999\)](#), [Lahmer et al. \(1999\)](#), [Lahmer et al. \(1999\)](#), [Basso et al. \(2000\)](#), [Bai et al. \(2014\)](#), [Rosenzweig et al. \(2014\)](#) and [Mollalo et al. \(2015\)](#) adopt GIS approaches in their studies. [Cinderby \(1999\)](#), integrated spatial data and mental maps and showed how they use energy to manage environmental. They used a GIS approach. [Lahmer et al. \(1999\)](#) use a hydrological modeling approach based on the use of GIS and provide a new regional problems' view. [Basso et al. \(2000\)](#) integrates spatial data, to evaluate the environmental sensitivity of the Agri basin in Southern Italy, based on GIS. [Li et al., \(2007\)](#) and [Guan et al. \(2008\)](#), use the Geographic Information System (GIS) that collects, store, manages, and analyzes the spatial and geographical data based on computer systems. [Wu et al. \(2008\)](#) employs GIS to explore the relationship between esophageal cancer and climatic and geographic factors. [Bai et al. \(2014\)](#) develop a database management instrument for developing a GIS in order to observe and project data for decision-making. [Rosenzweig et al. \(2014\)](#) provide a globally consistent, protocol-based, multi-model climate change evaluation for major crops, based on GIS. [Mollalo et al. \(2015\)](#), also use GIS, "a powerful and efficient way to investigate spatial patterns". On their turn [Song et al. \(2015\)](#) combine Delphi survey, GIS and Monte Carlo simulation to assess regional ecological vulnerable areas and to quantify the uncertainty of assessing results. [Tahri et al. \(2015\)](#) combines GIS and Multi-Criteria Decision-making to evaluate the suitability of locations to carry out a renewable energy project. [Ranjan et al. \(2016\)](#) present an overview of the latest technology of GIS, and the importance of GIS in practical use. [Khan and Jhariya \(2016\)](#) employees GIS to analyze how land use and land

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

cover changed in Raipur and India and to assess the dynamic process taking place on the surface.

The 3E system is widely used to analyze the interactions and the relationships between environment, the economy and sustainable development. (Lenzen and Dey 2002), Lazzaretto and Toffolo 2004), Oliveira and Antunes 2004), Hanley et al. 2006), Simoes et al. 2015), Mundaca et al. 2015)). Anand et al. (2006), Lin et al. (2007) and Li et al. (2011) and Stepp et al. (2009) Rozman et al. (2012) and Li et al. (2012) apply SD approaches. Anand et al. (2006) integrate variables (e.g., population growth, energy conservation...) to estimate the level of CO₂ emission in the cement industry (India) with an SD model, and evaluate the effects of policy on CO₂ reduction. Lin et al. (2007, 2011) use an SD model of Energy Utilization and GHG emission to study either sustainable energy utilization and GHG reduction under uncertain conditions. Stepp et al. (2009) applies SD tools to identify and understand the role of feedback effects on transportation related GHG reduction policies, generating a model that could be used to qualitatively analyze the effects of different policies. Rozman et al. (2012) and Li et al. (2012) also apply the SD model to reveal environmental, economic, social effects on ecological agriculture and to analyze various policy scenarios. Walters and Javernick Will (2015) employs an SD model, which uses feedback mechanisms to understand how dynamic and systemic factors, such as technology, finance, environment and others, influence long-term water system functionality. Rahmani and Zarghami (2015) uses an SD model to simulate the climate change and uncertainty brought on by the assumption of stationary patterns in hydrologic time series. Mallick et al. (2016) combines global climate forecasts, SD and Monte Carlo simulations to assess the rate of change in climate parameters and analyze the effects of climate change on pavements.

On their turn, Soytaş U, Sari R, Ewing BT, (2007), Oliveira C, Antunes CH, (2011), Henriques C, Antunes CH, (2012); Saboori B, Sapri M, Bin Baba M, (2014); Al-Mulali U, Sab CNBC, (2012); Payne JE, (2012), used different methodologies to investigate the relationships between the 3Es for the design and implementation of green economy. Lee CC, Chiu YB, (2011) studied nuclear energy consumption, oil prices, and economic growth applied to highly industrialized countries. Soytaş U, Sari R, Ewing BT (2007) and Payne JE, (2012) investigated 3Es causalities in the U.S. Oliveira C, Antunes CH, 2011 and Henriques C, Antunes CH, 2012] studied the interaction among emissions, energy consumption, and economic growth for Portugal. Payne

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

JE, (2012) and Ghosh S, Kanjilal K, (2014) analyzed the economy-energy nexus, nations' energy independency and security. Sab CNBC, (2012), Saboori B, Sapri M, Bin Baba M, (2014), and Al-Mulali U (), analyzed the causal relationships among emissions, energy consumption, and economic growth. Burnett JW, Bergstrom JC, Wetzstein ME, (2013) and Shahbaz M, Ozturk I, Afza T, Ali A (2013) studied the economic emissions and concluded that they may not increase monotonically as a country's economy develops. Pao HT, Li YY, Fu HC, (2014) studied clean energy and non-clean energy and economic growth in the MIST countries.

Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen and Yi-Ying Li (2015), focus their attention on the competitive dynamics of energy, environment, and economy in the U.S.. These authors state that “the relationships among the 3Es seem rather complex: (i) economic development is not possible without energy consumption, and energy consumption is difficult to achieve without increasing GHG emissions and damages to the environment. (ii) economic development may spur technological advances, energy efficiency and reduce emissions, but this requires heavy investments. Thus, the dynamic relationships among economic development, energy consumption, and environment protection have policy implications, reason why they have so significant research interest. These same authors state that the research streams differ from the methodologies, to the emissions-economy and economy-energy, and to the substitutions between clean (renewable and nuclear) and non-clean (fossil fuel) energy resources. The first stream of research has used different methodologies to investigate the relationships among the 3Es for the design and implementation of green economy (e.g., MOLP (multi-objective linear programming), (Oliveira C, Antunes CH, 2011, Henriques CO, Antunes CH, 2012]; vector ECM (error correction model), [Saboori B, Sapri M, Bin Baba M, 2014; Al-Mulali U, Sab CNBC, 2012]; TY (Toda-Yamamoto procedure), [Soytas U, Sari R, Ewing BT, 2007, Payne JE, 2012). With respect to the interaction relationships among emissions, energy consumption, and economic growth, the analysis through the MOLP model [Oliveira C, Antunes CH, 2011 and Henriques CO, Antunes CH, 2012] for Portugal developed the role of technology in carbon mitigation and energy system planning settings, and the effects of distinct polices on the total system costs, fuel and technology mix, and emissions. With respect to the causal relationships among emissions, energy consumption, and economic growth, the empirical results through an ECM analysis [Sab CNBC, 2012, Saboori B, Sapri M, Bin Baba M, 2014, and Al-Mulali U] vary, due in part to the difference in country/market characteristics, time periods analyzed, and

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

model specifications. The different results of causality have different policy implications. Articles [Soytas U, Sari R, Ewing BT, 2007 and Payne JE, 2012] investigated 3Es causalities using the TY procedure in the U.S. The 2nd stream of research investigates the nexus of both emissions-economy and economy-energy. For the emissions economy nexus, following the EKC (Environmental Kuznets Curve) hypothesis, the results have shown that the relationship between economic development and the environment may not be linear. That is, emissions may not increase monotonically as a country's economy develops [Burnett JW, Bergstrom JC, Wetzstein ME, 2013 and Shahbaz M, Ozturk I, Afza T, Ali A 2013]. For the economy-energy nexus, the issues of a nation's energy independency and security are examined. The results are especially vital to the design and implementation of energy conversion policies [Payne JE, 2012 and Ghosh S, Kanjilal K, 2014]. The 3rd research stream has focused on the substitutions between clean (renewable and nuclear) and non-clean (fossil fuel) energy resources [Lee CC, Chiu YB, 2011, and Pao HT, Li YY, Fu HC, 2014].

Many empirical results on the causal relationship among different types of energy consumption, emissions, GDP, and oil price for the U.S were done by Soytas et al. (2007), Payne (2009), Menyah and Wolde-Rufael (2010), Bowden and Payne (2010), Payne (2011), Lee and Chiu (2011), Payne (2012), Yildirim et al. (2012). All these papers used the TY model (Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen and Yi-Ying Li, 2015). Soytas et al. [2007] show that there are no causalities between GDP and energy consumption and emissions; there is also a long-run unidirectional causality from energy consumption to emissions for the period 1960e2004. This implies, upon the authors, that the U.S. economic development is not dependent and does not pose ecological problems. They suggest as environmental policies, that the U.S. should improve energy efficiency and reduce energy consumption. Payne [2009] found no causalities between renewable/non-renewable energy consumption and GDP in the long-run over the period of 1949e2006. Bowden and Payne [2010] discovered unidirectional causality from non-renewable energy consumption to real GDP in the industrial sector, bidirectional causality in the commercial and residential sectors, and unidirectional causality from renewable energy consumption to real GDP in the residential sector with no causality in the industrial and commercial sectors in the long-run. Menyah and Wolde-Rufael [2010] also found bidirectional causality between GDP and GHG emissions, unidirectional causalities from GDP to renewable energy consumption and from nuclear energy consumption to emissions, but no causality from

FISCONGESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

renewable energy consumption to emissions in the long-run for the period 1960e2007, implying that nuclear power can help alleviate CO₂ emissions; on his turn renewable does not mitigate emissions without reducing economic growth. Payne [2011] found unidirectional causalities from real GDP to natural gas consumption and from petroleum to real GDP; but no causality between coal consumption and real GDP in the long-run. This paper extends the work of Payne [2009] to specific energy resources. Payne [2012] found no causalities among renewable energy consumption, GDP, and emissions, and unidirectional causalities from real oil prices to GDP/emissions in the long-run for the period 1949e2009, implying that an increase in energy costs has a significant negative effect on both economic growth and petroleum-based fuels use. For the emissions-economy nexus in the U.S., Burnett et al. [2013] found a long-run causality among emissions, energy production and income for the period 1981e2003, implying that economic growth drives emissions intensities but not absolute emissions. Soytas et al. (2007), Payne (2009), Menyah and Wolde-Rufael (2010), Bowden and Payne (2010), Payne (2011), Lee and Chiu (2011), Payne (2012), Yildirim et al. (2012, Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen and Yi-Ying Li, 2015), among others, studied the economy-energy nexus in the U.S..Yildirim et al. [2012] found a unidirectional long-run causality from biomass waste-derived energy consumption to GDP for the period 1949e2010, suggesting that energy use from waste not only solves the dumping problems, but also contributes to real GDP. Lee and Chiu [2011], studied the substitutability between clean and non-clean energy resources in the U.S. They found no causalities between nuclear energy consumption and oil consumption/real income, but the long-run cross-price elasticity of nuclear energy demand with respect to oil is significantly positive, suggesting the existence of a substitutable relationship between nuclear energy and oil for the period 1949e2006. As we can see, these results are not entirely consistent, which may be due to differences in time period, methodology, or variables studied. All the research reviewed earlier employed linear models such as ECM, TY, and MOLP.

3. Methods

The VECM and TY models are used to analyze the short- and long-run causal relationships among variables, and the MOLP model based on Input-Output analysis can be used to study interactions among variables. While their results are insightful and have greatly enriched our understanding of the 3Es nexus, the restriction of linear model assumptions has limited our exploration of more complex but realistic relationships among the 3Es.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

The Lotka-Volterra LV nonlinear system models the interspecific interactions among the 3Es for sustainable development in order to provide a useful multivariate framework for prediction purposes. Understanding different types of interactions among the 3Es eases policy developments to achieve a balanced use of energy resources and strengthens green economic planning. The LV model is widely used in the biological, ecological, and environmental literature.

It has also been applied to study the stock (Lee SJ, Lee DJ, Oh HS, 2005), the mobile phone [Kim J, Lee DJ, Ahn J. 2006], the television (Kreng VB, Wang TC, Wang HT, 2012), the silicon wafer [Chiang SY, 2012], the operating system [Lakka S, Michalakelis C, Varoutas D, Martakos 2013], alternative energy markets (Kamimura A, Guerra SMG, Sauer IL, 2006, Kamimura A, Sauer IL 2008), the dynamics among economy, population, labor and capital (Ramos-Jiliberto R. 2005, Puliafito SE, Puliafito JL 2008), and the 3Es issues (Pao HT, Fu HC, Tseng CL, 2015).

On their turn Shangfeng Zhang et al. (2019), construct a dynamic stochastic general equilibrium (DSGE) model to analyze the effects of energy price, technology, and disaster shocks on China's Energy-Environment-Economy (3E) framework. They use co-integration and error correction dynamic analyze and models a disaster shock as a two-state Markov switching process. The results show that both technology and energy price shocks increase the ratio of environmental investment to GDP and that the improvement in technology and rising energy prices helps to reduce CO₂ pollution, and improve economic restructuring, and that among the three kinds of shocks, the technology shock is the most important. Oliveira C, Antunes CH, 2011, Henriques CO, Antunes CH, 2012] used a MOLP (multiobjective linear programming framework applied to Portugal. The VAR ECM or VECM (VAR error correction model) was used by authors like Saboori B, Sapri M, Bin Baba M, (2014); Al-Mulali U, Sab CNBC, (2012); and the TY (Toda-Yamamoto) by Soytaş U, Sari R, Ewing BT, (2007) and Payne JE, (2012).

There are other mixed methods as is the case of (i) Song et al. (2015) that combine a Delphi inquiry, the SIG and the Monte Carlo simulation to evaluate regional ecologic vulnerable areas and to quantify the uncertainty of the results evaluation; (ii) Tahri et al. (2015) combine the SIG and multipli criterion decisión to evaluate the suitability of the locations to carry out a renewable energy Project; and also Mallick at al. (2016) that combine global climate diagnosis,

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

SD simulations and Monte Carlo to evaluate the change rate on the climatic parameters and to analyze the climate change effects on the pavements.

A system dynamics SD model and geographic information systems was used in order to examine how various factors influence interactions between environment, economy and energy was used by Hsiao-Tien Pao et al. (2015). The SD model was used to predict how the change of regulation and policy affect economic development, energy consumption and environmental disruption temporally with the aim of using an SD model to forecast changes in trends related to economic development, environmental protection and energy consumption. This SD model is composed of eight sub-systems (GDP, technology input, capital input, renewable resources, nonrenewable resource, SO₂ emissions, chemical oxygen demand (COD) emissions, and solid waste emissions). The mathematical function was based on a Cobb-Douglas production function. They considered three main types of environmental pollution (air pollution, water pollution and solid waste pollution) and used SO₂ emissions, COD emissions and solid waste emissions as proxies for air pollution, water pollution and solid waste pollution, respectively. The time period of the collected data is from year 2000 to 2015. They established a model in VENSIM with the time step of 1 year, and the time span of 50 years from 2000 to 2050. The adjusted key parameters compare outcomes under four scenarios, each representing different policy priorities: technology input (technology scenario), environmental protection input (environment scenario), and consumption elasticity of resources (energy scenario). The adjusted these three parameters and compared and used to discuss how the changes of these parameters affect the outcomes.

The GIS model is used to analyze the dynamic outcomes of the simulation on a spatial dimension, it can also quantify spatial analysis by overlaying various spatial GIS software is applied to exhibit maps of projected spatial distribution for every street and town. variables (Rahman et al., 2009, Lu et al., 2012).

The ECM and TY models are used to analyze the short- and long-run causal relationships among variables, and the MOLP model based on Input-Output analysis can be used to study interactions among variables. While their results are insightful and have greatly enriched our understanding of the 3Es nexus, the restriction of linear model assumptions has limited our exploration of more complex but realistic relationships among the 3Es. The Lotka-Volterra

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

nonlinear system models the interspecific interactions among the 3Es for sustainable development in order to provide a useful multivariate framework for prediction purposes. Understanding different types of interactions among the 3Es eases policy developments to achieve a balanced use of energy resources and strengthens green economic planning. The LV model is widely used in the biological, ecological, and environmental literature. It has also been applied to study the stock [Lee SJ, Lee DJ, Oh HS, 2005], mobile phone [Kim J, Lee DJ, Ahn J. 2006], television [Kreng VB, Wang TC, Wang HT, 2012], silicon wafer [Chiang SY, 2012], operating system [Lakka S, Michalakelis C, Varoutas D, Martakos 2013], alternative energy markets [Kamimura A, Guerra SMG, Sauer IL, 2006, Kamimura A, Sauer IL 2008], the dynamics among economy, population, labor and capital [Ramos-Jiliberto R. 2005, Puliafito SE, Puliafito JL 2008], and the 3Es issues [Pao HT, Fu HC, Tseng CL, 2015]. Shangfeng Zhang, Tingting Hu, Jianbo Li, Can Cheng, Malin Song, Bing Xu, Tomas Baležentis (2019) construct a dynamic stochastic general equilibrium (DSGE) model to analyze the effects of energy price, technology, and disaster shocks on China's Energy-Environment-Economy (3E) framework. It uses co-integration and error correction dynamic analyze and models a disaster shock as a two-state Markov switching process. The results show that both technology and energy price shocks increase the ratio of environmental investment to GDP and that the improvement in technology and rising energy prices helps to reduce CO₂ pollution, and improve economic restructuring, and that among the three kinds of shocks, the technology shock is the most important.

The system dynamics model and geographic information systems to examine how various factors influence interactions between environment, economy and energy was used by Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen and Yi-Ying Li (2015). The SD model was used to predict how the change of regulation and policy affect economic development, energy consumption and environmental disruption temporally with the aim of using an SD model to forecast changes in trends related to economic development, environmental protection and energy consumption. The SD model is composed of eight sub-systems (GDP, technology input, capital input, renewable resources, nonrenewable resource, SO₂ emissions, chemical oxygen demand (COD) emissions, and solid waste emissions). The production function was based on a Cobb-Douglas production function. They considered three main types of environmental pollution (air pollution, water pollution and solid waste pollution). They used SO₂ emissions, COD emissions and solid waste emissions as proxies for air pollution, water pollution and solid waste pollution,

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

respectively. The time period of the collected data is from year 2000 to 2015. they established a model in VENSIM with the time step of 1 year, and the time span of 50 years from 2000 to 2050. They adjusted key parameters to compare outcomes under four scenarios, each representing different policy priorities: technology input (technology scenario), environmental protection input (environment scenario), and consumption elasticity of resources (energy scenario). They adjusted these three parameters and compared how the changes of these parameters affect the outcomes.

The GIS model is used to analyze the dynamic outcomes of the simulation on a spatial dimension, it can also quantify spatial analysis by overlaying various spatial GIS software is applied to exhibit maps of projected spatial distribution for every street and town. variables (Rahman et al., 2009, Lu et al., 2012).

4. Results & Discussion

Hamilton (1983), with a VAR model, found that oil price change has a strong causal and negative correlation with real GDP growth in the USA with data from the period 1948 - 1980). Many other empirical results on the causal relationship among different types of energy consumption, emissions, GDP, and oil price for the U.S were done by Soyatas et al. (2007), Payne (2009), Menyah and Wolde-Rufael (2010), Bowden and Payne (2010), Payne (2011), Lee and Chiu (2011), Payne (2012), Yildirim et al. (2012). All these papers used the TY model (Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen and Yi-Ying Li, 2015). Soyatas et al. [2007] show that there are no causalities between GDP and energy consumption and emissions; there is also a long-run unidirectional causality from energy consumption to emissions for the period 1960e2004. This implies, upon the authors, that the U.S. economic development is not dependent and does not pose ecological problems. They suggest as environmental policies, that the U.S. should improve energy efficiency and reduce energy consumption.

Payne [2009] found no causalities between renewable/non-renewable energy consumption and GDP in the long-run over the period of 1949e2006. Bowden and Payne [2010] discovered unidirectional causality from non-renewable energy consumption to real GDP in the industrial sector, bidirectional causality in the commercial and residential sectors, and unidirectional

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

causality from renewable energy consumption to real GDP in the residential sector with no causality in the industrial and commercial sectors in the long-run.

Menyah and Wolde-Rufael [2010] also found bidirectional causality between GDP and GHG emissions, unidirectional causalities from GDP to renewable energy consumption and from nuclear energy consumption to emissions, but no causality from renewable energy consumption to emissions in the long-run for the period 1960-2007, implying that nuclear power can help alleviate CO₂ emissions; on his turn renewable does not mitigate emissions without reducing economic growth. Payne [2011] found unidirectional causalities from real GDP to natural gas consumption and from petroleum to real GDP; but no causality between coal consumption and real GDP in the long-run. This paper extends the work of Payne [2009] to specific energy resources.

Payne [2012] found no causalities among renewable energy consumption, GDP, and emissions, and unidirectional causalities from real oil prices to GDP/emissions in the long-run for the period 1949e2009, implying that an increase in energy costs has a significant negative effect on both economic growth and petroleum-based fuels use.

For the emissions-economy nexus in the U.S., Burnett et al. [2013] found a long-run causality among emissions, energy production and income for the period 1981e2003, implying that economic growth drives emissions intensities but not absolute emissions.

Soytas et al. (2007), Payne (2009), Menyah and Wolde-Rufael (2010), Bowden and Payne (2010), Payne (2011), Lee and Chiu (2011), Payne (2012), Yildirim et al. (2012, Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen and Yi-Ying Li, 2015), among others, studied the economy-energy nexus in the U.S.. Yildirim et al. [2012] found a unidirectional long-run causality from biomass waste-derived energy consumption to GDP for the period 1949e2010, suggesting that energy use from waste not only solves the dumping problems, but also contributes to real GDP.

Lee and Chiu [2011], studied the substitutability between clean and non-clean energy resources in the USA. They found no causalities between nuclear energy consumption and oil consumption/real income, but the long-run cross-price elasticity of nuclear energy demand with respect to oil is significantly positive, suggesting the existence of a substitutable relationship between nuclear energy and oil for the period 1949e2006. As we can see, these results are not entirely consistent, which may be due to differences in time period, methodology, or variables

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

studied. All the research reviewed earlier employed linear models such as ECM, TY, and MOLP.

5. Concluding remarks

This paper studies the complex 3E (Economy-Energy-Environment) system. Its main objective is to do an up-to-dated literature review on the 3E framework, namely, GIS, SD, LV ECM, etc.. Its idea is to present a synthesis of the main strains that are being forwarded in the literature, either in terms of methodologies or in terms of the results got till now. It also presents some policy considerations withdrawn from the articles considered in the analysis.

Economic development, coupled with environmental damage and the depletion of energy products, is vital today. There is a complex and comprehensive interaction among economy, environment and energy. Understanding the way, the energy-environment-economy trinomial work and its key factors is the appropriate way to deal with this issue.

The System Dynamics Model - Geographic Information System (SDM-GIS) to analyze energy-environment interactions – economically, temporally and spatially, explicitly exploring the interaction of economy, energy and environment and the effects of the main influencing factors is one of the methodologies that has been used. Another suggested approach is the use of the Lotka-Volterra model to investigate the competitive interactions between energy, environment and economy in the USA. This LV model of Sustainable Development performs satisfactorily for model fit and provides a useful multivariate framework to predict results relative to these interactions.

The SD-GIS model shows that the current alternative is not sustainable, that the technological alternative is applicable to economic growth, and that the environmental alternative leads to a balanced development and long-term steadiness. In turn, the results of the use of the LV methodology indicate that both the use of renewable energy and fossil fuel contribute to GDP and both indirectly interact with the emissions, that there is a Kuznets environmental curve, that the amount of nuclear energy also correlates with and that the developed world dependent on unpolluted energy sources and their energy efficiency can be improved.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Based on these results, policy makers should develop sustainable economic development plans, which, in general and for developed markets, consist of increasing energy security, mitigating climate change, improving energy efficiency and developing clean energy with low carbon content.

References

- Acaravci A, Ozturk I. (2010). On the relationship between energy consumption, CO2 emissions and economic growth in Europe. *Energy* 2010;35(12):5412e20.
- ACEEE (American Council for an Energy-Efficient Economy) (2014). The international energy efficiency scorecard. 2014.
- Adams EE. (2013). U.S. carbon dioxide emissions down 11 percent since 2007. *Earth Policy Institute*; 2013.
- Al-Mulali U, Sab CNBC (2012). The impact of energy consumption and CO2 emission on the economic growth and financial development in the Sub Saharan African countries. *Energy* 2012;39(1):180e6.
- Al-Mulali U. (2011). Oil consumption, CO2 emission and economic growth in MENA countries. *Energy* 2011;36(10):6165e71.
- Aminu, N., (2017). Evaluation of a DSGE model of energy in the United Kingdom using stationary data. *Comput. Econ.* <https://doi.org/10.1007/s10614-017-9657-9>.
- An, S., Schorfheide, F., (2006). Bayesian analysis of DSGE models. *Econ. Rev.* 26 (2e4), 113e172.
- Anand, S., Vrat, P., Dahiya, R.P., (2006). Application of a system dynamics approach for assessment and mitigation of CO2 emissions from the cement industry. *J. Environ. Manag.* 79 (4), 383–398.
- Atalla, T., Blazquez, J., Hunt, L.C., et al., (2017). Prices versus policy: an analysis of the drivers of the primary fossil fuel mix. *Energy Pol.* 106, 536e546.
- Bai, Y., Kaneko, I., Kobayashi, H., et al., (2014). A geographic information system (GIS)-based approach to adaptation to regional climate change: a case study of Okutama in D. Wu, S.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Ning Environmental Research 164 (2018) 70–84 83 machi, Tokyo, Japan. Mitig. Adapt. Strateg. Glob. Change 19 (5), 589–614.

Barnett, A., Straub, R., (2008). What drives US current account fluctuations? pp. 1e32. European Central Bank Working Paper, 959.

Basso, F., Bove, E., Dumontet, S., et al., (2000). Evaluating environmental sensitivity at the basin scale through the use of geographic information systems and remotely sensed data: an example covering the Agri basin (Southern Italy). *Catena* 40 (1), 19–35.

Bergmann A. World's largest economies. CNN Money; (2014). Smith G. U.S. seen as biggest oil producer after overtaking Saudi Arabia. Bloomberg; 2014.

Bildirici ME, Bakirtas T. (2014). The relationship among oil, natural gas and coal consumption and economic growth in BRICTS (Brazil, Russian, India, China, Turkey and South Africa) countries. *Energy* 2014;65(1):134e44.

Bohringer, C., Rutherford, T.F., (2013). Transition towards a low carbon economy: a € computable general equilibrium analysis for Poland. *Energy Pol.* 55, 16e26.

Borda, P., Wright, A., (2016). Macroeconomic fluctuations under natural disaster shocks in central America and the Caribbean. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2761034>. IDB Working Paper Series, 763.

Bowden N, Payne JE. (2010). Sectoral analysis of causal relationship between renewable and non-renewable energy consumption and real output in the US. *Energy Sources Part B Econ Plan Policy* 2010;5:400e8.

Box GEP, Jenkins GM (1970). *Time series Analysis: forecasting and control*. San Francisco: Holden-Day; 1976.

Burnett JW, Bergstrom JC, Wetzstein ME, (2013). Carbon dioxide emissions and economic growth in the U.S. *J Policy Model* 2013;35(6):1014e28.

Carey JM (2013). Surprise side effect of shale gas boom: a plunge in U.S. greenhouse gas emissions. *Forbes Magazine*; 2013.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Chen, Q., Li, J.M., (2015). Analysis on the decoupling relationship between marine environmental stress and marine economic growth in China. *Mar. Environ. Sci.* 137, 1e12.
- Chiang SY (2012). An application of Lotka-eVolterra model to Taiwan's transition from 200 mm to 300 mm silicon wafers. *Technol Forecast Soc Change* 2012;79(2):383e92.
- Cinderby, S., (1999). Geographic information systems (GIS) for participation: the future of environmental GIS? *Int. J. Environ. Pollut.* 11 (3), 304–315.
- Damjan, K., Peter, G., (2005). A model for integrated assessment of sustainable development. *Resour. Conserv. Recycl.* 43, 189–208.
- Davis, S.J., Haltiwanger, J., (2001). Sectoral job creation and destruction responses to oil price changes. *J. Monetary Econ.* 48 (3), 465e512.
- Del Negro, M., Schorfheide, F., (2006). Forming Priors for DSGE Models (And How it Affects the Assessment of Nominal Rigidities). Working Paper.
- Desheng Wua,b,* , Shuang Ninga, (2018). Dynamic assessment of urban economy-environment-energy system using system dynamics model: A case study in Beijing. *Environmental Research* 164 (2018) 70–84
- Droege Susanne (2012). International industry competitiveness, carbon leakage, and approaches to carbon pricing. *Climate Strategies*; 2012.
- EIA (2014). AEO2014 early release overview. Energy Information Administration; 2014.
- Federal Reserve Bank of Atlanta. Finn, M., (2000). Perfect competition and the effects of energy price increases on economic activity. *J. Money Credit Bank.* 32 (3), 400e416.
- Finn, (2000). M. Finn. Perfect competition and the effects of energy price increases on economic activity. *J. Money Credit Bank.*, 32 (3) (2000), pp. 400-416
- Ghosh S, Kanjilal K, (2014). Long-term equilibrium relationship between urbanization, energy consumption and economic activity: empirical evidence from India. *Energy* 2014;66(1):324e31.
- Girifalco LA, (1991). Dynamics of technological change. New York: Van Nostrand Reinhold; 1991.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Guan, D., Gao, W., Watari, K., et al., (2008). Land use change of Kitakyushu based on landscape ecology and Markov model. *J. Geogr. Sci.* 18 (4), 455–468.

Guivarch, C., Hallegatte, S., Crassous, R., (2009). The resilience of the Indian economy to rising oil prices as a validation test for a global energy-environmenteconomy CGE model. *Energy Pol.* 37 (11), 4259e4266.

Hamilton, J.D., (1983). Oil and the macroeconomy since world war II. *J. Polit. Econ.* 91 (2), 228e248.

Hanley, N.D., McGregor, P.G., Swales, J.K., et al., (2006). The impact of a stimulus to energy efficiency on the economy and the environment: a regional computable general equilibrium analysis. *Renew. Energy* 31 (2), 161–171.

Henriques CO, Antunes CH (2012). Interactions of economic growth, energy consumption and the environment in the context of the crisis e a study with uncertain data. *Energy* 2012;48(1):415e22.

Hotz JUS (2014). Ranks near bottom globally in energy efficiency. Inter Press Service News Agency; 2014.

Hsiao-Tien Pao, Haipeng (Allan) Chen, Yi-Ying Li, (2015). Competitive dynamics of energy, environment, and economy in the U.S., *Energy* 89 (2015) 449e460

IEA. Key world energy statistics (2014). International Energy Agency; 2014.

Kamimura A, Guerra SMG, Sauer IL (2006). On the substitution of energy sources: prospective of the natural gas market share in the Brazilian urban transportation and dwelling sectors. *Energy Policy* 2006;34(18):3583e90.

Kamimura A, Sauer IL (2008). The effect of flex fuel vehicles in the Brazilian light road transportation. *Energy Policy* 2008;36(4):1574e6.

Keen, D., Michael, R.P., (2011). Monetary policy and natural disasters in a DSGE model. *South. Econ. J.* 4 (77), 973e990.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Khan, R., Jhariya, D.C., (2016). Land use land cover change detection using remote sensing and geographic information system in Raipur Municipal Corporation Area, Chhattisgarh. *SSARSC Int. J. Geo Sci. Geo Inform.* 3 (1), 1–4.
- Kilian, L., (2010). Explaining fluctuations in gasoline prices: a joint model of the global crude oil market and the U.S. retail gasoline market. *Energy J.* 31 (2), 87e112.
- Kim J, Lee DJ, Ahn J (2006). A dynamic competition analysis on the Korea mobile phone market using competitive diffusion model. *Comput Ind Eng* 2006;51(1):174e82.
- Kreng VB, Wang TC, Wang HT (2012). Tripartite dynamic competition and equilibrium analysis on global television market. *Comput Ind Eng* 2012;63(1): 75e81.
- Krutilla K, Reveuny R. (2006). The systems dynamics of endogenous population growth in a renewable resource-based growth model. *Ecol Econ* 2006;56(2): 256e67. H.-T. Pao et al. / *Energy* 89 (2015) 449e460 459
- Kydland, F.E., Prescott, E.C., (1982). Time to build and aggregate fluctuations. *Econometrica* 50 (6), 1345e1370.
- L., Román, R., Cansino, J.M., (2015). Towards a green energy economy? A macroeconomic-climate evaluation of Sweden's CO2 emissions. *Appl. Energy* 148, 196–209.
- Lahmer, W., Becker, A., Mueller-Wohlfeil, D.I., et al., (1999). A GIS-Based Approach for Regional Hydrological Modelling 254. IAHS Publication (International Association of Hydrological Sciences), pp. 33–43.
- Lakka S, Michalakelis C, Varoutas D, Martakos D (2013). Competitive dynamics in the operating systems market: modeling and policy implications. *Technol Forecast Soc Change* 2013;80(1):88e105.
- Lazzaretto, A., Toffolo, A., (2004). Energy, economy and environment as objectives in multi-criterion optimization of thermal systems design. *Energy* 29 (8), 1139–1157.
- Lee CC, Chiu YB (2011). Nuclear energy consumption, oil prices, and economic growth: evidence from highly industrialized countries. *Energy Econ* 2011;33(2):236e48.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Lee SJ, Lee DJ, Oh HS (2005). Technological forecasting at the Korea stock market: a dynamic competition analysis using Lotka-Volterra model. *Technol Forecast Soc Change* 2005;72(8):1044e57.
- Lenzen, M., Dey, C.J., (2002). Economic, energy and greenhouse emissions impacts of some consumer choice, technology and government outlay options. *Energy Econ.* 24 (4), 377–403.
- Lewis CD (1982). *Industrial and business forecasting method*. London: Butterworth Heinemann; 1982.
- Li, F.J., Dong, S.C., Li, F., (2012). A system dynamics model for analyzing the eco-agriculture system with policy recommendations. *Ecol. Model.* 227, 34–45.
- Li, G.C., Huang, G.H., Lin, Q.G., et al., (2011). Development of a GHG-mitigation oriented inexact dynamic model for regional energy system management. *Energy* 36 (5), 3388–3398.
- Li, H., Zax, J.S., (2003). Labor supply in urban China. *J. Comp. Econ.* 31 (4), 795e817.
- Li, Z.W., Zeng, G.M., Zhang, H., et al., (2007). The integrated eco-environment assessment of the red soil hilly region based on GIS—a case study in Changsha City, China. *Ecol. Model.* 202 (3), 540–546.
- Lin, S.J., Lu, I.J., Lewis, C., (2007). Grey relation performance correlations among economics, energy use and carbon dioxide emission in Taiwan. *Energy Policy* 35 (3), 1948–1955.
- Liu P, Gopalsamy K (1997). On a model of competition in periodic environments. *Appl Math Comput* 1997; 82:207e38.
- Lotfalipour MR, Falahi MA. Ashena, M (2010). Economic growth, CO2 emissions, and fossil fuels consumption in Iran. *Energy* 2010;35(12):5115e20.
- Lotka AJ. *Elements of physical biology*. Baltimore: Williams and Wilkins; 1925.
- Lu, C.Y., Gu, W., Dai, A.H., et al., (2012). Assessing habitat suitability based on geographic information system (GIS) and fuzzy: a case study of *Schisandra sphenanthera* Rehd. et Wils. in Qinling Mountains, China. *Ecol. Model.* 242, 105–115.
- Makan Ajay, Hume Neil (2014). Shale gas boom to fuel US lead over Europe and Asia for decades. *Financial Times LTD*; 2014.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Mallick, R.B., Jacobs, J.M., Miller, B.J., et al. (2016). Framework to use CMIP5, system dynamics, and Monte Carlo analysis to quantify the impact of climate change on pavements. In: Proceedings of the Transportation Research Board 95th Annual Meeting, p. 16-2620.
- Menyah K, Wolde-Rufael Y (2010). CO2 emissions, nuclear energy, renewable energy and economic growth in the US. *Energy Policy* 2010;38(6):2911e5.
- Mollalo, A., Alimohammadi, A., Shirzadi, M.R., et al., (2015). Geographic information system-based analysis of the spatial and spatio-temporal distribution of Zoonotic Cutaneous Leishmaniasis in Golestan Province, North-East of Iran. *Zoonoses Public Health* 62 (1), 18–28.
- Mundaca,
- Naill, R.F., (1992). A system dynamics model for national energy policy planning. *Syst. Dyn. Rev.* 8 (1), 1–19.
- Nemeth, G., Szab o, L., Ciscar, J.C., (2011). Estimation of Armington elasticities in a CGE economy-energy-environment model for Europe. *Econ. Modell.* 28 (4), 1993e1999.
- Oliveira C, Antunes CH (2011). A multi-objective multi-sectoral economy-energy environment model: application to Portugal. *Energy* 2011;36(5):2856e66.
- Oliveira, C., Antunes, C.H., (2004). A multiple objective model to deal with economy–energy–environment interactions. *Eur. J. Oper. Res.* 153 (2), 370–385.
- Pankratz A. (1991). *Forecasting with dynamic regression models*. John Wiley & Sons, Inc; 1991.
- Pao HT, Fu HC (2013). Renewable energy, non-renewable energy and economic growth in Brazil. *Renew Sustain Energy Rev* 2013a;25:381e92.
- Pao HT, Fu HC (2013). The causal relationship between energy resources and economic growth in Brazil. *Energy Policy* 2013b;61:793e801.
- Pao HT, Fu HC (2015). Competition and stability analyses among emissions, energy, and economy: application for Mexico. *Energy* 2015;82:98e107.
- Pao HT, Fu HC, Tseng CL (2012). Forecasting of CO2 emissions, energy consumption and economic growth in China using an improved grey model. *Energy* 2012;40(1):400e9.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Pao HT, Li YY, Fu HC (2014). Clean energy, non-clean energy, and economic growth in the MIST countries. *Energy Policy* 2014;67:932e42.

Pao HT, Tsai CM (2010). CO2 emissions, energy consumption and economic growth in BRIC countries. *Energy Policy* 2010;38(12):7850e60.

Pao HT, Tsai CM (2011). Modeling and forecasting the CO2 emissions, energy consumption, and economic growth in Brazil. *Energy* 2011;36(5):2450e8.

Pao HT, Tsai CM (2011). Multivariate Granger causality between CO2 emissions, energy consumption, FDI (foreign direct investment) and GDP (gross domestic product): evidence from a panel of BRIC (Brazil, Russian Federation, India, and China) countries. *Energy* 2011;36(1):685e93.

Pao HT, Yu HC, Yang YH (2011). Modeling the CO2 emissions, energy use, and economic growth in Russia. *Energy* 2011;36(8):5094e100.

Pao, H.T., Fu, H.C., (2015). Competition and stability analyses among emissions, energy, and economy: application for Mexico. *Energy* 82, 98e107.

Payne JE (2009). On the dynamics of energy consumption and output in the US. *Appl Energy* 2009;86(4):575e7.

Payne JE (2011). US disaggregate fossil fuel consumption and real GDP: an empirical note. *Energy Sources Part B Econ Plan Policy* 2011; 6:63e8.

Payne JE. (2012). The causal dynamics between US renewable energy consumption, output, emissions, and oil prices. *Energy Sources Part B Econ Plan Policy* 2012;7(4):323e30.

Pistorius CWI, Utterback JM (1996). A Lotka-Volterra model for multi-mode technological interaction: modeling competition, symbiosis and predator prey modes. Working paper. MIT, Sloan School of Management; 1996. p. 3929e96.

Puliafito SE, Puliafito JL, Grand MC (2008). Modeling population dynamics and economic growth as competing species: an application to CO2 global emissions. *Ecol Econ* 2008;65(3):602e15.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Rahman, M.R., Shi, Z.H., Chongfa, C., (2009). Soil erosion hazard evaluation—an integrated use of remote sensing, GIS and statistical approaches with biophysical parameters towards management strategies. *Ecol. Model.* 220 (13), 1724–1734.
- Rahmani, M.A., Zarghami, M., (2015). The use of statistical weather generator, hybrid data driven and system dynamics models for water resources management under climate change. *J. Environ. Inform.* 25 (1).
- Ramos-Jiliberto R. (2005). Resource-consumer models and the biomass conversion principle. *Environ Model Softw* 2005;20(1):85e91.
- Ranjan, A.K., Vallisree, S., Singh, R.K., (2016). Role of geographic information system and remote sensing in monitoring and management of urban and watershed environment: overview. *J. Remote Sens. GIS* 7, 1–14.
- Rosenzweig, C., Elliott, J., Deryng, D., et al., (2014). Assessing agricultural risks of climate change in the 21st century in a global gridded crop model intercomparison. *Proc. Natl. Acad. Sci.* 111 (9), 3268–3273.
- Rozman, Č, Pažek, K., Prišenk, J., et al., (2012). System dynamics model for policy scenarios of organic farming development. *Organizacija* 45 (5), 212–218.
- Saboori B, Sapri M, bin Baba M. (2014). Economic growth, energy consumption and CO2 emissions in OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)'s transport sector: a fully modified bi-directional relationship approach. *Energy* 2014;66(1):150e61.
- Saboori B, Sulaiman J. (2013). CO2 emissions, energy consumption and economic growth in Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) countries: a cointegration approach. *Energy* 2013;55(15):813e22.
- Saboori B, Sulaiman J. (2013). Environmental degradation, economic growth and energy consumption: evidence of the environmental Kuznets curve in Malaysia. *Energy Policy* 2013;60:892e905.
- Schwark, F., (2016). Energy price shocks and medium-term business cycles. *J. Monetary Econ.* 64 (2), 112e121.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Shahbaz M, Ozturk I, Afza T, Ali A. (2013). Revisiting the environmental Kuznets curve in a global economy. *Renew Sustain Energy Rev* 2013;25:494e502.

Shangfeng Zhang, Tingting Hu, Jianbo Li, Can Cheng, Malin Song, Bing Xu, Tomas Baležentis, (2019). The effects of energy price, technology, and disaster shocks on China's Energy-Environment-Economy system, *Journal of Cleaner Production*, Volume 207, 2019, Pages 204-213, ISSN 0959-6526, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.256>.

Simoes, S., Fortes, P., Seixas, J., et al., (2015). Assessing effects of exogenous assumptions in GHG emissions forecasts—a 2020 scenario study for Portugal using the Times energy technology model. *Technol. Forecast. Soc. Change* 94, 221–235.

Smith R. (2012). Cheap natural gas unplugs U.S. nuclear-power revival. *The Wall Street Journal*; 2012.

Song, G., Li, Z., Yang, Y., et al., (2015). Assessment of ecological vulnerability and decision-making application for prioritizing roadside ecological restoration: a method combining geographic information system, Delphi survey and Monte Carlo simulation. *Ecol. Indic.* 52, 57–65.

Song, J.K., Jia, J.T., (2012). Research on the dynamic cointegration of energy-economy-environment system of China: the econometric analysis based on VEC model. *J. Ind. Technol. Econ.* 8, 46e53.

Song, M., Peng, J., Wang, J., Dong, L., (2016). Better resource management: an improved resource and environmental efficiency evaluation approach that considers undesirable outputs. *Resour. Conserv. Recycl.* 128, 197e205. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2016.08.015>.

Song, M., Peng, J., Wang, J., et al., (2017). Environmental efficiency and economic growth of China: a Ray slack-based model analysis. *Eur. J. Oper. Res.* 269 (1), 51e63. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2017.03.073>.

Soytas U, Sari R, Ewing BT. (2007). Energy consumption, income, and carbon emissions in the United States. *Ecol Econ* 2007;62(3e4):482e9.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Stepp, M.D., Winebrake, J.J., Hawker, J.S., et al., (2009). Greenhouse gas mitigation policies and the transportation sector: the role of feedback effects on policy effectiveness. *Energy Policy* 37 (7), 2774–2787.

Tahri, M., Hakdaoui, M., Maanan, M., (2015). The evaluation of solar farm locations applying geographic information system and multi-criteria decision-making methods: case study in Southern Morocco. *Renew. Sustain. Energy Rev.* 51, 1354–1362.

Tienhaara, K., (2014). Varieties of green capitalism: economy and environment in the wake of the global financial crisis. *Environ. Polit.* 23 (2), 187e204.

Van, D.V., Dirk, J., Fouquet, R., (2016). Historical energy price shocks and their changing effects on the economy. *Energy Econ.* 62, 204e216.

Walters, J.P., Javernick-Will, A.N., (2015). Long-term functionality of rural water services in developing countries: a system dynamics approach to understanding the dynamic interaction of factors. *Environ. Sci. Technol.* 49 (8), 5035–5043.

Woodford, M., (2003). *Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy*. Princeton University Press, Princeton.

Wu, K.S., Huo, X., Zhu, G.H., (2008). Relationships between esophageal cancer and spatial environment factors by using geographic information system. *Sci. Total Environ.* 393 (2), 219–225.

Yildirim E, Sarac S, Aslan A. (2012). Energy consumption and economic growth in the USA: evidence from renewable energy. *Renew Sustain Energy Rev* 2012;16(9):6770e4.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

DAVRANIŞSAL İKTİSAT ÜZERİNE BİR UYGULAMA:

MÜZİĞİN TÜKETİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

Barış ÇETİNKAYA

ÖZET

Davranışsal iktisat, psikoloji ve geleneksel iktisadın birleşim noktası olarak, tüketiciler ve diğer iktisadi ajanların karar verme süreçlerini inceleyen, klasik iktisadın rasyonel birey varsayımının aksine insanların sınırlı rasyonellik yeteneğine sahip olduğunu göz önünde bulunduran bir yaklaşımdır. Bu yönüyle davranışsal iktisat, iktisadın sadece sayısal yöntemlerle analiz yapmasının sakıncaları üzerinde durarak, psikoloji ve sosyolojinin de önemini belirtir. Bu yaklaşım tüketici teorisinde de psikolojik unsurların tüketici davranışları üzerindeki önemine dikkat çeker. Bu tez çalışmasının amacı davranışsal iktisat yaklaşımı çerçevesinde müziğin tüketici davranışları üzerindeki etkisini bir uygulama ile incelemektedir. Bu yönüyle çalışma, Türkiye’de henüz çok fazla çalışılmayan uygulamalı davranışsal iktisat alanına katkı yapmayı hedeflemektedir. Çalışmada ilk olarak davranışsal iktisadın tarihsel süreci, daha sonraki bölümde tüketici davranışlarını etkileyen içsel ve dışsal faktörlerin neler olduğu incelenmiştir. Son bölümde ilgili literatüre değinilmiş ve klasik müzik, pop müzik ve müziğin olmadığı durumların bireyin tüketim kararını nasıl etkilendiği üzerine bir saha araştırmasına yer verilmiştir. Saha araştırmasından elde edilen veriler Kruskal Wallis Testi ile analiz edilmiştir. Test sonuçları matematiksel olarak, klasik müziğin seçilen tüm ürünlerde kişi başına düşen sipariş miktarını arttırdığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçların ilgili literatürle tutarlı olduğu gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Davranışsal İktisat, Tüketici Davranışları, Mağaza Atmosferi, Müzik, Kruskal Wallis Analizi

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Aytekin GÜVEN' in danışmanlığında, Barış ÇETİNKAYA' nın 06/08/2019 tarihinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi' nde sunmuş olduğu yüksek lisans tezinin bir bölümüdür.

An Application on Behavioral Economics the Effect of Music on Consumption

ABSTRACT

Behavioral economics is an approach that examines the decision-making processes of consumers and other economic agents as the junction of psychology and traditional economics, considering that people have limited rationality ability in contrast to the rational individual assumption of classical economics. In this respect, behavioral economics emphasizes the drawbacks of economics using only numerical methods and emphasizes the importance of psychology and sociology. This approach draws attention to the importance of psychological elements on consumer behavior in consumer theory. The aim of this thesis is to examine the effect of music on consumer behavior within the framework of behavioral economics approach with an application. This thesis aspect, have not yet been studied much in Turkey aims to contribute to the applied behavioral economics. In this study, firstly, the historical process of behavioral economics, in the following section, the internal and external factors affecting consumer behavior are examined. In the last section, the related literature is mentioned and a field research on classical music, pop music and how the absence of music affects the individual's consumption decision is given. The data obtained from the field research were analyzed by Kruskal Wallis Test. Mathematically, the test results show that classical music increases the amount of orders per person in all selected products. These results are consistent with the relevant literature.

Key words: Behavioral Economics, Consumer Behavior, Store Atmosphere, Music, Kruskal Wallis Analysis

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

GİRİŞ

İktisat biliminde bireyin tüketim kararı alırken rasyonel davranıp davranmadığı her zaman tartışmaya sebep olmuştur. Klasik iktisat yaklaşımında bireyin tüketim kararı alma aşamasında rasyonel davrandığı varsayılmaktadır. Bu konuda Klasik iktisat akımına karşı ortaya çıkan Davranışsal iktisat akımı, iktisat literatüründe önemli bir yer teşkil etmektedir. Davranışsal iktisat akımının savunduğu tez, bireyin iktisadi kararlar alma aşamasında rasyonel davranmadığı varsayımı üzerine şekillenmiştir. Bu yaklaşım iktisadın psikoloji, sosyoloji ve birçok sosyal bilim ile iç içe olması gerektiğini, bireyin içsel ve dışsal faktörlerden etkilenerek iktisadi kararlar aldıklarını ileri sürmektedir.

Davranışsal iktisat akımının başlangıcı 1750’li yıllara kadar dayansa da, 1980’li yıllara kadar iktisat bilimi içerisinde gerekli ilgiyi görememiştir. Bunun sebebi, iktisadın o dönemde matematik ile olan yakınlığı olmuştur. Neoklasik İktisat yaklaşımı ile beraber iktisat uzun süre matematiğin içinde kaybolmuştur. Tüm iktisadi analizlerin matematik formüllerine dayandırılması, bireylerin iktisadi davranışlarını analiz etmede yeterli başarı sağlayamamıştır. Son dönemde ortaya çıkan davranışsal iktisat akımının temsilcileri iktisadi sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerle iç içe geçirerek analizler yapmışlardır. Bu analizler sonucunda bireyin iktisadi karar aşamasında rasyonel davranmadığı yönünde bulgular ileri sürmüşlerdir.

İktisat literatüründe davranışsal iktisat yaklaşımına ilk olarak Adam Smith ve Jeremy Bentham’ın çalışmalarında rastlanmaktadır. Adam Smith’in “Ahlaki Duygular Kuramı” ile “Ulusların Zenginliği” eseri ve Jeremy Bentham’ın “Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş” adlı eserlerinde psikolojik faktörlerin bireyin tüketim kararları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Adam Smith “Ahlaki Duygular Kuramı” ile “Ulusların Zenginliği” eserinde insanı anlatırken farklı kavramlar kullanmıştır. Kullandığı bu kavramlar iki eserde insanın tanımlanma şeklinde farklılıklar meydana getirmiştir. Bu çelişkiye çalışmaların farklı amaçlar için yazılmış olması sebep olmuş olabilir.

Davranışsal iktisat erken ve yakın dönem davranışsal iktisat olarak ikiye ayrılmaktadır. Erken dönem davranışsal iktisat akımına Herbert Alenxander Simon (1955), George Katona (1951), D.M. Lamberton ve Peter Earl katkı sağlamışlardır. Erken dönem davranışsal iktisatçılar davranışsal psikolojide üzerine durulan “uyarı” ve “tepki kavramlarının bireyin

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

karar alma sürecindeki etkisi üzerine yoğunlaşmışlardır. Yakın dönem davranışsal iktisat akımı ise kendisini 1970'lerden sonra göstermeye başlamıştır. Paul Solvic ve Richard Thaler bu dönemin önemli isimleri olarak gösterilmektedir. Bunların dışında Duncon Luce ve John B. Watson, davranışsal psikolog olan Clark Leonard Hull, Daniel Kahneman ve Amos Tversky bu alanda önemli çalışmalar yaparak yakın dönem davranışsal iktisat akımına katkı sağlayan diğer bilim insanlarıdır.

Davranışsal iktisat 1980'li yıllardan sonra kurumsallaşmaya başlamış, 1990'lı yıllardan itibaren iktisat literatüründe yerini güçlendirmiştir. 2002 yılında Daniel Kahneman ve Vernon Smith'in psikolojinin iktisat bilimi içerisine dahil edilmesi ve risk altında bireylerin tüketim kararlarının incelenmesi temelli çalışmaları Nobel Ekonomi ödülüne layık görülmüştür.

Günümüze kadar iktisatçılar tarafından tüketici davranışları üzerine birçok teori ortaya atılmıştır. Kurt Lewin tarafından ortaya atılan "Kara Kutu Modeli" tüketici davranışlarını açıklayan teorilerin temelini oluşturmuştur. Klasik iktisatçılar tarafından oluşturulan "Ekonomik Model", Hicks ve Allen tarafından 1930'larda ortaya atılan "Mikro Ekonomik Model", insanların her zaman karşı çıkamadığı duygulara sahip olduğunu düşünerek Freud tarafından oluşturulan "Freudian Model", psikoloji literatürüne önemli katkı sağlayan Pavlov'un "Pavlovian Model"i ve son olarak birey için ayrıntılı analiz yapan Veblen' in "Toplumsal Model"i diğer bazı önemli tüketici davranışları teorileridir.

Bireyin yaşı, ekonomik durumu, hayat tarzı, mesleği, kişiliği, aile yapısı, kültürü, psikolojik durumu ve inancı tüketim kararlarını etkileyen temel unsurlardır. Bu etkenler doğrultusunda bireyin tüketim kararı anında rasyonel davranması oldukça zordur.

Bu çalışmanın amacı davranışsal iktisat yaklaşımı çerçevesinde müziğin tüketici davranışları üzerindeki etkisini bir uygulama ile incelemektedir. Bu yönüyle tez, Türkiye'de henüz çok fazla çalışılmayan uygulamalı davranışsal iktisat alanına katkı yapmayı hedeflemektedir. Çalışmada referans alınan makale Adrian C. North, Amber Shilcock ve David J. Hargreaves'in "The Effect of Musical Style on Restaurant Customers' Spending" adlı çalışmasıdır². Bu eser refereans alınarak bir saha çalışması yapılmıştır. Saha araştırmasından

² North, A. C., Shilcock, A. ve David J. Hargreaves, D. J. (2003) "The Effect of Musical Style on Restaurant Customers' Spending", *Environment and Behavior*, 35(5), 712-718.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

elde edilen veriler Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Test sonuçları klasik müziğin seçilen tüm ürünlerde kişi başına düşen sipariş miktarını arttırdığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçların referans alınan makale ile tutarlı olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümleri özetle şöyledir: birinci bölümde davranışsal iktisat yaklaşımı incelenecektir. İkinci bölümde tüketici davranışlarını etkileyen içsel ve dışsal faktörlerin neler olduğu ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise ilgili literatüre değinilecek ve klasik müzik, pop müzik ve müziğin olmadığı durumların bireyin tüketim kararını nasıl etkilendiği üzerine bir saha araştırmasına yer verilecektir. Çalışma sonuç ve öneriler kısmı ile tamamlanacaktır.

1.DAVRANIŞSAL İKTİSAT VE TARİHSEL SÜRECİ

1.1.Davranışsal İktisadın Tanımı, Amacı ve Temsilcileri

Davranışsal iktisat, psikoloji ve geleneksel iktisadın birleşim noktası olarak tüketiciler ve diğer iktisadi ajanların karar verme süreçlerini inceleyen, klasik iktisadın rasyonel birey varsayımının aksine insanların sınırlı rasyonellik yeteneğine sahip olduğunu göz önünde bulundurarak çalışmalarını ele alan bir alandır (OFT 2010: 5).

Davranışsal iktisat alanının asıl amacı, hakim iktisat modelleri çerçevesinde temel alınan bazı varsayımların içini insan davranışlarına yönelik bulgular ile doldurarak yeni ve somut modeller kurgulamak, iktisadi analizlerin sonuçlarının daha kesin ve doğru çıkmasını sağlamaktır (Yiğit 2018: 166).

Davranışsal iktisadın üzerinde durduğu esas nokta, Klasik iktisat öğretisinin bireye atfettiği ‘rasyonellik’ varsayımdır. Rasyonellik varsayımına karşı çıkan Davranışsal iktisat, bireyin tüketim kararı almasında rasyonel davranmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca bireylerin tüketim kararı alma aşamasında sosyal, kültürel, psikolojik ve kişisel faktörlerden etkilendiğini savunmaktadır.

Davranışsal iktisat akımı tarihsel süreç içerisinde birçok bilim adamı tarafından desteklenmiştir. Tarihsel sürece göre davranışsal iktisat, erken dönem davranışsal iktisat ve yakın dönem davranışsal iktisat olarak ikiye ayrılmaktadır. Erken dönem davranışsal

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

iktisatçılar; George Katona, Herbert Alexander Simon, D. Mcleon Lamberton, James Duesenberry, Tibor Scitovsky, Richard A. Easterlin, Harvey Leibenstein ve Peter Earl' dür. Yakın dönem davranışsal iktisatçılar ise; Paul Slovic, Sarah Lichtenstein, Daniel Kahneman, Vernon Smith, Amos Tversky, Richard Thaler, Duncan Luce, John B. Watson, Clark Leonard Hull, B. F. Skinner, Edwin Ray Guthrie, Matthew Rabin ve George Loewenstein'dir.

Davranışsal iktisat alanına katkı sağlayan bu önemli isimlerin ortaya koydukları çalışmalar ile "rasyonellik" kavramı önemli ölçüde sorgulanmıştır. Bu sürecin daha iyi anlaşılması için erken ve yakın dönem davranışsal iktisat daha ayrıntılı incelenmelidir.

1.2. Davranışsal İktisadın Tarihsel Aşamaları ve Ortaya Çıkış Süreci

Davranışsal iktisadın ortaya çıkışı 1750'leri takip eden yıllara kadar dayansa da asıl gelişme sürecini 1980'lerden sonra yaşamıştır. Davranışsal iktisadın erken dönem ve yakın dönem ayrımı yapıldığı yıllara kadar geçen süreçte önemli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda içsel ve dışsal faktörlere yer verilmiş olsa da dönem koşullarından kaynaklı olarak iktisat sosyal bir bilim olarak görülmemiştir. Davranışsal iktisadın günümüze kadar geldiği noktada geçirdiği tarihsel aşamalar oldukça önemlidir. Tarihsel olarak, 1950-1970 yılları arası Erken Dönem Davranışsal İktisat, 1970 ve günümüze kadar olan dönem Yakın Dönem Davranışsal İktisat olarak incelenmeye başlanmıştır.

İktisat ve psikoloji biliminin birlikteliğinin 1980 ve sonrasındaki tarihsel süreçte daha etkin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak iktisat biliminin tarihsel sürecinde psikolojinin iktisat ile iç içe olması bizi Adam Smith dönemine kadar götürmektedir. Bu dönemde Adam Smith (1759), Jeremy Bentham (1789) gibi önemli iktisatçıların çalışmalarında psikolojinin ön planda olduğu görülmektedir.

Adam Smith' in "Ahlaki Duygular Kuramı" ve "Ulusların Zenginliği" eserleri ile Jeremy Bentham' ın "Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş" eseri oldukça önemlidir. Adam Smith' in "Ahlaki Duygular Kuramı" eserinde "sempati" ve "kendini sevme" ilkelerine bağlı olarak insan davranışlarının ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. "Ulusların Zenginliği" eserinde ise insanı tamamen çıkarı için hareket eden bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Bu iki eser

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

karşılaştırıldığında insanların davranışlarını açıklamakta kullanılan materyallerin birbiri ile çeliştiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çelişkinin ortaya çıkmasında ki sebep, Adam Smith'in, "Ahlaki Duygular Kuramı"nda tamamen insanın psikolojik unsurlar ile vereceği kararları açıklamaya yönelmesi, "Ulusların Zenginliği" adlı ederinde de kapitalizmin dünya genelinde yayılmaya başladığı bir dönemde devletlerin nasıl zenginleşebileceğine yönelik bir tutum sergilemesi gerektiğini açıklama çabasından dolayıdır. Bu nedenle insanı açıklama şeklinde değişiklikler meydana gelmiştir (Ruben ve Dumludağ 2015: 59).

1789 yılında Jeremy Bentham'ın yazdığı "Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş" kitabında insanı faydacılık felsefesi ile ele alarak açıklamaya çalışmıştır. "Faydacılık" felsefesi psikolojik hazcılık temeline dayanmakta ve psikolojik hazcılığa göre insanlar hazlarının peşine düşerek yaptıkları ve yapacakları eylemlerdeki hazlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar (Ruben ve Dumludağ 2015: 6).

Burada önemli olan nokta ise Klasik iktisat öğretisinin en önemli varsayımlarından birisi olan 'rasyonellik' kavramının psikolojik hazcılığa dayanmasıdır. Klasik iktisat öğretisine göre, birey fayda düzeyini her zaman en üst seviyede tutmaya çalışacaktır. Birey kendi fayda düzeyini ne kadar üst seviyede tutarsa toplumunda faydası o oranda yüksek olacaktır.

Klasik iktisat döneminden Neoklasik iktisat dönemine geçilmeye başlanmasıyla psikoloji ve iktisat arasındaki ilişkinin belirli bir dönem devam ettiğini ancak belli bir süre sonra koptuğunu söylemek gerekmektedir. Psikoloji ve iktisat biliminin arasındaki bağın kopma nedeni, iktisadın iktisatçılar tarafından pozitif bir bilim olmasını istemelerinden kaynaklanmaktadır. Neoklasik iktisadın ilk dönemlerinde psikolojik unsurların iktisadi davranışları açıklamadaki payı oldukça fazladır. Ayrıca Neoklasik iktisadın en önemli bulgusu "marjinal fayda" kavramıdır. Marjinal fayda kanununa göre; ilk orijinal dürtü ne kadar güçlü olursa, ortaya çıkan tepkinin artması için bir sonraki dürtünün daha yoğun olması gerektiği gözlemlenmiştir (Zafirovski 2001: 437).

Neoklasik iktisadın önemli iktisatçıları William Stanley Jevons (1835-1882), Leon Walras (1834-1910) ve Carl Menger (1840-1925)'dir. Bu üç iktisatçının önemi, farklı ülkelerde Jeremy Bentham'ın fayda yaklaşımı üzerine yenilikler getirerek "Marjinal Fayda" kavramını

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ortaya koymuş olmalarıdır. Yaptıkları çalışmalarda değişim değerinin belirleyicisi marjinal faydadır ve teorileri psikolojik temeller üzerine kuruludur.

Neoklasik iktisatta matematiksel analizlerin çok olmasından dolayı iktisat pozitif bir bilim olarak görülmeye başlanmıştır. Neoklasik iktisatçılardan Jevons da matematiği analizlerinde çokça kullanmış ancak faydanın matematiksel yöntemler ile doğru bir şekilde analiz edilemeyeceğini söylemiştir. Bireylerin davranışlarının gözlemlenmesi ve yapmış olduğu tercihlerin listelenmesi ile analizlerin daha gerçekçi olacağını belirtmiştir. Jevons (1871)'a göre; fayda kişinin zevki ve önlenemeyen acılarının bir araya gelmesinden oluşmaktadır (Matsuyama 2009: 4).

Neoklasik iktisatçılardan Francis Edgeworth (1815-1926) iktisadi analizlerde psikolojik unsurların etkisi olduğuna dikkat çekmiştir. Kişinin ve kişilerin haz miktarının ölçülebildiğini söylemiş ve bunu ortaya attığı “intibak kanunu” ile açıklamaya çalışmıştır. İntibak kanununa göre; kişinin belirli bir süre içerisinde elde ettiği fayda, bir maldan tüketmiş olduğu miktara ve bu miktarın referans noktaları ile ilgili miktara bağlıdır (Bruni ve Sugden 2007: 151-152).

1890 yılında “İktisadın İlkeleri” adlı eseri ile Alfred Marshall hazzı ölçmeye yönelmiştir. Ancak, bireylerin haz miktarını ölçmenin çok mümkün olmadığını öne sürmüştür. Bunun nedenini ise insan psikolojisinin çok karmaşık olmasından dolayı olduğunu belirtmiştir.

Irving Fisher (1930)'da psikolojik faktörlerin iktisadi faaliyetleri etkileyen bir etken olduğunu düşünmektedir. İktisat literatürüne kattığı “Zamanlar arası Tercih Teorisi”nde, gelirin yanında, alışkanlıkların beklentilerin ve kendine hakim olabilme gibi insana özgü faktörlerin iktisadi kararlarda etkili olduğunu belirtmiştir.

Psikolojinin iktisat üzerindeki etkisi 1930'lardan 1950'lili yıllara kadar bir azalma trendi içerisine girmiştir. Bunun sebebi, bu dönemde matematik iktisat bilimi için bir araç halinde değil, bir amaç haline gelmiş olmasıdır. İnsanın iktisadi kararları ve davranışları tamamen matematiksel formüller ile ölçülmeye, analiz edilmeye başlanmıştır. 1940'lı yıllara gelindiğinde iktisatçılar matematiksel modellere daha çok önem vermişlerdir. 1950'lerde ise iktisat matematik içinde kaybolmuştur (Ruben ve Dumludağ 2015: 8).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Paul Samuelson (1948), Roy George Allen (1934) ve Vilfredo Pareto, rasyonel insan rasyonel karar alır düşüncesini temel alarak iktisadi analizler yapmaya başlamışlardır. “Rasyonellik” kavramının temel alınması ile psikolojik tüm faktörler iktisatta göz ardı edilmiştir (Bruni ve Sugden 2007: 146).

1929 buhranı ile Keynes psikolojik temelli iktisadi analizler yapmaya başlamıştır. Ancak dönemin iktisatçılarının psikolojiye karşı önyargılı olmalarından dolayı psikoloji iktisattan tamamen uzak bir konuma gelmiştir. 1950’li yıllarda genel olarak “risk, belirsizlik” kavramları üzerinde durularak iktisadi analizler yapılmıştır.

1960’lı yıllara gelindiğinde ise bireyin rasyonelliği sınanmaya başlanmış ve bireyin rasyonel davranmadığı noktasına dikkat çekilmiştir. 1930’lu yıllarda psikolojik faktörlerin ekonomik kararlarda etkili olduğu düşüncesi, tekrar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Tarihsel perspektiften bakıldığında Neoklasik iktisadın psikolojik unsurları göz ardı ederek iktisadi analizler yapmasına karşı duran kurumsal iktisatçılardır.

Kurumsal iktisatçılar, psikoloji ile iktisadın bir arada olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu sayede iktisadi analizlerin daha sağlıklı olabileceği düşüncesi hakimdir. Thorstein B. Veblen, Wesley C. Mitchell ve Carleton Parker psikolojideki içgüdü teorisini temel alarak bireylerin iktisadi davranışları üzerinde açıklama yapmaya çalışmışlardır (Lewin 1996: 1300). Bireyler doğuştan kazanım sağladıkları içgüdülere sahiplerdir. Olaylar karşısında alacakları kararları içgüdüsel olarak alabilmektedirler. Bunun sonucunda da birey her zaman rasyonel davranamayacaktır. İçgüdülere psikolojik faktörler ile iç içedir ve bireyin kararları üzerinde etkilidir.

1980’li yıllara kadar psikolojinin iktisat ile bir arada olması düzensiz bir seyir izlemesine rağmen, 1980 yılından sonra bireyin rasyonelliği daha katı bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. İktisat teorileri temel alınarak yapılan psikolojik temelli araştırmalarda analizlerin açıklama gücünün daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Klasik iktisat teorilerinin, iktisadi analizleri açıklama gücünün yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan ve iktisat yazınında yer eden Davranışsal iktisat erken ve yakın dönem davranışsal iktisat dönemi olarak incelenmeye başlanmıştır.

1.2.1. Erken Dönem Davranışsal İktisat

1950-1970 yılları arasındaki dönemde davranışsal iktisatçılar tarafından eleştiriye maruz kalan klasik ve neoklasik iktisat teorilerine yönelik psikolojik temelli alternatif modeller oluşturulmaya başlanmıştır.

Davranışsal iktisadın geçirdiği tarihsel süreç erken ve yakın dönem davranışsal iktisat olarak ayrılmıştır. Erken dönem davranışsal iktisada katkıda bulunan iktisatçılar Herbert Alexander Simon (1955), George Katona (1951), D.M. Lambertson ve Peter Earl'dür.

Erken dönem davranışsal iktisat, davranışsal psikolojinin üzerinde durduğu “uyarı” ve “tepki” kavramlarının insan davranışları üzerindeki belirleyici faktör olduğu konusuna odaklanılmışlardır. “Uyarı” ve “tepki” arasında gerçekleşen tüm bilişsel süreçler “kara kutu” olarak nitelendirilmiş ve bu bilişsel süreçler göz ardı edilerek, insan davranışları analiz edilmeye başlanmıştır. Yani erken dönem davranışsal iktisat insan davranışlarında gözlemlenebilir şeylere odaklanmış ve gözlemlenemeyen akıl ve zekanın insan davranışları üzerindeki etkisini görmezden gelmiştir (Ruben ve Dumludağ 2015: 41).

İnsanların klasik iktisat teorisinde bahsedilen rasyonel davranışların tersine (piyasa hakkında bilgi sahibi olamama, sadece kendi çıkarı için kararlar alamama, ekonomik karar sürecinde her olasılığı hesaplayamama) davranışları sınırlı rasyonellik olarak tanımlanabilir.

Sınırlı rasyonellik üzerine yaptığı psikoloji temelli araştırmalarla 1978 yılında Nobel ödülüne layık görülen Herbert Simon'a göre bireyler rasyonel değildir. “Sınırlı rasyonellik” kavramını ele alan Simon, sınırlı rasyonelliğin nedenlerine dikkat çekmiştir. İnsanın alacağı iktisadi kararlarda ileriye görebilme yeteneğinin çok güçlü olmaması, insanın riskten kaçınan bir yapısının olması ve insanın çevresinde olup bitenler hakkında tam bilgiye sahip olmasının olanaksız olmasından dolayı insan rasyonel davranmamaktadır. Geleneksel iktisat teorisini tam olarak bu noktada eleştiren Herbert Simon, iktisadi analizlerde psikolojinin önemine vurgu yapmış ve iktisat ile psikolojinin bir arada olması gerektiğini savunmuştur.

Herbert Simon'a göre sınırlı rasyonelliğin diğer bir nedeni ise, iktisadi eylemlerin zamana dayanması ve insanın karar alırken sonsuz sayıda karar ve tercihi tek tek

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

analiz edebilecek yeteneğe sahip olamamasıdır. Bu neden birey iktisadi karar alma aşamasında rasyonel davranamayacaktır (Frantz ve Leeson 2013: 16-17).

Katona (1951)'nin davranışsal iktisat hakkında ortaya koyduğu temel varsayım, ekonomik oluşumlar, insan davranışları sonucunda ortaya çıkmaktadır. İnsan davranışlarının da psikolojik, sosyolojik faktörler ile etkileşimi vardır. Bu nedenle George Katona sosyal psikoloji ve bütünlük psikolojisini ön planda tutarak analizlerini yapmıştır (Tomer 2007: 470-471).

Erken dönem davranışsal iktisatçılar, geleneksel iktisadın varsayımlarının iktisadi olayların açıklamasında yetersiz kalacağını ve bu nedenle psikolojik faktörlerin analizlere dahil edilmesi gerektiği üzerinde durarak, alternatif modeller oluşturmayı amaçlamışlardır. Geleneksel iktisatçılar fayda ve kar maksimizasyonu ile rasyonelite üzerinde analiz ve incelemeler yaparken erken dönem davranışsal iktisatçılar klasik iktisat teorisi varsayımlarının içindeki gerçek birey davranışlarını analiz etmişlerdir. Erken dönem davranışsal iktisatçılar fayda fonksiyonunun içeriği ve şekli hakkında ampirik delilleri ele almışlardır. Bu şekilde iktisadi analizlerin açıklama gücünün daha sağlıklı ve daha güçlü olabilmesi için, bireyin rasyonel değil sınırlı rasyonel olduğu gerçeği üzerine odaklanmışlardır.

1970'li yıllara kadar psikolojinin iktisat ile iç içe olması gerektiği vurgusu birçok iktisatçı tarafından yapılmış olsa da erken dönem davranışsal iktisatta psikoloji temelli araştırmalar istenildiği düzeyde etki yaratamamıştır. 1970-1980 yılları arası yakın dönem davranışsal iktisadın gelişme yılları olmuş, 1980 yılından sonra yakın dönem davranışsal iktisat dönemi başlamıştır.

1.2.2. Yakın Dönem Davranışsal İktisat

Yakın dönem davranışsal iktisadın dönüm noktası 1970'lerden sonra başlamıştır. 1970'lerin başında Lichtenstein ve çalışma arkadaşları ile Slovic tarafından bireylerin tüketim kararlarının kısa dönemde içsel ve dışsal faktörlerin etkisinde değişebildiğini anlatan çalışmaları yakın dönem davranışsal iktisadın öncüsü durumunda sayılabilmektedir. Yakın dönem davranışsal iktisatçılar klasik iktisat teorilerine alternatifler üretmek yerine var olan teoriyi revize etmeye çalışmışlardır. Oluşturmaya çalıştıkları alternatif teoriler için geleneksel teorileri temel almışlardır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

. Colin Camerer, Duncan Luce, Clark Leonard Hull, Matthew Rabin, George Loewenstein ve Richard Thaler ise davranışsal iktisada katkıda bulunan diğer önemli iktisatçı ve psikologlardandır.

Ayrıca 1974 yılında Science dergisinde, 1979 yılında Tversky ve Kahneman'ın iktisat alanında önemli bir konumda olan dergilerinden Econometrica'da yayınlanan “Prospect Theory: Decision Making Under Risk” makalelerinde Beklenti Teorisi'nin eksikliklerine değinmişler ve bu sıkıntıların çözümü için psikolojik faktörlerin dahil edilerek analiz yapılması gerektiği üzerine durmuşlardır (Ruben ve Dumludağ 2015: 44). Rasyonellik kavramını temel olarak psikolojik unsurların iktisada dahil olması gerektiğini savunmuşlardır. Geleneksel iktisat teorilerinin eksikliklerine karşı alternatif teoriler oluşturmaktansa, geleneksel teorileri temel olarak rasyonelliği modelleme imkanı bulmuşlardır. Kahneman ve Tversky'nin davranışsal iktisat ile ilgili çalışmaları sınıflandırarak incelemek daha faydalı olmaktadır. Üç temel kısma ayrılmakta olan çalışmanın ilk kısmında insanların belirsizlikler altında karar almalarında etkili olan zihinsel süreçleri analiz edilmiştir. İkinci kısımda ise beklenti teorisinin eksikliklerini inceleyerek geliştirmişler ve bireylerin seçimlerinin belirsizlikler üzerine kurulu olduğunu ifade edilmiştir. Sonuncu kısım olan temel kısımda ise, çerçeveleme etkisinin insanların iktisadi kararlarında etkili olduğu konusudur (Kahneman 2003: 1449). Çerçeveleme etkisi; bireylerin almaya karar verecekleri mal ve hizmetlerin, bireylere farklı şekillerde sunulması sonucunda nasıl tepki vereceklerini açıklamaktadır. Çerçeveleme etkisine göre; bireyler elde etmek istedikleri mal ve hizmetler için farklı sunuş şekilleri ile karşı karşıya kaldıklarında farklı iktisadi kararlar vermektedir.

1980'li yılların başından itibaren davranışsal iktisadın kurumsallaşmaya başladığı, yeni dergilerin yayına başlamaları, davranışsal iktisat ile ilgili olarak konferansların başlatılması, birçok iktisatçı tarafından kitap ve makalelerin yazılmasından anlaşılabilir. 1981 yılında “Journal of Economic Behavior and Organization” ve 1982 yılında “Journal of Economic Psychology” dergilerinin yayına başlamış, 1982 yılında Davranışsal İktisat Gelişimi Topluluğu (Society of the Advancement of Behavioral Economics) kurulmuştur. 1985 yılında “The Behavioral Foundations of Economic Theory” isimli konferans serisine başlanmıştır. Yine 1985 yılında Thaler'ın yazdığı makalesinde bireylerin karar alma esnasında hislerin etkili olduğunu belirtmiştir. 1986 ve 1987 yıllarında davranışsal iktisat için yazılan iki önemli kitap vardır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bunlar; 1986 yılında yazılan Gaid ve Kaish'in "Handbook of Behavioral Economics" adlı kitap ile 1987 yılında Colin F. Camerer, George Leowenstein ve Matthew Rabin tarafından yazılan "Advances in Behavioral Economics" kitabıdır (Sent 2004: 744).

1980'li yıllarda George Akerlof etkin ücret teorisi ile ilgili yazına öncülük etmiş ve psikolojik faktörlerin etkin ücret teorisinin işleyişinde etkili olduğunu savunmuştur. Ayrıca makro iktisadın davranışsal iktisat üzerine kurulması gerektiğini de savunmuştur. 2001 yılında Joseph Stiglitz, Michael Spence ve George Akerlof asimetric bilgilerin etkisi altında piyasaların nasıl işlediğine dair öngörülerini "Markets with Asymmetric Information" adlı çalışmalarında savunmuşlardır. Yapılan bu çalışmada asimetric bilgi altında olumsuz yönde etkilenen piyasaların sorunları üzerine durulmuş ve analizler yapılmıştır.

1997 yılına gelindiğinde ise "Quarterly Journal of Economics" adlı dergi davranışsal iktisada özel bir sayı çıkarmıştır. 1998 yılında ise Matthew Rabin'in "Journal of Economic Literature" isimli dergide psikoloji ve iktisadın bağlantılı olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca iktisadi analizlerde psikolojik faktörlerin dikkate alınarak analiz yapılması gerektiğini de anlattığı, "Psychology and Economics" adlı makalesi yayınlanmıştır (Rabin 1998: 11-46). Ayrıca Matthew Rabin 2002 yılında yapmış olduğu "Understanding Social Preferences with Simple Test" adlı çalışmasına göre yakın dönem davranışsal iktisatçılar klasik iktisadın temel varsayımlarını yok saymamışlardır. Klasik iktisadın varsayımlarını temel alarak, basit ve açıklayıcı modeller oluşturmuşlardır (Bruni ve Sugden 2007: 150). Ayrıca çalışma psikolojik unsurların bireysel karar alma sürecinde etkili olduğu savunulmuştur.

2002 yılında psikolojinin iktisat içerisine dahil edilmesi ve risk altında bireylerin tüketim kararlarının incelenmesi konusunda Daniel Kahneman ve Vernon Smith Nobel ödülüne layık görülmüştür. Daniel Kahneman ve Vernon Smith belirsizlikler altında karar alma süreçlerinin psikolojik sebeplerini iktisat ile entegre etmişlerdir.

2. TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. Kişisel Faktörler

Bireyin tüketim davranışı üzerinde kişisel, sosyal, psikolojik ve kültürel faktörler önemli rol oynamaktadır. Kişisel faktörler bireyin yaşı, ekonomik durumu, yaşam tarzı, sahip

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

olduğu mesleği ve karakteristik özelliklerini içerir. Birey yaşamı boyunca aynı ürün ve hizmetlere ihtiyaç duymaz. Bu durum bireyin her yaş döneminde farklı ürün ve hizmetlere yönelmesine neden olur. Örneğin, birey çocukluk döneminde daha renkli kıyafetler almayı tercih ederken, yaşı ilerledikçe daha klasik tarzda kıyafetler almak isteyecektir. Bireyin sahip olduğu birikimleri, harcanabilir geliri, kredi gücü gibi etmenler ekonomik durumunu oluşturmaktadır. Ayrıca bireyin harcamaya karşı olan tutumu, elindeki maddi kaynakları arasında yaptığı tercihler de ekonomik durumunu belirleyen koşullardır. Birey bu etmenlere bağlı olarak satın alacağı ürün veya hizmetleri belirlemektedir. Bireyin yaşama biçimi de maddi geliri ile sahip olduğu zaman arasında tercih yaparak tüketim davranışlarını belirler. (Cömert, Durmaz 2006: 355). Birey mesleği sayesinde kazandığı maddi gücü ile ihtiyaçlarını belirler. Satın alacağı mal ve hizmetlerin kalitesini ve miktarını yine mesleğinin kendisine getirisi ile ilişkilendirir. Kişilik ise içsel ve çevresel faktörlerden etkilenecek şekilde oluşmakta ve tüketim kararı aşamasında önemli bir rol oynamaktadır. Her bireyin kişiliği farklı olduğundan dolayı ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler de değişkenlik göstermektedir. Birey, kişiliğine göre hayatındaki mal ve hizmet ihtiyacını belirlemekte ve bu doğrultuda tüketim kararını almaktadır (Cömert, Durmaz, 2006: 355).

2.2. Sosyal Faktörler

Tüketim davranışlarında etkili olan sosyal faktörler; referans grupları, aile, roller ve statülerdir. Bireyin ailesi, yakın çevresi, ilgili olduğu kişi ve kuruluşlar olarak tanımlanan referans grupları bireyin tüketim davranışlarında önemli rol oynar. Ayrıca toplumda ünlü statüsünde olan kişiler ve kuruluşlar da bireyin tercihlerinde etkili olmaktadır. Bireylerin tüketim kararlarında ailenin etkisi de büyüktür. Birey yaşam tarzını, kültürel değerlerini ve tüketim alışkanlıklarını ailede öğrenir ve bu şekilde hayata atılır. Ailenin maddi durumu, kaç kişiden oluştuğu, ihtiyaçlarını nasıl belirlediği, belirledikten sonra ihtiyaçlarına erişebilme imkanının nasıl olduğu, kır veya kentte yaşıyor oluşu, ailede kaç kişinin çalıştığı gibi bir çok farklı etken bireyin küçüklüğünden itibaren tüketim kararlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır (Oluç, 1991: 21). Bireyin katıldığı dernek, aile v.b grupların her birinde yer aldığı rol ve statü farklıdır. Bu gruplar içerisinde bulunduğu konum tüketim tercihlerinin farklılıklar göstermesine sebep olacaktır (Tek Baybars, 1997: 203).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

2.3. Kültürel Faktörler

Kültürel faktörler, kültür, alt kültür ve sosyal sınıftan oluşur. Bireyin tüketim davranışlarının belirlenmesinde en etkili olan faktörlerdir (Satıcı, 2000: 5). Kültür, sanatı, bilgiyi, örf ve adetleri, bireyin toplum içerisinde kazandığı ve sahip olduğu becerileri ve alışkanlıkları içinde barındıran bir bütündür (Kayaalp, 2002: 121). Birey yaşadığı toplumun gelenek ve göreneklerine farkında olarak ya da farkında olmadan yetişir. Bu nedenle büyük bir oluşum olan kültür bireyin yaşamına yön verdiği gibi tüketim alışkanlıkları üzerinde de etkili olmaktadır. Alt kültür ise dinler, ırki gruplar, milletler, aynı coğrafi bölgede yaşayan azınlık gruplarıdır. Bireyin içinde bulunduğu alt kültürü ihtiyaçlarının ve isteklerinin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Alt kültür etkisi ile farklı coğrafyalarda yaşayan insanların tüketim alışkanlıkları farklılık göstermektedir. Sosyal sınıflar, bireyin tüketim kararını almasında etkili olan meslek, statü, gelir düzeyi, kültür ve yaşam tarzına göre belirlenmektedir (Tokol, 1994: 78).

2.4. Psikolojik Faktörler

Bireyin tüketim kararı vermesinde etkili olan temel psikolojik faktörler, algılama, öğrenme, motivasyon, tutum ve inançlardır. Algılama, bireyin çevresindeki bilgileri seçebilme, olaylar hakkında yorum yapabilme, öğrendiği bilgileri kavrayarak düzenleyebilme sonucunda yorumlayabilme sürecidir (Paksoy ve Acar, 1996: 32). Algılamayı etkileyen faktörler bireylerin deneyimleri, sahip oldukları inançları ve öğrenme yetenekleridir (Smith ve Taylor, 1994: 78). Algılamayı etkileyen faktörler bireyin tüketim kararlarında etkili olmaktadır. Öğrenme deneyimlerin sebep olduğu davranış biçimidir (Tenekecioğlu, 2003: 184). Öğrenme, öğrenmenin şekli, içeriği tüketim davranışlarını etkiler. Bireyin belirli bir hedefe yönelik attığı adımlar motivasyon olarak tanımlanabilir. Güdüler ise, bireyi harekete geçiren faktörlerdir (Yürük, 2017: 28). Motivasyon ve güdülenme bireyin hedefleri doğrultusunda tüketim davranışları üzerinde etkili olur. Bireyin bir duruma veya düşünceye karşı olan tutumu inançlarını etkilemektedir.

3. MÜZİĞİN TÜKETİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Psikolojik Bir Uyarıcı Olan Müziğin Tüketim Davranışları Üzerindeki Etkisi

Müzik, zaman algılamasını, ruh halini, ürün seçimini, satıcı ve tüketiciler arasındaki etkileşimi, tüketim süresinin uzunluğunu ve satın alınan ürün ya da hizmetlerin miktarını etkileyen bir uyarıcıdır (Spangenberg vd. 2005: 1584).

Müzik, eski çağlardan günümüze kadar insanların kendilerini ifade etmelerini sağlayan en önemli araçlardan bir tanesi olmuştur. İnsanların günlük yaşantısında aldığı birçok karara dışsal bir faktör olarak etki eden müzik, tüketim kararlarının alınmasında da etki eden önemli bir faktör olarak kendini göstermektedir.

Müziğin tüketiciler üzerindeki etkileri şu şekildedir (Arslan 2011: 139-141):

- * Tüketicilerde farklı duygusal durumların oluşmasını sağlamak,
- * Tüketim kararını direk etkilemek,
- * Zaman algısını etkilemek,
- * Tüketicinin daha çok tüketime yönelmesini sağlamak,
- * Müşteri sirkülasyonunu etkilemek,
- * Müşterinin bulunduğu ortama adaptasyonunu sağlamaktır.

Tüketici üzerinde müziğin etkisi üç şekilde meydana gelmektedir. Bunlar, davranışsal faktörler, duygusal faktörler ve bilişsel faktörlerdir (Oakes 2000: 539). Duygusal faktörler, müşterilerin anlık psikolojik durumları ile ilgilidir. Müziğin temposu, tarzı, ses yüksekliği gibi etkenler müşteriler üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Bilinçaltına işleyen müzik ise müşterilerin ruh halini etkileyerek tüketim kararında değişmelere sebep olmaktadır.

Bilişsel faktörler, müşterilerin beklentileri ve algılanma süresini ifade etmektedir (Karkın ve Akkuş 2009: 311). Zaman olgusunun müşteriler tarafından algılanması müziğin tarzı, temposu ve ses yüksekliğine göre farklılık göstermektedir. Beklentiler, müşterilerin buldukları ortamın fiziki özelliklerine göre bir değerlendirme yapması sonucunda ortaya

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

çıkılmaktadır. Bu beklentiler doğrultusunda ise buldukları ortamda alacakları tüketim kararları etkilenmektedir.

Davranışsal faktörler, yaklaşma davranışı, tüketim hızı ve satın alma davranışı olarak üç grupta incelenmektedir (Oakes, 2000: 539). Her üç faktör de başarılı müziğin tüketicilerin işletmeye yaklaşımı, tüketim hızı ve süresini ve satın alma davranışını olumlu etkiyeceğini öne sürmektedir.

Mağazalarda, restoranlarda, kafe ve daha birçok yerde arka planda çalan müzik “atmosferik müzik” olarak tanımlanmaktadır. Kotler tarafından “atmosferik” kavramı ilk olarak 1973-74 yıllarında ortaya atılmıştır. Atmosferik kelimesi, toplam ürünlerin en önemli unsurunun satın alındığı ve tüketildiği yer olarak tanımlanmıştır (Karkın ve Akkuş 2009: 304).

Arka plan müziği mağazalar, restoranlar, kafeler ve benzeri yerlerde müşteri potansiyelini, tüketim miktarını artırıcı etkilere sahiptir. Ayrıca arka plan müziğinin çaldığı işletmede çalışan insanların ruh hallerini etkilediği gibi çalışma performanslarının olumlu veya olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır. İşletmenin konseptine ve müşteri profiline uygun olarak seçilen müziklerin her zaman, müşteri açısından pozitif bir etkisi olduğu bilinmektedir (Smith ve Curnow 1966: 255).

Mağazada çalan müziğin temposunun müşteri davranışları üzerindeki etkisinin nasıl olduğunun incelendiği bir araştırmada hızlı tempolu müziğin müşteri sirkülasyonunu hızlandırdığı, yavaş tempolu müziğin ise müşteri sirkülasyonunu yavaşlattığı sonucuna ulaşılmıştır (Milliman 1982: 86). Aynı şekilde mağaza yerine restoran ya da kafede müziğin temposunun müşteri davranışlarına olan etkisi araştırıldığında, elde edilecek veriler farksız olmayacaktır. Bu nedenle müşteri trafiğinin yüksek ivmeye ulaşması için hızlı tempolu müzikler tercih edilmelidir (Odabaşı ve Barış 2016: 145).

Arka plan müziği her koşulda müşteriyi olumlu yönde etkilememektedir. İşletmede tercih edilen müziklerin atmosfere ve müşteri profiline uymaması durumunda müşteriler tarafından alınacak tüketim kararları olumsuz yönde etkilenmektedir.

Herrington ve Capella (1996) yanlış çalınan arka plan müziğinin müşteriler üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ifade etmişlerdir. Örnek olarak Hint müziklerinin bir Hint

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

restoranında olumlu etkileri olurken, farklı ülkelere ait müşteriler için olumsuz etkileri olabilecektir şeklinde ifade etmişlerdir (Herrington ve Capella 1996: 37).

Tüketim davranışlarını etkileyen bir diğer unsur da tüketim anında içinde bulunulan mekânla ilgilidir. Mekânsal faktörler olarak nitelendirilebilecek bu unsurların başında, dekor, gürültü, aydınlatma, ısı, koku, müzik gibi unsurlar gelmektedir. Müzik, tüketicilerde farklı duygusal durumların oluşmasını, tüketicinin bulunduğu ortama adaptasyonunu, daha çok tüketime yönelmesini sağlamak, tüketim kararını, müşteri sirkülasyonunu ve zaman algısını etkilemek gibi fonksiyonlara sahiptir (Arslan, 2011: 139-141).

3.2. Literatür

Atmosferik müziğin tüketicilerin mağazada geçirdikleri süre, alışverişten elde edeceği tatmin düzeyi ve harcama miktarı üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur³. Örneğin Milliman (1982, 1986), Herrington ve Capella (1996), Yalch ve Spangenberg (2000), Wilson (2003) ve Jacob (2006) müziğin mağazada kalış süresi üzerindeki etkilerini, Kellaris ve Kent (1991), Kellaris ve Rise (1993), Hui vd (1997), Sweeny ve Wyber (2002) ve Eroğlu (2005) tüketicilerin ruh hali üzerindeki etkilerini, Baker vd (1994), Kellaris ve Mantel (1994), Baker ve Cameron (1996), Kellaris vd (1996) tüketicilerin beklentileri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir (Karkın ve Akkuş, 2009: 307-309).

Çalışmamızın amacı ile ilintili olan literatür, müziğin harcama üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalardır. Bu tür çalışmalardan Smith ve Curnow (1966)'da müşterilerin süpermarkette geçirdikleri sürenin yüksek sesli müzikte düşük sesli müziğe göre azaldığı, buna karşın harcama miktarında bir değişim olmadığı gözlemlenmiştir. Milliman (1982)'de yavaş ve hızlı tempolu müzik ile müziğin olmadığı durumda insanların tüketim miktarlarının nasıl etkilendiği süpermarket uygulaması ile incelenmiştir. Bu çalışmada müşterilerin yavaş tempolu müzik çalındığında %33 düzeyinde tüketim harcamalarını arttırdığı gözlemlenmiştir. Önceki çalışmasına benzer şekilde Milliman bir diğer çalışmasında (1986) 8 hafta sonu boyunca 1392 restoran müşterisi ile yaptıkları çalışmada yavaş müziğin hızlı müziğe oranla müşterilere daha

³ Müziğin tüketim davranışları üzerindeki etkilerinin literatür incelemesi için detaylı bir çalışma olan Karkın ve Akkuş, (2009)'a bakılabilir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

yavaş yemek yedirdiği, bu durumun müşterilerin harcamalarını da arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Herrington ve Capella (1996) ise bir süpermarkette çalan hızlı ve yavaş tempolu müziğin tüketici harcamaları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular temponun harcama tutarı üzerinde etkili olmadığını, ancak beğeni düzeyine göre harcamalarda artış olduğunu göstermektedir. Areni ve Kim (1993)'de bir şarap dükkânında çalınan popüler ve klasik müziğin etkileri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, klasik müzik çalındığında pahalı olan şarapların daha çok satıldığı gözlemlenmiştir.

Nort ve Hardgreaves (1999)'da müziğin olduğu ve müziğin olmadığı durumda tüketim davranışları incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre klasik müzik ve pop müzik çaldığı esnada tüketicilerin daha çok tüketime yöneldikleri gözlenmiştir. Wilson (2003)'de bir restoranda müziğin tüketim üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Restoranda klasik müzik, caz müzik, popüler müzik ve müşterileri rahatsız etmeyecek tarzda olan farklı müzikler çalmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak klasik müziğin ortama uygun bulunmadığı ve alkol tüketiminde olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Jacob (2006)'da bir barda çalan farklı müzik türlerinin tüketim üzerindeki etkisi araştırılmış ve bar müziklerinin diğer müzik türlerine göre müşterilerin kalış süresini ve harcama miktarını arttırdığı gözlemlenmiştir.

Çalışmamızın referans aldığı makale North vd. (2003)'de klasik müzik, pop müzik ve müziğin olmadığı durumlarda tüketicilerin harcama davranışları analiz edilmiştir. 76 dakikalık klasik ve pop müzik şarkılarından oluşan iki CD hazırlanmıştır. Şarkılar belirlenirken bilinen ve bireylerin aşına oldukları şarkılar seçilmiştir. Müşterilerin araştırmadan haberdar olmaması sağlanmıştır. Çalışma üç hafta boyunca haftanın her günü uygulanmıştır. Seçilen müziklerin akşam 19:00 ile 23:00 arasında çalınmıştır. Bu çalışmada başlangıç yemekleri, ana yemekler, tatlı ürünleri, kahve, bar içkileri ve şarap için yapılan siparişler incelenmiştir. Elde edilen veriler çok değişkenli kovaryans analizi ile test edilmiştir. Çalışma sonucunda klasik müziğin müşterilerin verdikleri sipariş toplamında pop müzik ve müziğin olmadığı duruma göre daha fazla etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye üzerine yapılan uygulamalı çalışma sayısı ise oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan Çınar (2011)'de teknomarketler ve süpermarketlerde müziğin tüketiciler

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

üzerindeki etkileri karşılaştırmalı şekilde araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre süpermarketlerde yavaş tempolu müzikler tüketimi artırıcı etki yaratırken, teknomarketlerde hızlı tempolu müziklerin tüketimi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kırkbir vd. (2013)'de yüksek sesli müziğin olumsuz etki yarattığı, ancak yüksek sesli olmayan ve bilinen müziklerin tüketicilerin tüketim kararı üzerinde olumlu etki yarattığı gözlemlenmiştir.

Fettahlıoğlu (2014)'te mağaza içi faktörlerin erkek ve kadınları benzer oranda etkilediği gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ayrıca mağazada çalınan müziğin kadınların satın alma davranışını erkeklerin satın alma davranışına göre daha çok etkilediği ortaya çıkmıştır. Başdeğirmen (2018)'de arka plan müzik türünün, temposunun ve ses yüksekliğinin müşterilerin satın alma davranışlarını ve beğenilerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırma sonucunda arka plan müziğinin müşterin beğenileri ve satın alma davranışlarında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3. Uygulama

Bu çalışmanın uygulama kısmı Bolu ilinde yer alan bir Kitabevi/Kafe'de gerçekleştirilmiştir⁴. Araştırmanın yapılması için işletme sahiplerinden izin alınmıştır. İşletme, taze hazırlanmış içecek ve yiyecek hizmeti sunmakta, orta ve üst sınıf müşterileri hedef almakta ve Bolu ilindeki diğer işletmelere göre daha yüksek kalitede hizmet vermektedir.

3.4. Materyaller

Materyal olarak, her müzik koşulu için 76'şar dakikalık şarkı listeleri oluşturulmuştur. Şarkı listeleri işletmenin ses sisteminden belirlenen saatler aralığında düzenli olarak çalınmıştır. Her müzik koşulu için şarkı listeleri oluşturulurken bilindik şarkıların olmasına dikkat edilmiştir⁵.

⁴ İşletmenin isminin gizli tutulması yeğlenmiştir. Gerekli görüldüğünde yazarlardan bilgi alınabilir.

⁵ Şarkı listeleri Ek 2'de yer almaktadır.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Uygulama üç hafta boyunca işletmenin en yoğun olduğu günler olan Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri saat 18:30 ile 21:30 arasında yapılmıştır⁶. Araştırma 2019 yılının Ocak ayının son iki haftasının Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerini ve Şubat ayının da ilk Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerini kapsamaktadır. Toplam katılımcı sayısı 490 kişidir. Araştırmada katılımcı sayılarının eşit olmasına dikkat edilmiş ve katılımcılar araştırmadan haberdar olmamışlardır. Katılımcıların 162 tanesi Klasik müziğe, 157 tanesi Pop müziğe ve 171 tanesi de müziğin olmadığı duruma maruz kalmışlardır. Katılımcıların her biri müzik türlerinden sadece bir tanesine maruz bırakılmıştır. Her bir müzik durumu üç gün sürmüştür. Restoranın aydınlatma, dekorasyon, sıcaklık ve menü gibi diğer tüm yönleri araştırma boyunca sabit tutulmuştur. Araştırılan bağımlı değişkenler tatlı ürünler, tuzlu ürünler, espresso bazlı kahveler ve Türk kahvesi için yapılan toplam sipariş miktarları olmuştur.

Tablo 1: Üç Koşullu Sunum Sırası

	1. HAFTA	2. HAFTA	3. HAFTA
GÜN	18-20.01.2019	25-27.01.2019	01-03.02.2019
CUMA	Klasik Müzik	Pop Müzik	Müzik Yok
CUMARTESİ	Pop Müzik	Müzik Yok	Klasik Müzik
PAZAR	Müzik Yok	Klasik Müzik	Pop Müzik

3.5. Yöntem

Saha çalışmasından elde edilen verilere Kruskal Wallis (H) testi uygulanmıştır⁷. Kruskal Wallis analizi tek yönlü Anova analizinin parametrik olmayan alternatif bir yöntemidir. Bu analizinin seçilmesinin nedeni normal dağılım göstermeyen gruplarda üç veya daha fazla sayıda grubun ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlılığını test amacıyla kullanılan bir teknik olmasıdır. Ayrıca Kruskal Wallis analizinde gerçek gözlem değerleri yerine sıralama puanları verilmektedir. Skor, puanlar gibi sürekli olmayan yapay değişkenlerin iki veya daha fazla bağımsız kıyaslaması için kullanılmaktadır. Kruskal Wallis testi, birbirinden bağımsız olan değişkenlerin ya da örneklemin bağımlı bir değişkene karşı bağımlılığını karşılaştırmaktadır.

⁶ Yazarlardan biri, araştırmayı yaparken işletmede barista olarak çalışmış, uygulamada çıkabilecek sorunları gözleme şansı yakalamıştır.

⁷ Araştırma verileri analizi için IBM SPSS Statistics 24 programı kullanılmıştır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bunun sonucunda ise değişkenlerin ya da örneklemelerin değerlendirmeleri arasındaki farkların anlamlı olup olmadığını analiz etmektedir. Parametrik olmayan Kruskal Wallis testinde, örneklemelere ait olan analizlerde aritmetik ortalama değil medyan yani ortanca değer esas alınmaktadır. Eğer analiz için elde edilen veriler süreli bir veri değil ise (yaşayan, doğan vs.), analizde denek sayısı yeteri kadar yok ise, denek sayısı yeterli olduğu halde analiz için elde edilen veriler yapılacak olan analizin varsayımlarını karşılamıyor ise “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yerine Kruskal Wallis testi uygulanmaktadır. (Karakoç, 2018).

Kruskal Wallis analizinin matematiksel formülasyonu aşağıdaki gibi gösterilebilir;

$$KW = \left[\frac{12}{N(N+1)} \sum nR^2 \right] - 3(n+1) \quad (1)$$

(1) nolu denklemde "N" gruplardaki toplum kişi sayısını yani gözlem sayısını, "n" her bir gruptaki kişi sayısını, \bar{R} ise grup sıra ortalamalarını ifade etmektedir. Formül ile elde edilen sonuçlar belirlenen gruplar arasında sıra ortalamasının birbirinden farklı olup olmadığı test edilmektedir (Akyıldız, 2009).

Ancak Kruskal-Wallis testinin formülasyonundan elde edilen değer tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Grup sayısı, kişi sayısı gibi özelliklere sahip olan örneklemeler için Kruskal-Wallis tabosuna bakılır. Tabloda bulunan değer ile Kruskal-Wallis formülasyonunda elde edilen değer karşılaştırılır. Karşılaştırma sonunda elde edilen Kruskal-Wallis değeri tablo değerinden büyükse gruplar arasında denetim odağı bakımından anlamlı farklılık vardır. Eğer elde edilen Kruskal-Wallis değeri tablo değerinden küçük ise gruplar arasında denetim odağı bakımından anlamlı farkın olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak Kruskal-Wallis testi grupları ayrı ayrı ele almadan analiz ettiği için, elde edilen Kruskal-Wallis değeri tablo değerinden büyük olması durumunda seçilmiş tüm gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmamaktadır. Kruskal-Wallis testi iki ya da daha fazla grup varsa, bu gruplar arasındaki anlamlı farklılığı belirtir (Akyıldız, 2009).

Kruskal-Wallis testine uygun olarak bu çalışmanın hipotezleri;

H_0 : Farklı müzik tarzları etkisinde kişi başına düşen sipariş miktarları arasındaki fark anlamlı değildir.

H_1 : Farklı müzik tarzları etkisinde kişi başına düşen sipariş miktarları arasındaki fark anlamlıdır, şeklinde oluşturulmuştur.

3.6. Araştırmanın Sonuçları

Yapılan üç haftalık araştırma sonrasında ortaya çıkan veriler müziğin bireylerin tüketim harcamaları üzerinde etkili olduğu göstermektedir. Aşağıda her bir ürün grubuna dair analizler ve toplam ürünlerin tüketiminin müzik türü ile olan ilişkileri yer almaktadır.

Tablo 2: Türk Kahvesi Sipariş Analizi

	Üç Günlük Toplam Sipariş	Ortalama Sipariş/Gün	Müşteri Sayısı	Kişi Başı Ortalama Sipariş Sayısı
Pop Müzik	75	25	157	0,47
Klasik Müzik	91	30,3	162	0,55
Müzik Yok	91	30,3	171	0,51
Kruskal Wallis Testi (P Değeri)		0,735		0,561

Araştırmada üç farklı günde üç farklı müzik türünün etkisi altında mekana gelen müşterilerin Türk kahvesi tüketim miktarına bakıldığında, kişi başına düşen Türk kahvesi sipariş miktarının en çok klasik müziğin çalındığı zaman olduğu görülmektedir. Bu durumu sırasıyla müziğin çalınmadığı ve pop müziğin çalındığı zaman takip etmiştir. Matematiksel olarak klasik müziğin kişi başına düşen sipariş miktarını arttırdığı görünse de, Kruskal Wallis testine göre %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı farklılık ortaya çıkmamıştır.

Tablo 3: Espresso Bazlı Kahvelerin Sipariş Analizi

	Üç Günlük Toplam Sipariş	Ortalama Sipariş/Gün	Müşteri Sayısı	Kişi Başı Ortalama Sipariş Sayısı
Pop Müzik	59	19,7	157	0,37
Klasik Müzik	96	32,0	162	0,58
Müzik Yok	85	28,3	171	0,49
Kruskal Wallis Testi (P Değeri)		0,151		0,148

Türk kahvesine benzer şekilde espresso bazlı kahvelerin tüketiminde de kişi başına düşen ortalama sipariş miktarı klasik müziğin çaldığı zaman en yüksek çıkmıştır. Müziğin çalınmadığı zaman aralığında espresso bazlı kahvelerin miktarsal olarak en çok ikinci sırada tercih edildiği gözlemlenmiştir. Espresso bazlı kahvelerin en az tercih edildiği zaman aralığı ise pop müziğin çaldığı zaman olarak belirlenmiştir. Kruskal Wallis testine göre ise hem ortalama sipariş miktarı hem de kişi başına ortalama sipariş miktarı arasında %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı farklılık çıkmamıştır. Bu nedenle ortaya atılan hipotez reddedilmiştir.

Tablo 4: Tatlı Ürünlerin Sipariş Analizi

	Üç Günlük Toplam Sipariş	Ortalama Sipariş/Gün	Müşteri Sayısı	Kişi Başı Ortalama Sipariş Sayısı
Pop Müzik	92	30,7	157	0,58
Klasik Müzik	118	39,3	162	0,72
Müzik Yok	110	36,7	171	0,63
Kruskal Wallis Testi				
(P Değeri)		0,361		0,079

Tatlı ürünlerin tüketiminde kişi başına düşen ortalama sipariş miktarı en çok Espresso bazlı kahveler ve Türk kahvesinde olduğu gibi klasik müziğin çalındığı zaman olmuştur. Bu durumu müziğin çalınmadığı zaman takip etmiştir. Tatlı ürünlerin en az tercih edildiği zaman aralığı ise pop müziğin çalındığı zaman olmuştur. Kruskal Wallis testine göre kişi başına düşen ortalama sipariş miktarı %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı farklılık göstermiştir. Buna göre tatlı ürünlerde en fazla ortalama siparişin klasik müzikte en az ise pop müzikte olduğu istatistiksel olarak doğrulanmıştır.

Tablo 5: Tuzlu Ürünlerin Sipariş Analizi

	Üç Günlük Toplam Sipariş	Ortalama Sipariş/Gün	Müşteri Sayısı	Kişi Başı Ortalama Sipariş Sayısı
Pop Müzik	82	27,3	157	0,51
Klasik Müzik	118	39,3	162	0,72
Müzik Yok	110	36,7	171	0,63
Kruskal Wallis Testi				
(P Değeri)		0,27		0,058

Tuzlu ürünlerin tüketimine bakıldığında kişi başına düşen ortalama sipariş miktarı en çok diğer üç farklı üründe olduğu gibi klasik müziğin çalındığı zaman olmuştur. Bunu sırasıyla müziğin çalınmadığı zaman ve pop müziğin çalındığı zaman takip etmiştir. Matematiksel olarak klasik müziğin diğer müzik türlerine göre tuzlu ürünlerin tüketiminde en çok etkiye sahip olduğu görülmüştür. Tuzlu ürünlerde kişi başı ortalama sipariş miktarında ise Kruskal Wallis testine göre %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı farklılık çıkmıştır. Buna göre tuzlu ürünlerde kişi başına ortalama siparişin en çok klasik müzikte gerçekleştiği istatistiksel olarak geçerlidir.

Tablo 6: Toplam Sipariş Analizi

	Üç Günlük Toplam Sipariş	Ortalama Sipariş/Gün	Müşteri Sayısı	Kişi Başı Ortalama Sipariş Sayısı
Pop Müzik	303	101	157	1,93
Klasik Müzik	409	136	162	2,51
Müzik Yok	367	122	171	2,13
Kruskal Wallis Testi				
(P Değeri)		0,148		0,148

Dört farklı ürün kaleminin toplam sipariş analizlerine bakıldığında ise en çok sipariş miktarının yine klasik müziğin çaldığı zaman aralığında verildiği görülmektedir. Klasik müzikten sonra, müziğin çalınmadığı zaman aralığında müşteriler pop müziğin çaldığı zaman aralığına göre daha çok sipariş verirken, en az sipariş pop müziğin çalındığı zaman aralığında verilmiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Elde edilen verileri özetlemek gerekirse, klasik müzik belirlenen dört farklı ürün için en çok siparişin verildiği müzik türüdür. Aynı şekilde klasik müzikten sonra müziğin olmadığı durumda ise tüm ürünlerde müşteriler pop müziğe göre daha çok sipariş verirlerken, en az siparişin verildiği zaman aralığı ise pop müziğin çalındığı zaman olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar Milliman (1982; 1986), Areni ve Kim (1993), Wilson (2003), Nort ve Hardgreaves (1999) ve North vd. (2003)' ile benzer, Wilson (2003) ile tezatlık göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Davranışsal iktisat yaklaşımı, iktisat biliminin içine psikolojik unsurları ilave etmek üzerine kurulu bir yaklaşımdır. Diğer bir deyişle psikolojik faktörlerin bireylerin iktisadi davranışlarını nasıl şekillendirdiği konusuna odaklanır. Bu yaklaşım rasyonel birey varsayımına da eleştiriler getirerek, bireyin rasyonel davranmasını engelleyen sosyal, kültürel, kişisel ve psikolojik faktörler üzerinde durur.

Literatürde davranışsal iktisadi erken ve yakın dönem davranışsal iktisat olarak incelemek son derece yaygın bir yaklaşımdır. Erken dönem davranışsal iktisatçılar “uyarı” ve “tepki” kavramlarının bireyin karar alma sürecindeki etkisi üzerine yoğunlaşmışlardır. Herbert Alenxander Simon, George Katona, D.M. Lamberton ve Peter Earl erken dönem davranışsal iktisat akımına katkı sağlayan önemli isimlerdir. Yakın dönem davranışsal iktisat akımı ise rasyonellik kavramını sorgulayarak psikolojik unsurların iktisada dahil edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Paul Solvic, Richard Thaler, Duncon Luce, John B. Watson ve Clark Leonard Hull, Kahneman ve Tversky bu dönemin önemli isimleridir.

Tüketici davranışlarını açıklamaya yönelik teoriler de iktisat bilimi içinde önemli yer tutar. Kara-kutu modeli, ekonomik model, mikro ekonomik model, Freudian model, Pavlovian model, Veblen' in modeli gibi açıklayıcı modeller ile Asseal modeli Howard-Sheth modeli, Nicosia modeli ve Engel-Blackwell-Miniars modeli gibi tanımlayıcı modeller bu modellerden en önemlileridir. Ayrıca kişisel, sosyal, kültürel ve psikolojik faktörler tüketici davranışları üzerinde etkili olan önemli unsurlardır. Bu faktörlere ilave olarak psikolojik bir uyarıcı olan müziğin de tüketim üzerinde etkileri vardır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Literatürde müziğin tüketim kararları üzerindeki etkileri etkileyen çok sayıda çalışma olmasına rağmen, Türkiye için bu tür uygulamalı çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki söz konusu açığı kapatmaya katkı sağlamak üzere, bir saha çalışması ile farklı müzik türlerinin tüketim harcamalarını nasıl etkilediğini araştırmaktır. Saha araştırmasından elde edilen veriler Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Test sonuçları klasik müziğin matematiksel olarak seçilen tüm ürünlerde kişi başına düşen sipariş miktarını arttırdığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçların literatürdeki çalışmalarla tutarlı olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızın bazı kısıtları da vardır. Saha araştırması için seçilen il yoğun nüfusa sahip olmayan bir ildir. Seçtiğimiz il yerine daha büyük bir il seçilmesi sonucunda yapılacak olan analizin detaylandırılması muhtemeldir. Araştırmanın yapıldığı tarih aralığı, araştırmanın yapıldığı ilde nüfus yoğunluğunun en çok olduğu döneme denk gelmesinden dolayı seçilmiştir. Öncelikle saha araştırması küçük ölçekte bir işletmede yapılmıştır. Daha büyük bir işletmede yapılacak benzer bir çalışma hem veri, hem de gözlem sayısı açısından daha ayrıntılı sonuçlar verebilir. Ürün çeşitliliği, müzik türleri arttırılabilir. Müzik türlerinin belirlenmesinde Türkçe müzik yerine yabancı müziğin seçilmesinin nedeni, kitabevi/kafe tarzı işletmelere gelen müşterilerin yabancı müziğe karşı daha duyarlı olmasından dolayıdır. Daha fazlası restoranın konsepti, mekanın kokusu, menü içerikleri ve bir çok dışsal faktörünün göz önünde bulundurulduğu detaylı analizler yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akkuş Karkin, Gülşah ve Akkuş, Ülkü (2009). “Müziğin Tüketim Davranışı Üzerine Etkileri”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 32: 303-314.
- Akyıldız, Murat (2009). “Kruskal-Wallis Analizi Testi ve Bir SPSS Örneği: Kruskal Wallis Nasıl Yapılır?”, (<http://www.istatistik.gen.tr/?p=45>, 8.07.2019'de erişildi).
- Areni, Charles S. ve David, Kim (1993). “The Influence of Background Music on Shopping Behavior: Classical Versus Top-Forty Music in a Wine Store”. *Advances in Consumer Research* 20: 336-340.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Bruni, Luigino ve Sugden, Robert (2007). “The road not Taken: How Psychology was Removed from Economics and How It Might Be Brought Back”. *The Economic Journal* 117 (1): 146-173.
- Cömert, Yavuz ve Durmaz, Yakup (2006). “Tüketicinin Tatmini İle Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlere Bütünleşik Yaklaşım ve Adıyaman İlinde Bir Alan Çalışması”. *Journal of Yaşar University* 1 (4): 351-375.
- Çınar, Bengi B. (2011) “Satış Birimlerinde Seçilen Müziğin Etkileri: Eskişehir’ de Bir Araştırma”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 3 (1): 1-10.
- Dumludağ, D. (2015). “İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar”. *İktisat ve Psikoloji*. Ed. E. Ruben vd. Ankara: İmge Kitabevi. 31-49.
- Fettahlıoğlu, H. Seçil (2014). “Tüketicilerin Mağaza Atmosferinden Etkilenme Düzeylerinin Demografik Faktörler Açısından İncelenmesi”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 6 (11): 27-40.
- Frantz, Roger ve Leeson, Robert (2013). *Hayek and Behavioral Economics*. London: Palgrave Macmillan.
- Herrington, J. Duncan ve Capella, Louis M. (1996). “*Effects of Music In Service Environments: A Field Study*”. *Journal of Services Marketing* 10 (2): 26-41.
- Hui, Michael K., Dube, Laurette ve Chebat, Jean C. (1997). “*The Impact of Music on Consumer’s Reaction to Waiting for Services*”. *Journal of Retailing* 73 (1): 87-104.
- Kahneman, Daniel (2003). “*Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics*”. *American Economic Review* 93 (5): 1449-1475.
- Karakoç, Özlem (2018). “SPSS Eğitimleri 22-Kruskal-Wallis H Testi”, (<https://ozlemkarakocblog.wordpress.com/2018/06/13/spss-egitimleri-22-kruskal-wallis-h-testi-kruskal-willis-h-test/>, 8.07.2019’da erişildi).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kayaalp, İsa (2002). *İletişimde İnsan Dili*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Kellaris, James J ve Kent, Robert J. (1992). “*The Influence of Music on Consumers’ Temporal Perceptions: Does Time Fly When You’re Having Fun?*”. *Journal of Consumer Psychology 1 (4)*: 365-376.

Kırkbir, Fazıl, Cançelik, Mehmet ve Biçer, Emsal M. (2013). “Mağaza Müziklerinde Ses ve Beğenin Tüketiciler Üzerindeki Etkisi”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi 8*: 46-57.

Matsuyama, N. (2009). “Relativity of Alfred Marshall’s Psychological Research and Economics”, (<http://room409-1.ih.otaru-uc.ac.jp/~yss2009/papers/Matsuyama%2020090325.pdf>, 24.02.2018’de erişildi).

Milliman, Ronald E. (1982). “Using Background Music to Affect the Behavior of Supermarket Shoppers”. *The Journal of Marketing 46 (3)*: 86-91.

Milliman, Ronald E. (1986). “The Influence of Background Music on The Behavior of Restaurant Patrons”. *Journal of Consumer Research 13 (2)*: 286.289.

North, Adrian C. ve Hargreaves, David J. (1999). “Can Music Move People? The Effects of Musical Complexity and Silence on Waiting Time”. *Environment and Behavior 31 (1)*: 136-149.

North, Adrian C., Hargreaves, David. J. ve Shilcock, Amber (2003). “The Effect Of Musical Style on Restaurant Customers’ Spending”. *Environment Behavior 35 (5)*: 712-718.

Office of Fair Trading (2010). *The Impact of Price Frames on Consumer Decision Making*. London: Office of Fair Trading.

Oluç, Mehmet (1991). "Satın Alıcıların Davranışlarının Dinamikleri I". *Pazarlama Dünyası Dergisi 27(5)*.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Oakes, Steve (2000). “The Influence of the Musiccape within Service Environments”. *Journal of Services Marketing* 14 (7): 539-556.
- Odabaşı, Yavuz ve Barış, Gülfıdan (2016).Tüketici Davranışı. 16. Baskı. İstanbul: MediaCat.
- Paksoy, Mahmut ve Acar, Ahmet C. (1996). *Örgütsel İletişim*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Rabin, Matthew (1998). “Psychology and Economics”. *Journal of Economic Literature* 36 (1): 11-46.
- Ruben, Ester ve Dumludağ, Devrim (2015). “Davranışsal İktisadın Gelişimi”. *İktisat ve Toplum Dergisi* 58: 4-9.
- Sent, Esther M. (2004). “Behavioral Economics: How Psychology Made Its (Limited) Way Back Into Economics”. *History of Political Economy* 36 (4): 735-760.
- Smith, P. C. ve Curnow, R. (1966). “Arousal Hypothesis And The Effects Of Music On Purchasing Behavior”. *Journal of Applied Psychology* 50 (3): 255-256.
- Smith., Paul R. (1994). *Marketing Communication An İntegrated Approach*. Twice Limited. London: Kogan Page Limited.
- Spangenberg, Eric R., Grohmann, Bianca ve Sprott David E. (2005). “It’s Beginning to Smell (and Sound) a lot Like Christman: The Interactive Effects of Ambient Scent and Music in a Retail Setting”. *Journal of Business Research* 58: 1583-1589.
- Sweeney, Jillian C. ve Wyber, Fiona (2002). “The Role of Cognitions and Emotions in the Music-Approach-Avoidance Behavior Relationship”. *Journal of Service Marketing* 16 (1): 51-69.
- Tek, Ömer B. (1997). *Pazarlama İlkeleri*. 7 Baskı. İzmir: Cem Ofset ve Matbaacılık.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tenekecioğlu, Birol (2003). *Genel İşletme*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını 1268. Açık Öğretim Fakültesi Yayını 704.

Tomer, John F. (2007). “What is Behavioral Economics?”. *The Journal of Socio- Economics* 36 (3): 463-479.

Tokol, Tuncer (1994). *Pazarlama Yöntemi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

Wilson, Stephanie (2003). “The Effect of Music on Perceived Atmosphere and Purchase Intentions in a Restaurant”. *Psychology of Music* 31: 93-112.

Yalch, Richard F. ve Spangenberg, Eric R. (1990). “Effects of Store Music on Shopping Behavior” *Journal of Service Behavior* 4 (1): 31-39.

Yiğit, Asena G. (2018). “Davranışsal İktisadın Anlaşılmasına Yönelik Bir Literatür Taraması”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2): 161-190.

Yürük, Seyfullah (2017). *Davranışsal İktisat Bağlamında Tüketici Davranışlarının İncelenmesi: Örnek Çıpalama Uygulaması*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zafirovski, Milan (2001). “Max Weber’s Analysis of Marginal Utility Theory and Psychology Revisited: Latent Proposition in Economic Sociology and the Sociology of Economic”. *History of Political Economy* 33(3): 437-458.

EKLER

Ek 1: Araştırmada Çalınacak Şarkı Listeleri

Liste 1 (Pop Müzik)

1. George Michael- **Careless Whisper** (The Final albümü)
2. Culture Club – **The War Song** (Waking Up With The House On Fire albümü)
3. Beatles- **Love Me Do** (Please Please Me albümü)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

4. Scorpions- **Wind Of Change** (Crazy World albümü)
5. Bryan Adams- (**Everything I Do**) **I Do It For You** (Waking Up The Neighbours)
6. Madonna- **La Isla Bonita** (Celebration albümü)
7. Sandra- **Maria Magdalena** (18 Greatest Hits albümü)
8. Micheal Jackson- **Billie Jean** (Single Version) (Thriller Albümü)
9. Laura Branigan- **Self Control** (Self Control albümü)
10. Gloria Gaynor- **I Will Survive- Extended Version** (Music For Seventies albümü)
11. Modern Talking- **Brother Louie** (Ready For Romance)
12. Billy Ocean- **Caribbean Queen** (Here You Are: The Best Of Billy Ocean albümü)
13. Ricky Martin- **Livin' la Vida Loca** (Ricky Martin albümü)
14. Micheal Jackson- **Beat It - Single Version** (Micheal Jackson' s This Is It albümü)
15. Vaya Con Dios- **Nah Neh Nah** (Night Owls albümü)
16. Britney Spears- **Toxic** (In The Zone albümü)
17. The Beatles- **Hey Jude** (Please Please Me albümü)
18. Culture Club- **Karma Chameleon** (Colour By Numbers albümü)

Liste 2 (Klasik Müzik)

1. Beethoven- **Fur Elise** (Romantic Classical Music- Moment For For albümü)
2. Mozart- **Turkish March** (Best Of Piano For Babies: Beethoven, Bach,Mozart albümü)
3. Antonio Vivaldi- **Trio Sonato In D Minor, op.1 No:12,RV 63, La Follia** (Vivaldi: “ La Follia”, Sonate A Due Violini albümü)
4. Johann Sebastian Bach- **Erbarne Dich** (Matthauspassion, BWV 244 albümü)
5. London Symphony Orchestra- **Bolero (Ravel)** (Ravel: Bolero/Daphnis Et Chloe albümü)
6. George Frideric Handel- **Handel: Sarabande From Suite No11** (Piano Express- From Bach to Satie albümü)
7. The City of Praque Philharmonic Chamber Group- **Four Seasons Spring I Allegro feat. Vlastimil Kobre** (Vivaldi For Seasons albümü)
8. Glenn Morrison- **Beethoven Moonlight Sonata** (Classical Piano Pieces albümü)
9. Mozart Festival Orkestrası- **Senfoni No. 40 in G Major, KV 550: I. Molto Allegro** (Mozart: Sonfoni Nos. 40&41 albümü)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

10. Wolfgang Amadeus Mozart- **Fantasia in D Minor, K. 397** (Mozart: Piano Sonatas, Vol1)
11. Johann Sebastian Bach- **Choral “ Jesu, meine Freude” de la Cantate “ Herz und Mund Tat und Leben” en sol majeur** (Bach: Contemplation albümü)
12. Carlos Ambros, Gabriel Garcia Tello- **Bethoven’ s Silence** (Piano Collection albümü)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

TÜRKİYE'DE FİNANSAL KALKINMANIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

Rabia EFEÖĞLU¹

Özet

Günümüzde finansal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önemli bir rol oynamaktadır. Bunda piyasada sermayenin etkin kullanılması ve piyasaya sunulan kredi miktarının artması sonucu finansal yapının gelişmesinin önemli bir etkisi vardır. Çalışmada finansal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 1985-2017 dönemi için zaman serisi yöntemiyle incelenmiş, eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri yapılmıştır. Eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu, nedensellik testi sonucunda da finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, Finansal kalkınma, Toda- Yamamoto

Giriş

Finans piyasasında etkinliğinin artması ve bu piyasalarda çeşitli araç ve yöntemlerin kullanımının artması ile finans alanının genişlemesi sonucunda finans piyasalarının kalkınması sağlanmıştır (Erim, 2005: 23). Finans piyasalarının yaygınlaşması ekonomik büyümeye de etki edebilmektedir. Bu anlamda ekonomik büyüme ve finansal kalkınma arasında nasıl bir ilişki olduğunu üzerine dört farklı görüş vardır.

Birincisi 1966 yılında Patrick tarafından ortaya atılan arz öncülü (supply leading) hipotezidir. Arz öncülü yaklaşıma göre finansal kalkınmada gerçekleşecek ilerleme büyümeyi etkileyecektir ve bu da modern sektörlerin finansal araçları ile yapılacak, sonucunda da modern sektörle olan talebi artacaktır. Yani finansal kurumlar talep artışıyla kendilerini yenileyecekler ve mevcut talebi karşılayabilmek için de gelişim gösterecektir (Patrick, 1966:175-176).

¹ Araştırma Görevlisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Bölümü, rabia.efeoglu@ohu.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

İkincisi, talep takipli (demand following) hipotezdir ve arz öncülü yaklaşımının tersidir. Bu yaklaşıma göre, reel çıktı seviyesinin artması finansal araçlara olan talebi artıracaktır. Sermaye ve tasarruf sahiplerinin ihtiyaç duyduğu sermayeyi elde edebilmeleri için reel gelir düzeyinde meydana gelen artış finansal kurumlara ve araçlara olan talebi artırmaktadır. Finansal kurumlar artan talebi karşılayabilmek için finansal gelişimin artmasını sağlamaktadırlar (Patrick, 1966:175).

Üçüncüsü arz ve talep yönlü hipotezleri birleştirmektedir. Bu yaklaşıma göre bir ekonomide büyüme finansal kalkınmayı sağlamakta ve aynı zamanda finansal kalkınma da ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir(Türedi ve Berber, 2010:302-303).

Dördüncüsü finansal kalkınma ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olmadığını ortaya koymaktadır. 1988 yılında Lucas tarafından ortaya konulmuş ve finansal gelişimin ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olmayacağını ifade etmiştir (Lucas, 1988: 3-42).

Çalışmada ilk olarak finansal kalkınma ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkisi açıklanmaya çalışılmış, daha sonra ekonomik büyüme ve finansal kalkınma literatürüne değinilmiş, son olarak da ekonometrik analiz yapılarak sonuç sunulmuştur.

Literatür

Literatürde farklı ülkeler ve ekonometrik yöntemler kullanılarak finansal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Genel olarak kullanılan değişken ve döneme bağlı olarak aralarında olumlu bir etkileşimin olduğu görülmektedir.

Atje ve Jovanovic (1993), 94 ülke için panel veri analiz yöntemini kullanarak finansal kalkınma ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştirlerdir. Buna göre hisse senedi piyasasındaki gelişim ve ekonomiye açılan kredi oranlarındaki artış ekonomik büyümeyi artırmaktadır.

Jayarathne ve Strahan (...)ABD' de 1972-1992 dönemi için finansal gelişimin büyüme üzerine etkisini araştırmışlardır. Kredilerin artışının ekonomik büyümeyi hızlandıracağı sonucuna varmışlardır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Atamtürk (2004), Türkiye finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Granger Nedensellik testi yaparak finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin olduğunu belirtmiştir.

Enisan ve Olufisayo (2009) tarafından yapılan çalışmada ARDL analizi yapılarak 7 Afrika ülkesinde hisse senedinden ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliği olduğu bulunmuştur.

Nazlıoğlu vd. (2009) yaptıkları çalışmada özel sektöre verilen kredilerin büyümeyi olumlu yönde etkilediği fakat finansal gelişimin ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna varmışlardır.

Şen ve Pehlivan (2018) yaptıkları çalışmada finansal kalkınmanın iktisadi büyüme üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemişlerdir. Çalışmada 1985-2016 yılları için çeyrek dönemlik veriler kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Patrick tarafından ortaya atılan arz öncülüğü teorisini destekleyen sonuçlar bulunmuştur.

Metodoloji ve Veri

Çalışmada finansal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmektedir. 1985-2017 dönemini kapsayan çalışmada zaman serisi analiz yöntemi kullanılmıştır. Finansal kalkınma ve ekonomik büyüme ilişkisinde kalkınma göstergesi olarak kişi başına milli gelir (KBMG), Finansal kalkınma göstergesi olarak özel sektör kredi toplamının gayri safi yurt içi hasılaya oranı (OSK), M2 para arzının gayri safi yurt içi hasılaya oranı (M2) ve toplam mali varlık stoğunun gayri safi yurt içi hasılaya oranı (TMV) alınmıştır. KBMG bağımlı değişken olup TÜİK' ten alınırken; OSK, M2, TMV bağımsız değişkenlerdir ve Kalkınma Bakanlığı veri tabanından alınmıştır. Çalışmada öncelikle serilerin durağanlığına bakılmıştır. Bunun için Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testleri kullanılmıştır. Değişkenlerin durağanlığı sağlandıktan sonra değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığına ilişkin iz eşbütünlüşme testi yapılmış, sonrasında ise Toda-Yamamoto nedensellik analizi yapılmıştır.

Augmented Dickey Fuller ve Phillips- Perron testi zaman serisi analizlerinde değişkenlerin birim köke sahip olup olmadığını analiz eden bir testtir. Değişkenlerin durağan

olmaması durumunda seride sahte regresyon problemi olabileceği nedeniyle durağanlık testlerinin yapılması gerektiği belirtilmektedir (Sevüktekin ve Nargeleşkenler, 2007: 321-323).

ADF ve PP birim kök testleri kişi başına milli gelir, para arzı, toplam mali varlıklar ve özel sektör kredileri değişkenleri için yapılmıştır ve değişkenlere ait sonuçlar Tablo 1 'de sunulmuştur.

Tablo 1: Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips- Perron(PP) Birim Kök Testi Sonuçları

Augmented Dickey Fuller (ADF)										
DÜZEY DEĞER	Değişkenler	Sabit		Sabit + Trend		BİRİNCİ FARK	Sabit		Sabit + Trend	
		ADF Değeri	Olasılık	ADF Değeri	Olasılık		ADF Değeri	Olasılık	ADF Değeri	Olasılık
		LKBMG	-1.399	0.580	-2.346		0.405	-12.442	0.000	-12.470
M2/GSYİH	0.694	0.991	-2.254	0.455	-15.917	0.000	-16.231	0.000***		
TMV/GSYİH	-3.290	0.117	-1.376	0.421	-11.063	0.000	-11.025	0.000***		
ÖSK/GSYİH	-4.898	0.148	-4.896	0.417	-17.298	0.000	-17.232	0.000***		
Phillips-Perron (PP)										
DÜZEY DEĞER	Değişkenler	Sabit		Sabit + Trend		BİRİNCİ FARK	Sabit		Sabit + Trend	
		PP Değeri	Olasılık	PP Değeri	Olasılık		PP Değeri	Olasılık	PP Değeri	Olasılık
		LKMBG	-1.395	0.582	-2.258		0.453	-12.442	0.000	-12.477
M2/GSYİH	0.539	0.987	-2.227	0.469	-15.868	0.000	-16.642	0.000***		
TMV/GSYİH	-1.739	0.842	-1.452	0.409	-85.234	0.000	-96.585	0.000***		
ÖSK/GSYİH	-2.665	0.736	-2.685	0.416	-29.360	0.000	-29.805	0.000***		

NOT: *** değişkenlerin %1 anlam seviyesinde durağan olduğunu göstermektedir.

Analizde seriye ait değişkenlerin düzey değerinde yani $I(0)$ da durağan olmadıkları görülmektedir. Serilerin durağan hale getirilmesi için tüm değişkenlerin birinci farkı $I(1)$ alınmış ve değişkenler durağan hale getirilmiştir. Durağan hale gelen değişkenler için seride birim kökün olmadığını varsayan H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Durağanlık analizinden sonra VAR analizi ile değişkenlerin gecikme uzunluğu tespit edilmiş ve 2 olduğu görülmüştür. Seçilen gecikme uzunluğu eşbütünleşme testinde kullanılmıştır. Serilerin aynı derecede birinci

farkında I(1) durağanlık göstermeleri sonucu eşbütünleşme testi yapılmıştır. Eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2: Eşbütünleşme Testi

Eş bütünleşme Sayısı	İz Testi	%5 kritik değer	Olasılık
Hiç yok	55.889	47.856	0.004***
En çok bir tane	30.747	29.797	0.038***
En çok iki tane	9.697	15.494	0.304
En çok üç tane	1.495	3.841	0.221

Eşbütünleşme analizinde iz testinin kritik değerden büyük olması ve olasılık değerinin eşik değerlerde (%1, 5, %10) olması durumunda değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığını kabul eden H_1 hipotezi kabul edilir ve katsayıların anlamlı olduğu sonucuna varılır (Tarı, 2012: 435). Analiz sonucunda iz testi değeri 55.889, kritik değer olan 47.856'dan büyüktür. Eşbütünleşmenin olması değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edildikten sonra Hata Düzeltme Modeli (Vector Error Correction Model, VECM) tahmin edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönem denge varsayımı vardır. Ancak kısa dönemde bu uzun dönem dengesinden sapmalar oluşmaktadır. Ayrıca serilerin farkları alınarak durağan hale getirilmesi sonucu, serilerin verilerinde değer kayıpları oluşmuştur. Bu değer kayıpları da sonuçlar üzerinde olumsuz etki bırakabileceği uzun dönemde bu sapmaların ne kadarlık sürede yok olacağını belirlemek için Hata Düzeltme Modeli uygulanmıştır.

Tablo 3: Hata Düzeltme Modeli

Hata Düzeltme	D(KBMG)	D(M2)	D(ÖSK)	D(TMV)
Hata Düzeltme Katsayısı	-0.019	0.363	0.398	7.853
Standart Hata	0.026	0.188	0.241	1.849
T Hesaplanan Değeri	0.726	1.933	1.651	4.245

Tablo 3'te hata düzeltme modeli sonuçları yer almaktadır. Söz konusu verilerle kısa dönem içerisindeki uzun dönemden sapmaların kaç dönem içerisinde yeniden dengeye geleceği

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

1/ECM formülü sayesinde gerçekleştirilecektir. Katsayı değerinin anlamlı olabilmesi için 0 ile -1 aralığında bir değer almalıdır. Aynı zamanda t Hesaplanan Değerinin de 2'nin üzerinde bir değer alması gerekmektedir (Tarı, 2012: 435). ECM değeri 1'e ne kadar yakınsa uzun dönem dengesi o kadar kısa zamanda yakalanır. Hata sonuçlarına göre düzeltme katsayısı -0.019 bulunmuştur. Hata düzeltme parametresi istatistiksel olarak anlamlıdır ve negatiftir (-0.019). Hata düzeltme katsayısı GSYİH gözlenen değeriyle uzun dönem değeri arasındaki farkın her yıl yaklaşık olarak yüzde 1'inin ortadan kalktığı ve düzelmenin olup uzun dönem denge değerine varılabileceğini göstermektedir.

1995 yılında oluşturulan Toda-Yamamoto nedensellik analizi için Wald testi uygulanmaktadır. Değişkenlerin düzey değerlerinde VAR modeli oluşturulur. Böylece serilerin eş bütünleşme derecelerini belirlerken oluşan sorunlar yok edilir. Wald testinin dağılımı VAR modelinde bulunan gecikme sayısı (k) ve serilerin durağanlık derecesine (dmax) göre belirlenmektedir. İki değer belirlenmesiyle (k + dmax) seviyesinde Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanır.

Tablo 4: Toda- Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	Optimal Gecikme Uzunluğu (k+ d _{max})	Wald (χ^2)	Olasılık
M2 \neq LKBMG	2	3.496	0.146
LKBMG \neq M2	2	2.439	0.625
ÖSK\neqLKBMG	2	2.463	0.061*
LKBMG \neq ÖSK	2	2.103	0.699
TMV\neqLKBMG	2	3.472	0.001***
LKBMG \neq TMV	2	2.441	0.233

Not: *, **, *** sırasıyla %10 , %5, %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Toda- Yamamoto nedensellik analizi sonucunda özel sektör kredilerinden kişi başına milli gelire %10 anlam seviyesinde, toplam mali varlıklardan kişi başına milli gelire doğru %1 seviyesinde bir nedenselliğin olduğu görülmektedir.

Sonuç

Çalışmada 1985-2017 döneminde Türkiye ekonomisinde finansal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerine etkisi zaman serisi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Yapılan eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu, Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucunda ise özel sektör kredilerinden ve toplam mali varlıklardan kişi başına milli gelire doğru bir nedensellik olduğu saptanmıştır. Finansal kalkınmanın ekonomik büyümeyi etkilediği yapılan analizlerle desteklenmiştir. Finansal yapıyı oluşturan araç ve yöntemlerde meydana gelecek gelişmeler ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla ülke ekonomilerinde sağlam ve istikrarlı politikaların uygulanması sonucunda ekonomik gelişime sağlanacak, ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için de finansal kalkınmaya yönelik çalışmalar ve düzenlemeler gerekli olacaktır.

Kaynakça

- Atamtürk, B. (2004). "Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyümenin Nedensellik Yönü Üzerine Bir İnceleme (1975-2003)". *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Konferansları*, 46, 100-104.
- Atje, R. ve Jovanovic, B. (1993). "Stock Markets and Development". *European Economic Review*, 37(2-3), 635–637.
- Erim, N. ve Türk, A. (2005). "Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme". *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 21-45.
- Enisan, A. A. ve Olufisayo, A. (2009). "Stock Market Development and Economic Growth: Evidence from Seven Sub-Saharan African Countries". *Journal of Economics and Business*, 61(2), 162-171.
- Jayaratne, J. ve Philip, E. S. (1996). "The Finance-Growth Nexus: Evidence From Bank Branch Deregulation". *The Quarterly Journal of Economics*, 111(3), 639-670.
- Lucas, R. (1988). "On the Mechanics of Economic Development". *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Nazlıoğlu, Ş., Ege, İ. ve Bayrakdaroğlu, A. (2009). "Financial Development and Economic Growth: Cointegration and Causality Analysis for Turkey". *Banking and Finance Letters*, 1(2), 59-66.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Patrick, H.W. (1966). "Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries". *Economic Development and Cultural Change*, 14(2), 174-189.

Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2007). Nobel Yayın Dağıtım Ltd., Ankara.

Şen, A. ve Pehlivan, C. (2018). "The Relationship Between the Financial Development and Economic Growth: An Empirical Application for Turkey". *Journal of Academic Approaches*, 9(2), 109-123.

Tarı, R. (2012). Ekonometri, Umuttepe Yayınları, İzmit.

Türedi, S. ve Berber, M. (2010). "Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 301-316.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ORTAKLIĞA DAYALI KONUT FİNANSMAN SİSTEMİ İLE MORTGAGE FİNANSMAN SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Murat BERBEROĞLU¹

Özet

Konut edinimi bireyler için son derece önem arz eden bir husustur. Bu nedenle birçok insan tasarruflarını öncelikle ikamet edebilecekleri bir konut satın alma amacıyla kullanmaya çalışırlar. Ancak konut fiyatları normal gelire sahip bireylerin kısa süre tasarruf yaparak alabileceği tutardan çok daha yüksektir. Bu nedenle bireylere konut alımı için fon kaynağı sağlayacak çeşitli finansman sistemleri mevcuttur. Bunlardan en çok bilineni ve kullanılanı mortgage sistemidir. Buna ek olarak ortaklığa dayalı konut finansman sistemi de popüler olmaya başlamıştır. Bu noktadan hareketle çalışmada ortaklığa dayalı finansman sistemi ile mortgage finansman sistemlerinin maliyetleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sistemleri kullanmanın bireylere yüklediği maliyetler açısından yapılmıştır. Buna göre alınan örneklerde ortaklığa dayalı finansman sistemi kullanmanın daha maliyetli olacağı tespit edilmiştir.

COMPARISON OF PARTNERSHIP BASED FINANCE SYSTEM AND MORTGAGE FINANCE SYSTEM

Abstract

Housing acquisition is a very important issue for individuals. For this reason, many people try to use their savings primarily for the purpose of buying a house in which they can reside. However, housing prices are much higher than the amount that individuals with normal income can receive by saving for a short time. Therefore, there are various financing systems that provide funds for individuals to purchase housing. The most known and used of these mortgage system. In addition, the partnership-based housing finance system is becoming popular. From this point of view, the costs of the partnership based financing system and mortgage financing systems were compared. This comparison was made in terms of the costs imposed on individuals by using the systems. Accordingly, it was determined that using the partnership based financing system would be more costly in the samples taken.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İİBF, murat@artvin.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

1. Giriş

Köyden kente veya bir şehirlerden başka bir şehre göçün artması ve bunun sonucu büyüyen şehirler beraberinde yeni problemler getirmiştir. Bunlardan biri konut sorunu olmuştur. Köylerinden veya memleketlerinden başka yerlere giden kişiler burada ikamet etmek için yeni konulara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu dinamik yapı konut sektörünün gelişmesini sağlamaktadır. Yeni gelen kişiler genellikle şehirde alt ve orta gelir sınıfında yer almaktadırlar. Bu nedenle konut satın alım güçleri hayli kısıtlı olmaktadır. Bu durum konut yapan müteahhitlerin satışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bir tarafta konut ihtiyacı olan ancak doğrudan satın alacak kadar yeterli birikimi olmayan gurup diğer tarafta ise konut satmak isteyen grup yer almaktadır.

Bu açmaz için uzun vadeli konut finansman sistemi ile aşılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu konuda devletler ve özel sektör farklı çözümler sunmaya çalışmaktadır. Örneğin ülkemizdeki Toplu Konut İdaresi (TOKİ) devletin bu sorun ile ilgili uygulamaya koyduğu bir sistemdir. Bunun yanında bankacılık sistemi de konut finansmanı için uzun vadeli krediler sunarak bu alandaki sorunun çözümüne katkı sağlamaktadırlar. Bankacılık sistemi içerisindeki ticari bankalar yapmış oldukları finansman karşılığında faiz getirisi almaktadırlar. Bu durum özellikle faize karşı dini hassasiyetleri olan kişiler için problem olmaktadır. Faizsiz bankacılık alanında faaliyet gösteren katılım bankalarının müşterilerine ticari bankalardan daha uygun imkân sunmamaları ve ayrıca kâr payı adı altında alının ücretin mevcut faiz oranları ile çok bağlantılı bir şekilde değişmesi belli kesim tarafından şüphe ile karşılanmaktadır. Ayrıca yine aynı finansal sistem içerisinde çalışmalarını nedeniyle de katılım bankalarının da hesaplarına bir yerde faiz getirisi eklenebileceği vatandaşlarda ayrı bir şüphe uyandırmaktadır. Bu nedenlerle ötürü belli bir kesim katılım bankalarının faizsiz bankacılık uygulamaları üzerine tedirgin olmaktadır.

Devletin bu alanda faaliyet gösteren TOKİ'nin de istenilen yer ve zamanda herkese hitap edememesi nedeniyle etkisi sınırlı kalmaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü toplumda farklı alternatif bir sistem arayışı yaratmaktadır. Bu noktadan hareketle ortaklığa dayalı konut finansman sistemi² son yıllarda önemi daha da artan bir sistem haline gelmektedir.

² Farklı çalışmalarda İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Modeli, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi, Elbirliği Sistemi gibi farklı isimlerle kullanılabilir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bu sitemdeki firmalar müşterilerine aracılık hizmeti sunarak karşılığında organizasyon ücreti tahsil etmektedirler. Bu bağlamda belli sayıda kişiyi bir araya getirerek her birinden toplanan para genellikle her ay bir kişinin ihtiyacını karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. Sistemde fon talep edenler ve aracı kurum olmak üzere iki grup vardır. Sisteme fon arz ederek buradan gelir elde etmeye çalışan grup bulunmamaktadır. Ayrıca grupta kişilerin toplam ödedikleri para ile tahsil ettikleri para miktarı aynı olması nedeniyle faizsiz bir sistem olarak isimlendirilmektedir. Bu sistem uzun zamandır Almanya’da uygulanan yapı tasarrufları sistemi gibidir (Kılıç, 2007). Ancak bu kuruluşlar ülkemizde bankalar gibi bir yasal düzenlemeye tabi değildir. Almanya’da faaliyet gösteren yapı tasarrufu firmaları da banka gibi faaliyet gösteren ancak gerçekte banka olmayan bir yapıya sahiptirler (Kılıç, 2007). Ülkemizdeki firmalardan farkı orada bu kuruluşlar, bankaları denetleyen kurumun denetimindedir. Ülkemizde ise hali hazırda bir denetim mevcut değildir. Bu durum da bizi gölge bankacılık faaliyetlerine getirmektedir.

Uluslararası Finansal İstikrar Kurulu (FSB³), gölge bankacılığı “normal bankacılık sistemi dışındaki kurum ve faaliyetleri içeren kredi aracılığı” olarak tanımlamaktadır (FSB Global Shadow Banking Monitoring Report, 2012). Bu kuruluşlar temel bankacılık alanında faaliyet gösteren ancak bankalar gibi herhangi bir düzenlemeye tabi olmayan kuruluşlardır. Gölge bankacılık 2016 yılın sonu itibarıyla dünya finans piyasaların %13.2’sini oluşturmaktadır. Bu oran 2016 yıl sonu itibarıyla ülkemizde %4,8 olarak gerçekleşmiştir (FSB Global Shadow Banking Monitoring Report, 2018). Bu bağlamda bu alanda faaliyet gösteren firmaların da gölge bankacılık faaliyeti gerçekleştirdikleri söylenebilir (Okur, Çatıkkaş, Ersoy, 2018).

2. Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Sistemi

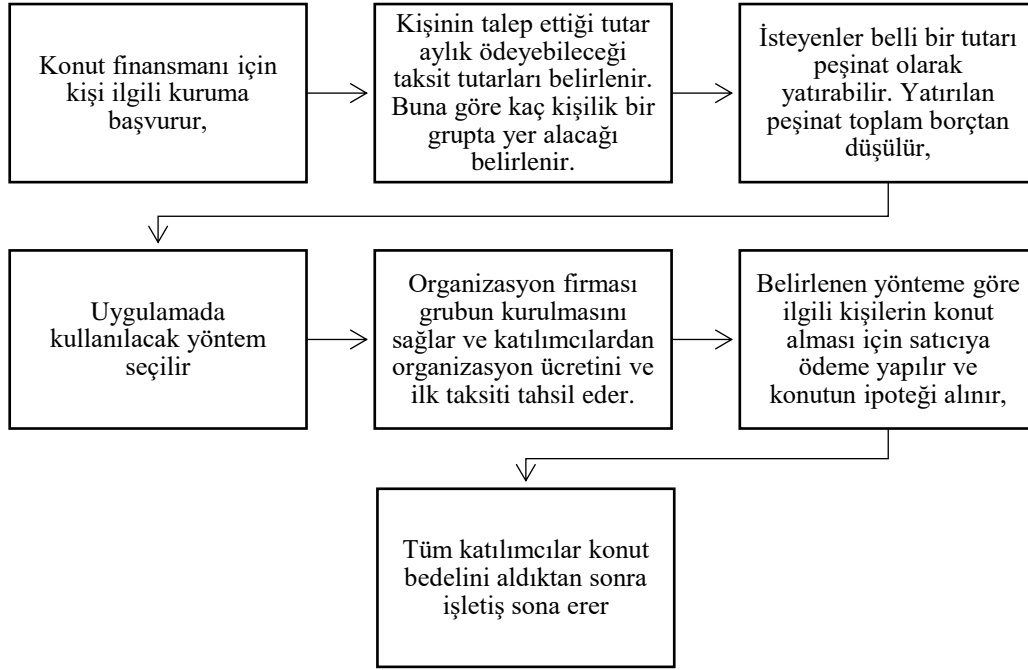
Bu sistem ülkemizde ilk olarak 1990’lı yılların başında otomobil alanı uygulanmaya başlanmıştır. Sistem 2000’li yıllardan sonra konut alanında oluşan kaynak ihtiyacının karşılanması amacıyla bu alanda da faaliyet göstermeye başlamıştır.

Sistemin temel mantığı belli sayıdaki insanın bir araya gelerek bir grup oluşturmasına dayanmaktadır. Grup üyeleri her ay belli bir tutardaki parayı havuza yatırmakta ve toplanan para ile bir kişinin konut ihtiyacı karşılanmaktadır. Ödemeler gruptaki son kişi de konut sahibi olana kadar devam etmektedir. Dolayısıyla normal şartlarda gruptaki kişi sayısı ödenecek taksit sayısına eşittir. Ancak bu konu uygulamada bazı farklılıklara tabi olabilmektedir. Burada firma

³ Financial Stability Board

grubun oluşması, paraların düzenli toplanması, ilgili kişiye aktarılması gibi organizasyona ait işlemleri yürütmektedir. Bu faaliyetleri nedeniyle de grup üyelerinden organizasyon ücreti tahsil etmektedir. Kurumun temel gelir kaynağını tahsil etmiş olduğu bu organizasyon ücretleri oluşturmaktadır. Organizasyonun işleyişi aşağıdaki şemada gösterilmiştir.

Şekil 1. Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Sistemi İşleyiş Şeması

Sistemin işleyişinde ödenecek taksitler ve dahil olunacak grup belirlendikten sonra evin teslim tarihi belirlenmektedir. Bu durum için birkaç yöntem sunulmaktadır. Sistemin işleyişi içinde bu konudaki yöntemler genel olarak şöyledir;

1. Çekilişli Sistem
2. Sıra tespitli Sistem
3. Vade ortası Sistem
4. Esnek ödeme sistemi

Çekilişli sistemde belirli periyotlarda (aylık, 3 aylık veya 6 aylık) ödeme yapılacak kişinin belirlenmesi adına çekiliş yapılmaktadır. Çekiliş sonucunda belirlenen kişi veya kişiler için ödeme gerçekleştirilmektedir. Sıra tespitli sistem iki şekilde uygulanmaktadır. Bunlardan grup oluşturulduktan hemen sonra kişilerin ödeme alacakları sıraların belirlenmesi için sıra tespiti çekilişli yapılmaktadır. Bir başka yöntem ise gruptaki kişilere belirli sıralar sunulmakta ve

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

bunlardan bir tanesinin seçilmesi istenmektedir. Bu yöntemlerle sırası belirlenen kişinin sırası geldiğinde ödemesi gerçekleştirilmektedir. Vade ortası sistemde ise grup üyeleri ödemelerini belirlenen vadenin ortasında almaktadırlar. Esnek ödemeli sistemde ise grup üyeleri belirli bir ödeme periyoduna bağlı kalmadan ödemelerini gerçekleştirmektedirler. Bu sistemde kişinin yatırması gereken asgari tutarın yatırılması sonucunda ödemesi gerçekleşmektedir. Ek olarak tüm bu yöntemler peşinatlı veya peşinatsız olarak kullanılabilirler.

Ayrıca yapılan ödeme tutarının belirlenmesi için kullanılan başlıca yöntemler ise şöyledir;

- Vade boyunca sabit tutarda ödeme yöntemi,
- Yıllık sabit artışlı ödeme yöntemi,
- Kira destekli ödeme yöntemi,
- Konut alımı sonrası artan tutarda ödeme yöntemi,
- Tüfe endeksli ödeme yöntemi,
- Konut değer endeksli tasarruf yöntemi

Bu yöntemler grup üyelerinin ödeme tutarlarının belirlenmesi adına farklı firmaların kullandıkları başlıca yöntemlerdir.

Firmalar yapmış oldukları bu organizasyon için %6,9 ile %12,9 arasında organizasyon ücretini tahsil etmektedirler. Konu ile ilgili bilgilerine ulaşılan firmalar içerisinde bir firma haricindeki tüm firmalar bu ücreti ödeme dönemi başında peşin olarak tahsil etmektedirler. Yalnızca bir firma organizasyon ücretini grup üyesinin evini teslim ettikten sonra taksitler halinde tahsil etmektedir.

Bu alanda başlangıçta çok az miktarda firma faaliyet gösterirken bu firmaların sayısı her geçen gün daha da artmaktadır. Bu yüksek artış hızında alanla ilgili yasal bir düzenlemenin olmamasının da etkisi büyüktür. Yapılan kısa bir inceleme sonucunda bu alanda faaliyet gösteren 20 firmanın internet sitesine ulaşılmıştır. Bu firmalar;

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 1. Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Sistemi Firmaları

Sıra No	Firma İsmi	İnternet Sitesi
1	Eminevim	https://www.eminevim.com/
2	Fuzulev	https://www.fuzulev.com/
3	Finansevim	https://www.financevim.com.tr/
4	Birevim	https://www.birevim.com/
5	Katılmevim	https://www.katilimevim.com.tr/
6	Destekvim	https://www.destekvim.com/
7	Birikimevim	https://www.birikimevim.com/
8	Kolayevim	https://www.kolayevim.com/
9	Tasarruf AŞ (Tasarrufevim)	https://www.tasarruf.com.tr/
10	Vakıfevim	https://www.vakifevim.com/
11	İkizlerevim	https://www.ikizlerevim.com/
12	İktisatevim	http://www.iktisatevim.com.tr/
13	Zenevim	https://www.zenevim.com/
14	Hedefevim	https://hedefevim.com/index.php
15	Benimevim	https://www.benimevim.com.tr/
16	Vizyonevim	https://www.vizyonevim.com.tr/default.aspx
17	Yaşamevim	https://www.yasamevim.com.tr/
18	Aileevim	https://www.aileevim.com/
19	Morevim	http://www.morevim.com/
20	Petekevim	http://www.petekevim.com/

Bu alan ile ilgili basında çıkan bilgilere göre 2018 yılındaki sektör büyüklüğünün 250 milyon TL olduğu ve bu rakamın 2019 yılında 400 milyon TL'ye çıkacağı belirtilmektedir. Ayrıca oluşan talebin %35'inin İstanbul'dan olduğu belirtilmiştir (<http://www.tapudayiz.com>).

Ayrıca ülkemizde faiz oranlarının bir müddet yükselmesi, bankaların konut kredisi verirken uyguladıkları aşırı prosedür, çeşitli finans kuruluşları ile problem yaşayıp bankacılık sisteminden kredi alma imkanı bulunmayanların artması ve sistemin faize bağlı olmadan çalışması gibi etkenler bu sistemi son zamanlarda daha da popüler hale getirmektedir.

Bu noktadan hareketle çalışmada bu firmalardan konut için finansal destek alma ile bankacılık sistemi üzerinden finansal destek alma arasındaki maliyet durumu incelenecektir.

3. Literatür Araştırması

Bu konuda ülkemizde yapılan çalışmalar genel olarak iki kategoriye ayrılabilir. Bunlar firmaların fıkhi açıdan uygunluğunu araştıran ve ilahiyat alanındaki çalışmalar ile finansal sistem içerisindeki yeri, maliyeti ve diğer firmalar ile karşılaştırılmasının yapıldığı finans alanındaki çalışmalardır. Her iki alanda da konu ile ilgili yapılmış çok az çalışmaya ulaşılmıştır.

Yapılan inceleme sonucunda konu hakkında yapılan araştırmaları gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Sistemi İle ilgili Yapılmış Araştırmalar

Yazar(lar)	Yıl	Konu	Sonuç
Akpolat	2018	Konut Satın Alma Maliyet Analizleri: Bankalar - Katılım Bankaları- Elbirliği Sistemi Karşılaştırması	Sisteminin bazı durumlarda banka konut kredisinden daha avantajlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ergüven	2014	Elbirliği sistemini araştırmak ve müşterilerin Elbirliği sistemi tercihlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu tespit etmek	Bu sistemin tercihinde Faizsiz olması, Müşteri ilişkileri ve Güven gibi unsurların etkili olduğunu tespit etmişlerdir.
Ergüven ve Kaya	2016	Elbirliği sisteminin nasıl bir sistem olduğu, sistemin nasıl işlediğini ve günümüzde artarak önem kazanmasının sebeplerini tespit etmek	Sistem tercihinde etkili olan sebepler tespit edilip önem derecelerine göre sıralanmışlardır.
Eroğlu ve Erdaş	2017	faiz ödemedi konut sahibi olmak isteyen ve kendi konutlarını satın almak isteyen bu kesime ortaklığa dayalı konut finansman ödeme seçenekleri sunmaktır	Çalışmada ele alınan modelin geri ödemelerinin ilk u adedinin miktarı müşteri tarafından belirlendiği bir konut finansman modeli geliştirilmiştir.
Eroğlu ve Özdemir	2012	Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Modeli incelenerek geri ödeme modeli araştırılmaya çalışılmıştır.	Çalışmada geri ödemelerin parçalı geometrik değişimli seri olması durumunda, ortaklığa dayalı konut finansman modelinin genel formülleri geliştirilmiştir.
Kurt	2019	Elbirliği sistemini tanıtmak ve incelemek	Elbirliği modelinin, katılım bankaları tarafından uygulanmasının klasik bankacılık yöntemlerine göre daha avantajlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kılıç	2007	Yapı tasarruf sandıkları sisteminin gelişimi, Almanya'da islemesi ve Türkiye'de kurulması çalışmaları	Yapı tasarruf sistemi modeli kimi önlemlerle üst ve orta gelir gruplarının kredi sorununu çözebilecek bir sistemdir olduğu sonucuna varılmıştır.
Okur vd.	2018	Çalışmada Türkiye'de uygulanmakta olan tasarrufa dayalı faizsiz finansman modeli incelenmektedir.	Düzenleyici otorite tarafından acilen düzenleneme yapılmasına ihtiyaç olduğu ve düzenlemelerin özellikle lisanslama ve denetim konularında olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
Tekerek	2013	Elbirliği Sistemini incelemek ve araştırmaktır.	Sistemin gelecek vadettiği, tercih sebebinin faizsiz olması, devlet güvencesinde olmaması olumsuz duruma neden olması gibi sonuç elde edilmiştir.

Yukarıda bahsedilen çalışmalara ek olarak Gül (2005), Kumbasar (2016), Ulev vd (2017), Akyüz (2018) ve Birsin-Ötegeçeli (2019) gibi araştırmacılar bu konuyu İslami açıdan değerlendirmişlerdir.

4. Metodoloji

4.1. Araştırmanın Amacı, Hipotezi ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı ülkemizde son yıllarda daha da popülerleşen ortaklığa dayalı konut finansman yöntemiyle, ticari bankaların uyguladıkları mortgage sistemi yöntemlerinin kullanıcılara yüklediği maliyet açısından incelenmesidir. Bu bağlamda ortaklığa dayalı konut finansman yöntemi firmaları faizsiz bankacılık yaptıkları ve normal konut kredisinden çok daha düşük maliyetle kişileri konut sahibi yaptıklarını iddia etmektedirler. Bu konunun araştırılması amacıyla oluşturulan hipotez;

H₁: Ortaklığa dayalı konut finansman yöntemiyle konut satın alma mortgage sistemine göre daha az maliyetlidir.

Oluşturulan bu hipotezin incelenebilmesi amacıyla çalışmada öncelikle bu alanda çalışan firmalar belirlenmiş ve bu firmaların internet sitelerinden konut finansman sistemi ile ilgili yayınlamış oldukları ilgili sayısal veriler toplanmıştır. Bu alanda faaliyet gösteren 20 adet firmanın internet sitesine ulaşılmıştır. Bu firmaların internet sitelerinde yapılan inceleme sonucunda sadece 7 adet firmanın internet sitesinde sistemin işleyişi ile ilgili sayısal veriler

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

bulunmuştur. Elde edilen bu veriler içinde bir firma ile iletişime geçilerek sistem içerisinde uyguladıkları üç yöntem ile ilgili veri alınmıştır. Bu verilere ilave olarak Halk Bankası internet sitesinden konut finansmanı ile ilgili sayısal veriler elde edilmiştir. Sayısal verileri toplanın bu iki sistem fayda maliyet analiz yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır.

4.2 Analiz ve Bulgular

Elde edilen bilgiler neticesinde 150.000₺ değerinde ve 60 ay vadeli finansman kaynağı kullanmak için üç farklı yöntem ve bu yöntemlere ait ödeme tabloları aşağıda verilmiştir. İlk olarak kira yardımlı çekilişli sistem ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Kira Yardımlı Çekilişli Sistem Ödeme Tablosu

Aylar	Anapara	Normal Aidat	Kira Yardımı	Taksit Tutarı	Kalan Değer
1	150.000 ₺	2.500 ₺	0 ₺	2.500 ₺	147.500 ₺
2	147.500 ₺	2.500 ₺	150 ₺	2.350 ₺	145.150 ₺
3	145.150 ₺	2.500 ₺	-158 ₺	2.342 ₺	142.808 ₺
4	142.808 ₺	2.500 ₺	-166 ₺	2.334 ₺	140.474 ₺
5	140.474 ₺	2.500 ₺	-174 ₺	2.326 ₺	138.148 ₺
6	138.148 ₺	2.500 ₺	-182 ₺	2.318 ₺	135.831 ₺
7	135.831 ₺	2.500 ₺	-190 ₺	2.310 ₺	133.521 ₺
8	133.521 ₺	2.500 ₺	-198 ₺	2.302 ₺	131.219 ₺
9	131.219 ₺	2.500 ₺	-206 ₺	2.294 ₺	128.926 ₺
10	128.926 ₺	2.500 ₺	-215 ₺	2.285 ₺	126.640 ₺
11	126.640 ₺	2.500 ₺	-223 ₺	2.277 ₺	124.363 ₺
12	124.363 ₺	2.500 ₺	-231 ₺	2.269 ₺	122.094 ₺
13	122.094 ₺	2.500 ₺	-239 ₺	2.261 ₺	119.832 ₺
14	119.832 ₺	2.500 ₺	-247 ₺	2.253 ₺	117.579 ₺
15	117.579 ₺	2.500 ₺	-255 ₺	2.245 ₺	115.334 ₺
16	115.334 ₺	2.500 ₺	-263 ₺	2.237 ₺	113.097 ₺
17	113.097 ₺	2.500 ₺	-271 ₺	2.229 ₺	110.868 ₺
18	110.868 ₺	2.500 ₺	-279 ₺	2.221 ₺	108.647 ₺
19	108.647 ₺	2.500 ₺	-287 ₺	2.213 ₺	106.434 ₺
20	106.434 ₺	2.500 ₺	-295 ₺	2.205 ₺	104.229 ₺
21	104.229 ₺	2.500 ₺	-303 ₺	2.197 ₺	102.032 ₺
22	102.032 ₺	2.500 ₺	-311 ₺	2.189 ₺	99.844 ₺
23	99.844 ₺	2.500 ₺	-319 ₺	2.181 ₺	97.663 ₺

FSECON
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

24	97.663 ₺	2.500 ₺	-327 ₺	2.173 ₺	95.490 ₺
25	95.490 ₺	2.500 ₺	-336 ₺	2.165 ₺	93.326 ₺
26	93.326 ₺	2.500 ₺	-344 ₺	2.156 ₺	91.169 ₺
27	91.169 ₺	2.500 ₺	-352 ₺	2.148 ₺	89.021 ₺
28	89.021 ₺	2.500 ₺	-360 ₺	2.140 ₺	86.881 ₺
29	86.881 ₺	2.500 ₺	-368 ₺	2.132 ₺	84.749 ₺
30	84.749 ₺	2.500 ₺	-376 ₺	2.124 ₺	82.624 ₺
31	82.624 ₺	2.500 ₺	-384 ₺	2.116 ₺	80.508 ₺
32	80.508 ₺	2.500 ₺	-392 ₺	2.108 ₺	78.400 ₺
33	78.400 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	75.600 ₺
34	75.600 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	72.800 ₺
35	72.800 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	70.000 ₺
36	70.000 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	67.200 ₺
37	67.200 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	64.400 ₺
38	64.400 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	61.600 ₺
39	61.600 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	58.800 ₺
40	58.800 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	56.000 ₺
41	56.000 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	53.200 ₺
42	53.200 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	50.400 ₺
43	50.400 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	47.600 ₺
44	47.600 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	44.800 ₺
45	44.800 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	42.000 ₺
46	42.000 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	39.200 ₺

Tablo 3. Devamı

Aylar	Anapara	Normal Aidat	Kira Yardımı	Taksit Tutarı	Kalan Değer
47	39.200 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	36.400 ₺
48	36.400 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	33.600 ₺
49	33.600 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	30.800 ₺
50	30.800 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	28.000 ₺
51	28.000 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	25.200 ₺
52	25.200 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	22.400 ₺
53	22.400 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	19.600 ₺
54	19.600 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	16.800 ₺
55	16.800 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	14.000 ₺
56	14.000 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	11.200 ₺

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

57	11.200 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	8.400 ₺
58	8.400 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	5.600 ₺
59	5.600 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	2.800 ₺
60	2.800 ₺	2.500 ₺	300 ₺	2.800 ₺	0 ₺
Organizasyon Ücreti (indirimli) - Peşin				10.500 ₺	
Kira Yardımı				8.400 ₺	
Teslim Aralığı				6 - 42 ay arası	
Teslimat				33. Ay	

Tabloda 60 ay vadeli ve 150.000₺ için uygulanan sistemde 33. Ay konut bedelinin tahsili ile ilgili ödeme planına ait veriler verilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere sisteme giriş için ilk taksitle birlikte 10.500₺ ödemeniz gerekmektedir. Bu örnekte kişinin firmaya ödediği 10.500₺ onun sistemden yararlanma maliyeti olmaktadır.

Diğer iki seçenekler ise Tasarruflu Erken Teslim modeli ile Sabit tasarruflu teslim modelidir. Her iki modelde de konut tesliminden sonra taksitler artmakta ve bu artış nedeniyle ödeme sayısı azalmaktadır. Tasarruflu Erken Teslim modelinde taksitler her ay %0,7 oranında artarken diğer modelde ise teslim tarihine kadar sabit olarak devam etmekte, teslim tarihinde bir kez artıktan sonra vade sonuna kadar yine sabit olarak devam etmektedir.

Tablo 4. Tasarruflu Erken Teslim Modeli ve Sabit Tasarruflu Teslim Modeli ödeme Tabloları

Tasarruflu Erken Teslim Modeli				Sabit Tasarruflu Teslim			
Aylar	Anapara	Taksit Tutarı	Kalan Değer	Aylar	Anapara	Taksit Tutarı	Kalan Değer
1	150.000 ₺	2.500 ₺	147.500 ₺	1	150.000 ₺	2.500 ₺	147.500 ₺
2	147.500 ₺	2.518 ₺	144.983 ₺	2	147.500 ₺	2.500 ₺	145.000 ₺
3	144.983 ₺	2.535 ₺	142.447 ₺	3	145.000 ₺	2.500 ₺	142.500 ₺
4	142.447 ₺	2.553 ₺	139.895 ₺	4	142.500 ₺	2.500 ₺	140.000 ₺
5	139.895 ₺	2.571 ₺	137.324 ₺	5	140.000 ₺	2.500 ₺	137.500 ₺
6	137.324 ₺	2.589 ₺	134.735 ₺	6	137.500 ₺	2.500 ₺	135.000 ₺
7	134.735 ₺	2.607 ₺	132.128 ₺	7	135.000 ₺	2.500 ₺	132.500 ₺
8	132.128 ₺	2.625 ₺	129.503 ₺	8	132.500 ₺	2.500 ₺	130.000 ₺
9	129.503 ₺	2.643 ₺	126.860 ₺	9	130.000 ₺	2.500 ₺	127.500 ₺
10	126.860 ₺	2.662 ₺	124.198 ₺	10	127.500 ₺	2.500 ₺	125.000 ₺
11	124.198 ₺	2.681 ₺	121.517 ₺	11	125.000 ₺	2.500 ₺	122.500 ₺
12	121.517 ₺	2.699 ₺	118.818 ₺	12	122.500 ₺	2.500 ₺	120.000 ₺
13	118.818 ₺	2.718 ₺	116.099 ₺	13	120.000 ₺	2.500 ₺	117.500 ₺

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

14	116.099 ₺	2.737 ₺	113.362 ₺	14	117.500 ₺	2.500 ₺	115.000 ₺
15	113.362 ₺	2.756 ₺	110.606 ₺	15	115.000 ₺	2.500 ₺	112.500 ₺

Tablo 4. Devamı

Tasarruflu Erken Teslim Modeli				Sabit Tasarruflu Teslim			
Aylar	Anapara	Taksit Tutarı	Kalan Değer	Aylar	Anapara	Taksit Tutarı	Kalan Değer
16	110.606 ₺	2.776 ₺	107.830 ₺	16	112.500 ₺	2.500 ₺	110.000 ₺
17	107.830 ₺	2.795 ₺	105.035 ₺	17	110.000 ₺	2.500 ₺	107.500 ₺
18	105.035 ₺	2.815 ₺	102.220 ₺	18	107.500 ₺	2.500 ₺	105.000 ₺
19	102.220 ₺	2.834 ₺	99.385 ₺	19	105.000 ₺	2.500 ₺	102.500 ₺
20	99.385 ₺	2.854 ₺	96.531 ₺	20	102.500 ₺	2.500 ₺	100.000 ₺
21	96.531 ₺	2.874 ₺	93.657 ₺	21	100.000 ₺	2.500 ₺	97.500 ₺
22	93.657 ₺	2.894 ₺	90.762 ₺	22	97.500 ₺	2.500 ₺	95.000 ₺
23	90.762 ₺	2.915 ₺	87.848 ₺	23	95.000 ₺	2.500 ₺	92.500 ₺
24	87.848 ₺	3.460 ₺	84.388 ₺	24	92.500 ₺	3.100 ₺	89.400 ₺
25	84.388 ₺	3.484 ₺	80.903 ₺	25	89.400 ₺	3.100 ₺	86.300 ₺
26	80.903 ₺	3.509 ₺	77.395 ₺	26	86.300 ₺	3.100 ₺	83.200 ₺
27	77.395 ₺	3.533 ₺	73.861 ₺	27	83.200 ₺	3.100 ₺	80.100 ₺
28	73.861 ₺	3.558 ₺	70.303 ₺	28	80.100 ₺	3.100 ₺	77.000 ₺
29	70.303 ₺	3.583 ₺	66.721 ₺	29	77.000 ₺	3.100 ₺	73.900 ₺
30	66.721 ₺	3.608 ₺	63.113 ₺	30	73.900 ₺	3.100 ₺	70.800 ₺
31	63.113 ₺	3.633 ₺	59.479 ₺	31	70.800 ₺	3.100 ₺	67.700 ₺
32	59.479 ₺	3.659 ₺	55.821 ₺	32	67.700 ₺	3.100 ₺	64.600 ₺
33	55.821 ₺	3.684 ₺	52.137 ₺	33	64.600 ₺	3.100 ₺	61.500 ₺
34	52.137 ₺	3.710 ₺	48.426 ₺	34	61.500 ₺	3.100 ₺	58.400 ₺
35	48.426 ₺	3.736 ₺	44.690 ₺	35	58.400 ₺	3.100 ₺	55.300 ₺
36	44.690 ₺	3.762 ₺	40.928 ₺	36	55.300 ₺	3.100 ₺	52.200 ₺
37	40.928 ₺	3.789 ₺	37.140 ₺	37	52.200 ₺	3.100 ₺	49.100 ₺
38	37.140 ₺	3.815 ₺	33.325 ₺	38	49.100 ₺	3.100 ₺	46.000 ₺
39	33.325 ₺	3.842 ₺	29.483 ₺	39	46.000 ₺	3.100 ₺	42.900 ₺
40	29.483 ₺	3.869 ₺	25.614 ₺	40	42.900 ₺	3.100 ₺	39.800 ₺
41	25.614 ₺	3.896 ₺	21.719 ₺	41	39.800 ₺	3.100 ₺	36.700 ₺
42	21.719 ₺	3.923 ₺	17.796 ₺	42	36.700 ₺	3.100 ₺	33.600 ₺
43	17.796 ₺	3.950 ₺	13.845 ₺	43	33.600 ₺	3.100 ₺	30.500 ₺
44	13.845 ₺	3.978 ₺	9.867 ₺	44	30.500 ₺	3.100 ₺	27.400 ₺
45	9.867 ₺	4.006 ₺	5.861 ₺	45	27.400 ₺	3.100 ₺	24.300 ₺
46	5.861 ₺	4.034 ₺	1.827 ₺	46	24.300 ₺	3.100 ₺	21.200 ₺

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

47	1.827 ₺	1.827 ₺	0 ₺	47	21.200 ₺	3.100 ₺	18.100 ₺
				48	18.100 ₺	3.100 ₺	15.000 ₺
				49	15.000 ₺	3.100 ₺	11.900 ₺
				50	11.900 ₺	3.100 ₺	8.800 ₺
				51	8.800 ₺	3.100 ₺	5.700 ₺
				52	5.700 ₺	3.100 ₺	2.600 ₺
				53	2.600 ₺	2.600 ₺	0 ₺
Organizasyon Ücreti (indirimli)			13.200 ₺	Organizasyon Ücreti (indirimli)			13.200 ₺
Teslim Aralığı			1 - 23 ay arası	Teslim Aralığı			3 - 24 ay arası
Teslimat			24. Ay	Teslimat			24. Ay

Tablodaki bilgilere göre her iki yöntemde de 24. ay ev teslimatı yapılmıştır. Her iki yöntemde de organizasyon ücreti olarak 13.200₺ ilk taksitle birlikte ödenmektedir.

Bahsedilen bu üç yöntem için ödenen organizasyon ücreti dışında ödenen kira bedeli gibi doğrudan ve geliri yatırıma dönüştürmemenin oluşturacağı alternatif maliyeti de söz konusudur. Bütün bunlara ek olarak satın alınması düşünülen konutun değerindeki artış da bu maliyete eklenmesi gerekmektedir. Tüm bunlarla birlikte sistemi kullanmanın toplam maliyeti şöyledir;

$$TM = OÜ + KÖ + YAM + DA$$

Denklemden yer alan TM toplam maliyeti, OÜ organizasyon ücretini, KÖ konut teslimine kadar ödenen kiralara, YAM konut teslimine kadar ödenen taksitlerin alternatif maliyetini ve DA konuttaki değer artışını ifade etmektedir.

Verilen örneklerde organizasyon ücretleri yukarıda belirtilmiştir. 150.000₺ değerindeki bir konutun ortalama kira bedelinin aylık 800₺ olacağı ve yıllık ÜFE oranında artacağı varsayımına göre sistemi kullanmaktan dolayı kaynaklanan kira maliyeti aşağıda hesaplanmıştır.

Tablo 5. Konut Teslimine Kadar Kira Gideri Maliyeti

	İlk yıl kira giderleri	2. yıl kira giderleri	3. yıl kira giderleri
Kira Giderleri	9.600₺ (12 ay)	10.802₺ (12 ay)	12.156₺ (8 ay)

	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
ÜFE Oranları (%)	10,25	5,28	4,30	15,80	27,01	12,52

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Buna göre Kira yardımcı çekilişli yönteminde ödenen kiralar nedeniyle katlanmak zorunda olunan toplam maliyet 28.506₺ olmaktadır. Diğer iki yöntem de ise bu tutar 20.402₺ olmaktadır.

Bir diğer maliyet unsuru konut teslimine kadar ödenen taksitlerin yatırıma dönüştürülmemesi nedeniyle oluşan alternatif maliyettir. Her ay ödenen taksitler sisteme katılmayıp bir vadeli mevduat hesabında değerlendirilmiş olsaydı yatırımcı belirli bir gelir elde edecekti. Bu sisteme katılmanın alternatif maliyeti bu gelirden mahrum kalmaktır. Bu bağlamda üç farklı yöntem için de hesaplanan maliyet tutarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Yapılan Ödemelerin Alternatif Maliyet Tablosu

	Teslim Öncesi Ödenen Miktar	Katlanılan Maliyet ⁴
Kira Yardımlı çekilişli	82.100 ₺	9.932 ₺
Tasarruflu Erken Teslim Modeli	75.352 ₺	6.561 ₺
Sabit Tasarruflu Teslim	70.700 ₺	6.334 ₺

Tablodan da görüldüğü üzere kira yardımcı çekilişli yönteminde toplam 9.932₺ maliyete katlanılmaktadır. Tasarruflu erken teslim modelinde 6.561₺ ve sabit tasarruflu yöntemde ise 6.334₺'lik maliyetlere katlanılmaktadır.

Bu maliyetlere ek olarak satın alınan konutun fiyat artışı nedeniyle katlanılan maliyet oluşmaktadır. Bu durumun hesaplanabilmesi için TCMB'nin yayınlamış olduğu konut fiyat endeksi verileri kullanılmıştır. Bu bağlamda 2017 yılından 2019 yılı 12. Ay arası veriler kullanılmıştır. Buna göre son 3 yıl içinde oluşan değişim ortalamasının aylık oranının %0,587 olduğu tespit edilmiştir. Bu oranın önümüzdeki dönemde de aynı kalacağı varsayımı ile 150.000₺ değerindeki konutun fiyatı 23 ay sonra 171.628₺'ye 32 ay sonra ise 180.916₺'ye yükseleceği hesaplanmaktadır. Bu bağlamda Kira Yardımlı çekilişli yöntemde katlanılan maliyet artışı 30.916₺ iken diğer iki yöntemde 21.628₺ olmaktadır.

Yapılan hesaplamalar neticesinde ortaklığa dayalı konut finansman sistemini kullanmanın maliyeti aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

⁴ Hesaplamalarda Halk Bankası'nın Vadeli mevduat hesaplarına uyguladığı faiz oranları kullanılmıştır. Bu oran ilk ay brüt %0,76'dan hesaplanırken son aylarda %0,70 olarak hesaplanmıştır. Maliyet toplamları stopaj kesintisi yapıldıktan sonraki net rakamdır.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 7. Toplam Maliyet Tablosu

150.000₺ için Maliyet	Kira Yardımlı çekilişli	Tasarruflu Erken Teslim Modeli	Sabit Tasarruflu Teslim
Organizasyon Ücreti	8.400 ₺	13.200 ₺	13.200 ₺
Kira Ödemesi	28.506 ₺	20.402 ₺	20.402 ₺
Alternatif Maliyet	9.932 ₺	6.561 ₺	6.334 ₺
Değer Artışı	30.916 ₺	21.628 ₺	21.628 ₺
TOPLAM	77.754 ₺	61.791 ₺	61.564 ₺

Bu sistemin haricinde konut için bankadan 150.000₺ tutarında kredi çekmenin maliyetini gösteren tablo ise aşağıda verilmiştir.

Tablo 8. Banka Kredisi Maliyet Tablosu

150.000₺ Kredi Maliyetleri ⁵	60 Ay Vadeli	47 Ay Vadeli	53 Ay Vadeli
Toplam Geri Ödeme	199.654,80₺	188.322,42₺	193.503,00₺
Katlanılan Faiz maliyeti	49.654,80₺	38.322,42₺	43.503,00₺
Dosya Masrafı	750₺	750₺	750₺
Taşınmaz rehin ücreti ⁶	155,76₺	155,76₺	155,76₺
Ekspertiz bedeli	800₺	800₺	800₺
Hayat Sigortası ⁷	1500₺	1175₺	1325
Konut Sigortası (Yıllık 124₺)	620₺	485₺	547₺
TOPLAM	53.480,56 ₺	41.688,18 ₺	47.080,76 ₺

DASK her iki sistemde de zorunlu olduğu için hesaplama dâhil edilmemiştir.

Konut satın alma finansmanında mortgage sistemine alternatif olarak ortaya çıkan ortaklığa dayalı konut finansmanının maliyet karşılaştırma tablosu aşağıda verilmiştir.

⁵ Faiz hesaplamaları aylık 0,99 faiz oranına göre yapılmıştır. Kredi kullandırma bedeli %0,5 ve

⁶ https://www.halkbank.com.tr/4528-hesapli_evim_konut (Erişim 01.12.2019)

⁷ 35 yaşında erkek müşteri için bir yıllık sigorta primi ortalama 300₺ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 9. Banka Kredisi Maliyet Tablosu

150.000₺ için Maliyet	Kira Yardımlı çekilişli	Tasarruflu Erken Teslim Modeli	Sabit Tasarruflu Teslim
Ortaklığa Dayalı Konut Finansmanı	77.754,00 ₺	61.791,00 ₺	61.564,00 ₺
Mortgage Sistemi	53.480,56 ₺	41.688,18 ₺	47.080,76 ₺
FARK	24.273,44 ₺	20.102,82 ₺	14.483,24 ₺

Tablo 9'daki verilere göre ortaklığa dayalı konut finansman sistemini bu şartlarda kullanmak daha maliyetlidir. Buna göre verilen hesaplama yapılan yöntemler ve alınan ödeme tarihi açısından H_0 kabul edilmiştir. Buna göre Ortaklığa dayalı konut finansman yöntemiyle konut satın alma mortgage sistemine göre daha az maliyetli değildir.

5. Sonuç ve Öneriler

Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Sisteminin popüleritesi son yıllarda oldukça artmıştır. Bu bağlamda kişilerin bu sistemin kullanılarak konut satın almaları durumunda katlandıkları maliyet mortgage sistemi kullanılarak katlanılan maliyetle karşılaştırılmıştır. Sistemde kişilerin sistemi kullanmadan dolayı kullandıkları doğrudan maliyet ödenen organizasyon bedelidir. Sadece organizasyon bedeli açısından karşılaştırma yapıldığında sistemin çok daha avantajlı olduğu söylenebilir. Ancak sistem içindeki uygulamaların bazılarında vade ortasında ödeme yapılmaktadır. Bu durum konutun hemen satın alınmaması nedeniyle ekstra maliyetlere neden olmaktadır. Bu maliyetlerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Elde edilen sonuçlara göre örnek uygulamalardaki toplam maliyetin ortaklığa dayalı konut finansman sisteminde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Akpolat (2018)'in çalışmasında elde ettiği sonuçları desteklemektedir.

Örnek içerisinde bu maliyetler içerisinde en fazla kira ödemesi ve konutun değer artışından dolayı oluşan maliyet kalemleri ağırlıktadır. Bu bağlamda çekilişli sistemde konut erken teslim alındığında maliyet açısından mortgage sistemine göre daha avantajlı olabilir.

Ayrıca bu sistemden yararlanmak isteyen kitle genellikle faiz hassasiyeti olan kişilerdir. Bu kişiler mortgage sistemi nedeniyle faiz ödemek yerine biraz daha fazla maliyete razı olabilmektedirler.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Sistem ilk başlarda çok az firma ile uygulanmaya başlanmıştır. Ancak son yıllarda artan popülaritesi nedeniyle sektördeki firma sayısı hızla artmıştır. Sektör içerisindeki firmalar BDDK gibi bir kurumun kontrolünde değildirler. Bu durum kontrolsüz bir yapı ortaya çıkma riskini beraberinde getirmektedir. Geçmişte yaşanan banker krizi gibi benzer krizler nedeniyle toplumun önemli bir kesimi bu firmalara tereddütle bakmaktadır. Bu sebepten dolayı hükümet bu firmaların işleyişinin düzenlenmesi adına çalışma başlattığını duyurmuştur. Sektör içerisindeki bazı firmalar nedeniyle oluşacak bir kriz nedeniyle mağduriyetler yaşanması zaten tereddüt ile bakılan bu sistemi tamamen işlevsiz hale getirebilir. Bundan dolayı sektörün devletin sıkı denetiminde olması sistem içerisinde lokomotif görevi üstlenen firmalarca da desteklenmektedir. Ek olarak bu firmaların bankalara göre önemli bir vergi üstünlükleri bulunmaktadır. Bu durum onlara faaliyetlerinde maliyet avantajı sağlamaktadır.

Faizsiz finansman sağlayan katılım bankaları devlet denetiminde oldukları için ortaklığa dayalı konut finansman firmalarına göre çok daha güvenilirlerdir. Ancak ortaklığa dayalı konut finansman sistemi faiz hassasiyeti olan kişileri ikna açısında katılım bankalarının uyguladığı sistemden daha başarılıdır. Hali hazırda bankacılık sistemi içerisinde bu sistemi uygulayan herhangi bir banka mevcut değildir. Bu bağlamda özellikle katılım bankalarının bu sistemi kullanması sistemin çok daha geniş bir kitleler tarafından kullanılmasını sağlayabilir. Ayrıca sistem içerisindeki denetimsizliğin giderilmesi adına yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Araştırmada sadece belli bir firmadan belli örnekler üzerinden hesaplama yapılması araştırmanın kısıtlı olarak belirlenmektedir. Bu bağlamda çok daha geniş bir örnek yapısı ile konunun daha derinlemesine incelenmesi faydalı olacaktır. Son olarak sistemin içerdiği riskler, kişilerin sisteme karşı tutumlarının incelenmesi adına çalışmalar konunun daha iyi anlaşılması adına faydalı olabilir.

Yararlanılan Kaynaklar

Akpolat, Oğuz. Mustafa, (2018) “ Konut Satın Alma Maliyet Analizleri: Bankalar-Katılım Bankaları-Elbirliği Sistemi Karşılaştırması”, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akyüz, Yunus, (2018), “Azalan Müşâreke ve Fıkhi Tahlili”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Birsin, Mehmet ve Ötegeçeli, Hatice, (2019), “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi ve Fıkhî Meşruiyeti Üzerinde Yapılan Değerlendirmeler”, Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 10(1).

Erguven, Murat ve Kaya, Ferudun, (2016), “Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:13.

Ergüven, Murat, (2014) “Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerine Bir Araştırma”, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Eroğlu, Abdullah ve Erdaş, Mehmet Levent, (2017) “Ortaklığa Dayalı Yeni Bir Konut Finansman Modeli: Örnek Uygulamalar”, İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 5(2).

Eroğlu, Abdullah ve Özdemir, Gültekin, (2012), “Parçalı Geometrik Değişimli Geri Ödemeler İle Ortaklığa Dayalı Konut Finansman Modeli”, Gazi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 27(1).

Financial Stability Board (FSB) (2012), “Global Shadow Banking Monitoring Report 2012”, https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_121118c.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2019)

Financial Stability Board (FSB) (2018), “Global Shadow Banking Monitoring Report 2017”, <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P050318-1.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2019)

Gül, Ali Rıza, (2005), “Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudarabe ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi”, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1.

<http://www.tapudayiz.com/makale/faizsiz-ev-sahibi-yapan-kuruluslar-icin-devlet-hareketegecti-463> (Erisim Tarihi: 02.12.2019)

Kılıç, Selim (2007), “Konut Finansman Modeli Olarak Yapı Tasarruf Sandıkları; Almanya ve Türkiye’deki Uygulamaları” Yönetim ve Ekonomi, 14(1)

Kumbasar, Murat, (2016), “Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği”, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Sayı: 5.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kurt, Gülşah Doğan, (2019), “Gayrimenkul Finansmanında Katılım Bankacılığının Rolü: Elbirliği Modeli”, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Okur, M., Çatıkkaş, Ö., Ersoy, M. (2018). Bir Gölge Bankacılık Uygulaması Olarak Gayrimenkul Finansmanında Alternatif Bir Faizsiz Finansman Modeli: İpoteğe Dayalı Paylaşımli Faizsiz Finansman Modeli, İşletme Araştırmaları Dergisi, 10 (4), 384-400.

Tekerek, Süleyman, (2013), “Konut Finansmanında Banka Kredilerine Alternatif Modellerden “Elbirliği Sistemi” Üzerinde Bir Çalışma”, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ulev, Salih, Fatih Savaşan ve Mervan Selçuk (2017), “Gayrimenkul Sertifikalarının İslam İktisadi Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 3(2).

PAY PİYASASI SEKTÖR ENDEKSLERİ İLE DÖVİZ KURLARI ARASINDAKİ ETKİLEŞİM: BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ

Uğur UZUN¹

Öz

Döviz kurlarındaki değişim başta döviz cinsinden gelir ya da gideri olanlar olmak üzere işletmelerin faaliyetleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkinin düzeyi ve şekli farklılık göstermektedir. İşletmelerin dış ticaret hacimleri, döviz cinsinden gerçekleştirilen işlem tutarları, ekonomik ve politik gelişmeler gibi faktörler döviz kurlarında yaşanan fiyat hareketliliğinin etki seviyesini şekillendirmektedir. Ayrıca faaliyet gösterilen sektörün yapısı da işletmelerin döviz kurlarına karşı duyarlılığında bir rol oynayabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada döviz kurlarının işletmeler üzerindeki etkilerine odaklanılmış ve Türkiye örneğinde Borsa İstanbul (BİST) pay piyasasında hesaplanan temel ve sektörel endeksler ile döviz kurları arasındaki uzun dönemli etkileşim zaman serisi analizi yöntemleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ARDL sınır testi uygulanmıştır. Dolar ve Euro döviz kuru ile bazı sektör endeksleri arasında uzun dönemli ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Borsa İstanbul, Pay Piyasası Fiyat Endeksi, Sektör Endeksi, Döviz Kuru

INTERACTION BETWEEN STOCK MARKET SECTOR INDICES AND EXCHANGE RATES: A CASE OF BORSA ISTANBUL

Abstract

Volatility in exchange rates affect the activities of the companies. The level and shape of this effect varies. Factors such as foreign trade volumes of companies, foreign currency transactions, economic and political developments increase or decrease the effect level of price movements in exchange rates. In addition, the sector structure can play a role in the exchange rate sensitivity of companies. In this context, the study focuses on the effects of exchange rates on enterprises. The study sample is Turkey. The long-term relationship between the sector indices calculated in Borsa İstanbul and exchange rates was examined with time series analysis methods. In this respect, ARDL limit test was applied. Long-term relationships between the dollar and Euro exchange rates and some sector indices have been identified.

¹ Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, uguruzun@artvin.edu.tr

Keywords: Borsa İstanbul, Stock Market Price Index, Sector Index, Exchange Rate

1. Giriş

İşletmelerin faaliyetleri ve finansal performansları üzerinde etkili olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden bazıları işletmelerin kendi yapıları ile ilgili olurken bazıları da işletme dışında gelişen ve işletmelerin doğrudan etkileyemedikleri faktörlerdir. Ülke ekonomisinin durumu, içinde bulunulan sektör ile ilgili gelişmeler, makroekonomik göstergeler, uluslararası gelişmeler vb. örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda döviz kurlarının ve kurlardaki değişimlerin işletme faaliyetleri üzerinde etkili olduğu genel kabul görmüş bir düşüncedir. Bu etkinin düzeyi, işletmeden işletmeye ya da sektörden sektöre farklılık göstermektedir. Yoğun bir şekilde dış ticaret faaliyetlerinde bulunan işletmelerin ya da hammadde ve yarı mamul ihtiyacının ciddi düzeyde ithalatla gerçekleştiği sektörlerdeki firmaların veya enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı olan ülkelerde faaliyet gösteren kurumların döviz kurlarındaki değişimlerden daha fazla etkilenmesi beklenebilir. Bununla beraber, çeşitli finansal araçlarla ve işlemlerle kur riskinin minimize edilmesi mümkündür.

Gelişmiş ülkelere nazaran gelişmekte olan ülkelerde kur değişimlerinin etkileri daha fazla görülebilmektedir. Ülkelerde yaşanabilecek ekonomik, politik ya da sosyal olumsuzluklar ekonominin genelini negatif yönde etkileyebilmekte, özellikle yatırımlar bağlamında yabancı sermayenin ülkeye girişini azaltıp ülkeden sermaye kaçışına sebebiyet verebilmektedir. Bu sebeple kurlarda dalgalanma yaşanması işletme faaliyetleri açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, döviz kurlarının işletmelerin performansı üzerinde etkili olup olmadığı, etkili olması durumunda bu etkinin düzeyi ilgi çeken bir konu durumundadır. İşletmelerin özellikle piyasa performans ölçütlerinin başında payların borsa değerleri gelmektedir ve çeşitli çalışmalarda işletmelerin performans kriteri olarak kullanılmaktadır. Literatürde bu konu genellikle döviz kurları ile ülkelerin temel borsa endeksleri arasındaki ilişkiler bağlamında ele alınmaktadır.

Döviz kurları ile pay piyasaları etkileşimi ile ilgili literatürde 2 temel yaklaşımdan söz edilebilir. Geleneksel yaklaşım (Traditional Approach), döviz kurlarında yaşanan dalgalanmaların firmaların varlıkları ile kâr/zarar seviyesini etkilediği ve bu bağlamda işletmenin piyasa değerinde diğer bir ifadeyle pay fiyatlarında değişime neden olacağı

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

yönündedir. Ulusal paranın değer kaybetmesi yerli firmaların ürünlerine dış piyasalarda rekabet avantajı yaratıp ülke ihracatına olumlu yönde katkı sağlayabilecektir. Reel gelirdeki yükseliş işletmelerin ve bu bağlamda pay senetlerinin değerinin artması sonucunu doğuracaktır (Aggarwal, 1981). Sonuç olarak, döviz kurlarından pay piyasasına pozitif yönde bir nedensellik ilişkisinin mevcut olduğu belirtilebilir.

Konu ile ilgili diğer önemli yaklaşım Portföy Dengesi Yaklaşımı (Portfolio Balance Approach) ise, pay piyasasından döviz kurlarına doğru negatif yönde bir nedensellik ilişkisini faiz oranları üzerinden vurgulamaktadır. Pay fiyatlarında yaşanacak yükselişler genel olarak bu pay piyasasının yatırımcı nezdinde cazibesini ve bu bağlamda ulusal paraya talebi arttıracaktır. Bu durum faiz oranlarında yukarı yönlü bir etkiye sebebiyet verebilecektir. Hem yerli para biriminde oluşan talep artışı hem de yabancı sermayenin cazibesi artan ülke piyasasına yönelmeye başlaması kurları düşürücü bir etki yaratacaktır. Pay piyasalarının cazibesi kaybettirecek düşüşler de ülkedeki fonlarının bir kısmının dış piyasalara yönelmesi ve sermaye kaçıışı sonuçlarını doğuracaktır (Frankel, 1983: 93-95). Sonuç itibarıyla her iki yaklaşım döviz kurları ile pay piyasaları arasında bir etkileşim olduğu kabul etmekle birlikte ilişkinin şekli ve yönü konusunda farklı görüşleri ortaya koymaktadır.

Literatürde bu iki yaklaşımı destekleyen çalışmalar bulunmakla birlikte örneklem, yöntem ve veri seti farklılığı gibi sebeplerden ötürü değişkenler arasında ilişki olmadığı ya da farklı ilişki türlerinin olduğu yönünde bulgular da mevcuttur. Konuyu ilk ele alan çalışmalardan birinde Frank ve Young (1972) döviz kuru ile pay fiyatları arasında önemli bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşamamıştır. Konu ile ilgili literatür özeti Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar(lar)/Yıl	Örneklem	Bulgular
Abdalla ve Murinde (1997)	G. Kore, Filipinler, Hindistan, Pakistan	3 ülkede döviz kurundan pay piyasasına, Filipinler’de ise tersi yönde nedensellik ilişkisi belirlenmiştir.
Soenen ve Hennigar (1988)	ABD	Güçlü ve negatif yönlü bir ilişki (Regresyon)
Smyth ve Nandha (2003)	Hindistan, Bangladeş, Pakistan, Sri Lanka	Tüm ülkelerde de uzun dönemli eşbütünlük ilişkisi tespit edilmemiştir. Sadece Hindistan ve Sri Lanka’da döviz kurundan pay piyasasına doğru tek yönlü nedensellik mevcuttur.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Doong vd. (2005)	6 Asya Ülkesi	Hiçbir ülkede uzun dönemli ilişki belirlenmemiştir. 4 ülkede ise kısa dönemde çift yönlü nedensellik ilişkisi görülmüştür.
Adjasi vd. (2011)	7 Afrika Ülkesi	Tunus dışında hiçbir ülkede uzun dönemli ilişki yoktur.
Aliyu (2009)	Nijerya	Değişkenler arasında hem uzun dönemli ilişki hem de çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Zhao (2010)	Çin	Pay piyasası ile döviz kuru arasında uzun dönemli ilişkiye rastlanılmamıştır.
Elmas ve Esen (2011)	Türkiye, Almanya, Hollanda, Fransa, Rusya, Hindistan	Rusya ve Hindistan'da pay endeksinden döviz kuruna doğru, diğer 4 ülkede ise tersi yönde nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Yılmaz vd. (2006)	Türkiye	BİST 100 endeksi ile Dolar/TL kuru arasında uzun dönemli bir ilişki gözlenmemiştir.

Döviz kurları ile pay piyasaları arasındaki etkileşime odaklanan öncül çalışmalar çoğunlukla ülkelerin temel pay piyasası endekslerini değişken olarak kullanmışlar. Yakın dönemde ise temel sektörlerin temsilen pay piyasalarında hesaplanan sanayi, hizmet, finans sektör endeksleri gibi değişkenler tercih edilmeye başlanmıştır. Türkiye örneğinde ise döviz kurları ile pay piyasası sektöre endeksleri ilişkisi üzerine gerçekleştirilen çalışma sayısı çok daha sınırlıdır. Bu bağlamda çalışmada Türkiye özelinde temel döviz kurları ile Borsa İstanbul çatısı altında hesaplanan sektör endeksleri arasındaki ilişki araştırılmaya çalışılmıştır.

Krishnamoorthy (2001), sektörlerin döviz kuru dalgalanmaları karşısındaki duyarlılığını incelenmiştir. 20 sektör örneğinde tüketimin ağırlıklı ve rekabetin yoğun olduğu iş alanlarında faaliyet gösteren işletmelerin döviz kurlarındaki değişimlerden daha fazla etkilendiği belirlenmiştir. Badhani vd. (2009) Hindistan özelinde teknoloji ve bilişim sektörünün döviz kurundaki değişimlerden daha fazla etkilendiği, finans sektörünün döviz kuru ile pozitif yönlü bir ilişki sergilediği, ithalatın ağırlık olduğu sektörlerde de benzer bir durumun söz konusu olduğu, bununla beraber ihracatın ağırlıklı olduğu sektörlerde ise döviz kuru ile negatif yönlü bir etkileşimin gözlemlendiği gibi bulgulara ulaşılmışlardır. İbrahim (2008), Malezya örneğinde döviz kurunun finans, inşaat ve gayrimenkul sektörleri ile pozitif, hizmet ve ticaret sektörü ile negatif yönlü bir ilişkiyi tespit etmiştir.

Doğukanlı vd. (2010), Türkiye'de Dolar/TL ve Euro/TL kurlarına karşı en çok hizmetler sektörünün en az ise finans sektörünün duyarlılık gösterdiği bulgusuna ulaşılmışlardır. BİST 100 endeksi ile sanayi, hizmet ve finans sektör endekslerinin Dolar/TL kuru ile uzun dönemli ilişki

olduğu Kasman (2003) tarafından belirlenmiştir. Benzer bir çalışmada ise Benli (2015), Dolar/TL kuru ile BİST 100, sinai, mali ve hizmet endeksleri arasında uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir.

2. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada literatürde daha sınırlı düzeyde ele alınmış olan döviz kurları ile pay piyasası sektör endeksleri arasındaki uzun dönemli etkileşim ele alınmaya çalışılmıştır. Döviz kurlarındaki dalgalanmaların sektörler ve sektördeki firmaların piyasa değerleri üzerinde etkili olup olmadığının tespiti amacıyla gerçekleştirilen çalışmada Türkiye ve Borsa İstanbul örneklem olarak seçilmiştir. Borsa İstanbul bünyesinde hesaplanan 22 sektör endeksi değişken olarak kullanılmıştır. Ayrıca BİST Tüm ve BİST 100 endekslerinin de döviz kuru ile uzun dönemli etkileşimi incelenmiştir. Döviz kuru olarak konvertibilitesi yüksek ve ayrıca Türkiye piyasasında da en çok işlem hacmine sahip para birimlerin Dolar/TL ve Euro/TL kullanılmıştır. Çalışmada yer alan değişkenler Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Çalışmanın Değişkenleri

Değişkenler	Kısaltma
Dolar/TL Döviz Kuru	DOLAR
Euro/TL Döviz Kuru	EURO
BİST Banka Endeksi	XBANK
BİST Bilişim Endeksi	XBLSM
BİST Elektrik	XELKT
BİST Finansal Kiralama Faktoring Endeksi	XFINK
BİST Gıda İçecek Endeksi	XGIDA
BİST Gayrimenkul Y.O. Endeksi	XGMYO
BİST İletişim Endeksi	XILTM
BİST Orman Kâğıt Basım Endeksi	XKAGT
BİST Kimya Petrol Plastik Endeksi	XKMYA
BİST Metal Ana Endeksi	XMANA
BİST Metal Eşya Makina Endeksi	XMESY
BİST Sigorta Endeksi	XSGRT
BİST Spor Endeksi	XSPOR
BİST Taş Toprak Endeksi	XTAST
BİST Ticaret Endeksi	XTCRT

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

BİST Tekstil Deri Endeksi	XTEKS
BİST Turizm Endeksi	XTRZM
BİST 100 Endeksi	XU100
BİST Hizmetler Endeksi	XUHIZ
BİST Ulaştırma Endeksi	XULAS
BİST Mali Endeks	XUMAL
BİST Sanayi Endeksi	XUSIN
BİST Teknoloji Endeksi	XUTEK
BİST Tüm Endeksi	XUTUM

Örnekleme dönemi olarak 01.01.2010-31.10.2019 seçilirken değişkenlere ait günlük verilerden yararlanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Her bir değişkene ait veri serisinin logaritmik değerleri analize dâhil edilmiştir. Veri setinin yapısına uygun olarak zaman serisi analizlerinden yararlanılmıştır. Öncelikle serilerin durağanlığının tespiti için ADF birim kök testi uygulanmış, daha sonra değişkenler arası uzun dönem etkileşimin incelenmesi amacıyla ARDL modeli kullanılmıştır.

3. Uygulama ve Bulgular

Zaman serisi analizlerinde ilk olarak serilerin durağanlığı analiz edilmelidir. Bir zaman serisinin ortalaması ile varyansı zaman içinde değişmeyip iki dönem arasındaki ortak varyans, hesaplandığı döneme değil de sadece iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise zaman serisi durağandır (Gujarati, 2009: 713). Durağanlığı sağlamayan ya da birim kök içeren serilerin kullanımı elde edilen bulguların yanıltıcı olmasına sebebiyet verebilmektedir (Granger & P.Newbold, 1974: 111). Bu bağlamda Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ile çalışma kapsamındaki değişkenlere ait serilerin durağanlık durumları analiz edilmiştir. ADF birim kök testi sonuçları Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	t istatistiği → I(0)			t istatistiği → I(1)		
	Sabitli	Sabitli-Trendli	None	Sabitli	Sabitli-Trendli	None
DOLAR	0.4353	-2.2398	3.2052	-32.3859*	-32.4011*	-32.1497*
EURO	0.5174	-2.0850	2.7277	-31.9239*	-31.9508*	-31.7694*
XBANK	-3.6297*	-3.6288**	0.0670			-59.5369
XBLSM	-1.5274	-2.0169	1.0241	-46.1147*	-46.1084*	-46.1002*

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

XELKT	-1.9850	-1.8818	-0.2760	-47.2460*	-47.2510*	-47.2545*
XFINK	-1.1910	-1.9640	1.0665	-44.1255*	-44.1166*	-44.1088*
XGIDA	-3.0521**	-2.8785	0.7913		-51.4865*	-51.4544*
XGMYO	-2.6613***	-2.6582	-0.0119		-49.6977*	-49.6995*
XILTM	-3.5807*	-3.9628*	0.1819			-49.6067*
XKAGT	-1.9509	-2.7322	0.6254	-47.6887*	-47.6791*	-47.6903*
XKMYA	-0.9958	-2.9283	1.7167	-47.5234*	-47.5139*	-47.4773*
XMANA	-1.0959	-2.0375	1.4157	-50.1433*	-50.1358*	-50.1108*
XMESY	-1.5668	-2.7021	1.9277	-48.9022*	-48.9033*	-48.8364*
XSGRT	-0.6653	-2.8836	1.5078	-56.8044*	-56.7954*	-56.7686*
XSPOR	-1.5522	-2.2393	-0.3790	-44.7947*	-44.7864*	-44.8016*
XTAST	-2.9956**	-2.9249	0.4847		-48.5004*	-48.5023*
XTCRT	-1.8123	-3.8755**	1.8212	-53.8542*		-53.7942*
XTEKS	-1.2488	-2.2307	2.0298	-49.0810*	-49.0715*	-49.0079*
XTRZM	-2.2624	-2.2339	-0.0688	-49.9577*	-49.9551*	-49.9678*
XU100	-1.9686	-3.4284**	0.8361	-50.2727*		-50.2679*
XUHIZ	-1.2751	-3.0277	1.1763	-49.1306*	-49.1207*	-49.1137*
XULAS	-0.6939	-1.9306	1.1992	-51.3309*	-51.3233*	-51.3089*
XUMAL	-3.1487**	-3.7024**	0.3688			-52.0078*
XUSIN	-1.5068	-3.1849***	1.7717	-48.5173*		-48.4649*
XUTEK	-1.1068	-1.6517	1.8480	-49.1454*	-49.1432*	-49.0825*
XUTUM	-1.9036	-3.4363**	0.9320	-50.1457*		-50.1374*

Not: * %1 anlam düzeyi, ** %5 anlam düzeyi, *** %10 anlam düzeyi

Uygulanan birim kök testi sonucunda Dolar ve Euro kuru veri serilerinin ADF testinin her üç modeli için (sabitli, sabitli ve trendli, none) seviyesinde durağan olmadıkları tespit edilmiştir. Bununla beraber BİST sektörel endeks serilerinin de büyük bir kısmı seviyesinde birim kök içermektedir. XBANK, XGIDA, XGMYO, XILTM, XTAST, XTCRT, XUMAL ve XUSIN sektör endeksleri ADF modellerinin bir veya iki tanesinde seviyesinde durağanlığı sağlamaktadır. Ayrıca belirli sektörleri temsil etmese de çalışmaya dâhil edilen XU030, XU050, XU100 ve XUTUM serileri de %5 anlam düzeyinde sabitli ve trendli ADF modelinde seviyesinde birim kök içermemektedir. Seviyesinde durağan olmayan serilerin birinci farkları alındıklarında ise durağan hale geldikleri görülmektedir. Diğer bir birim kök testi olan Phillips-Perron testinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Zaman serilerinde değişkenler arası uzun dönemli ilişkisinin incelenmesinde eşbütünleşme (eşümleşme) analizlerinden faydalanılabilmektedir. Eşümleşme kavramı ilk kez Granger (1981) tarafından ortaya atılmış, Engle-Granger (1987) çalışmalarında da geliştirmiştir. Engle-Granger (1987) yaklaşımında, iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin tespiti, tahmini uzun dönem dengesinde elde edilen denge sapmasına bağlıdır. Phillips ve Loretan (1991), değişkenlere ait gecikmeli değerlerin dikkate alınmamasının etkisiyle bir spesifikasyon hatası oluştuğunu savunarak eşbütünleşme için denklem yerine otoregresif dağıtılmış gecikme (Auto Regressive Distributed Lag, ARDL) modelini ortaya koymuşlardır (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 576). ARDL modelinin diğer eşbütünleşme analizlerine göre farklılıklarından biri farklı durağanlığa sahip değişkenlere sahip olunması durumunda da kullanılabilmesidir. Bu bağlamda ADF birim kök testi sonucunda genel olarak serilerin birinci farklarında durağan olduğu görülmekle beraber bazı değişkenlerin seviyesinde durağan olması nedeniyle bu aşamada ARDL modelinden yararlanılmıştır.

Tablo 4 ve 5'te Dolar ve Euro kuru ile BİST endekslerinin ARDL sınır testi sonuçları ayrı ayrı yer almaktadır. Bu doğrultuda Dolar kuru ile XBANK, XGIDA, XILTM, XKMYA, XMESY, XTCRT, XTEKS, XUMAL, XUSIN ve XUTEK sektör endeksleri arasında farklı anlam düzeylerinde uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Özellikle gıda, ticaret ve iletişim sektörleri ile dolar kuru arasında %1 anlam düzeyi ile güçlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Tablo 4. ARDL Sınır Testi Sonuçları (Dolar/TL)

Değişkenler	F istatistik Değeri	Değişkenler	F istatistik Değeri
XBANK&DOLAR	4.584329**	XSPOR&DOLAR	2.080053
XBLSM&DOLAR	1.660350	XTAST&DOLAR	4.210756
XELKT&DOLAR	2.244804	XTCRT&DOLAR	7.228501*
XFINK&DOLAR	1.740294	XTEKS&DOLAR	4.746216**
XGIDA&DOLAR	6.623066*	XTRZM&DOLAR	2.369620
XGMYO&DOLAR	5.484862	XUHIZ&DOLAR	5.189555
XILTM&DOLAR	9.421078*	XULAS&DOLAR	5.861556
XKAGT&DOLAR	4.017469	XUMAL&DOLAR	4.704487**
XKMYA&DOLAR	5.042648***	XUSIN&DOLAR	4.310596**
XMANA&DOLAR	3.548168	XUTEK&DOLAR	5.156305**
XMESY&DOLAR	4.471785**	XU100&DOLAR	4.294157**

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

XSGRT&DOLAR	3.601565	XUTUM&DOLAR	5.480836
------------------------	----------	------------------------	----------

Not: * %1 anlam düzeyi, ** %5 anlam düzeyi, *** %10 anlam düzeyi

Sektör endeksleri ile Euro kuru arasındaki eşbütünleşme ilişki incelendiğinde (Tablo 5) ise %1 anlamlılık düzeyinde XTCRT uzun dönemli ilişki söz konusudur. Ayrıca Euro döviz kuru ile XGMYO, XILTM, XMESY, XTEKS ve XUTEK arasında %5 anlam düzeyinde XUMAL endeksi ile ise %10 anlam düzeyinde uzun dönemli ilişki belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre Türkiye’de BİST sektör endeksleri ile Dolar kurunun sektör çeşitliliği açısından daha fazla uzun dönemli etkileşim gösterdiği söylenebilir. Bu sonuçta özellikle sektörlerde kullanılan hammadde ve malzeme gibi üretim için gerekli olan kaynakların ithalat yoluyla temini etkili olabilmektedir. Uluslararası ticarete Dolar ve Euro’nun en etkili para birimleri olması da sektörlerin faaliyetleri üzerinde rol oynamaktadır.

Tablo 5. ARDL Sınır Testi Sonuçları (Euro/TL)

Değişkenler	F istatistik Değeri	Değişkenler	F istatistik Değeri
XBANK&EURO	6.561987	XSPOR&EURO	2.568476
XBLSM&EURO	2.230623	XTAST&EURO	4.753210
XELKT&EURO	1.997767	XTCRT&EURO	5.426091*
XFINK&EURO	1.858220	XTEKS&EURO	4.236235**
XGIDA&EURO	3.846845	XTRZM&EURO	2.153833
XGMYO&EURO	7.486765**	XUHIZ&EURO	4.191986
XILTM&EURO	7.046853**	XULAS&EURO	5.357551
XKAGT&EURO	3.718115	XUMAL&EURO	6.268739***
XKMYA&EURO	4.700670	XUSIN&EURO	4.385892
XMANA&EURO	2.417546	XUTEK&EURO	4.409556**
XMESY&EURO	9.148750**	XU100&EURO	4.999846
XSGRT&EURO	4.070363	XUTUM&EURO	4.874675

Not: * %1 anlam düzeyi, ** %5 anlam düzeyi, *** %10 anlam düzeyi

4. Sonuç

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de döviz kurlarında yaşanan değişimlerden çeşitli düzeylerde etkilenmektedir. Bu etkiler makro ve mikro düzeyde olabilmektedir. Özellikle çeşitli sektörlerde hammadde ihtiyacı açısından dışa bağımlılık döviz kurlarındaki değişime duyarlılığı artırmaktadır. Ayrıca sektörler ya da firmalar ürünleri için öncelikli hedef

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

pazarlarını dış piyasalar olarak tercih edip satışlarının büyük bir bölümünü yabancı ülkelere gerçekleştiriyorsa bu sektör ve firmalarda döviz kurlarından ciddi düzeyde etkilenebilecektir.

Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışmada Türkiye’de Dolar ve Euro kurunun uzun dönemde çeşitli sektörlerle etkileşim içinde olduğu belirlenmiştir. Özellikle her iki döviz kuru da İletişim, Metal Eşya Makine, Tekstil Deri, Ticaret ve Teknoloji sektörleri ile uzun dönemli ilişki göstermektedir.

İlerleyen çalışmalarda bu konu daha genişletilerek ele alınacaktır. Öncelikle sadece uzun dönemli ilişki değil nedensellik analizleri vb. yöntemlerle kısa dönemli ilişkiler de incelenebilir. Dolar ve Euro dışında dünyada konvertibilitesi yüksek olan ve Türk firmalarının da işlem hacminin yüksek olabileceği Sterlin, Yuan, Ruble gibi para birimleri de çalışmaya dahil edilebilir. Ayrıca çeşitli kontrol değişkenleri ilave edilerek regresyon analizi vb. yöntemlerle daha farklı ilişki boyutları incelenerek konu hakkında daha kapsamlı bulgular elde edilebilir.

Kaynakça

Abdalla, I. S. A. & Murinde, V. (1997). Exchange Rate and Stock Price Interactions in Emerging Financial Markets: Evidence on India, Korea, Pakistan and the Philippines. *Applied Financial Economics*, 7, 25-35.

Adjasi, C. K. D., Biekpe, N. B. & Osei, K. A. (2011). Stock Prices And Exchange Rate Dynamics in Selected African Countries: A Bivariate Analysis, *African Journal of Economic and Management Studies*, 2 (2), 143-164.

Aggarwal, R. (1981). Exchange Rates and Stock Prices: A Study of the U.S. Capital Markets Under Floating Exchange Rates. *Akron Business and Economic Review*, 12, 7-12.

Aliyu, S. U. R. (2009). Stock prices and exchange rate interactions in Nigeria: a maiden intraglobal financial crisis investigation. *IUP Journal of Financial Economics*, 7(3/4), 7-23.

Badhani, K. N., Chimwal, R. & Suyal, J. (2009). Exchange Rate Volatility: Impact on Industry Portfolios in Indian Stock Market. *The Icfai Journal of Applied Finance*, 15(6), 33-48.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Doong, S. C., Yang, S. Y. & Wang, A. T. (2005). The dynamic relationship and pricing of stocks and exchange rates: empirical evidence from asian emerging markets. *Journal of American Academy of Business*, 7(1), 118-123.

Franck, P. & Young, A. (1972). Stock Price Reaction of Multinational Firms to Exchange Re-alignments. *Financial Management*, 1, 66-73.

Frankel, J. (1983). Monetary and Portfolio Balance Model of Exchange Rate Determination in Economic Interdependence and Flexible Exchange Rates, (Ed: JS Bhandai and B.H Putnam), Cambridge: MIT Press, 84-115.

Granger, C.W.J. & Newbold, P. (1974). Spurious Regressions in Econometrics, *Journal of Econometrics*, 2, 111-120.

Gujarati, D.N. (2009). *Temel Ekonometri* (Çev: G.G. Şenesen & Ü. Şenesen). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Ibrahim, M. H. (2008). The exchange-rate exposure of sectoral stock returns: evidence from Malaysia. *International Journal of Economic Perspectives*, 2(2), 64-76

Kasman, S. (2003). The relationship between exchange rates and stock prices: a causality analysis. *Dokuz Eylul University Journal of Social Science Institution*, 5(2), 70-79.

Krishnamoorthy, A. (2001). Industrial structure and the exchange rate exposure of industry portfolio returns. *Global Finance Journal*, 12, 285-297.

Sevüktekin, M. & Çınar, M. (2017). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: Eviews Uygulamalı* (5.Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.

Soenen, L. A. & Hennigar, E. S. (1998). An Analysis Of Exchange Rates And Stock Prices-The U.S. Experience Between 1980 And 1986. *Akron Business and Economic Review*, 19(4), 7-16.

Yılmaz, Ö., Güngör, B. & Kaya, V., (2006). Hisse senedi fiyatları ve makro ekonomik değişkenler arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik. *İMKB Dergisi*, 9(34), 1-16.

Zhao, H. (2010). Dynamic relationship between exchange rate and stock price: evidence from China. *Research in International Business and Finance*, 24, 103-112.

YAPISAL GÜÇLENDİRME VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ ETKİLEŞİM

Dr. Öğr. Üyesi Mithat TURHAN¹

Özet

Yapılan bu araştırma ile yapısal güçlendirme ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki etkileşimin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu Mersin ilinde faaliyet göstermekte olan özel okullarda çalışmakta olan 230 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında veri toplanmasında yapısal güçlendirmeyi ölçmek için Laschinger, Finegan, Shamian ve Wilk (2001) tarafından geliştirilen ve Kerse ve Karabey (2014) tarafından yapılan çalışmada kullanılan “Çalışma Etkililiği Koşulları Anketi” kullanılmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışını ölçmek için ise Mercan’ın (2006) yaptığı çalışmada kullanılan Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Anketi kullanılmıştır. Elde edilen veriler, Pearson Korelasyon analizi ve regresyon analizine tabi tutulmuş olup yapılan analiz ve testler IBM SPSS 23 kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda yapısal güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık davranışı ile aralarında pozitif ilişki olduğunu ve örgütsel vatandaşlık davranışını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Yapısal Güçlendirme, Örgütsel Vatandaşlık, Öğretmen.*

THE INTERACTION BETWEEN STRUCTURAL EMPOWERMENT AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOUR

Abstract

This study aims to investigate the interaction between the structural empowerment and organizational citizenship. The sample group of the research is composed of 230 private school teachers who are active working in the Mersin. In the scope of the study, Conditions for Work Effectiveness Questionnaire developed by Laschinger, Finegan, Shamian ve Wilk (2001), adopted by Kerse (2013) scales was used for data collection. Organizational Citizenship Scale

¹ Mersin Üniversitesi, Silifke Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, İşletme Bilgi Yönetimi.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

was used for data collection adopted by Mercan (2006) .Statistical methods used in this research can be summarized as, Pearson Correlation test, regression analysis which were performed by using IBM SPSS 23. According to research findings indicate that there is a statistically significant and positive relationship between structural empowerment and organizational citizenship behaviour. Moreover, research findings indicate that structural empowerment have positive effect on organizational citizenship behaviour.

Keywords: Structural Empowerment, Organizational Citizenship, Teacher.

Giriş

Rekabetin her geçen gün daha da arttığı günümüzde, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan bir diğer yönetim kavramı personel güçlendirmedir (empowerment). Güçlendirme tüm bu gelişim ve değişimlerle baş edebilmek adına yönetim anlayışı ve düşüncesindeki değişimi beraberinde getirmiştir. Klasik yönetim yaklaşımına göre örgütte karar verme yetkisi ve otoritenin üst kademelerde bulunan yöneticilerde toplanması gerektiği ve sahip olunan yetki ve otoritenin bir kısmının alt kademelere istenildiği ve gerekli görüldüğü durumlarda ve ölçüde devredebileceği savunulmuştur. Ancak bu durum günümüz koşullarında geçerliliğini yitirmiş olup hiyerarşik yapılar yerlerini daha sade ve esnek örgüt yapılarına bırakmış, kararların işi yapanlar tarafından verilir hale geldiği örgüt ve yönetim yapıları ön plana çıkmıştır (Ataman, 2001: 345-346). Kararların işi bizzat yapan kişiler tarafından verilir hale geldiği yönetim uygulamalarından birisi de personel güçlendirme kavramıdır.

İş görenlerin güçlendirilmesiyle yerine getirilen görevlerin onlar için daha anlamlı hale gelmesi mümkün olur ve kendilerini daha yetkin hissederler. Böylelikle, örgütsel kazanımlar üstünde daha fazla etkiye sahip olma durumları ortaya çıkar ve de örgütün başarısı konusunda inisiyatif göstermekten kaçınmazlar (Boudrias vd., 2009:626). İş görenlerin yapısal olarak güçlendirilmeleriyle birlikte karar mekanizmalarında önemli rol üstlenmeleri sağlanırken hiyerarşinin elemine edilmesi ile çalışanların karar verme süreçlerinde ağırlıklarını hissettirmeleri mümkün olmaktadır (Menon, 2001: 156). Örgütsel yapıda ve işleyişte yapılan bu düzenlemelerle birlikte çalışanları işlerine karşı pozitif davranış göstermeleri söz konusu olurken aynı zamanda çalışanların örgütlerine karşı da olumlu davranışları ortaya koymaları daha olası hale gelmektedir (Gilbert, Laschinger ve Leiter, 2010, 340). Ayrıca kendilerini

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

güçlendirilmiş hisseden çalışanlar kurumlarının kendilerine önem verdikleri ve düşündükleri yönünde fikre sahip olurlar. Bunların sonucunda ise iş görenler kendilerinden beklenen rolün ötesinde davranışlar göstererek örgütsel vatandaşlık davranışlarını sergiler ve çalıştıkları kurumların gelişime daha fazla katkı sağlarlar (Chiang ve Hsieh, 2012: 182).

1. Teorik Çerçeve

1.1. Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Örgütsel vatandaşlık davranışı örgütün yaşamını sürdürmesi için önemli olan ve iş görenlerin kendilerinden beklenen rollerinin de ötesini aşarak bu beklentileri ileriye taşıyan davranışların gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır (Brief ve Motowidlo, 1986: 711). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile iş görenlerin ortaya koyacakları fazladan katkı, örgüt açısından maliyet oluşturabilecek biçimsel araçların kullanılmasına ihtiyaç duyulmaksızın harekete geçirilebilmekte bu durum ise örgütün elde edeceği kazanımları arttırmaktadır (Bogler ve Somech, 2004: 280). Bununla birlikte örgüt bünyesinde sahip olunan yetersiz kaynakların daha etkin değerlendirilmesi mümkün olurken örgütün etkinliğinin de artması sağlanır. (Podsakoff, Ahearne ve MacKenzie, 1997: 263). Örgütsel vatandaşlık davranışları iş görenlerin isteğine bağlı olarak ortaya konulan davranışlardır. Örgütsel vatandaşlık davranışına örnek davranışlar olarak; çalışma arkadaşlarına istekli şekilde yardım etmek, örgüt içinde ortaya çıkabilecek bireyler arasında ortaya çıkan problemlere zaman ayırmamak, yapılan işin etkinliğinin artırılmasına yönelik yaratıcı fikirleri geliştirmek gibi örnekler verilebilir (Currall, 1988: 331).

1.2. Yapısal Güçlendirme

Güçlendirme yapılacak olan işin bizzat işi yapan iş görenin örgütteki diğer çalışanlardan ve üstlerinden daha çok bilgiye sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. Bu kapsamda güçlendirme çalışanın, işini sahiplenilmesi süreci hayata geçmektedir (Koçel, 2010: 411). Yapısal güçlendirme ile birlikte örgüt yapısının, politikalarının ve uygulamalarının yeniden yapılandırılarak güç ve otoriteyi merkezden uzaklaştıracak ve alt kademedeki bulunan çalışanların karar verebilmelerine imkân tanıyacak şekilde dönüştürülmesi söz konusudur. Bu bakış açısıyla güçlendirme yapısal olarak ele alınmakta olup Kanter'in yapısal güçlendirme teorisi bu bakış açısının temelini oluşturmaktadır. Kanter'e göre örgütün sahip olduğu özellikler personel güçlendirmenin dayanağını oluşturmaktadır. Yapısal güçlendirme teorisi formal (biçimsel) iş özelliklerinin ve informal (biçimsel olmayan) ilişkilerin çalışanın işini başarılı şekilde

yapabilme yeteneğini belirlemede olduğunu savunmaktadır. Aynı şekilde çalışanın kişisel gelişim imkânının olması da çalışanın iş başarımını etkilemektedir. Tüm bu faktörler birlikte çalışanın kendisinin güçlendirilmiş hissetmesini etkilemektedir (Orgambidez-Ramos ve Borrego-Alés, 2014: 29).

2.Araştırma Yöntemi

Araştırmada özel okul öğretmenlerinin yapısal güçlendirme ile algılarının örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki etkileşimin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma evrenini Mersin’de görev yapmakta olan özel okul öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı olan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların bireysel özelliklerine (cinsiyet, medeni durum, yaş,) yer verilirken, ikinci bölümde yapısal güçlendirmeyi ölçmek için Laschinger, Finegan, Shamian ve Wilk (2001) tarafından geliştirilen ve Kerse (2013) tarafından yapılan çalışmada kullanılan Çalışma Etkililiği Koşulları Anketi kullanılmış olup 5’li Likert-tipi soru formunda hazırlanmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışını ölçmek için ise toplam 18 sorudan oluşan Mercan’ın (2006) yaptığı çalışmada kullandığı 7’li Likert-tipi soru formunda hazırlanan Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Anketi kullanılmıştır. Bu çerçevede araştırma aşağıda sunulan hipotezlerin sınanması yapılacaktır.

H1:Yapısal güçlendirme ile örgütsel vatandaşlık arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

H2: Yapısal güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif etkisi vardır.

Araştırmada ölçeklerin güvenilirliğini test etmek amacıyla da Cronbach’s Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Araştırma modeli üzerinde belirlenen hipotezleri test etmek için ise korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 23 demo for Windows programı kullanılmıştır.

3.Araştırma Bulguları

Araştırmaya dâhil olan örneklem grubuna ait bireysel özelliklere ilişkin dağılım Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişken	Grup	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	77	33,5
	Kadın	153	66,5
Medeni durum	Evli	135	58,7
	Bekâr	95	41,3
Yaş	21-30 Yaş	71	30,9
	31-40 Yaş	98	42,6
	41 ve üzeri	61	26,5

Tablo 1’deki bulgulara göre, katılımcıların %66,5’i kadın, % 58,7’si evli, % 42,6’sı 31-40 yaş grubu, çalışanlardan oluşmaktadır.

Tablo 2. Yapısal Güçlendirme ve Örgütsel Vatandaşlığa Ait Özet İstatistikler

	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Yapısal Güçlendirme	230	4,01	,64
Örgütsel Vatandaşlık	230	5,27	,89

Tablo 2’de görüleceği üzere yapılan analizler neticesinde yapısal güçlendirmeye ilişkin ortalamanın (ort=4,01) olduğu tespit edilmiş olup iş görenler kendilerini yapısal olarak yüksek derecede güçlendirilmiş olduklarını algılamaktadırlar. Diğer taraftan örgütsel vatandaşlık (ort=5,27) olduğu tespit edilmiş örgütsel vatandaşlığın yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

3.1. Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

Ölçeklerin güvenilirliğini ölçmek için cronbach alpha değerleri hesaplanmıştır. Yapısal güçlendirmeye ilişkin cronbach alpha değeri 0,670, örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeğine ilişkin cronbach alpha değeri ise 0,860 olarak tespit edilmiştir. Bu güvenilirlik değerlerinin kabul edilebilir değerler sınırı içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo.3 Yapısal Güçlendirme ile Örgütsel Vatandaşlık Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi Korelasyonlar^a

		Örgütsel Vatandaşlık (Genel)
Yapısal	Pearson Correlation	,386**
Güçlendirme	Sig. (2-tailed)	,000
	N	230

**0.01 anlamlılık düzeyine sahip (2-yönlü).

Yukarıda yer alan Tablo 3'te ise yapılan korelasyon analizi sonucuna göre yapısal güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık davranışı ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. . H1:Yapısal güçlendirme ile örgütsel vatandaşlık arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4. Örgütsel Vatandaşlık Davranışını Tahminlemeye Yarayan Regresyon Modeli

Model	R	R Kare	Düzenlenmiş Kare	Tahmin Edilen Standart Hata	Sig.F. Değişimi
1	,386 ^a	,149	,145	,82914	,000
a.Yordayıcılar: (Sabit)			Yapısal Güçlendirme		

Tablo 4'te de görüleceği üzere yapısal güçlendirme ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki korelasyon katsayısı ($r=0,386$) ve Determinasyon katsayısının ($R^2=0,149$) olduğu gözlemlenmektedir..Bireylerin yapısal olarak güçlendirilmelerinin çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışlarını göstermeleri üzerinde % 14,9'luk bir etkisinin olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bireylerin örgütsel vatandaşlık davranışlarını göstermelerinin % 14,9'luk kısmını iş görenlerin yapısal güçlendirilme düzeyleri ile açıklanmaktadır.

Tablo 5. Katsayılar^a

Model	Standardize Edilmeyen Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	Sig.	
	B	Std Hata	Beta		
	(Sabit)	3,113	,347		8,972
1 Yapısal Güçlendirme	539	,085	,386	6,310	,000

a. Bağımlı Değişken: Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Yukarıda yer alan Tablo 5'te yapısal güçlendirmenin ($p < 0,001$) örgütsel vatandaşlık davranışını tahminlemede istatistik öneme sahip olduğu gözlemlenmekte ve yapısal güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık davranışını etkilemekte olduğu tespit edilmiştir. H2: Yapısal güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde pozitif etkisi vardır hipotezi kabul edilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırmada yapısal güçlendirme ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında pozitif yönde ilişki olduğu ve yapısal güçlendirmenin örgütsel vatandaşlık davranışını etkilemekte olduğu tespit edilmiştir. Yapısal olarak güçlendirilen iş görenler yaptıkları işler üzerinde kontrole, işleri planlamaya, bilgiye erişime, verilen kararlara katılıma ve yaptıkları işler üzerinde far yaratma gücüne sahip olabilmektedirler. İş görenlerin sahip oldukları bu kazanımlarla birlikte iş tanımlarında belirtilen ve tanımlanan rollerinin de ötesinde davranış göstermeleri mümkün olmaktadır. Dolayısıyla iş görenlerin yapısal olarak güçlendirilmeleri örgütlerin performanslarının artmasında büyük rol oynayabilmektedir. Yapısal güçlendirmenin başarılı şekilde uygulanabilmesi için iş görenlerle bilgi paylaşımının yapılması, kararlara katılım haklarının verilmesi, yalın örgüt yapılarının hayata geçirilmesi, aşırı şekilde uygulanan

hiyerarşik mekanizmalardan uzaklaşılması, yetki devrinin yaygın şekilde kullanılması gibi uygulamalar örgütlerin bünyesinde hayata geçirilmelidir.

Kaynakça

Ataman, G. (2001). *İşletme yönetimi*. Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Boudrias, J. S., Gaudreau, P., Savoie, A., Morin, A. J. (2009). Employee empowerment: From managerial practices to employees' behavioral empowerment. *Leadership & Organization Development Journal*, 30(7), 625-638.

Bogler, R., Somech, A. (2004). Influence of teacher empowerment on teachers' organizational commitment, professional commitment and organizational citizenship behavior in schools. *Teaching and teacher education*, 20(3), 277-289.

Brief, A. P., Motowidlo, S. J. (1986) . Prosocial organizational behaviors. *Academy Of Management Review*, 11: 710–725.

Chiang, C. F., Hsieh, T. S. (2012). The impacts of perceived organizational support and psychological empowerment on job performance: The mediating effects of organizational citizenship behavior. *International journal of hospitality management*, 31(1), 180-190.

Currall, S. C. (1988). Organizational Citizenship Behavior: The Good Soldier Syndrome-ORGAN, DW. *Administrative Science Quarterly*, 33(2), 331-333.

Gilbert, S., Laschinger, H. K., Leiter, M. (2010). The mediating effect of burnout on the relationship between structural empowerment and organizational citizenship behaviours. *Journal of Nursing Management*, 18(3), 339-348.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kerse, G., Karabey, C. N. (2014). Personel güçlendirme ile bireyin yaratıcılık algısı arasındaki ilişki: Bankacılık sektöründe bir uygulama. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(29), 22-41.

Koçel, T. (2010). *İşletme yöneticiliği*. Beta, İstanbul.

Laschinger, H. K. S., Finegan, J., Shamian, J., & Wilk, P. (2001). Impact of structural and psychological empowerment on job strain in nursing work settings: expanding Kanter's model. *JONA: The Journal of Nursing Administration*, 31(5), 260-272.

Menon, S. (2001). Employee empowerment: An integrative psychological approach. *Applied psychology*, 50(1), 153-180.

Mercan, M. (2006). *Öğretmenlerde örgütsel bağlılık örgütsel yabancılaşma ve örgütsel vatandaşlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversite, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Orgambídez-Ramos, A., Borrego-Alés, Y. (2014). Empowering employees: Structural empowerment as antecedent of job satisfaction in university settings. *Psychological Thought*, 7(1), 28-36.

Podsakoff, P. M., Ahearne, M., & MacKenzie, S. B. (1997). Organizational citizenship behavior and the quantity and quality of work group performance. *Journal of applied psychology*, 82(2), 262-270.

Yücel, C., Taşçı, S. K. (2008). Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 685-706.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

RAF YERLEŞİMİNİN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ VE SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

İbrahim YEMEZ¹

Özet

Bu çalışmada marketlerdeki raf düzeni ve yerleşiminin müşterilerin memnuniyetine ve satın alma niyetine etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 2019 yılı haziran ayı içerisinde Sivas ili şehir merkezinde 18 yaşından büyük, kolayda örnekleme metoduyla belirlenmiş toplam 515 tüketici ile yüz yüze anket tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. Toplanan verilere ilk olarak frekans analizi uygulanarak katılımcıların demografik özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Daha sonra araştırma modeli Yapısal Eşitlik Modellemesi altında Yol Analizi ile test edilmiştir. Yol Analizi sonuçlarına göre mağaza içi yerleşimi, rafların idaresi, ürün teşhiri ve etiket kullanımı faktörlerinin müşteri memnuniyetini doğrudan etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca dört faktörün olumlu etkilediği müşteri memnuniyeti faktörünün de tüketicilerin satın alma niyetini doğrudan etkilediği bulunmuştur. Başka bir ifadeyle çalışma sonucunda raf yerleşimi ve alt faktörlerinin tüketicilerin müşteri memnuniyeti ve satın alma niyetini etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Raf Yerleşimi, Müşteri Memnuniyeti, Satın Alma Niyeti, YEM.

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF SHELF PLACEMENT ON CUSTOMER SATISFACTION AND PURCHASE INTENTION

Abstract

In this study, the effect of shelf layout and placement on the satisfaction of customers and purchase intention was tried to be revealed. In this context, in June 2019, a total of 515 consumers over the age of 18 in the city center of Sivas, who were identified by easy sampling method, were collected using face-to-face survey techniques. Firstly, frequency analysis was applied to the collected data to reveal the demographic characteristics of the participants. Then, the research model was tested with Path Analysis under Structural Equation Modeling.

¹ Dr. Arş. Gör. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Sivas, Türkiye, ibrahimyemez@cumhuriyet.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

According to the results of Path Analysis, in-store layout, shelving management, product display and label usage factors directly affect customer satisfaction. In addition, it was found that customer satisfaction factor, which is positively affected by four factors, directly affects the purchasing intention of consumers. In other words, it was observed that the shelf placement and its sub-factors affected the customer satisfaction and purchase intention of the consumers.

Key Words: Shelf Placement, Customer Satisfaction, Intention to Purchase, SEM.

Giriş

Rekabetin giderek arttığı, müşteri çekmenin ve onu elde tutmanın artarak zorlaştığı küreselleşen dünya da müşteri memnuniyetini sağlayıp, mevcut müşterileri elde tutmak ve pazarda var olabilmek işletmeler için varoluşsal bir olguyu ifade etmektedir. Dolayısıyla perakendecilik sektörü de güçlü ve zorlu rekabetin her geçen gün şiddetini arttırdığı bir sektör konumundadır.

Günümüzde çok çeşitli sayıda perakendeci işletmeler (marketler, süpermarketler, indirimli marketler, hipermarketler vb.) birbirleriyle sıkı bir rekabet içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu rekabet savaşında perakendeci işletmelerin kullanabileceği enstrümanlardan bir kaçısı fiyat, ürün çeşitliliği, müşteri tatmini, mağaza dizaynı, şube sayısı vb. gibi unsurlardır. Fiyatın görece benzer olduğu perakendeci işletmelerde ise rekabet daha çok fiyat dışı unsurlara kaymaktadır. İşte mağaza dizaynı ya da daha özel bir ifadeyle ürünlerin yerleştirme şekilleri ve raf tasarımı da bu unsurların biridir. Bu bağlamda bu çalışmada perakendeci türlerinden biri olan indirimli marketlerin raf yerleşim düzenlerinin buralardan alışveriş yapan tüketicilerin memnuniyetine ve dolayısıyla da satın alma niyetlerine etkisi YEM altında Yol Analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavramsal çerçeve ele alınmış raf yerleşimi, müşteri memnuniyeti ve satın alma niyeti kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise literatürde bu konuyla ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde metodoloji ve bulgular ortaya konulmuştur. Son bölümde ise sonuçlar ve tartışmaya yer verilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Üretilmiş malların üreticilerden tüketicilere ulaştırılması süreci pazarlama sisteminin bir alt sistemi olan dağıtım kanalını ifade etmektedir. Dağıtım kanalları çeşitli türde aracı ve yardımcı işletmeleri de içine alan bir bütün sistemdir (İslamoğlu, 2012:162). Perakendecilikte bu dağıtım kanalı içerisinde tüketicilerden hemen önce yer alan ve nihai kullanıcıların satın alımlarını gerçekleştirdikleri son noktayı ifade etmektedir. Ticari dağıtım kanalının son halkası olan perakendecilik, işletme iriliği ya da büyüklüğü görmezden gelinirse, tarihsel olarak en eski pazarlama kurumudur (İslamoğlu, 2012:168).

Perakendecilik; mal ve hizmetlerin doğrudan doğruya nihai tüketicilere satılması eylemini gerçekleştirme ve bu süreçle ilgili faaliyetleri yerine getirme çabaları olarak tanımlanabilir. Bunu gerçekleştiren işletmelere de perakendeci işletmeler denir. Perakendeci işletmeler büyüklüklerine, mülkiyetlerine ve bütünleşme derecelerine göre çeşitlilik göstermektedir (İslamoğlu, 2012:169). İndirim marketleri bu sınıflandırmaya göre zincir mağazalar kapsamına girmekte olan perakendeci türüdür.

Yirmi birinci yüzyılda perakendecilik sektörü alışveriş için kısıtlı zamanı olan, gereksinimlerini telefon, internet ya da mağaza şubelerinden karşılamaya çalışan bir tüketici topluluğu ile bunların karşısında ise belki de gereğinden fazla perakende mağazaların olduğu bir pazar yapısı şeklinde tanımlanabilir (Biçkes vd., 2004:53). İndirimli marketler ise tamda bu pazar yapısına uygun olarak ortaya çıkmış daha az sayıda ürün çeşidi, daha küçük mağaza tasarımları, pratik raf yerleşimlerine sahip ve çok sayıda şube ağıları ile tüketicilere hizmet vermekte olan bir perakendeci türüdür.

İndirimli mağazalar ya da marketler pazardaki fiyatlardan daha düşük fiyatlarla satış yapan zincir mağazalara denmektedir. Avrupa'da ikinci dünya savaşından sonraki yokluk zamanlarında ortaya çıkmış olan indirim marketler, az sayıda personel ve sade tasarımlarıyla hizmet vermektedir. İndirimli mağazalar, genelde merkezi olmayan yerlerde faaliyet göstermekte ve üretici firmalarla yaptıkları özel anlaşmalarla çoğu ürünü diğer perakendecilere göre daha düşük bir fiyata satabilmektedir. Bazen de üreticilerle yaptıkları anlaşmalar gereği rakip üretici firmaların ürünlerini satmama politikalarını da zaman zaman uygulamaktadırlar (Faikoğlu, 2005:15). İskonto mağazaları olarak da ifade edilen indirim mağazalarında fiyatlar düşük, çeşitler fazladır. Daha çok kiraların ucuz olduğu yerlerde açılırlar, mallar çok iyi

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

yerleştirilmeden sergilenir ve müşteriler self servisle ürünleri kendileri seçerek alırlar (Hatipoğlu, 1993:121).

Raflar, mağazada malların yerleştirilmesinde ve teşhir edilmesinde kullanılan en basit araçlardır. Ancak bu basit araç, mağazanın içerisinde malın gösterilmesinde başka bir ifadeyle sunulmasında kullanılan en önemli unsur da olmaktadır. Bu öneminden dolayı da büyük şirketler küçük ve profesyonel olmayan mağazalara ürünlerin raflara yerleşimleri konusunda yardımcı olmakta ve bazen de bu işlerin tamamını kendileri üstlenmektedir (Gambarov, 2007:101). Raf yönetimi ise mağazanın atmosferi, mallar ve nihai kullanıcılar olan tüketiciler göz önünde bulundurularak rafların mağazaya yerleştirilmesi ve malların maksimum satışını sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve gösterilmesi şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle raf yönetimi mağaza içerisinde malların gösterilmesi için ayrılan yerlerden en çok faydayı sağlama amacıyla gerçekleştirilen eylemlerdir (Varinli, 2012:193).

Müşteri memnuniyeti ise müşterinin satın aldığı mal ve hizmetlerden elde ettiği faydanın o mal ve hizmetten beklentilerini karşılama düzeyini ifade etmektedir. Eğer elde edilen fayda beklentileri karşılıyorsa müşteri tatmin olmuş demektir. Ancak beklentiler karşılanamıyorsa tatminsizlik, çok fazla karşılanıyor ise aşırı tatmin söz konusudur. Müşteri tatmini, memnuniyetinden öte bir kavramdır. Müşteri beklentilerinin önemli bir kısmının karşılandığını görürse memnun olabilir ama beklentilerinin tam olarak karşılandığını hatta aşıldığını görürse tatmin olur (İslamoğlu, 2012:24).

İşletmelerin ekonomik faaliyetlerinin asıl amacı müşterilerinin gereksinimlerini karşılayarak tatmin etmektir. Çünkü işletmeler tatmin olmuş müşteriler aracılığıyla gelir elde ederler(Kılıç, 1993: 29). Ayrıca yine işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için tatmin olmuş müşterilerin olması elzemdir. Başka bir ifadeyle tatmin olmuş müşteri, tatmin seviyesi arttıkça sadık müşteri haline gelir bu durumda işletmenin pazar payını korumasına ve varlığını idame ettirmesine imkân sağlar.

Niyet bir şeyi yapmayı önceden isteyerek tasarlama anlamına gelmektedir ve herhangi bir eylemi gerçekleştirmeye yönelik fiili iradenin önemli bir göstergesi olarak tanımlanmaktadır (Mutlu vd. 2011:55). Satın alma niyeti ise tüketicilerin belirli bir markadan belirli bir ürünü belirli bir zamanda istediği miktar kadar alması şeklinde tanımlanmaktadır (Gökalan, 2009). Başka bir tanımda ise satın alma niyeti, tüketicilerin belirli bir ürünü veya hizmeti satın alma

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

niyetleri olarak ifade edilmektedir (Chen vd.,2013:akt: Oğuz ve Bilgen, 2017:61). Pazarlamacılar için satın alma niyetinin bilinmesi, tüketicilerin neyi satın alabileceklerinin önceden fark edilmesini sağlayan bir olgudur. Dolayısıyla pazarlamacılar sık sık tüketici niyetlerinin ölçülmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Ek olarak ilişki pazarlaması kapsamında düşünüldüğünde yeni müşteri kazanmanın maliyetinin mevcut müşteriye elde tutmanın maliyetinden daha yüksek olması işletmeler açısından satın alma niyetini daha önemli hale getirmektedir (Spreng vd. 1995; akt: Kozak ve Doğan, 2014:65).

Literatür Taraması

Literatürde daha önce yapılan mağaza atmosferi ve raf yerleşim düzeniyle ilgili çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Gambarov (2007) yaptığı tez çalışmasında Azerbaycan'da yaşayan tüketicilerin mağaza seçimini etkileyen faktörler içerisinde en az etkili olan faktörlerden birinin raflar arasındaki mesafe olduğunu bulmuştur. Başka bir ifadeyle raf yerleşimi mağaza tercihinde önemli bir etken olarak görülmemiştir.

Börekçi (2008) yaptığı tez çalışmasında mağaza imajının tüketici algısı üzerindeki etkisini ölçmeye çalışmış ve çalışma sonucunda mağazanın kokusunun, mağazanın hoş bir atmosfere sahip olmasının, ürünlerin gruplarına göre yerleştirilmesinin vb. müşterilerin mağaza imajı algılarını etkileyen önemli unsurlar olduğu görülmüştür.

Acar (2009) yaptığı tez çalışmasında mağaza atmosferini oluşturan faktörlerin müşteri sadakati üzerinde etkili olduğunu bulmuştur. Ayrıca mağaza içi yerleşimin ise en önemli faktör olduğu ve müşteri sadakatini etkilediği tespit edilmiştir.

Bülbül vd. (2015) yaptığı çalışmada raf yerleşiminin müşteri memnuniyeti ve satın alma davranışı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ancak çok düşük bir etkisi olduğunu bulmuşlardır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Araştırmanın Metodolojisi

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak beşli Likert tipi (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum) 21 tanesi raf yönetimini ölçen, 4 tanesi müşteri memnuniyetini ölçen ve 3 tanesi de satın alma niyetini ölçen toplam 28 adet ifadeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Anketteki ifadeler ve alt faktörlerin adlandırılması Bülbül vd. (2015) tarafından yapılan çalışmadan alınmıştır. Bununla birlikte veri toplama aracında 8 tane demografik ifade daha vardır. Analizde kullanılacak veriler, katılımcılarla yüz yüze anket tekniği şeklinde toplanmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından kurulan iki faktörlü model AMOS programı altında Yol Analizine tabi tutularak fiziksel ortam faktörünün memnuniyet üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2019 yılı haziran ayında Sivas şehir merkezinde yaşayan, 18 yaşından büyük ve indirim marketlerden alışveriş yapan, kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiş toplam 515 kişi oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamanın zorluğu, zaman ve maliyet gibi nedenlerle örneklem hacmi belirlenirken kolayda örnekleme metodu tercih edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada toplanan verilere ilk olarak frekans analizi yapılarak katılımcıların demografik özellikleri ortaya konulmuştur. Daha sonra araştırmacı tarafından kurulan altı faktörlü model AMOS programı altında Yol Analizine tabi tutularak raf yönetim ölçeği ve alt faktörlerinin müşteri memnuniyetine ve satın alma niyetine etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Analiz ve Bulgular

Katılımcılara İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan bireylerin demografik özellikleri Tablo 1’de görüldüğü gibidir. Buna göre çalışmaya katılanların %55,3’ü kadınlardan, %44,7’si ise erkeklerden oluşmaktadır. Yaş dağılımına bakıldığında en yüksek katılımın %27,6 ile 36-45 yaş ve %24,9 ile de 26-35 yaş aralığında olan kişilerde; en az katılımın ise %8,3 ile 56 ve üzeri yaş grubunda olan kişilerde olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre bakıldığında en yüksek katılımın sırasıyla %34 ile Lise ve %29,9 ile Lisans mezunlarında; en az katılımın ise %3,3 ile diğer grubunda olduğu görülmektedir. Yine çalışmaya katılanların %31,3’ü bekârlardan, %62,5’u ise evlilerden ve %6,2’si ise dul-boşanmış kişilerden oluşmaktadır. Meslek türüne göre bakıldığında en yüksek katılım %25,2 ile özel sektör çalışanlarında; en az katılım ise %8,7 ile serbest meslek sahibi olan kişilerdedir. Gelir dağılımına göre bakıldığında en yüksek katılımın %45,4 ile 1400-2400 TL arası geliri olanlarda; en az katılımın ise %6,8 ile 4401 -5401 TL ve üzeri geliri olan kişilerde olduğu görülmektedir. Ailede alışverişini yapan kişiye bakıldığında %50,5 ile baba, %42,7 ile anne ve %6,8 ile de çocukların olduğu görülmektedir. Son olarak alışverişe çıkma sıklığına bakıldığında en çok %38,4 ile her zaman cevabı verildiği, en az ise %7,2 ile nadiren cevabı verildiği görülmektedir.

FSECON
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

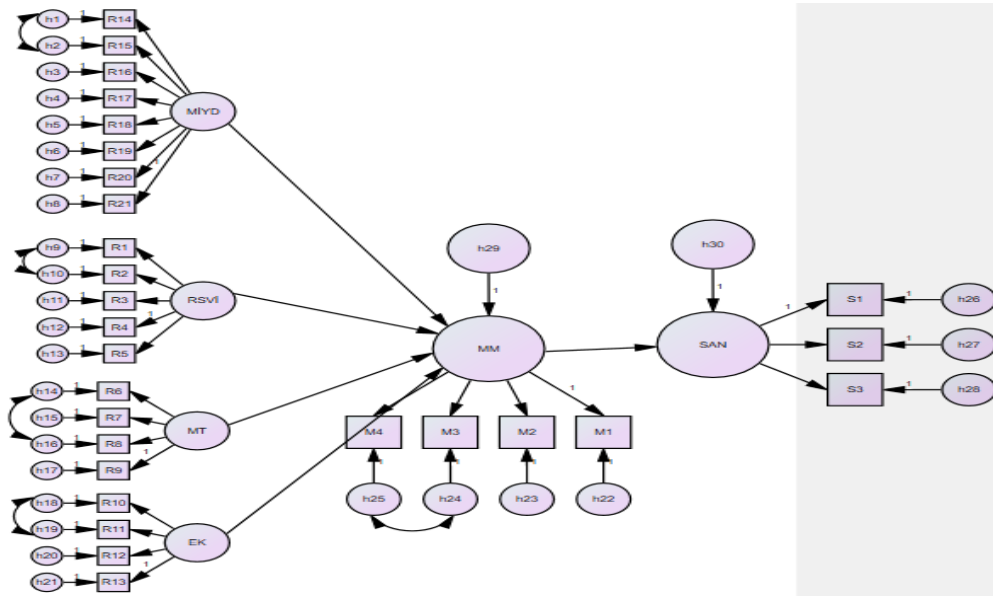

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yaş	Frekans	Yüzde(%)	Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde(%)
18-25 yaş	106	20,6	İlkokul	142	27,6
26-35 yaş	128	24,9	Lise	175	34,0
36-45 yaş	142	27,6	Lisans	154	29,9
46-55 yaş	96	18,6	Lisansüstü	27	5,2
56 ve üzeri yaş	43	8,3	Diğer	17	3,3
Toplam	515	100,0	Toplam	515	100,0
Cinsiyet	Frekans	Yüzde(%)	Memleket	Frekans	Yüzde(%)
Kadın	285	55,3	Bekâr	161	31,3
Erkek	230	44,7	Evli	322	62,5
Toplam	515	100,0	Dul-Boşanmış	32	6,2
Meslek Türü	Frekans	Yüzde(%)	Toplam	515	100,0
Memur	64	12,4	Gelir Dağılımı	Frekans	Yüzde(%)
Özel Sektör	130	25,2	1400-2400 TL	234	45,4
Serbest Meslek	45	8,7	2401-3400 TL	134	26,0
Ev Hanımı	98	19,0	3401-4400 TL	71	13,8
Esnaf	67	13,0	4401 -5401 TL	35	6,8
Diğer	111	21,6	5401 TL ve üzeri	41	8,0
Toplam	515	100,0	Toplam	515	100,0
Alışverişi Yapan Kişi	Frekans	Yüzde(%)	Alışverişe Çıkma Sıklığı	Frekans	Yüzde(%)
Anne	220	42,7	Her zaman	198	38,4
Baba	260	50,5	Ara sıra	145	28,2
Çocuklar	35	6,8	Genellikle	135	26,2
Toplam	515	100,0	Nadiren	37	7,2
			Toplam	515	100,0

Yol Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma modelinin AMOS diyagramı Şekil 1’de görüldüğü gibidir. Şekil 1’e göre modelde raf yönetim ölçeğinin alt faktörleri olan Mağaza İçi Raf Yerleşimi ve Düzeni (MİYD), Rafların Sevk ve İdaresi (RSVİ), Mamul Teşhiri (MT) ve Etiket Kullanımı (EK) faktörleri bağımsız değişkenleri gösterirken, Müşteri Memnuniyeti (MM) faktörü aracı değişkeni ve Satın Alma Niyeti (SAN) bağımlı değişkeni göstermektedir.

Şekil 1: Modelin AMOS Diyagramı

Modelin Yol Analizi sonucunda ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri aşağıdaki Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Modelin İlk Halinin Uyum İyiliği Değerleri

Model Uyum Kriterleri	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Araştırma Modeli
CMIN/SD	$\chi^2 / df \leq 3$	$\chi^2 / df \leq 5$	4,380 ≤ 5
IFI	0,95 ≤ IFI	0,90 ≤ IFI	0,90 ≤ 0,935
CFI	0,97 ≤ CFI	0,95 ≤ CFI	0,95 ≤ 0,936
GFI	0,90 ≤ GFI	0,85 ≤ GFI	0,85 ≤ 0,858
RMSEA	0,05 ≥ RMSEA	0,08 ≥ RMSEA	0,08 ≥ 0,079

Tablo 2'deki skorlara göre model en azından kabul edilebilir uyum aralıklarında skorlara sahiptir. Dolayısıyla modelin istatistiksel olarak geçerli olduğu söylenebilir. Ancak uyum iyiliği dışında modeldeki ilişkilerin anlamlılığına da bakılmalıdır. Dolayısıyla modelde yer alan faktörlerin ve ilişkilerin regresyon katsayılarını gösteren Tablo 3 aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. Regresyon Katsayıları

Yollar	Tahmin	Standart Hata	Ki Kare Değeri	p
MM <--- MİYD	,599	,068	8,861	***
MM <--- RSVİ	,412	,044	9,313	***
MM <--- MT	,149	,035	4,289	***
MM <--- EK	,167	,031	5,366	***
SAD <--- MM	,857	,054	15,813	***
R21 <--- MİYD	1,000			
R20 <--- MİYD	1,291	,127	10,195	***
R19 <--- MİYD	1,188	,125	9,535	***
R18 <--- MİYD	1,103	,113	9,806	***
R17 <--- MİYD	,952	,102	9,296	***
R16 <--- MİYD	1,348	,126	10,734	***
R15 <--- MİYD	1,367	,135	10,136	***

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Yollar	Tahmin	Standart Hata	Ki Kare Değeri	p
R14 <--- MİYD	1,249	,124	10,091	***
R4 <--- RSVİ	1,000			
R3 <--- RSVİ	1,081	,087	12,440	***
R2 <--- RSVİ	1,007	,084	12,033	***
R1 <--- RSVİ	,913	,080	11,413	***
R9 <--- MT	1,000			
R8 <--- MT	1,142	,071	16,083	***
R7 <--- MT	1,154	,067	17,331	***
R6 <--- MT	1,154	,078	14,858	***
R13 <--- EK	1,000			
R12 <--- EK	1,097	,074	14,856	***
R11 <--- EK	,874	,067	13,120	***
R10 <--- EK	,783	,067	11,731	***
R5 <--- RSVİ	,936	,073	12,910	***
M1 <--- MM	1,000			
M2 <--- MM	,916	,064	14,298	***
M3 <--- MM	,861	,063	13,589	***
M4 <--- MM	,869	,075	11,637	***
S1 <--- SAD	1,000			
S2 <--- SAD	1,099	,039	27,941	***
S3 <--- SAD	1,119	,053	20,953	***

Tablo 3'e göre modelin son halinde tüm faktörler arasındaki ilişkilerin regresyon katsayıları anlamlıdır. Dolayısıyla bu model regresyon katsayıları açısından da istatistiksel olarak anlamlı ve geçerlidir. Ayrıca yine Tablo 3'de görüldüğü gibi Mağaza İçi Raf Yerleşimi ve Düzeni (MİYD) faktörü Müşteri Memnuniyeti (MM) faktörünü pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %60 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,599$; $\chi^2=8,861$; $p<0,001$). Rafların Sevk ve İdaresi (RSVİ) faktörü Müşteri Memnuniyeti (MM) faktörünü pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %17 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,167$; $\chi^2=9,313$; $p<0,001$). Mamul Teşhiri (MT) faktörü Müşteri Memnuniyeti (MM) faktörünü pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %15 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,149$;

$\chi^2= 4,289$; $p<0,001$). Etiket Kullanımı (EK) faktörü Müşteri Memnuniyeti (MM) faktörünü pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %17 oranında açıklamaktadır ($R^2 =0,167$; $\chi^2= 5,366$; $p<0,001$). Raf yönetimi alt faktörlerinden doğrudan etkilenen Müşteri Memnuniyeti (MM) faktörü de Satın Alma Niyeti (SAN) faktörünü pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %86 oranında açıklamaktadır ($R^2 =0,857$; $\chi^2= 15,813$; $p<0,001$). Buna göre indirim marketlerdeki raf yerleşiminin, rafların sevk ve idaresinin, mamul teşhirinin ve etiket kullanımının buralardan alışveriş yapan tüketicilerin memnuniyeti üzerinde büyük bir etkisi olduğu ve bu etkinin de tüketicilerin satın alma niyetini yüksek derecede ve pozitif olarak etkilediği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda sayıları ve pazar payları gittikçe artan ve her kesimden insanlar tarafından ihtiyaçların karşılanması amacıyla çok sık tercih edilen indirim marketler gerek mağaza içi yerleşim ve tasarımları gerekse de fiyat politikalarıyla adından sıkça söz ettirmektedirler. Bu bağlamda bu çalışmada indirim marketlerin genelde raf yönetimi özelde ise rafların düzeni ve yerleşimi, rafların sevk ve idaresi, mamul teşhiri ve etiket kullanımı gibi özelliklerinin müşteri memnuniyeti ve dolaylı olarak da tüketicilerin satın alma niyetleri üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kolayda örnekleme metoduyla belirlenen ve yüz yüze anket tekniği ile 515 kişiden toplanan verilere ilk olarak frekans analizi yapılmış ve katılımcıların demografik özellikleri ortaya konulmuştur. Daha sonra araştırmacı tarafından tasarlanan model AMOS programı altında Yol Analizi ile test edilmiş ve ilişki yapıları ortaya konulmuştur. Buna göre indirim marketlerdeki mağaza içi raf yerleşimi ve düzeni, rafların sevk ve idaresi, mamul teşhiri ve etiketi kullanımı gibi uygulamalar tüketicilerin memnuniyetini pozitif anlamda ve büyük oranda etkilemektedir. Ayrıca bunlardan etkilenen memnuniyette tüketicilerin tekrar bu indirim marketlerden alışveriş yapma yani satın alma niyetlerini pozitif anlamda ve %85 gibi bir oranda açıklamaktadır. Başka bir ifadeyle bu gibi mağazaların uyguladıkları mağaza içi tasarım ve raf yerleşimleri buralardan alışveriş yapan tüketicilerin hem memnuniyetlerini hem de satın alma niyetlerini pozitif anlamda ve büyük bir oranda etkilemektedir. Dolayısıyla indirim mağazaların uyguladıkları bu politikanın başarılı olduğu ve bugünkü sahip oldukları yüksek pazar paylarında bu durumun da etkisi olduğu söylenebilir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Araştırmanın sadece Sivas ili şehir merkezinde yapılması, zaman ve maliyet gibi zorluklardan dolayı örneklem sayısının fazla olmaması ve kullanılan istatistiksel teknikler bu çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Daha geniş kapsamlı, daha büyük sayıda örneklem gruplarıyla daha farklı istatistiksel teknikler kullanılması halinde bu konuda daha iyi sonuçlara ulaşılması mümkün olacaktır.

Kaynakça

Bülbül, H., Çağlın, C., Dumlu, H . (2015). İndirim Marketlerinde Raf Yerleşiminin Müşteri Memnuniyeti Ve Satın Alma Niyetine Etkisi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15 (30), 100-119 . DOI: 10.30976/susead.302177

İslamoğlu, Ahmet Hamdi. (2012). *Temel Pazarlama Bilgisi*. 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Biçkes, M., Erdem, B. ve Kaplan, M. (2004). “Tüketicilerin Perakende Satış Noktalarına İlişkin Kalite Algılamaları: Nevşehir Örneği,” *Pazarlama Dünyası Dergisi*, Yıl 18, Kasım-Aralık. ss. 53-62.

Gambarov, V., (2007). Perakendeci Mağazalarda Atmosfer: Azerbaycan’da Tüketicilerin Mağaza Seçimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Varinli, İ., (2012). *Marketlerde Pazarlama Yönetimi*, 4. Basım, Detay Yayıncılık, Ankara.

Faikoğlu, Seyda. (2005). Süpermarketlerde Müşteri Memnuniyetine Etki Eden Faktörler ve Düzce İlinde Müşteri Memnuniyetinin Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Hatiboğlu, Zeyyat. (1993). *Temel Pazarlama*, 1. Baskı. Beta Yayınevi, İstanbul.

Kılıç, Özcan (1993). Tüketicinin Tatmini ve Şikâyet Davranışı, *Pazarlama Dünyası Dergisi*, Yıl:7, Sayı:41.

Mutlu, M.H., Çeviker, A. ve Çirkin, Z. (2011). Tüketici Etnosentrizmi ve Yabancı Ürün Satın Alma Niyeti: Türkiye ve Suriye Üzerine Karşılaştırmalı Analiz. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Cilt:14 Sayı:14, ss. 52-74.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Gökalan, B. (2009). Dayanıklı Tüketim Malları Sektöründe Ülke Orijininin Tüketicinin Satın Alma Niyetine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Vezir O., G. ve Bilgen, İ . (2017). Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: İstanbul İlinde Bir Araştırma. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2) , 51-72 . DOI: 10.17336/igusbd.323819

Akoğlan Kozak, M , Doğan, M . (2015). Dinleme Davranışının Müşterinin Satın Alma Niyeti ve Satın Alma Davranışına Etkisi: Seyahat Acentası Satış Temsilcileri Kapsamında Bir Araştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 15 (2) , 57-84 . DOI: 10.17494/ogusbd.87875

Börekçi, Mine. (2008). Pazarlama Estetiğinde Mağaza İmajının Tüketici Algısı Üzerindeki Rolü: Kozmetik Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Acar, Neşe. (2009). Perakendecilikte Mağaza Atmosferinin Müşteri Sadakatine Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ULAŞTIRMA ALTYAPISI, BÜYÜME VE TİCARET İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Duygu ŞAHAN¹, Okan TUNA²

Özet

Ulaştırma gerekli altyapısının sağlanması durumunda, tüm dünya ile ticareti olanaklı hale getirerek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Ulaştırma yatırımlarının ekonomik etkileri katlanılan yüksek maliyetler nedeniyle hem politika yapıcılar hem de akademisyenler için önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Ulaştırma, büyüme ve ticaret ilişkisini konu alan birçok ampirik çalışma olmasına karşın ilişkinin yönü konusunda tartışmalar sürmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kara yolu ve demir yolu uzunluğu şeklinde tanımlanan ulaştırma altyapı stoku ile gelir, ihracat ve ithalat seviyeleri arasındaki nedenselliği incelemektir. Bunun için 1984-2018 aralığındaki zaman serilerine Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Sonuçlar, kara yolu altyapı stoku ile ticaret arasında nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: ulaştırma altyapısı, nedensellik, uluslararası lojistik, ticaret

TRANSPORTATION INFRASTRUCTURE, GROWTH AND TRADE RELATIONSHIP: EVIDENCE FROM TURKEY

Abstract

Transportation facilitates trade with the whole world as long as the necessary infrastructure is provided. Transportation infrastructure investment has been a substantial research area for both policy makers and academicians due to the high costs to be borne. Although there are numerous empirical studies on the relationship between transportation, growth and trade, disputes on the direction of the relationship continue. The aim of this study is to investigate the causality between transportation infrastructure stock (consisting of road, railway) and income, export and import in Turkey. For this purpose, Granger causality tests have been applied to time series

¹ Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü, İzmir, Türkiye, duygu.sahan@deu.edu.tr

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü, İzmir, Türkiye, İzmir, Türkiye, otuna@deu.edu.tr

between 1984-2018. Results show that there is causality between road infrastructure stock and trade.

Keywords: transportation infrastructure, causality, international logistics, trade

1. Giriş

Ulaştırma, iletişim ve elektrik ile birlikte, bir kamu politikası unsuru olan, başlıca iktisadi altyapılar arasındadır (Kim, 2006; WTO, 2004). Ulaştırma altyapısı ticari malların uluslararası piyasalara ulaştırılmasını olanaklı hale getirerek bir ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde etkili bir rol üstlenmektedir. Ulaştırma altyapısının gereksinim duyulan bölgelerde eksik olması veya altyapı kalitesinin yetersiz olması durumunda kısıtlı erişim imkânı sebebiyle ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir. Banister ve Berechman (2001) ulaştırma altyapısına yapılan ek sermaye yatırımının ekonomik kalkınmaya olan etkisini birbirine yakın olan iki olguyla-erişilebilirlik ve yakınlık- ile açıklamıştır. Ulaştırma altyapı yatırımları ile artan erişilebilirliğin istihdam ve faktör verimliliğini yükselterek ekonomideki büyümeye katkı sağladığı belirtilmiştir. Diğer kavram olan yakınlık ise belli bölgelerdeki uzmanlaşma ve kümelenme ile ilişkilendirilmiştir.

Ulaştırma maliyetlerinin azalmasının yanında altyapının iyileşmesiyle birlikte hizmet kalitesi de yükselerek verimliliği artırmaktadır. Dahası, artan mal ve hizmet hareketliliği, pazar entegrasyonu ve pazar erişimi ile daha iyi bir ekonomik performansa ulaşılmaktadır. Ulaştırma altyapısının ekonomiye etki süreci Anderson ve Lakshmanan (2007) tarafından “dış ticaret kazançları, teknolojinin yayılması, koordinasyon ve kümelenmeden gelen kazançlar” olmak üzere dört başlıkta toplanmıştır. Banerjee vd. (2012) ulaştırma altyapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ticaret maliyetini düşürmesi ve pazar entegrasyonunu sağlaması yoluyla fiyat yakınsaması oluşturarak karşılaştırmalı üstünlük teorisine zemin hazırlamasıyla açıklamıştır. Ayrıca pazarın büyümesiyle şirketler ölçeğe göre artan getiri olanağından yararlanacak ve daha rekabetçi hale geleceklerdir.

Ulaştırma altyapısının geliştirilmesinde ulaştırma hizmeti sunan şirketlere sunacağı kısa vadeli potansiyel fayda dikkate alınırken, uzun vadede üretilen malların taşınması için ulaştırmayı kullanan şirketler tüm ekonomiye yayılan değişimlere aracı olmaktadır (Lakshmanan ve Chatterjee, 2005). Bu süreçte, daha az maliyetli ve daha iyi kalitedeki ulaştırma sistemi ile hem

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

bölgeler arasındaki ticaret hacmi hem de uluslararası ticaret hacmi artmakta ve ticaret gelirleri tüm ülkeye yayılmaktadır.

Bir ülkenin kalkınması ve uluslararası rekabetçiliğini güçlendirmesi için gelişmiş bir ulaştırma altyapısına ihtiyacı vardır. Bu noktada, Türkiye’de ulaştırma altyapı yatırımlarının ekonomik büyüme ve ticaret ile nedensellik ilişkisi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Türkiye son otuz yılda altyapı yatırımları proje sayısında ilk 10 ülke arasında yer almıştır (Dünya Bankası, 2019a). Ayrıca, 2018’de Dünya Bankası (2019b) sıralamasına göre dünyanın en büyük 19. ekonomisi olan Türkiye’nin sürdürülebilir büyüme hedefinde ulaştırma yatırımları önemli bir yer tutmaktadır. Küresel ekonomik sistemle bütünleşmiş yapısı ile Türkiye, hem bölge içindeki ulaştırma ağını hem de küresel ulaştırma koridorlarına bağlantısını artırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı çokça tartışılan ulaştırma altyapısı ile büyüme ve ticaret ilişkisini 1984-2018 yılları arasında Türkiye üzerinde nedensellik yönünden araştırmaktır. Çalışmanın takip eden bölümünde ulaştırma altyapısının ekonomi üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalara değinilmiş, üçüncü bölümde Türkiye’de ulaştırma sistemi ve altyapısından kısaca bahsedilmiş, dördüncü bölümde ise ulaştırma altyapısı ile büyüme ve ticaret arasındaki ilişkinin nedensellik analizi yapılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. Ulaştırma Altyapısının Ekonomik Büyümedeki Yeri

Aschauer (1989) ABD’de 1949-1985 yılları arasında otoyol, havalimanı gibi ulaştırma altyapıları ile kanalizasyon ve şehir suyu sistemi gibi diğer temel altyapılara yapılan yatırımların esnekliğini hesaplamıştır. Araştırmanın sonucunda temel altyapı yatırımları ve ekonomik büyüme arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymuş ve bu alanın gelişmesine öncülük etmiştir. Daha sonra ise altyapı yatırımlarının verimliliği artırarak veya üretim maliyetlerini düşürerek ekonomik üretime katkı sağlayacağını öne süren çalışmalar yapılmıştır (Munnell, 1990; Nadiri ve Mamuneas, 1996; Glass, 2008). Banister ve Berechman (2001) ulaştırma altyapısının ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması için ekonomik koşulların yanı sıra yatırım koşulları, politik koşullar ve kurumsal koşulların da eş zamanlı olarak var olması gerektiğini öne sürmüştür.

Canning ve Fay (1993), 96 ülkeyi içeren panel veri analizinde ulaştırma altyapı yatırımlarının getiri oranının gelişmekte olan ülkeler için yüksek iken gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için görece düşük olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca bu yatırımların verimlilik artışı, azalan

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

üretim maliyetleri, artan gelir düzeyi, yükselen refah seviyesi gibi etkilerinin uzun dönemde görüleceğini belirtmiştir. Saatçioğlu ve Kara (2011), 1990-2009 yılları arasında 51 ülkeyi içeren panel veri setiyle ulaştırma altyapısı ve büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yu vd. (2012) Çin’de 1978-2008 yılları arasında ülke seviyesinde ekonomik büyümeden ulaştırma altyapısı yönünde uzun dönemli nedensellik ilişkisi bulmuştur. Demurger (2001) ulaştırma altyapısının coğrafi konum ve iletişim altyapısı ile Çin’deki 24 bölgede 1985-1998 dönemi için bölgesel kalkınma farklarını belirlediğini göstermiştir. Ancak refah seviyesi yüksek bölgeler için çift yönlü nedensellik bulunurken az gelişmiş bölgelerde ekonomik büyümeden ulaştırma altyapısı yönünde tek yönlü nedensellik saptanmıştır. Pereira ve Andaz (2005) Portekiz’deki ulaştırma altyapı yatırımlarının uzun dönemde üretimi pozitif etkilediğini belirlemiştir. Limao ve Venables (2001), ulaştırmayı başlıca ticaret maliyeti faktörleri arasında saymış ve zayıf durumdaki ulaştırma altyapısının dış ticareti sekteye uğrattığını maliyet ve esneklik üzerinden göstermiştir. Donaldson (2018) Hindistan’da demir yolu ağının genişletilmesinin ticarete etkisini genel denge modeliyle araştırmıştır. Demir yolu yatırımı ticaret maliyetlerini ve bölgeler arasındaki fiyat farklılıklarını azaltırken uluslararası ticaret ve reel geliri yükseltmektedir. ABD’de ise demir yolu altyapı yatırımının pazar erişimi yoluyla tarım arazilerinin değerini artırdığı gözlemlenmiştir (Donaldson and Hornbeck, 2016). Meersman ve Nazemzadeh (2017) tarafından Belçika üzerine yapılan incelemede otoyol, demir yolu ve liman altyapısının ekonomik büyümeyi tetiklediği gözlemlenmiş ve ulaştırma altyapı projelerinin politika yapıcılar tarafından bu açıdan değerlendirilmesi önerilmiştir.

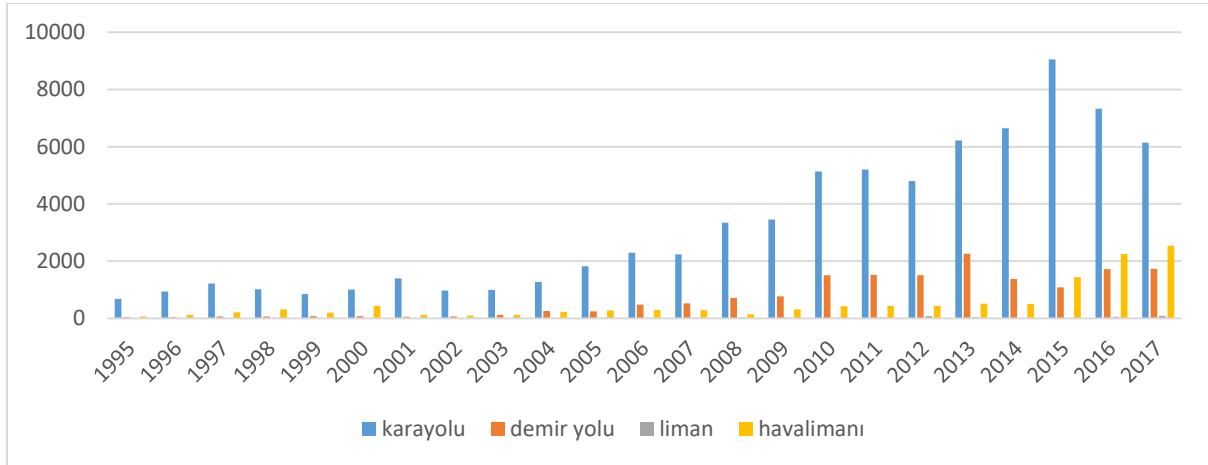
Kuştepli vd (2012), Türkiye’de otoyol yatırımları ile ekonomik büyüme ve ticaret ilişkisini 1970-2005 yılları için nedensellik ve eşbütünlük ile analiz etmiştir. Sonuçlar sadece kısa dönemli zayıf bir ilişkiye işaret ederken uzun dönemde bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Saatçioğlu ve Karaca (2013), Türkiye’deki 26 bölgede 2006-2008 arası kapsayan veriyle yatay kesit analizi yapmış ve ulaştırma altyapısına yapılan %1’lik yatırımın bölgesel geliri yaklaşık %3 artırdığını belirleyerek ulaştırma altyapısının bölgesel gelir farklılıklarını azaltmadaki önemine dikkat çekmiştir. Türkiye’de 2000’li yıllarda yapılan karayolu yatırımlarının ekonomik etkisini modelleyen Coşar ve Demir (2016), geniş bir otoyoldaki birim taşıma maliyetinin tek şeritli yoldakinden %70 civarında daha az olduğu sonucuna varmıştır.

3. Türkiye'nin Lojistik Sistemi ve Ulaştırma Altyapısına Genel Bakış

Türkiye, özellikle 2000'li yılların başından itibaren çeşitli ulaştırma modlarına büyük ölçekli altyapı yatırımları yaparak ekonomik büyümeyi ve dış ticaret hacmini artırmayı hedeflemiştir. Küresel ekonomide Türkiye'nin rekabetçiliğini yükseltmek amacıyla, ulaştırma altyapısının hem kapsam hem de kalite olarak geliştirilmesiyle lojistik sistem güçlendirilmiştir. Ülkelerin ulaştırma alanındaki kapasitesi, Dünya Bankası tarafından geliştirilen Lojistik Performans Endeksi ile ölçülmektedir. Bu endeks, lojistik alanındaki rekabetçiliği konu alan bir anketin dünya çapında uygulanmasıyla oluşturulmakta ve 1-5 arasında, puan arttıkça daha iyi performansı gösteren bir değer almaktadır. Türkiye, bu sıralamada 2018 yılında 3.15 ile 47. sırada yer almaktadır. Türkiye kıtaları birleştiren coğrafi konumunun avantajını ulaştırma sistemini geliştirerek daha iyi kullanabilecek ve bu endeksteki sıralamasını yukarıya taşıyabilecektir. Bu amaçla kara yolu, demir yolu, deniz yolu ve hava yolu altyapılarına önemli yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımların miktarı 1995-2017 yılları için Şekil 1'de gösterilmiştir. Altyapı yatırımlarından en büyük pay kara yolundayken en az yatırım yapılan alan deniz yoludur.

Şekil 1. Türkiye'de Ulaştırma Altyapı Yatırımları (milyon Avro)

Kaynak: OECD, 2019

4. Türkiye’de Ulaştırma Altyapısı, Büyüme ve Ticaret İlişkisinin Analizi

Türkiye’de ulaştırma altyapısının güçlendirilmesinin ekonomik büyüme ve dış ticaret ile nasıl bir nedensellik ilişkisi içerisinde olduğunu saptamak için zaman serisi analizi kullanılmıştır. Ekonomik etkileri gösteren değişkenler Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), İhracat Miktar Endeksi (İHR) ve İthalat Miktar Endeksi (İTH) Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. Ulaştırma alt yapı stoku için km cinsinden kara yolu ve demir yolu uzunlukları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’ndan alınmıştır. Genel Toplam Kara Yolu Uzunluğu (GT), Bölünmüş Kara Yolu Uzunluğu (BT), İl Bölünmüş Kara Yolu Uzunluğu (İB) ve Otoyol Uzunluğu (OTO) olmak üzere dört farklı kategorideki kara yolu altyapı stokunun yanı sıra Demir Yolu Hat Uzunluğu (DH) da değerlendirilmiştir. Bu göstergelerin açıklamaları ve kaynakları Tablo-1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Değişkenlerle İlgili Bilgiler

Veri	Açıklama	Veri Kaynağı	Dönem
GSYİH	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Sabit Fiyatlar, TL)	Dünya Bankası, 2019c	1984-2018
İHR	İhracat Miktar Endeksi (2000=100)	Dünya Bankası, 2019d	1984-2018
İTH	İthalat Miktar Endeksi (2000=100)	Dünya Bankası, 2019e	1984-2018
GT	Genel Toplam Kara Yolu Uzunluğu (km)		1984-2018
BT	Bölünmüş Kara Yolu Uzunluğu (km)	TÜİK, 2019a	1984-2018
İB	İl Bölünmüş Kara Yolu Uzunluğu (km)		1984-2018
OTO	Otoyol Uzunluğu (km)		1984-2018
DH	Demir Yolu Hat Uzunluğu (km)	TÜİK, 2019b	1984-2018

Not: Tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda seçilen yöntem nedensellik analizidir. Regresyon analizinde bir değişken ve diğer değişkenler arasında bağımlılık ilişkisi ele alınmaktadır, ancak değişkenler arasında kesin bir sebep-sonuç ilişkisi çıkarımı yapılamamaktadır. Ayrıca 35 gözlemle sınırlı veri setiyle yapılacak bir modelleme çalışmasında gelir düzeyi, ihracat ve ithalatı belirleyecek diğer değişkenlerin de eklenmesiyle elde edilecek sonuçlar sahte regresyon, eksik değişken kullanımı gibi nedenlerle güvenilir sonuçlar vermeyebilir. Dolayısıyla ulaştırma altyapısı ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği araştıran bu

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

çalışmada Granger (1969) tarafından geliştirilen Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Bu test, iki durağan zaman serisi olan X ve Y değişkenleri arasında hangi değişkenin diğerine neden olduğunu ve bu değişkenler arasında karşılıklı bir nedensellikte geri bildirim mekanizması olup olmadığını sınıamaktadır. Nedensellik analizinde ilk aşama verilerin durağan olup olmadığını araştırmak ve durağan olmayan verileri durağan hale getirmektir. Bu amaçla Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri yapılmıştır (Dickey ve Fuller, 1979; Phillips, 1987; Phillips ve Perron, 1988). ADF ve PP birim kök testlerinin boş hipotezi serilerde birim kök olduğu yani serilerin durağan olmadığını ifade etmektedir. Tablo 2’de görülen test sonuçlarına göre İTH ve İHR verilerinin durağan olduğu, diğer tüm değişkenlerin ise birinci derece farkları alınarak durağanlaştırılabildiği belirlenmiştir. Çalışmanın geri kalanındaki analizler durağan hale getirilmiş verilerle gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Birim Kök Test Sonuçları

	ADF Testi		PP Testi	
	Seviye	Birinci Fark	Seviye	Birinci Fark
GSYİH	-2,144 (0,50)	-6,111 (0,00)	-2,144 (0,50)	-6,594 (0,00)
IHR	-7,770 (0,00)	-	-6,291 (0,00)	
İTH	-5,876 (0,00)		-5,732 (0,00)	
GT	-1,152 (0,68)	-5,617 (0,00)	-1,229 (0,65)	-5,620 (0,00)
BT	-1,994 (0,58)	-3,466 (0,05)	-1,321 (0,86)	-3,466 (0,05)
İB	-1,806 (0,67)	-5,323 (0,00)	-1,974 (0,59)	-5,323 (0,00)
OTO	-1,175 (0,89)	-3,99 (0,01)	-1,265 (0,87)	-3,991 (0,01)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

DH	-0,790 (0,95)	-5,048 (0,00)	-1,016 (0,92)	-5,183 (0,00)
----	------------------	------------------	------------------	------------------

Not: Parantez içinde p değerleri verilmiştir.

Ulaştırma altyapı stoku ve ekonomik göstergeler arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Yıllık veri kullanıldığı için Granger nedensellik testinde gecikme uzunluğu 1-4 arasındaki değerlerle denenmiş ve F istatistiğine göre gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. Nedensellik testinin sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Granger Nedensellik Test Sonuçları

Boş Hipotez	F İstatistiği	P
GSYİH, BT'nin Granger nedeni değildir.	0,56	0,70
BT, GSYİH'nin Granger nedeni değildir.	0,21	0,93
İHR, BT'nin Granger nedeni değildir.	1,29	0,30
BT, İHR'nin Granger nedeni değildir.	0,54	0,70
İTH, BT'nin Granger nedeni değildir.	0,69	0,60
BT, İTH'nin Granger nedeni değildir.	0,19	0,94
GSYİH, DH'nin Granger nedeni değildir.	0,79	0,55
DH, GSYİH'nin Granger nedeni değildir.	2,02	0,13
İHR, DH'nin Granger nedeni değildir.	2,00	0,13
DH, İHR'nin Granger nedeni değildir.	0,29	0,88
İTH, DH'nin Granger nedeni değildir.	0,78	0,55
DH, İTH'nin Granger nedeni değildir.	0,41	0,80
GT, GSYİH'nin Granger nedeni değildir.	0,68	0,61
GSYİH, GT'nin Granger nedeni değildir.	1,03	0,41
İHR, GT'nin Granger nedeni değildir.	1,96	0,14
GT, İHR'nin Granger nedeni değildir.	0,20	0,93
İTH, GT'nin Granger nedeni değildir.	1,27	0,31
GT, İTH'nin Granger nedeni değildir.	0,34	0,85
İB, GSYİH'nin Granger nedeni değildir.	1,83	0,16
GSYİH, İB'nin Granger nedeni değildir.	0,49	0,74

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

İB, İHR'nin Granger nedeni değildir.	3,19*	0,03
İHR, İB'nin Granger nedeni değildir.	3,68*	0,02
İTH, İB'nin Granger nedeni değildir.	3,06*	0,04
İB, İTH'nin Granger nedeni değildir.	1,33	0,29
OTO, GSYİH'nin Granger nedeni değildir.	0,31	0,87
GSYİH, OTO'nun Granger nedeni değildir.	0,13	0,97
OTO, İHR'nin Granger nedeni değildir.	3,19*	0,03
İHR, OTO'nun Granger nedeni değildir.	1,85	0,16
OTO, İTH'nin Granger nedeni değildir.	0,74	0,57
İTH, OTO'nun Granger nedeni değildir.	1,04	0,41

Not: *, %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Test sonuçları bazı önemli bilgiler vermektedir. Bunlardan ilki, İl Bölünmüş Kara Yolu Uzunluğu (İB) ile İhracat Miktar Endeksi (İHR) arasında birbirlerini belirleyen ve besleyen çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığıdır. Şehirlerdeki bölünmüş yolların niteliği ve niceliği arttıkça bölgede organize sanayi bölgeleri, lojistik köyler gibi kümelenme alanları artmakta ve ölçek ekonomisinden yararlanan firmalar daha çok üreterek daha çok ihracat mal satmaktadır. Yükselen ticaret hacmi taşınması gereken malları limanlar, havalimanları gibi çıkış noktalarına ulaştırmak için kara yolu ağının genişletilmesi ihtiyacını doğurarak daha çok bölünmüş yol yapılmasına neden olmaktadır. İkinci sonuç ise İthalat Miktar Endeksi'nden (İTH) İl Bölünmüş Kara Yolu Uzunluğu (İB) yönündeki tek yönlü nedenselliklerdir. İthal malların miktarı arttıkça Türkiye'yi dış dünyaya bağlayan giriş çıkış noktalarından iç pazara dağıtımını sağlamak için kara yolu stoku da artırılmak durumundadır. Toplam bölünmüş yoldansa, il bölünmüş yol stokunun ticarete etki etmesi ulaştırma altyapısının özellikle kentlerdeki üretim faaliyetlerinde etken olduğunu göstermektedir. Son olarak, Otoyol Uzunluğu (OTO), İhracat Miktar Endeksi'ni (İHR) tek yönlü olarak belirlemektedir. Buradan hareketle, otoyolların özellikle sınırlardaki ülkelere olan ihracat üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

5. Sonuç

Ekonomik faaliyetlerin yapılabilmesi için altyapı stokuna ihtiyaç vardır, ulaştırma altyapısı ise üretim ve dağıtım için doğal bir zorunluluktur. Üretim sürecinde kullanılacak ham madde ve

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ara malların üretim alanlarına taşınması, nihai ürünlerin de ilgili pazara götürülmesi ulaştırma ile yapılmaktadır. Ulaştırma altyapısındaki geliştirmeler, kümelenme bölgelerinde konsolidasyon ve ölçek ekonomileri potansiyeli oluşturması, tam zamanında üretimi olanaklı hale getirmesi, erişilebilirlik sağlaması, taşıma maliyetlerini düşürmesi ve ticareti kolaylaştırmasıyla ekonomik faaliyetlerin artmasına yol açmaktadır. Bu çalışma büyük miktarda ulaştırma altyapısı yatırımı yapan Türkiye’de ulaştırma altyapısındaki değişim ile ekonomik büyüme ve ticaret arasındaki nedenselliği belirleme amacıyla. Bunun için 1984-2018 yıllarını kapsayan dönemde ekonomik büyümeyle ilişkili göstergeler (kişi başına düşen gelir, ihracat ve ithalat miktarları) ile ulaştırma altyapı stoku verileri (toplam kara yolu, toplam bölünmüş yol, il bölünmüş yol, otoyol ve demir yolu uzunlukları) arasındaki ilişki Granger nedensellik testi ile sınanmıştır. Sonuçlar, kara yollarında belirli yol çeşitlerindeki altyapı stokunun dış ticarete etki ettiğini göstermektedir. İl bölünmüş kara yolu ile ihracat arasında iki yönlü bir geri besleme ilişkisi varken ithalat, il bölünmüş kara yolunu tek yönlü olarak etkilemektedir. Bunun temel nedeninin ulaştırma altyapı ağının gelişmesinin şirketlere ulaşım kolaylığı sağlayarak şehirlerde kümelenmeyi teşvik etmesi ve verimlilik artışını sağlaması olduğu söylenebilir. Bunun dışında, otoyol uzunluğu ihracatı tek yönlü etkilemektedir. Bu durum, ulaştırma altyapısının Türkiye’nin sınır komşularıyla ticaretinin gelişmesine katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Çalışmanın en önemli sonucu ise ulaştırma altyapısının büyümeyi doğrudan gelir düzeyi üzerinden değil, dış ticaret aracılığıyla dolaylı olarak etkilemesidir.

Kaynakça

Anderson, W. P. ve Lakshmanan, T.R., (2007). Infrastructure and Productivity: What Are the Underlying Mechanisms? In: Karlsson, Charlie, Anderson, William P., Johansson, Borje, Kobayashi, Kiyoshi (Eds.), *The Management and Measurement of Infrastructure: Performance, Efficiency and Innovation*. Edward Elgar, UK, 147–164.

Aschauer, D.A., (1989). Is Public Expenditure Productive?, *Journal of Monetary Economics*, 23 (2), 177-200.

Banerjee A., Duflo E., Qian N., (2012). On the Road: Access to Transportation Infrastructure and Economic Growth in China, *NBER Working Paper 17897*.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Banister, D. ve Berechman Y. (2001). Transport Investment and the Promotion of Economic Growth. *Journal of Transport Geography*, 9(3): 209-218.

Button, K. ve Yuan, J., (2013). Airfreight Transport and Economic Development: An Examination of Causality, *Urban Studies*, 50, 329-340.

Canning, D. ve Fay, M., (1993). The Effect of Transportation Networks on Economic Growth, *Discussion Paper*, Columbia University, May 1993.

Coşar, A.K. ve Demir, B., (2016). Domestic Road Infrastructure and International Trade: Evidence from Turkey, *Journal of Development Economics*, 118, 232-244.

Demurger, S., (2001). Infrastructure Development and Economic Growth: An Explanation for Regional Disparities in China?, *Journal of Comparative Economics*, 29(1): 95-117.

Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root, *Journal of The American Statistical Association*, 74, 427-31.

Donaldson, D., (2018). Railroads and Raj: Estimating the Impact of Transportation Infrastructure. *American Economic Review*, 108(4-5), 899-934.

Donaldson, D., and R. Hornbeck, (2016). Railroads and American Economic Growth: A “Market Access” Approach, *The Quarterly Journal of Economics*, 131(2), 799-858.

Dünya Bankası, 2019a. Altyapıda Özel Katılımı (AÖK).
<https://ppi.worldbank.org/en/snapshots/rankings>.

Dünya Bankası, 2019b. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2018.
<https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>.

[veritabanı] Dünya Bankası, 2019c. Dünya Bankası İstatistikleri. Kişi Başına Düşen GSYİH (sabit YPB) – Türkiye.
(<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KN?locations=TR>) .

[veritabanı] Dünya Bankası, 2019d. Dünya Bankası İstatistikleri. İhracat Miktar Endeksi (2000 = 100) – Türkiye.
<https://data.worldbank.org/indicator/TX.QTY.MRCH.XD.WD?locations=TR>.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

[veritabanı] Dünya Bankası, 2019e. Dünya Bankası İstatistikleri. İthalat Miktar Endeksi (2000 = 100) – Türkiye.

<https://data.worldbank.org/indicator/TM.QTY.MRCH.XD.WD?locations=TR>.

Glass, A., (2008). Public Expenditure on Transport and Macroeconomic Performance: Empirical Evidence from the United States. *International Journal of Transport Economics*, 35 (1), 121-143.

Granger, C. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. *Econometrica*, 37(3), 424-438. doi:10.2307/1912791.

Kim, B., (2006). Infrastructure Development for the Economic Development in Developing Countries: Lessons from Korea and Japan, *Working Paper Series No. 11*, Graduate School of International Cooperation Studies, Kobe University.

Kuştepli, Y., Gülcan, Y., Akgüngör, S. (2012). Transportation Infrastructure Investment, Growth and International Trade in Turkey, *Applied Economics*, 44, 2619-2629.

Lakshmanan, T.R. ve Chatterjee, L.R., (2005). Economic consequences of Transport Improvements. *Access*, 26, 28–33

Limao, N. ve A. J., Venables, (2001). Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs and Trade. *The World Bank Economic Review*, 15(3), 451–479.

Meersman, H. ve Nazemzadeh, M. (2017). The Contribution of Transport Infrastructure to Economic Activity: The Case of Belgium. *Case Studies on Transport Policy*, 5 (2) 316–324.

Munnell, A.H., (1990). Why Has Productivity Growth Declined: Productivity and Public Investment, *New England Economic Review*, 2–33.

Nadiri, M. I. ve Mamuneas, T. P., (1996). Contribution of Highway Capital to Industry and National Productivity Growth, *Economic Development Research Group*, Federal Highway Administration.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

[veritabanı] TÜİK 2019a. Konularına Göre İstatistikler. Ulaştırma ve Haberleşme. Ulaştırma İstatistikleri. Karayolu Uzunlukları.

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1585.

[veritabanı] TÜİK 2019b. Konularına Göre İstatistikler. Ulaştırma ve Haberleşme. Ulaştırma İstatistikleri. Demiryolları Uzunluğu, Tren, Yolcu, Yük Taşımaları ve Ton Kilometre. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1584.

WTO, (2004). *World Trade Report 2004: Exploring the Linkage Between the Domestic Policy Environment and International Trade*, Report WTO/WTR/2004, World Trade Organization (WTO), Geneva.

[dataset] [OECD, 2019. OECD Statistics Database 2019. Transport Statistics, Transport Infrastructure, Investment Spending. https://stats.oecd.org/](https://stats.oecd.org/)

Pereira, A. M. ve Andraz, J. M., (2005). Public Investment in Transportation Infrastructure and Economic Performance in Portugal, *Review of Development Economics*, 9(2), 177-196.

Phillips, P. C. B. (1987) Time Series Regression with a Unit Root, *Econometrica*, 55, 277–301.

Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (1988) Testing for a Unit Root in Time Series Regression, *Biometrika*, 75, 335–346.

Saatçioğlu, C. ve Karaca, O., (2011). Ulaştırma Altyapısı-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 16-31.

Saatçioğlu, C. ve Karaca, O., (2013), Ulaştırma Altyapısı ve Bölgesel Gelir Farklılıkları: Türkiye için Ampirik Bir Analiz. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-11. ISSN:2147-804X.

Yu, N., Jong, D.M., Storm, S.,Mi, J., (2012). Transport Infrastructure, Spatial Clusters and Regional Economic Growth in China, *Transport Reviews*, 32(1),3-28,DOI: 10.1080/01441647.2011.603104.

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL TARIMIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİNDE ETKİNLİĞİ

Özlem TOPÇUOĞLU¹, Eda BOZKURT²

Özet

İlk olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı; toplumun ekonomik, sosyal ve doğal kaynaklarının tamamının ihtiyatlı bir şekilde kullanımını sağlayan ve buna saygı duyma temeline dayanan sosyal bir bakış oluşturan katılımcı bir süreçtir. Ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik sağlandığı takdirde sürdürülebilir kalkınmanın da sağlanacağı düşünülmektedir. Sürdürülebilir tarım ise sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarını kapsamaktadır. Tarımsal üretimin artırılması amacıyla modern girdilerin kullanımındaki artış tarımsal üretim ve verimlilik artışlarını beraberinde getirmektedir. Modern tarım uygulamaları çevresel ve sosyo-ekonomik yapının bozulması, küresel ısınma, iklim değişimi gibi maliyet ve dezavantajları da ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple ekonomik açıdan kendine yetebilir ve varlığını devam ettirebilir, sosyal açıdan kabul edilebilir ve çevreye duyarlı bir tarım sisteminin benimsenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, bugünün gelişmiş ülke ekonomilerinin ulaştığı refah seviyesinde büyük öneme sahip olan tarım sektörünün Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma açısından etkin olup olmadığı araştırılmıştır. Etkinlik hesaplamaları Türkiye'de Düzey 1 Bölgeleri kapsamında 2004-2018 dönemi için Veri Zarflama Analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda girdi değişkeni olarak organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı ve üretim alanı, çıktı değişkeni olarak ise organik bitkisel üretim miktarı kullanılmıştır. Bölgelere ait etkinlik değerleri her bir yıl için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre 2004-2018 döneminde 12 Düzey 1 Bölgesi içinde en fazla sayıda tam etkinlik sağlayan bölgeler İstanbul (TR1), Orta Anadolu (TR7) ve Güneydoğu Anadolu (TRC)'dur. Diğer Düzey 1 Bölgeleri'nin ise tam etkinlik değerine ulaştıkları yılların oldukça az olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, Organik Tarım, Sürdürülebilir Kalkınma

¹Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Erzurum Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Programı, ozlemgunduz@atauni.edu.tr

²Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Dış Ticaret Programı, edabozkurt@atauni.edu.tr

EFFICIENCY OF REGIONAL AGRICULTURE IN PERSPECTIVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN TURKEY

Abstract

The concept of sustainability that first emerged in the 1960s is a participatory process that provides a prudent use of all of the economic, social and natural resources of society and creates a social view based on respect. If economic, social and environmental sustainability is achieved, sustainable development is expected to be achieved as well. Sustainable agriculture includes all aspects of sustainable development. The increase in the use of modern inputs in order to increase agricultural production provides the increase in agricultural production and productivity. Modern agricultural practices reveal the costs and disadvantages such as; environmental and socio-economic degradation, global warming and climate change. For this reason, it is necessary to adopt an agricultural system that is economically self-sufficient, sustainable, socially acceptable and environmentally sensitive.

In this study it is surveyed how effective the agricultural sector is, which has great significance in the level of prosperity of today's advanced economies, in terms of sustainable development in Turkey. NUTS 1 Regions in Turkey within the scope of efficiency calculations were carried out using data envelopment analysis for the period 2004-2018. For this purpose, the number of farmers producing organic plants and the area of production were used as input variable and the amount of organic crop production was used as output variable. Efficiency values of the regions were calculated separately for each year. According to the results of the analysis, the regions with the highest number of full efficiencies in the 12 NUTS 1 Regions in the period 2004-2018 are; Istanbul (TR1), Central Anatolia (TR7) and Southeastern Anatolia (TRC). It was observed that the years the other NUTS 1 regions reached their full effectiveness value were quite low.

Key Words: Efficiency, Organic Agriculture, Sustainable Development

1. GİRİŞ

Günümüzde küresel ekonominin geldiği nokta düşünüldüğünde, toplumların artık sınırsız bir ekosistem içerisindeymiş gibi davranması imkânsızdır. Sonlu bir biyosferde yaşadığımız gerçeği sürdürülebilir ekonomiler geliştirmenin önemini daha açık ortaya koymaktadır (Daly, 2007). Sürdürülebilir ekonomi olgusu hakkında ilk olarak Meadow (1972) Büyümenin Sınırları (The Limits to Growth) isimli çalışmasıyla nüfus, gıda güvenliği, sanayileşme, çevre kirliliği ve yenilenebilir olmayan doğal kaynakların tüketimini ele almış ve bu beş faktörde hızlı artışın büyümenin sınırlarının aşılmasına sebep olacağını ileri sürmüştür.

Aslında sürdürülebilirlik; adalet, gerçeklik ya da güzellik gibi soyut kavramlardan biridir. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili Dünya Kaynakları Enstitüsü, Dünya Bankası, Worldwatch Enstitüsü ve Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği gibi dernekler çeşitli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Worldwatch Enstitüsü sürdürülebilir bir toplumu gelecek nesillerin beklentilerini azaltmadan ihtiyaçlarını karşılama olarak tanımlamaktadır. Dünya Bankası'na göre sürdürülebilir kalkınma, uzun vadeli ekonomik büyüme için gerekli olan çevresel ve insan kaynakları tabanının korunmasıdır. Brundtland Komisyonu ise sürdürülebilir kalkınmayı, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir süreç olarak görmektedir. Özetle, sürdürülebilirlik tanımları nesiller arası eşitliği vurgulamaktadır. Ortak düşünce mevcut ekonomik faaliyetin gelecek nesiller için orantısız maliyetlerle sonuçlanmamasıdır (Daly, 2007; Foy, 1990). Kalkınmanın sürdürülebilirliğinin belirlenmesinde sürdürülebilir kalkınma göstergeleri hakkında bir çalışma alanı oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma genel olarak üç boyutuyla ele alınmaktadır. Bu üç boyut ekonomik, çevresel ve sosyal göstergeleri içermektedir. Ekonomik boyut, büyüme, refah artışı, etkinlik ve istikrarı öngörmektedir. Çevresel boyut ise ekosistemlerin bütünlüğünü korumaya odaklanmıştır. Sosyal boyut, bir bütün olarak hareket edildiği takdirde hedeflere ulaşılabileceği düşüncesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Topçuoğlu, 2019). Doğal kaynakların kısıtlı olması durumunda büyüme ve tüketimin maksimum düzeyde sürdürülebilmesine odaklanan ekonomik sürdürülebilirliğin tersine, çevresel sürdürülebilirlik ekonominin devamlılığının koşulu olarak insan yaşamının sürmesi için gerekli doğal çevrenin nitelik ve niceliğine odaklanmaktadır (Yeni, 2014). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (2007) sürdürülebilirlikte çevresel göstergeleri atmosfer, toprak, okyanus, deniz ve kıyılar, su ve biyolojik çeşitlilik olarak belirlemiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tarımda sürdürülebilirlik ise yine çevresel olarak sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir göstergesi olmakla beraber ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlikle de ilgilidir. Tarımda sürdürülebilirlikte akla gelen ilk uygulama ekolojik tarımdır.

Ekolojik tarım; çevrenin kendi dengesi içinde üretim süreçlerinin canlılarla olan uyumunu önemseyen, doğal kaynakların tüketiminde ve toprağın temizlenip korunması konularında sorumluluk bilincini dikkate alan, ürünlerin sağlıklı, kaliteli olması ve çeşitliliğin korunmasını benimseyen bir sistemdir. Ekolojik tarımda zararlı zirai ilaçlar yerine kullanılan malzemeler ile çevre dostu üretim sürecinin yanında teknolojik gelişmeler ve yöntemler ile ekonomik kalkınmaya yardımcı olunmaktadır (Özal, 2019). Ekolojik tarımın önemli bir parçası organik tarım olarak kabul edilmektedir. Organik tarım; hatalı uygulamalar nedeniyle kaybolan ekolojik sistemde doğal dengeyi yeniden kurma amacıyla insana ve çevreye dost üretim sistemlerini, sentetik kimyasal ilaçlar ve gübrelerin yerine organik ve yeşil gübreleme, ekim nöbeti, toprağın muhafazası, bitkinin direncini arttırma, parazit ve zararlılardan yararlanmayı tavsiye eden ve üretimde miktar artışını değil ürünün kalitesinin yükselmesini prensip edinen bir üretim şeklidir (İpek ve Yaşar Çil, 2010). Organik tarım ilk kez Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bazı öncü kişi ve gönüllü kuruluşların girişimleriyle başlamıştır. Türkiye'de ise organik tarım Avrupalı organik tarım şirketlerinin temsilcileri aracılığıyla ortaya çıkmıştır. İlk olarak organik tarım faaliyetleri Ege Bölgesi'nde, sınırlı sayıda üzüm üreticisine Avrupalı organik tarım şirketlerinin temsilcileri tarafından tanıtılarak başlatılmıştır (Demiryürek, 2011).

Bu çalışmada Türkiye'de bölgesel tarımın sürdürülebilir kalkınma perspektifinde etkinliği incelenmiştir. Araştırmada 2004-2018 döneminde 12 Düzey 1 Bölgesi ele alınmış ve organik tarım göstergeleriyle tarım sektöründe etkinlik hesaplaması yapılmıştır.

2. AMPİRİK ANALİZ

Türkiye'de bölgesel tarımın sürdürülebilir kalkınma açısından etkinliğinin incelendiği çalışmada parametrik olmayan performans ölçüm tekniklerinden Veri Zarflama Analizi (VZA) kullanılmıştır. Analiz kapsamında organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı ve üretim alanı girdi değişkenleri, organik bitkisel üretim miktarı ise çıktı değişkeni olarak belirlenmiştir. 2004-2018 dönemi için Düzey 1 Bölgelerinin toplam tarımsal etkinlikleri hesaplanmış etkin ve etkin olmayan birimler belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) elde edilen veriler, MS Excel tabanlı DEA-Frontier programında değerlendirilmiştir.

2.1. Yöntem

Etkinlik, fiili performans, önceden saptanan standart performans ile karşılaştırıldığında fiili performansın standart performansa ne ölçüde yaklaştığını göstermektedir (Yükçü ve Atağan, 2009). İşletmelerin amaçları doğrultusunda harcadıkları çabalar sonucunda, bu amaçlara ne ölçüde ulaşabildiklerini belirleyen bir performans göstergesi olan etkinlik, belirli bir miktar çıktı elde edebilmek için kullanılan kaynakların, kullanılması gereken minimum kaynak miktarına oranı şeklinde ifade edilmektedir (Topçuoğlu ve Özer, 2019). Etkinlik ölçümlerinde sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri VZA'dır. VZA, birçok girdi ve çıktıyı içeren durumlarda karar verme birimlerinin göreceli etkinliklerini kıyaslayarak ölçüm yapmaya yarayan matematiksel bir ölçüm yöntemidir (Gedik, 2011). VZA, karar verme birimlerinin etkinliklerini matematiksel programlama yardımıyla ölçen bir analiz yöntemi olarak ilk kez Charnes, Cooper ve Rhodes (CCR) tarafından 1978 yılında yapılan çalışma ile literatüre girmiş, farklı yöntem ve uygulama alanları ile kullanımı giderek yaygınlaşmıştır (Ray, 2004).

VZA benzer girdiler kullanılarak çıktı ya da çıktılar ortaya koyan karar verme birimlerinin (KVB) karşılaştırmalı teknik etkinliklerinin değerlendirilmesi temeline dayanmaktadır. Matematiksel olarak KVB'lerin etkinlik ölçümü, bir KVB'nin ağırlıklandırılmış çıktılar toplamının, ağırlıklandırılmış girdiler toplamına oranı şeklinde yapılmaktadır. j KVB'nin ürettiği çıktı faktörleri miktarı Y_{rj} , $r = 1, \dots, s$ ve kullandığı girdi faktörleri miktarı X_{ij} , $i = 1, \dots, m$ olduğunda, KVB j 'nin girdi ve çıktı faktörlerine yüklediği ağırlıklar sırasıyla, v_{ij} ve u_{rj} ise; j KVB'nin etkinliği (e_j),

$$\text{Max } e_j = \frac{\sum_{r=1}^s u_{rj} Y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_{ij} X_{ij}} \quad (1)$$

oranına eşit olmaktadır (Ramanathan, 2003).

Formülde;

e_j : j karar verme biriminin etkinliği,

Y_{rj} : j karar verme birimine ait çıktı faktörleri miktarı,

X_{ij} : $r = 1, \dots, s$ ve kullandığı girdi faktörleri miktarı,

V_{ij} : $i = 1, \dots, m$ iken karar verme birimi j 'nin girdi faktörlerine yüklediği ağırlığı,

U_{rj} : $i = 1, \dots, m$ iken karar verme birimi j 'nin çıktı faktörlerine yüklediği ağırlığı ifade etmektedir.

En çok tercih edilen VZA modelleri CCR (Charnes-Cooper-Rhodes) ve BCC (Banker-Charnes-Cooper) modelleridir. Bu modeller girdi ve çıktı odaklı hesaplanabilmektedirler. Literatürde daha az kullanılmakla beraber toplamsal ve çarpımsal olmak üzere iki model daha vardır (Kuşkonmaz, 2014). CCR modeli ölçüğe göre sabit getirili modelde kullanılırken, BCC modeli ölçüğe göre değişken getirili VZA modelinde kullanılmaktadır. CCR modeli 1978'de Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından geliştirilmiştir. CCR değeri, ölçüğe göre sabit getiri varsayımını kullanarak KVB'nin teknik etkinliğini, saf teknik etkinliğini ve ölçek etkinliğini tek bir değerde toplayıp ortaya bir sonuç koymayı hedeflemektedir. Model, doğrusal programlama yöntemini kullanarak sanal çıktı/sanal girdi oranını maksimize edecek şekilde girdi/çıkıtı ağırlıklarını belirlemeye çalışmaktadır. Çıkıtı seviyesini değiştirmeden, bu çıkıtı düzeyini en etkin şekilde elde etmek için girdi bileşiminin ne kadar azaltılması gerektiğini araştıran model girdiye yönelik CCR modeli olarak tanımlanmaktadır. En etkin çıkıtı düzeyine ulaşmak için mevcut girdi düzeyini değiştirmeden kullanan model ise çıkıtıya yönelik CCR modeli olarak bilinmektedir (Karaemir, 2013). CCR formülasyonları aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1: Girdi ve Çıkıtıya Yönelik CCR Modelleri

Girdiye Yönelik CCR Modelleri	
Girdiye Yönelik Primal Model	Girdiye Yönelik Dual Model
$\max e_0 = \sum_{r=1}^s u_r y_{r0}$ <p>Kısıtlar: $\sum_{i=1}^m v_i x_{i0} = 1$ $-\sum_{i=1}^m v_i x_{ij} + \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} \leq 0$ $j = 1, \dots, n; i = 1, \dots, m; r = 1, \dots, s$</p>	$\min \theta_0$ <p>Kısıtlar: $\sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} - \theta_0 x_{i0} \leq 0$ $y_{r0} - \sum_{j=1}^s \lambda_j y_{rj} \leq 0$ $j = 1, \dots, n; i = 1, \dots, m; r = 1, \dots, s$</p>
Çıkıtıya Yönelik CCR Modelleri	
Çıkıtıya Yönelik Primal Model	Çıkıtıya Yönelik Dual Model
$\min e_0 = \sum_{i=1}^m v_i x_{i0}$ <p>Kısıtlar: $\sum_{r=1}^s u_r y_{rj} = \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} - \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} \leq 0$ $v_i \geq 0 \quad u_r \geq 0$ $j = 1, \dots, n; i = 1, \dots, m; r = 1, \dots, s$</p>	$\min \theta_0$ <p>Kısıtlar: $\sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} - x_{i0} \leq 0$ $\theta_0 y_{r0} - \sum_{j=1}^s \lambda_j y_{rj} \leq 0$ $j = 1, \dots, n; i = 1, \dots, m; r = 1, \dots, s$</p>

Kaynak: Sathye, 2003.

Girdiye yönelik primal formüle göre $\sum_{r=1}^s u_r y_{r0} = 1$ ise KVB etkindir.

Girdiye yönelik dual formüle göre $\theta_0 = 1$ ise KVB etkindir.

Çıktıya yönelik primal formüle göre $\sum_{i=1}^m v_i x_{i0} = 1$ ise KVB etkindir.

Çıktıya yönelik dual formüle göre, $\theta_0 = 1$ ise KVB etkindir. θ_0 ;

n ; KVB sayısı, s ; çıktı sayısı, m ; girdi sayısı, u_r ; gözlemlenmiş KVB tarafından r . çıktıya verilen ağırlık değeri, v_i ; gözlemlenmiş KVB tarafından i . girdiye verilen ağırlık değeri, x_{i0} ; gözlemlenmiş KVB'nin kullandığı i . girdi miktarı, y_{r0} ; gözlemlenmiş KVB'nin elde ettiği r . çıktı miktarı θ_0 ; KVB'ye ait girdilerin büzülme katsayısı, λ_j ; j . KVB'nin aldığı yoğunluk değeri, θ_0 ; KVB'ye ait çıktıların ne kadar artırılabilirliğini belirleyen genişleme katsayısı, u_0 ; KVB'ye ait serbest işaretli değişkeni ifade etmektedir.

BCC modeli ilk veri zarflama modeli olan CCR modelinden altı yıl sonra Banker, Charnes ve Cooper tarafından ölçeğe göre değişken getiri varsayımı ile geliştirilmiştir. Girdiye yönelik CCR modelinde olduğu gibi girdiye yönelik BCC modeli de çıktı seviyesini sabit tutmak koşuluyla girdi seviyesinin ne kadar değişebileceğini ölçmektedir. Çıktıya yönelik BCC modeli ise, mevcut girdilerle üretilebilecek en etkin çıktı düzeyini belirleyen modellerdir (Baykul, 2015). BCC formülasyonları aşağıdaki şekildedir:

Tablo 2: Girdi ve Çıktıya Yönelik BCC Modelleri

Girdiye Yönelik BCC Modelleri	
Girdiye Yönelik Primal Model	Girdiye Yönelik Dual Model
$\max e_0 = \sum_{r=1}^s u_r y_{r0} - (u_0)$ <p>Kısıtlar: $\sum_{i=1}^m v_i x_{i0} = 1$</p> $-\sum_{i=1}^m v_i x_{ij} + \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} - (u_0) \leq 0$ $v_i \geq 0 \quad u_r \geq 0 \quad u_0 \text{ sınırsız}$ $i = 1, \dots, m; \quad r = 1, \dots, s$	$\min \theta_0$ <p>Kısıtlar: $\sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} - \theta_0 x_{i0} \leq 0$</p> $y_{r0} - \sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \leq 0 \quad \sum_{j=1}^n \lambda_j = 1$ $i = 1, \dots, m; \quad r = 1, \dots, s; \quad J = 1, \dots, n$
Çıktıya Yönelik CCR Modelleri	
Çıktıya Yönelik Primal Model	Çıktıya Yönelik Dual Model
$\min e_0 = \sum_{i=1}^m v_i x_{i0} - (v_0)$ <p>Kısıtlar: $\sum_{r=1}^s u_r y_{rj} = 1$</p> $\sum_{i=1}^m v_i x_{ij} - \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} - (v_0) \leq 0$ $v_i \geq 0 \quad u_r \geq 0 \quad v_0 \text{ sınırsız}$	$\max \theta_0$ <p>Kısıtlar: $\sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} - x_{i0} \leq 0$</p> $\theta_0 y_{r0} - \sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \leq 0 \quad \sum_{j=1}^n \lambda_j = 1$ $i = 1, \dots, m; \quad r = 1, \dots, s; \quad J = 1, \dots, n$

$i = 1, \dots, m; r = 1, \dots, s; J = 1, \dots, n$

Kaynak: Sathye, 2003.

Girdiye yönelik primal formüle göre $\max \sum_{r=1}^s u_r y_{r0} - (u_0) = 1$ ise KVB etkindir.

Girdiye yönelik dual formüle göre $\theta_0 = 1$ ise KVB etkindir.

Çıktıya yönelik primal formüle göre $\min \sum_{i=1}^m v_i x_{i0} - (v_0) = 1$ ise KVB etkindir.

Çıktıya yönelik dual formüle göre $\emptyset_0 = 1$ ise KVB etkindir.

CCR modelinin etkinlik değeri BCC modelinin etkinlik değerinden küçük veya ona eşittir. Bunun sebebi BCC etkin sınırının istisnasız bir şekilde CCR sınırının altında yer almasıdır.

KVB'lerin etkisizliği iki sebebe bağlanmaktadır. Bu sebeplerden ilki KVB'nin yönetim tarafından etkisiz bir şekilde sektörün, diğeri ise KVB'lerin çalışma şartları içerisinde dezavantajlı bir duruma sahip olmalarıdır (Kutlar ve Babacan, 2008). Etkisizlik durumunu belirleyebilmek için ölçek etkinliği (ÖE) hesaplanmaktadır. Teknik etkinlik (TE) olarak adlandırılan CCR modeli tarafından üretilen etkinlik değeri ile saf teknik etkinlik (STE) olarak adlandırılan BCC modeli tarafından üretilen etkinlik değeri arasındaki ilişkiyi gösteren değer, ölçek etkinliği (ÖE) olarak tanımlanmaktadır. Bu etkinlik değeri şu şekilde hesaplanır:

$$\text{ÖE} = \text{CCR}/\text{BCC} \quad (2)$$

Ölçek etkinlik ve saf teknik etkinlik değerlerinin bilinmesi, teknik etkin olmayan bir KVB'nin etkisizliğinin nedeninin saf teknik etkisizlikten mi, yoksa ölçek etkisizlikten mi, ya da her ikisinden de mi kaynaklandığının belirlenmesini sağlamaktadır. CCR ve BCC değerleri birbirine eşit yani ÖE değeri 1 ise KVB'nin optimal ölçekte faaliyet gösterdiği söylenebilir. Eğer ÖE değeri 1'den küçük ise ilgili KVB'nin ölçeğini artırması gerekmektedir (Ulucan ve Karacabey, 2002). Ölçek etkisizliği, operasyonel sorunların yanı sıra dışsal etkenler nedeniyle tercih edilen ölçek büyüklüğünden kaynaklanmaktadır (Aydemir, 2002).

2.2. Analiz Sonuçları

Yıllara göre girdi odaklı CCR ve BCC modelleriyle hesaplanan etkinlik ve ÖE değerleri Tablo 3 ve Tablo 4'te yer almaktadır.

FSECON
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 3: Yıllara Göre Girdi Odaklı CCR, BCC, ÖE Değerleri

Yıl Bölge	İstanbul (TR1)			Batı Marmara (TR2)			Ege (TR3)			Doğu Marmara (TR4)			Batı Anadolu (TR5)			Akdeniz (TR6)		
	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE
2004	0,234	1,000	0,234	0,354	0,364	0,972	0,365	1,000	0,365	0,442	0,661	0,669	0,340	0,669	0,508	0,196	0,203	0,968
2005	0,385	1,000	0,385	0,224	0,241	0,928	0,152	1,000	0,152	0,170	0,174	0,976	0,159	0,167	0,952	0,167	0,189	0,881
2006	0,368	1,000	0,368	0,316	0,319	0,988	0,269	1,000	0,269	0,652	0,654	0,995	0,700	0,983	0,712	0,272	0,304	0,894
2007	0,510	1,000	0,510	0,253	0,256	0,988	0,199	1,000	0,199	0,636	0,639	0,995	0,809	1,000	0,809	0,261	0,409	0,638
2008	0,691	1,000	0,691	0,269	0,277	0,973	0,259	1,000	0,259	0,576	0,576	1,000	0,640	0,812	0,788	0,261	0,349	0,748
2009	0,436	1,000	0,436	0,198	0,219	0,905	0,230	0,510	0,450	0,145	0,168	0,865	0,637	0,660	0,965	0,386	0,389	0,992
2010	0,423	1,000	0,423	0,548	0,568	0,964	0,385	0,582	0,662	0,976	1,000	0,976	0,746	0,759	0,984	0,532	0,533	0,998
2011	0,479	1,000	0,479	1,000	1,000	1,000	0,423	0,682	0,621	0,637	0,654	0,974	0,865	0,867	0,999	0,535	0,551	0,971
2012	0,314	1,000	0,314	1,000	1,000	1,000	0,335	0,921	0,364	0,409	0,436	0,938	0,547	0,552	0,990	0,599	0,600	0,998
2013	0,803	1,000	0,803	0,496	0,514	0,965	0,568	0,888	0,640	0,525	0,556	0,945	1,000	1,000	1,000	0,820	0,827	0,991
2014	1,000	1,000	1,000	0,297	0,525	0,566	0,284	0,502	0,565	0,553	1,000	0,553	0,515	1,000	0,515	0,767	1,000	0,767
2015	1,000	1,000	1,000	0,466	0,527	0,883	0,511	1,000	0,511	0,567	0,700	0,811	0,832	1,000	0,832	0,456	0,471	0,967
2016	0,677	1,000	0,677	0,351	0,356	0,986	0,717	1,000	0,717	0,568	0,578	0,982	1,000	1,000	1,000	0,597	0,598	0,998
2017	0,551	1,000	0,551	0,293	0,300	0,978	0,650	1,000	0,650	0,445	0,461	0,965	0,748	0,752	0,995	0,982	0,985	0,998
2018	0,774	1,000	0,774	0,282	0,284	0,991	0,631	1,000	0,631	0,247	0,248	0,994	1,000	1,000	1,000	0,545	0,545	1,000

Tablo 4: Yıllara Göre Girdi Odaklı CCR, BCC, ÖE Değerleri (Devam)

Yıl	Orta Anadolu (TR7)	Batı Karadeniz (TR8)	Doğu Karadeniz (TR9)	Kuzeydoğu Anadolu (TRA)	Ortadoğu Anadolu (TRB)	Güneydoğu Anadolu (TRC)
-----	--------------------	----------------------	----------------------	-------------------------	------------------------	-------------------------

FSCONGRESS 2019-2
 FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
 ON SOCIAL SCIENCES
 20 December 2019 / Ankara

Bölge	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE	CCR	BCC	ÖE
2004	1,000	1,000	1,000	0,412	1,000	0,412	0,272	0,278	0,981	0,355	0,434	0,819	0,613	0,625	0,982	1,000	1,000	1,000
2005	1,000	1,000	1,000	0,312	1,000	0,312	0,172	0,191	0,899	0,130	0,363	0,359	0,326	0,347	0,940	1,000	1,000	1,000
2006	1,000	1,000	1,000	0,282	0,314	0,899	0,416	0,419	0,994	0,405	0,579	0,699	0,467	0,467	1,000	1,000	1,000	1,000
2007	1,000	1,000	1,000	0,510	1,000	0,510	0,386	0,387	0,999	0,224	0,441	0,508	0,220	0,222	0,993	1,000	1,000	1,000
2008	1,000	1,000	1,000	0,156	0,156	0,996	0,339	0,391	0,866	0,367	0,571	0,642	0,286	0,288	0,992	1,000	1,000	1,000
2009	1,000	1,000	1,000	0,053	0,059	0,895	0,244	0,251	0,970	0,368	1,000	0,368	0,184	1,000	0,184	0,802	0,823	0,974
2010	1,000	1,000	1,000	0,063	0,070	0,903	0,598	0,605	0,988	0,506	1,000	0,506	0,516	1,000	0,516	1,000	1,000	1,000
2011	0,994	1,000	0,994	0,050	0,060	0,837	0,389	0,395	0,985	0,722	1,000	0,722	0,550	0,844	0,652	1,000	1,000	1,000
2012	0,420	0,433	0,970	0,055	0,064	0,866	0,405	0,416	0,972	0,365	1,000	0,365	0,263	0,827	0,318	0,640	0,951	0,673
2013	0,991	0,992	0,999	0,131	0,135	0,969	0,773	0,777	0,995	0,785	1,000	0,785	0,683	0,879	0,777	1,000	1,000	1,000
2014	0,739	1,000	0,739	0,123	0,164	0,750	0,415	0,813	0,510	0,559	1,000	0,559	0,468	0,873	0,537	0,726	1,000	0,726
2015	1,000	1,000	1,000	0,181	0,242	0,748	0,438	0,622	0,703	0,513	0,921	0,557	0,608	1,000	0,608	0,713	0,914	0,780
2016	1,000	1,000	1,000	0,387	0,388	0,997	0,848	0,998	0,849	0,499	0,732	0,681	0,762	1,000	0,762	0,585	0,645	0,908
2017	1,000	1,000	1,000	0,268	0,270	0,993	0,272	0,275	0,989	0,316	0,990	0,319	0,380	1,000	0,380	0,486	0,486	1,000
2018	1,000	1,000	1,000	0,186	0,244	0,762	0,316	0,317	0,999	0,695	1,000	0,695	0,454	0,722	0,628	0,453	0,714	0,634

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

CCR modeli sonuçlarına göre, 12 Düzey 1 Bölgesi içerisinde inceleme dönemini oluşturan toplam 15 yıllık (2004-2018) süreçte Orta Anadolu (TR7) Bölgesi'nin 11 yıl tam etkin olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında inceleme dönemi içinde CCR modeline göre organik tarımın etkinliği açısından en çok etkin olan bölgenin Orta Anadolu (TR7) Bölgesi olduğu söylenebilmektedir. Yine aynı model doğrultusunda 8 yıllık tam etkinlik skoruyla ikinci etkin bölgenin Güneydoğu Anadolu (TRC) Bölgesi olduğu belirlenmiştir. CCR modeli skorları, Ege (TR3), Doğu Marmara (TR4), Akdeniz (TR6), Batı Karadeniz (TR8), Doğu Karadeniz (TR9), Kuzeydoğu Anadolu (TRA) ve Ortadoğu Anadolu (TRB) Bölgelerinin 2004-2018 dönemi içinde hiçbir yıl tam etkinlik düzeyine ulaşamadıklarını göstermektedir.

BCC modeli sonuçlarına göre ise çalışma kapsamındaki bütün yıllar için İstanbul (TR1) Bölgesi tam etkinlik düzeyine ulaşmıştır. Yine Orta Anadolu (TR7) Bölgesi'nin 13 yıl tam etkinlik skorunu yakaladığı tespit edilmiştir. Doğu Karadeniz (TR9) Bölgesi'nin CCR modelinde olduğu gibi BCC modeli açısından da çalışma dönemi içinde hiçbir yıl tam etkinlik değerine ulaşamadığı görülmektedir. CCR modeliyle hesaplanan teknik etkinlik ve BCC modeliyle hesaplanan saf teknik etkinlik değerlerinin oranlanmasıyla belirlenen ÖE değerleri, Doğu Marmara (TR4) Bölgesi için 2008, Akdeniz (TR6) Bölgesi için 2018, Orta Anadolu (TR7) Bölgesi için 2011 ve 2014 yılları, Ortadoğu Anadolu (TRB) Bölgesi için 2006 ve Güneydoğu Anadolu (TRC) Bölgesi için 2017 yılları dışında inceleme dönemini oluşturan bütün yıllarda KVB'lerin tamamında CCR modelinden elde edilen sonuçların aynısını yansıtmaktadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilirlik üzerinde tam anlamıyla fikir birliğine varılmamış bir terim olmasına rağmen araştırmacılar arasında oldukça fazla tartışılmaktadır. Sınırlı kıt kaynaklara dayalı gerçekleşen üretim dünyanın daha fazla kirlenmesine sebep olmaktadır. Böylece gelecek nesiller daha az yaşanabilir bir dünya riskiyle karşıya karşı kalacaktır. En yaygın olarak bilenen kirlilik-bozulma toprakta ve buna bağlı olarak tarım sektöründe yaşanmaktadır. Bu sebeple tüketicilerin talebi çevre dostu ve kimyasal madde içermeyen gıda ürünlerine yönelik geliştiği için organik tarım programları gittikçe genişlemektedir. Bu çalışmada Türkiye'de organik tarımın etkinliği 2004-2018 dönemi için Veri Zarflama Analizi ile araştırılmıştır. Analiz sonuçları Türkiye'de organik tarımın henüz istenilen düzeyde etkin olmadığını göstermiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Türkiye’de tarım ve özelde organik tarımın etkin hale getirilmesi için öncelikli olarak küçük işletmelerin kooperatifler aracılığıyla korunmaları gerekmektedir. Ayrıca tarıma yönelik sağlanacak teşviklerle çiftçilerin toprağa bağlanması ya da geri dönmesi sağlanmalıdır. Danışmanlık ya da çeşitli kurslar vasıtasıyla çiftçiler eğitim programlarından yararlandırılmalıdır. Yine organik tarım etkinliği için yerli tohum üretimine önem verilmelidir. Ayrıca üretimden pazarlamaya kadar geçen sürede tedarik ve dağıtım ağının genişletilmesi, tarıma araştırma geliştirmen faaliyetlerinin adapte edilmesi gerekmektedir. Böylece tarım sektörüne yönelik ilgi artarken sürdürülebilir kalkınmaya da katkı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Z. C. *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak Kullanım Görece Verimlilikleri: Veri Zarflama Uygulaması*. DPT Uzmanlık Tezi, Ankara 2002.
- Banker, R. D.; Charnes, A. ve Cooper, W. W. (1984). “Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis”. *Management Science*, 30(9):1078-1092.
- Baykul, A. *Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici Şirketlerinin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2015.
- Charnes, A.; Cooper, W. W. ve Rhodes, E. (1978). “Measuring the Efficiency of Decision Making Units”. *European Journal of Operational Research*, 2(6):429-444.
- Daly, H. *Ecological Economics and Sustainable Development, Selected Essays of Herman Daly*. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA 2007.
- Demiryürek, K. (2011). “Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye’deki Durumu”, *GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi*. 28(1):27-36.
- Foy, G. (1990). “Economic Sustainability and the Preservation of Environmental Assets”. *Environmental Management*, 14(6):771-778.
- Gedik, M.A. (2011). “Vergi Rekabeti Etkinlik Değerlendirmesi: OECD Üyesi Ülkeler İçin Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, *Maliye Dergisi* 160(Ocak-Haziran):328-350.
- İpek, S. ve Yaşar Çil, G. (2010). “Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet Destekleri”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1):135-162.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Karaemir, Ç. *Eğitim Merkezlerinde Etkinlik Analizleri: Veri Zarflama Analizi Kullanarak Performans Analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.
- Kuşkonmaz, S. *Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizlerin Borsa İstanbul’da İşlem Gören Şirketlerin Mali Performansı Üzerindeki Etkilerinin Veri Zarflama Analizi Yoluyla Belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Kutlar, A. ve Babacan, A. (2008). “Türkiye’deki Kamu Üniversitelerinde CCR Etkinliği-Ölçek Etkinliği Analizi: DEA Tekniği Uygulaması”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1):148-172.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. ve Behrens, W. W. *The Limits to Growth*. Universe Books. New York, 1972.
- Özal, N. *Ekolojik Tarım ve Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: OECD Ülkelerinde Bir Uygulama*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.
- Ramanathan, R. *An Introduction to Data Envelopment Analysis: A Tool for Performance Measurement*, Sage Publications, New Delhi 2003.
- Ray, S.C. *Data Envelopment Analysis: Theory and Techniques for Economics and Operations Research*, Cambridge University Press, New York 2004.
- Sathye, M. (2003). “Efficiency of Banks in a Developing Economy: The Case of India”. *European Journal of Operational Research*, 148(2003):662-671.
- Topçuoğlu, Ö. ve Özer, H. (2019). “Özelleştirmenin Etkinlik ve Verimliliğe Yansıması”. *Verimlilik Dergisi*, (1):139-163.
- Topçuoğlu, Ö. *Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Türk Tarım Sektörü İncelemesi* (Editörler Enes Emre BAŞAR, Alırıza AĞ, Ünal GÜLHAN) *Sürdürülebilirlik: Ekonomik ve Sosyal Eğilimler içinde* (ss.145-160), İmaj Yayınevi, Ankara 2019.
- Ulucan, A. ve Karacabey, A. A. (2002), “İMKB Hisse Senedi Piyasasının Teknik Etkinliğinin AB Aday ve Üye Ülkelerle Karşılaştırmalı Analizi”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2(3):101-111.
- United Nations. (2007). *Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies*. New York.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Yeni, O. (2014). “Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/3(2014):181-208.
- Yükçü, S. ve Atagan, G. (2009). “Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(4):1-13.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

MUHAFAZA GÖREVİNİ KÖTÜYE KULLANMA SUÇUNDA MADDİ UNSURLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Recep KAHRAMAN¹

Özet

Rehnedilen, haczedilen ya da kamu idaresince başka türlü elkonulmuş olan mal, muhafaza edilmek üzere, bu işle görevlendirilmiş kişilere teslim edilmektedir. Muhafaza görevini kötüye kullanma suçu, malı muhafaza ile resmen yükümlü olan kişilerin, bu yükümlülüğünü ihlal etmesi olarak tanımlanmaktadır. Kamu organları tarafından, mevzuata uygun olarak elkonulan malın, taşınır veya taşınmaz olması mümkündür. Suçun konusu olan malın, faile duyulan kişisel güvenden dolayı değil, muhafızlık yükümlülüğünden dolayı yediemine teslim edilmiş olması gerekir. Diğer ifadeyle failin, maldan resmen sorumlu olması gerekir. Kendisine mevzuat gereğince malın korumak görevi verilmiş olan fail, muhafızlık görevini ihlal ettiğinde suç tamamlanmış olur.

Anahtar Kelimeler: Muhafaza, Yükümlülük, Elkoyma, Yediemin

AN ASSESSMENT OF MATERIAL ELEMENTS IN MISCONDUCT IN CUSTODY OF A PROPERTY

Abstract

The pledged, confiscated or otherwise confiscated by the public administration is delivered to the persons assigned for this purpose for protection. The misconduct in custody of a property is defined as the failure of the persons who are formally obliged to custody to fulfill the obligations. It is possible that the goods seized by public bodies in accordance with the legislation may be movable or immovable. The goods should be delivered to the trustee, not because of the personal security of the offender, but because of his obligation to guard. In other words, the offender must be formally responsible for the property. If the offender who is

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

assigned to protect the property in accordance with the legislation violates the duty of guard, the crime is completed.

Keywords: Custody, Obligation, Confiscate, Trustee

Jel Code: K10, K14, K19

GİRİŞ

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçu 5237 sayılı TCK'nın Millete ve Devlete karşı suçlar başlıklı dördüncü kısmın Adliyeye karşı suçlar başlıklı ikinci bölümünde 289. maddesinde düzenlenmiştir. Muhafaza edilmek üzere kendisine resmen teslim olunan rehinli veya hacizli veya herhangi bir nedenle elkonulmuş olan mal üzerinde, teslim amacı dışında tasarrufta bulunan kişi, muhafaza görevini kötüye kullanma suçunu işlemiş olur.

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçu, mülga 765 s. kanun md. 276'da yedieminin görevini kötüye kullanması şeklinde düzenlenmişti. *“Bir kimse muhafaza edilmek üzere kendisine resmen teslim olunan merhum ve mahcuz eşyayı kendisinin veya başkasının menfaati için saklar veya tebdil veya lazım gelenlere teslimden imtina ederse görevini kötüye kullanmış olur.”* Kanun koyucu suçun failinde açıkça yediemin sıfatının varlığını aramıştı.

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçu, güveni kötüye kullanma suçunun aksine malvarlığına karşı işlenen suçlar bölümünde düzenlenmemiştir. Bu nedenle suçla korunan hukuksal yarar kişilere ait malvarlığı değerleri değildir. Kamu hizmetini mevzuata uygun olarak yerine getirmek amacıyla, muhafaza görevi verilen kişi, kamu idaresinin ve adliyenin itibarına zarar vermektedir. Malın muhafazası amacıyla görevlendirme yapan organların güvenilirliği ve işleyişi korunmak istenmiştir. (Sümer, 2008: 111).

Yargıtay'a göre, muhafaza görevini kötüye kullanma suçu, özgü suçtur. Fail, malın muhafazası ile resmen görevlendirilmiş olan kişi dışındakiler olamaz. *“Dayısına ait yediemin otoparkında çalışan suça sürüklenen çocuğun, daha önceden otoparka kolluk güçlerince yediemin sıfatıyla bırakılan motosikleti, dayısının bilgi ve rızası dışında kullanırken yakalandığının iddia edildiği somut olayda, sanığın, suça konu motosikleti, zilyedi olan dayısının bilgi ve rızası dışında kullanması şeklindeki eyleminin TCK'nın 146. maddesinde düzenlenen kullanma hırsızlığı suçunu oluşturduğu, bu suçun takibinin şikayete tabi olduğu, suça konu motosikletin zilyedinin şikayetinin bulunmadığı gözetilmeden açılan kamu davasının*

düşürülmesi yerine sanık hakkında muhafaza görevini kötüye kullanma suçundan beraat hükmü verilmesi yasaya aykırıdır.”³⁸

1. Suçun Konusu Olan Mal

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçunda, suçun maddi konusunu oluşturan değerlerin somut olarak algılanabilen mal olması gerekir. Diğer ifadeyle fiziken eşya sıfatına sahip olmayan alacaklar her ne kadar malvarlığına dahil olsa da muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun konusunu oluşturmazlar. (Tezcan vd.,2015: 1120). Doktrinde bir görüşe göre taşınır veya taşınmaz mallar suçun konusunu oluşturabilir. (Gözübüyük, s. 391). Diğer görüşe göre ise suçun konusu sadece taşınır mallardır. (Erman-Özek, 1992: 461)

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçunda, muhafaza teslim edilen malın, rehinli, hacizli veya kamu idaresince herhangi bir nedenle elkonulmuş mal olması gerekir. Malın, rehinli, hacizli veya herhangi bir şekilde elkonulmuş olması suçun önşartını oluşturmaktadır.³⁹ Herhangi bir şekilde elkonulmuş mal ifadesinden anlaşılması gereken bir kanun hükmü gereğince Devlet idaresinin zilyetliğinde olan mal kastedilmektedir. (Hafizoğulları-Özen, 2016: 242).

2. Malın Muhafaza Resmen Teslim Edilmiş Olması

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun oluşabilmesi için; rehinli, hacizli veya herhangi bir nedenle elkonulmuş malın, faile resmen teslim edilmiş olması gerekir. Güveni kötüye kullanma suçunda olduğu gibi suçun maddi konusunu oluşturan malın zilyetliğinin devredilmiş olması gerekir. Malın resmen teslim edilmesi, kanunun kabul ettiği usul ve esaslara uygun olarak yapılan devirdir. (Hafizoğulları-Özen, 2016: 242).

İdarenin teslim amacı; bir malın olduğu gibi muhafaza edilmesi, bakılıp gözetilmesi, korunması ve istenildiğinde malın önceki durumuyla iade edilmesini kapsamaktadır. Teslim edilen malın muhafız tarafından görevin sonunda iade edilmesi istenilmektedir. Muhafaza bu konuda yükümlülük getirilmektedir. (Gözübüyük, 1970: 391).

³⁸ (15. CD. 22.02.2018, 2017/3185, 2018/1247).

³⁹ Günümüz ceza hukuku anlayışında suçun önşartı-suçun maddi unsuru ayrımı bulunmadığından eşyaya öncelikli olarak elkonulmuş olmasını, suçun önşartı kabul etmekle birlikte, suçun maddi unsurundan ayrı kabul etmemek gerekir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Malı korumakla görevlendirilen failin resmi olarak o malın muhafazasından sorumlu olması gerekir. Diğer ifadeyle suçun maddi konusunu oluşturan malların resmi bir kurum tarafından zilyetliğinin faile devredilmiş olması gerekir. Aksi halde güveni kötüye kullanma suçu oluşur. (Tezcan vd., 2015: 1120). Yargıtay da benzer görüşü savunmaktadır. *“Katılan banka ile kredi borçlusu olan ... Madencilik firması arasında tanzim edilen menkul rehni sözleşmesi gereği ...ton kömürün katılan bankaya rehin olarak bırakıldığı, katılan bankanın anılan kömürü sanığa sözleşme ile yediemin sıfatıyla teslim ettiği, bilahare kredi borcunun ödenmemesi üzerine katılan banka tarafından firma hakkında rehlin paraya çevrilmesi yoluyla icra takibi başlatıldığı, icra müdürlüğüne kömürlerin muhafaza edildiği depoya kıymet takdiri için gidildiğinde teslim edilen kömürlerin bir miktarının yerinde olmadığı tespit edilmesi üzerine sanık hakkında muhafaza görevini kötüye kullanma suçundan dava açılmış olup, TCK'nın 289. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun konusunun "resmen teslim olunan" mal olması gerektiği, katılan banka ile sanık arasında yedieminlik sözleşmesi nedeniyle yapılan teslimde "resmen teslim" keyfiyetinin bulunmadığı gözetilerek muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun oluşmayacağı ancak diğer koşulların da varlığı halinde eylemin güveni kötüye kullanma suçunu oluşturabileceği sanığın hukuki durumunun buna göre takdir ve tayini gerektiği gözetilmeden yazılı şekilde hüküm kurulması, yasaya aykırıdır.”⁴⁰ Teslimin resmen gerçekleştirilmesinden sonra, teslimin dayanağını oluşturan işlem ortadan kalktığında, muhafızın o andan itibaren malı elinde bulundurmasının sebebi resmi işlem olmayacağından, muhafaza görevini kötüye kullanma suçu oluşmaz.*

Suçun konusu olan mala elkoyma fiilini uygulayan kamu idaresidir. Bu nedenle muhafaza ile görevlendirilen faile teslim eden taraf resmi bir kurumdur ve resmi işin gereği olarak muhafaza amaçlı eşya teslim edilmektedir. Suçun başlığına bakıldığında görülmektedir ki kanun koyucu suçun failini muhafız şeklinde adlandırmaktadır. Ancak suçun faili uygulamada yediemin olarak anılmaktadır. *“TCK'nın 289. maddesinde düzenlenen muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun failinin; yediemin olarak görevlendirme yetkisine sahip ilgili merci tarafından yetkilendirilmiş kişi olması gerekir. Dosya kapsamından; trafik komisyonunca sanığa yalnızca otopark açma ruhsatı verildiği, bu bağlamda aracın yönteminde muhafaza edilmek amacıyla, sanığa teslim edildiğine ilişkin yükümlülüğünü açıklayan resmi teslim*

⁴⁰ (9. CD. 30/10/2013, 2013/6561, 2013/13009).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

belgesi olup olmadığı araştırılarak, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve yetersiz gerekçeyle hüküm kurulması, yasaya aykırıdır.”⁴¹ Yedieminlik sıfatının kazanılmasının hukuken geçerli olması gerekir. Aksi halde muhafaza görevini kötüye kullanma suçu oluşmaz. Bu koşullar şu şekilde sıralanabilir: 1) Yediemin olan kişinin hukuki işlem ehliyetine, fiil ehliyetine sahip olması gerekir. Ehliyetin bulunup bulunmadığı Medeni kanun hükümleri uyarınca tespit edilmelidir. Yedieminin, reşit olması, kısıtlı olmaması ve temyiz gücüne sahip olması gerekir. 2) Malın muhafazası amacıyla yapılan görevlendirmenin kamu hukukuna uygun olması gerekir. Diğer ifadeyle görevlendirmenin adli organlar ile diğer kamu organlarınınca yapılması gerekir. Özel hukuk hükümlerine göre yapılan görevlendirmeler, resmen görevlendirme sayılamayacağı için muhafaza görevini kötüye kullanma suçu oluşmaz. Yargıtay da benzer görüşü savunmaktadır. “Sanığın müdürü olduğu şirketin katılan bankadan çekmiş olduğu kredi borcunun teminatı olarak şirkete ait ... ton kömüre ilişkin rehin sözleşmesi yapıldığı ve söz konusu kömürlerin yediemin senedi ile sanığa teslim edildiği, bilahare kredi borcunun ödenmemesi üzerine katılan banka tarafından icra takibi başlatıldığı, icra müdürlüğüne rehinli malın muhafazası ve kıymet takdiri için borçlunun adresine gidildiğinde rehne konu kömürün yerinde olmadığına tespit edilmesi üzerine yapılan suç duyurusu nedeniyle sanık hakkında muhafaza görevini kötüye kullanma suçundan dava açıldığı saptanmış olup, TCK'nın 289. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun konusunun "resmen teslim olunan" mal olması, bankalar ile kredi talebinde bulunanlar arasında düzenlenen rehin sözleşmesi nedeniyle yapılan teslimlerde "resmen teslim" keyfiyetinin gerçekleşmemiş bulunması karşısında, sanığın unsurları oluşmayan atılı suçtan beraati yerine mahkumiyetine karar verilmesi, yasaya aykırıdır.”⁴² 3) Görevlendirmenin dayanağı olan kamu hukuku işleminin sakat olmaması gerekir. İdari işlemin unsurlarından, yetki, sebep, şekil, konu veya maksat unsurlarında sakatlık halinde, görevlendirme resmen yapılmış olmaz. (Erman-Özek, 1992: 460)

⁴¹ (4. CD. 13.12.2002, 2012/23624, 2012/30266); Benzer karar için ayrıca bkz. “Oluş ve dosya kapsamına göre, suça konu icra takip dosyası kapsamında haczedilerek ... tarihinde yediemin sıfatıyla sanığa teslim edildiği, ancak borcun ödenmesi sebebiyle takibin sonlandırıldığı, katılanın kendi alacağına ilişkin icra takip dosyasında kayden haczedilen aracın fiili haczini yapmak üzere hacze gittiğinde, sanığın aracın asıl sahibinde olduğunu beyan etmesine ve fiili haczini yapılamamasına rağmen, usulüne uygun düzenlenmemiş .. tarihli haciz tutanağında sanığın yediemin sıfatıyla imzası bulunmaması karşısında, atılı suçun yasal unsurlarının oluşmadığı gözetilerek beraat kararı verilmesinde zorunluluk bulunmaktadır.” (16. CD. 01.07.2016, 2016/2171, 2016/4644).

⁴² (9. CD. 08.05.2014, 2014/3627, 2014/5700).

3. Muhafızlık Yükümlülüğünü Yerine Getirmeme

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçunda fail, kamu idaresini muhafaza amaçlı temsil etmek yükümlülüğünden dolayı, kamu görevlisinin Devlet idaresine karşı sadakat yükümlülüğüne benzer şekilde, dürüstlük yükümlülüğüne uygun hareket etmemektedir. (Gözübüyük, 390)

Muhafaza ile görevlendirilmiş kişinin temel yükümlülüğü, mücbir neden, umulmayan hal gibi nedenler hariç olmak üzere, yapılan devrin konusu ne ise malı o amaçla saklamak, korumaktır. (Hafizoğulları-Özen, 2016: 243). Suçun tamamlanması için suçta, zarar ya da zarar tehlikesinin neticesinin ortaya çıkmış olması gerekli değildir. Sırf hareket suçu olduğundan, mal üzerinde tasarrufta bulunmayı gerekli kılan herhangi bir davranışın varlığı yeterlidir. Bu nedenle muhafaza görevini kötüye kullanma suçu, serbest hareketli bir suçtur. (Tezcan vd., 2015: 1122). Muhafızlık yükümlülüğüne aykırı herhangi bir hareket gerçekleştiğinde suç tamamlanmış olur. Diğer ifadeyle fail teslim amacı dışında tasarrufta bulunduğu takdirde suç tamamlanmış olur. Malın başkasına verilmesi, mala zarar verilmesi veya malın tüketilmesi gibi icrai hareketle işlenebileceği gibi, devir olgusunu inkâr etmek yani malı vermemek ya da gizlemek gibi ihmali hareketle de suç işlenebilir. (Gözübüyük, 1970: 391). Yargıtay da benzer görüşü savunmaktadır. “*Muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun failinin, yediemin olarak aldığı hacizli malları aynen saklayarak koruma ve yetkili merci tarafından istenildiğinde kendisine teslim edilen yerde aynen iade etmekle yükümlü olduğu, yediemin olarak teslim edilen malların, tebligata rağmen satış yerine götürülmemesinin, teslim amacı dışında tasarrufta bulunma sayılamayacağı, iddianamede; teslim edilen malları satma, yok etme, kaybetme gibi teslim amacı dışında tasarrufta bulunduğu da iddia edilmediğine göre, yediemin sanığın, hacizli malı icra dairesi tarafından belirlenen gün ve saatte satış yerine götürmemesi biçimindeki davranışının teslim amacı dışında bir tasarruf olarak değerlendirilip hükümlülüğüne karar verilmesi, yasaya aykırıdır.*”⁴³

Muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun düzenlendiği maddenin gerekçesinde “*Madde metninde tanımlanan suç, esas itibarıyla güveni kötüye kullanma suçunun özel bir şeklini oluşturmaktadır. Ancak, malın kişiye özel bir görevin gereği olarak teslim edilmiş ve*

⁴³ (4. CD. 01.10.2012, 2011/5889, 2012/18922).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

kişinin bunları olduğu gibi muhafaza ile ödevlendirilmiş olması nedeniyle, fil aynı zamanda bir görevin kötüye kullanılmasını da ifade etmektedir.” denilmektedir. Görüldüğü gibi muhafaza görevini kötüye kullanma suçu, güveni kötüye kullanma suçunun özel şeklini oluşturmaktadır. Genel suç-özel suç ayrımında, güveni kötüye kullanma suçu genel suç; muhafaza görevini kötüye kullanma suçu ise özel suç olarak değerlendirilir. Somut olayda eylem birden fazla suçun unsurunu oluşturmakta ise fail, kanun koyucunun özellikle cezalandırılmasını istediği özel suçtan dolayı sorulu tutulur. Bu nedenle fail, muhafaza görevini kötüye kullanma suçunun yanında ayrıca güveni kötüye kullanma suçundan dolayı sorumlu tutulmaz.

SONUÇ

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda, Adliye karşı işlenen suçlar arasında yer alan muhafaza görevini kötüye kullanma suçunda fail, kendisine resmen teslim edilmiş olan mala ilişkin olarak, muhafaza yükümlülüğünü yerine getirmemektedir. Yükümlülüğün ihlalinin sonucunda mala elkoyan kamu organlarının itibarı ve onlara duyulan güven sarsılmış olmaktadır.

Suçun maddi konusunu oluşturan değerın taşınır ya da taşınmaz mal olması gerekir. Fiziken elkoymaya ve muhafaza edilmeye uygun olmayan haklar konusunda yükümlülüğün ihlali halinde, muhafaza görevini kötüye kullanma suçu oluşmaz. Suçun oluşmasının önşartı, malın haczedilmiş, rehnedilmiş ya da her hangi bir şekilde elkonulmuş olmasıdır. Elkoyma işleminin kamu organları tarafından kanun hükümlerine göre yapılması gerekir.

Suçta konu teşkil eden hacizli, rehinli ya da el konulmuş malın faile "resmen" ve fiilen teslim edilmiş olması gereklidir. Resmi teslim, mevzuat gereği gereken yöntemine uygun yapılmış olmalıdır. Resmen teslim kavramı aslında fiili teslimi de içerir. Zira resmi teslim, malın yediemine yetkili resmi organ veya görevli tarafından teslim edilmesi, zilyetliğinin devredilmesi gerekli olup yedieminlik görevinin yükümlülükleri ve cezai sorumlulukları kendisine hatırlatılması yasal olarak yapılmalıdır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Uygulamada, çoğunlukla malın gizlenmesi ya da elden çıkartılması şeklinde somutlaştırılan hareketin yapılmasıyla birlikte netice meydana gelmiş olduğundan, muhafaza görevini kötüye kullanma suçu, hareket suçu olarak ifade edilebilir. Malın muhafaza edilmesinden resmen sorumlu olan failin, malı koruma ve gözetme yükümlülüğünü ihlal etmesiyle birlikte suç tamamlanmış olur.

Kaynakça

Erman, Sahir - Özek, Çetin, Kamu İdaresine Karşı İşlenen Suçlar, İstanbul, 1992.

Gözübüyük, A. Pulat, Türk Ceza Kanunu Açıklaması, Cilt 3, 1970

Hafizoğulları, Zeki - Özen, Muharrem, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Millete ve Devlete Karşı Suçlar, USA Yayıncılık, Ankara, 2016.

Sümer, Reha, Muhafaza Görevini Kötüye Kullanma Suçu, TBBD, 2008, S. 75, s. 109-137

Tezcan, Durmuş-Erdem, Mustafa Ruhan-Önok, R. Murat, Teorik Ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ZİMMET SUÇUNDA ZİLYETLİĞİN DEVRİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Dr. Öğretim Üyesi Recep KAHRAMAN¹

Özet

Zimmet suçunda kamu görevlisi olan fail, görevi nedeniyle zilyetliği kendisine devredilmiş olan ya da korumakla yükümlü olduğu malı, görevinin gereklerine aykırı olarak, kendisinin veya üçüncü kişinin fiili hakimiyetine geçirmektedir. Suçun konusunu taşınır, taşınmaz ve diğer malvarlığı değerleri oluşturmaktadır. Zimmet suçunun ayırt edici özelliği, suçun konusu olan malın zilyetliğinin önceden fail olan kamu görevlisine teslim edilmiş olmasıdır. Teslimin, kamu görevlisine, görevinden dolayı yapılmış olması gerekir. Kendisine duyulan güveni kötüye kullanan kamu görevlisi zimmet suçuyla birlikte dürüst davranma yükümlüğünü ihlal etmektedir. Kamu görevlisi, başkasının malını alıkoyma niyetiyle hareket etmesine rağmen zimmet suçu, malvarlığına karşı işlenen suçlar arasında yer almamaktadır. Kamu idaresinin idari faaliyeti yerine getirirken temsilcisi olan kamu görevlisine güven, zimmet suçuyla birlikte kötüye kullanıldığı için zimmet suçu, kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mal, Zimmet, Zilyetlik, Kamu Görevlisi

AN EVALUATION ON THE TRANSFER OF POSSESSION IN EMBEZZLEMENT

Abstract

The offender, who is a public official in the crime of embezzlement, acts contrary to the requirements of his duty. He places the property, which has been transferred to him due to his duty or which he is obliged to protect, under his or his third party's control. The subject of the crime is movable, immovable and other assets. The distinguishing feature of embezzlement is that the possession of the property which is the subject of the crime has been handed over to the public official who was the offender. A public official who abuses his trust violates his obligation to act honestly along with embezzlement. Although the public official acts with the intention of holding someone else's property, embezzlement is not among the crimes committed

¹ Necmeddin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

against his/her property. Trust in the public official, who is the representative of the public administration in carrying out the administrative activity, is an abuse of embezzlement, and embezzlement is among the crimes committed against the reliability and functioning of the public administration.

Keywords: Property, Embezzlement, Possession, Public Official

Jel Code: K10, K14, K19

Giriş

Kamu görevlisinin, görevi nedeniyle zilyetliği kendisine verilmiş olan ya da korumak ve gözetmekle yükümlü olduğu mallar üzerinde görev çerçevesine aykırı bir şekilde tasarrufta bulunması, suça konu malları kendisinin veya bir başkasının tasarruf alanına geçirmesi zimmet olarak tanımlanmaktadır.

Zimmet suçuyla birlikte birden fazla hukuksal menfaat korunmaktadır. Kamu idaresinin güvenilirliği ve düzenli işleyişinde, idareye ait birden fazla menfaat bulunmaktadır. Kamu idaresini temsil eden görevlinin, doğruluğu ve dürüstlüğüne ilişkin menfaat ile idareye duyulan güven kastedilirken, kamu idaresinin malvarlığına ilişkin menfaat ile idari faaliyetlerinin düzenli işleyişi kastedilmektedir.

Zimmet suçu, kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar içerisinde yer alır. Kamu idaresinin, kamusal faaliyeti yerine getirirken temsilcisi olan kamu görevlisi zimmet suçunun faili olabilir. Bu açıdan bakıldığında zimmet sadece kamu görevlisinin fail olabileceği özgü suçtur. Kamu görevlisi olmayan kişiler azmettiren ya da yardım eden sıfatıyla suça iştirak edebilirler.

Zimmet suçu, kamu görevlisine “görevi nedeniyle” zilyetliği devredilen ya da koruma ve gözetimine bırakılan mal üzerinde işlenebilir. Suçun konusu olan mal kavramını geniş yorumlamak gerekir. Taşınır ve taşınmaz malların yanı sıra parasal değerler, suçun maddi konusunu oluşturabilir. Suç konusu malın mülkiyetinin Devlete ya da üçüncü kişilere ait olması mümkündür.

Zimmet suçunun ayırt edici özelliği suça konu malın zilyetliğinin kamu görevlisine görevi nedeniyle teslim edilmiş olmasıdır. Kamu görevlisine teslim edilen mal görevi gereği

teslim edilmiş değilse suç oluşmaz. Örneğin, bir kişinin başka bir memur arkadaşına görevi gereği teslim edilen malı, arkadaşından habersiz alarak kendi yararına kullanması zimmet suçunu oluşturmaz.

1. Zimmet Konusu Mal

5237 sayılı TCK'nın 247. maddesinin 1. fıkrasında zimmet suçunun maddi konusu "mal" olarak belirlenmiştir. Mal kavramı, para, her türlü menkul kıymetler ve diğer malları da kapsar şeklinde yorumlanmalıdır. Diğer mallar, her halde malvarlığına ilişkin bir nitelik taşımaları ve ekonomik bir değere sahip bulunmalıdır. (Önder, 1987: 104).² Taşınır malların yanında taşınmazlar da zimmet suçunun konusunu oluşturabilir. Örneğin köy muhtarı A'ya, o bölgede yer alan atıl araziler, koruması için devredilmiştir. Muhtar ise görevinin gereklerine aykırı olarak bu arazileri kendisi veya üçüncü kişi adına ekip biçmeye başlamıştır. Bu durumda muhtarın fiili zimmet suçunu oluşturmaktadır.

Zimmet suçunun düzenlendiği 247. maddede de suça ait malın Devlete ait olması koşulu aranmadığından, kişilere ait mallar da zimmet suçunun maddi konusunu oluşturabilir. (Erman ve Özek, 1992: 13).³ Zimmet suçuyla birlikte kamu görevlisinin dürüstlüğüne ilişkin menfaatler de korunmaktadır. Bu nedenle görevlinin, Devlet idaresine veya kişilere ait değerleri mal edinmesi, dürüstlük yükümlülüğünü yerine getirmedikçe ortaya koymaktadır. Kamu görevlisi, kendisine belirli amaçlar için teslim edilen idareye ait malları görevli olduğu fonksiyonun gerektirdiği yerlerde ve gerektirdiği miktarda kullanmalıdır. Aksi halde zimmet suçu oluşur. Örneğin SGK çalışanı olan kişinin emekli olan babasının hesabına fazladan para ödemesi yapması halinde zimmet suçu oluşmaktadır. Aynı şekilde kamu görevlisi, kendisine belirli amaçlar için teslim edilen kişilere ait malları görevli olduğu fonksiyonun gerektirdiği

² Yargıtay da benzer görüşü savunmaktadır. "Fotokopi kağıdının alınması zimmet olmaz. Zimmet suçu; sanığın görevi gereği ve yasal olarak kendisine tevdi olunan malları haksız bir şekilde mal edinmesiyle oluşur. Bunun için mal edinme sonucunda failin malvarlığındaki artış kadar, mağdur tarafın zarara uğraması veya zarar olasılığıyla karşı karşıya kalması koşuldur. Zarar doğurmayan veya zarar olasılığı bulunmayan eylemlerin zimmet olarak nitelendirilmesi mümkün değildir." (5. CD. 21.10.1998, 2862/3834).

³ Yargıtay da benzer görüşü savunmaktadır. "Zimmete geçirilen malın, devlete veya özel kişilere ait olmasının suçun oluşması bakımından önemli bulunmadığı, dosya içerisinde bulunan PTT havale belgeleri, katılan ve tanık beyanları ile avukat olan sanığın müvekkili olan katılan adına borçludan Lira tahsil ettiği, ancak bu paranın belli bir miktarını katılana ödemeyerek mal edindiğinin sabit olması ve eylemin ancak beyanlar ve belgelerle ortaya çıkartılması karşısında, sanığın oluşa uygun olarak sübutu kabul edilen eyleminin nitelikli zimmet suçunu oluşturacağı gözetilmeden suç vasfında hataya düşülerek yazılı şekilde hüküm kurulması yasaya aykırıdır." (5. CD. 20.06.2013, 2012/11197, 2013/6909).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

amaçlarla muhafaza etmelidir. Örneğin, gözaltına alınan kişinin adli emanete alınan parasını kamu görevlisi harcadığında zimmet suçu oluşur.

2. Malın Zilyetliğinin Kamu Görevlisine Devredilmesi

Eşya üzerindeki hakimiyet, fiili ve hukuki hakimiyet olarak yorumlanabilir. Hukuki hakimiyete sahip olan kişiye malik; fiili hakimiyete sahip olan kişiye ise zilyet denilmektedir. Zimmet suçunun konusu malın görevliye teslim edilmesi, fiili hakimiyetinin geçirilmesi olarak anlaşılmalıdır. Malın, kamu görevlisinin mülkiyetine değil sadece fiili alanına dahil edilmesi gerekir. (Özbek vd., 2017: 1043).

Zimmet suçunda kamu görevlisinin, malın zilyedi yapılması gerekir. Ancak kamu görevlisinin medeni kanuna göre emin sıfatıyla zilyet olması gerekli değildir. Emin sıfatıyla zilyet olunabilmesi için zilyetlik ilişkisinde haksız zilyedin yer almaması gerekir. Örneğin, malı çalan kişinin vergi borcunu ödemek için veznedara teslim ettiği parayı çalışan mal edinmiştir. Veznedar, her ne kadar zilyet olsa da hırsızdan malı teslim aldığı için haksız zilyet olarak kabul edilir ve emin sıfatıyla zilyet değildir. Ancak bu durum zimmet suçunun oluşmasına engel olmaz. Önemli olan görevi gereği kendisine teslim edilen malı zimmetine geçirmesidir.

3. Zilyetlik Devrinin Görev Gereği Olması

Zilyetlik devrinin kamu görevlisinin görevinden kaynaklanması gerekir. Buradaki devir ilişkisinin kamu hukuku ilişkisi olması aranmaktadır. Kamu görevlisine özel hukuk ilişkisinden dolayı malın devri halinde zimmet suçu oluşmamaktadır. Kamu idaresine duyulan güvenin zimmet suçuyla birlikte sarsılmasının temel sebebi kamu hukuku ilişkisine göre yapılan devir ilişkisine bireylerin duyduğu sonsuz güvenin kamu görevlisi tarafından suiistimal edilmesidir. (Erman ve Özek, 1992: 15).

Zilyetlik devri görev gereği yapıldığında kamu görevlisinin, mevzuat ve idari işleyiş gereğince malı zilyetliğinde bulundurma hakkının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ilgili görevlinin bu maldan resmen sorumlu olması gerekli de değildir. Örneğin, Ankara da yaşanan sel felaketinden dolayı Cumhurbaşkanlığı, Ankara Valiliği'ne, yardım amaçlı para göndermiştir. Valilik, bu parayı sel bölgesinde insanlara yardımları dağıtmakla görevli memur A'nın hesabına yatırmıştır. Memur A, bu parayı kendi kardeşinin hesabına aktararak mal edinmiştir. Yardım parasından resmen sorumlu olan Ankara valisidir. Görevli A, her ne kadar

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

resmen sorumlu olmasa da kamu hukuku ilişkisine bağlı olarak zilyetliği kendisine devredilmiş olan bir maldan sorumludur. Bu nedenle kardeşinin hesabına parayı geçirmesiyle birlikte zimmet suçunu işlemiş olur. (Toroslu, 2018: 281).

Suç konusu mal, kamu görevlisine duyulan kişisel güvene bağlı olarak teslim edilmişse zimmet suçu oluşmaz. Örneğin, vergi dairesinde öğle arası nedeniyle sırada beklemek istemeyen vatandaş, yatırması gereken parayı kapıda bekleyen güvenlik görevlisine ara bitiminde vezneye kendisi adına yatırması için teslim etmiştir. Görevli de bu parayı, vezneye yatırmayarak mal edinmiştir. Olayda güvenlik görevlisi her ne kadar kamu görevlisi olsa da kendisine görevinden dolayı teslim edilen bir mal olmadığından zimmet suçunu işlemiş olmaz. Bu durumda güveni kötüye kullanma suçu işlenmiş olur. (Toroslu, 2018: 281).⁴

Zimmet suçunun işlenebilmesi için fail olan kişinin, kamu görevlisi sıfatını veya malı teslim alma görevini mevzuata uygun olarak elde etmiş olması gerekir. Birey gerçekte kamu görevlisi olmamasına rağmen kendisini kamu görevlisi olarak tanıtmış ya da kamu görevlisi olan birey malı teslim alma görevi bulunmamasına rağmen karşı tarafa böyle bir görevi olduğunu söyleyerek malı teslim almışsa bu durumda zimmet suçu değil dolandırıcılık suçu işlenmiş olur. Bu durumda güveni kötüye kullanma suçunun olmamasının sebebi zilyetlik devrinin hileye bağlı olarak gerçekleşmiş olmasıdır. (Malkoç, 2010: 5).⁵

⁴ Yargıtay da benzer görüşü savunmaktadır. “Mahkemenin oluşa uygun kabulüne göre kadrolu işçi olduğu halde uzunca bir süredir katılan Belediyeye ait hazır beton santralinde fiilen görevlendirilen sanık Ş..... D..... 'un 2002, 2003 ve 2004 yıllarında teslim alıp sattığı betonlar karşılığı tahsil ettiği paralardan bir kısmını belediye veznesine yatırmayarak uhdesinde bıraktığı, dosyada mevcut belediye yazıları ve tanık beyanlarına nazaran beton üretimi, satılması ve bedelinin tahsilinde yetkili kılındığı ve bu işte görevlendirilmesine itiraz etmediği gibi hazır beton üretimi için alınan çimentoları fiilen de teslim alıp vazüyed ettiği, bu itibarla eyleminin hileli davranışları nedeniyle daire içi olağan denetimle ortaya çıkarılamayacağı da dikkate alındığında zincirleme nitelikli zimmet suçunu oluşturduğu gözetilmeksizin hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma olarak nitelendirilip yazılı şekilde hüküm kurulması hukuka aykırıdır.” (5. CD. 2011/21254); “Hazine avukatı Ş. tarafından başlatılan icra takipleri neticesinde Gelibolu İcra ve İflas müdürlüğünden adı geçen Hazine avukatı tarafından 2007 yılı içerisinde muhtelif tarihlerde tahsil edilip ilgili birimlere (vekalet ücretinin İlçe Mal Müdürlüğüne, geri kalanının İlçe Tarım Müdürlüğüne) yatırılmak üzere sanığa teslim edildiği halde kabule göre toplam 2.177 lirasını ilgili yerlere yatırmayarak uhdesinde tutması şeklinde gerçekleşen olayda, dosyada bulunan söz konusu alacakların tahsilinin 23/07/2007 gün ve 343 sayılı İlçe Tarım Müdürlüğü talep yazısına istinaden Gelibolu Mal Müdürlüğü Hazine Avukatlığınca tahsil edilmesi görevini içeren 09/02/2009 gün ve 272 sayılı Gelibolu Kaymakamlığı yazısına göre gerçekleştirilmesi, görevlendirilmesine yasal engel olmayan sanığın bu görevi kabul ederek yürütmesi karşısında eylemlerinin zincirleme zimmet suçunu oluşturduğu gözetilmeden suç vasfında yanılığa düşülerek yazılı şekilde güveni kötüye kullanma suçundan mahkumiyet hükmü kurulması hukuka aykırıdır.” (5. CD. 2014/2031).

⁵ Yargıtay da benzer görüşü savunmaktadır. “Sanık S'nin 05.08.2002 tarihinde açığa alınması nedeniyle görevli bulunmadığıtarihlerinde 1999 ve 2000 yıllarında vefat etmiş bulunan M., S. ve C. 'ye ait hesaplardan sanık Y. 'yi aldatarak çekilmesini sağlayıp mal edindiğilira banka zararı yönüyle eylemlerin gerçekleştiği tarihlerde görevde bulunmayan sanık yönünden zimmet suçunun oluşamayacağı ve bu fiillerin dolandırıcılık

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kamu görevlisinin zimmet konusu malı ne zaman veya nerede teslim aldığı önemi bulunmamaktadır. Teslim aldığı sırada görevi gereği teslim almaya yetkili olması yeterlidir. Örneğin komşusu olan vergi dairesi çalışanına, yatırması gereken vergi borcu mesai başlamadan teslim edilmiştir. Örneğin, kafeteryada yemek yedikleri sırada vergi dairesi çalışanına yatırması gereken vergi borcu mesai başlamadan teslim edilmiştir. Mevzuata göre çalışanın, görevi gereği teslim alma yetkisi olduğundan görevlinin mal edinmesi halinde zimmet suçu işlenmiş olur. Zimmet suçunun konusu olan mal mesai saatleri içerisinde ve mesai yerinde teslim edilmeli şeklinde yorum yapılmış olsaydı, zimmet suçuyla mücadeleye bu durumun katkısı olmazdı. Suçun işlenme ihtimali artarken bireyin cezalandırılma ihtimali azalır. (Tezcan, vd., 2015: 970).

Sonuç

Zimmet suçunda, malın görevi gereği zilyedi olan kamu görevlisi, kendisine duyulan güveni kötüye kullanarak, başkasına ait olan malvarlığı değerini kendisinin veya üçüncü kişinin hakimiyet alanına sokarak, mal edinmektedir. Fiili işlemesiyle birlikte kamu idaresinin güvenilirliğine, işleyişine doğrudan zarar vermektedir.

Malın zimmete geçirilmesi, mülkiyetin kamu görevlisine geçirildiği anlamına gelmez. Medeni hukuka göre başkasına ait malın mülkiyetinin, malikin rızası olmaksızın üçüncü kişilerce iktisap edilebilmesi için üçüncü şahsın iyiniyetli olması gerekir. Zimmet suçunda kamu görevlisi iyiniyetli olmadığından, zimmetine geçirmekle birlikte malik olamaz. Zimmet suçunda kamu görevlisi, Devlet idaresine veya bireylere ait malı, kendisinin ya da üçüncü kişinin hakimiyet alanına sokmaktadır. Hakimiyet alanına sokmak ifadesini, tasarruf etme niyetiyle hareket etmek, şeklinde yorumlamak gerekir. Diğer ifadeyle zimmete geçirmekle birlikte mülkiyet kamu görevlisine kesinlikle geçmemektedir. Bu açıdan bakıldığında zimmet suçu zarar değil hareket suçudur.

Suçun maddi konusunun sadece taşınır malları oluşturması, kanun koyucunun zimmet suçuyla birlikte izlediği suç politikasına aykırılık teşkil edeceğinden mal kavramının taşınır, taşınmaz ve diğer malvarlığı değerleri şeklinde geniş yorumlanması gerekir. Söz konusu

suçunu oluşturacağı gözetilmeden eylemlerinin tamamı zimmet suçu olarak değerlendirilmek suretiyle yazılı şekilde karar verilmesi yasaya aykırıdır.” (7. CD. 20.07.2005, 6198/13386).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

değerlerin, Devlete ve kişilere ait olması mümkün olduğundan zimmet suçuyla birlikte kamu görevlisi, dürüst davranma yükümlülüğünü herkese karşı ihlal etmektedir.

Zimmet suçunda kamu görevlisi, kendisine duyulan güveni suiistimal ettiğinden malın zilyetliğinin öncelikli olarak kendisine devredilmesi gerekir. Hırsızlık suçunun aksine zimmet suçunda malın zilyetliği gaspedilmemektedir. Devlet idaresi ya da birey, kamu görevlisine malın fiili hakimiyetini devretmelidir. Zilyetlik devrinin belli bir amacı bulunmalıdır. Kamu görevlisine görevinden dolayı teslim edilmeli ya da korumak ve gözetmekle yükümlü olduğu mal, zimmete geçirildiğinde suç oluşur. Zilyetlik devrinin amacı görev dışında bir ilişki olduğunda zimmet suçu oluşmaz. Bu durumda dolandırıcılık ya da güveni kötüye kullanma suçları oluşabilir.

Kaynakça

Erman, Sahir - Özek, Çetin, 1992. Kamu İdaresine Karşı Suçlar, İstanbul.

Malkoç, İsmail, 2010. Yeni Türk Ceza Kanunu Uygulamasında Zimmet- İrtikap- Rüşvet Suçları, Ankara.

Önder, Ayhan, 1987. Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, İstanbul.

Özbek, Veli Özer-Doğan, Koray-Bacaksız, Pınar-Tepe, İlker, 2017. Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Tezcan, Durmuş-Erdem, Mustafa Ruhan-Önok, R. Murat, 2015. Teorik Ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara.

Toroslu, Nevzat, 2018. Ceza Hukuku Özel Hükümler, Savaş Yayınevi, Ankara.

TÜKETİCİLERİN ÜCRETLİ POŞET DÜZENLEMESİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELERİNİN DEĞERLERİNDİRİLMESİ

İbrahim YEMEZ¹

Özet

Bu çalışmada tüketicilerin 2019 yılında uygulanmaya başlanan ücretli poşet düzenlemesine yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması ve çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık gösterme durumu incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Sivas ili şehir merkezinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri, kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiş toplam 183 kişi ile yüz yüze anket tekniği kullanılarak veriler elde edilmiştir. Verilere ilk olarak frekans analizi uygulanmış ve tüketicilerin ifadelerine katılma dereceleri ortaya konmuştur. Daha sonra tüketicilerin ücretli poşet düzenlemesi hakkındaki ifadelerine katılma derecelerinin cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, aylık gelir, alışverişe çıkma sıklığı, çalışma durumu ve çalışılan sektöre göre dağılımı çapraz tablolar ve ki kare analizleri ile test edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %55,2'sinin söz konusu uygulamayı desteklemediği, %59,6'sının uygulamanın çevre kirliliğini azaltacağını düşündüğü belirlenmiştir. Çapraz tablo ve ki kare sonuçlarına göre ise ifadelerine katılma dereceleri cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, aylık gelir, alışveriş sıklığı ve çalışma durumu gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterirken çalışılan sektöre göre ise anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ücretli Poşet Düzenlemesi, , Çapraz Tablolar, Ki Kare.

INVESTIGATION OF CONSUMERS 'PERCEPTIONS ON PAID BAGS

Abstract

In this study, it has been tried to measure the perceptions of consumers about the paid bag arrangement that started to be implemented in 2019 and to show the difference according to various demographic variables. In this context, data were obtained by using face-to-face questionnaire technique with 183 people aged 18 years and over who are settled in Sivas city center by easy sampling method. First, frequency analysis was applied to the data and the degree of consumers' participation in expressions was revealed. Afterwards, cross-tables and chi-square analyzes were used to test the degree of participation of consumers in expressions about

¹ Dr. Arş. Gör. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Sivas, Türkiye,
ibrahimyemez@cumhuriyet.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

paid bag application according to gender, age, education level, monthly income, frequency of shopping, working status and sector. According to the findings, it was determined that 55.2% of the participants did not support the arrangement and 59.6% thought that the application would reduce the environmental pollution. According to the cross-table and chi-square results, the degree of participation in expressions showed a significant difference according to variables such as gender, age, education level, monthly income, shopping frequency and working status, but not a significant difference according to the sector studied.

Key Words: Paid Bag Arrangement, Cross Tables, Chi Square.

Giriş

Çevreye olan bakış açısı ve çevre bilinci zaman içerisinde farklı aşamalardan geçmiştir. 1960'lı yıllarda çevre kirliliği ve enerji tasarrufu üzerinde odaklanan çevreci hareket, günümüzde ise çevreye ilişkin konuların iş ve siyaset alanında rekabet aracı olarak kullanılmasıyla, çevreye yönelik konulara bireysel ve toplumsal duyarlılık çok daha belirgin hale gelmiştir. Bu değişimle birlikte çevresel sorumluluğun kapsamına giren eylemlerin sayısı da haliyle artmıştır (Straughan ve James, 1999;akt; Yaraş vd. 2011:117).

Günümüzde insanları ve toplumları endişeye sevk eden birçok çevre sorunu bulunmaktadır. Toprak erozyonu, ormanların yok edilmesi, enerji kaynaklarının azalması, biyolojik çeşitliliği oluşturan bazı bitki ve hayvan türlerinin yok olması, ekosistem dengesinin bozulması, hava, su, toprak kirliliğinin artması, iklim değişiklikleri, nükleer kirlenme ve gürültü kirliliğini bu sorunlardan başlıcaları olarak ifade edebiliriz (Madran, 1991: 139).

Küresel ısınma, çevre kirliliği, ormanların yok olması, iklimlerin değişmesi ve plastik atıkların hem denizlerde hem de karada yaşayan canlıların hayatlarını zorlaştırıp, onları öldürmeye başlaması, küresel ve yerel ölçekte, yöneticileri bu konularda adım atmaya zorlamıştır. Gerek küresel ölçekte gerekse de ülkelerin kendi içlerinde doğada plastik kullanımını azaltmaya yönelik kampanyalar gerçekleştirilmiş, bu kampanyalar tüm dünya ülkelerini bu konuda bilinçlendirerek gereken düzenlemelerin yapılması konusunda harekete geçirmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye'de 1 Ocak 2019 itibariyle yürürlüğe giren ücretli poşet düzenlemesine yönelik tüketicilerin görüşlerini incelemek ve bunun demografik

faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koyma amacı söz konusudur. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ücretli poşet düzenlemesi hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde ise literatürde bu konuyla ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde metodoloji ve bulgular ortaya konulmuştur. Son bölümde ise sonuçlar ve tartışmaya yer verilmiştir.

Plastik Poşetlerin Kullanımı ve Ücretli Poşet Düzenlemesi

Plastik poşetler 1970’li yıllardan itibaren tüm dünyada tüketim sektöründe müşteriler için önemli bir araç haline gelmiştir. Hafif, esnekliği yüksek ve maliyetinin düşük olması gibi özellikleri, plastik poşetlerin tercih edilme sebepleri arasında yer almaktadır. Ancak plastik poşetlerin üretim ve tüketim aşamasında çevreye verdikleri zararlar dikkate alındığında, plastik tüketiminin önemli bir kısmını oluşturan poşetlerin kullanımının kısıtlanması yönünde tartışmalar da gündeme gelmektedir (Güzel ve Özkan, 2019: 44).

Plastik poşetler ilk olarak 1977 yılında Amerika’da bir süpermarketin müşterilerine sunmasıyla kullanılmaya başlanmış ve daha sonra tüm dünyada yaygınlaşmıştır (http://www.packagingknowledge.com/plastic_bags.asp#product_histroy). 1980’lerde Batı Avrupa’da ve 1990’lı yıllarda da gelişmekte olan ülkelerde plastik poşetler kullanılmaya başlanmıştır (Clapp ve Swanston, 2009: 317). Dünya genelinde plastik tüketimi ele alındığında 1960’lı yıllarda 7 milyon ton civarında olan tüketimin günümüzde yaklaşık 330 milyon ton civarında olduğu ve 2020’li yıllara gelindiğinde ise tüketim miktarının 540 milyon ton civarında olacağı tartışılmaktadır (Sandalcılar ve Sandalcılar, 2019:26). Plastik atıkların büyük bir çoğunluğunu oluşturan plastik poşetlerin üretim ve tüketimlerinin artması ülkeleri bu konuda hareket geçirerek çeşitli yasal düzenlemelerin hayata geçmesine sebep olmuştur. Bunlardan en çok tercih edileni ise poşet vergisi olarak da nitelenen plastik poşetlerin ücretli hale gelmesidir.

Ücretli poşet düzenlemesi 29.11.2018 yılında kabul edilen, 10.12.2018 tarihli ve 30621 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile altyapısı oluşturulan ve 01.01.2019 tarihinden itibaren de uygulanmaya başlanılan kanunla hayatımıza girmiştir. İlgili kanunda alışveriş poşetlerinin ücretlendirilmesi hükmü 2872 sayılı Çevre Kanunu Ek Madde 13’te "*Kaynakların verimli yönetimi ve plastik poşetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla plastik*

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

poşetler satış noktalarında kullanıcıya veya tüketiciye ücret karşılığı verilir. Uygulanacak taban ücret 25 kuruştan az olmamak üzere Bakanlıkça oluşturulacak komisyon aracılığı ile belirlenir ve her yıl için güncellenir. Bu maddedeki düzenlemelere ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir." şeklinde düzenlenmiştir (2872 Sayılı Çevre Kanunu, 2018). Bu bağlamda alışveriş poşetlerinin ücretlendirmesinin ve belirlenen tutarın her yıl güncellenerek yeniden tespit edilmesi görevi bakanlıkça oluşturulacak komisyona bırakılmıştır.

İlgili kanuna dayanarak hazırlanan “Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” da uygulamanın amacı, çevrenin korunması, kaynak verimliliğinin sağlanması ve plastik poşet kullanımının azaltılması şeklinde ifade edilmiştir (Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Madde 1,2019). Yönetmelikte ayrıca hangi tür poşetlerin bu kapsama girdiği ve hangilerinin ise yine ücretsiz bir şekilde alınmaya devam edeceği açıkça ifade edilmiştir. Buna göre toptan veya perakende olarak mal, ürün satışı yapan mağaza, market ve benzeri satış yerlerinden alınan alışveriş poşetleri ücretlendirilmişken, bunun dışında kalan yerlerden alınan poşetlerin ve poşetli ürünlerin ise eskisi gibi ücretsiz olduğu ifade edilmiştir (Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Madde 2-4,2019).

İlgili kanun ve yönetmelik dikkate alındığında asıl amacın market, süpermarket, mağaza ve toptancı gibi yerlerden alınan alışveriş poşetlerinin ücretlendirilerek tüketiminin azaltılması ve böylelikle oluşan çevre kirliliği ve plastik atıkların önüne geçilmeye çalışılması olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda toptancı ve perakendeci gibi yerlerin seçilmesinin, buralarda günlük alışverişin çok fazla yapılması ve her alışveriş içinde genellikle poşetin kullanılması ve bunun doğal sonucu olarak plastik atıkların büyük çoğunluğunun bu poşetlerden kaynaklanması olarak ifade edilebilir.

Literatür Taraması

Yapılan alan taramasında ülkemizde şu ana kadar ücretli poşet düzenlemesiyle ilgili ampirik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak plastik poşetlerle ilgili yapılan ve daha çok konuyu vergisel açıdan ele alan teorik çalışmalar olduğu görülmüş ve bunlara aşağıda yer verilmiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Sandalcılar ve Sandalcılar (2009) plastik poşetlerin ücretli hale gelmesini vergileme kapsamında ele aldıkları çalışmalarında hem Türkiye hem de diğer ülkelerde plastik kullanımını azaltmaya yönelik bu gibi uygulamaların çevreyi korumada ve plastik kullanımını azaltmada etkili olduklarını teorik olarak ortaya koymuşlardır.

Güzel ve Özkan (2019) “Plastik Poşet Vergisi Uygulaması: Türkiye İçin Bir Değerlendirme” adlı çalışmalarında ücretli poşet uygulamasını çevreyi korumaya yönelik bir vergi politikası bağlamında değerlendirmişler ve bu gibi uygulamalarının sayısının artmasıyla beraber toplumun da konu hakkında bilinçlendirilmesinin plastik atıkların azaltılmasında etkili olacağını ifade etmişlerdir.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın çalışma grubunu Sivas ili şehir merkezinde yaşayan ve 18 yaşından büyük toplam 183 kişi oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamada yaşanan zorluklar, zaman ve maliyet gibi nedenlerden dolayı kolayda örnekleme tekniği tercih edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan ve 12 tanesi bireylerin ücretli poşet düzenlemesine yönelik görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan, 6 tanesi ise katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeyi amaçlayan toplam 18 ifadeden oluşan anket formu kullanılmıştır. Söz konusu anket formu 2019 yılı Mayıs ayında Sivas şehir merkezinde yaşayan toplam 183 kişiyle yüz yüze anket tekniğiyle uygulanarak araştırmanın verileri elde edilmiştir.

Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Tüketicilerin ücretli poşet düzenlemesi ile ilgili görüşlerinin dağılımı frekans tabloları oluşturularak; bu görüşlerin çeşitli demografik değişkenlere göre dağılımı ise çapraz tablolar oluşturularak ve ki-kare testi yapılarak incelenmiştir. 2x2 boyutundaki çapraz tabloların Ki-

kare test istatistiğinin hesaplanmasında Yates süreklilik düzeltmesi kullanılmıştır. Söz konusu istatistiksel yöntemlerin uygulanmasında IBM SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır.

Bulgular

Demografik Verilere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan tüketicilerin demografik özelliklerini betimlemek amacıyla çalışmada yer verilen demografik değişkenlere ilişkin elde edilen frekans ve yüzde değerleri Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans Tablosu

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	96	52,5
Kadın	87	47,5
Toplam	183	100,0
Yaş	Frekans	Yüzde (%)
35 yaş ve altı	111	60,7
35 yaş üzeri	82	39,3
Toplam	183	100,0
Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde (%)
İlköğretim	21	11,5
Lise	36	19,7
Meslek Yüksek Okulu	29	15,8
Yüksekokul	17	9,3
Lisans	66	36,1
Yüksek Lisans	9	4,9
Doktora	5	2,7
Toplam	183	100,0
Aylık Gelir	Frekans	Yüzde (%)
2025 TL ve altı	78	42,6
2026-4600 TL	70	38,3
4601-6100 TL	22	12,0
6101 TL ve üzeri	13	7,1
Toplam	183	100,0
Alışveriş Sıklığı	Frekans	Yüzde (%)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Her gün	48	26,2
Ara sıra	59	32,2
Hafta Bir	57	31,1
Ayda Bir	19	10,4
Toplam	183	100,0
Çalışma Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Çalışıyorum	110	60,1
Çalışmıyorum	73	39,9
Toplam	183	100,0
Çalışılan Sektör	Frekans	Yüzde (%)
Kamu Sektörü	37	20,2
Özel Sektör	55	30,1
Öğrenci	42	23,0
Diğer	49	26,8
Toplam	183	100,0

Tablo 1'deki bulgulara göre katılımcıların %52,5'u erkek, %47,5'u ise kadınlardan oluşmaktadır. Yine katılımcıların %60,7'si 35 yaş ve altındakilerden, %39,3'ü ise 35 yaş üzerindeki kişilerden oluşmaktadır. Eğitim durumuna göre bakıldığında en yüksek katılımın %36,6 ile lisans mezunlarında; aylık gelire göre bakıldığında ise en yüksek katılımın %42,6 ile 2025 TL ve altında geliri olan kişilerde olduğu görülmektedir. Yine katılımcıların %32,2'si ara sıra alışveriş yaptığını, %31,1'i ise hafta bir alışverişe çıktığını belirtmektedir. Çalışma durumuna göre katılımcıların %60,1'i çalışanlardan, %39,9'u ise çalışmayanlardan oluşurken, en çok çalışılan sektörün ise %30,1 ile özel sektör olduğu da görülmektedir.

Ücretli Poşet Düzenlemesine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan tüketicilere ücretli poşet düzenlemesine yönelik yöneltilen ifadeler ve alınan cevaplar Tablo 2'teki gibidir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 2: Ücretli Poşet Düzenlemesine İlişkin Bulgular

İfade 1	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Ücretli poşet düzenlemesini destekliyor musunuz?	Evet	82	44,8
	Hayır	101	55,2
İfade 2	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Ücretli poşet düzenlemesinin çevreye verilen zararı azaltacağına inanıyor musunuz?	Evet	109	59,6
	Hayır	74	40,4
İfade 3	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Ücretli poşet düzenlemesinin gerçekten çevreyi korumak amacıyla çıkarıldığı düşüncesine katılıyor musunuz?	Evet	103	56,3
	Hayır	80	43,7
İfade 4	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Kanun uygulanmaya başladığından beri poşet tüketiminde bir azalma oldu mu?	Evet	137	74,9
	Hayır	46	25,1
İfade 5	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Uygulama başladığından beri parasını vererek poşet aldınız mı?	Evet	153	83,6
	Hayır	30	16,4
İfade 6	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Bu gibi plastik kullanımını azaltmaya yönelik vb. uygulamaların sayısı artırılmalı mıdır?	Evet	119	65,0
	Hayır	64	35,0
İfade 7	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Ücretli poşet düzenlemesinden sonra çevreye zarar vermeyen bez poşet kullanmaya başladınız mı?	Evet	114	62,3
	Hayır	69	37,7
İfade 8	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Ücretli poşet düzenlemesinden dolayı alışveriş yaptığınız yerleri değiştirdiniz mi?	Evet	39	21,3
	Hayır	144	78,7
İfade 9	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Hala poşeti ücretsiz veren ticari işletmelerin olması sizce bir çelişki oluşturmakta mıdır?	Evet	100	54,6
	Hayır	83	45,4
İfade 10	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Ev, işyeri vb. gibi yerlerde çöplerinizi atmak için hala plastik poşet kullanıyor musunuz?	Evet	147	80,3
	Hayır	36	19,7
İfade 11	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Sizce bu düzenleme çevreyi koruma konusunda toplumda bir farkındalık oluşturabilir mi?	Evet	110	60,1
	Hayır	73	39,9
İfade 12	Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
	Evet	88	48,1

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bu düzenlemeden sonra sizde çevreyi daha az kirletme konusunda bir farkındalık oluştu mu?	Hayır	95	51,9
---	-------	----	------

Tablo 2'ye göre katılımcıların %55,2'si ücretli poşet düzenlemesini desteklemediğini; %59,6'sı ise ücretli poşet düzenlemesinin çevreye verilen zararı azaltacağına inandığını söylemektedir. Yine katılımcıların %56,3'ü ücretli poşet düzenlemesinin gerçekten çevreyi korumak amacıyla çıkarıldığı düşüncesine katılmadığını; %74,9'u ise uygulama başladığından beri kendi poşet tüketiminde bir azalma olduğunu belirtmektedir. Katılımcıların %83,6'sı uygulama başladığından beri parasını vererek poşet almaya devam ederken, %65'i ise plastik kullanımını azaltmaya yönelik bu gibi uygulamaların sayısının artması gerektiği düşüncesindedir.

Yine Tablo 2'ye göre katılımcıların %62,3'ü düzenlemenin başlamasından sonra plastik poşet almayı bırakıp bez poşet kullanmaya başladığını; %78,7'si ise düzenlemeden dolayı daha önce alışveriş yaptığı yerleri değiştirmediklerini belirtmektedir. Katılımcıların %54,6'sı hala ücretsiz poşet veren ticari işletmelerin olmasının bir çelişki oluşturduğunu; %80,3'ü ise ev ve işyerlerinde çöplerini atmak için hala plastik poşet kullandığını belirtmektedir. Son olarak katılımcıların %60,1'i düzenlemenin çevreyi koruma konusunda toplumda bir farkındalık oluşturabileceğini; %51,9'u ise düzenlemenin, kendisinde çevreyi daha az kirletme konusunda bir farkındalık oluşturmadığını belirtmektedir.

Düzenlemeye yönelik ifadelerle ilişkin verilerin cevaplar analiz edildiğinde bireylerin uygulamanın gerçekten çevreyi koruma amacıyla çıkarıldığı konusunda kaygılar taşıdığı görülebilmektedir. Bireylerin çoğunluğu bu düzenlemenin salt çevreyi plastik atıklardan koruma saikıyla yapılmadığını ve aslında devletin bunu bir gelir kapısı olarak gördüğü düşüncesindedir. Ancak genel olarak bakıldığında ise bireylerin büyük bir kısmı düzenlemenin çevreyi koruma konusunda başarılı olacağı, kendisinde ve toplumda çevreyi koruma ve plastik atık konusunda bir bilinç oluşturacağı görüşü taşımaktadır. Yine düzenlemenin olumlu bir sonucu olarak bireylerin büyük bir çoğunluğunun plastik poşet kullanımını azalttığı ve bu gibi düzenlemelerin sayısının artırılması gerektiği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Ancak hala parasını verip poşet almakta olan bireylerin de var olduğu görülebilmektedir. Bununla birlikte yine bireylerin büyük bir çoğunluğunun artık tekrar tekrar kullanılabilen ve çevreye zararı olmayan bez ve vb. poşetler kullanmaya başladıkları görülmüştür. Son olarak hala ücretsiz

plastik poşet veren yerlerin olması konusunda bireyler bir çelişki olduğu kanaatindedir. Dolayısıyla bu çelişkili gibi duran durumun daha iyi açıklanması ya da tamamıyla ortadan kaldırılması bu gibi çevreyi koruma amaçlı düzenlemelerin sayısının artırılmasına da imkân sağlayabilecektir.

Çapraz Tablolara ve Ki Kare Testine İlişkin Bulgular

Bu aşamada, araştırmaya katılan tüketicilerin ücretli poşet düzenlemesine yönelik ifadelerine ait görüşlerinin tüketicilerin cinsiyetine, yaşına, eğitim durumuna, aylık gelirene, alışveriş yapma sıklığına, çalışma durumuna ve çalıştığı sektöre göre dağılımı çapraz tablolar oluşturularak belirlenmiştir. Yapılan ki-kare testleri sonucunda sadece anlamlı farklılık tespit edilen ifadelerin bulguları dikkate alınmıştır.

Cinsiyete Göre Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 3'te ifadelerine katılma derecelerinin cinsiyete göre çapraz tablo ve ki kare testi sonuçları verilmiştir. Tablo 3'te sadece anlamlı farklılık çıkan ifadeler verilmiştir.

Tablo 3: Cinsiyet Değişkenine Ait Çapraz Tablolara İlişkin Bulgular

İfade 2		Ücretli poşet düzenlemesinin çevreye verilen zararı azaltacağına inanıyor musunuz?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Cinsiyet	Kadın	70 (%64,2)	26 (%35,1)	96 (%52,5)	14,951	0,000
	Erkek	39 (%35,8)	48 (%64,9)	87 (%47,5)		
Toplam		109	74	183		
İfade 3		Ücretli poşet düzenlemesinin gerçekten çevreyi korumak amacıyla çıkarıldığı düşüncesine katılıyor musunuz?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Cinsiyet	Kadın	64	32	96	8,847	0,003

		(%62,1)	(%40)	(%52,5)			
	Erkek	39 (%37,9)	48 (%60)	87 (%47,5)			
Toplam		103	80	183			
İfade 4		Kanun uygulanmaya başladıktan beri poşet tüketiminizde bir azalma oldu mu?			Toplam	χ^2	p
Değişken							
		Evet	Hayır				
Cinsiyet	Kadın	78 (%56,9)	18 (%39,1)	96 (%52,5)	4,377	0,036	
	Erkek	59 (%43,1)	28 (%60,9)	87 (%47,5)			
Toplam		137	46	183			
İfade 6		Bu gibi plastik kullanımını azaltmaya yönelik vb. uygulamaların sayısı artırılmalı mıdır?			Toplam	χ^2	p
Değişken							
		Evet	Hayır				
Cinsiyet	Kadın	72 (%60,5)	24 (%37,5)	96 (%52,5)	8,831	0,003	
	Erkek	47 (%39,5)	40 (%62,5)	87 (%47,5)			
Toplam		119	64	183			
İfade 7		Ücretli poşet düzenlemesinde sonra çevreye zarar vermeyen bez poşet kullanmaya başladınız mı?			Toplam	χ^2	p
Değişken							
		Evet	Hayır				
Cinsiyet	Kadın	68 (%59,6)	28 (%40,6)	96 (%52,5)	6,267	0,012	
	Erkek	46 (%40,4)	41 (%59,4)	87 (%47,5)			
Toplam		114	69	183			
İfade 11		Sizce bu düzenleme çevreyi koruma konusunda toplumda bir farkındalık oluşturabilir mi?			Toplam	χ^2	p
Değişken							
		Evet	Hayır				
Cinsiyet	Kadın	70	26	96	13,814	0,000	

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

		(%63,6)	(%35,6)	(%52,5)		
	Erkek	40 (%36,4)	47 (%64,4)	87 (%47,5)		
Toplam		110	73	183		
İfade 12	Bu düzenlemeden sonra sizde çevreyi daha az kirletme konusunda bir farkındalık oluştu mu?			Toplam	χ^2	p
Değişken	Evet	Hayır				
Cinsiyet	Kadın	57 (%64,8)	39 (%41,1)	96 (%52,5)	10,306	0,001
	Erkek	31 (%35,2)	56 (%58,9)	87 (%47,5)		
Toplam		88	95	183		

Tablo 3'teki çapraz tablo ve ki-kare testi bulgularına göre, kadınlar erkeklere göre ücretli poşet düzenlemesinin çevreye verilen zararı azaltacağına önemli derecede daha çok inanmaktadır ($\chi^2=14,951$; $p<0,05$). “Ücretli poşet düzenlemesinin gerçekten çevreyi korumak amacıyla çıkarıldığı düşüncesine katılıyor musunuz?” ifadesine kadınlar erkeklere göre anlamlı derecede daha yüksek oranda katılmaktadır ($\chi^2=8,847$; $p<0,05$). Düzenlemeden sonra kadınlar erkeklere oranla poşet kullanımını anlamlı derecede daha fazla azaltmıştır ($\chi^2=4,377$; $p<0,05$). Çevreyi korumaya yönelik bu gibi uygulamalarının sayısının arttırılmasını kadınlar erkeklere göre daha fazla desteklemektedir ($\chi^2=8,831$; $p<0,05$). Yine düzenlemeden sonra kadınlar erkeklere göre daha fazla bez poşet kullanmaya başlamıştır ($\chi^2=6,267$; $p<0,05$). Söz konusu düzenlemenin toplumda çevreyi koruma konusunda bir farkındalık oluşturabileceğine kadınlar erkeklerden daha fazla inanmaktadır ($\chi^2=13,814$; $p<0,05$). Son olarak düzenlemeden sonra kendisinde çevreyi koruma konusunda bir farkındalık oluştuğunu ifade eden kadınlar erkeklerden daha fazladır ($\chi^2=10,306$; $p<0,05$).

Cinsiyete göre yapılan karşılaştırmada düzenlemeye ilişkin kadınların genel olarak erkeklerden daha olumlu bir tutum taşıdığı görülebilmektedir. Yine kadınların düzenlemenin gerçekten çevreyi koruma amacıyla yapıldığı, düzenlemenin çevreye verilen zararı azaltacağını düşündüğü, düzenlemeye hemen ayak uydurarak bez poşet kullanmaya başladığı, bu gibi düzenlemelerin sayısının arttırılması gerektiği görüşünde oldukları görülebilmektedir. Ayrıca

kadınlar bu düzenlemenin hem kendilerinde hem de toplumda plastik atık üretmeme konusunda bir farkındalık oluşturabileceğine daha fazla katılmaktadırlar.

Yaş Gruplarına Göre Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 4'te ifadelere katılma derecelerinin yaş gruplarına göre çapraz tablo ve ki kare testi sonuçları verilmiştir. Tablo 4'te sadece anlamlı farklılık çıkan ifadeler verilmiştir.

Tablo 4: Yaş Değişkenine Ait Çapraz Tablolara İlişkin Bulgular

İfade 1		Ücretli poşet düzenlemesini destekliyor musunuz?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Yaş	35 yaş ve altı	62 (%75,6)	49 (%48,5)	111 (%60,7)	13,922	0,000
	35 yaş üzeri	20 (%24,4)	52 (%51,5)	72 (%39,3)		
Toplam		82	101	183		
İfade 2		Ücretli poşet düzenlemesinin çevreye verilen zararı azaltacağına inanıyor musunuz?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Yaş	35 yaş ve altı	75 (%68,8)	36 (%48,6)	111 (%60,7)	7,505	0,006
	35 yaş üzeri	34 (%31,2)	38 (%51,4)	72 (%39,3)		
Toplam		109	74	183		
İfade 4		Kanun uygulanmaya başladığından beri poşet tüketiminizde bir azalma oldu mu?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Yaş	35 yaş ve altı	90 (%65,7)	21 (%45,7)	111 (%60,7)	5,796	0,016
	35 yaş üzeri	47 (%34,3)	25 (%54,3)	72 (%39,3)		

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Toplam		137	46	183		
İfade 6		Bu gibi plastik kullanımını azaltmaya yönelik vb. düzenlemelerin sayısı artırılmalı mıdır?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Yaş	35 yaş ve altı	80 (%60,5)	31 (%37,5)	111 (%60,7)	6,157	0,013
	35 yaş üzeri	39 (%39,5)	33 (%62,5)	72 (%39,3)		
Toplam		119	64	183		
İfade 7		Ücretli poşet düzenlemesinde dolayı alışveriş yaptığınız yerleri değiştirdiniz mi?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Yaş	35 yaş ve altı	17 (%43,6)	94 (%65,3)	111 (%60,7)	6,049	0,014
	35 yaş üzeri	22 (%56,4)	50 (%34,7)	72 (%39,3)		
Toplam		39	144	183		
İfade 11		Sizce bu düzenleme çevreyi koruma konusunda toplumda bir farkındalık oluşturabilir mi?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Yaş	35 yaş ve altı	76 (%69,1)	35 (%47,9)	111 (%60,7)	8,222	0,004
	35 yaş üzeri	34 (%30,9)	38 (%52,1)	72 (%39,3)		
Toplam		110	73	183		
İfade 12		Bu düzenleme sonra sizde çevreyi daha az kirletme konusunda bir farkındalık oluştu mu?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Yaş	35 yaş ve altı	67 (%76,1)	44 (%46,3)	111 (%60,7)	17,023	0,000
	35 yaş üzeri	21 (%23,9)	51 (%53,7)	72 (%39,3)		

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Toplam	88	95	183		
---------------	-----------	-----------	------------	--	--

Tablo 4'teki bulgulara göre, 35 yaş ve altındakiler 35 yaş üzerinelere göre ücretli poşet düzenlemesini daha fazla desteklemektedir($\chi^2=13,922$; $p<0,05$). Yine 35 yaş ve altındakiler bu düzenlemenin çevreye verilen zararı azaltacağına daha fazla inanmaktadır($\chi^2=7,505$; $p<0,05$). Tablo 4'e göre uygulama başladığından beri poşet tüketiminde azalmanın daha çok 35 yaş ve altındaki kişilerde olduğu görülmektedir($\chi^2=5,796$; $p<0,05$). Bu gibi düzenlemelerin sayısının artmasını gerektiğini düşünenler 35 yaş ve altındakilerde daha fazladır ($\chi^2=6,157$; $p<0,05$). Düzenlemeden sonra alışveriş yerlerini değiştirmeyenler 35 yaş ve altındakilerde diğer gruba göre daha fazladır ($\chi^2=6,049$; $p<0,05$). Söz konusu düzenlemenin toplumda bir farkındalık oluşturacağını ifade edenler 35 yaş ve altındakilerde daha fazladır ($\chi^2=8,222$; $p<0,05$). Son olarak düzenlemenin yürürlüğe girmesinden sonra kendisinde bir farklılık oluştuğunu ifade edenler 35 yaş ve altındakilerde daha fazladır($\chi^2=17,023$; $p<0,05$).

Yaşa göre yapılan karşılaştırma sonuçları göstermiştir ki orta yaş ve altındaki insanlar özel olarak da genç kuşak çevreyi koruma ve plastik atık üretmeme konusunda orta yaş üzeri bireylere göre daha olumlu bir tutuma sahiplerdir. Gerek bu düzenlemeyi desteklemek, gerek plastik poşet alımını azaltmak gerekse de bu gibi düzenlemelerin sayısının artırılması konusunda orta yaş ve altındakiler orta yaş üzerinelere göre daha pozitif düşünmektedirler. Sonuç olarak yaşın arttıkça duyarlılıkların azaldığı bu çalışma için söylenebilir.

Eğitim Durumuna Göre Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 5'te ifadelere katılma derecelerinin eğitim seviyelerine göre çapraz tablo ve ki kare testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5: Eğitim Değişkenine Ait Çapraz Tablolara İlişkin Bulgular

İfade 4		Kanun uygulanmaya başladığından beri poşet tüketiminde bir azalma oldu mu?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Eğitim Durumu	İlköğretim	13 (%9,5)	8 (%17,4)	21 (%11,5)	12,673	0,049
	Lise	22 (%16,1)	14 (%30,4)	36 (%19,7)		
	MYO	20 (%14,6)	9 (%19,6)	29 (%15,8)		
	Yüksekokul	15 (%10,9)	2 (%4,3)	17 (%9,3)		
	Lisans	57 (%41,6)	9 (%19,6)	66 (%36,1)		
	Yüksek Lisans	6 (%4,4)	3 (%6,5)	9 (%4,9)		
	Doktora	4 (%2,9)	1 (%2,2)	5 (%2,7)		
Toplam		137	46	183		
İfade 5		Düzenleme başladığından beri parasını vererek poşet aldınız mı?		Toplam	χ^2	p
Değişken		Evet	Hayır			
Eğitim Durumu	İlköğretim	13 (%8,5)	8 (%26,7)	21 (%11,5)	13,515	0,036
	Lise	28 (%18,3)	8 (%26,7)	36 (%19,7)		
	MYO	24 (%15,7)	5 (%16,7)	29 (%15,8)		
	Yüksekokul	17 (%9,2)	3 (%10,0)	17 (%9,3)		
	Lisans	62 (%40,5)	4 (%13,3)	66 (%36,1)		
	Yüksek Lisans	8 (%5,2)	1 (%3,3)	9 (%4,9)		
	Doktora	4	1	5		

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

		(%2,6)	(%3,3)	(%2,7)		
	Toplam	153	30	183		

Tablo 5'teki bulgulara göre söz konusu uygulama başladıktan sonra kendi poşet tüketiminde bir azalma olduğunu belirtenler içerisinde lisans mezunları diğer gruplara göre anlamlı derecede bir farklılık göstermektedir($\chi^2=12,673$; $p<0,05$). Yine lisans mezunlarının uygulama başladığından beri parasını vererek poşet alanlar içerisinde anlamlı derece bir farklılık gösterdiği ($\chi^2=13,515$; $p<0,05$) görülmektedir.

Eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmada görülmüştür ki lisans mezunları düzenleme konusunda daha pozitif bir tutuma sahiptir. Bu durum aslında eğitim seviyesi arttıkça kişinin daha bilinçli bir birey olacağı genel prensibine uygun bir sonuçtur. Çünkü eğitilmiş insanların çevreyi daha az kirletecekleri, çevreyi ve doğayı koruma konusunda daha fazla bir bilince sahip olacakları beklenen bir sonuçtur.

Aylık Gelire Göre Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 6'da ifadelere katılma derecelerinin aylık gelire göre çapraz tablo ve ki kare testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 6: Aylık Gelir Değişkenine Ait Çapraz Tablolara İlişkin Bulgular

İfade 9		Hala poşeti ücretsiz veren ticari işletmelerin olması sizce bir çelişki oluşturmaktadır mıdır?		Toplam	χ^2	p
		Evet	Hayır			
Aylık Gelir	2025 TL ve Altı	43 (%43,0)	35 (%42,2)	78 (%42,6)	8,807	0,032
	2026-4600 TL	35 (%35,0)	35 (%42,2)	70 (%38,3)		
	4601-6100 TL	10 (%10,0)	12 (%14,5)	22 (%12,0)		
	6101 TL ve üzeri	12 (%12,0)	1 (%1,2)	13 (%7,1)		
Toplam		100	83	183		

Tablo 6'daki bulgular göz önüne alındığında, aylık geliri 2025 TL ve altı olanların "Hala poşeti ücretsiz veren ticari işletmelerin olması sizce bir çelişki oluşturmaktadır mıdır?" ifadesine katılma dereceleri diğer gelir gruplarına göre anlamlı derecede fazladır ($\chi^2=8,807$; $p<0,05$).

Gelire göre yapılan karşılaştırmada çevreyi koruma ve plastik atık üretmeme konusunda her gelir grubundan bireyin genelde aynı düşündüğü görülmüştür. Dolayısıyla geliri az olan da çok olan da plastik poşet düzenlemesinin faydalı bir uygulama oldukları konusunda hemfikirlerdir. Tek farklılık hala ücretsiz poşet veren yerlerin olması konusunda daha düşük gelir grubunda olan bireylerin daha hassas oldukları ve çelişkinin ortadan kaldırılması düşüncesi taşıdıkları ifade edilebilir.

Alışveriş Sıklığına Göre Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 7'de ifadelere katılma derecelerinin alışverişe çıkma sıklığına göre çapraz tablo ve ki kare testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 7: Aylık Gelir Değişkenine Ait Çapraz Tablolara İlişkin Bulgular

İfade 9		Hala poşeti ücretsiz veren ticari işletmelerin olması sizce bir çelişki oluşturmaktadır mıdır?		Toplam	χ^2	p
		Evet	Hayır			
Alışveriş Sıklığı	Her gün	15 (%38,5)	33 (%22,9)	48 (%26,2)	11,470	0,009
	Ara Sıra	17 (%43,6)	42 (%29,2)	59 (%32,2)		
	Hafta Bir	5 (%12,8)	52 (%36,1)	57 (%31,1)		
	Ayda Bir	2 (%5,1)	17 (%11,8)	19 (%10,4)		
Toplam		39	144	183		

Tablo 7’ye göre “Hala poşeti ücretsiz veren ticari işletmelerin olması sizce bir çelişki oluşturmaktadır mıdır?” ifadesine haftada bir alışveriş yapan kişiler diğer gruplara göre anlamlı derecede daha az katılmaktadır ($\chi^2=11,470$; $p<0,05$). Başka bir ifadeyle haftada bir alışveriş yapanlar için ücretsiz poşet veren yerlerin olması düzenleme açısından bir çelişki niteliği taşımamaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, hafta bir alışveriş yapanların daha az sayıda poşet kullandığı olgusu etkili olmuş olabilir. Zira sürekli alışveriş yapanlar için daha fazla sayıda poşet kullanılması daha fazla bedel ödemesi anlamına geleceği için onlar her yerde poşetlerin ücretli olması gerektiği düşüncesinde olabilirler.

Çalışma Durumuna Göre Çapraz Tablo ve Ki Kare Testi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 8’de ifadelere katılma derecelerinin çalışma durumuna göre çapraz tablo ve ki kare testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 8: Çalışma Durumu Değişkenine Ait Çapraz Tablolara İlişkin Bulgular

İfade 7		Ücretli poşet düzenlemesinde sonra çevreye zarar vermeyen bez poşet kullanmaya başladınız mı?		Toplam	χ^2	p
		Evet	Hayır			
Çalışma Durumu	Çalışıyorum	75 (%65,8)	35 (%50,7)	110 (%60,1)	4,068	0,044
	Çalışmıyorum	39 (%34,2)	34 (%49,3)	73 (%39,9)		
Toplam		114	69	183		

Son olarak Tablo 8'deki bulgulara göre ise, ücretli poşet düzenlemesinde sonra çevreye daha az zarar vermek için bez poşet kullanmaya başlayanlar içinde çalışanlar çalışmayanlara göre anlamlı derecede daha fazladır ($\chi^2=4,068$; $p<0,05$). Bu durumun ortaya çıkmasında çalışanlar için para kazanmanın zorluğu ve bu yüzden de plastik poşetlere para vermek istememeleri etkili olmuş olabilir. Zira çalışmayan ve para kazanamayanlar için harcama yapmak, çalışanlara göre daha kolaydır.

Tartışma ve Sonuç

Dünya da plastik atıkların çevre kirliliğinde önemli bir sebep haline gelmesi ülkeleri bu konuda politika üretmek zorunda bırakmıştır. Türkiye de 2019 yılı itibariyle alışverişlerde kullanılan poşetlerin azaltılması ve dolayısıyla da plastik atıkların sebep olduğu kirliliğin önlenmesi hedefiyle 1 Ocak 2019 yılından geçerli olmak üzere, Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada tüketicilerin 2019 yılında uygulanmaya başlanan ücretli poşet düzenlemesine yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması ve çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık gösterme durumu incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın verileri Sivas ili şehir merkezinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri, kolayda örnekleme metoduyla belirlenmiş toplam 183 kişi ile yüz yüze anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Verilere ilk olarak frekans analizi uygulanmış ve tüketicilerin ifadelerine katılma dereceleri ortaya konmuştur. Daha sonra tüketicilerin ücretli poşet düzenlemesi hakkındaki ifadelerine katılma derecelerinin cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, aylık gelir, alışverişe çıkma sıklığı, çalışma durumu ve çalışılan sektöre göre dağılımı çapraz tablolar ve ki kare analizleri ile test edilmiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

İfadelere katılma derecelerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterme durumunu ortaya koymak için yapılan ilk analizde toplam 12 ifadeden sadece 7'sinde anlamlı bir farklılık olduğu ve bunlarında tamamında kadınların erkeklere nazaran daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu bulunmuştur. Başka bir ifadeyle kadınlar ücretli poşet düzenlemesinin çevreye vereceği zararı azaltacağına inanmakta, söz konusu düzenlemenin gerçekten çevreyi koruma amacıyla çıkarıldığını düşünmekte, düzenlemeden sonra poşet kullanımını azalttığını ve bu gibi uygulamaların sayısının arttırılmasını istemekte, artık bez poşet tercih ettiğini ve düzenlemenin kendisinde ve toplumda çevreyi kirletmeme konusunda bir bilinç oluşturduğunu düşünmektedir.

Yaş faktörüne göre yapılan karşılaştırmada yine 12 ifadeden 7'sinde anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Buna göre 35 yaş ve altında olan tüketicilerin 35 yaş üzerindeki tüketicilere göre daha yüksek bir çevre bilincine sahip olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre 35 yaş ve altındaki tüketiciler ücretli poşet düzenlemesini desteklemekte, düzenlemenin çevre kirliliğini azaltacağını düşünmekte, kendi poşet tüketiminde bir azalma olduğunu, bu gibi uygulamaların sayısının arttırılması gerektiğini, söz konusu düzenlemeden sonra kendisinde ve toplumda çevreyi koruma konusunda bir farkındalık oluştuğunu ve poşetlerin ücretli hale gelmesinden dolayı alışveriş yaptığı yeri değiştirmedeğini ifade etmektedir.

Eğitim durumuna göre yapılan karşılaştırmada 12 ifadeden sadece ikisinde anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Buna göre lisans mezunu olan tüketicilerin çevre bilinci diğer eğitim gruplarına göre daha yüksektir. Analiz sonuçlarına göre düzenleme başladığından beri poşet tüketiminde en çok azalma lisans mezunlarında ve söz konusu düzenlemeden dolayı alışveriş yaptığı yeri değiştirmeyenlerin oranı yine en yüksek lisans mezunlarında olduğu görülmüştür.

Aylık gelire göre yapılan karşılaştırmada 12 ifadeden sadece bir tanesinde anlamlı bir farklılık çıkarken diğerlerinde farklılık çıkmamıştır. Bu bağlamda gelirin çevre bilinci anlamında önemli farklılık yaratmadığı görülmüştür.

Alışveriş sıklığına göre yapılan karşılaştırmada 12 ifadeden sadece bir tanesinde anlamlı bir farklılık çıkarken diğerlerinde farklılık çıkmamıştır. Alışverişe çıkma sıklığının da anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tüketicilerin çalışma durumuna göre yapılan karşılaştırmada 12 ifadeden sadece bir tanesinde anlamlı bir farklılık çıkarken diğerlerinde farklılık çıkmamıştır. Buna göre çalışan tüketiciler ücretli poşet düzenlemesinden sonra bez poşet kullanmaya başlarken çalışmayanlarda ise bu oradan daha düşük çıkmıştır.

Son olarak bireylerin çalıştıkları sektöre göre yapılan karşılaştırmada ise 12 ifadenin hiçbirinde anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Dolayısıyla çalışılan sektörüne anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak tüketicilerin ücretli poşet düzenlemesi hakkındaki düşünceleri bazı demografik faktörlere göre değişirken bazılarında göre ise değişmemektedir. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda örneklem sayısının daha fazla olması ve farklı analiz tekniklerinin uygulanması halinde daha farklı sonuçlara ulaşılması mümkün olacaktır.

Kaynakça

7153 Numaralı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete, Kabul Tarihi: 10/12/ 2018.

Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar (2019), 66745475-145.07-6267, 9 Ocak 2019.

Yaraş, E, Akın, E, Şakacı, B.(2012). Tüketicilerin Çevre Bilinci Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Öneri Dergisi, 9 (35) , 117-126. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruoneri/issue/17898/187763>

Madran, C (1991) . Doğayı Tahrip Etmeden Sürdürülebilir Kalkınma Modelinin Benimsenmesinin Devlete, Tüketicilere ve Sanayiciye Getireceği Görev ve Sorumluluklar, "Ekonomik Büyüme ve Çevre Koruması", Yabancı Sermaye Koordinasyon Derneği, YASED Yayını No: 39, Ankara.

Packaging Knowledge, "Plastic bags Introduction", http://www.packagingknowledge.com/plastic_bags.asp#product_histroy (18.11.2019).

Clapp, Jennifer ve Linda Swanston (2009), "Doing away with plastic shopping bags: international patterns of norm emergence and policy implementation", Environmental Politics, Vol. 18, No. 3, Mayıs, ss:315–332.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Sandalcı, İ. ve Sandalcı U. (2019). Çevre Sorunlarıyla Mücadele Aracı Olarak Plastik Poşet Vergisi. Ed. Özgür Saygın. Teoriden Pratiğe Güncel Vergi Konuları. Bursa: Ekin Yayınevi.

Güzel, S. ve Özkan, E. (2019). “Plastik Poşet Vergisi Uygulaması: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, Vergi Dünyası, 38/455: 43-57

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

NÜKLEER SİLAHLARIN ADİL SAVAŞ KURAMINDAKİ YERİ: HİROŞİMA VE NAGAZAKİ DENEYİMLERİ

Şeyda GÜDEK GÖLÇEK¹

Abstract

Regarding the justifiability of international wars, the just war approach between pacifism -which admits that wars are not fair in nature because it causes human death- and realism -which sees wars as a fact of international politics and a useful military tool when used appropriately- does not reject war as a principle but does not take it outside the moral and legal field. Accordingly, the use of force should be based on moral and legal principles as well as common sense. According to the making and implementation of the decision to use military force, namely principles of "jus ad bellum" and "jus in bello", there are just and unjust wars. In the framework of these principles and the humanitarian law that determines the justification of wars, certain forms of behavior and the use of weapons were prohibited before and during the war. However, there is no definite regulation on the prohibition of nuclear weapons as one of the most violating threats to the protection of human rights during the war. Therefore, the study focuses on analyzing the place of nuclear weapons in the theory of just war through the only experience of nuclear use, the Hiroshima and Nagasaki bombings.

Özet

Uluslararası savaşların haklılığı ile ilgili olarak, insan ölümüne neden olduğu için savaşların doğası itibari ile adil olmadığını kabul eden Pasifizm ve savaşları uluslararası politikanın bir gerçeği ve uygun şekilde kullanıldığında yararlı bir askeri araç olarak gören Realizm arasında yer alan adil savaş yaklaşımı, savaşı ilke olarak reddetmemekte fakat ahlaki ve hukuki alanın dışına da çıkarmamaktadır. Buna göre kuvvet kullanımı sağduyu kadar ahlaki ve hukuki ilkelere de dayanmalıdır. Askeri kuvvet kullanma kararının alınış ve uygulanış biçimlerine yani *jus ad bellum* ve *jus in bello* ilkelerine göre adil ve adil olmayan savaşlar vardır. Savaşların haklılığını belirleyen bu ilkeler ve insancıl hukuk çerçevesinde savaş

¹ Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, seydagudek@ohu.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

öncesinde ve sırasında bazı davranış pratiklerini ve silahların kullanımı yasaklanmıştır. Fakat bunların arasında savaş sırasında, insan haklarının korunmasını en fazla ihlal eden tehditlerden biri olarak nükleer silahların yasaklanması üzerine kesin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışma, nükleer kullanımın yegane deneyimleri olan Hiroşima ve Nagazaki bombalamaları üzerinden, nükleer silahların adil savaş kuramındaki yerini analiz etmeye odaklanmıştır.

Giriş

İlk olarak Antik Çağlarda ortaya çıkan adil savaş düşüncesi, başlangıçta doğal hukuka ve dine dayalı olarak geliştirilmiştir. Ancak Orta Çağ sonrasında ulus devletlerin kurulması ile adil savaş kaynağı teolojiden, egemenlik odaklı seküler teorilere kaydırılmıştır. Adil savaş kuramının pozitif hukuka dayandırılması ise Hugo Grotius ile başlatılmıştır. Modern dönemde adil savaşın kriterleri üzerine yapılan düzenlemeler uluslararası hukukun önemli bir kısmını oluşturmuştur.

Adil savaş kuramı öncelikle savaşın çıkmasını önlemeyi amaçlamakta ancak devletlerin sıklıkla neden olduğu savaşların varlığını da dışlamamaktadır (Ramsey, 2002: 56). Bu nedenle savaşların sebeplerine ve uygulanış biçimlerine odaklı olmak üzere iki düzeyde savaşları sınırlamaktadır. Savaşın haklılığını belirleyen “*jus ad bellum*” ile savaşın kısıtlamalarını içeren ya da savaşta adaleti sağlamaya çalışan “*jus in bello*” adil savaşın ölçeklerini oluşturmaktadır. *Jus ad bellum* savaşın çıkışını, haklı sebep, yasal otorite, savaşın orantılılık düzeyi, başarının olanağı ve son çare olarak savaşa başvurma ilkelerine göre değerlendirmektedir. *Jus in bello* ise çıkışı önlenemeyen bu savaşın, savaş koşulları altında insan haklarının mümkün olduğu ölçüde korunarak yapılmasını amaçlamaktadır (Johnson, 1999: 41). Bu ilkeler, askeri gereklilik, yedek olmayan savaşçılar ve diğer savunmasız kişilerin korunması, oransal araçların kullanılması, ahlaki yönü olmayan silahların (rastgele öldüren ve gereksiz acı çektiren) kullanımının yasaklanmasından oluşmaktadır. Dolayısıyla adil savaş kuramının önemli bir kısmı insancıl hukuktan oluşmaktadır.

İnsancıl hukuk fikrinin gelişimi sayesinde, adil savaş kuramının iki boyutlu ahlaki sınırlamaları uluslararası düzenlemeler ile büyük ölçüde kurumsallaşmış durumdadır (Luban, 1980: 160). Örneğin, BM Sözleşmesi savaşın adil sebebini meşru müdafaaya ve Güvenlik

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Konseyi kararına bağlamıştır. Uluslararası alanda bu iki istisna dışında güç kullanımı yasaklanmış ve bu sözleşme dünyanın büyük çoğunluğu tarafından onaylanmış olduğundan, adil bir sebep ancak bunlardan birine dayanmalıdır. Bunun yanında savaşlarda savaşı olmayan savunmasız kişilerin korunması, amacı ile örneğin, kimyasal silahların yasaklanmasından esir askerlerin haklarına kadar çeşitli konuları kapsayan birçok uluslararası sözleşme imzalanmıştır.

Fakat bunların arasında savaş sırasında, insan haklarının korunmasını en fazla ihlal eden tehditlerden biri olarak nükleer silahların yasaklanması üzerine kesin bir düzenleme bulunmamaktadır. 1945'te Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombalarının yarattığı yıkıma rağmen nükleer silah kullanımı hukukun tamamen dışına çıkarılmamıştır. Uluslararası Adalet Divanı'nın "Nükleer Silah Tehdidi ya da Kullanılmasının Hukuka Uygunluğu" başlığı altına 1996 tarihinde bildirdiği görüşüne göre nükleer silah kullanımının ya da tehdidinin savaş hukukuna ilke olarak aykırı bulunmuştur. Ancak bir devletin varlığının tehdit altında olduğu meşru savunma durumunda nükleer silah kullanımının hukuka uygun olup olmadığının kesin olarak bilinmediği açıklanmıştır (Pazarcı, 2005: 586).

Nükleer silah kullanımının hukuki durumu üzerindeki belirsizliğine rağmen devletlerin nükleer silah elde etmek konusundaki artan istekleri açıkça görülmektedir. Uluslararası alanın güncel bir sorunu olarak nükleer silah tehdidinin, uluslararası hukukun bir parçasının dayandığı adil savaş kuramına göre meşruiyetinin kesinleştirilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın önemli bir yolu olarak, tek nükleer silah kullanımı deneyiminin yaşandığı Hiroşima ve Nagazaki örneklerinin incelenmesi öne çıkmaktadır. Nitekim bu konuda yegane alanlar olarak bu kentlerin ve insanların atom bombası ile nelere maruz kaldığını analiz etmek, bu konuda önemli bir fikir oluşturacaktır.

Adil Savaş Kuramında Hiroşima ve Nagazaki Tartışması

Konuya ilişkin literatürde yer alan çalışmaların birbirine karşıt iki perspektif etrafında çatıştığı görülmektedir. Daha özelden ABD'nin olmak üzere geleneksel batılı yaklaşıma göre atom bombalarının kullanılmasının sebebi Japonya'nın agresif tutumudur. Teslim olması için fırsat verilmesine rağmen Japonya diyaloga kapalı bir biçimde acımasız şekilde savaşımaya devam etmiştir. Japonya'nın savaşta ısrarcı olması savaşın her iki tarafının askeri kuvvetlerinden ve sivil halktan daha fazla insanın ölümüne neden olmaktadır (Kohara, 2003:

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

95-96). Bu nedenle savaşın mümkün olan en kısa zamanda bitirilmesi savaşta insanların ölmesini engelleyecektir (Patterson, 2016: 39). Bu görüş savaşın uzamasının insani maliyetlerini ABD'nin hazırladığı projeksiyonlara dayandırmaktadır. Atom bombasının kullanılmasından önce sık sık tekrarlanan projeksiyonlarla savaşın maddi ve insani maliyetleri öngörülmeğe çalışılmıştır. Bu projeksiyonlar savaşın uzamasının çok sayıda insanın hayatına mal olacağını tahmin ettiği için atom bombalarının kullanılması, bu perspektife göre haklıdır.

Bununla birlikte atom bombalarının kullanıldığı yerlerden Hiroşima 2. Ordu Genel Merkezidir. Japonya'nın en büyük askeri deposu, birlik ve malzemeler için nakliye noktası burasıdır. Nagazaki ise Japonya'nın önemli bir deniz üssüdür. Tersaneler ve çelik işleri dahil olmak üzere savaş sanayisine destek olan sanayi kompleksini barındırmaktadır. Dolayısıyla bombaların kullanıldığı yerler düşmanın savaşma kapasitesini doğrudan ortadan kaldırmaya çalışan askeri karşı kuvvet hedefleridir. Bombaların kullanımı bu yönü ile de adil savaş kuramına uymaktadır.

Buna karşın özellikle 20. yüzyıl adil savaş kuramı çalışanlarınca desteklenen ikinci görüşe göre, atom bombalarının kullanılması orantılılık ilkesini aştığı ve sivil-asker ayrımı gözetmediği için adil savaş kuramına göre haksızdır. Atom bombaları doğrudan askeri hedeflerle sınırlı olmadığı için veya bu hedeflere yönelmiş olsa dahi ikincil insani maliyetlerin hedefin başarısını aşması nedeni ile adil savaşın ayrımcılık ilkesini taşımamaktadır. Atom bombaları orantılılık ölçütlerine uymadığı için savaşı kısa sürede bitirmek adına masum insanların ölümüne yok açmaktadır (Ramsey, 2002: 145). Doğrudan konvansiyonel silah ve mühimmatlar aracılığı ile sınırlı askeri bir hedefin vurulmasındansa iki büyük kentin tamamen tahrip olmasına ve önemli sayıda sivil halkın ölümüne neden olunmuştur. Üstelik radyasyonun neden olduğu zararlar, acı ve ıstırapı arttırmakta ve bunları savaşla hiç ilişkisi olmayan birkaç nesil sonrasına da aktarmaktadır.

Diğer taraftan, ABD'nin yöntemi en derin değerlerin ve kolektif varlığın tehlikede olduğu durumları ifade eden *en üst düzeyde aciliyet* ilkesini de taşımamaktadır. Çünkü 1942 Temmuz ayından sonra savaşın taraflarının güzü dengelendiği için, bundan sonra konvansiyonel yöntemlerle dahil şehirlerin bombalanmasına son verilmeli ve sadece meşru askeri hedeflere yönelik savaş sürdürülmelidir (Walzer, 2000: 261). Dolayısıyla savaşın adil bir

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

biçimde bitirilebileceği bu noktada orantısız yöntemlerin kullanılması saldırganlık suçu olarak görülmektedir. Bu nedenle atom bombasının kullanılması ahlaken uygun ve haklı değildir.

Sonuç Yerine: Nükleer Silahların Adil Savaş Kuramına Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Adil savaş kuramı çerçevesinde, atom bombalarının kullanımı hali hazırda devam eden savaş içinde söz konusu olduğundan, adil savaş kuramının *jus in bello* ilkelerine göre değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları askeri gereklilik ilkesini sağlamamaktadır. Adil savaş kuramı savaşın yıkıcılığı azaltmak için askeri gerekliliği taşıyan hedefler konusunda ikili bir ayrıma gitmektedir. Bunlardan ilki düşman askeri birliklerinden, tesislerinden ve savaş araçları gibi doğrudan askeri boyutu olan karşı güç hedeflerinden oluşmaktadır. İkincisi ise doğrudan askeri olmayan fakat düşmanın savaşma kapasitesini arttıran fabrikalar, elektrik santralleri ve demir yolu bağlantıları gibi askeri stratejik hedeflerdir (Viotti & Kauppi, 2016: 399). Askeri stratejik hedefler sivillerin haklarını tehdit ettiği için bu hedeflere ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir. Ancak askeri bir gereklilik net ise bu hedeflerin vurulması söz konusu olmaktadır. Bu kentlere atılan bombalara bakıldığında ise kent meydanlarına yakın yerlere atıldığı için karşı güç hedeflerine yönelmediği görülmektedir. Bu durum nükleer kullanımının ilk kusurunu oluşturmaktadır.

Ancak bu hedeflerin askeri bir gerekliliğe sahip olduğu düşünülse de atom bombalarının kullanımı yine de meşru değildir. Çünkü adil savaş kuramı bir hedefin askeri gereklilik taşıdığına dahi birtakım sınırlamaları içermektedir. Adil savaş kuramına göre askeri gerekliliği olan stratejik bir alanın hedef alınması için çifte etki ilkesini geliştirmiştir. Buna göre hedefin vurulmasının yarattığı ikincil maliyetlerin boyutu eğer çok yüksekse buranın hedef alınmasını onaylamamaktadır (Viotti & Kauppi, 2016: 400). Atom bombalarının neden olduğu insani ve maddi yıkıma bakıldığında, buralarda nükleer silah kullanımı askeri gereklilik ilkesini karşılamamaktadır.

Jus in bello, savaş sırasında yedek olmayan savaşçıların ve diğer savunmasız kişilerin korunmasını içermektedir. Nükleer silahların kullanımı bu açıdan oldukça sorunludur. Bu bombalar iki kente de halkın en fazla dışarda olduğu veya olmasının beklendiği sabah saatlerinde bırakılmıştır. Bununla birlikte Hiroşima ve Nagazaki II. Dünya Savaşı sırasında

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

daha önce hiç bombalanmamış kentler olduğundan, çok sayıda insan güvenli olduğu gerekçesi ile buralara göç etmiştir. Üstelik her iki kentte de okullar, fabrikalar ve hastaneler gibi sivil halkı etkileyen kurumlar işler durumdadır. Bu nedenle bombaların kullanımının çok sayıda sivil halkın ölümüne mal olacağı açıktır.

Nükleer kullanımı, adil savaşın oransal araçlarla yürütülmesi ilkesini de birkaç şekilde ihlal etmektedir. Öncelikle Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye atılan nükleer bombalar öncesinde, askeri hedefler konvansiyonel silahlarla vurulmamıştır. Dolayısıyla nükleer buralarda son çare olarak başvurulmuş seçenekler değildir. Bununla birlikte nükleer bombaların tahrip alanı çok geniş ve sivillerin olduğu bir alana yayılmıştır. Bunun yerine etki alanı dar bir silahın kullanılması gerekmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken diğer sorun ise nükleer silahların burada denenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yaratacağı yıkım veya etkileme kapasitesi belirsiz olan bir silahın sivillerin hayatını riske edecek şekilde kullanılması da ahlaken adil savaş kuramına uymamaktadır.

Jus in bello ilkelerinin sonuncusu olarak ahlaki yönü olmayan silahların kullanımını yasaklamasıdır. Elbette ki, her silahın ahlaki olmayan amaçlar için kullanılması mümkündür. Fakat bu ilke rastgele öldüren ve gereksiz ıstırap çektiren kara mayınları, biyolojik ve kimyasal silahlar gibi araçları içermektedir. Nükleer atıldığı alandaki tüm yaşam formlarını mesafeye bağlı olarak öldürmekte, yok etmekte, yakmakta veya nesiller boyu aktarılan genetik bozukluklar ve kanserler gibi hastalıklara neden olmaktadır. Bu yönü de nükleer silahların adil savaşın ahlaki alanının dışına çıkarmaktadır.

Bu değerlendirmelere ek olarak, Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atom bombası atılması ile ilgili konjonktürel koşulları da değerlendirmek gerekmektedir. Nitekim bu dönemde devam eden II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'daki cephelerinde başarı sağlanmasının ardından savaş pasifikte kalmıştır. SSCB'nin Japonya'ya savaş açması ve bu nedenle pasifikte Rus varlığının oluşabilecek olması, SSCB ve ABD arasında savaş sırasında devam eden konferanslarda ayrılıkların ortaya çıkmaya başlaması, Avrupalı müttefiklerin ekonomik nedenlerle ABD'ye savaşı bir an önce bitirmesi için baskıda bulunması ve ABD'nin kendi içinden politikacıların nükleer denemesi yönündeki baskılar ABD'nin kararında etkili olmuştur. Bunlarla birlikte, Japonya'nın koşulsuz teslimiyetinde ısrarcı olunması da Japonya'nın teslim olmasını önlemiştir. Son olarak, nükleer bombaların denemesinin

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

yapıldığını düşündüren durumlarda mevcuttur. Nükleer silahların etkisinin ölçülmesi için daha önce bombalanmamış ve günlük hayatın normale yakın şekilde işlediği kentlerin seçilmesi ve insanların dışarda olunmasının beklendiği sabah saatlerinde atılması öne çıkmaktadır.

Tüm bu gelişmeler bir arada düşünüldüğünde geleneksel Batılı görüşün iddia ettiği gibi nükleer bombaların kullanılmasının normatif temellere dayandırılması mümkün görünmemektedir. Üstelik bu görüşlerin meşruiyet temeli için dayandığı projeksiyon rakamlarının netlik içermemesi ve daha spekülatif olabilme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla Hiroşima ve Nagazaki bombalaması adil savaş kuramına göre haklı değildir. Bununla birlikte daha çok politik bir karar olarak düşünülmesi mümkündür.

Sonuç olarak, Hiroşima ve Nagazaki örneklerinde de görüldüğü gibi nükleer silahların kullanımı insan haklarına ve insancıl hukuka aykırı bulunmaktadır. Bu silahların doğası gereği asker-sivil ayrımı yapmadığı ve etki kapasitesi orantısız olduğu için adil savaş kuramına göre kullanımı uygun değildir. Buna rağmen uluslararası hukuk bu silahların yasaklanması noktasında yetersiz kalmaktadır. Bunun nedeni olarak ise uluslararası alanda yaşanan güç ilişkilerini görmek mümkündür.

Kaynakça

- Johnson, J. T. (1999), *Morality and Contemporary Warfare*, New Haven: Yale University Press.
- Kohara, K. (2003), Hiroshima and the Pacifism/Just War Debate, Seigel, M. T. (çev.), *Interface*, 6 (2).
- Luban, D. (1980), Just War and Human Rights, *Philosophy & Public Affairs*, 9 (2).
- Patterson, E. (2016), Just War Theory & Terrorism, *Providence*, 4.
- Pazarcı, H. (2005), *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ramsey, P. (2002), *The Just War, Force and Political Responsibility*, New York: Rowman & Littlefield Publishers.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Viotti, P. R. & Kauppi, M. V. (2016), *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Aksoy, M. (çev. ed.),
Ankara: Nobel Yayıncılık.

Walzer, M. (2000), *Just War and Unjust War*, New York: Basic Books.

KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUĞA ETKİLERİ

Yusuf Kemal ÖZTÜRK¹, Zeynep SAĞLAMDEMİREL²

Özet

Dünyayı etkileyen sanayi devrimi küreselleşme sürecini meydana getirmiştir. Dünya küreselleşme sürecini yaşarken bu sürecin yarattığı olumlu ve olumsuz sonuçlar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sonuçlardan biri de yoksulluktur. Küreselleşme, bazılarında göre dünyada yoksulluğu azaltan bir süreç iken, bazılarında göre de yoksulluğu artıran bir süreç olmuştur. Bu bağlamda, çalışmada küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanayi devrimi, küreselleşme, yoksulluk

EFFECTS OF GLOBALIZATION ON POVERTY

Abstract

The industrial revolution that affected the world created the process of globalization. While the world was experiencing the process of globalization, it faced the positive and negative consequences of this process. One of these consequences is poverty. For some, globalization has been a process that reduces poverty in the world, while for others it has been a process that increases poverty. In this context, in the study, we aimed to reveal the relationship between globalization and poverty.

Keywords: Industrial revolution, globalization, poverty.

1. Giriş

¹ Asst. Prof. Amasya University, Merzifon Faculty of Economics and Administrative Sciences - Department of Economics/ Amasya/Turkey, ykozturnk@amasya.edu.tr

² Lecturer Amasya University, G.Hacıköy M.Y.O./Amasya/Turkey, Zeynep.ozturnk@amasya.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Küreselleşme, özellikle 1980’li yıllardan sonra ve 1990’lı yılların başından itibaren dünyada yaygın olarak görülen bir süreçtir. Küreselleşme, farklı alanlarda ülkeleri etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutu olan küreselleşmenin genellikle ekonomik boyutları üstünde durulmuştur. Bunlardan biri de küreselleşmenin yoksulluk üzerinde yarattığı etkidir.

Bugün yoksulluğun geldiği düzey ile çok bağlantılı olan küreselleşme ve yoksulluk üstündeki etkileri bu çalışmada ele alınmıştır. Bu bağlamda küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle küreselleşme ve yoksulluk kavramları açıklanmış, daha sonra küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi üzerinde durulmuş ve küreselleşmenin yoksulluğa etkileri değerlendirilmiştir.

2. Küreselleşme

İktisadi anlamıyla küreselleşme, dünya ekonomisi içerisinde üretim, dağıtım, mal ve hizmet kullanımlarının uyumu olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2012: 125).

Yapılan diğer bir tanımla küreselleşme, dünya ticaretlerini evrensel boyutta serbestleştirme çabasıdır. 1980 ve 1990 yıllarından sonradünyada yaygınca görülen bir süreçtir (Seyidoğlu, 2013: 226).

1980’li yıllardan sonra çok fazla kullanılmaya başlanılmış olan küreselleşmenin bazı tanımları şöyledir:

- Dünyadaki çok fazla iktisadi, finansal, siyasi, ulusal güvenlik, çevresel, toplumsal kültürel ve ulusal eyaletler arasındaki teknolojik bağlantıyı, piyasa ve kişiler yolu ile kıtalar arası mesafeyi birbirlerine bağlamış olan bir ağ olmuştur (Öz, 2008).
- Bir trendi; şuan ki toplumsal durumlarımızı bir çeşit küresellik haline getiren toplumsal süreç dizisi olmuştur (Steger, 2006: 7-10).
- Ulusal ekonomilerin artan ölçüde birbirine bağımlılığıdır (Ekin, 1999: 50).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Anthony Giddens ve John Tomlinson gibi sosyologlarda küreselleşmenin ekonomi ile ilgili tanımlarının kısıtlı olabileceğini düşünmektedir. Küreselleşme sürecinin birçok alanda yaşandığını savunan bu sosyologlar, iktisadi, siyasi, kültür, teknoloji ve daha çok fazla alanların içerisinde olduğu karışık bir süreç olduğundan bahsetmektedir. Küreselleşme sürecinin dünyada modern sosyal, kültürel ve siyasi sorunları yaratan olduğu söylenmektedir ve işini çok değişik ülkelerde devam ettiren çok uluslu işletmelerin güçlerinin ve etkilerinin kültür gibi alanlarda da küresel uyumlaşma sonucu yarattığı düşünülmüştür (Rugman ve Verbeke, 2004: 22).

Özetlersek, küreselleşme, iktisadi, siyasi ve toplumsal etkinin birleşmesinden doğmuş olan karışık süreçten oluşmuştur.

3. Yoksulluk

Yoksulluk, insanlık geçmişinin çok eski olgularının arasındadır. Hemen hemen her dönem ülkelerdeki çok önemli problemlerin başında yer almıştır. Özellikle küreselleşmeden yararlanan zengin ülkelerin hükümetin sosyo-ekonomik bakımdan müdahalelerinin olmamaları gerektiğindeki görüşler ve neo-liberal politikalar nedeni ile yoksulluk daha çok derinleşerek kaçınılmaz hal almıştır (Sengenberger, 2003: 2).

Küreselleşmeden yararlanan gelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere üstünde düşünülmesi gereken belirsizlikler vardır. Japonya on senedir devam eden durağanlıktan kurtulmaya çalışmaktadır. Avrupa ülkeleri de yavaş büyüme, devamlı işsizlik, ücretler ve çalışma hayatı ile ilgili kazanımlarda önemli düşüşler yaşamaktadırlar. Amerika da 1960'lı yıllarda başlamış olan büyüme hızında son on senedir ücretlerdeki yaşanan aşınmayı engelleyememiştir (Şenkal, 2007: 145).

Yoksulluk ülkelerin sosyo-kültürel yapısına göre farklılık gösterir. Bu yüzden yoksulluk kavramını tanımlamak çok zordur. Yoksul, yeterli paraları olmayan veyalüks bir hayat için gereken araçları olmayan bireydir. Yoksulluk da hayatın gerektirdiği imkanlardan yoksun olma biçimini ifade eder (Zengingönül, 2007). Çok boyutlu bir yapıda olduğu için yoksulluğu tanımlayabilme ve ölçebilme kolay görülebilir fakat karmaşık ve zor bir durumdur (United Nations, 1997). Gelir ve tüketim düzeyi, sosyal gösterge, giderek artan riskler ile karşılaşma

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ihtimali gibi yoksulluğu ortaya çıkaran çok fazla gösterge bulunmaktadır. Bu yüzden olaylara farklı açıdan bakmak mümkün olabilir. Toplumsal siyaset bakımından yoksulluk, insanın haysiyet ve şahsiyetine yakışır bir yaşam seviyesinin altında, maddi açıdan nispi ya da tam olarak yetersiz olması biçimidir (Seyyar, 2002).

4. Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi

Küreselleşme dünya genelinde özellikle büyük şirketler bakımından çok fazla kar sağlar iken çok fazla kişi için ise yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Küreselleşme süreci ile dünya hasılası artmak ile beraber yaratılan gelirler ülkeler ve insanlar arasında eşit olarak dağılımı göstermemiştir. Küreselleşme ile beraber gelen en önemli sonuçlardan biri de gelir dağılımındaki oluşturulan dengesizlik ve adaletsizliktir.

Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansında küreselleşmenin yüksek karlar sağlar iken öte yandan da yoksulluk ve işsizliğe sebep olduğu belirtilmektedir. Dünya’da 1990’da kent yoksul sayısı 400 milyonken, 2000’de kent yoksul sayısı 1 milyarı bulmaktadır (Güzelcik, 1999: 36).

Küreselleşme süreci ile beraber zengin ve fakir ülkeler arasında olan gelir uçurumu daha çok artmaktadır. Zengin ülke daha zengin, yoksul ülke ise daha çok yoksul duruma gelmektedir. Dünya gelirlerinin yalnızca belli şirketler ve ülkelerde toplanılması gelir adaletsizliğini çok arttırmıştır. Ayriyeten yalnızca ülkelerin arasında olmayıp ülkenin kendi içerisinde de zengin ve yoksul insanlar arasındaki fark daha çok artmaktadır.

Küreselleşme, çok az kişinin refah yolunda hızlıca ilerlediği çoğunun da yoksulluk içerisinde hayata mahkum olduğu bir dünya yaratmaktadır. Dünya nüfusunun en yoksul beşte birinin küresel gelir içerisindeki payı 1989 ve 1998 yılları arasında % 2,3’ten % 1,4’e düşmüştür. En zengin beşte birlik diliminde gelirlerdeki payı yükselmiştir (Giddens, 2000: 27). Daha öncede söylediğimiz gibi, küresel büyümedeki belirgin artışa ve artan kişi başına gelire rağmen hem ülkelerin kendi içerisinde hem de zengin ve yoksul ülkeler arasında gelir uçurumu artmaktadır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Küreselleşme sürecinde ekonomik alanda yaşanan ulusal düzeydeki iyileşmeler merkez ülkeler ile kıyaslandığı zaman dünya kaynaklarının eşit olarak paylaşılmadığını göstermektedir. Küreselleşme sürecinde yaşanan ekonomik büyüme serbest piyasa mekanizması işletilerek sağlanmamaktadır. Özellikle zenginler lehine gelişen büyüme sürecinde “rekabet rekabeti öldürür” anlayışı içerisinde küresel firmalar rakiplerini yok etmenin yolunu aramaktadırlar. Ortaya çıkan çatışmaların arkasında piyasada tekel oluşturma kavgasının önemli yer tuttuğu görülmektedir (Mutioğlu, 2003: 25-26).

Küresel ekonomi, uluslar arası sermayelerin sanayileşmiş ülkenin ve özellikle de global işletmelerin kuralı belirlediği ve piyasayı şekillendirdiği adaletli olmayan bir yapılanmaya sahiptir. Ticaretin ve yatırımların dolayısı ile de gelirin çoğu sanayileşmiş ülkelerin aralarında gerçekleşmiştir. Global işletmeler dünyadaki ihracatlarının üçte birine hakim durumdadır. Küreselleşme ile beraber ülkeler arasında adaletli ekonomik büyümenin sağlanamamasının yanı sıra bir diğer sorun istikrarsızlıklar ve krizlerle beraberiktisadi gelişme oranlarında olan yavaşlama olmuştur. Son yirmi yıl içerisinde ekonomik yapısal değişime ve istikrarsızlıklara bağlı olarak istihdam hacmi dünyanın birçok bölgesinde daralmakta ve yapısal işsizlik sorunu gündeme gelmektedir (Selamoğlu, 2000: 39-42).

Ekonominin yapısal değişmesi ile beraber işgücüne olan talep yapısında da önemli değişimler olmuştur. Küresel işgücü piyasası vasıflı ve kalifiye işgücüne birçok fırsatlar ve alternatifler sunmakta, vasıfsız işgücünün de iş sahasını daraltmaktadır. Ayriyeten bu gurubun küreselleşme sürecinden dışlanmasına, yoksullaşmasına ve umutsuzluğa düşmesine neden olmaktadır (Selamoğlu, 2000: 43-44).

Küreselleşme sürecinin faturasını yalnızca geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler değil gelişmiş ülkelerde ödemektedir. Küreselleşmenin getirdiği ekonomik yeniden yapılanma programlarına işlerlik kazandıramayan ve değişimin maliyetini ödeyemeyen gelişmiş ülkeler birçok ekonomik sorun ile karşı karşıya kalmaktadır.

Küreselleşme süreci ile beraber ülke içi ve ülkeler arası artan eşitsizlikleri beraberinde getiren ekonomik dönüşümdeki artış sosyal kalkınma sürecini de engellemiştir. Bu süreçte ekonominin insan boyutu geri plana itilmiş bu da birçok ülkenin yoksulluğu azaltma çabalarını zorlaştırmıştır (Mutioğlu, 2003: 303-304).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Yoksulluk, yirminci yüzyıldaki son çeyrekte yoğunca yaşanmış olan iktisadi, siyasi ve sosyal krizler ile birlikte daha çok artmıştır. Hayat standardında ve fırsatlarında yaşanmış olan düşüşler görelî ve mutlak yoksullukları görülmemiş bir şekilde küreselleştirmiş, insanların gereksinimleri ve haklarındaki yoksunlukları da çeşitlenmiş olarak artmıştır (Sallangül, 2002:107).

İşsizlik ve emekteki maliyetleri dünya ölçüsünde minimize etmeye dayanmış olan global çok fazla arz sistem ürünleri olan yoksulluğun etkisi, dünya tarihinde şimdiye kadar görülmemiş büyüklükte ekonomik krizin insanlar ve toplumlar açısından maliyetinin ne kadar sarsıcı olduğunu göstermektedir (Kümbetoğlu, 2002: 139-140).

Küreselleşme süreci sistemi sarsmış olan mekanizmalarıyla acı ve çelişkileri de arkasında getirmiştir. Büyük dönüşüm dalgasında ülkeyi baskı içinde bırakan asıl siyasi, iktisadi, sosyal problem yoksulluk olmuştur. Yoksulluk kaçınılmaz bir biçimde çeşitli sömürü olaylarını da beraberinde getirmektedir. Bu yönde en büyük risk altında olanlar ise çocuklar ve kadınlardır (Küntay, 2002: 143).

Sonuçta, dünyada yaygın bir biçimde yaşanan açlık, yoksulluk, cahillik ve sağlık problemleri, kaynak yetersizliği yüzünden olmayıp bu kaynağın doğru olmayan yerde ve adaletsiz olarak dağıtılmasından kaynaklanmıştır. Bugün zengin ve fakir ülkeler sadece aşırı silahlanma ve ona dayalı olarak savaş ve çatışmalardan değil aynı zamanda dengesiz ekonomik dağılımdan da zarar görmektedir. Adil olmayan bu ekonomik dağılımın sonucu olarak dünyada yalnızca az bir kısım insan mutluluk içinde yaşarken geri kalan büyük kısım insanlık dışı hayat şartlarında yaşamak zorunda kalmaktadır (Köylü, 2002: 425-426).

SONUÇ

İktisadi, politik, ve sosyo-kültürel boyutlar ile kendini göstermiş olan küreselleşme, bugün dünyada çoğunlukla 1980'li yıllarla daha çok hissedilmelere başlanılmıştır. Küreselleşme farklı alanda ülkeyi etkilemiş olan bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Bundan birisi de küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki yarattığı etki olmuştur.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Küreselleşme olumlu ve olumsuz birçok sonucu da beraberinde getirdi. Bu süreçle birlikte uygulanan neo-liberal politikalar, yapısal uyum programları ise birçok ülkede yoksulluğun daha da artmasına neden olmaktadır.

Küreselleşme süreciyle ayrıca ulus devletin emek ve üretim üzerindeki etkisinin azalması, ulus devletin sosyal güvenlik alanında etkisinin sınırlanması, yapılan özelleştirmelerle devletin elindeki kamusal alanların özel şirketlere ve kuruluşlara devredilmeye başlanması ve sosyal devlet olma özeliğinin kaybedilmeye başlanması, özelleştirmeler ve uygulanan yeni ekonomik politikalar sonucu işsizlik oranlarının ve işten çıkarmaların artması, kalifiye olmayan emek gücünün iş kaybına uğraması gibi sonuçlar yoksulluğu daha da artırmıştır. Kısacası yoksullukta artık küresel bir sorun haline gelmiştir.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği olumsuz sonuçlardan en önemlisi ve en çok göze çarpanı yoksulluktur. Yoksulluk artık birçok ülkenin sorunudur ve çözüm getirilmezse birçok insan açlık, salgın hastalık ve yetersiz beslenmeden hayatını kaybetmeye devam edecektir.

Sonuç olarak küreselleşmeyle beraber uygulamaya konulmuş olan yeni iktisadipolitikalar zengin ülkeyi daha da zengin, yoksul ülkeyi de daha da yoksul duruma getirmektedir. Yoksulluk artık önüne geçilemez boyutlara gelmiştir ve zengin ülke ile yoksul ülke arasında gelir uçurumu çok fazla artmıştır. Bu süreç dünyadaki gelir eşitsizliklerini daha çok artırmış, yalnızca ülkeler arasında olmayıp, ülkenin kendisi içerisinde de gelir eşitsizlikleri had safhaya ulaşmıştır. Yoksullukla mücadele ise, artık küresel yoksullukla mücadele şeklinde sürdürülmelidir.

KAYNAKLAR

Ekin, N., Küreselleşme ve Gümrük Birliği, İstanbul:İstanbul Ticaret Odası Yayın No. 1999-47, 1999, s. 50.

Giddens, A.2000. Elimizden Kaçıp Giden Dünya Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?,Çev: Osman AKINHAY, Alfa Yay., İstanbul.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Güzelcik, E.1999. Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, Sistem Yay. , İstanbul.

Köylü, M.2002. “ Küresel Bir Sorun Olarak Savaş Endüstrisi ve Dengesiz Ekonomik Dağılım ” , Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.

Kümbetoğlu, B. 2002. “ Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk ” , Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.

Küntay, E. 2002.“ 21. Yüzyılda Çağdaşlık ve Köleci Uygulamalar Paradoksu ” , Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.

Mutioglu, H. 2003. “ Sefaletin Küreselleşmesi ”, Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yay., Cilt 1, İstanbul.

Öz, E. (çev.) Dış Ticaret Dergisi, “Globalleşme Nedir?”, Temmuz 2001, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ersan.htm> (15 Aralık 2008).

Rugman, A. M. and Verbeke, A., “A Perspective Regional and Global Strategies of Multinational Enterprises”, Journal of International Business Studies, Vol. 35, 2004, s. 22.

Sallan Gül, S.2002.“ Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa ” , Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.

Selamoğlu, A.2000. “ Yoğunlaşan Sosyal Sorunlarıyla Küreselleşme ”, Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Der: Veysel BOZKURT, Alfa Yay., İstanbul.

Sengenberger, 2003. Economic Globalization and Social Progress, What can be Done to Promote International Labour Standards? A Proposal for Action Submitted to the FES, <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/opetus/kokemuksia/sengenberger.PDF>

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Seyidoğlu, H. (2013), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, İstanbul.

Seyyar, 2002. Sosyal Siyaset Terimleri. Beta Yayınları, İstanbul.

Steger, M. B., Globalization: A Contested Concept, Oxford University Pres, 2006, s. 7-10.

Şahin, M. (2012), Küreselleşme Kaynaklı Yoksulluk ve Yolsuzluk, <http://journal.mufad.org.tr/attachments/article/601/12.pdf>, Erişim Tarihi: 25.10.2012.

Şenkal, 2007. Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

United Nations 1997. 1997 Report on World Social Situation, Chapter VI, 17 January, s.1

Zengingönül, 2007. Küreselleşme “Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde”. Barış Yayınları, İzmir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

DIŞ TİCARETİN EMEK TALEBİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BİR KARŞILAŞTIRMALI DÖNEM ANALİZİ

İlyas İlker İŐLER¹, Aytekin GÜVEN²

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye örneği için 2003-2015 döneminde dış ticaretin emek talebi üzerindeki etkilerini incelemektir. Ayrıca söz konusu dönem hızlı yabancı sermaye girişinin ve buna bağlı olarak yüksek büyüme oranlarının yaşandığı 2003-2008 dönemi ve kriz sonrası ekonomik büyümenin yavaşladığı 2009-2015 dönemi olarak iki alt döneme ayrılmıştır. Çalışmanın literatüre katkısı imalat sanayinden derlenen ayrıntılı verilerle bu iki farklı dinamiğe sahip alt dönemin karşılaştırılarak incelenmesidir. Elde edilen sonuçlar ithalatın, emek talebi üzerinde negatif, ihracatın ise pozitif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Beklenenin tersine ihracatın emek talebini artırıcı etkisi 2009-2015 döneminde 2003-2008 dönemine göre daha yüksektir. Bu sonuç 2003-2008 dönemindeki suni ekonomik büyümenin reel ekonomiyi hızlandırmadaki etkisinin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler : Dış Ticaret, Emek Talebi, Üretim İstihdamı, Panel Data, Türk İmalat Sanayisi.

Abstract

The effects of the liberalization of foreign trade on the demand for employment and labor have been one of the important issues that have attracted the attention of both economists and manufacturing industry authorities since the 1980s. The aim of this study to analyze the labor demand target effects of foreign trade for the period 2003-2015 by using panel data technique. In this study, manufacturing industry is divided into two sub-periods as 2003-2008 and 2009-2015 with the selected foreign trade indicators. The periods of interest in this study were divided

¹ Öğretim Görevlisi, Düzce Üniversitesi, Kaynaşlı Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Programı,
ilyasilkerisler@duzce.edu.tr

² Doç. Dr. Aytekin GÜVEN, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, guven_al@ibu.edu.tr

FSECON
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

into two sub-periods as 2003-2008 and 2009-2015. The contribution of the study to the literature is the comparison of the two sub-periods with the detailed data collected from the manufacturing industry. The results indicate that imports have a negative effect on labor demand and exports have positive effect. As expected, the effect of wages on labor demand is negative and production is positive. The results suggest that foreign trade policy makers should review the import situation.

Keywords : Foreign Trade, Labour Demand, Manufacturing Employment, Panel Data, Turkish Manufacturing Industry.

Giriş

İstihdam ve dış ticaret arasındaki ilişki ekonomik çevreler tarafından uzun yıllardır incelenen konulardan biridir. Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra dış ticaretin serbestleştirilmesi sonrası bu iki değişken arasındaki ilişkinin önemi artmıştır. Ardından bu ilişkinin etkilerini açıklamaya dönük çalışmaların sayısının da arttığı görülmüştür.

Ekonomik küreselleşme bağlamında ülkelerin uluslararası ticaret üstünlüğü, rekabeti ve büyümeyi etkileyen önemli faktörlerden biridir.

1980’li yıllardan sonra dünyada başlayan ticari liberalizasyon hareketi Türkiye’nin ekonomik yapısında ve birçok alanda yapısal değişime neden olmuştur. Uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, ülkeler tarafından yabancı sermaye hareketliliğinin desteklenmesi olumlu, olumsuz işgücü talebi ve arzını dolaylı yoldan etkilemiştir. Dış ticaret sayesinde uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma artmış, kısıtlı kaynakların dünya genelinde etkin dağılımı sağlanarak uluslararası ticaret yapan ülke ekonomilerinin güçlenmesine olanak sağlanmıştır.

Uluslararası ölçekte ihracat artışı yeni iş sahalarının ve yeni endüstrilerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır ve gelişmekte olan ülkelerin ara mal talebinden çok, yüksek mamul mal ihtiyacına bağlı ithalat talebi, cari açığı artırarak olumsuz ekonomik koşulların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1980-2010 yılları arası Türkiye’nin ihracat rakamlarında yaklaşık 40 kat, ithalat rakamlarına ise 24 kat artış yaşanmıştır. 1990’lı yıllarda tarımın önemi azalmış, sanayinin önemi artmıştır.

Özellikle imalat sanayinin ihracat içerisindeki payı 90'lı yıllardan günümüze yüzde 15, ithalat içerisindeki payı ise yüzde 7,5 artmıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye imalat sanayinde işgücünün belirleyicilerini ve dış ticaretin istihdam ve işsizlik üzerindeki etkilerini saptamaktır. Özellikle 2003 -2008 yılları ve 2009-2015 yılları arasında işgücü kullanım etkinliğinde ortaya çıkan değişimleri incelemektir.

1. Literatür Özeti

Dış ticaret ile istihdam arasındaki ilişki incelenirken uluslararası iktisat teorileri içerisinde yer alan faktör donatımı teorisini (Hecksher – Ohlin) ele almak önemlidir. Hecksher – Ohlin teoreminde bir ülke hangi üretim faktörüne daha çok sahipse, o üretim faktöründe uzmanlaşmalıdır. Ülkenin dış ticareti dolaylı olarak sahip olduğu üretim faktörü üzerinden gerçekleştirilecektir. Dış ticaret ve uzmanlaşma sayesinde ise bol olan üretim faktörünün fiyatları artış gösterecektir. Emek yoğun endüstrilerde uzmanlaşan ülkelerin o endüstride üretimi arttırdığından istihdam da artacaktır. Teoremden dış ticaretin serbestleştirilmesi sonrası ihracata dayalı endüstrilerin genişleyeceği, ithalata karşı rekabet içerisinde olan endüstrilerin ise daralacağı öngörülmektedir (Ethier, 1988). Serbest ticaretin önündeki kısıtların kaldırılması ile emek bol olan ülkelere ithalata rakip endüstrilerde istihdam azalırken, ihracata dayalı endüstrilerde ise istihdam artışı gerçekleşir. Bu durumun nedeni üretimin emek yoğun endüstriler lehine artmasından kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak dış ticarete rekabet artışına bağlı, bazı endüstrilerde üretimde düşüşler gerçekleşeceğinden ithalat ve ihracatın istihdamı olumsuz etkilemesi söz konusu olabilir.

Literatürde dış ticaret ile istihdam ilişkisini açıklamaya yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. İşsizliğin her geçen artması da dış ticaretin istihdam üzerindeki etkilerinin araştırılmasını önemli kılmıştır. Milner ve Wright (1998)'de Mauritius ekonomisini inceledikleri çalışmalarında dış ticaretin emek piyasası üzerindeki etkilerini dinamik panel tekniği kullanarak incelenmiştir. Uzun vadede dış ticaret istihdamı ve ücretleri artırırken; kısa vadede ise istihdamı ve ücretleri azaltmaktadır. Milner ve Wright'ın çalışmasındaki modeli baz alan Greenaway vd. (1999), İngiltere ekonomisinde inceledikleri yüz altmış yedi endüstrinin panel verisini kullanarak ele aldıkları çalışmalarında, dış ticaret artışının emek talebinde azalmaya neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Abowd ve Lemieux (1990), ABD (1959-84) ve Kanada'da (1968-83) yılları arasındaki çalışmada, ihracatın istihdam üzerine etkilerini pozitif,

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ithalatın etkilerini ise negatif bulmuştur. Sach ve Shatz (1994), Hecksher – Ohlin faktör donatımı teoremindeki dış ticaret yapısına benzer şekilde, ABD'nin gelişmekte olan ülkelerden vasıfsız emek yoğun ithal ettiğini, onlara ise vasıfsız emek yoğun ihraç ettiğini gözlemlemiştir. Bu çalışmanın sonuçları dış ticaret artışı ile vasıfsız emek yoğun ürünleri kapsayan endüstrilerde fiyatların düşmesine, vasıfsız ve kalifiye işçilerin arasındaki ücret farklarının artmasına, vasıfsız işçilerin bulunduğu endüstrilerde ise istihdamda daralma yaşandığını göstermektedir.

Bruno vd. (2004)'de yedi OECD üyesi ülke (İtalya, Fransa, Japonya, İspanya, İsveç, İngiltere ve ABD) için uluslararası ticaretin işgücü talep esnekliği incelenmiştir. Uluslararası ticarete işgücü talep esnekliğinin yüksek olduğu tek ülke İngiltere olmuştur. İtalya ve Fransa üzerine ampirik bulgular açıklayıcılıktan uzak ve karmaşık çıkmıştır. Çalışma içerisinde yer alan diğer ülkeler Japonya, İspanya, İsveç ve ABD'deki işgücü talep esnekliğini uluslararası ticaretin önemli ölçüde etkilemediği görülmüştür.

Yukarıda ele aldığımız çalışmalarda dış ticaret değişkenleri olan ithalat ve ihracattan bir artarken diğeri azalmaktadır. İkinci grup çalışmalarda ise dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisini anlamsız bulan çalışmalara yer verilmiştir. Lawrence ve Slaughter (1993), ABD'de 1980'li yıllarda dış ticaret ve işçi ücretleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, dış ticaretin işçi ücretleri ve istihdamı üzerindeki etkisinin önemsiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. ABD'de yapılan bir diğer çalışmada, Krugman ve Lawrence (1993), 1973 yılındaki resesyona nedeninin uluslararası rekabete dayandırılmasının doğru olmadığını, ithalatın imalat sanayi üzerinde olumsuz etkiye sahip olmadığını ve dış ticaretin ücretleri düşürmesine yönelik etkilerinin her zaman aynı olmadığını sonucuna ulaşmıştır.

Kucera ve Milberg (1994), on OECD ülkesi ile yapılan çalışmada, imalat sanayi ticaretinin istihdamı üç milyon azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Ortaya çıkan sonuç geleneksel dış ticaret teorisiyle uyumludur.

Sakurai (2004), Japonya imalat endüstrisinde dış ticaret ile emek talebi arasındaki ilişki faktör analizi yöntemi ile açıklanmıştır. 1980-1990 yılları arasında dış ticaretin emek piyasası üzerindeki etkisinin çok küçük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Üçüncü gruptaki çalışmalar ise dış ticaretin istihdama olan etkilerini pozitif bulan çalışmalardır. Dutt vd. (2009), çalışmalarında Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlüğünün geçerli olduğu durumlarda dış açıklığın artması sonrası işsizliğin azalacağı varsayılmaktadır. Var olan

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

işsizliğin, dışa açıklığın, yeni yatırımların ve iş imkanlarının artmasına bağlı olarak azalacağı ifade edilmektedir.

Lee Rolande – Holst (1994), Pasifik Asya’da yer alan on ülkede (ABD, Çin, Japonya, Tayvan, Singapur, Güney Kore, Malezya, Tayland, Filipinler ve Endonezya) serbest ticaretin istihdama etkisi analiz edilmiştir. Analizde gelişmiş ülkelerin ithal mallarına yönelik talep artışının, gelişmekte olan ülkelerde imalat sanayi istihdamını artıracakı öne sürülmüştür. Ayrıca bu ülkelerin kendi aralarındaki tarifeleri ve engelleri kaldırılmaları doğrultusunda ortaya çıkan fazlanın ülkelerin istihdam hacminde genişlemeye yol açabileceği vurgulanmaktadır.

Dış ticaretin istihdama yönelik etkileri üzerine Türkiye’de yapılan çalışmalarda birbirlerinden farklılık göstermektedir. Günlük ve Şenesen (1998)’de yaptıkları çalışmalarında 1973-1990 yılları arasında girdi-çıkı modeli yardımıyla Türkiye’nin dış ticarete açılma sürecini analiz etmiş, uluslararası ticaretin işgücü talebi ve ücret artışları üzerinde olumlu etkileri olduğunu gözlemlemiştir.

Taymaz (1999)’da Türk imalat sanayisi üzerine yapılan tahminlerde, ticaret politikası değişkenlerinin istihdam üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Erlat (2000), 1963-1994 dönemi yıllık imalat sanayi verileri ve ayrıştırma yöntemini kullandığı çalışmasında, 1980 yılından sonra uluslararası ticaretin istihdam üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Kızılırmak (2005)’de, Türk imalat sanayinde dış ticaret artışının işgücü talebi üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasında, işgücü talebinin ithalat artışına duyarsız olduğu görülmüştür. İthalat firmaların emek talebindeki değişimleri göstermekte yetersizdir. İhracat ise kısa dönemde negatif, uzun dönemde ise pozitif sonuçlara neden olmaktadır.

Polat ve Uslu (2010), 2003-2008 yılları arasında imalat sanayine ait yıllık verileri kullanarak yaptıkları tahminlerde dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsız bulmuştur. Aynı zamanda imalat sanayi içerisinde üretimin istihdam üzerindeki etkisini pozitif çıkarken, ücretlerin istihdam üzerindeki etkisi ise negatif bulunmuştur.

Ayaş ve Çeştepe (2010), 1998-2002 yılları arasında dış ticaretin istihdam üzerindeki etkilerini ele aldıkları çalışmalarında dış ticarete yaşanan değişmelerin faktör istihdamı üzerindeki etkisinin endüstrilere bağlı olarak farklılık arz ettiği belirlenmiştir.

Sandalcılar ve Yalman (2012), Türkiye’deki ticari serbestleşme ve işgücü piyasaları arasındaki nedensellik ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, dış ticaretin istihdam seviyesini

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

sürecinde etkinliğinin gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle dış ticaret sürecinde ihracat kalemi içerisinde yüksek oranlı ithal girdi olan Türk ekonomisinin dış ticareti emek talebini açıklamakta belirleyici olmaktan uzaktır.

Yukarıda ele alınan çalışmalardan görüldüğü üzere dış ticaretin imalat sanayi ve istihdam arasındaki ilişkiyi açıklamasına yönelik etkiler hususunda pek çok görüş ayrılığı bulunmaktadır. Daha kapsamlı sonuçlar için dış ticaret değişkenleri çeşitlendirilerek, farklı tahmin yöntemleri ve ülke örnekleri ile çalışmaların çoğaltılmasını zorunlu kılmaktadır.

2. Türk İmalat Sanayi Genel Eğilimleri 2003-2015

Ülkelerin kalkınmasında ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde alt sektörlerin, üretim ve istihdam artışının belli ölçüde etkileri vardır. Bu etkiler, imalat sanayinin yarattığı etkiler ile kıyaslandığında hizmet ve tarım sektörlerindeki etkiler sonrası oluşan istihdam ve üretim artışına göre daha sınırlı şekillerde gerçekleşmektedir. Ekonominin bütününe etkileri göz önünde tutulduğunda imalat sanayinde gerçekleşecek üretim artışlarının, tarım ve hizmet sektörlerinde yaşanan benzer etkilerden daha yüksek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla imalat sanayinin ülke ekonomisinin üretim potansiyeline katkısı diğer sektörlerden daha fazla ve kritik öneme sahiptir (Töngür vd., 2017: 77-78).

1980’li yıllardan önce ithal ikameci büyüme stratejisini benimseyen Türkiye, 1980’li yıllardan sonra serbestleşme hareketi ile ihracata dayalı büyüme stratejileri ekseninde ekonomisini küresel dünya ile uyumlu hale getirme çabalarına girişmiştir. 1980-2001 yılları arasında uygulanan iktisadi politikalarla devlet ithal ikameci strateji yerine ihracata dönük büyüme, makroekonomik istikrarı sağlama ve enflasyonu kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Hedeflenenin aksine Türkiye ekonomisi belirtilen yıllar aralığında düşük bir büyüme performansı sergilemiştir. Belirtilen dönem aralığında ortalama büyüme oranı %3,5 olarak ölçülmüştür. Bu oran incelenen yıllar üzerinden diğer milli gelir rakamları benzer ülkelerle kıyaslandığında büyüme performansı açısından yeterli değildir.

2000’li yıllara gelindiğinde Türk ekonomisi iki genel sorun ile karşı karşıya kalmıştır. İlki ulusal tasarrufların yetersizliği, ikincisi ise milli gelir içerisinde imalat sanayi payında göreceli gerilemedir. Türkiye’de 2003-2015 yılları arasında 450 milyar dolarlık cari işlemler açığı ortaya çıkmıştır. Bu on iki yıllık periyotta dış kırılganlık, finansal istikrarsızlık

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

beraberinde ise yüksek işsizlik meydana getirmiştir. Türkiye’de yatırım ve kaynak dağılımı reel üretici sektörlerden hizmet sektörüne kayarak, sanayinin payının gerilemesine neden olmuştur ve imalat sanayi 2001 krizi sonrasında ara mal bağlantılarında yaşanan tahribat ile ithalata bağımlı hale gelmiştir. Türkiye’ye bu dönemde kısa vadeli sermaye girişleri ile şirketlerin dış borçlanması sonrası ortaya çıkan döviz bolluğu, yerli paranın aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Ucuzlayan döviz birçok şirketin ara malı ithalatını artırmaya kolaylık sağlamış ve yerli üretimi dışlamıştır. Bu durumda 2002 yılı sonrasında sıcak para girişine bağımlı, sürdürülemez ve sanayi dışı büyüme olanağı doğurmuştur (Koyuncu, Yeldan vd., 2019).

Türkiye’nin 1988-2014 döneminde imalat sanayi dış ticareti yüksek ölçekte artış yaşamıştır. Bizim incelediğimiz dönem aralığı olan 2003- 2008 yılları arasında imalat sanayi dış ticaretindeki belirgin artış sonrası ithalatta %26,5 ihracatta ise %24,6’lık bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan likidite bolluğu tüm sektörleri fazlasıyla beslemiş ve imalat sanayi dış ticaretini önemli ölçüde artırmıştır. 2009-2015 yılları arasında ise 2008 küresel krizi sonrasında ekonominin büyüme hızı yavaşlamıştır. Bu durum sonrasında ithalat ve ihracat rakamlarının sırasıyla %4,9’a ve yüzde 5,5’e gerilemesine neden olmuştur. 2015 yılının ortalarında ise, Euro/Dolar paritesindeki düşüşler beraberinde hammadde fiyatlarının gerilemesi sonucunu doğurmuştur ve ihracat ile ithalatın bir önceki yıla göre düşüş yaşamasına neden olmuştur.

2003-2008 yılları arasında dünyada yaşanan likidite bolluğu ile ihracat %24 büyürken, istihdam artışı ise %5,5’te kalmıştır. Bu durum ihracatta ortaya çıkan büyümenin emek talebi ile değil de kullanılan makine ile açıklandığını göstermektedir. Bu demek oluyor ki ihracat artışı kapasite kullanım oranından karşılanmıştır. 2003-2008 yılları arasında yüksek büyüme kapasite kullanım oranında artışa yol açarak, emek talebini sınırlı tutmuş ve atıl makineler kullanılarak ihracat artışı gerçekleşmiş olabilir. Öte yandan 2009-2015 yılları arasında bir önceki dönem ihracat rakamlarına göre belirgin düşüşler gerçekleşmiştir. Bu dönem aralığında ihracat %2,1 artarken, istihdam ise %5,2 artış gösterebilmiştir. İki dönem arasında emek talebi açısından çok belirgin farklar oluşmamasına rağmen, ihracat oranlarında yaşanan düşüş 2008 krizi ile ilişkilendirilebilir (Töngür ve Taymaz, 2019: 78-80).

3. Veri Seti ve Yöntem

Panel veri ile yapılan regresyonlarda Kısıtlı En Küçük Kareler Regresyonu (ROLS) yönteminden farklı olarak sık kullanılan iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar Sabit Etkiler Modeli (FEM) ve Rassal Etkiler Modeli (REM)'dir.

Bu modellerin genel özellikleri incelemeden önce panel veri regresyonu genel olarak,

$$y_{it} = B_{1it} + B_{2it} + B_{3it}X_{it} + \dots + B_{kit}X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

olarak tanımlanmaktadır. Yukarıdaki 'k' değişkeni genel model temel alındığında $i=1,2,\dots,G$ kesit birimini ve $t=1,2,\dots,n$ ise zaman birimini göstermektedir. B_{2it} 'den B_{kit} 'ye kadar olan eğim katsayıları bilinmeyen tepki katsayılarıdır. B_{1it}, B_{2it} parametre değerleri ise dönem ve birim etkilerini göstermektedir ve dönem ile birimler arasında farklılaştırma imkanı sağlamaktadır. Ayrıca olasılıklı olmayan hata terimi ε 'unun ortalamasının sıfır ve sabit varyanslı olduğu varsayılmaktadır. Eğim katsayıları ise bilinmeyen tepki katsayılarıdır. Bunlar farklı zamanlar ve birimler için farklılaşabilmektedir. Yanı sıra model tahmin edilirken, modelin sabit terimi, eğim katsayıları ve hata terimine ilişkin çeşitli varsayımlar yapılabilmektedir.

4.1. Sabit Etkiler Teoremi

FEM aşağıdaki gibi gösterilebilir.

$$y_{it} = \bar{B} + a_i + B_{2it} + B_{3it}X_{it} + \dots + B_{kit}X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$i=1,2,\dots,G, t=1,2,\dots,n \quad (2)$$

nolu eşitliğin tahmin edilme sürecinde kullanılacak en uygun yöntemin ne olacağı, a_i 'nin sabit mi yoksa rassal mı olduğuna bakılarak anlaşılabilir. Genellikle FEM tercih edilen modeller değişken sayısı az, gözlem sayısı (n)'den büyük olan modellerdir.

4.2. Rassal Etkiler Modeli

FEM' inde kabul edildiğinin aksine bireysel etkiler eğer modelde yer alan açıklayıcı değişkenler ile ilgili değilse, sabit terimlerin birimlere göre rassal olarak dağıldığının varsayılması ve ona göre modelleme yapılması daha uygundur (Wooldridge, 2002: 84). Böylece (1) no.lu eşitlikte yer alan sabit terim B_{1it} , sabit değil, \bar{B} ortalama ile rassal bir değişken olacaktır. Bu durumda her birim için sabit terim değeri, $B_{1it} = B + \mu_i$ olacaktır. Burada da μ_i ,

sıfır ortalama ve sabit varyansla tesadüfi hata terimidir. REM ise aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$$y_{it} = \bar{B} + a_i + B_{2it} + B_{3it}X_{it} + \dots + B_{kit}X_{kit} + \mu_{it} \quad (3)$$

Görüldüğü gibi, (3) no.lu eşitlikteki hata terimi (u_i) bileşik hata terimidir ve bileşenleri de bireye özgü hata terimi (u_i) ve panel hata terimidir it . FEM ile REM arasındaki temel farklılık (2) ve (3) no.lu eşitlikler karşılaştırarak görülebilmektedir. FEM' inde her kesit birim kendi ayrı sabit terimine sahipken; REM' inde sabit terim, tüm kesit birimleri için ortalama sabit terimi (β) vermekte, hata terimi (u_i) ise her kesit birimine ait sabit terimin bu ortalama sabit terimden rassal sapmasını temsil etmektedir. REM' ini tahmin etmekte kullanılan etkin tahmin yöntemi Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) yöntemidir. Eğer panel veride yer alan kesit birimi sayısı fazla ve zaman dönemi kısa ise REM, FEM' ine göre daha etkin tahminler sağlamaktadır. Öte yandan, n sayısı büyük ve değişken sayısı (G) de azsa, iki tahmin sonuçları arasında çok az farklılık beklenmekte ve daha öncede belirttiğimiz gibi FEM daha fazla tercih edilmektedir. Bununla birlikte, n sayısı az ve G fazla ise iki tahmin sonuçları arasında belirgin farklılık beklenmektedir. Bu durumda kesit birimlerinin büyük örnekten rassal olarak çekildiğine inanılıyorsa REM, inanılmıyorsa FEM daha uygun model olarak değerlendirilmektedir.

4.3. Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi

Modelde, değişkenler arasındaki ilişkiyi incelerken potansiyel olarak ortaya çıkabilecek otokorelasyon ve heteroskedasite problemleri Hansen (1982) tarafından ortaya konan Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile giderilebilmektedir. En küçük kareler (OLS) veya en büyük olabilirlik (ML) yöntemlerinden farklı olarak, GMM yönteminde, verilerin hangi süreçleri kullanması gerektiğinin bilinmesi gerekmemektedir. şeklindeki bir parametre, GMM yöntemi ile tahmin edildiğinde, elde edilen tahminler son derece güçlü ve sağlam (robust) tahminler olacaktır. Genel denklem q adı verilen ölçek fonksiyonunu minimize etmek üzere şu şekilde ifade edilmektedir:

$$q = \bar{m}(\emptyset)' W_m \bar{m}(\emptyset), \quad (4)$$

W, (ağırlıklandırma matrisi) momentin varyansı m ile orantılıdır. Bununla birlikte optimal ağırlıklandırma matrisi ise $W_{GMM} = \{ASY.Var[\sqrt{n} * \bar{M}_n(\emptyset)]\}$ şeklindedir. GMM

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ağırlıklarını hesaplamada White'ın dönem ağırlıklarını kullanarak heteroskedasite sorununa çözüm getiren yöntemi de kullanılabilir. Bu noktada ele alınan değişkenlerden hangisinin araç (instrument) değişken olarak dışsal bir biçimde kabul edildiği önem arz etmektedir.

Bununla birlikte çalışmada bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin de modelde eklenebilmesini sağlayan, Arellano ve Bond (1991) tarafından ortaya konan geliştirilmiş momentler yöntemi kullanılmıştır. Bu dinamik ilişki, regresyonda şu şekilde ifade edilmektedir (Baltagi, 2005: 136).

$$y_{it} = \delta y_{i,t-1} + X_t^i B + u_{it} \quad i = 1, \dots, N, t = 1, \dots, T \quad (5)$$

δ vektörel bir büyüklüğü, u_{it} ise tek yönlü hata terimini (error component) ifade etmektedir.

$$u_{it} = u_i + v_{it} \quad (6)$$

(5) ve (6) ile ifade edilen dinamik panel veri regresyonu, zaman içinde süreklilik arz eden iki denklem ile tanımlanmaktadır. Bu noktada otokorelasyon, regresyonlar arasında gecikmeli bağımlı değişken bulunması nedeniyle ortaya çıkarken, bireysel etkiler ise değişkenlerin kendi aralarında homojen olmaması durumunu ifade etmektedir. Arellano ve Bond (1991) tarafından öne sürülen geliştirilmiş momentler yöntemi ise otokorelasyon ve heteroskedastisite problemlerine çözüm getirmektedir (Güçgör ve Pişkin, 2011: 131).

Çalışmada kullanılan temel model aşağıdaki gibidir.

$$\ln L_{it} = B_{1it} + B_{2it} \ln rwh_{it} + B_{3it} \ln x_{it} + B_{4it} \ln m_{it} + B_{5it} \ln q_{it} + \varepsilon_{it}$$

- **L**: İmalat sanayinde yıl içerisinde ücretli çalışan sayısı (bağımlı değişken)
- **rwh**: reel saatlik ücret. İmalat sanayi yıl içinde çalışanlara yapılan toplam ödemeler/ toplam çalışılan saat
- **x**: imalat sanayi reel ihracatı, yıllık
- **m**: imalat sanayi reel ithalatı, yıllık

- q : imalat sanayi reel üretim değeri, yıllık

Tablo 1: 2003-2008 ve 2009-2015 Dönemi Dinamik Model Sonuçları, Bağımlı Değişken: Emek Talebi

	L_{t-1}	$Lnrwh$	lnx	lnm	lnq	Sabit	Wald st (prob)	Enstr. Sayısı	Gözle m Sayısı
2003- 2008 Dinamik Model	0.3758** * (0.0520)	-0.1298* (0.0712)	0.0906** (0.0440)	- 0.1901*** (0.0640)	0.5971*** (0.0524)	-2.9021 (0.8442)	0.000 0	20	199
2009- 2015 Dinamik Model	0.4638** * (0.0206)	- 0.01225* (0.0353)	0.1391** * (0.0216)	- 0.0818*** (0.0206)	0.1887*** (0.0174)	0.8637 (0.4749)	0.000 0	26	828

*, ** ve ***, sırasıyla katsayıların %10, %5 ve %1 düzeyde anlamlılıkları, parantez içindeki rakamlar standart sapmaları göstermektedir.

Tablo 1’de yer alan işgücü talep denklemindeki değişkenlerin katsayı işaretleri iktisat teorisi ile uyumludur ve sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelde ücretin emek talebi üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı, ihracatın pozitif ve anlamlı, ithalatın beklenildiği gibi negatif ve anlamlı, üretimin ise pozitif ve anlamlı etkisi söz konusudur. Emek talebinin gecikmeli değeri de beklenildiği gibi pozitif ve anlamlı çıkmıştır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Ele alınan 2003-2015 dönemi ülkede tek bir siyasi partinin söz sahibi olduğu, dolayısıyla ekonomide istenen reformların kolayca yapılabildiği, uygulanan yüksek reel faiz politikası ile ülkeye önemli miktarda dış finansman kaynağının girdiği, bu kaynaklar aracılığıyla yüksek büyüme oranlarının yakalanabildiği bir dönem olmuştur. Buna rağmen büyüme ve dış ticaretteki gelişmeler istenen düzeyde emek talebi yaratmamıştır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Büyümenin istihdam etkisi yaratabilmesi için sıklıkla söylendiği üzere üretim ekonomisine geçilmesi gerekir. Ülke kaynakları verimli/üretken alanlara kaydırılmalıdır. Kaynak tahsisinin iyi yapılması ve planlanması ile istihdam artışı gereken sektörlerdeki verimlilik problemi aşılabılır.

Dış ticaretteki büyümenin sürdürülebilir ve istihdama pozitif etki yaratabilmesi için girdi olarak ithal edilen ara mallarının ülke içerisinde üretimi teşvik edilmelidir. Devlet bu konuda öncü rol üstlenmelidir.

Türk imalat sanayinin içinde gıda, tekstil ve giyim, metal gibi geleneksel sektörlerin payı büyüktür, bu sektörlerin teknoloji düzeyi düşüktür. Dış piyasalarda rekabet gücü zayıftır. Ar-ge harcamaları desteklenmeli, devlet bu alanda yatırımlar yapmalıdır.

Son yıllarda imalat sanayi içerisinde ücretli çalışanların maaşlarında belirgin düşüşler yaşanırken, inşaat ve hizmet sektöründe çalışanların maaşlarında belirgin artışlar olmuştur.

Kaynaklar

- Abowd, J. M. ve Lemieux, T. (1990), The Effects International Competition on Collective Bargaining Outcomes: A Comparison of the United States and Canada, NBER Working Paper No. 3352.
- Arellano, M. ve Bond, S.R. (1991), Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and An Application to Employment Equations, Review of Economic Studies, 58, 277-297.
- Ayaş, N. ve Çeştepe, H. (2010), “Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türk İmalat Sanayi Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, s. 259-281.
- Baltagi, B.H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*, Third Edition, West Sussex, England: John Wiley and Sons.
- Bruno, G.S.F., A. M. Falzoni ve R. Helg (2004), “Measuring the Effect of Globalization on Labour Demand Elasticity: An Empirical Application to OECD Countries”, Working Paper No. 153, Università Commerciale Luigi Bocconi, Milano.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Dutt, P., Mitra, D. ve Ranjan, P. (2009). International Trade and Unemployment: Theory and Cross-national Evidence, *Journal of International Economics*, 78, 32–44.
- Erlat, G. (2000). Measuring the Impact of Trade Flows on Employment in the Turkish Manufacturing Industry, *Applied Economics*, 32(9), 1169-1180.
- Ethier, W. (1988). *Modern International Economics*, ikinci baskı, New York, WW Norton.
- Greenaway, D., R.C. Hine ve P. Wright. (1999), “An Empirical Assessment of the Impact of Trade on Employment in the United Kingdom”, *European Journal of Political Economy*, Vol. 15 ss. 485-500.
- Şenesen, G. (1998), “An Input-Output Analysis Employment Structure in Turkey: 1973-1990”, Working Paper 9809, Economic Research Forum Conference for Arab Countries, Iran and Turkey. Cairo: ERF.
- Güzcör, G. ve Pişkin, A. (2011), “İşsizlik ve Dış Ticaret: Türkiye’deki Bölgeler İçin Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi-Dinamik Panel Veri Yaklaşımı”, *Business and Economics Research Journal*, Vol. 2, Number:3, ss. 121-138.
- Hansen, L.P. (1982), Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators, *Econometrica*, 50, 1029-1054.
- Kızılırmak, B. (2003). Explaining Wage Inequality: Evidence from Turkey, [http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/tm/SBF_WP_57.pdf] (15.09.2018)
- Koyuncu, M., Mihçı, H. ve Yeldan, E. (2017). Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kucera, D. ve W. Milberg, "Deindustrialization and Changes in Manufacturing Trade: Factor Content Calculations for 1978–1995," *Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv)*, Springer, Vol. 139(4), December 2003, ss. 601-624.
- Lawrence, R. Z. ve Slaughter, M. J. (1993), International Trade and American Wages in the 1980s: Giant Sucking Sound or Small Hiccup?, *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, *Microeconomics*, 161-226.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Lee H. ve D. Roland-Holst (1994), “Trade Liberalization and Employment Linkages in The Pacific Basin”, OECD Development Centre, Working Paper No.94.
- Milner, C. ve Wright, P. (1998), Modelling Labour Market Adjustment to Trade Liberalization in an Industrialising Economy, *Economic Journal*, 108(447), 509-528.
- Polat, Ö. ve Uslu, E.E. (2010), Türkiye İmalat Sanayinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 489-504. <http://www1.gantep.edu.tr/~sosbil/journal/index.php/sbd/article/download/305/163>(Erişim tarihi:23/08/2010).
- Sachs, J. D. ve Shatz, H. J. (1994), Trade and Jobs in US Manufacturing, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 1-84. <http://depts.washington.edu/oemacro/Ec1535/GP/Sachs-Shatz.pdf> (Erişim tarihi:14/08/2010).
- Sakurai, K. (2004), How Does Trade Affect the Labor Market? Evidence from Japanese Manufacturing, *Japan and the World Economy*, 16(2), 139-161.
- Sandalcılar, A. R. ve Yalman İ. N. (2012), Türkiye’deki Dış Ticarete Serbestleşmenin İş Gücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 49-65.
- Töngür, Ü. (2015), “Patterns of firm growth in the Turkish manufacturing industry”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ İktisat Bölümü, Ankara.
- Töngür, Ü. ve Taymaz, E. (2017). Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi: Türkiye İmalat Sanayinde Firma Büyümesi ve İstihdam, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TÜİK (2017). İstatistik Göstergeler 2003-2017, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara. http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf (Erişim tarihi:20/07/2017).
- Wooldridge, J.M. (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, Cambridge, UK: The MIT Press.

TÜRKİYE’NİN BİYOENERJİ POTANSİYELİ

Hüsnü BİLİR¹

Özet

Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretimindeki payı son yıllarda gerek gelişmekte olan ülkelerde, gerek gelişmiş ülkelerde artış göstermektedir. Son dönemde ön plana çıkan yenilenebilir enerji kaynaklarından biri de biyoenerjidir. Bitkilerden, otlardan, yosunlardan, denizdeki alglerden, hayvan dışkılarından, sanayi atıklarından ve evsel atıklardan elde edilebilen biyoenerji, tükenmez bir kaynak olması, her yerde elde edilebilmesi, özellikle kırsal alanlar için sosyo-ekonomik gelişmelere yardımcı olması nedeniyle uygun ve önemli bir enerji kaynağı olarak görülmektedir. Türkiye biyoenerji açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye’nin elektrik üretimi için kullanabileceği yıllık üretim kapasitesinin 35.000 GWh olduğu ve 12.000 MW’lık santral kurulabileceği tahmin edilmektedir. Bu çerçevede biyoenerji Türkiye’nin işsizlik sorununun çözümüne –bilhassa kırsal bölgelerde- katkı sağlayabilir. Bu çalışmanın amacı, biyoenerjinin bilhassa son on yıllık dönemde dünyadaki gelişimine işaret ederek, Türkiye’nin biyoenerji potansiyeline dikkat çekmektir.

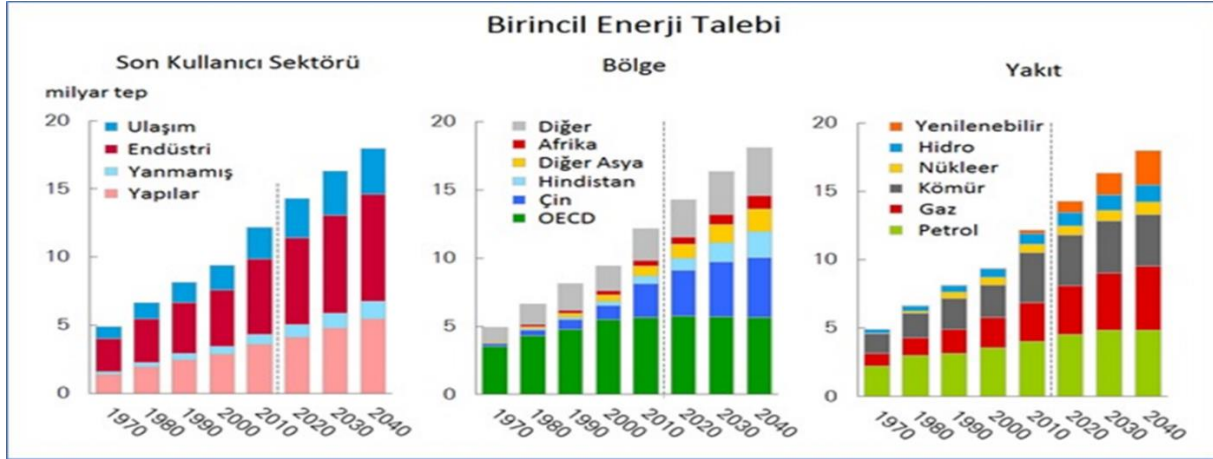
Anahtar Kelimeler: Biyoenerji, Yenilenebilir enerji, üretim kapasitesi, istihdam potansiyeli.

1. GİRİŞ

Nüfus artışının giderek hızlanması, küresel ölçekte üretim ve tüketimin yanı sıra enerjiye olan ihtiyacın da hızla artması, enerjinin önemini her geçen gün arttırmaktadır. *British Petrol*’ün (BP) *Dünya Enerjisinin İstatistiksel Görünümü (Statistical Review of World Energy) (2019)* başlıklı raporuna göre, dünya birincil enerji tüketimi 2006 yılında 11,276 milyon ton eş-değer petrol iken, 2018 yılında 13,864 milyon ton eş-değer petrole yükselmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, husnubilir@aksaray.edu.tr.

Şekil 1. Dünya Birincil Enerji Talebi

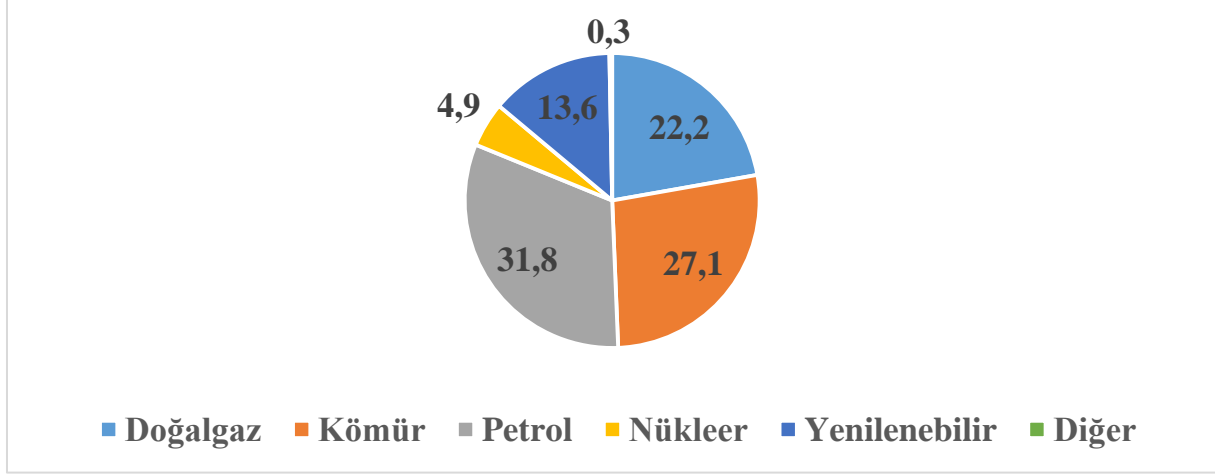

Kaynak: BP, 2019: 14.

Dünya birincil enerji talebinde meydana gelen bu artışın büyük bölümü fosil yakıtlardan karşılanmaktadır. Bu kaynakların yenilenemeyen enerji kaynakları olarak nitelendirilmesinin sebebi, bunların arzının kısıtlı olması ve kısa zaman içerisinde yenilenememesidir. Bu enerji kaynakları, bitki ve hayvanların organik kalıntılarının milyonlarca yıl içerisinde ısı ve basınca maruz kalmasıyla oluşmaktadır (NEED [National Energy Education Development Project], 2017). Şekil 2'den görüldüğü üzere, 2017 yılı itibariyle toplam birincil enerji arzının yaklaşık % 86,4'ü fosil yakıtlardan elde edilmektedir.

Şekil 2. Dünya Toplam Birincil Enerji Arzının Dağılımı

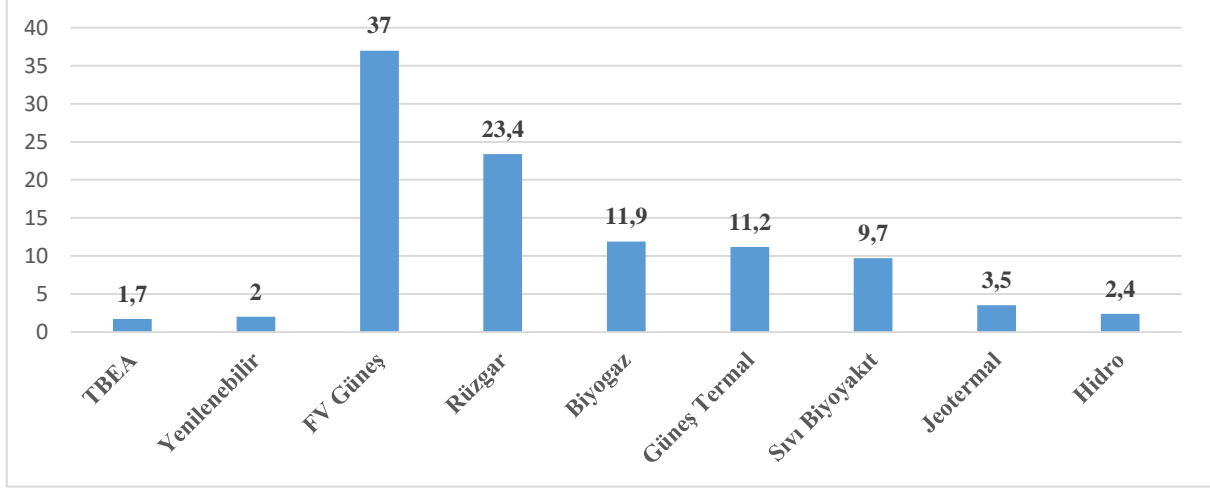
Kaynak: IEA, 2019: 3.

Birincil enerji kaynağı olarak fosil yakıtların kullanımının çevresel yıkıcı etkileri ve rezervlerinin hızla azalması, alternatif enerji kaynaklarının kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle kömür, petrol ve doğal gaz gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarının yerini, yavaş yavaş güneş, rüzgâr, hidrolik, biyoenerji, jeotermal ve hidrojen enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları almaya başlamış ve yenilenemeyen enerji kaynakları ekonomik üstünlüğünü yitirmeye başlamıştır (REN21 [Renewable Energy Policy Network for the 21st Century], 2017). Yenilenebilir enerjinin en önemli özelliği kısa zaman içerisinde kendini doğal olarak yenileyebilmesidir (NEED, 2017). Bu bakımdan yenilenebilir enerji kaynakları birincil, temiz, yerel ve tükenmez enerji kaynaklarıdır (Dincer, 2001; Bilgen vd., 2004). Aslında yenilenebilir enerji, doğrudan veya dolaylı olarak güneş enerjisinden elde edilen enerji olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda Sathaye ve Meyers (1995) yenilenebilir enerjiyi “insan ömründen daha uzun olmayan zaman ölçeklerinde erişilebilir olan ve yeniden üretilebilen güneş enerjisi biçimleri” olarak tanımlamaktadır.

Yenilenebilir enerjinin ön plana çıkmasıyla birlikte, dünya toplam birincil enerji arzında (TBEA) yenilenebilir enerji kaynaklarının payı artış göstermiştir. 1990 yılından itibaren toplam birincil enerji arzı % 1,7 artarken, yenilenebilir enerji kaynakları ortalama % 2 oranında artmıştır. Söz konusu büyüme bilhassa güneş ve rüzgâr enerjisinden kaynaklanmaktadır – sırasıyla % 37 ve % 23,4 oranında artış göstermiştir. Biyoenerji ise % 11,9’luk büyüme oranıyla üçüncü sıradadır (IEA, 2019: 3).

Şekil 3. Dünyada Yenilenebilir Enerji Arzının Ortalama Yıllık Büyüme Oranları, 1990-2017

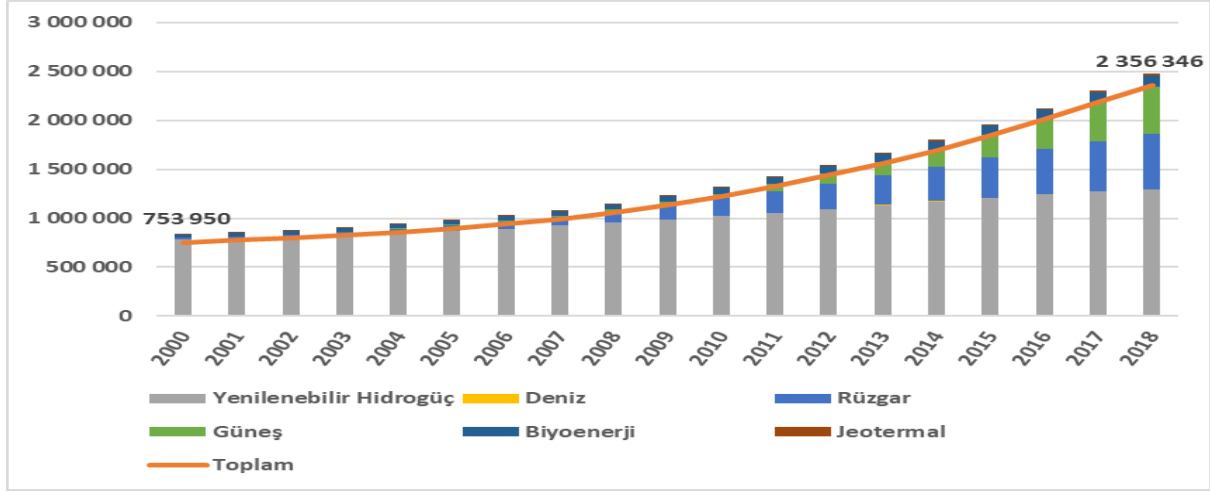

Kaynak: IEA, 2019: 4.

Dünya yenilenebilir kurulu kapasitesinde de, benzer şekilde, önemli bir artış yaşanmaktadır. *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (International Renewable Energy Agency [IRENA])* veri tabanına göre, dünya genelinde yenilenebilir enerji kurulu kapasitesi 2000 yılında 753,9 GW iken, 2018 yılında 2,356 GW'a yükselmiştir. Bazı çalışmalar, 2050 yılında bölgesel bazda enerji ihtiyacının % 75-95'inin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanacağını ileri sürmektedir (bkz. Bilir, 2019).

Şekil 4. 2000-2018 Yılları Arasında Dünyada Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kurulu Kapasitesi

Kaynak: <https://public.tableau.com/views/IRENARETimeSeries/Charts?:embed=y&:showVizHome=no&publi sh=yes&:toolbar=no>, Erişim tarihi: 05.12.2019.

2. BİYOENERJİ

Yenilenebilir enerji kaynakları arasında biyoenerji –yani katı biyokütle, sıvı biyoyakıt ve biyogaz- oldukça önemlidir. Biyoenerjinin önemli olmasının sebepleri arasında temiz olması, daha az sera gazı emisyonuna yol açması, enerji ithalatını azaltması ve yeni iş imkanları yaratması ve bilhassa kırsal alanda işsizlik sorununa çözüm yaratabilmesi sayılabilir (Gokcol vd., 2009: 425). Ana bileşenleri, karbonhidrat bileşikler olan bitkisel veya hayvansal kökenli tüm doğal maddeler biyokütle enerji kaynağıdır. Diğer bir ifadeyle, yüzyıllık dönemden daha kısa sürede yenilenebilen, karada ve suda yetişen bitkiler, hayvan artıkları, besin endüstrisi ve orman ürünleri ile kentsel atıkları içeren tüm organik maddeler biyokütle olarak tanımlanabilir. Bu kaynaklardan elde edilen enerji ise biyoenerji olarak adlandırılmaktadır (Sözen vd., 2017: 149).

Biyoenerjiyi klasik ve modern anlamda olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. Birincisi, geleneksel ormanlardan elde edilen yakacak odun ve yine yakacak olarak kullanılan bitki ve hayvan artıklarından (tezek gibi) oluşmaktadır. İkincisi yani modern biyoenerji ise, enerji ormancılığı ve orman-ağaç endüstrisi atıkları, tarım kesimindeki bitkisel atıklar, kentsel atıklar, tarıma dayalı endüstri atıkları olarak sıralanır (Karayılmazlar vd., 2011: 64). Bu bakımdan, enerji açısından biyokütle kaynaklarına ağaçları, mısır, buğday gibi özel yetiştirilen bitkiler,

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

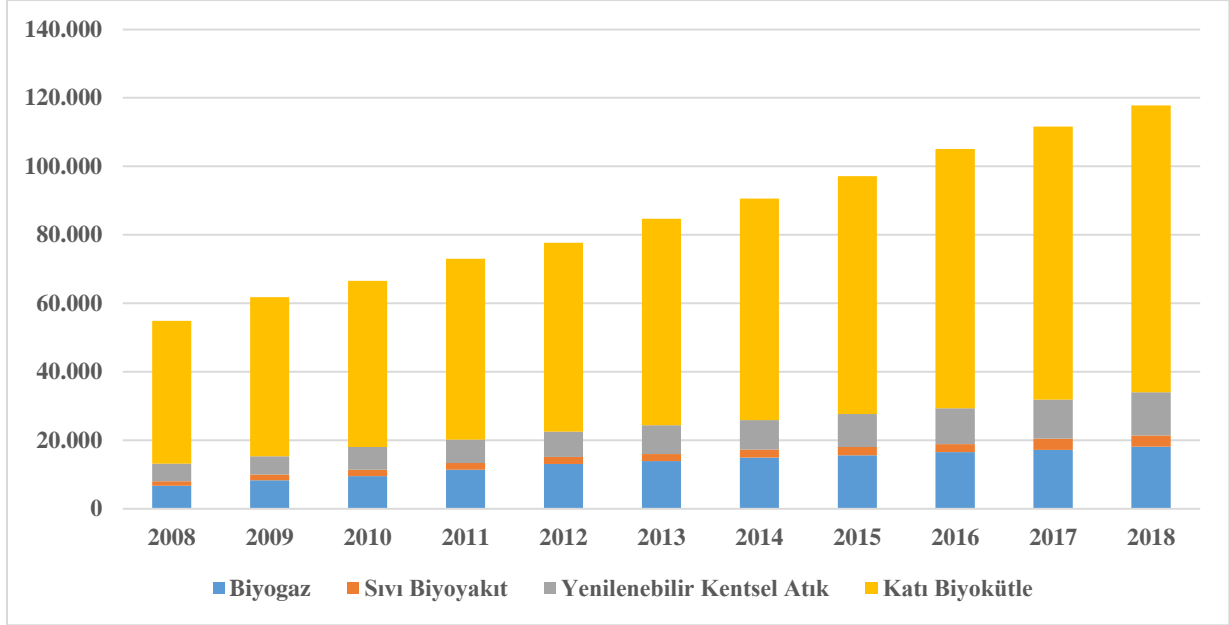
selüloz ve linyin, yüksek ot ve çalılar, mikro ve makro algler, yosunlar, evlerden atılan meyve ve sebze atıkları gibi organik çöpler, hayvan dışkıları, gübre ve sanayilerin organik atıkları örnek gösterilebilir (Topal ve Arslan Topal, 2012: 2).

Alternatif enerji kaynakları içerisinde büyük bir potansiyele sahip olup, rüzgâr ve güneş gibi kesikli değil, sürekli enerji sağlayabilen bir kaynağı olan biyo-enerji tükenmez bir kaynak olması, her yerde elde edilebilmesi, özellikle kırsal alanlar için sosyo-ekonomik gelişmelere yardımcı olması nedeniyle uygun ve önemli bir enerji kaynağı olarak görülmektedir (http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/biyokutle_enerjisi.aspx).

Bu avantajları nedeniyle biyoenerjinin üretimi son yıllarda artış göstermiştir ve biyoenerji piyasası küresel enerji arzına en çok katkı sağlayan yenilenebilir enerji kaynağıdır. Örneğin 2017 yılı itibariyle modern biyoenerji küresel nihai enerji tüketiminin yaklaşık % 5'ini karşılarken, geleneksel biyokütle enerjisi de dâhil edildiğinde bu oran % 12'ye yükselmektedir. Bu miktar yenilenebilir enerji kaynaklarının nihai enerji tüketimine saptadığı katkının neredeyse yarısını teşkil etmektedir. Biyoenerji en çok ısıtma ve soğutma sistemlerinde (% 5), ulaşım sektöründe (% 3) ve elektrik arzında (% 2,1) kullanılmaktadır. Biyoelektrik üretiminde Çin dünya lideridir. Çin'i ABD, Brezilya, Hindistan ve Almanya takip etmektedir. Biyoyakıt üretiminde ise ABD ve Brezilya hâkim konumdadır ve 2018 yılında tüm biyoyakıtların % 68'ini üretmişlerdir (REN21, 2019: 22).

Şekil 5. Dünyada Kümülatif Kurulu Biyoenerji Kapasitesi, 2008-2018 (MW)

Kaynak:

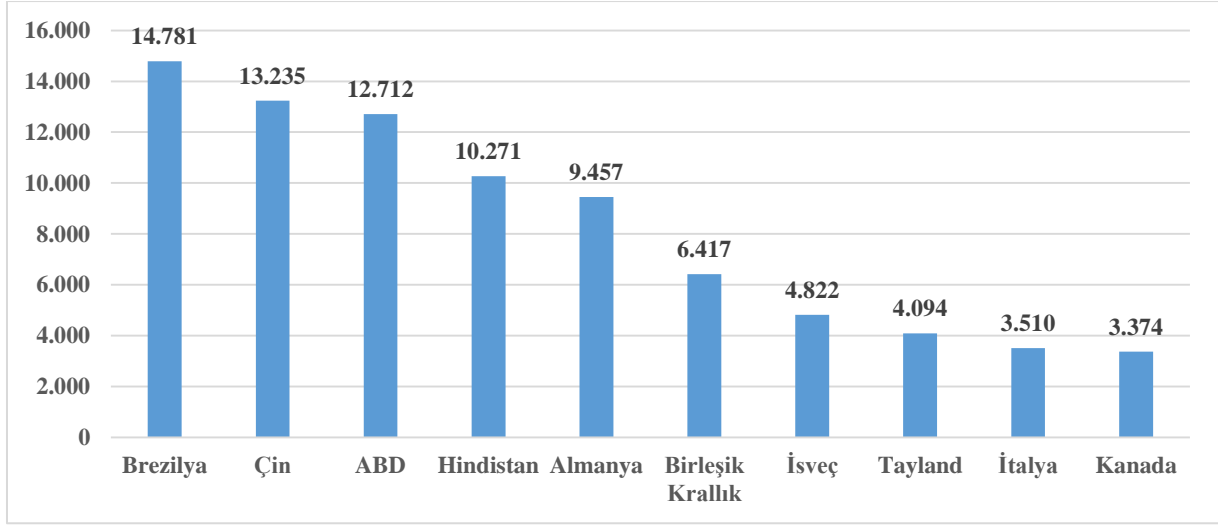
<https://public.tableau.com/views/IRENARETimeSeries/Charts?:embed=y&:showVizHome=no&publi sh=yes&:toolbar=no>, Erişim Tarihi: 05.12.2019.

Şekil 'den görüldüğü üzere, son yıllarda dünyada kümülatif kurulu biyoenerji kapasitesi artma eğilimindedir. 2008 yılında kümülatif kurulu kapasite 54,8 GW iken, 2018 yılında 117,8 GW'a yükselmiştir. IEA tarafından yapılan projeksiyonlarda 2050 yılında biyoenerji üretiminin bugünkü üretimin üç katına çıkması öngörülmekte ve biyokütle enerjisinin dünya elektrik üretiminin % 7,5'ini –bu oran 2017 yılı itibariyle yaklaşık % 1,7'dir- veya ulaşımda kullanılan yakıtın % 27'sini karşılayabileceği tahmin edilmektedir (IEA, 2012: 22).

Ülkeler bazında kurulu kapasite incelendiğinde ise, Brezilya, Çin ve ABD'nin kümülatif kurulu kapasite bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri olduğu ve bu üç ülkenin dünya kurulu biyoenerji kapasitesinin yaklaşık % 35'ine sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 6. Dünyada Kurulu Biyoenerji Kapasitesi Açısından Önde Gelen Ülkeler (MW)

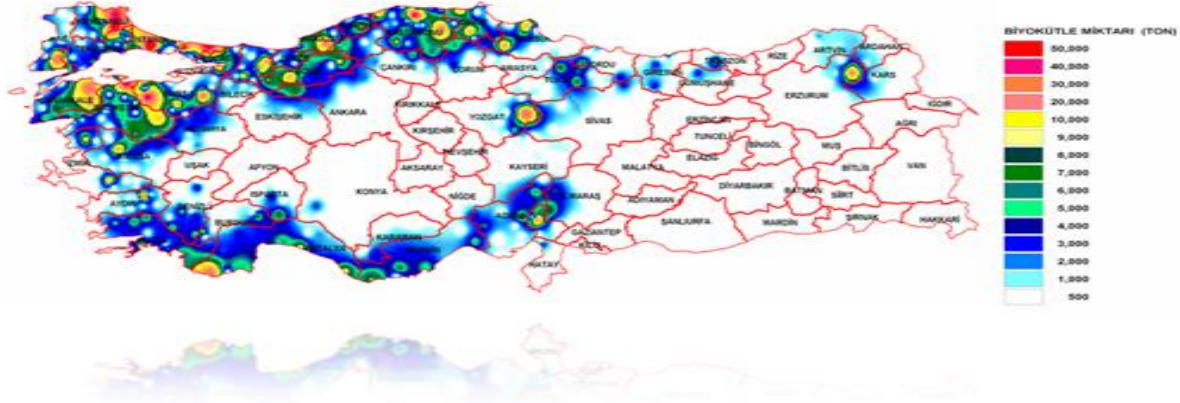

Kaynak: <https://www.irena.org/Statistics/View-Data-by-Topic/Capacity-and-Generation/Country-Rankings>, Erişim Tarihi: 05.12.2019.

3. TÜRKİYE’NİN BİYOENERJİ POTANSİYELİ

Türkiye’de enerji ithalatına bağımlılığın yüksek olduğu için, yenilenebilir enerji kaynakları son derece önem arz etmektedir. Biyoenerji Türkiye açısından petrol, kömür, doğalgaz gibi yenilenemeyen (geleneksel/fosil) enerji kaynakları karşısında en önemli alternatiflerden birisidir (Gokcol vd., 2009: 425). Türkiye sahip olduğu 213 bin 188 kilometre tarımsal alanla dünyada 14. sırada ve kişi başına düşen tarım alanı oranı bakımından ise 3 dekar ile 40. sırada yer almaktadır. Türkiye’nin karasal yüzölçümünün % 27,7’si tarım alanı olarak kullanılabilir. Bu oran esas alındığında Türkiye, yüzölçümü oranına göre en fazla tarımsal alana sahip 15 ülke arasında 4. sırada yer almaktadır. Türkiye’de yıllık toplam tarımsal atık miktarı yaklaşık olarak 50-65 MTEP’dir (<https://biyoder.org.tr/biyoenerji/biyokutle/tarimsal-atiklar/>).

Şekil 7. Türkiye Orman Kaynaklı Biyoenerji Potansiyeli

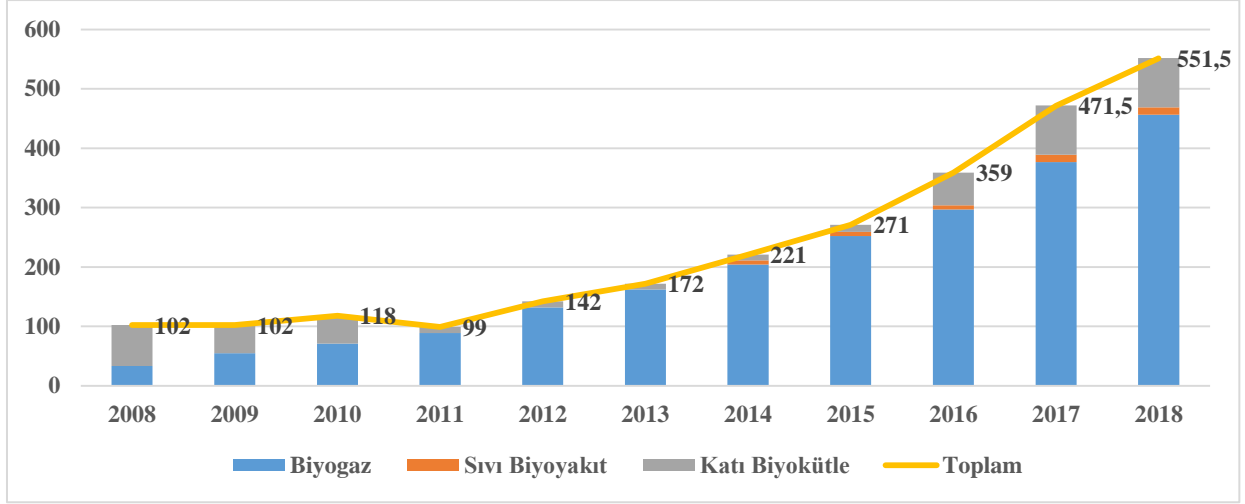

Kaynak: http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/tur_or_kay_biyo_pot.aspx, Erişim Tarihi: 03.12.2019. Özellikle kıyı kesimleri orman bakımından zengin olan Türkiye'nin orman kaynaklı toplam atık miktarı yaklaşık olarak 4,8 milyon ton yani 1,5 MTEP'dir. Yine ormanlarda kurulabilecek gazlaştırma tesisi kapasitesi ise 600 MW civarındadır (http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/tur_or_kay_biyo_pot.aspx). Buna ilave olarak tarla ve bahçe ürünlerinden elde edilen toplam kullanılabilir atık miktarı 15,3 milyon ton ve bu miktarın ısı değeri ise 303,2 PJ yani 7,24 MTEP'e eşittir (http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/tur_tar_biyo_pot.aspx). Bu çerçevede Türkiye'nin elektrik üretimi için kullanabileceği yıllık üretim kapasitesinin 35.000 GWh olduğu ve 12.000 MW'lık santral kurulabileceği tahmin edilmektedir. Bu rakamlar Türkiye'nin olağanüstü bir biyoenerji potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Ancak Türkiye'nin bu potansiyelden tam anlamıyla istifade ettiği söylenemez. Türkiye'de bitkisel ve hayvansal kaynaklı biyokütle genellikle ısınma amaçlı kullanılmaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde evlerin ısıtılmasında bu enerji kaynağı ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'de modern anlamdaki biyokütle enerjisinin gelişimi, özellikle 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu'nda yerli hammaddeden elde edilmek şartıyla biyoyakıtlara ÖTV muafiyeti tanınmasından sonra gelişme göstermiştir (Sözen vd., 2017: 156). Bilhassa 2010 yılından sonra gerçekleştirilen yatırımlar neticesinde kurulu biyoenerji kapasitesi son yıllarda kayda değer bir artış sergilemiştir. Şekil 'den görüldüğü üzere, biyoenerji kurulu kapasitesi 2008 yılında 102 MW iken, 2018 yılında 551,5 MW'a yükselmiştir. Bu doğrultuda 2023 hedeflerinde 1 GW olarak belirlenen biyoenerji üretim miktarına ulaşmak adına önemli ilerlemeler kaydedildiği söylenebilir.

Şekil 8. Türkiye’de Kümülatif Kurulu Biyoenerji Kapasitesi, 2008-2018 (MW)

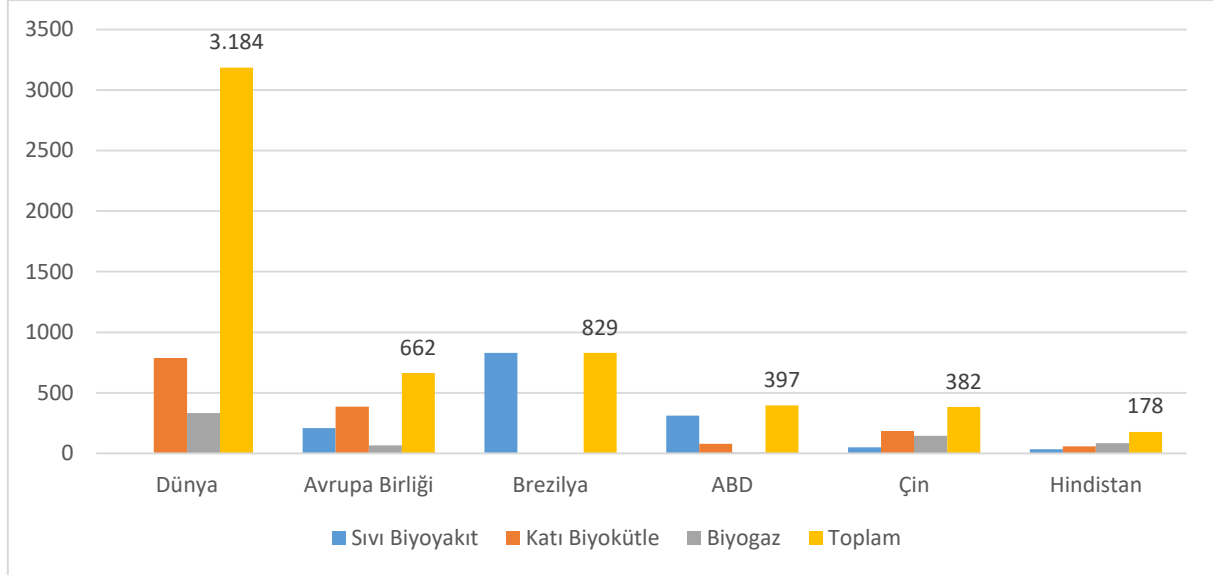
Kaynak:

<https://public.tableau.com/views/IRENARETimeSeries/Charts?:embed=y&:showVizHome=no&publish=yes&:toolbar=no>, Erişim Tarihi: 06.12.2019.

Türkiye'nin biyoenerji potansiyeli göz önüne alındığında, biyoenerji piyasasının yeni iş imkânları yaratacağı söylenebilir. Küresel ölçekte bakıldığında, biyoenerji piyasasında yaratılan doğrudan ve dolaylı işlerin sayısında artış olduğu görülmektedir. 2015 yılında dünyada biyoenerji alanında 2,9 milyon kişiye istihdam imkânı yaratılırken, 2018 yılında 3,1 milyon yeni iş yaratılmıştır.

Şekil 9. Biyoenerji Alanında Yaratılan Doğrudan ve Dolaylı İşler, 2017-2018

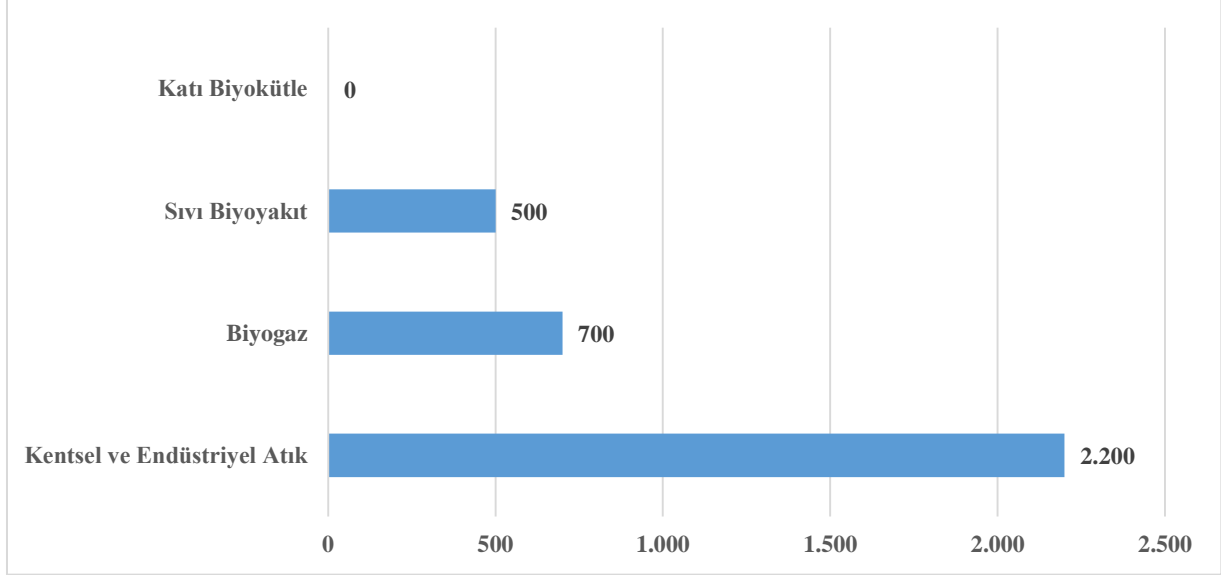
Kaynak: REN21, 2019: 47.

Biyoenerji sektöründe dünya çapında yaratılan bu iş imkânlarının büyük çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerin tarım sektörlerinde ve kayıt dışı işlerdir. Güneydoğu Asya’da 413.000 kişiye yeni iş imkânı sağlandığı tahmin edilmektedir. Biyoyakıt işgücü açısından en büyük piyasa konumunda olan Brezilya’da istihdam 795.000’den 832.000’e yükselmiştir. Biyoenerji sektöründe istihdam oranları ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinde de artış göstermiş olmasına rağmen, üretim süreçlerinin makineleşmesi ve daha az işgücü girdisine ihtiyaç duyulmasının istihdam olanaklarını ilerleyen dönemlerde kısıtlayacağı söylenebilir (REN21, 2019: 46).

Türkiye’de ise biyoenerji sektöründe yaratılan yeni iş sayısı biyoenerji potansiyeline kıyasla kısıtlı kalmıştır. 2018 yılı itibariyle biyoenerji alanında yaratılan doğrudan ve dolaylı işlerin sayısı toplam 3.400 kişidir.

Şekil 10. Türkiye’de Biyoenerji Alanında Yaratılan Yeni İş Sayıları, 2018

Kaynak: <https://www.irena.org/Statistics/View-Data-by-Topic/Benefits/Renewable-Energy-Employment-by-Country>, Erişim Tarihi: 06.12.2019.

Bu çerçevede Türkiye’nin 2023 hedefleri çerçevesinde 1 GW’a çıkmasının öngörüldüğü göz önüne alındığında, biyoenerji piyasasının yaklaşık 6.200 kişiye yeni iş imkânı yaratacağı ve bilhassa kırsal alanda işsizlik sorununun çözümüne katkı sağlayacağı söylenebilir.

Tablo 1. Türkiye’de Biyoenerji Alanında Kümülatif Kurulu Kapasite ve Yaratılan ve Yaratılması Öngörülen İş Sayıları

Enerji Kaynağı	2018		2023	
	Kümülatif Kurulu Kapasite	Yaratılan İş Sayısı	Kümülatif Kurulu Kapasite	Yaratılan İş Sayısı
Biyoenerji	551 MW	3.400	1.000 MW	6.170

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

4. SONUÇ

Türkiye enerji üretiminde ithalat bağımlılığı yüksek olan bir ülkedir. Bu nedenle rüzgâr, güneş, biyoenerji, hırdenerji, jeotermal enerji ve hidrojen enerjisi gibi yenilenebilir ve yerli enerji kaynakları sahip oldukları büyük potansiyelle Türkiye'nin enerji ithalatı bağımlılığını azaltabilir. Bu bakımdan geniş orman ve tarım arazisine sahip Türkiye'de biyoenerji önemli bir alternatif olarak ön plana çıkmaktadır. Mevcut potansiyelinden tam anlamıyla istifade edemese de, Türkiye'de kurulu biyoenerji kapasitesi 2010 yılından sonra önemli ölçüde artış göstermiştir. Bu çerçevede yaklaşık 3.400 kişiye doğrudan ya da dolaylı olarak iş imkânı yaratılmış ve bilhassa kırsal bölgelerde işsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Bilgen, S., Kaygusuz, K., ve Sarı, A. (2004). Renewable Energy for a Clean and Sustainable Future, *Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects*, 26(12): 1119-1129.
- Bilir, H. (2019). Solar and Wind Energy: An Alternative Solution for the Problem of Jobless Economic Growth in Turkey, *Fiscaoeconomia*, 3(3): 110-130.
- BP (British Petrol). (2019). *BP Statistical Review of World Energy*, 68th Edition, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>, Erişim Tarihi: 02.12.2019.
- Dincer, I. (2001). Environmental Issues: II. Potential Solutions, *Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects*, 23(1): 83-92.
- Gokcol, C., Dursun, B., Alboyacı, B. ve Sunan, E. (2009). Importance of Biomass Energy as Alternative to Other Sources in Turkey, *Energy Policy*, 37: 424-431.
- IEA (International Energy Agency). (2012). *Technology Roadmap Bioenergy for Heat and Power*, http://www.globalbioenergy.org/uploads/media/1205_IEA_-_Technology_Roadmap_Bioenergy_for_Heat_and_Power_.pdf, Erişim Tarihi: 14.11.2019.
- IEA (International Energy Agency). (2019). *World Energy Outlook*, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019>, Erişim Tarihi: 18.11.2019.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Karayılmazlar, S., Saraçoğlu, N., Çabuk, Y. ve Kurt, R. (2011). Biyokütlenin Türkiye’de Enerji Üretiminde Değerlendirilmesi, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 13(19): 63-75.

NEED (National Energy Education Development Project). (2017). *Introduction to Energy*, <http://www.need.org/files/curriculum/infobook/intros.pdf>, Erişim tarihi: 29.11.2019.

REN21 (Renewable Energy Policy Network for the 21st Century). (2017). *Renewables 2017: Global Status Report*, Paris: REN21 Secretariat, http://www.ren21.net/wp-content/uploads/2017/06/17-8399_GSR_2017_Full_Report_0621_Opt.pdf, Erişim tarihi: 26.11.2019.

Sathaye, J. and Meyers, S. (1995). *Greenhouse Gas Mitigation Assessment: A Guidebook*. Dordrecht: Springer Science+Business Media.

Sözen, E., Gündüz, G., Aydemir, D. ve Güngör, E. (2017). Biyokütle Kullanımının Enerji, Çevre, Sağlık ve Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1): 148-160.

Topal, M. ve Arslan Topal, E. I. (2012). Ürün Bitkilerinden Yenilenebilir Enerji Kaynağı Biyokütle Enerjisi Potansiyelinin Belirlenmesi: Afyonkarahisar İli Örneği (2006-2010), *AKÜ FEBİD*, 12: 1-11.

TÜRKİYE VE AVRO BÖLGESİ İÇİN TAYLOR KURALI TAHMİNİ: WAVELET DÖNÜŞTÜRME PRENSİBİ İLE ZAMAN-FREKANS ANALİZİ

Uğur AKKOÇ¹

Giriş: Taylor Kuralı'nın tahmini, literatürde oldukça çalışılmış ve standart hale gelmiş bir araştırma alanıdır. Yapılan çalışmalar, Avro Bölgesi'nde (Gerlach ve Schnabel, 2000) ve ABD'de (Castro, 2011) Taylor Kuralı'nın ya da genişletilmiş versiyonlarının geçerli olduğunu göstermektedir. Buna karşın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde Taylor Kuralı'nın katsayı tahminleri daha çelişkili sonuçlar doğurmaktadır.

Yöntem: Türkiye' de ve Avro Bölgesi'nde incelenen 2003:01-2018:07 döneminde Taylor Kuralı tahmin edilmiştir. Tahminde iki yöntem kullanılmıştır. İlk olarak (21) nolu denklem geriye dönük modeli tanımlamaktadır. Buna göre faiz oranı, enflasyonun ortalamadan saptması, çıktı açığı ve geçmiş dönem değerleri ile açıklanmaktadır. Taylor Kuralı'nın tahmininde geriye dönük modellerin eleştirilmesinin ardından literatürde, gerçekleşen enflasyon yerine enflasyon beklentisini içeren ileriye dönük modeller kullanılmaya başlanmıştır (Clarida vd., 1998). Taylor Kuralı'nın tahminine ilişkin ikinci tartışmalı husus ise politika faizidir. Bu nedenle farklı faiz oranları kullanılmıştır. Türkiye için Gecelik Faiz, Geç Likidite Penceresi Faiz Oranı ve Bankalararası Faiz Oranı kullanılırken, Avro Bölgesi'nde kısa dönem ve uzun dönem faizleri kullanılmıştır. Doğrusal regresyon yöntemleriyle elde edilen karmaşık sonuçlar, literatürde oldukça popüler hale gelen dalgacık dönüşümü yöntemiyle desteklenmiştir.

Bulgular: Bu yöntem, Taylor Kuralı parametrelerini zamana bağlı olarak elde etmeye olanak tanırken, Türkiye sonuçlarına göre, öncelikle faiz oranının çıktığı açığından etkilenmediğini söylemek mümkündür. Son olarak, Türkiye' de faizin kalıcılığının gelişmekte olan ülkelerde beklenenin aksine oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Sonuç: Avro Bölgesi'nde karar alıcıların Taylor Kuralına uyduğu gözlemlenirken, Türkiye'de faiz oranı çok daha bağımsız hareket etmektedir. Avro Bölgesi'nde karar alıcıların Taylor Kuralına uyduğu gözlemlenirken, Türkiye'de faiz oranı çok daha bağımsız hareket etmektedir.

¹Dr. Öğr. Ü., Pamukkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., UTF, uakkoc@pau.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

1. Giriş

Para politikası 2008 küresel finans krizi ile beraber yeniden makro iktisadi politika tartışmalarının merkezine yerleşmiştir. Kriz öncesi yüksek likidite ortamının yarattığı kredi koşullarındaki esneme ve finansal kuruluşların kredi verme davranışlarındaki artan risk iştahı krizin önemli nedenlerinden bazıları olarak kabul edilmektedir. Kriz sonrasında ise bir çok gelişmiş ülke, para piyasaları açısından oldukça yeni bir durum olan negatif faiz dönemini ilk kez tecrübe etmiştir. Sıfır düzeyindeki reel faizler karşısında geleneksel para politikasının genişlemeci yönde manevra alanı oldukça daralmıştır. Bu durum nihayetinde geleneksel olmayan para politikasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu koşullar altında piyasaya karşı yönlendirici olmayı amaçlayan ve güçlü bir iletişim kurmayı para politikasının başarısında önemli bir gereklilik olarak gören merkez bankalarının reaksiyon fonksiyonunda hangi makro iktisadi değişkenlerin yer alması gerektiği önemli bir tartışma haline gelmiştir. Bu tartışmanın temelde Taylor (1993) kuralı tipinde bir reaksiyon fonksiyonu üzerinden devam ettiği görülmektedir.

Taylor Kuralı, merkez bankasının faiz oranı kararını; enflasyon, geçmiş faiz oranı ve çıktı açığına bağlı olarak açıklamaktadır. Taylor Kuralında yer alan parametrelerin değeri para politikasını biçimlendirmektedir. Ancak, parametrelerin kalibrasyonu tartışmalıdır. Para politikası uygulamalarının ülkeden ülkeye büyük oranda değiştiği bilinmektedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan Avro Bölgesi ve Türkiye’de izlenen para politikalarının birbirinden önemli ölçüde farklı olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, Taylor Kuralı denklemi ekonometrik olarak tahmin edilmiş ve enflasyon, çıktı açığı ve geçmiş dönem faiz oranına tepkileri ifade eden katsayılar elde edilmiştir.

2. Literatür Taraması

Taylor Kuralı’nın tahmini, literatürde oldukça çalışılmış ve standart hale gelmiş bir araştırma alanıdır. ABD için yapılan çalışmalarda Amerikan Merkez Bankası (FED) başkanlarına göre uygulanan para politikasının Taylor Kuralı’na uyup uymadığı sıklıkla incelenmiştir (Judd ve Rudebusch (1998); Hu ve Philips (2004); Österholm (2005)). Avro

Bölgesi'ne ilişkin yapılan çalışmalarda ise, Taylor Kuralı'nın ya da genişletilmiş versiyonlarının geçerli olduğunu göstermektedir (Gerlach ve Schnabel, 2000). Milas ve Naraidoo (2012) ise Avrupa Merkez Bankası'nın para politikası reaksiyon fonksiyonunun asimetrik olduğunu ve para politikasının belirlenmesinde finansal koşulların dikkate alındığını rapor etmektedir. Benzer şekilde, Vasicek (2009) Avrupa Birliği'ne sonradan katılan 12 üyenin para politikasının Taylor Kuralı'na uygun davrandığı sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 1. Türkiye'de Taylor Kuralı'na İlişkin Çalışmalar

Çalışma	Dönem	Yöntem	α_{π}	α_Y	α_R
Adanur ve Nargeleçekenler (2008)	2001:08 – 2006:09	GMM	1.28	0.07	0.61
Berument ve Taşçı (2004)	1990:01 – 2000:10	GMM	0	0.378	-
Yazgan ve Yılmazkuday (2007)	2001:08 – 2004:04	GMM	0.9	0.83	0.47
Pehlivanoglu (2014)	1987:1Ç – 2013:3Ç	GMM	1.1	1.88	-
Omay ve Hasanov (2006)	1990:01 – 2003:12	Markov R1	0.41	0.41	0.47
		Markov R2	0.8	0.8	0.4
		Markov R1	0.6	0.54	0.8
Özcan (2016)	2002:1Ç – 2013:2Ç	Markov R2	0.58	0.28	0.75
		Markov R3	1.75	0	0.58
Nargeleçekenler ve Aklan (2012)	2002:01 – 2010:09	GARCH	1.07	0.01	0.15
Ardor ve Varlık (2014)	2002:1Ç – 2012:4Ç	GMM	0,59	0,19	0,85
			0,41	0,21	0,86
Albayrak ve Abdioğlu (2015)	2002:01 – 2014:12		0,92	0	0,96
Gögül ve Sungur (2016)	2006:01 – 2015:12	ARDL	0,43	0	0,36
Çevik ve Yıldırım (2018)	1999:1Ç – 2014:4Ç	Markov R1	1,05	1,56	0,09
		Markov R2	1,48	0,19	0,09
Gozgör (2012)	2003:2Ç – 2012:2Ç	GMM	0,14	0,01	0,95
		LIML	0,01	0,03	0,94
Civcir ve Akçağlayan (2010)	1987:01 – 2009:05	VAR			

Buna karşın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde Taylor Kuralı'nın katsayı tahminleri çelişkili sonuçlar ortaya koymaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin farklı makro iktisadi sorunlarla mücadele etmeleri, para politikası tasarımlarında da bir ayrım yaratmaktadır. Türkiye'de Taylor Kuralı'na ilişkin tahmin çalışmaları ve elde edilen katsayılar Tablo 1.'de özetlenmiştir. Buna göre Türkiye ile ilgili çalışmalarda bir uzlaşma olmadığını göstermektedir. Farklı dönemleri inceleyen ve çeşitli yöntemler kullanan çalışmalar, enflasyon katsayısını 0,01'den 1,75' e kadar geniş bir aralıkta tahmin etmektedir. Benzer şekilde, faiz kararındaki otoregresif katsayı neredeyse sıfırdan 0,86'ya kadar farklılaşmaktadır.

3. Metodoloji ve Bulgular

Türkiye' de ve Avro Bölgesi'nde 2003:01-2018:07 döneminde Taylor Kuralı tahmin edilmiştir. Tahminde iki yöntem kullanılmıştır. İlk olarak (1) nolu denklem geriye dönük modeli tanımlanmaktadır. Buna göre faiz oranı, enflasyonun ortalamadan sapması, çıktı açığı ve geçmiş dönem değerleri ile açıklanmaktadır. Taylor Kuralı'nın tahmininde geriye dönük modellerin eleştirilmesinin ardından literatürde, gerçekleşen enflasyon yerine enflasyon beklentisini içeren ileriye dönük modeller kullanılmaya başlanmıştır (Clarida vd., 1998). İleriye dönük model (2) nolu denklemde tanımlanmıştır.

Geriye Dönük Model:

$$R_t = \bar{r} + \beta \tilde{\pi}_{t-1} + \gamma \tilde{X}_{t-1} + \rho R_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\tilde{\pi}_{t-1} = \pi_{t-1} - \pi_{t-1}^*$$

$$\tilde{X}_{t-1} = X_{t-1} - X_{t-1}^*$$

İleriye Dönük Model:

$$R_t = \bar{r} + \beta \left(\frac{\pi_{t+k}}{\Omega} - \pi_{t+k}^* \right) + \gamma X_t + \rho r_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Taylor Kuralı'nın tahminine ilişkin ikinci tartışılmalı husus ise politika faizidir. Bu nedenle farklı faiz oranları kullanılmıştır. Türkiye için Gecelik Faiz, Geç Likidite Penceresi Faiz Oranı ve Bankalararası Faiz Oranı kullanılırken, Avro Bölgesi'nde kısa dönem ve uzun dönem faizleri kullanılmıştır. Tablo 2. Türkiye'de Taylor Kuralı'nın ampirik analizine ilişkin sonuçları yer almaktadır. Tablonun A panelinde sunulan Türkiye sonuçlarına göre, öncelikle faiz oranının çıktığı açığından etkilenmediğini söylemek mümkündür. Hiçbir model ve faiz oranında çıktı açığı anlamlı bir etkiye sahip değildir. Enflasyon katsayısı ise, Türkiye'de faizin enflasyonun beklentisinden değil kendisinden etkilendiğini göstermektedir. Son olarak, Türkiye'de faizin kalıcılığının gelişmekte olan ülkelerde beklenenin aksine oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tahmin sonuçları çerçevesinde Türkiye'de Taylor Kuralı parametreleri sırasıyla 0.7, 0 ve 0.96 olarak kalibre edilmiştir. Avro Bölgesi'nde ise kalibrasyonda kullanılan değerler sırasıyla 0.6, 0, 0.89'dur.

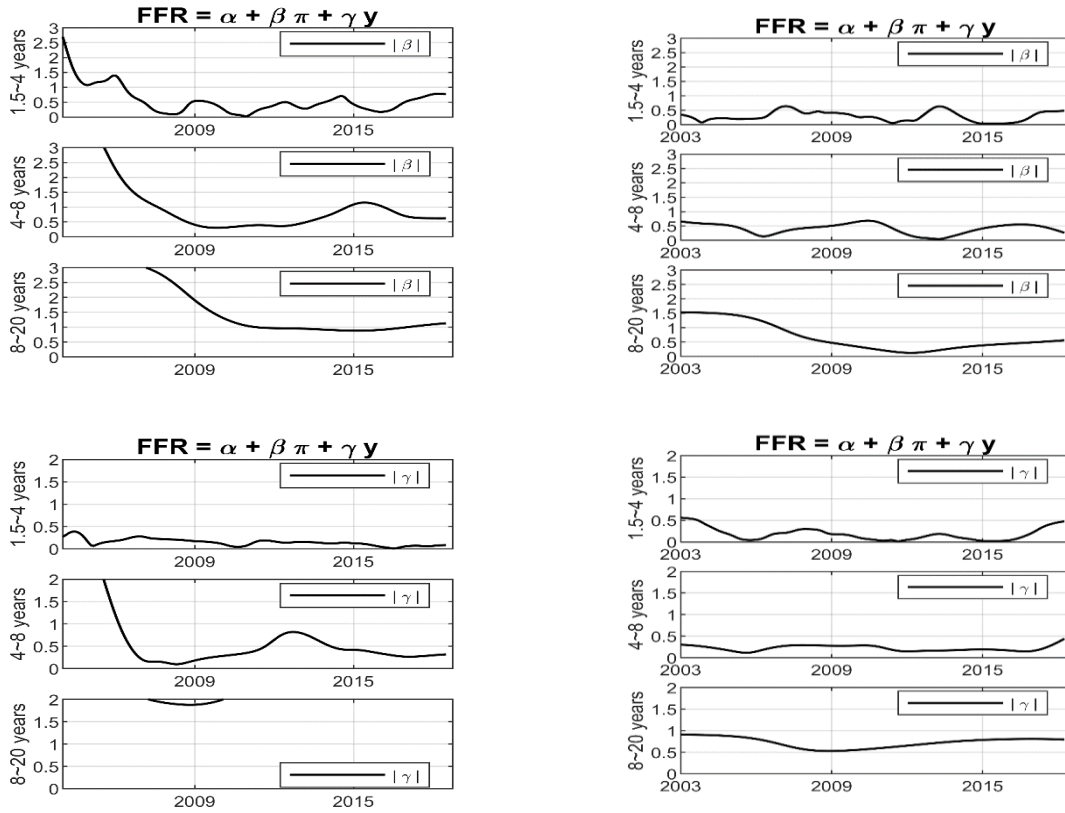
Tablo 2. Taylor Kuralı Tahminleri

Model	Faiz Oranı	Sabit	α_{π}	α_Y	α_R
Panel A. Türkiye					
Geriye Dönük	Gecelik Faiz	0.42*	0.37*	0.04	0.96***
	Geç Likidite	0.52**	0.31	0.11	0.96***
	Bankalararası F.	0.28	0.29	0.04	0.96***
İleriye Dönük	Gecelik Faiz	0.15	0.7*	0.03	0.97***
	Geç Likidite	0.27	0.73**	0.01	0.97***
	Bankalararası F.	0.27	-0.01	0.04	0.96***
Panel B. Avro Bölgesi					
Geriye Dönük	K.D. Faizi	-0.003	0.60**	-0.019**	0.58***
	U.D. Faizi	-0.024	0.269	-0.004	-0.324
İleriye Dönük	K.D. Faizi	0.008	-2.09	0.016	0.89***
	U.D. Faizi	-0.63	-2.02	0.084	-0.04

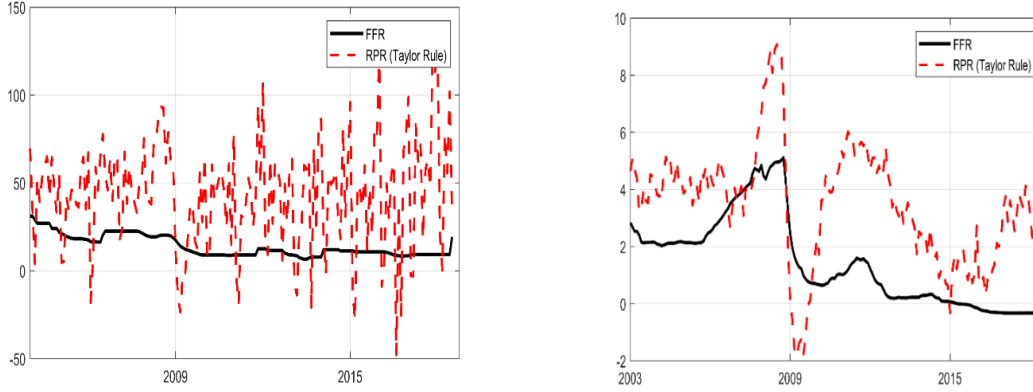
Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılıkları ifade etmektedir.

Doğrusal regresyon yöntemleriyle elde edilen karmaşık sonuçlar, literatürde oldukça popüler hale gelen dalgacık dönüşümü yöntemiyle desteklenmiştir. Bu yöntem, Taylor Kuralı parametrelerini zamana bağlı olarak elde etmeye olanak tanırken, Şekil 1., dalgacık yöntemi ile elde edilen dinamik katsayı sonuçlarını göstermektedir. Son olarak, Şekil 2. Taylor Kuralı tahminlerinden elde edilen sonuçlara göre, Türkiye ve Avro Bölgesi gerçekleşmesi gereken faiz oranları ile gerçekleşen faiz oranlarını göstermektedir. Avro Bölgesi'nde karar alıcıların Taylor Kuralına uyduğu gözlemlenirken, Türkiye'de faiz oranı çok daha bağımsız hareket etmektedir.

Şekil 1. Taylor Kuralı Zamanla Değişen Parametreleri

Şekil 2. Taylor Kuralı Grafikleri

4. Sonuç

Bu çalışmada 2008 krizinden sonra oldukça popüler hale gelen para politikası reaksiyon fonksiyonu Taylor Kuralı ile analiz edilmiştir. Avro Bölgesi ve Türkiye için kriz öncesini ve sonrasını kapsayan 2003-2018 dönemi aylık verileriyle yapılan tahminlerde doğrusal modeller ile zamanla değişen parametrelili modeller birlikte kullanılmıştır. İlk olarak doğrusal tahminlerde, para politikasının dikkate alınan iktisadi göstergelerin geçmiş değerlerini dikkate alan geriye dönük model ve Clarida vd. (1998) tarafından önerilen ileriye dönük model tahmin edilmiştir. Doğrusal modellerde elde edilen sonuçlar dalgacık dönüştürme prensibi ile elde edilen zamanla değişen parametrelili tahminler ile kontrol edilmiştir. Para politikasının dinamik yapısına daha iyi uyum sağladığı iddia edilen zamanla değişen parametrelili model, her gözlem için Taylor denkleminin bir tahminini türetmektedir. Bu sayede kriz döneminin etkileri gözlemlenebilmektedir. Doğrusal modelin tahminleri ile zamanla değişen modelde elde edilen katsayıların ortalamasının uyumlu olduğu görülmüştür.

Türkiye ile ilgili çalışmalar farklı dönemlerde enflasyon katsayısını 0,01'den 1,75' e kadar geniş bir aralıkta tahmin edilirken, çalışmada gerçekleştirilen tahminlerde yalnızca ileriye dönük modelde enflasyonun anlamlı olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'de para politikası enflasyonun geçmiş dönem değerlerinin yerine enflasyon beklentisi ya da hedeflerinden etkilenmektedir. Enflasyona para politikasının reaksiyonu ifade eden katsayı 0.73 olarak elde

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

edilmiştir. Bununla birlikte, Avro Bölgesi'nde para politikasının enflasyondan bağımsız olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç Avro Bölgesi'nde incelenen dönemde enflasyon oranlarının oldukça düşük olması ile açıklanabilir. Buna ek olarak ise, Türkiye'de faiz oranları kendi gecikmeli değerlerinden kuvvetli biçimde etkilenmektedir. Son olarak, Avro Bölgesi'nde karar alıcıların Taylor Kuralına uyduğu gözlemlenirken, Türkiye'de faiz oranı çok daha bağımsız hareket etmektedir.

Kaynakça

- Adanur Aklan, N. A., & Nargelecekenler, M. (2008). Taylor rule in practice: Evidence from Turkey. *International Advances in Economic Research*, 14(2), 156-166.
- Albayrak, N., & Abdioğlu, Z. (2015). Geriye Ve İleriye Dönük Para Politikası Reaksiyon Fonksiyonlarının Tahmini: Taylor Kuralı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4).
- Ardor, H., & Varlık, H. (2014). İleriye Dönük Yeni Keynesyen Para Politikası Reaksiyon Fonksiyonunun Tahmini: Taylor Kuralı'nın, Mccallum Kuralı'nın, Taylor-Mccallum Melez uralı'nın Türkiye Ekonomisinde Geçerliliği. *Ekonomik Yaklaşım*, 24(89), 45-71.
- Berument, H., & Taşçi, H. (2004). Monetary policy rules in practice: Evidence from Turkey. *International Journal of Finance & Economics*, 9(1), 33-38.
- Cevik, E. I., & Yildirim, D. Ç. (2018). Para Politikası Tercihleri İle İşsizlik Oranları Arasındaki İlişki. *Ege Akademik Bakis*, 18(1), 31-45.
- Civcir, I., & Akçağlayan, A. (2010). Inflation targeting and the exchange rate: Does it matter in Turkey?. *Journal of Policy Modeling*, 32
- Clarida, R., Galı, J., & Gertler, M. (1998). Monetary Policy Rules İn Practice: Some İnternational Evidence. *European Economic Review*, 42(6), 1033-1067.
- Gerlach, S., & Schnabel, G. (2000). The Taylor rule and interest rates in the EMU area. *Economics Letters*, 67(2), 165-171.
- Gozgor, G. (2012). Inflation targeting and monetary policy rules: further evidence from the case of Turkey. *Journal of Applied Finance and Banking*, 2(5), 127.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Gögül, P. K., & Songur, M. (2016). Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisinde Araç Kural “Taylor Kuralı” Mı?(2006-2015). *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(1).
- Hu, L. Ve Phillips, P. C. B. (2004). “Dynamics Of The Federal Funds Target Rate: A Nonstation
- Judd, J. P. Ve Rudebusch, G. D. (1998). “Taylor's Rule and the Fed, 1970-1997”, Federal Reserve Bank of San Francisco, *Economic Review* No:3, 3-16.
- Milas ve Naraidoo (2012). Financial conditions and nonlinearities in the European Central Bank (ECB) reaction function: In-sample and out-of-sample assessment. *Journal of Computational Statistics & Data Analysis*, 56(1), 173-189
- Nargeleçekenler, M., & Adanur Aklan, N. (2012). Stock market uncertainty and monetary policy reaction function: Evidence from Turkey.
- Omay, T. O., & Hasanov, M. (2006). A nonlinear estimation of monetary policy reaction function for Turkey. *Munich Personal RePEc Archive*. MPRA Paper, (20154).
- Ozcan, M. (2016). Asymmetric Taylor monetary rule: the case of Turkey.
- Österholm, P. (2005). “The Taylor Rule: A Spurious Regression?” *Bulletin Of Economic Research*, 53(3): 217-247.
- Pehlivanoglu, F. (2014). Optimal Para Politikası Çerçevesinde Taylor Tıpy Faız Oranı Reaksiyon Fonksiyonun Tahmini: Türkiye Örneği. *Bilgi Ekonomisi Ve Yönetimi Dergisi*, 9(1).
- Taylor, J., 1993. Discretion versus policy rules in practice. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy* 39, 195–214
- Vasicek, Borek (2009). Monetary Policy Rules and Inflation Process in Open Emerging Economies: evidence for 12 new EU members .
- Yazgan, E., & Yılmazkuday, H. (2007). Monetary policy rules in practice: Evidence from Turkey and Israel. *Applied Financial Economics*, 17(1), 1–8.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

FİNANSAL PİYASALARIN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ

Yusuf Kemal ÖZTÜRK¹, Zeynep SAĞLAMDEMİREL²

Özet

Genellikle finansal piyasalar, herhangi bir zamanda tasarrufları etkin olarak, fonları yatırım amaçlı kullanacak kişilere dolaylı ya da dolaysız finansman olarak optimal bir şekilde ayırmaktadır. Fakat finansal piyasaların rolü finansal sistemin ekonomik yapı içinde olan etkinlik ve yeriyle bağlantılıdır. Bu yapı içinde finansal piyasalar risk dönüştürme, yatırımlarla ilgili bilgi sahibi olma ve yöneticiyi denetleme fonksiyonuna sahiptirler.

Bu çalışmanın amacı, finansal piyasaların ülke ekonomilerine olan etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada ilk olarak uluslararası finans sisteminde gelişmekte olan ülkelerin rollerine değinilmiştir. Sonra, 1980'lerdeki borç krizi ve sonrası analiz edilmiştir. Daha sonra, finansal baskı ve finansal liberalizasyon açıklanarak Türkiye'de finansal kesimin yapısı analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda ise, finansal piyasaların ülke ekonomilerine olan etkileri analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Finansal piyasalar, finansal sistem, ülke ekonomileri.

EFFECTS OF FINANCIAL MARKETS ON NATIONAL ECONOMIES

Abstract

In general, financial markets effectively allocate savings at any given time in an optimal way, either in director direct financing, to those funds to be used for investment purposes. But the role of financial markets is linked to the effectiveness and place of the financial system within

¹ Asst. Prof Amasya University, Merzifon Faculty of Economics and Administrative Sciences - Department of Economics/ Amasya/Turkey, ykozuturk@amasya.edu.tr

² Lecturer Amasya University, G.Hacıköy M.Y.O./Amasya/Turkey, Zeynep.ozturk@amasya.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

the economic structure. With in this structure, financial markets have the function of converting risk, having knowledge about investments and supervising the manager.

The aim of this study is to examine the effects of financial markets on national economies. The study first addressed the roles of developing countries in the international financial system. Then, the debt crisis in the 1980s and its aftermath were analyzed. Later, financial pressure and financial liberalization were explained and the structure of the financial sector in Turkey was analyzed. At the end of the study, the effects of financial markets on national economies were analyzed and evaluated.

Keywords: Financial markets, financial system, national economies.

1. Giriş

Finansal liberalizasyon süreci kapalı ekonomiyi dünyaya açan, dışa açık ekonomilere de yeni ticari ortaklar getiren bir süreçtir. Bunun yanında ekonomide şeffaflığın olmaması kriz olasılığını önemli ölçüde artırmaktadır. Ayrıca finansal liberalizasyon sürecinde, makroekonomik istikrarsızlıklar ve finansal yapıdaki eksiklikler gibi temel etkenlerden dolayı ekonomi kırılgan bir yapı halini alır ve kırılgan yapının belli bir noktadan sonra sürdürülemez duruma gelmesiyle kriz yaşanabilmektedir.

Liberalizasyona geçişin başlangıçta olumlu etki yarattığı gözlemlenirken 1980-82 yıllarında resesyona karşı uygulanan politikalar, uygulanma sürecinin ilk dönemleri büyümeyi hızlandırıcı etki yapmış daha sonra Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD) üye ülkelerin çoğunda şiddetli parasal daralmalara yol açmıştır. 1980'lerin başlarında işsizlik oranları savaş yıllarından sonra en yüksek seviyesine ulaşmıştı ve ciddi oranda kapasite fazlası oluşmuştu. Kapasite fazlası daha sonra, resesyon döneminde baskılanmış olan talebin karşılanmasına dayalı kısa süreli de olsa bir canlanmayı mümkün kılmıştır. Canlanma sağlanırken enflasyon oranları düşmüştür. 1980-81'de yükselmiş olan enflasyon, sıkı para politikasının ve yüksek işsizlik oranının etkisiyle düşüşe geçmiştir. Bu durum enflasyonist olan bir durumun devamlı olarak sürdürülebileceğine inancını güçlendirirken, serbestleştirilmiş mali piyasalara da teşvik sağlamıştır.

Bu çalışmada ilk olarak uluslararası finans sisteminde gelişmekte olan ülkelerin rollerine değinilmiştir. Sonra, 1980'lerdeki borç krizi ve sonrası analiz edilmiştir. Daha sonra, finansal baskı ve finansal liberalizasyon açıklanarak Türkiye'de finansal kesimin yapısı analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda ise, finansal piyasaların ülke ekonomilerine etkileri analiz edilerek değerlendirilmiştir.

2. Uluslararası Finans Sisteminde Gelişmekte Olan Ülkelerin Rolü (1980 Öncesi Dönem)

Gelişen finansal piyasalardaki hisse senedi piyasaları uzun bir tarihe sahiptir. Örneğin, 1866 yılında Türkiye'de, 1877 yılında Brezilya'da ve 1912 yılında ise Endonezya'da kıymetli kağıt piyasası kurulmuştur. Henüz geçmiş süreklilik arz etmediğinden, kamu kağıtları piyasaları uzun süreli olarak sermaye artırımını için etkili araçlar sunmamıştır. Bu piyasalardaki fiyat kayıtları genellikle eksiktir ve piyasalar da savaş, devrim veya ekonomik çöküşler nedeni ile kesintiye uğramaktadır.

Yakın zamanlarda yapılan bir çalışma, birçok ülkedeki (ABD, İsveç, İsviçre, Kanada, Norveç, Şili, İngiltere, Danimarka, Finlandiya, Meksika, Almanya, Hollanda, Avusturya, İrlanda, Avustralya, Fransa, İtalya, Çekoslovakya, İsrail, Macaristan, Uruguay, Brezilya, Yeni Zelanda, Portekiz, Belçika, Japonya, İspanya, Venezüella, Güney Afrika, Pakistan, Hindistan, Mısır, Polonya, Filipinler, Arjantin, Peru, Kolombiya, Yunanistan) uzun vadeli borsa getirilerinin karma bir kaydını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma, 1921 yılından itibaren elde edilen bu borsalardaki reel yıllık getiri oranlarını (nominal getirilerden gerçekleşen enflasyon çıkarılarak elde edilen) göstermektedir. Piyasa kesintiye uğramaksızın varlığını sürdürmüştür. Ülkelerin neredeyse yarısında getiriler aslında negatif olmuştur; yani nominal getiriler enflasyona yetişememektedir. Birçok yıl için yüksek gerçek getirileri koruyan ülkeler, gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerdir (ABD, İsveç, İsviçre, Kanada, Norveç, Şili, İngiltere, Danimarka, Finlandiya, Meksika, Almanya, Hollanda, Avusturya, İrlanda, Avustralya, Fransa, İtalya). Çalışma, bu nedenle gelişen finansal piyasalar hakkında temel bir bilgi sunmaktadır: Büyük bir ulusal veya kurumsal çöküş nedeni ile öz sermaye yatırımcılarına negatif getiriler sunmuşlardır.

Borç yatırımcıları, tekrar eden borç ödeyememe ve borçlarını tekrar planlama dönemleri yaşasalar da bir şekilde daha iyi getiri elde etmişlerdir. Örneğin bir çalışmada 1850 ve 1970 yılları arasındaki 10 gelişmekte olan ülke takip edilmiş, beklenen ve gerçekleşen getiriler

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

mukayese edilmiş ve ülke içi devlet tahvili gösterge alternatifi üzerinden bir prim olarak ifade edilmiştir. Ortalama beklenen getiri gösterge üzerinden yüzde 1.81 ve ortalama gerçekleşen getiri gösterge üzerinden yüzde 0.42'dir; yani borç verenler sadece anaparalarını kaybetmemekle kalmamış aynı zamanda küçük bir farkla da olsa gerçekte yurt içi devlet tahvillerinden elde edeceklerinden daha iyi bir ortalama elde etmişlerdir.

Sermaye piyasası çöküşleri ve borç temerrütlerinin takip ettiği direkt yabancı sermaye ve portföy yatırımları üzerine tekerrür eden yüksek getiri dönemleri nasıl açıklanabilir? Bir bakış açısına göre, yatırımcılar sadece kısmen rasyonel olup, istek ve umutsuzluk uç noktaları eğilimine sahiptirler. Bir takım ekonomi tarihçileri, uluslararası sermaye yatırımında "keyfi" ve "tiksinme" tarihsel devirlerine değinmişlerdir. Bu dünya görüşüne göre, insanlar aynı hataları yapmaya devam ediyorlar, çünkü geçmişteki hatalardan ders almıyorlar ve geçici duygularının uzun vadeli yatırım kararlarını şekillendirmesine izin veriyorlar.

Buradaki bakış biraz farklı olacaktır. Yatırımcılar genel olarak rasyoneldir ve gelişen piyasalarda riskler esasen farklıdır. Gelişen piyasalardaki yatırımlar en iyi şekilde, yüksek derecede belirsiz uzun dönem çıktılara sahip kompleks kurumsal deneyimler olarak ele alınır. Çan şeklindeki çıktı dağılımına sahip gelişmiş ülkelerdeki getiri geçmişlerinin aksine, gelişen piyasa ülkeleri, çok yüksek getirilere sahip devletler (kurumsal deneylerin iyi gittiği görülen) ve çok düşük getirilere sahip devletler (bu deneylerin başarısız olduğu) arasında salınan daha süreksiz kısa vadeli yolları ve daha fazla iki yönlü uzun vadeli yolları izleme eğilimindedir.

Bazı ülkelerde gelişen finansal piyasa deneylerinin politik belirsizliklerine ilave olarak çeşitlendirilmemiş ihracat sektörleri örnek verilebilir. Özel emtialar genellikle ihracat kazançlarına egemen durumdadır. Örneğin Şili geniş ölçüde bakır kazançlarına, Brezilya kahve ve Meksika ve Venezüella petrol kazançlarına bağımlıdır. İhracat çeşitliliğinin olmaması, gelişen finansal piyasalar için ticaret açısından uluslararası emtia fiyatları dalgalanması olarak aşırı varyasyonlar üretebilir (bu ülkelerin ihracat fiyatları ithalat fiyatlarına bağlıdır). Bu dalgalanmalar daha kırılğan gelişen finansal piyasa deneylerine zarar verebilir ve öz sermaye ve borç değerlerinde çöküşe neden olabilir. Daha düşük kişi başına gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) sahip ülkeler, ticaret şartları daha zengin ülkelere kıyasla daha yüksek standart sapsmalarına sahip olma eğilimindedir. Böylece, petrol üreticileri çok değişken ticaret şartlarına sahiptir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bu şekilde gelişen finansal piyasalar uluslararası yatırımcılar için yeni sorunlar ortaya çıkarır. Uluslararası yatırımcılar, gelişen finansal piyasaların hükümetleri ve işletmeleri için, ekonomik liberalleşme risklerinin nasıl ölçüleceğini ve idare edileceğini öğrenmek zaman alacaktır. Özellikle, yatırımcılar uzun vadeli finansal risklerin belirlenmesinde yasal ve politik kurumlardaki temel farklılıkların önemi hakkında ve bu kurumların kalitesinin nasıl ölçüleceği hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Riskin ölçümü ve yönetimi statik değildir: ülkeler gelişir ve yatırımcılar öğrenir. Piyasa çöküşleri her iki taraf için de acı vericidir ve bu çöküşlerden dersler çıkarmak genellikle sermaye piyasası gelişiminin bir sonraki safhasında önemli reformlara kılavuzluk eder.

3. 1980'lerdeki Borç Krizi Ve Sonrası

1980'lerdeki borç krizi, önemli büyüklükte olan birkaç bankanın, iktisadi istikrarsızlıktaki gelişmekte olan ülkelere kredi akışını durdurmalarıyla başlamıştır. Kriz, Latin Amerika ülkelerinin borçlarını tekrar ödeyememeleriyle beraber dünya ekonomisini etkileyecek duruma gelmiştir. 1980 yılının başındaki krizin asıl sebebi, dış borçlanmanın ulusal tüketim harcamalarının finansmanında kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Seyrek, 2006:203-227).

1980'li yıllarda yaşanan borç krizlerinin temel özelliği, bankadan kaynaklanan borcun tekrar ödenemeyişidir. 1990'lı yıllardaki krizlerin temel özelliği de, önemli sayıdaki bireysel yatırımcıların portföylerinde bulundurduğu tahvil ve hisse senedinden kaynaklanmaktadır (Seyrek, 2006:203-227).

Bu kriz, gelişmekte olan ülkelerde finansın globalizasyonunu yavaşlatmıştır. Resmi borç - hükümetlerden veya Dünya Bankası gibi ulusüstü kurumlardan alınan borç - 1972 ve 1982 yılları arasında dört faktör ile yükselirken özel borç (yani banka)10 faktör ile artmıştır. 1982 yılı sonunda kriz başladığında toplam özel borç 255 milyar dolarda kalmıştır.

İlk başlarda bankalar borç temerrütlerinin kayıplara neden olduğunu reddetmişlerdir. Az gelişmiş ülkelerin geçici bir likidite sıkıntısı yaşadığı, temel aciz halinde olmadığını savunmuşlardır. Geniş çapta ekonomik şartların yüksek derecede anormal olduğu ve yakında iyileşmek zorunda olduğuna inanılmıştır. Buna inanmak için bir takım nedenler de mevcuttur: Dünya ekonomisi derin bir durgunluk halindedir, faiz oranları en yüksek noktaya ulaşmış ve

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

emtia fiyatları (genellikle az gelişmiş ülkelerin ihracat kazançlarının bağlı olduğu) 1970'lerle kıyaslandığında çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Ekonomik bir dönüşüm az gelişmiş ülkeleri sağlığına kavuşturabilir ve borçlarını ödemelerini mümkün hale getirebilirdi.

1982 yılında, Citibank başkanı Walter Wriston, bunu "bir ülke iflas etmez" şeklinde ifade etmiştir. Bu ifade, geçmişteki olaylara dayandığı için budalaca bir söz olarak görülmemelidir. Wriston vergilendirme yetkisine itimadı ifade etmektedir. Devlet borcunun şirket borcuna göre daha tehlikesiz olduğu varsayılmıştır, zira devletler şirketlerin aksine kendi gelirlerini vergilendirme yoluyla belirleyebilme gücüne sahiptirler. Bu yetki, az gelişmiş ülkelerde iç borç üzerindeki temerrüdü önlemek için serbestçe ve ustalıkla kullanılmıştır. Bununla birlikte yerel vergilendirme dövizle bağlı dış borcu ödemek için gerekli döviz sağlamaz. Bunun için döviz ihracat yoluyla kazanılmalı ve ihracatın borcu ödemek için yetersiz olması durumunda, döviz borcu sağlanmalıdır.

İlk başta bankalar temerrüt halindeki ülkelerle, IMF'nin teşviki ve desteği ile, eski tutarlar üzerindeki faizi ödeyebilecek yeni tutarları borç almak için uzun yıllar müzakerelerde bulunmuşlardır. Bu faizin sermayeye katılması, sorunun geçici olması durumunda mantıklı bir yaklaşım olabilirdi. Fakat problem temel ve daimi bir sorun olduğu için, anapara üzerindeki faizi artırmak sadece borcun daha kötü bir halde asılı kalmasına neden olmuş ve tam ödenme ihtimalini düşürmüştür.

Bu nedenle toplam borç hacmi, 1982 yılındaki temerrütlerin aksine, 1986 yılında kesintisiz olarak büyümeye devam etmiştir. Yıllık borç ödeme gereksinimleri, artan faiz oranları nedeni ile 1972-1982 yıllarında borç anaparasından daha hızlı bir biçimde büyümüştür. 1983 yılında başlayan borç ertelemeleri borcun büyümesini sadece kısa bir süre için yavaşlatmış, 1986 itibari ile borçlar yeni tepe noktalarına tırmanmıştır.

Maalesef az gelişmiş ülkeler, bankaların umduğunun aksine dengelerini telafi edemediler. Tablo 1, bu resmi açıkça ortaya koymaktadır. Kişi başına reel gayri safi milli hasıla (GSMH) yüzde 3.6'dan negatif bölgeye düşmüş ve negatif yönde artış dört yıl boyunca sürmüştür. Bu dört yıldan sonra dahi, kişi başına GSMH durgun bir halde kalmıştır. Krizden önce yüzde 30'ların altında gerilemiş olan enflasyon sürekli olarak üçlü haneli rakamlara büyümüştür. Brüt sermaye oluşumu (yani sermaye ürünlerine yapılan yeni fiziksel yatırımlar) GSMH'nın yüzde 25'inden yüzde 16'sına kadar düşmüştür. İhraç malları/ borç oranı her yıl sermayeye ilave edilen

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

faiz ile birlikte amansız bir biçimde tırmanmıştır. Borç bunalımı, 1985 itibari ile gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş dünyada rol oynayan ekonomik iyileşmeye katılma istidadını bastırmıştır.

Tablo 1: Ağır Biçimde Borçlu Olan Ülkelerde Ekonomik Krizler

	Kişi Başına GSYİH (Yıllık Değişimleri)	Enflasyon (Yıllık Oran)	Brüt Sermaye Oluşumu GSYİH	Borç/İhracat Oranı
Ortalama 1969/1978	%3.6	%28.5	Yok	Yok
1979	3.6	40.8	%4.9	%182.3
1980	2.6	47.4	24.7	167.1
1981	-1.6	53.2	24.5	201.4
1982	-2.7	57.7	22.3	269.8
1983	-5.5	90.8	18.2	289.7
1984	-0.1	116.4	17.4	272.1
1985	0.9	126.9	16.5	284.2
1986	1.4	76.2	16.8	337.9

Kaynak: Sakal, 2002:221

1986 itibari ile, az gelişmiş ülkelerin özel bankalara olan borcu 437 milyar dolara yükselmiş ve henüz hiçbir uluslararası büyük banka benzer kayıplara karşılık gözle görülür tedbirler almamıştır.

Borçların ikincil piyasaları oluşmuş, fiyatlar ülke riskine, ülkelerin borçlarını geri ödeyebilme ihtimaline bağlı olarak değişme göstermektedir. 1986 başlarında borçlu ülkeler için parite; Bolivya için yüzde 5'den Venezüella için yaklaşık yüzde 80'e kadar değişim göstermektedir. En büyük borçlular arasından Meksika yüzde 60 ve Brezilya yüzde 75 ile fiyatlandırılmıştır. 1988

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ortalari itibari ile, tüm bu fiyatlar iyice düşmüştür (bağışçı uluslar tarafından finanse edilen borcun yarısının özel olarak geri alınması nedeni ile yüzde 5'ten yüzde 11'e çıkan Bolivya hariç). Meksika ve Brezilya, ikisi de yüzde 52 düzeyindedir ve temerrütlü borç için en yüksek değer yüzde 60 ile Uruguay'dır. Bankaların az gelişmiş ülkelerin borçlarında yaklaşık yüzde 50 oranında, yani toplamda en az 200 milyar dolar civarında kayıpla karşılaştığı gözlemlenmiştir. Bu durum özellikle borç verme dönemine önderlik eden ABD bankaları için oldukça sancılı olmuştur. Ve her geçen yıl daha da kötüye gittiği görülmüştür.

Durum, ülkelerin tahvillerini temerrüt ettikleri ve yeniden programladıkları önceki olaylardan oldukça farklıdır. İlk olarak, miktarlar daha büyüktür: Borç verme ve temerrütler görülmemiş boyutlardadır. İkincisi, borç verenler tahvil sahipleri yerine bankalardır. Bankalar her yerde devletlerin kontrolleri altındadır ve özel tahvil sahiplerinin aksine devlet tarafından baskı altında tutulabilir. Üçüncüsü, bu sefer yaklaşık yüzde 50 oranında kaçınılmaz kayıplar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kayıplar büyük ölçüde, bankaların iyi yıllarda borçlar üzerinden yıllık olarak kazandığı yüzde 0.5 ila 3 arası faiz alanının dışına çıkmıştır. Dördüncüsü, hükümetler ve IMF bankaları, borç verenleri; borçları tekrar programlamak sureti ile ertelemek için teşvik etmiştir. Bu politika, şişen borç problemini ortaya çıkarmış, borçların boyutu büyüdükçe borçları ödeme kapasitesi küçülmüştür. Bütün bu faktörler 1980'lerin krizini dünyada daha önce görülmemiş bir hale getirmiştir.

Kriz derin bir şekilde, bankaların borsa fiyatlarını da az gelişmiş ülkelerin ağır borçları ile birlikte bastırıştır. Gerçekten, az gelişmiş ülkelerin borç fiyatlarındaki dolaylı tenzilatlar/düşmeler ve ağır bir biçimde zarar gören bankaların menkul kıymet fiyatlarındaki dolaylı tenzilatlar 1982 - 1987 dönemi boyunca yakın bir biçimde birlikte hareket etmiştir.

1970'lerin ortalarında bankaların yüzleştiği en büyük problem gelen petro-dolarların nasıl çevrileceği iken, gelişmiş ülke hükümetleri genel olarak bankaları az gelişmiş ülkelere borç vermek için zorlamışlardır.

Akademisyenler isteğe bağlı borç indiriminin bankanın kendi çıkarı için olduğunu ve bazı bankaların borç alan ülkeler içerisindeki yeni tahviller, gayrimenkuller veya şirket öz sermayesi için temerrütlü borçları trampa etme deneylerine başlamasını tartışmaya başladılar.

Mart 1989'da ABD Bakanı Nicholas Brady bankaları az gelişmiş ülkeler ile birlikte gönüllü borç indirimleri konusunu müzakere etmek için çağırdı. IMF ve Dünya Bankası yetkililerini de

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

çağırıldığı toplantıda; her ülkedeki borçları ve borçları ödemedeki sorunları inceleyerek ülkelerin durumlarına ve ekonomik reformları gerçekleştirme imkânlarına göre tekrardan borç verme imkanıyla beraber düşünüp borçları azaltmak amaçlanmıştır.

Meksika, bankaların sahip olduğu temerrütlü Meksika borçları için yeni tahvillerle değiştirmeyi teklif etmiştir. Bu tahviller 30 yıl vadeli olup, sürenin son gününde tüm anapara ile birlikte geri ödenecekti.

ABD hükümeti Meksika'ya yüzde 11 itibari değere sahip bir takım 30 yıllık sıfır kuponlu tahviller satmayı kabul etti. Meksika daha sonra bu tahvilleri, yıllık faizi Meksika tarafından ödenecek olan yeni 30-yıllık tahvillerin anapara ödemesini teminat altına almak için bir mütevelliyeye rehin ettirdi. Brady tahvilleri özünde emanette tutulan karşılıklı teminatlı bir borç biçiminde idi. Bu düzenleme gelecekte devlet temerrüdünün potansiyel büyüklüğünü sınırladı.

Brady tahvilleri, borç krizini çözmek için çok önemli bir enstrüman haline geldi ve 2000'li yıllarda, piyasada hala büyük ölçüde ticareti yapılmaktadır. İki tip Meksika Brady tahvili mevcuttur: birincisi cari faiz oranı ile ve ikincisi ise düşük sabit oranlıdır. Meksika kuponlarının ve ABD hükümeti tarafından bağlanan anaparanın kombinasyonu ilginç bir değerlendirme problemi ortaya çıkardı. Sonuç olarak, Meksika'ya borcu olan bankalara üç seçenek sunuldu:

1. Cari faiz oranı ile Brady tahvillerinin yüzde 65'lik itibari değeri için borçlarını trampa etmek;
2. Düşük bir sabit faiz oranı ile Brady tahvillerinin yüzde 100'lük itibari değeri için borçlarını trampa etmek; veya
3. Borçları tutmak ve teşhirlerinin yüzde 25'ine eşit yeni para vermek.

İlk iki seçeneğin adil piyasa değeri yüzde 33 ve yüzde 37 veya sırası ile parite idi - yani bir şekilde yaklaşık o gün itibari ile yüzde 40 oranında düşen Meksika borçlarının piyasa değerinden daha düşüktü. Bankalar hangi seçeneği seçerlerse seçsinler borçlarının efektif kaybının üçte ikisini alabileceklerdi.

Tüm gelişmiş ülkelerin hükümetleri Meksika borçlarına maruz kalan tüm bankaları kendi takdirleri yetkisinde bu üç seçenekten birini seçmek için teşvik etmiştir. Bankalar prensipte Brady yaklaşımını reddetse de, hükümet teşviki değişim için güçlü bir kuvvet olmuştur.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Birçok insan gelişen finansal piyasalara doğru sermaye akışlarının bu krizlerin neticesinde kurduğunu kabul etmiştir, fakat gerçek aslında daha karmaşıktır. Yabancı doğrudan yatırım 1990’larda neredeyse hiç kesintiye uğramayan bir büyüme ile devam etmiş ve bu büyüme 1995–1998 krizleri esnasında yavaşlamaktan ziyade hızlanmıştır. Portföy yatırımı ise 1990’larda net pozitif olarak gözlemlenmiş, portföy yatırımcıları 1995–1998 kriz yıllarında yeni taahhütlerini 1991–1992 seviyesine çekmiş fakat yatırım yapmaya devam etmiştir. Sermayeyi koydukları gibi hızlı bir biçimde ve geniş ölçekte geri çekenler bankalar olmuşlardır. Ayrıca, özelleştirme ve finansal liberalleşme hızı yavaşlamamış, aslında 1998 yılında daha da hızlanmıştır.

1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında, finansal dünya esasen tersine çevrilemez şekilde temelden değişti.

1980’li yıllara kadar gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak uygulanan iktisat politikalarının temelinde Keynesyen düşük faiz politikaları ile yatırımların artırılmasını sağlamak ve finansal piyasalara müdahale ederek baskı altına almak yatmaktaydı. Neo-klasik serbest piyasa mekanizmasının etkinliğine inanan McKinnon ve Shaw bu tür politikaları şiddetle eleştirmişler, özellikle finans sektöründe ciddi bir serbestleşme sürecinin yaşanmasının gerektiğini öne sürmüşlerdir. McKinnon, finansal piyasalar üzerindeki baskının yurtiçindeki finans sektörünü dışladığını, finansal kurumların asıl fonksiyonlarını yerine getiremediklerini, negatif reel faiz politikası nedeniyle de kredi tahsisinde rasyonel kriterlerin göz önüne alınmadığını vurgulamakta, ekonomik büyümede öncü sektörün finans piyasalarının olması gerektiğini öne sürmekteydi. Bu açıdan, makroekonomik denge oluşturulmadan, mali sektörde reformlar tamamlanmadan ve para otoritesinin para politikası üzerinde kaybolabilecek gücünü telafi edecek enstrümanlar yaratılmadan finansal serbestiye gitmek bu ülkeler için zararlı olabilecekti (Eroğlu, 2002:23).

4. Finansal Baskı

Aşırı derecede kontrollere maruz kalan piyasalar genellikle baskı altındaki piyasalar olarak tanımlanırlar. Çünkü, bu tarz kontroller finansal sektörün gelişmesine mani olmaktadır.

20. yüzyıl öncesi uluslararası madeni para standardına yaygın bağlılık ve sermaye hareketlerinin genel açıklığı, özerk güçlerin tasarruf sahiplerini ve diğer para sahiplerini

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

enflasyon yoluyla istismar etmemesi için kısıtlamıştı. Örneğin, madeni paraya bağlı özerk bir devletin fonlara karşı bir savaş açmak istemesi halinde, bunları vergi gelirleri yoluyla artırması veya geri ödeme için vergilere bakacak olan bir borç veren bulması gerekecektir. Fakat vergiler genellikle demokrasi tam gelişmemiş olsa bile sahneye bir parlamento çıkmasına neden olur.

20. yüzyılda, itibari/fiyat paranın hesap birimi ve değişim birimi olarak kullanılması büyük ölçüde hükümetlerin karşılıksız para basarak ve tasarruf sahiplerini istismar ederek projelerini finans etme kapasitelerini arttırmış ve bu yolla hem vergilerden hem de parlamentolardan kurtulmuşlardır. Bu gerçekten demokrasinin gelişmesinin altını çizmektedir ve Rusya ile Ukrayna 1990'larda bu uygulamanın uç örneklerini teşkil etmektedir.

Finansal baskılama terimi, ilk olarak Edward Shaw ve Ronald I. McKinnon tarafından kullanılmıştır. McKinnon'a göre, bir ülkede finansal piyasaların fiyat kontrolleri vb. yöntemlerle etkin bir biçimde çalışmasına izin verilmiyorsa, o ülkenin finansal sistemi baskılanmış demektir. Finansal baskılamada en yaygın olarak kullanılan yöntem mevduat ve kredi faizi tavanlarıdır. Bunun yanı sıra, yüksek zorunlu rezervler, bazı finans kuruluşlarına merkez bankası kanalıyla ucuz kredi temini ve kredinin bazı sektörlerle akmasını kolaylaştırıcı düzenlemeler de finansal baskılama yöntemleri arasındadır. Ayrıca bu yöntemler pozitif bir enflasyon oranı ile desteklenmektedir (Karabulut, 2002:41-42).

Finansal baskı teorisi, finansal gelişme literatürüne dikkate değer bir katkıda bulunmuştur. Finansal baskı, bir politikalar bütününe, kurallara, resmi düzenlemelere ve resmi olmayan kontrollere işaret eder. Aynı zamanda, finansal fiyatları-faiz oranlarını ve yabancı kambiyo kurlarını çarpıtan, finansal sektör üzerinde hükümetler tarafından konan ve tam potansiyeldeki finansal aracılık operasyonuna mani olan bir bütünü ifade eder.

Monetarist düşünceye göre finansal baskı, finansal piyasalardaki piyasa başarısızlıklarını, şirketler için sermayenin düşük maliyetini sağlayarak düzeltebilir ve yüksek risk projelerinde kredi talep edenlerin niteliğini geliştirebilir. Ek olarak, eğer ihracat-promosyon planları veya seçilebilir kredi planlarını bağlamak için kullanılırsa, finansal baskı, yararlı teknolojik gelişmelerle sermayenin sektörlere akışını teşvik edecektir.

Finansal baskılama yoğunlukla gelişmekte olan ekonomilerde uygulanmıştır. Fakat gelişmiş ülkelerin finansal sistemlerinde de birçok regülasyon uygulaması vardır. Finansal piyasalara bu

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

tür müdahalelerle, kamuya kaynak aktarmak ve kredilerin öncelikli sektörlerle akması amaçlanmıştır (Karabulut, 2002:42).

Araştırmacılar hükümetlerin finansal sistemlerini bastırdıkları en genel altı yolu aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

- Bankalar tarafından mevduatlar için ödenen faiz oranlarına tavan uygulamak.
- Bankalar üzerine yüksek ihtiyat gerekleri yüklemek.
- Sanayiye borç vermek ve/veya banka kredisini yönlendirmek
- Bankalara sahip olarak ve/veya yönetimlerinde yer alarak, çok az otonomi bırakmak.
- Özellikle yabancıların finansal endüstriye girişini kısıtlamak.
- Uluslararası sermaye akışlarının girişlerini ve çıkışlarını kısıtlamak.

Bu faaliyetlerden çoğunun hükümet ve bankalar arasındaki ilişki ile ilgili olduğuna dikkat ediniz. Bunların tümü tasarruf sahipleri ve/veya sermayenin etkili biçimde tahsisi için dezavantaj, fakat devlet için avantajdır. Birçok avantaj ve dezavantaj enflasyon yoluyla büyütülür.

5. Finansal Liberalizasyon

Birçok ülkede genellikle kamu kesimine kaynak aktarılması isteği veya zorunluluğu çerçevesinde fiyatların piyasa koşulları tarafından belirlenmesine izin verilmez. Finansal baskı olarak adlandırılan bu durum faiz kontrolleri ve sermaye hareketlerine kısıtlamalar şeklinde iki kategoriye indirgenebilir. Bu anlamda baskı altına alınmış ekonomilerde faiz oranı ve döviz kuru, piyasa koşulları tarafından belirlenecekleri düzeyden düşük olarak belirlenmektedir. Enflasyonun varlığı halinde, faiz oranları sıfır hatta negatif olarak gerçekleşebilirken, ulusal para aşırı değerlenmektedir (Karaçor, 2006: 360).

Baskı altındaki bir finansal sistemi makroekonomik istikrarsızlıkların kaynağı olmaktan çıkarmak ve etkin çalışmasını sağlamak için genellikle önerilen çözüm finansal liberalizasyon olmaktadır.

Neoklasik Finans Teorisi'nin gelişmekte olan ülkelere uyarlanan versiyonu olan "finansal liberalizasyon kuramı", teorik temeli Stanford Okulunun tanınan iktisatçılarından McKinnon

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

(1973) ve Shaw (1973)'un çalışmalarından almıştır. Finansal liberalizasyonun, tasarrufların dünya genelinde dağılımını düzenlemesi ve faiz oranlarını ülkeler arasında eşitlemesi varsayımlarından hareketle teorideki temel önerme şöyledir: Finansal baskıyı kaldırmak ve finansal derinleşmeyi sağlamak etkin kaynak dağılımını sağlamaktadır ve ekonomik gelişmeyi hızlandırmaktadır (Celasun, 2002:171).

6. Türkiye'de Finansal Kesimin Yapısı

Finansal sistemde yatırımların finansmanında iki farklı model birlikte kullanılır. Bu modelin ilkinde, bankacılık sistemi etkin bir rol oynarken diğerinde sermaye piyasaları ön plana çıkar ve asıl işlevleri üstlenir.

Gelişmekte olan ülkelerde fonları toplama ve dağıtmada bankacılık sistemi ağırlıklı modeldir ve etkin bir rol oynamaktadır. Bu ülkelerde bankacılık sistemi piyasadaki %90'lık bir paya sahiptir.

Türkiye'de ise bankacılık sektörünün payı Haziran 2003 itibariyle %92.3 olarak gerçekleşmektedir (<http://www.tbb.org.tr>, Erişim Tarihi: 15.08.2017).

Fakat, ekonomi gelişmedeki sürecini tamamladıkça bankacılık sistemi yerini sermaye piyasası kurumlarına bırakır. Bu yüzden, kalkınmayı sağlayan gelişmiş ülkelerde bankacılık sistemininpiyasadaki payı %90'lardan % 40'lara kadar düşmüştür. Gelişmiş ülkelerin en önemli kurumu olan bankalar, yıllarca, reel kesime kaynak yaratma, mevcut yatırımların finansmanı ve yeni üretim kapasitelerini yaratmada etkin roller üstlenmişlerdir. Türk finans piyasasında, tasarrufları bankacılık sistemine çekmedeki en önemli finansal araç mevduat olmuştur, yüksek enflasyon ve kamunun borçlanma gereği nedeniyle ulaşılabilen yüksek maliyetli fonlar, yüksek aktarma maliyetiyle reel kesime aktarılmaya çalışılmıştır (Oksay, 2000).

Türkiye'de yıllar boyu, birikim sahiplerinin elde ettikleri faizler, fonları kullananların sağladıkları karların, özellikle enflasyonun da etkisi ile, çok gerisinde kalmış ve bu durum fon sunumunun kısılma, tüketim ve öz finansman özendirilme sonucunu yaratmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2001:171).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Türkiye’de sermaye piyasası ekonomideki hacmi artırırken asıl hedefi olan üreten halka fon aktarımıyla ilgili önemli bir rol oynamamıştır. Türkiye’de finansal kesimlerin yıllar itibari ile sektördeki payı incelendiği zaman bankacılık kesimlerinin ortalama % 70 payının olduğu ve finans kesimlerinde baskın olduğu görülmektedir. Bunun dışında reel bir fiyat mekanizması oluşmadığı için sermaye piyasası ve menkul kıymet borsası, ekonomiye bilgi sağlama fonksiyonunu tam anlamıyla yerine getirmemektedir. Ayrıca menkul kıymet borsasındaki fiyat ve veri itibari ile asimetrik bilgi sorununun olduğu tartışılmaktadır (Gökdeniz, Erdoğan ve Kalyüncü, 2003: 6-7).

Sonuç

Ekonomi politikalarında 1970’li yıllardan itibaren kamunun rolünü azaltma, piyasa ekonomisine daha fazla ağırlık verme, dışa açılma ve globalleşme ve entegrasyon yönünde yoğun değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişim, finans piyasalarında bir yandan finansal serbestleştirme, sisteme yeni finansal araç ve piyasaların girmesi, ulusal finans piyasalarının entegrasyonu ve globalleşmenin artması yönünde gelişirken öte yandan, fiyatlar, faiz oranları, döviz kurları ve piyasaların daha oynak (volatile) bir hale gelmesi ve finansal risk ve belirsizlikler ile finansal sistemlerin entegrasyonunun artması nedeniyle ülkelerin finansal krizlere karşı duyarlılıkları ve finansal narinliklerinin artması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Uluslar arası finans piyasalarının ve bu piyasalarda kullanılan araçların sayısı ve nitelik açısından artması, gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme ve kalkınma konusunda hem elverişli imkanlar sunmuş, hem de bu ülkeleri sermaye hareketlerinin oluşturduğu daha fazla risk ve belirsizlikle karşı karşıya bırakmıştır.

1980’li yıllarda finansal piyasalarda başlayan değişimle birlikte, uluslar arası fon akımları giderek özelleşmiştir. 1960-1970’li yıllarda uluslar arası sermaye hareketleri denildiğinde, devletten devlete sermaye akımları aklı gelirken, 1970’lerin ikinci yarısından itibaren, özel kanallardan yapılan fon aktarımlarının görece önemi artmaya başlamıştır. Dolayısıyla, 1980’lerde bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde gündeme gelen finansal serbestleşmenin amacı, yabancı özel tasarrufların ülkeye çekilmesi olmuştur.

İşte, uluslar arası finansal piyasalar, 1980’li yılların başından itibaren ülkelerin kendi mali piyasalarında başlattıkları liberalizasyon ve deregülasyon süreci ile birlikte bugün global tek bir pazar haline dönüşmektedir. Liberalizasyon ve deregülasyon, mali piyasalarda kamunun

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

müdahalelerini azaltmış, sınırlayıcı düzenlemelerin yerini rekabetçi düzenlemeler almış, mali kurumların ve mali piyasaların işlevleri genişlemiş, faiz kur ve benzeri fiyatlar piyasalarda serbestçe belirlenmeye başlamış ve sermaye hareketlerine serbesti getirilmiştir.

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde, finansal liberalleşme sürecinde, faizlerin serbest bırakılması, munzam karşılıkların azaltılması, döviz işlemlerinin serbest bırakılması, sermaye piyasasının kurulması, bankalararası para piyasalarının oluşturulması ve döviz kurlarının serbest piyasa koşullarına daha yakın bir şekilde belirlenmesi gibi finansal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar neticesinde kurumsal yapıda önemli yenilikler ortaya çıkmıştır.

1990’ların ikinci yarısıyla beraber Rusya, Endonezya, Arjantin, Meksika, Malezya gibi ülkelerde yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen finansal krizler sonucunda, küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı sorunların (gelir dağılımı eşitsizlikleri, istihdamda meydana gelen köklü değişimler, sosyal sorunlar, az gelişmiş ülkelerin durumu vb.) çözümüne yönelik arayışlar hız kazanmıştır.

Gerek gelişmekte olan ve de gerekse gelişmesini büyük ölçüde tamamlamış bütün ekonomilerin ulaşmayı arzu ettiği en önemli hedef, krizlerin yaşanmadığı bir finansal yapı kurulmasıdır. Özellikle son dönemlerde IMF ve Dünya Bankası gibi iki önemli uluslar arası kuruma yöneltilen ciddi eleştiriler küresel finansal yapının yeniden organize edilmesi ihtiyacının ne denli önemsendiğinin açık bir göstergesi niteliğindedir.

Kaynakça

CANBAŞ, S. ve DOĞUKANLI, H. (2001), “Finansal Pazarlar: Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri”, 3. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

CELASUN, M. (2001), “Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği”, Doğu-Batı, Yıl: 4, Sayı: 12, Kasım, Aralık, Ocak 2001-02, 161-181.

EROĞLU, N. (2002), “Finansal Küreselleşme:Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri” (Ed.) A., Soyak, Küreselleşme İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar, ss.13-50, Om Yayınevi, İstanbul.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

GÖKDENİZ, İ.,ERDOĞAN,M. ve KALYÜNCÜ K. (2003), “Finansal Piyasaların Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Örneği (1989-2002)”, GÜ Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi 1.

KARABULUT, G. (2002), Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, Der Yayınları, İstanbul.

KARAÇOR, Z. (2006), “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:16 ISSN:1302-1796 Sayfa: 379 – 391.

OKSAY, S. (2000), “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, Haziran.

SAKAL, M. (2002), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Mali Disiplin Arayışı ve Borçlanma Sorunu”, Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 9, Sayı: 1-2.

SEYREK İ. (2006), “Finansal İstikrarsızlık ve Dış Borç: Türkiye Örneği”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 12 Sayfa: 203-227.

<http://www.tbb.org.tr>, Erişim Tarihi: 15.08.2017

CDS PRİMLERİ VE FAİZ ŞOKLARI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Tuğçe KUZU¹, Hakan ERYÜZLÜ², Sertaç HOPOĞLU³

Özet

Bir ekonominin risk derecesi genel olarak iki şekilde belirlenebilir; Kredi derecelendirme kuruluşlarının belirli aralıklarla ülkeye verdikleri notlar ya da CDS (Credit Default Swap) primleri. CDS primleri, bir kişi ya da kuruluşun, kredi sahibi tarafın karşılaşacağı alacağın ödenmemesi gibi riskler karşılığında üstlendiği bedeldir. Yatırımcıların ülkeye yapmak istedikleri yatırımların karar süreçlerinde CDS primleri büyük önem taşımaktadır. Ülke açısından CDS primi ne kadar yüksekse borçlanma maliyeti de o kadar yüksektir anlamına gelmektedir. Çünkü bu primler faizlerin yükselmesi şeklinde ekonomiye yansımaktadır. Faizlerin yüksek olduğu bir ekonomide de borçlanmanın maliyeti de o kadar yüksek olacaktır. Çalışmada, CDS primlerinin Türkiye açısından değişim gösteren finansal performanslarını ve şoklarını belirlemek vasıtasıyla analiz edilerek, söz konusu şokların faiz şokları ile ilişkisi araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: CDS Primleri, Ülke Kredi Riski, Faiz Şokları

THE RELATIONSHIP BETWEEN CDS PREMIA AND INTEREST SHOCKS: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Risk level of an economy can generally be determined by two tools: Periodical ratings of credit rating organizations or CDS (Credit Default Swap) premia. CDS Premium is the burden undertaken by a real person or organization against such risks as default of the payment of receivables by the lending party. CDS premia are very important in the decision making process of the investors who are planning to invest in a country. From a macroeconomic point of view, high CDS premium in a country means a high cost of borrowing for that economy. These high

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, İskenderun Teknik Üniversitesi Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı, tugcekzu94@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Ekonomi Bölümü, hakan.eryuzlu@iste.edu.tr

³ Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü, sertac.hopoglu@iste.edu.tr

premia reflects on to the general economy as an increase in interest rates. Thus, in an economy where interest rates are high, the cost of borrowing will be high accordingly. In this study, the relationship between the shocks to CDS premia and interest shocks in Turkey is investigated by analyzing varying financial performances of and shocks in CDS premia.

Keywords: CDS Premia , Country Credit Risk, Interest Shocks

1. GİRİŞ

1980’li yıllarda başlayan piyasaların serbestleşmesi ve hız kazanan finansal işlem hareketleriyle beraber yatırımcıların ve kurumların öncelikli hedefi, ellerindeki sermaye birikimlerini en akılcı şekilde değerlendirmek olmuştur. Bu süreç devam ederken değişen finansal piyasa yapıları ve devlet etkinliğinin rolü tartışmaları sermaye sahiplerinin ellerindeki kaynakları en doğru şekilde nasıl kullanabilecekleri sorusunu gündeme getirmiştir. Derinleşen finansal piyasaların araçları ise bu sürecin bir sonucu olarak çeşitlilik kazanmaya başlamıştır.

Gerek ülkelerin gerek ise ülke içerisindeki kurumların ekonomik risklerini belirlemek adına IMF ve kredi derecelendirme kuruluşlarının vermiş olduğu birtakım notlar ve risk dereceleri vardır. Kredi derecelendirme kuruluşları, bir menkul kıymetin kredi risk durumunu, belirli ölçütler çerçevesinde hesaplayıp ortaya çıkarmakla görevli ulusal ve uluslararası şirketlerdir. Bu risk derecelerinin belirlenmesinde kullanılan önemli ölçütlerden biri CDS (Credit Default Swap) primleridir. CDS sözleşmeleri, “*temerrütten kaynaklanan kayıplara karşı koruma sağlayan sigorta benzeri sözleşmelerdir.*” (Tang ve Yan, 2013:1). Ülkelerin risk ve prim belirleyicisi olarak tanımlanan bu primler, anlık ve güncel olarak belirlendiklerinden dolayı özellikle yatırımcılar tarafından son yıllarda oldukça ilgiyle takip edilmektedir.

Yatırımcılar, yatırım yapmadan önce ülkenin risk priminin güncel olmasına dikkat ederler ve bu bağlamda CDS primleri onlara istedikleri sağlıklı bilgiyi verdiğinden bu yolu tercih etmektedirler. Yatırım yapılabilecek durumda olan ülkeler uluslararası piyasalardan hem daha kolay yollarla hem de daha düşük maliyetler karşılığında fon sağlayabilmektedirler. Yatırımcılar ise kredi notlarının karşılaştırmasını yaparak daha güvenli bir yatırım yapma yoluna gitmektedirler.

CDS primlerinin, primlerin öneminin kriz dönemlerinde daha çok arttığı söylenebilir. Şöyle ki; ülkenin içinde bulunduğu kriz koşullarından ne kadar sürede çıkacağı, krizin finansal ve reel sektöre etkilerinin boyutlarını, olumlu ve olumsuz şokların ne kadar süre devam edeceğini tespit edebilme konusunda CDS primleri yol gösterici olabilmektedir. Çünkü kriz dönemlerinde yaşanan ekonomik bozulmaların ardından gelecek olan siyasi istikrarsızlık sebebiyle değerli menkul kıymetler ulusal piyasalardan çıkış yapabilmektedir. Dolayısıyla bu çıkışlar likidite problemlerine yol açacağından, ülke kredi riskleri ekonomik ve finansal bozulmalara karşı dayanıklılığı ölçmesi sebebiyle ülkenin karşılaşılabileceği maliyetleri de etkilemektedir.

CDS primlerindeki anlık ve güncel değişimler, ülkenin ekonomik birimlerinin katlandıkları kredi maliyetleri konusunda da bize bilgi vermektedir. Ülkenin kredi risk primi ve ülkede faaliyet gösteren ekonomik birimlerin risk primi ve bunları ilgilendiren maliyetleri arasındaki ilişki dolayısıyla, CDS primlerini oluşturan dinamikleri ve bu primlerin değişmesine yol açacak dinamikleri doğru tespit edebilmek finansal istikrar açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu bağlamda çalışmamızda, CDS primlerinin ülkemiz açısından değişim gösteren finansal performanslarını ve şokları analiz edilerek, söz konusu şokların faiz şokları ile ilişkisi incelenmektedir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Çalışmamızla alakalı genel literatür araştırmalarından ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri, bir ülkenin kredi notu belirlenirken, ele aldığımız büyüme, kalkınma, enflasyon, döviz kuru gibi makro ekonomik değişkenler yanında siyasi istikrarsızlığında yatırımcıların ülkeye güvensiz yaklaşmasına sebep olduğudur. Bunun yanında Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin CDS Primleri üzerine çalışmalar literatürde oldukça geniş yer kaplamaktadır. Literatürden önemli görülen bazı çalışmaların özeti aşağıdaki tabloda verilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar (lar)	Konu	Yöntem(dönem)	Değişkenler	Sonuç
Abid ve Naifar (2006)	CDS oranının belirleyicileri	EKK Regresyon	CDS primi, Vade, Risksiz faiz oranı,	Ele alınan değişkenler CDS

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

			Getiri eğrisinin eğimi, hisse senedi oynaklığı	oranlarındaki değişimin %60'ını açıklamaktadır. Değişken risksiz faiz oranları ile CDS oranları arasında negatif korelasyon vardır.
Kunt ve Taş (2008)	Türkiye'nin CDS priminin tahmin edilmesi	SUR Yöntemi, (2000-2008)	Risksiz faiz oranı, referans varlığının getirisi, referans varlığının getirisinin volatilesi, risk fiyatlaması, borçlanma maliyeti	Baz alınan beş temel değişken ile CDS primleri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Ericsson, Jacobs ve Oviedo (2009)	CDS Primlerinin belirleyicileri	EKK Regresyon, Temel Bileşenler Analizi (1999-2003)	CDS oranı, Kaldıraç, Hazine Bonusu Getirisi, Oynaklık, Risksiz Faiz Oranı	Düşük notlu firmalarda, CDS oranları faiz oranlarına daha duyarlıdır. Kaldıraç, Oynaklık ve faiz oranları firma temerrüt riskinin ve CDS oranlarının önemli belirleyicileridir.
Tang ve Yan (2013)	Firma Düzeyinde	Panel Regresyon (2002-2009)	Şirket verileri (kaldıraç, oynaklık, piyasa	Faizden ziyade şirket değişkenleri

FSECON
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	CDS Belirleyicileri		durumu, vb.), Piyasa verileri (Faiz, vb.)	CDS üzerinde etkili olmaktadır.
Hassan v.d. (2013)	Avrupa ve Asya piyasalarında CDS oranlarının belirleyicileri	EKK Regresyon (2003-2009)	Şirket düzeyi veriler (kaldıraç, hisse senedi oynaklığı, hisse senedi getirisi, kredi notu, endeks büyüklüğü) ve Makroekonomik veriler (enflasyon, tüketici duyarlılığı, endeks getirisi, kısa dönem faiz oranı, oynaklık beklentisi)	Enflasyon, endeks getirisi, kısa dönem faiz oranı ve oynaklık beklentisi CDS primi üzerinde etkilidir.
Kargı (2014)	Türkiye’de CDS-Büyüme-Faiz ilişkisi	Johansen-Juselius(1990) Eşbütünleşme Testi ve Granger Nedensellik Testi (2005:01-2013:03)	CDS oranı, GSYH, faiz oranı	CDS oranı ve faiz oranı arasında çift yönlü Granger nedensellik olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, CDS büyümenin Granger nedeni değildir.
Kutlu, Gün ve Karamustafa (2016)	Gezi Parkı olaylarının Türkiye CDS	Johansen (1988) Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik	CDS oranı, Eurobond Faiz Oranı, Tahvil faiz Oranı, BIST100	Sosyal ve siyasi olaylar Türkiye için ülke riskini artırmaktadır. Bu

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	primlerine etkisi	Testi, VAR (2010-2015)	Oynaklık Oranı, Döviz Kuru	gibi olayların etkileri CDS üzerinden faizlere, hisse sentelerine ve kurlara yansımaktadır.
Kılıcı (2017)	CDS Primleri ile Ülke Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi; Türkiye Örneği	Johansen (1988) Eşbütünleşme Analizi (2010-2016)	Büyüme, İşsizlik, Enflasyon, Cari Açık, Reel Kurlardaki Değerlenme, BIST 30	CDS Primlerinin değişiminde özellikle bankacılık sektörünün önemli roller üstlendiği görülmektedir. Reel Döviz Kuru ile CDS Primleri arasında ise uzun dönemli ilişki söz konusudur.
Ulusoy ve Yılmaz (2017)	Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının ve CDS Primlerinin eleştirel analizi	Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Değerlendirmesi ve Ülkelerin Kredi Notlarının Karşılaştırması	Makroekonomik göstergeler, Finansal ölçekler	Kriz dönemlerinde CDS primlerinin öneminin daha da artmaktadır Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının ülkelere verdikleri notlar kriz sonrası dönemler için daha etkin olmaktadır
Ammer v.d. (2018)	ABD bonolarına yabancı	EKK Regresyon (2003-2016)	Dış yatırımcıların elindeki ABD Bono miktarı,Risk	ABD bono fazilerinin düşmesi yabancı

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	yatırımlar yoluyla riskten kaçınma		değişkeni, CDS oranı, Likidite	yatırımcıları daha riskli kurumsal veya ulusal bonolara yönlendirmektedir.
Kırca, Boz ve Yıldız (2018)	BRICS ülkeleri ve Türkiye’de Enflasyon ve büyümenin CDS’ye etkileri	Westerlund ve Edgerton (2007) panel bootstrap eşbütünleşme testi,	Sanayi Üretim Endeksi, Enflasyon, CDS primleri	CDS primleri sadece ekonomik olaylardan değil, politik olaylardan da etkilenmektedir.
İskenderoğlu ve Balat. (2018)	BRICS ülkeleri ve Türkiye için Ülke Kredi Notlarının CDS Primleri Üzerindeki Etkisi	Olay Analizi, Mann-Whitney U Testi, (2013-2018)	Gelişmekte olan ülkelerin son beş yıllık makroekonomik değişkenleri	Türkiye açısından değerlendirildiğinde kredi notu değişimlerinin CDS primleri üzerinde anlamlı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Kredi notunun düşmesi ve artması CDS primlerini de arttırmaktadır.
Yenise ve Yenise (2018)	Türkiye’de Temel Makroekonomik Göstergelerin Ülke Riski Üzerine Etkisi	Toda Yamamoto (1995) nedensellik testi	TL/Dolar kuru, Faiz Oranı, Enflasyon oranı	Döviz kuru ve faiz oranları arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Döviz kurundan CDS ‘e doğru tek yönlü

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

				nedensellik vardır ve enflasyon oranı ile CDS arasında eşbütünleşme ve nedensellik yoktur.
Malhotra ve Corelli (2018)	Avrupa ve ABD’de sektörel CDS oranlarının karşılaştırılması	Granger Nedensellik Testi (14 Aralık 2007-1 Eylül 2017)	Borsa Endeks Değeri, faiz Oranı, Petrol Fiyatları, Altın Fiyatları,	İncelenen sektörlerin çoğunda CDS ve faiz arasında çift yönlü nedensellik el de edilmiştir.
Özpınar , Özman ve Doru(2018)	Türkiye’de CDS ve Kur-Faiz İlişkisi	Granger Nedensellik Analizi, Johansen Eşbütünleşme Analizi (2005-2017)	DS ve Gösterge Tahvil Primi, Dolar Satış Kuru	Finansal dalgalanmaların çok olduğu ülkelerde belirsizlik daha az olmaktadır, bu da CDS primlerini olumlu yönde etkilemektedir. Eğer kur seviyelerinde eğer istikrar sağlanabilirse; ülke CDS’leri daha doğrusal bir not dizisi gösterecektir.
Reyhan (2019)	Türkiye, Brezilya, Hindistan,	Granger Nedensellik Analizi	Ülkelere ait 5 yıllık CDS primi verileri	Gelişmekte olan ülkelerin CDS primleri arasında

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

	Güney Afrika, Endonezya, Arjantin, Rusya ve Şili'den oluşan ülkelerin CDS Primleri arasındaki nedensellik ilişkileri	(2008-2017)		anamlı nedensellik sonucuna ulaşılmıştır.
Bıyık (2019)	Seçim Dönemlerinde Türkiye Ekonomisinde CDS Primini Etkileyen Faktörler	Pesaran-Shin-Smith (2001) ARDL Yaklaşımı (2002-2018)	Beş yıllık CDS Primi, Reel Büyüme Oranı, Enflasyon, İşsizlik, Cari açık/GSYH, Sermaye Yeterliliği, Reel Efektif Döviz Kuru	CDS Primleri üzerinde en etkili değişken olarak enflasyon ve bankaların sermaye yeterliliğidir sonucuna varılmıştır. Kriz yaşanmadan evvel alınacak önlemlerle ekonomide sağlanacak iyileşme nedeniyle ülkenin risk kaygısının azalması beklentisine ulaşılmıştır.

3. METODOLOJİ VE AMPİRİK SONUÇLAR

Çalışmada CDS primlerinin, faiz şokları ile ilişkisini araştırmak amacıyla iki seri ele alınmıştır. İlk seri CDS'yi temsilen, “CDS 5 yıllık prim verileri” ve ikinci seri ise faizi temsilen “bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranları” serisidir. CDS verileri *worldgovernmentbonds* veri tabanından, faiz verileri ise TCMB veri tabanından elde edilmiş olup seriler 04.01.2016 tarihi ile 25.11.2019 tarihi arasını kapsayan haftalık verilerdir.

Çalışmanın metodolojik olarak literatürden farkı, serilerin nedensellik ilişkisi ekonometrik olarak test edilmemiş bunun yerine her iki serinin yapısal kırılma tarihleri incelenerek aralarındaki ilişki analiz edilmiştir. Kırılma tarihleri serilerin şokları olarak varsayılmış ve söz konusu şokların zamanları dikkate alınmıştır.

Serilerin yapısal kırılma tarihleri içinse 5 kırılmaya kadar izin veren Carrion-i-Silvestre birim kök testi kullanılmıştır. Carrion-i-Silvestre testinde serilerin durağanlığı için aşağıdaki beş istatistik hesaplanır (Carrion-i-Silvestre vd., 2009:1782);

$$P_T(\lambda^0) = \frac{[s(\bar{\alpha}, \lambda^0)]}{S^2(\lambda^0)}$$

$$MP_T(\lambda^0) = \frac{[c^{-2}T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2 + (1 - \bar{c})T^{-1} \tilde{y}_t^2]}{s(\lambda^0)^2}$$

$$MZ_\alpha(\lambda^0) = (T^{-1} \tilde{y}_t^2 - s(\lambda^0)^2) (2T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2)^{-1}$$

$$MSB(\lambda^0) = (s(\lambda^0)^{-2} T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2)^{-1/2}$$

$$MZ_t(\lambda^0) = (T^{-1} \tilde{y}_t^2 - s(\lambda^0)^2) (4s(\lambda^0)^2 T^{-2} \sum_{t=1}^T \tilde{y}_{t-1}^2)^{1/2}$$

P_T istatistiği Gaussyan en uygun nokta istatistiğine göre, MP_T istatistiği ise Ng ve Perron (2003) testine dayalı düzenlenmiş en uygun nokta istatistiğidir. MZ_α MSB ve MZ_t istatistikleri

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

(Generalized Least Squares - GLS) yöntemine göre hesaplanan istatistiklerdir. Carrion-i-Silvestre testinde asimptotik kritik değerler hesaplanırken önyenilemeli (bootstrap) hesap tekniği kullanılır. Testin sıfır hipotezi, yapısal kırılmalar geçerli olmak üzere serinin birim köklü olduğu yani durağan olmadığı; alternatif hipotez ise durağan olduğu yani birim kök olmadığını gösterir.

Çalışmada serilerin birim kök içerip içermedikleri önemsenen bir gösterge olarak kabul edilmemiştir. Çünkü analiz özelinde Carrion-i-Silvestre testi kullanılmasının amacı birim kök sınaması değil serilerin kırılma tarihlerinin tespit edilmesidir. Bu bakımdan elde edilen birim kök sonuçları yorumlarda dikkate alınmamıştır.

CDS serisi Carrion-i-Silvestre testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir;

Tablo 2. Carrion-i-Silvestre Testi Sonuçları (CDS)

Test	Test İstatistiği	Kritik Değerler	Kırılma Tespit Edilen Veriler
P_T	19.289038	9.0978742	28.000000
MP_T	16.924490	9.0978742	54.000000
MZ_α	-26.222849	-47.412337	100.00000
MSB	0.13709000	0.10199286	140.00000
MZ_t	-3.5948903	-4.8659921	168.00000

Faiz serisi Carrion-i-Silvestre testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir;

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 3. Carrion-i-Silvestre Testi Sonuçları (faiz)

Test	Test İstatistiği	Kritik Değerler	Kırılma Tespit Edilen Veriler
P_T	18.527584	9.1730081	37.000000
MP_T	16.087542	9.1730081	67.000000
MZ_α	-26.929787	-46.304851	126.000000
MSB	0.13591723	0.10352377	147.000000
MZ_t	-3.6602221	-4.8000911	169.000000

Sonuçlara göre faiz serisi için; 5.09.2016, 3.04.2017, 21.05.2018, 15.10.2018 ve 18.03.2019 tarihlerinde kırılmalar tespit edilmiştir. Her iki seri için sırasıyla kırılma tarihleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir;

Tablo 4. CDS ve Faiz İçin Kırılma Tarihleri

CDS Kırılma Tarihleri	Faiz Kırılma Tarihleri
4.07.2016	5.09.2016
2.01.2017	3.04.2017
20.11.2017	21.05.2018
27.08.2018	15.10.2018
11.03.2019	18.03.2019

Sonuçlara göre CDS kırılmaları faiz kırılmalarından önce tarihlerde tespit edilmiştir. Çıkan bu sonuç CDS primindeki kırılmaların faiz kırılmalarından hemen önce olduğunu göstermektedir. Fakat bu durumu açıklayıcı bir para politikası durumu vardır. Söz konusu durum gecikme sorunu durumudur. Para politikalarının uygulanması ile sonuçlarının alınması arasında iki tip gecikme sorunu vardır. İlki; politikanın uygulanma kararının ne kadar zaman alacağı (iç gecikme), ikincisi ise; politikanın gerçekleştirilmesinden sonra istenilen etkinin oluştuğu

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

zamana kadar geçecek süredir (dış gecikme). Merkez Bankası açık piyasa işlemlerine ne kadar çabuk karar verebilirse versin politikanın makro değişkenleri etkilemesinde gecikme yaşanır.

Bunun nedeni bankaların öncelikle kredi ve mevduat hacimlerini ayarlamaları ve sonrasında yatırımcılar yatırım kararlarının şekillenecek olmasıdır (Hiç, 1992: 504).

Bu durumda Merkez Bankasının para politikası kararlarını incelemek yerinde olacaktır. TCMB 2001 yılından itibaren enflasyon hedeflemesi rejimini kullanmakta ve temel politika aracı olarak ta kısa vadeli faiz oranını kullanmaktadır. TCMB tarafından belirlenen 3 tip kısa vadeli faiz oranı mevcuttur. Bunlar TCMB likidite yönetimi çerçevesinde para piyasalarını “*gecelik (o/n)*”, “*geç likidite (GLP)*” ve “*1 hafta vadeli repo ihaleleri*” faiz oranlarıdır. Gecelik borç alma/verme faiz oranları bankaların TCMB ile olan borç alma verme oranlarının belirlendiği faiz oranıdır. Geç likidite penceresi işlemleri ise bankaların gecelik olarak aralarındaki borç alma verme oranlarının belirlendiği faiz oranıdır. TCMB 2010 yılına kadar politika faiz oranı olarak geç likiditeyi kullanırken 2010 yılından sonra 1 hafta vadeli repo ihaleleri faiz oranını politika faizi olarak kullanmaya başlamıştır. 1 hafta vadeli repo ihaleleri faiz oranı da bankaların ellerindeki varlıkları 1 hafta sonra belirlenen faiz oranında ger almak şartıyla TCMB’den sağladıkları likiditeyi belirleyen faiz oranıdır.

Buna göre analiz dönemi içerisinde TCMB’nin politika faiz oranı olarak belirlediği 1 hafta vadeli repo ihaleleri faiz oranı değişiklik verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir;

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 5. 1 hafta vadeli repo ihaleleri faiz oranları

Belirlenme Tarihi	Borç Alma	Borç verme
25.02.2015	-	7.50
25.11.2016	-	8.00
01.06.2018	-	16.50
08.06.2018	-	17.75
14.09.2018	-	24.00
26.07.2019	-	19.75
13.09.2019	-	16.50
25.10.2019	-	14.00

Politika faiz oranları verileri incelendiğinde özellikle 2018 yılı Haziran ayı içerisinde ardı ardına yapılan iki faiz oranı yükselmesi yakın tarihler içerdiğinden beraberce bir şok olarak değerlendirilebilir. Çünkü faiz oranı 7 gün ara ile toplamda 9.25 puan arttırılmıştır. Bu artış bir önceki faiz oranının %115 olarak artması anlamındadır. Tam bir faiz şoku olarak değerlendirebileceğimiz bu durum karşısında CDS primleri 2 ay sonra karşılık vermiş ve CDS serisinin yapısal kırılma tarihi 2018 Ağustos olmuştur. İkinci şok 14.09.2018 tarihinde gerçekleşmiş ve faiz oranı %35 oranında arttırılmış fakat bunun karşılığında kısa vadede CDS serisinde kırılma olarak değerlendirilebilecek bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Söz konusu bu etkilenmelerin dışında belirli bir etkilenme ilişkisi tespit edilmemiştir. Analiz sonucunda eklenebilecek bir başka sonuçta CDS serisindeki tüm kırılmaların faiz kırılmalarından önce gerçekleşmiş olması nedeniyle CDS'den faize doğru nedensellik ilişkisi olabilmesi durumudur. Ya da başka bir açıdan, CDS primleri ekonomik durumun getirdiği sonuçlara göre daha çabuk reaksiyon göstermekte yani dış yatırımcı daha çabuk pozisyon alabilmektedir olarak yorumlanabilir.

Sonuçlar özetlendiğinde aşağıdaki genel sonuçlara ulaşılmıştır;

- CDS primleri Türkiye ekonomisi açısından ekonomik gidişatı yansıtabilen bir değişkendir.
- Faiz şoklarına karşı kısmi ilişkisi söz konusudur.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- CDS primlerinin oluşmasında faiz dışında başka parametrelerinde etkisi mevcut olmalıdır.
- Yabancı yatırımcılar CDS gibi verilerle Türkiye'ye yatırım açısından daha çabuk pozisyon alabilmektedirler.

KAYNAKÇA

Abid, F. and Naifar, N. (2006), The Determinants of Credit Default Swap Rates: An Explanatory Study. *International Journal of Theoretical and Applied Finance*, 9(1), 23-42.

Ammer, J., Claessens, S., Tabova, A.M. and Wroblewski, C. (2018). *Searching for Yield Abroad: Risk-Taking Through Foreign Investment in U.S. Bonds*, International Finance Discussion Papers 1224, Board of Governors of the Federal Reserve System.

Bıyık, S. (2019). *Türkiye Ekonomisinde Seçim Dönemlerinde CDS Primini Etkileyen Faktörlerin Analizi: 2002-2018 Dönemi*. Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi, 2019.

Carrion-i-Silvestre, J. L., Kim, D., & Perron, P. (2009). GLS-based unit root tests with multiple structural breaks under both the null and the alternative hypotheses. *Econometric theory*, 25(6), 1754-1792.

Chen, R-R., Cheng, X. and Wu, L. (2013). Dynamic Interactions Between Interest-Rate and Credit Risk: Theory and Evidence on the Credit Default Swap Term Structure. *Review of Finance*, 17(1), 403-441.

Ericsson, J., Jacobs, K. and Oviedo, R. (2009). The Determinants of Credit Default Swap Premia. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 44(1), 109-132

Hassan, M., Ngow, T., Yu, J. and Hassan, A. (2013). Determinants of credit default swaps spreads in European and Asian markets. *Journal of Derivatives and Hedge Funds*, 19, 295–310, doi:10.1057/jdhf.2014.1

İskenderoğlu, Ö. , Balat, A. (2018). Ülke Kredi Notlarının CDS Primleri Üzerindeki Etkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 12(2) 47-64.

Hiç, Mükerrerem (1992). Para Teorisi ve Politikası. İstanbul: Menteş Kitabevi. 8. Baskı.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Kargı, B. (2014), Credit Default Swap (CDS) Spreads: The Analysis of Time Series for The Integration with The Interest Rates and The Growth in Turkish Economy. *Montenegrin Journal of Economics*, 10(1), 59-66.
- Kılıcı, E. (2017). CDS Primleri ile Ülke Kredi Riski Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi; Türkiye Örneği. *Maliye Finans Yazıları*, (108), 71-86.
- Kırca, M., Boz, F. ve Yıldız, Ü. (2018). *Enflasyon ve İktisadi Büyümenin Kredi Risk Primi (CDS) Üzerindeki Etkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği*. IV. International Conference on Applied Economics and Finance at Kuşadası (2018), Bildiriler Kitabı, 406-418.
- Kunt, A. ve Taş, O. (2008). Kredi Temerrüt Swapları ve Türkiye'nin CDS Priminin Tahmin Edilmesine Yönelik Bir Uygulama. *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1),78-89.
- Kutlu, M., Gün, M. ve Karamustafa, O. (2016). Gezi Parkı Olaylarının Türkiye Kredi Temerrüt Swapları (CDS) Üzerine Etkisi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 556-575.
- Malhotra, J. and Corelli, A. (2018). The Determinants of CDS Spreads in Multiple Industry Sectors: A Comparison between the US and Europe. *Risks*. 6(3), 1-16.
- Özpinar, Ö. , Özman, H., Doru, O. (2018). Kredi Temerrüt Takası (CDS) ve Kur-Faiz İlişkisi: Türkiye Örneği. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 2, (4), 31-45.
- Reyhan, Y. (2019). *CDS Primleri Arasındaki Etkileşim: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi.
- Tang, D.Y. and Yan, H. (2013). *What Moves CDS Spreads?* (June 21, 2013). Erişim: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1786354>, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1786354>
- Ulusoy, A. ve Yılmaz, H. (2017). Kredi Notu Eleştirilerini Test Eden Mekanizma: CDS Primleri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13, (1), 61-77.
- Yenisu , E. ve Yenice S. (2018). *Temel Makroekonomik Göstergelerin Ülke Riski Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*. 22. Finans Sempozyumu, MERSİN (10-13 Ekim), Bildiriler Kitabı, 27-53.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ROBOTİK VE ROBOETİĞİN FİNANSAL ANALİZLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ela HİÇYORULMAZ¹

Özet

İnsanoğlu sürekli üreten bir varlıktır. Daha rahat, konforlu, ucuz, ergonomik ürünler ortaya koyabilmek için de araştırmalarına devam etmektedir. Gerçekleştirilen araştırmalar esnasında kendilerine yardım için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Tarihte bilinen bir efsaneye göre Golem adında kilden yaratılan hizmetkârlar kullanılmıştır. Günümüzde ise robotlar insanlara yardım etmektedir. Bilim kurgu filmlerinde gördüğümüz robotlar birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yapay zekânın ortaya atılması ile birlikte yepyeni bir tartışma konusu oluşmuştur. Robotlar etik davranabilir mi? İşletmelerde muhasebe departmanlarının yapmış oldukları analizler incelendiğinde genel kabul görmüş kurallar içerisinde hareket ettikleri bilinmektedir. Bir meslek mensubu olarak sürekli gelişen ve değişen bir bilgi yapısı içeren serbest muhasebeci ve mali müşavirlerin almış oldukları kararlarda kişisel yargılarını da kullanmaları bu mesleğin özelliğidir. Geliştirilen bir yazılım genel kabul görmüş kurallar açısından nicel olarak mükemmel sonuçlar çıkarabilir, ancak nitel açıdan tartışılabilir. Bu çalışmada da, robotik konusunun muhasebede yaratmış olduğu gelişmeler ele alınarak roboetik açısından değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Robotik, Roboetik, Muhasebe Yazılımları.

THE EFFECT OF ROBOTIC AND ROBOETICS ON FINANCIAL ANALYSIS

Abstract

Humans are assets constantly producing. It is continuing its research to produce more comfortable, comfortable, inexpensive, ergonomic products. During the researches, they used various ways to help self. According to a legend known in history, attendant created from clay called golem were used. Today, robots help people. The robots that we see in science fiction

¹ Arş. Gör. Dr."1Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, email: elahicyorulmaz@hitit.edu.tr

films have been used in many fields. However, with the bandy about artificial intelligence, a new topic of discussion has emerged. Can robots behave ethically? When analyzes made by the accounting departments in the enterprises are examined, it is known that they act within the generally accepted rules. It is a characteristic of this profession that independent accountants and financial advisors, who have a constantly developing and changing knowledge structure as a member of the profession, use their personal judgment in their decisions. Software developed can produce quantitatively excellent results in terms of generally accepted rules, but can be discussed qualitatively. In this study, the developments in accounting created by robotics are handled with evaluations were made in terms of roboethics.

Keywords: Robotihics, Roboethics, Accounting Softwares.

1. GİRİŞ

Teknolojinin hızla ilerlemesi sonucunda robotlar hayatımızın birer parçası haline gelmeye başlamıştır. Sağlık, endüstriyel üretim, askeri savunma, uzay, eğitim, tarım, arama kurtarma ve eğlence gibi birçok alanda robotlar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman ameliyathanede doktorlara yardım ederken, kimi zaman da insan sağlığı için zararlı üretim aşamalarında robotlardan yardım almaktayız. Bu gelişmeler sonucunda bazı meslek grupları olumlu yönde etkilenirken bazıları olumsuz yönde etkilenecektir. Muhasebe mesleği de istihdam açısından olumsuz, uygulamalar açısından olumlu olarak etkilenen grupta yer almaktadır. Muhasebe açısından değerlendirildiğinde robotlar birer yazılım olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhasebenin teknolojiden daha fazla faydalanması, bulut sistemler, big data, blockchain, Endüstri 4.0 gibi temellere dayanmaktadır (<https://bizimhesap.com/blog-detay/muhasebenin-dijital-donusumu-ve-mali-muehendislik>). Böylece yeni yazılımlar geliştirilmektedir. Muhasebe meslek mensupları geliştirilen yazılımlar sayesinde ara eleman ihtiyacını karşılayacak böylece; verimli, hızlı, ucuz ve doğru bilgiye ulaşacaklardır. Ancak tüm bu gelişmelerin tamamlandığı söylenemez. 10-25 yıl içerisinde robotların yapay zekâ ile birlikte bilince de sahip olacağı tahmin edilmektedir (Akbilek, 2019). Bu tahmin gerçekleştiğinde etik konusunda bazı sorunlar ortaya çıkacaktır.

Isaac Asimov 1942 yılında yayımladığı “ Ben Robot” başlıklı kitabı ile robotbiliminin üç yasasını ortaya koymuştur. Bunlar (Ekici, 2014);

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Bir robot hiçbir şekilde insanoğluna zarar veremez veya pasif kalmak suretiyle zarar görmesine izin veremez.
- Bir robot kendisine insanlar tarafından verilen komutlara 1. kuralla çelişmediği sürece itaat etmek zorundadır.
- Bir robot 1. ve 2. kurallarla çelişmediği sürece kendi varlığını korumak zorundadır.

Robotlar hakkında kabul edilen diğer kurallar (Varol, 100);

- Robot kendisine önceden verilen bir programın dışına çıkamaz.
- Robot kendi iradesiyle yeni bir şey öğrenemez.
- Robotun eleştirme yeteneği yoktur. Mantiğa aykırı fakat programına uygun sonuçlar çıkabilir.
- En önemlisi robotlarda soyutlama kabiliyeti yoktur.
- Robotun bir yenilik getirme veya bir keşif kabiliyeti yoktur.

8 Nisan 2019 tarihinde Avrupa Parlamentosu “Güvenilir Yapay Zekâ İçin Etik Kurallar” başlığı altında yapay zekâda olması gereken üç temel madde yayınlamıştır. Bunlar (<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>);

- Yasal olmak: Yürürlükteki tüm yasalara ve düzenlemelere saygı göstermek
- Etik: Etik ilkelere ve değerlere saygı göstermek
- Güç: Hem teknik hem de sosyal çevre açısından güçlü olmak.

Bu maddeler incelendiğinde yapay zekânın, yasalara, düzenlemelere ve etik değerlere saygı gösteren, istemeden de olsa ortaya çıkabilecek zararlarda teknik ve sosyal çevre açısından güçlü olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yukarıda yer alan maddeler incelendiğinde etik kuralların tek yönlü olmadığı da dikkat çekmektedir. Hem üretilen robotun hem de insan haklarının korunması gerekmektedir. Ortaya çıkacak her hata yapay zekânın sorumluluğunda olmamalıdır. Çünkü Marcus’un da dile getirdiği gibi robotlara “zarar verme” kavramını programlamak oldukça zordur.

Robotlar her veriden bir sonuç çıkarır. Bu sonuçlar yazılımda ne isteniyorsa o doğrultudadır. Sonuçlar tamamen mutlak değerler üzerinde kurgulanmıştır. Elde edilen

sonuçlar nicel olarak yazılımlara paralel doğrultuda olabilir, ancak niteliği tartışılabilir. Yasal olan her şeyin etik olmayacağı gibi, her mutlak değer nitel değildir. Muhasebe meslek mensupları ve mali analistler çalışmalarında kullandıkları yazılımlarla mutlak bir sonuca ulaşırlar, ama bu onların meslek olma özellikleriyle çelişebilir. Çünkü Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler olayların çözümünde, analiz ve yorumunda meslek olmanın gereği olan mesleki yargılarını kullanamaz. Bu durumda mutlak bir yazılım olan robotiklerin nitel sonuçlar doğurup doğurmayacağı konusuna ya da robotik açılarından değerlendirmelere uzak kalamazlar. Bu çalışmada da, robotik konusunun finansal tablolara etkisi üzerinde durulmuştur.

2. MUHASEBEDE ROBOETİK VE ROBOTİK

Muhasebe programlarının her geçen gün yenilenmesi ve bağımsız denetim raporlarına uygun yazılımların kullanılması olaya robotik bir boyut getirmektedir. Ancak kullanılan programlar ile birlikte ne kadar etik davranıldığı yeni bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Etik, genel olarak insan ilişkilerinin temelini oluşturan değerlerin, iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, haklı ya da haksız olarak niteliğini araştırmakta ve temellerini oluşturmaktadır (Akdoğan, 2017:53).

İnsanoğlu duygusal bir varlıktır, sadece yazılımlar sonucunda elde edilen verilere bakılarak kararların doğru olup olmadığı tartışılmaktadır. Yasal açıdan sürecin tamamlanması sağlanırken, kamuoyunun ya da denetlenen firmanın hakları da korunmalıdır. Çünkü etik haklarla özgürlükler arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Her şeyin robotlarla çözülebileceğini düşünmek yanlış yargılamalara neden olabilir. Yazılımlar sadece belli olaylarda belli veriler sonucunda bir raporlama yapmaya dayanmaktadır. Yani bir tek tip halidir. Oysaki insan duygusunun içinde yer aldığı etik her bir işletme için farklı anlamlar taşımaktadır.

Maliyet muhasebesi açısından değerlendirildiğinde, robotik kullanımı yüksek oranda ekonomik fayda sağlamaktadır. Örneğin (Varol,112);

- Girdilerin işlenmesi sırasında oluşan kayıpların azalması sayesinde tasarruf elde edilmesi ve üretim artışı sağlanması,
- Kaliteli ürün üretimi,
- İnsan sağlığı açısından zararlı işlemlerde robot kullanımı ve iş gücü maliyetlerinin azalması,

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Enerji tasarrufu,
- İş yeri sağlığının sağlanması.

3. ÖRNEK OLAY

Denetim raporlarının bilgisayar yazılımlarıyla yapılıyor olması denetçi açısından sonuca kolayca ulaşmasını sağlayabilir. Yapılan çalışmayla nicel verilerden nicel sonuçlar çıkar ancak buradan çıkan sonuçların niteliği tartışılabilir. Örneğin; bankacılık sektöründe kredi uygunluğu çalışmaları yapılırken ya da firmaların katıldığı ihalelerin değerlendirmesi sürecinde, işletmelerin son birkaç yıllık finansal tablo verileri bir yazılım programına yüklenerek çıktılar elde edilmektedir. Bu çıktılar sonucuna göre kredi verilip verilmeyeceği ya da ihaleye katılan firmanın gerekli kriterleri taşıyıp taşımadığı görüşüne ulaşılmaktadır. Varsayalım ki cari oran 1,5 olarak programlanmış kredi talebinde bulunan kuruluşun cari oranının 1,49 çıkması durumunda kredi talebi reddedilecektir. Bu durum nicel açıdan doğrudur. Oysa nitelikte insan duygusu, bilgisi, deneyimleri ön plana çıktığında bu firmaya kredi verilebilir. Çünkü bakılması gereken başka kriterler de vardır. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, sektörün durumu, işletmenin yıllar bazındaki ilerleyişi gibi etkenler nicel çalışma olan yazılımlarda göz ardı edilmektedir. Bu durum bir takım etik problemleri de beraberinde getirecektir. Etik dışı davranışları doğuran kişisel nedenler incelendiğinde; etik ölçütleri farklı yorumlama, bireyin bencil davranması, etik ikilemler, mesleki bilgi yetersizliği karşımıza çıkmaktadır (Akdoğan, 2003:12-13). Etik ölçütleri farklı yorumlama kişisel nedenlerden birisi olduğuna göre robotik açıdan da farklı yorumlamalar oluşabilir. Bunun nedeni yazılımı geliştiren kişi ile ortaya çıkan sonuçları değerlendirenlerin farklı kişiler olmasıdır. Benzer bir durum etik ikilemler açısından da ortaya çıkabilir.

Bu durum aşağıda yer alan örnek olay ile daha net anlaşılabilir. Örnek olayda, geliştirilen bir muhasebe yazılımı ile muhasebe meslek mensubunun finansal analizleri yorumlama farklılıkları karşılaştırılmaktadır. X işletmesine ait bilanço aşağıda yer almaktadır.

X İŞLETMESİ BİLANÇOSU

1-Dönen Varlıklar.....148.927	3-Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar...100.000
-------------------------------	---

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

100 Kasa.....8.927	320 Satıcılar.....25.000
102 Banka.....90.000	321 Borç Senetleri.....75.000
120 Alıcılar.....20.000	4-Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar...14.750
121 Alacak Senetleri....30.000	400 Banka Kredileri.....4.750
2-Duran Varlıklar.....76.073	421 Borç Senetleri.....10.000
255 Demirbaşlar36.563	5- Özkaynaklar.....110.250
256 Diğer Maddi Duran V..39.510	Özsermaye.....110.250
<hr/>	
Aktif Toplam.....225.000	Pasif Toplam.....225.000

X işletmesi bilançosundan yararlanarak bazı finansal analizler gerçekleştirilmiştir. Bunlar; kaldıraç oranı, finansman oranı, borç-özsermaye oranı, maddi duran varlıklar-özsermaye oranı ve cari orandır.

Kaldıraç Oranı= Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar\ Aktif Toplam

Kaldıraç Oranı= $114.750 \div 225.000$

Kaldıraç Oranı= 51 yani %51'dir.

Finansman Oranı= Özkaynaklar\ Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

Finansman Oranı= $110.250 \div 114.750$

Finansman Oranı= 0,96

Borç Özsermaye Oranı= Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar\Özsermaye

Borç Özsermaye Oranı = $114.750 \div 110.250$

Borç Özsermaye Oranı=1,04

Maddi Duran Varlıklar- Özsermaye Oranı= Maddi Duran Varlıklar\Özsermaye

Maddi Duran Varlıklar- Özsermaye Oranı= $76.073 \div 110.250$

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Maddi Duran Varlıklar- Özsermaye Oranı=0,69

Cari Oran= Dönen Varlıklar\Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Cari Oran=148.927\100.000

Cari Oran=1,49

Finansal analiz sonuçları değerlendirildiğinde genel kabul görmüş değerlere çok yakın sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Genel kabul görmüş değerlere göre; cari oranın 1,5-2, kaldıraç oranının %50'den az, finansman oranının 1'den büyük, borç-özsermaye oranının 1'den küçük, maddi duran varlıklar-özsermaye oranının 0,70'den büyük olması beklenmektedir (http://zinzinibidi.com/finansal_muhasabe_dersleri/finansal_analiz/oran_analizi). Örneğimizde elde edilen sonuçlarda ise, bu değerlere çok yakın olmakla birlikte yazılımlara yüklenen ve mutlak olan değerlere uymadığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda elde edilen sonuçlar ile genel kabul görmüş değerler toplu olarak yer almaktadır.

Tablo 1: Finansal Analiz Sonuçları ile Genel Kabul Görmüş Değer Karşılaştırması

Analizler	İşletmeye Ait Finansal Analiz Sonuçları	Genel Kabul Görmüş Değerler
Kaldıraç Oranı	%51	%50'denküçük
Finansman Oranı	0,96	1'den büyük
Borç-Özsermaye Oranı	1,04	1'den küçük
Maddi Duran Varlıklar-Özsermaye Oranı	0,69	0,70'den büyük
Cari Oran	1,49	1,5-2

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Tablo 1’de yer alan sonuçları değerlendiren bir yazılım olduğunda, X işletmesi hakkında olumsuz sonuç ortaya çıkacaktır. Çünkü yazılımlar nicel veriler ile hareket etmekte ve analiz yeteneği bulunmamaktadır. Bu işletme hakkında rapor oluşturan bir muhasebe meslek mensubu olduğunda ise, X işletmesinin olumlu bir sonuç elde etmesi beklenebilir. Muhasebe meslek mensubu elde etmiş olduğu sonuçların genel kabul görmüş değerlere oldukça yakın olduğunu fark edecektir. Yine rapor oluştururken sadece işletmeden elde edilen sonuçları değil, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumunu, X işletmesinin içinde bulunduğu sektörün durumunu da dikkate alacaktır. İşletmeler hakkında rapor oluştururken dikkat edilmesi gereken birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenler;

- Ülkenin ekonomik durumu,
- Sektörün durumu,
- İşletmenin yıllar içerisinde göstermiş olduğu performans
- Enflasyon oranı,
- İşletmenin faaliyet süresi,
- Dünya konjektörü

olarak sıralanabilir. Yazılımlar kullanıldığında duygusal faktörler göz ardı edilebilir. Bir robot empati yapabilir ancak empatiyi hissetmesi şimdilik olanaksızdır (Erdoğan). Bu nedenle de etik kurallar ihlal edilebilir.

Örnek olayda da görüldüğü gibi, yazılımlar ile muhasebe meslek mensupları aynı işletme için farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu durum insanların duygusal davranma yetisinin ön plana çıkmasından da kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Teknolojinin ilerlemesi sonucunda makine mühendisliği ile birlikte uçak, uzay, elektronik, bilgisayar, mekatronik ve kontrol mühendisliği gibi birçok çalışma alanı oluşturulmuştur. Bu alan robotik alan olarak adlandırılmaktadır. Robotik faaliyetlerin muhasebe bilgi sistemi üzerinde de önemli etkisi bulunmaktadır. Uluslararası muhasebe standartlarının finansal tabloların hazırlanması ve sunumuyla ilgili olarak çıkartmış olduğu kavramsal çerçevede yer alan; karşılaştırılabilirlik, doğrulanabilirlik, zamanında sunum ve

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

anlaşılabilirlik gibi destekleyici niteliksel özelliklere robotik uygulamalarla daha kolay sonuçlar elde edilebilir. Ancak kolaylaştırıcı olan bu robotik uygulamalardan elde edilen sonuçların mutlak olabileceği varsayıldığında, bir muhasebe meslek mensubunun mesleki yargılarının göz ardı edilmesi ne kadar etik sonuçlar doğurabilir? sorusu akıllara gelmektedir. Nicel olarak ortaya çıkan sonuçlar yasal olarak da doğru olabilir. Ancak bu doğruluk ne kadar etikdir? Meslek mensubu mesleki bilgisini kullanmadan sadece robotik yazılımlar sonucuna göre hareket edecekse çıkan sonuçlar da her zaman tartışmalara neden olabilir. Gerek finansal tablolarla ilgili olarak yapılan analizlerde, gerekse denetim raporlarının oluşturulmasında önceden salt programlanmış robotik uygulamalar bakılarak çıkan sonuçları değerlendirmek çoğu kez sektörün, ülkenin gerçekleriyle örtüşmeyebilir. Ayrıca her şey robotik uygulamalara göre değerlendirilirse muhasebe meslek mensuplarının mesleki alanlarına müdahale edilmiş olacaktır.

Üretim süreçlerinde, robotik uygulamalar sayesinde daha düşük maliyetli ürünler üretilirken, daha yüksek verim elde etmek mümkündür. Bu tür çalışmalar iç bilgi kullanıcıları açısından yararlı sonuçlar doğurabilir. Üretilen ürünlerin maliyet analizlerinin yapılması ve geliştirilen muhasebe yazılımları da güncel konular arasında yerini almaktadır. Muhasebe bilgilerinin elde edilip yorumlanmasında zaman çok önemli bir faktördür. Robotik uygulamalar bu açıdan muhasebe departmanlarına büyük kolaylık sağlamaktadır. Elde edilen veriler istenilen zamanda sağlanmakta ve geri dönüşler hızlı bir şekilde yapılabilmektedir.

Ancak konu dış bilgi kullanıcıları açısından farklı olabilir, çünkü dış bilgiler açısından belirleyici temel kuralları vardır. Bu kurallar istenilen belli sonuçları hedeflemektedir. Bu sonuçların dışına çıkıldığı zaman sistem mutlak bilgileri içerdiği için olumsuz değerlendirmelere neden olabilmektedir. Yüklenen veriler dışında programın herhangi bir yorum getirmesi mümkün değildir. Programın muhasebe bilgi düzeyi ya da bencilliği tartışma konusu olmayacağı gibi, etik konusunda bazı ikilemler ortaya çıkabilir. Bir olay karşısında, farklı kişilerden aynı yorumun gelmesi düşük bir ihmaldir. Kişi; deneyimi, eğitimi, aile kültürü gibi ölçütler sayesinde kişilik kazanmaktadır. Bu nedenle programı geliştiren kişi ile yorumlayanlar arasında da farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Teknoloji insanlar için vazgeçilmez bir unsur haline gelmekte ve gelişimine devam etmektedir. Gelecekte de hayatımızda daha büyük roller oynayacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmeler dikkate alındığında roboetik konusunun büyük bir karmaşaya dönüşmemesi için

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

insanların hırslarını, bencilliklerini bir kenara bırakması gerekmektedir. Önemli olan sürdürülebilir bir dünya bırakabilmektedir.

KAYNAKÇA

Akbilek. (2019). <https://www.hukukihaber.net/yapay-zek-ve-robot-hukukunda-etik-meseleler-makale,6390.html>, Erişim Tarihi: 27.09.2019.

Akdoğan, Habib. (2003). “Muhasebe Meslek Etiğinin Kamunun Aydınlatılmasındaki Önemine Meslek Mensuplarının Yaklaşımı”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1470, Eskişehir. ISBN: 975-06-0202-1.

Akdoğan, Habib. (2017). “Geçmişten Günümüze Muhasebe Mesleği ve Öğretiminde Yaşanan Gelişmeler”, Siyasal Kitabevi, Ankara, ISBN: 978-605-9221-64-1.

Ekici, Kılıç Özlem. (2014). “Robotlar”, Bilim ve Teknik Dergisi, Aralık, sayı: 565.

Erdoğan, Melih. <http://www.tmud.org.tr/ReadMore.aspx?MenuID=254>, Erişim Tarihi: 25.09.2019.

http://zinzinibidi.com/finansal_muhasabe_dersleri/finansal_analiz/oran_analizi, Erişim Tarihi: 23.09.2019.

<https://bizimhesap.com/blog-detay/muhasebenin-dijital-donusumu-ve-mali-muehendislik>, Erişim Tarihi: 27.09.2019.

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>, Erişim Tarihi: 29.09.2019.

Marcus, Gary. <https://khosann.com/ahlakli-robotlar-1-robotlar-etik-kararlar-alabilir-mi/>, Erişim Tarihi: 27.09.2019.

Varol, Asaf. “Robotik”, http://www.asafvarol.com/dnotlar/robotik/robotik_kitabi.pdf, Erişim Tarihi: 29.09.2019.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

BEŞERİ SERMAYENİN EKONOMİDEKİ ETKİNLİĞİ: KIRILGAN BEŞLİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Rabia EFEOĞLU¹

Özet

Beşeri sermaye ekonomik kalkınmanın önemli bir bileşenidir. Beşeri sermayenin ana kaynağı genel olarak eğitim ve sağlık unsurlarıyla ifade edilmektedir. Ancak günümüzde teknolojik yenilikler ve inovasyonun hız kazanması beşeri sermayenin önemini daha da arttırarak ekonomik kalkınma üzerindeki etkisine daha fazla yer vermeye başlanmıştır. Ekonomik gelişmenin sağlanmasında beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin etkisi hissedilmiştir. Çalışmada Kırılğan Beşli ülkelerinde beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi panel veri analizi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, beşeri sermayeyi temsilen eğitim düzeyinin iktisadi kalkınmayı pozitif yönde, teknolojik yenilikleri temsilen patent değişkeninin iktisadi kalkınmayı etkilemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Beşeri sermaye, kırılğan beşli, patent

Giriş

Bir ülkenin kalkınmasında, fiziksel sermayenin yanı sıra beşeri sermayenin de büyük bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Fiziksel sermaye ile beraber beşeri sermayenin kullanılması ve teknoloji temelli yeniliklerin alınması ve geliştirilmesi ekonomik kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum da teknoloji temelli yenilikçi faaliyetlerin ekonomik kalkınmayı önemli derecede etkileyen bir unsur olarak görülmesine katkı sağlamaktadır.

Beşeri sermayenin temel belirleyicileri arasında eğitim ve sağlık başta olmak üzere insanların yaşam kalitesini artıran daha birçok faktör bulunmaktadır. Esasen beşeri sermayenin temelinde eğitim vardır ve ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi çoğunlukla pozitif olmuştur. Yani eğitimi düzeyi arttıkça beşeri sermaye de artmakta bu da ekonomik kalkınmanın artmasını sağlamaktadır (Kıbrıçcioğlu, 1998:207-208). Sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması beşeri sermayenin önemli bir belirleyicisi olan eğitim düzeyi ile gerçekleşmektedir (Lucas, 1990:92-

¹ Araştırma Görevlisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Bölümü, rabia.efeoglu@ohu.edu.tr

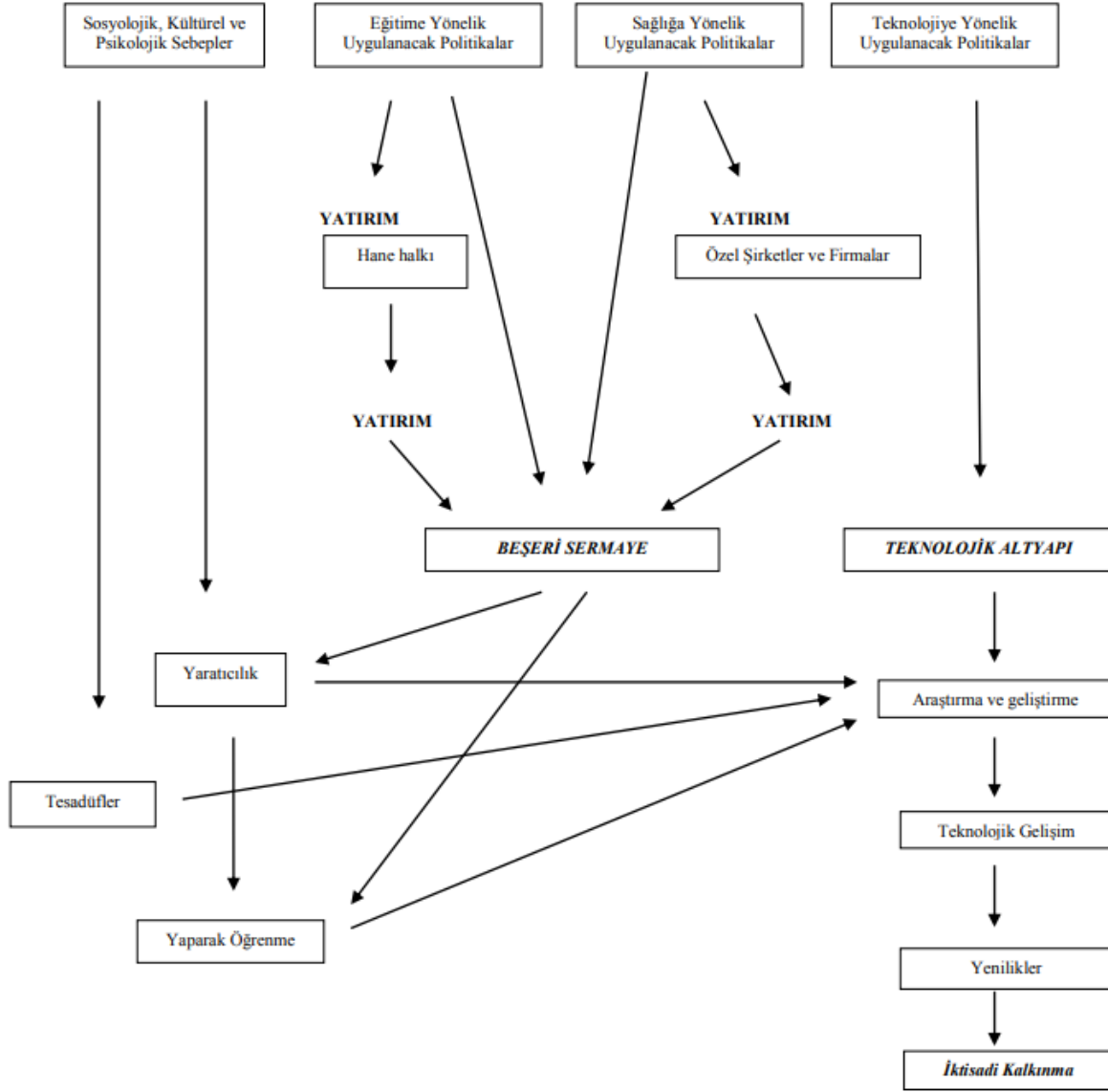
FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

96). Beşeri sermayeyle birlikte teknolojik yeniliklerin de gerçekleşmesi ekonomik refahın artırılmasına etki edebilir.

Beşeri sermaye yatırımlarının artırılması ekonomide iyileşmeler sağlamaktadır. O halde beşeri sermayede yatırımların artırılması önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü beşeri sermaye yatırımlarının artırılmasıyla hem makro hem de mikro ekonomi üzerinde etkinlik sağlanmış olacaktır (ILO 2004, 67). O halde beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik kalkınmayı nasıl sağladığı aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 1: Beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik kalkınmayı oluşturması

Kaynak: Kibritçoğlu, 1998, s. 217.

Tablodan görüldüğü üzere teknolojik ve beşeri sermaye bileşenlerinin oluşum şeması yer almaktadır. Eğitim ve sağlığa yapılacak yatırımlar sonrasında beşeri sermayede artış gerçekleşmekte; teknolojik alt yapının oluşturulmasıyla da patent, AR-GE ve inovasyonda gelişmeler sağlanarak, sosyal ve psikolojik etmenler ile yaratıcılıkla da teknolojik gelişimi desteklemektedir. Ve sonuçta bütün bu unsurların etkileşimi ve birleşimi ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini sağlamaktadır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Çalışmada beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Literatür çalışmasına yer verilerek son kısımda analiz ve bulgular sunulmuştur.

Literatür

Literatürde eğitim, sağlık, fiziki sermaye, işgücü ve teknoloji gibi değişkenlerin kullanılarak yapıldığı birçok beşeri sermaye çalışması yer almaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Louat, Jamison ve Lau (1991) tarafından yapılan çalışmada Latin Amerika ülkelerinde eğitim ile sağlığın birbiriyle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmış ve eğitimin esnekliğinin %20, sermayenin esnekliğinin %80 olduğu sonucuna varılmıştır.

Schultz (1993) yaptığı çalışmada fayda maliyet analizini kullanarak ABD’de beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda beşeri sermaye ekonomik büyümeyi artırmaktadır.

Teal (2010), beşeri sermaye ve istihdam arasındaki ilişkiyi Kuzey Afrika'daki 32 ülke için En Küçük Kareler regresyon analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam düzeyinin arttığı görülmüştür.

Tebaldi ve Dias (2012) panel veri analiz yöntemini kullanarak Kanada, ABD ve Latin Amerika' da beşeri ve fiziksel sermayenin GSMH üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Buna göre beşeri ve fiziksel sermayenin GSMH üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Göçer (2013), 1996-2012 dönemi için Asya ülkelerinde yatay kesit analizi yaparak, yüksek teknolojili ürün ihracatı, AR-GE harcamaları ve toplam ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz sonucunda yüksek teknolojili ürün ihracatının ekonomik büyüme üzerinde en fazla etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir.

Bal vd. (2014), 1995-2011 dönemi için BRICS-T ülkelerinde beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi artırdığı görülmüştür.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Işık (2014) yaptığı çalışmada VAR analizini kullanarak Türkiye için patent harcamaları ile ekonomik büyümeye arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre patent harcamalarından ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik vardır.

Tzeremes (2014) tarafından yapılan çalışmada 123 ülkede beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi zaman serisi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik etkinliği artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Pelinescu (2015), beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analizi yöntemiyle AB üyesi ülkelerinde incelemiştir. Buna göre ekonomik büyüme ile beşeri sermayenin yenilik yaratma kapasitesi arasında pozitif bir ilişki vardır.

Şen ve Pehlivan (2018) tarafından yapılan çalışmada teknoloji ve beşeri sermayenin iktisadi kalkınmaya etkisi BRICS-T ülkeleri için panel veri analiz yöntemiyle incelenmiş ve teknoloji ile beşeri sermayenin iktisadi kalkınmayı pozitif etkilediği sonucu elde edilmiştir.

Metodoloji, Veri Seti ve Uygulama

Çalışmada kırılıgan beşli ülkelerinde beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi panel veri analiz yöntemiyle incelenmiştir. 2001-2016 dönemi için yapılan çalışmada ekonomik kalkınma göstergesi kişi başına düşen GSYH, beşeri sermaye göstergesi eğitim olup eğitimi temsilen yükseköğretime kayıtlı öğrenci sayısı, teknolojik yenilik göstergesi ise patent başvuruları olarak kullanılmıştır. Değişkenlere ait veriler Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. Buna göre çalışmanın modeli aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$\ln GSYH_{it} = \beta_0 + \beta_1 YKS_{it} + \beta_2 \ln PA_{it} + \varepsilon_{it}$$

Çalışmanın bağımlı değişkeni kişi başına düşen GSYH iken bağımsız değişkenleri yükseköğretime kayıtlı öğrenci sayısı ve patent başvurularıdır.

Tablo 2: Beşeri Sermaye ve Teknolojik Yeniliklerin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	Katsayılar (Robust)
YKS	0.068*** (0.004)	0.068*** (0.007)
LnPA	-0.049 (0.055)	-0.049 (0.151)
Sabit	3.739*** (0.545)	3.739*** (1.517)
R²	0.77	0.77
Wald ist.	562.83 [0.0000]	97.27 [0.0000]
Hausman	0.6711	
Model	RE	
Gözlem Sayısı	80	
Levene, Brown ve Forsythe	0.000	
Durbin-Watson	0.458	

Analizde öncelikle sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerinden hangisinin tercih edileceğine karar vermek amacıyla hausman testi yapılmış ve tesadüfi etkiler modelinin uygulanmasına karar verilmiştir. Analiz sonucunda eğitim değişkeni %1 düzeyinde istatistiki bakımdan anlamlı ve işareti istenildiği gibi pozitif çıkmıştır. Patent değişkeni ise istatistiki bakımdan anlamsız olmakla birlikte katsayı işareti de istenildiği yönde çıkmamıştır. Wald test istatistiğine göre model bir bütün olarak anlamlı olup açıklama gücü %77'dir. Yani bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin %77'sini açıklamaktadır. Modelde Levene, Brown ve Forsythe ve Durbin-Watson testleri sonucunda değişen varyans ve otokorelasyon olduğu tespit edilmiştir. Bu problemleri çözmek amacıyla da Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kullanılarak robust değerler elde edilmiştir. Robust analizi sonucunda standart hatalar düzeltilmiş ancak değişkenlerin anlamlılık ve katsayısı işaretleri aynı kalmıştır. Sonuç itibarıyla yüksek öğretime kayıtlı öğrenci sayısındaki 1 birimlik artış kişi başına düşen GSYH'yı % 6 oranında artırırken, patent başvuruları kişi başına düşen GSYH'yı etkilememektedir.

Sonuç

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için beşeri sermaye ile birlikte teknolojik yeniliklere de ihtiyaç duyulmaktadır. Gerekli eğitim ve teknolojik yeniliklerin takip edilmesi ülke kalkınmasına katkı sağlayabilmektedir. Ancak kırılğan beşli

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ülkelerinde 2001-2016 dönemi için panel veri analiz yöntemi kullanılarak beşeri sermaye ve teknolojik yeniliklerin ekonomik kalkınmaya etkisinin incelendiği bu çalışmada beşeri sermayeyi temsilen eğitimin kalkınma üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna varılırken, teknolojik yenilikleri temsilen kullanılan patent başvurularının ekonomik kalkınmaya anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Kaynakça

- Bal, H., Algan, N., Manga, M. & Kandır, E. (2014). "Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği", International Conference On Eurasian Economies, 1-9.
- Göçer, İ. (2013). "Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri", Maliye Dergisi, 165, 215-240.
- ILO. (2004). Investing in Every Child: An Economic Study of the Costs and Benefits of Eliminating Child Labour. Geneva.
- Işık, C. (2014). "Patent Harcamaları ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", Sosyoekonomi Dergisi, 2014-1, 69-86
- Kibritçiöğlü, A. (1998). "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 53: 1–4, 207-230.
- Lau, J. L., Dean T. Jamison, D. T. & Louat, F. F. (1991). "Education and Productivity in Developing Countries an Aggregate Production Function Approach", Office of the Vice President Development Economics and Population and Human Resources Department the World Bank, Review, Vol: 70, No:5, (March 1991), pp. 612.
- Lucas, R. (1990). "Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries", American Economic Review, Vol: 80, No:2, (May 1990), pp. 92–96.
- Pelinescu, E. (2015). "The impact of human capital on economic growth", Procedia Economics and Finance, 22, 184-190.

FSECONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Schultz, T.W. (1993). "The Economic Importance of Human Capital in Modernization," Education Economics, Volume:1, Issue:1.
- Şen, A. ve Pehlivan, C. (2018). "Türkiye ve Brics Ülkelerinde Teknoloji ve Beşeri Sermayenin Ekonomideki Etkinliği: Panel Veri Analizi", Fiscaeconomia, 2(3), 198-225.
- Teal, F. (2010). "Higher Education and Economic Development in Africa: a Review of Channels and Interactions", Centre for the Study of African Economies University of Oxford, No:25, August 2010, s.1-24.
- Tebaldi, E. and Dias, J. (2012). "Institutions, human capital, and growth: The institutional mechanism", Structural Change and Economic Dynamics, 23, 300-312.
- Tzeremes, N. G. (2014). "The effect of human capital on countries economic efficiency", Economic Letters, 124, 127-131.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

THE TRANSFORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF SECURITY IN THE TURKISH LANGUAGE

Aigerim IBRAYEVA

Annotation

Keywords: Socio-political vocabulary (SPV), international relations, Turkish language, the concept of security, foreign policy, AKP, national security, desecuritization, German language, the Sicherheit lexeme.

Sociolinguistic analysis of socio-political vocabulary (OPL) of any language can't be limited to the semantics of certain terms and concepts. It also requires close attention to the historical and political context of the emergence and transformation of lexical units. Therefore, when studying SPV, it is important to take into account the specific socio-political and cultural-historical conditions of the use of a concept, including the power relations of state elites, class and ideological differentiation of society, political preferences and background knowledge of native speakers. And the faster these changes occur, the more noticeable is the transformation of the language system peculiar to society at a certain stage of its development. That is why linguists prefer to analyze the socio-political vocabulary of periods corresponding to turning points in the life of society. Periods when a number of new social phenomena arise, new political parties are created, methods of state leadership are changed — which necessarily entails the emergence of new lexical units [1]. Often, the choice of one term from a number of synonyms denoting the same phenomenon is due either to its emotional coloring, or to its established use by any one social group. This similarity of lexical preferences allows, on the one hand, to strengthen a single identity within a given social group, and on the other hand — to emphasize its difference from all others [2]. We are talking about the use of different SPV by supporters of the liberal and conservative traditions, representatives of ruling and opposition parties, ideologies, etc. This is done in order to emphasize fundamentally different positions on key issues of domestic and foreign policy of the state. 66 the formation of the SPV of the Turkish language throughout the twentieth and early twenty-FIRST century. had a significant impact on various factors of public life. These are significant shifts in the relations between the civil and military elite, and the change of political forces coming to power, representing

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

different social groups and speaking from different ideological platforms. By winning elections in the early 2000s, the conservative justice and development Party pushed back the military and secularist elites that had traditionally dominated the country since the days of Ataturk. This led to serious changes in state policy, a gradual transformation of national consciousness and, for the first time in the history of Turkey, the emergence of a sufficiently strong middle class and a consolidated civil society. These changes strongly influenced the formation of modern socio-political vocabulary of the Turkish language, which is most clearly seen in the evolution of concepts such as defense and national / national security, which at various times dominated the political discourse, official speech, the names of ministries, state institutions and political parties. Despite the expansion of the scope of the concept of security and the frequency of its use, the question of how and for what reasons it could in a relatively short period of time become one of the key for the modern Turkish language has not been fully studied even by Turkish researchers. The evolution of the concept of national security began to cause interest of scientists only in the 90-ies of XX century in the future was discussed generally in the context of attempts of democratization and formation of civil society. However, the transformation of the term itself from a linguistic point of view has not been practically investigated. Hence the dual purpose of this article. First, the political analysis of the transformation and modern content of the concept of security in the domestic political discourse of the country. Secondly, the linguistic analysis of the evolution of the term national security in the Turkish language from the proclamation of the Republic in 1923 to the present time. Given the above-mentioned features of the socio-political vocabulary, it is advisable to start with a brief overview of the transformation of the Turkish security policy, which will allow to take into account changes in the domestic and foreign policy of the country and, thus, to conduct a more accurate semantic and functional analysis of the term national security. Political analysis: three waves in Turkey's security policy.

One of the most significant features of the evolution of Turkish domestic and foreign policy is their close relationship with security policy. The vulnerability of Turkey's geopolitical position has significantly influenced the process of making foreign policy decisions, in which national security issues have traditionally been given great attention. This allowed the military to play a major role in the country's foreign policy for a long time. Periods of political instability, economic crises and the resulting social tensions further strengthened the position

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

of the military in domestic politics and in public life. The military coups of 1960 and 1980 and the so-called soft military coup of 1971 and the postmodern coup of 1997 provided convincing proof that the main force in Turkey's domestic and foreign policy is military, not civilian. In the 90s of XX century. the role of the military in decision-making has become more important because of the uncertainty and instability of the geopolitical situation since the end of the cold war. The new stage in the development of the international system was marked by an even greater number of crises and a variety of threats, many of which Ankara had to face in the immediate vicinity of its borders. The Gulf war of 1991 and the collapse of two multinational federations (USSR in 1991 and Yugoslavia in 1992) led to the emergence of new sources of conflict on the basis of interethnic, interreligious and interfaith strife. In just two years, the number of States neighboring Turkey has increased by 50%. There was a geopolitical vacuum in the region, fraught with additional opportunities for the spread of radical Islam and other extremist movements. Ethnic conflicts, separatist sentiments, drug trafficking, human and arms trafficking-all these threats quickly took key positions on Turkey's foreign policy agenda. As the Turkish researcher Kemal Kirisci notes, "the General instability and security threats that dominated Turkey itself and in the immediate vicinity of its borders led to the emergence of foreign policy thinking, the Central concept of which was "national security ". The traditional perception of the regional environment that has dominated Turkey for decades has been based on feelings of danger, distrust, fear, suspicion, antagonism and hostility. This led to the formation of the so-called security paradox, about which in the early 2000s. wrote the famous Turkish researcher Mustafa Aydin: Although Turkey has the second largest army in NATO, it lives in a constant atmosphere of danger. It is a deeply securitized country in which security (in the broadest sense of the word) prevails over all other considerations and largely determines the political and social life of the country. In a sense, both the Republic of Turkey and the Turkish people are the historical embodiment of the very concept of security, which emerged from the country's historical past and continues to be influenced by it. Such a siege mentality, or Sevres syndrome has been used in the past to justify authoritarian tendencies in domestic politics. In other words, "foreign policy was often seen as an extension of domestic policy, political elites were often inclined to exaggerate external threats and manipulate public opinion to maintain their place in power". Until the 2000s. security was seen primarily as the need to combat existential threats that could call into question the very existence of the Turkish nation

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

and the sovereign Turkish state. The rejection of this principle of formation of security policy made possible dramatic changes in the domestic politics of Turkey and its relations with dragemester be subject to aggression from external forces, primarily the West, and lose (fully or partially) the sovereignty and territorial integrity (under the name of Sevres Treaty of 1920 by which the Ottoman Empire ceased to exist and its territories were divided among Britain, France, Italy and Greece) 69 countries. The beginning of a new era in Turkish foreign policy is associated with the coming to power in 2002 of the justice and development Party (AKP). She completely reoriented the country's foreign policy, proclaiming the concept of "no problems with neighbors" as her top priority. Previously, given the considerable military power and the special attention that has always been paid to security issues in the country, Turkey has traditionally been considered exclusively as a source of hard power in the region. Now, in its relations with its neighbors, such instruments of soft power as cultural and religious proximity, a common historical past, close economic ties, etc. became the main ones at the same time, the concept of national security ceased to be limited only to the military component and now also includes economic, energy, social and other components. Increasingly, the definitions of demilitarization, the economization of foreign policy and the establishment of a trading nation have been used to characterize the new course proposed by the AKP. According to Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdogan, the basis of the new foreign policy thinking is such principles as security for all, political dialogue, economic interdependence, cultural harmony and mutual respect. These foreign policy changes are based primarily on domestic political processes, the study of which is necessary for a correct understanding of the origins and prospects of Turkey's new activism in regional politics. According to the current foreign Minister Ahmet Davutoglu, it is democracy that represents Turkey's "main soft power", so "maintaining a balance between security and democracy in the country" is critical for "establishing a sphere of influence in one's environment". Thus, the provision of security within the country, both in its military and humanitarian aspects, the resolution of internal problems are seen as a necessary condition for a more confident and active regional policy. This policy is based on the idea of turning Turkey into a new center of attraction and a source of soft power in the region. Analyzing the evolution of Turkey's security policy during the XX-early XXI century, many analysts come to the conclusion that today we are witnessing a "third wave" in the foreign policy thinking of the ruling elites. The first "watershed" is associated with the

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

coming to power of the AKP in 2002. Then the "first wave, which focused on security issues", was replaced by the "second wave", liberal, which became possible thanks to the improvement of the internal political situation, the stabilization of the regional environment. At this time, there is a "real shift [of foreign policy priorities] from security to trade" and "from distant partners to immediate neighbors". However, the processes of desecuritization, which developed rapidly in the first years of the AKP in power, gradually faded. The reason for this was, firstly, unfavorable trends in the domestic political situation — the aggravation of the Kurdish issue, the aggravation of contradictions between the secular and military elite, the AKP's rollback from democratic reforms, etc. Secondly, the significant destabilization of the regional environment — the Arab spring in the middle East, which led to the civil war in Syria and the crisis in Turkish-Syrian relations, the deterioration of relations with Israel, Greece, Armenia, Russia, the further development of Iran's nuclear program. The new challenges to Turkey's military security have clearly demonstrated the limitations of soft power tools and the need to effectively combine them with traditional hard power tools. This caused the third wave in Turkey's security policy, which marked some backward movement of the country on the path of desecuritization. Thus, Turkey's security policy in the late XX — early XXI century is a constant oscillation between the two extremes. The first is characterized by a perception of security as a need to constantly combat existential threats, which often serves as a justification for isolationist foreign policy, alienation from regional neighbors and a more authoritarian domestic policy. The second state, by contrast, corresponds to periods of desecuritization, when new opportunities are actively used to pursue a policy of "zero problems" with neighbors instead of the former "zero sum game". This precarious balance between the demands of national security and democracy within the country is a characteristic feature of Turkish security policy, which largely determines the priorities of its foreign policy. Semantic analysis of the terms "müdafaa / savunma" (defence) and "emniyet / güvenlik" (security) at different times, different phrases were used to Express the concept of security: müdafaa-I memleket = protection / defence of the Fatherland, millimüdafaa = national defence, memleketemniyeti = security of the Fatherland, vatanmasuniyeti = inviolability of the homeland, millisavunma = national defence, milligüvenlik = national security, ulusalgüvenlik = national security. From the linguistic point of view, first of all, it should be noted the gradual abandonment of the use of old Arabic and Ottoman words and word-forming affixes (müdafaa-I memleket) in favor of

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

close analogues of the modern Turkish language (müdafaa → savunma; emniyet → güvenlik). As well as the replacement of the broader terms vatan (homeland) and memleket (Fatherland) to the narrower concept of nation-millet and the extension of the derived definition of milli (national). These changes in language occur in parallel with the dissolution in 1919-1920. the multinational Ottoman Empire and the emergence of the independent Republic of Turkey-a state built by Mustafa Kemal Atatürk on the principle of a single Turkish nation. These changes led to the emergence of a new national identity and made it possible for native speakers to identify themselves not so much with their state (whether Empire or Republic) as with a single nation. Quickly enough, all these changes in the political and social life of the country were reflected in the stronghold of the Turkish language. However, there are some semantic differences. In the "Explanatory dictionary of the Turkish language" issued by the publishing house of the Ministry of education of Turkey, the word müdafaa is defined as "resistance to attack, aggression in order to protect oneself or society; defense" (kendisiveyatopluluğukorumakiçinbirsaldırıyakarşıdurma; savunma). In another sense, it can mean defending one's opinion, defending one's point of view, responding to words spoken in opposition (birtarafitutup, aleyhtesöylenen sözlere cevap verme, sözveyayazıylasavunma). A similar meaning has the modern analogue of the word müdafaa — savunma, which is often explained as "speech against attack", "defense" (saldırıyakarşıkoyma, müdafaa). In both cases, the use of the words karşı, aleyhte ("against", "against"), implying the obligatory presence of an external threat, obstacle, opposition of any force, is striking. If the above-mentioned terms already imply the actual presence of a danger or an enemy, which must be resisted, resisted, then the term emniyet, which appeared in later periods, carries a completely different meaning. That's the way transmitted to the various dictionaries of its main meanings: 1) eminlik, güvenlik = a sense of confidence, of security, lack of fear, threat; 2) güven, itimat; güvenme, inanma = trust, faith; 3) asayiş; polisîşleri = precautions to be taken for the protection of public order; 4) birmakinedeâletindüzenliçalışmasınıvegüvenliğinis Sağlayan parça = detail, providing a healthy and safe work; 5) tabancavebaşkaşeylerdeyadabiraygıttagüvensağlayan parça = any mechanism in a fuse in technical devices, weapons, etc. Stable expressions with the word emniyet are also indicative: emniyetaltına almak = to care for, take under their protection, guardianship (and not to protect from someone); emniyettedbirleri = precautions; emniyetkemer = safety belt (in transport), safety belt (in construction); emniyetkilidi = secret code or a reliable lock

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

(preventing burglary); emniyetpimi = safety (stopper, retainer) , etc. The key here is the meaning conveyed by the words "precaution", "prevention", "prevention", which speak about the possibility of avoiding some threat or alleged violation, whether it is a violation of public order or a technical malfunction. It is no coincidence that the police and internal security forces in modern Turkish are called emniyetgüçleri — "security forces", in contrast to savunmabirlikleri — "defense", military units used in the event of an external threat to the state. The final transition from the "negative" semantics of security as defense against the enemy to its "positive" aspect, i.e. to security as a sense of calm and self-confidence, occurs with the introduction and spread of the word güvenlik. However, before analyzing its semantic load, let us give the dictionary meanings of its basis-the word güven: 1) birkimseniniçindekirahatlamahissi = a sense of inner calm, relief; 2) kendineitimat, cesaret, yüreklilik, yiğitlik = self-confidence, faith in their own strength, courage, bravery; 3) birtoplumunsiyasi durumunavebenzerlerinebağlıemniyetduygusu = sense of security in public life associated with the political situation in the country; 4) parlamentoçoğunluğuncahükümetesağlanandestek = support provided by the parliamentary majority to the government. From the above interpretations it is obvious that, on the one hand, the correlation of this concept with external factors disappears. The expressions karşı,-ninalayhine = against someone are replaced by the words içindeki (rahatlama) = inner (confidence), kendine (itimat) = (faith) in oneself, in oneself, etc. On the other hand, the concepts that carry a positive emotional load prevail: rahatlama = calm, emniyet = confidence, itimat = trust, yiğitlik = courage, destek = support, etc. The same trend is observed in the use of stable expressions, for example: güvenoyu = vote of confidence, güven = mektubu = credentials. Almost all turns of speech with the word güven indicate not an obstacle to the performance of the action, as it was in the previous cases, but on the contrary, on some factor that makes it possible to perform this action. Thus, a vote of confidence allows the government to implement its program, and a credential is a necessary condition for the new Ambassador to take office. Note the use of the verb güvenmek, which can acquire different meanings depending on the context. Being originally synonymous with the verbs inanmak = believe and eminolmak = be sure, it can also approximate in meaning to the verbs dayanmak and yaslanmak = rely, rely. One of his definitions, often found in the explanatory dictionaries of the Turkish language — dayanakbulupgüçlenmek, "to be strengthened by support, reliance on someone or

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

something." It has this meaning, for example, in the famous proverb: *Güvendiğimdağlarakaryağdı*. Its literal translation is: "the Mountains on which I leaned were covered with snow"; however, in colloquial language it is used when they want to convey a sense of disappointment, disappointed hopes, betrayal on the part of a person whom they trusted and on whose support they counted. At the same time, various dictionaries of the Turkish language give examples of the use of this verb with a touch of self-confidence and even self-praise: *kendinigüçlüsaymak* = consider yourself strong, *kendikişiselgücünedayanmak* = act relying only on your own strength, *kendinibeğenmek* = like yourself, be narcissistic, *övünmek* = brag. Hence the semantics of the word *güvenlik* of interest: "a state of absence of danger"; "confidence and calmness"; "safety" (*tehlikedebulunmamahali*, *eminverahatolma*, *emniyet*) 24. Functional analysis: cases of use of the terms defense / security and national / national Milligüvenlik (national security) — a term often used in modern Turkish-emerged relatively recently. If the word *güven* first appears in the program of the Republican people's party (CHP) of 1935, then *güvenlik* proper in 22 Ibid. First appears in 1944 in the complete edition of the Turkish language Dictionary (*TürkçeSözlük*) prepared by the Turkish language Society (*TürkDilKurumu*). The first dictionary definition of the word is: *tehlikedebulunmamahali*, *emniyet* = no threat, security state. However, as in the later 1955 dictionary, there is no clear definition of the conditions and various aspects of this security. There are also no concepts of national (*milli*) / national (*ulusal*) security. Only with the adoption of the Turkish Constitution of 1961, in the text of which the word *güvenlik* was included, it began to be used in the official language. But even then, its definitions are initially given not in dictionaries containing common vocabulary, but in dictionaries of legal terms. In this case, there is some specification and a clearer interpretation of this concept is given. Thus, in the dictionary of law 1966 *güvenlik* is used as a synonym for *emniyet*, and as an example, the constitutional court decision of 1963, where the expression national security is placed on a par with such concepts as law, public benefit, General morality, public order and social justice ("*kanun, kamuyararı, genelahlak, kamudüzeni, sosyaladaletvemilligüvenlikgibisebepler...*"). In roughly the same context, the phrase occurs in the 1974 dictionary, where the sentence *Yasalarıntamyürürlükteolduğubirülkedeğüvenlikvardır* ("Security exists in a country where all laws are in full force") is cited as an example of usage. Thus, the concept, which was introduced into circulation in the mid-50s of the XX century in military circles in the meaning of national

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

defense and public order, after the adoption of the Constitution of 1961 turned into a very specific socio-political term. It soon took center stage in the political discourse of the country and within 20 years quickly spread to all spheres of life. Today it is already regularly used both in everyday colloquial speech and in the language of the national media. Having remained the key in the dictionary of the military, the concept of national security has undergone a deep analysis in the pages of academic research, and it is a Government organization engaged in the development of the modern Turkish language in its various aspects. Quickly and firmly entrenched in the modern Turkish language, it replaced the widely used in the first years of the Republic the terms national defense, defense of the Fatherland, internal and external security. In the 60-80s of the XX century, the phrase national security began to appear in the names of most state institutions of strategic importance and in the titles of documents that determined the internal and foreign policy of the state. It was then, according to Turkish researcher genjer Ajan, that it finally consolidated its position in the official language, securing its "inviolability" for the coming years. Gradually, the concept of milligüvenlik became increasingly used together with the term millîçıklarlar, meaning national interests, and sometimes instead of it. For a long time, however, the national security imperative remained the most popular justification for restricting basic human rights and freedoms. In subsequent years, the term milligüvenlik has not undergone significant changes, but since the second half of the 90s of the XX century. it acquires a different sound in the speeches of state leaders. Now it is increasingly used not in a negative sense (as a motivation for restrictions on human rights and freedoms), but exactly the opposite. Democratization is declared to be an integral part and a necessary condition for ensuring the security of the individual, and therefore-in a broader sense-the security of the entire nation. Increasing attention is beginning to be paid to the humanitarian aspects of security: food, environmental, intellectual, family and, of course, the security of the individual as such. Maintaining an optimal balance in the security-democracy dichotomy is seen as the basis for the well-being of the nation, and the concept of national security is not limited to its military aspects, acquiring a more positive interpretation than before. This trend was vividly demonstrated by the events surrounding the closure of Gezi Park in Istanbul at the end of may 2013. Starting as a peaceful protest against the development of a square in the center of Istanbul, they just a few days grew into a powerful social movement, which was attended by thousands of people across the country. Mass unrest is not uncommon in the history of Turkey. However,

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

attention is drawn, firstly, to their peaceful nature (which is undoubtedly the merit of both the protesters and the country's leadership), and secondly, to the demands of the protesters. Unlike earlier periods, the concern of the demonstrators is no longer about terrorism, the unresolved Kurdish issue, political instability and even the economic crisis. The main demands of the protesters is the refusal of excessive industrialization of the cities and attempts to develop the country's economy to the detriment of the environmental safety, a further democratic reform, liberalization of the domestic politics of the AKP, the extension of the rights and freedoms of citizens (primarily in the social sphere), the rejection of authoritarian tendencies in the government and ensure pluralism in all spheres of public life, in other words — the guarantee of human security for all without exception citizens of the Turkish Republic. With regard to the use of the definitions *milli* (national) and *ulusal* (national), often accompanying the concept of *güvenlik* (security), some features should also be noted. Being very close in meaning, and sometimes interchangeable, they nevertheless have clearly delineated spheres of use, which rarely intersect. The adjective *milli* (national) is traditionally used by right-wing, conservative and nationalist parties, while representatives of the left, workers', populist and socialist parties invariably resort to the word *ulusal* (people's) in similar cases. Thus, the use of only one adjective can be judged on the social status and political orientation of the speaker. The transformation of the culture of security in the Republic of Turkey is a long process that began with the proclamation of an independent national state in 1923 and continues to the present day. The main stages of this transformation are transmitted by way of the "three waves" that symbolize the periodic fluctuations in the security policy of Turkey: the gradual transition from deeply securitized policy during the cold war and the first years after graduation to the more liberal, optimistic perception of security in early XXI century, and then again to the mainstreaming of issues of military security in the deteriorating political situation and destabilize the regional environment.

The main result of the long evolution of ideas about security in Turkey was their expansion due to the emergence of a new dimension of security — human — along with the already traditional state-centered. These changes are clearly reflected in the evolution of socio-political vocabulary of the modern Turkish language. The transformation of Ter-78 mines, which include the concept of security, can be traced in two main directions. First, the main referents of security are changing, as evidenced by the gradual shift of emphasis from state security to national

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

security and, somewhat later, human security. Secondly, there is a fundamental transition from negative to positive semantics of security. From understanding security as protection against enemies, defense against external factors and threats - to the perception of security as a state of absence of any threat, a sense of security, inner peace and confidence in their own abilities. The subsequent changes in the socio-political vocabulary of the Turkish language can be considered as additional evidence of the liberalization of public consciousness and the ongoing transformation of the culture of national security of the Republic of Turkey at the beginning of the XXI century. L. M. Degtyarev Movement of semantics of the lexeme Sicherheit in the German language At all stages of development of human society, in all human cultures — both historical and modern — there is a desire for security. Not everywhere it was clearly understood, researched and conceptualized; but we can safely say that security has never lost its actual practical significance anywhere. At the same time, in the cultures of the peoples of the world, this phenomenon has different forms of manifestation, and those are determined by differences in specific historical conditions. It is justified to talk about the differences in the etymology and semantics of the lexeme itself, in the languages of the world. It seems that, for this reason, linguistic analysis should be a necessary tool for any security study. In this article, this analysis will be subjected to the lexeme Sicherheit, used to convey the concept of security in the German language. I Etymology Sicherheit goes back to the Latin *securus* → *sichur* → *sicher* (from the negative-privative prefix *se-* and the noun *cura* = care), which means *ohne Sorge* = no worries, worries, fears. As the data of etymological dictionaries show, 1 this lexeme was borrowed in the old high German period of language development, approximately in 800-871. Borrowing it was due, on the one hand, the spread of Christianity, and on the other — a partial assimilation of the Roman cultural heritage. In Ancient Rome, the concept of *securitas* represented public and personal security, which was guaranteed by the authorities and had a cult significance. There it first became the subject of intellectual reflection, as reflected in the texts of Titus Lucretius Carus (not earlier than 99 — not later than 55 BC), Marcus Tullius Cicero (106-43 BC) 2, Lucius Annaeus Seneca (4 BC-65 ad). Thus, Lucretius, reconstructing Epicurus' perception of the level of culture reached in Athens by the fourth century BC, as the very first characteristic of this level, pointed out that there was "life provided with security, as much as possible" and therefore the source of anxiety and fears of people was not outside, but in themselves. Cicero noted that each species of living beings nature bestowed

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

the desire to protect their lives, to avoid all harmful, to acquire and obtain everything necessary for life. Seneca considered public safety (*publicasecuritas*), eliminating both care (*cura*) and anxiety (*anxietas*), a necessary complement to peace and well-being. In General, the ancient Roman philosophers and thinkers regarded security primarily as a state of spiritual freedom from worries and suffering. About the same meaning — the calm state of mind of a person who considers himself protected from any danger—the word security is revived in medieval Latin of Western Europe. On the nature of things. F. Peter. M. However in active vocabulary German language precisely in this the significance of the it virtually not entered, more accurately, until the seventeenth-digits was used very rarely. After penetration into the German language, the lexeme *Sicherheit* was initially used in the field of law, where it was used in the meaning of *freivonSchuldundStrafesein* = to be free from guilt and punishment. It was also used in the financial and economic sphere in the meanings *Schuldensicherung* = debt security, *Quitterung* = receipt, *Bürgschaft* = surety, 7 preserved in modern German. In the XVII–XVIII centuries. the situation is changing, the token *Sicherheit* becomes more common and more ambiguous. Security at that time was often regarded as a state, but now more as a state not of the individual, but of society and the state; it becomes possible in the absence of a real threat from the outside and in the presence of internal political, economic and other conditions, as well as relevant bodies that contribute to the creation of a situation of calm. In Germany and in other countries of Western Europe, the idea is spreading that the main goal of the state is to ensure the General security of its citizens. Leibniz in 1705, even the very definition of the state gave through the concept of General security 8 . Since then, security has long been regarded as the exclusive prerogative of the state, so it is not surprising that Wilhelm von Humboldt (1767-1835) in 1792 devoted an entire book to establishing the limits of the state's security activities. In it, he gave a definition of security that justified the maximum narrowing of these limits: "Security ... consists in confidence in legal freedom". Three years later the famous treatise of Immanuel Kant (1724-1804) "to eternal peace" was published. In it, the founder of the German classical philosophy correlates the idea of security with the idea of universal peace and with the creation of a world Union of States, whose activities should be aimed at ensuring law and order, which, in fact, would contribute to the final elimination of wars and the establishment of eternal peace.

In the writings of Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) guarantor Brockhaus. *DieEnzyklopädie*: in 24 Bänden. The security of the individual, society and the state as a whole

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

is represented by the state. With the creation and development of the United German state, there is a further expansion of the meaning of the Sicherheit lexeme. At the same time, in German linguoculture, as in all cultures of the world, the concept of security has acquired positive connotations. However, it so happened that in the German language it has acquired in the twentieth century another additional meaning is entirely negative. This is explained by the fact that during the national socialist dictatorship the token was used in the name of the punitive security Service Sicherheitsdienst-SD. Created by Himmler in 1931. in order to purge the Nazi party of its alleged enemies, 12 it soon became one of the main instruments of terror against dissenters both in Germany itself and in the territories occupied by the Nazis. II What does the Sicherheit token include? In search of an answer, let us turn to various lexicographic sources of the German language. The analysis of the dictionary entries revealed the following lexical and semantic meanings. 1. Zustanddes Sicherseins, Geschütztseinsvor GefahroderSchaden, höchstmöglichesFreiseinvonGefährdungen, Gewissheit, Bestimmtheit, dasFreisenvonFehlernundIrrtümmern, Zuverlässigkeit, Gewandtheit, Selbstbewußtsein — state of security, reliability of existence, security from danger or harm; absence of errors and delusions; reliability, reliability, dexterity, self-confidence (hereafter translated). - L. D.). 2. EinenZustand, indemeskeineGefahrfür j-n / etw. gibt, daszuverlässigeFunktionieren, ohneZweifel, ganzbestimmt-a condition in which there is no danger to anyone or anything; reliable functioning of anything; no doubt, certainty. LangenscheidtsGrowörterbuchDeutschalsfremdsprache = Large explanatory dictionary of the German language : for German language learners. Moscow: March, 1998. Pp. 896-897. 3. Sichersein, Gewißheit, sichereBeschaffenheit, Festigkeit, Ruhe, Sorglosigkeit, Geborgenheit, Geschütztsein, Schutz-confidence, certainty, confident state, strength; peace, carelessness; security, protection, protection; warning. 4. einausgedrücktesinsozialemHandeln, inpolitischenAktionen, inpsychologiscnenReaktionen, technischenVerkehrungen, wissenschaftlichenBerechnungen, moralischenAppellen, gesetzlichenRegelungenundgesellschaftlicheninstitutionenprogramm, eineZielbestimmung — goal or program of social action, political actions, psychological reactions, technical precautions, scientific calculations, moral appeals, legal regulation and the work of public institutions. From the analysis of definitions it follows that the lexeme Sicherheit has important properties and the scope of its semantics in modern German is quite extensive. This is, first, a

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

state of safe existence, protection from danger, from possible damage. Secondly, the state of extreme awareness of the threat, danger. Thirdly, the state of security from mistakes and delusions and the resulting sense of confidence, certainty. Fourth, the state of insecurity. Fifth, reliability, reliable self-awareness, resourcefulness, even resourcefulness, as well as the reliable functioning of something and hence-the absence of doubt, confidence. Sixth, strength and shelter / security as a goal / program of proactive or reactive action, safety, scientific expertise, legal regulation, activities of public institutions, etc. it is Advisable to consider the synonymous series of the lexeme Sicherheit.

The analysis of lexicographical sources of modern German shows that this series is very extensive: 1) Gewissheit, Bestimmtheit, Überzeugung, Zutrauen = confidence, certainty, conviction, trust; 2) Sicherung, Gefahrlosigkeit, Unbezwingbarkeit, Uneinnehmbarkeit, Geborgenheit, Schutz = security, reliability, insurmountability, inaccessibility, security, protection; 3) Garantie, bürgschaft = guarantee, surety; 4) selbstbewusstsein = self-Confidence, etc.; 5) Behütetsein, Richtigkeit, wirklichkeit, wahring G. Deutscheswörterbuch. München: Mosaik Verlag, 1997. S. 1132– 1133. 16 Brockhaus. Die Enzyklopädie in 24 Bänden. B. 20. S. 165. 17 Grosses Wörterbuch. Deutsch-Synonyme: [aktuell, umfassend, competent; rund 100.000 zuverlässige Angaben]. Ingelhart, Bernhard. Vollst. Taschenbuchausg. München: Compact-Verl., 2004. S. 337. Gewissheit, Klarheit, Zuverlässigkeit, Überzeugung, Stolz, Selbstbewusstsein, Selbstwertgefühl, Selbstvertrauen = caution, prudence, correctness, clarity, reality, confidence, reliability, conviction, pride, self-confidence, self-esteem, etc. The presented analysis of the semantics of the Sicherheit lexeme testifies to its importance in the modern communicative process, and the linguistic means of its representation are of interest for modern linguistic research. III our study of linguistic means of implementing the phenomenon of security in journalistic texts presented in the modern mass media of Germany ("BerlinerZeitung", "FrankfurterAllgemeineZeitung", "DerWesten", "DerSpiegel", "DieWelt", etc.) indicates the activity of the lexeme Sicherheit in the word-formation process of the modern German language. For example, in many areas of modern German society, complex words with the component Sicherheit are used: Sicherheitspanne - failure in the implementation of security measures; Sicherheitskreise-security sphere; Sicherheitslage-security situation; Sicherheitsstandart-security norm; Sicherheitscheck-security control; Sicherheitsschleuse-checkpoint for security control; Sicherheitskonzept-security concept; Sicherheitsempfinden-

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

sense of security, etc. here Are some examples from modern German media. 1. Zum Sicherheitscheck kam Eingangsbereichsiedenuniformiertenwachleutenroutiniertihrehandys und taschen, um anschließend wie auf einem Flughafendiesicherheitsschleuse mit metall detektoren zu passieren. = For security control they (fans. - L. D.) present at the entrance to the guards in uniform their bags and cell phones, then, as at the airport, to pass through the frame with a metal detector. 2. Am größten deutschen Flughafen wurden die Sicherheitsvorkehrungen verschärft. = In the largest German airport ubiliusilenymerybezopasnosti. 3. Allerdings will die Sicherheitsmaßnahmen der Vereine rund um das Stadion vor der Begegnung vorsorglich noch einmal verschärfen. = The Union will naturally step up security around the stadium ahead of the match²¹. In the examples given, the Sicherheit lexeme is represented as part of the compound words Sicherheitscheck, Sicherheitsschleuse, Sicherheitsvorkehrungen and Sicherheitsmaßnahmen. Example 1 refers to the strengthening of security control with the help of technical means of its provision-metal detectors installed at the entrances to the stadium and allowing to inspect the belongings of football fans. And in examples 2 and 3 we are talking about strengthening the entire range of security measures at the largest German airport in Frankfurt am main and at the stadium of Dortmund. The need to strengthen these measures was caused by the shooting of American soldiers by an airport employee and the disclosure by German intelligence services in March 2011 of a terrorist act being prepared at a stadium in Dortmund. The Sicherheit token is also active in various word combinations. 1. With adjectives: öffentliche Sicherheit = public safety, persönliche Sicherheit = personal safety, angemessene Sicherheit = proper safety, soziale Sicherheit = social safety, totale Sicherheit = total safety. Example: Nirgendwo totale Sicherheit. = Absolute security does not exist (instruction for football fans). 2. With nouns: die Sicherheit der Deutschen = German safety, die Sicherheit der Fahrgäste = passenger safety, Erhöhung der Sicherheit = increased safety, die Debatte um die Sicherheit = safety disputes, ein Gefühl der Sicherheit = sense of security. Example: Es muss allen klar sein, dass es nicht um blanken Aktionismus geht, sondern dass wir die Sicherheit der Fahrgäste wirklich verbessern. = Everyone should be clear that this is not about simple actions, but that we are really improving the safety of passengers (in the subway, in order to avoid terrorist acts). 3. With verbs: in Sicherheit bringen = bring to [state of] security, Sicherheit erhöhen = increase security, sicherheitsagen = speak with confidence, die Sicherheit leisten = ensure security, Sicherheit gefährden = threaten security. Example: Es ist

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

zwar Aufgabe der jeweiligen Regierungen, Sicherheit zu gewährleisten, aber wir arbeiten sehr eng mit den Behörden zusammen. = Although it is the responsibility of governments to ensure security, we are working closely with the authorities on this issue (on the need to combine efforts to ensure the security of authorities and sports organizations in the preparation and conduct of international sports events).

The IV Lexeme Sicherheit appeared in German in the ninth century as a derivative of the Latin securitas. It is directly derived from the word securus, meaning such a quality of position or condition as the absence of anxiety, anxiety, apprehension. With the development of the German state there is an expansion and complication of the meaning of Sicherheit: the Central position in its semantics is occupied by meanings indicating the state (safe existence, protection from danger), awareness (threat, danger) and feeling (confidence, certainty, shelter). The appeal to the journalistic texts of the modern German-speaking media shows that even now the Sicherheit lexeme is represented in the German linguistic culture quite widely. In General, the history of the Sicherheit token testifies to the long path of its evolution. At the same time, its importance in the modern communicative process remains, and the language means of its representation are of interest for modern linguistic research.

References

1. Gaber E. V., 2013 1 See: Zhdanova L. A. Socio-political vocabulary: structure and dynamics: Diss. ... Cand. Philol. sciences'. M., 1996; Kryuchkova T. B. Features of formation and development of socio-political vocabulary and terminology. Moscow: Nauka, 1988; Kholyavko I. V. Suspilno-politichna lexicon in the press 90-x rokiv XX art. (semantic-functional analysis): dis. ... Cand. FLA. sciences'. Kirovograd, 2004.
2. Bilgin P. Only Strong States Can Survive in Turkish Geography: the Uses of "Geopolitical Truths" in Turkey // Political Geography. 2007. Vol. 26. P. 740. 4 Özcan G. The Military and the Making of Foreign Policy in Turkey // Barry Rubin & Kemal Kirişçi (eds.) Turkey in World Politics : An Emerging Multiregional Power. London : Lynne Rienner Pub., 2001. P. 13. 5 Kut Ş. The Contours of Turkish Foreign Policy in the 1990s // Ibid. P. 5.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

3. Kirişçi K. Turkey's Foreign Policy in Turbulent Times // *Chaillot Papers*. 2006. № 92. P. 12. 7 Aydın M. Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey // *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*. 2003. Vol. 3, № 2. P. 163.
4. Aras B. The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy // *Insight Turkey*. 2009. Vol. 11, No. 3. P. 128.
5. Ülgen S. A Place in the Sun or Fifteen Minutes of Fame? Understanding Turkey's New Foreign Policy, 15.12.2010. URL: http://carnegieendowment.org/files/turkey_new_foreign_policy.pdf (access date: 30.05.2013). 11 Kirişçi K. The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State // *New Perspectives on Turkey*. 2009. № 40. P. 29–57. 12 См.: Ердоган Реджеп Тайип. Хвилі співробітництва у Чорному морі: Туреччина й Україна прямують разом. URL: <http://www.day.kiev.ua/301113> (дата обращения: 29.05.2013). 13 Davutoğlu A. Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007 // *Insight Turkey*. 2008. Vol. 10, № 1. P. 83–84.
6. Ş. Quest for Strategic Autonomy Continues or How to Make Sense of Turkey's New Wave // *GMF — On Turkey Series*. 2011. Nov. 28. URL: <http://www.gmfus.org/archives/quest-for-strategic-autonomy-continues-or-how-to-make-sense-of-turkeys-new-wave> (access date: 29.05.2012); Lesser I. Turkey's Third Wave — And the Coming Quest for Strategic Reassurance // *Ibid*. 2011. Oct. 25. URL: <http://www.gmfus.org/turkeys-third-wave-and-the-coming-quest-for-strategic-reassurance> (access date: 29.05.2012); Özel Soli. Waves, Ways and Historical Turns: Turkey's Strategic Quest // *Ibid*. 2012. Jan. 30. URL: <http://gmfus.org/archives/waves-ways-and-historical-turns-turkeys-strategic-quest>. 15 Lesser I. Op. cit. P. 1.
7. Özcan G. Türkiye'de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi / E. Paker, I. Akça (yayın.) Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti. İstanbul: Bilge, 2010. P. 310.
8. 17 Örnekleriyle Türkçe Sözlük / Milli Eğitim Bakanlığı. İstanbul, 2000. Cilt 3 (L — R). S. 2037. 18 См.: *Ibid*. Cilt 4 (S — Z). S. 2460. 19 *Ibid*. Cilt 1 (A — E). S. 830. 20 Püsküllüoğlu A. Arkadaş Türkçe Sözlük. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2004. S. 331.
9. Bahaeettin M. Yeni Türkçe Lügat, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004. S. 243; Eyuboğlu İ. Z.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. İstanbul : Sosyal, 1995. S. 307. 24 Örnekleriyle Türkçe Sözlük. Cilt 2 (F — K). S. 1081.
10. Özcan G. Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi. P. 309. 27 Akgüner T. 1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, 1983. S. 89. 28 Ibid. S. 115.
11. Özcan G. Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi.
12. Duden. Etymologie: Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache / bearb. von Günther Drosdowski. Nach den Regeln der neuen dt. New orthography überarb. Nachdr. der 2. Aufl. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Duden Verlag, 1997. S. 673. 2 Brockhaus. Die Enzyklopädie in 24 Bänden. B. 20., überarb. und aktualisierte Aufl. Leipzig; Mannheim, 1998. S. 165. 3 Cyclocreatine.
13. Rothschild E. what is Security? // Daedalus. 1995. Vol. 124, No. 3. P. 61. 9 Humboldt, W. von. About limits of the state activity. Chelyabinsk: Socium, 2009. Pp. 131. 10 See: Kant I. To the eternal world. Moscow: Moscow worker, 1989. (Originals.)
14. Hegel V. F. Philosophy of law. Moscow: Thought, 1990. Pp. 201, 253.
15. Evans Richard. third Reich. Days of triumph: 1933-1939. Ekaterinburg: U-Factoriya; M.: Astrel, 2010. Pp. 61.
16. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache’ in 8 Bänden / hrsg. und bearb. von Wissenschaft.
17. Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter der Leitung von Günter Drosdowski. Ausg. in 8 Bd. Mannheim ; Leipzig ; Zürich : Duden Verl., 1994.
18. 8 German-Russian dictionary of synonyms: thesaurus. Moscow: Onyx 21 century, 2004. Pp. 321.
19. Kein zusätzlicher Schutz von US-Einrichtungen // BERLINER ZEITUNG. URL: <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/terrorismanschlag---die-bundesanwaltschaftist-ueberzeugt--dass-der-attentaeter--der-in-frankfurt-zwei-us-soldaten-getoetet-hat--religioese-motive-hatte--erstmal-hat-damit-eine-islamistische-terrorattacke--in-deutschland-todesopfer-gefordert--kein-zusaetzlicher-schutz-von-us-einrichtungen,10810590,10774928.html> (access date: 04.03.2012).
20. Thin. lit., 1983. C. 10. 4 Marcus Tullius Cicero. About old age. On friendship. About duties // Literary monuments. Moscow: Nauka, 1974. C. 61. 5 Percy W. from Seneca to

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

pubblicasicurezza: evolution of the concept of "safety" in Italian culture // Safety as a value and norm: experience of different eras and cultures : (Proceedings of the international seminar, Suzdal, November 15-17, 2011) / Rev. ed. SPb. :Intersols, 2012. Pp. 180. 6 Economic and national security : tutorial / under the editorship of E. A. Oleinikov. Moscow: Exam, 2005. C. 13-14.

21. Mann kann über mehr Personal reden // Berliner Zeitung. URL: <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/sicherheit-in-der-u-bahn--finanzsenator-ulrich-nussbaumhat-verstaendnis-fuer-die-angst-mancher-fahrgaeste--lehnt-aber-blanken-aktionismusab--man-kann-ueber-mehr-personal-reden-10810590,1075470.html> (access date: 06.04.2011). 24 Sicherheit hat Priorität eins bei Olympia // Focus. URL: http://www.focus.de/sport/olympia-2012/olympia-2012-sicherheit-hat-prioritaet-eins-bei-olympia_aid_623611.html (access date: 04.05.2011)
22. Anschlag am Frankfurter Flughafen // FAZ.NET. URL: <http://m.faz.net/aktuell/politik/inland/anschlag-am-frankfurter-flughafen-taeter-hatte-kontakt-zu-islamisten1608984.html> (access date: 04.03.2012).
23. BVB verstärkt Sicherheitsmassnahmen // DER WESTEN: URL: <http://www.derwesten.de/staedte/dortmund/bvb-verstaerkt-seine-sicherheitsmassnahmenid4490633.html> (access date: 01.04.2011).
24. Nirgenwo totale Sicherheit // FAZ.NET. URL: <http://m.faz.net/themenarchiv/sport/wm-2010/wm-kommentar-kommentar-nirgendwo-totale-sicherheit-1912586.html> (access date: 15.02.2012).
25. Mann kann mehr reden über Personal // Berliner Zeitung. URL: <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/sicherheit-in-der-u-bahn--finanzsenator-ulrich-nussbaumhat-verstaendnis-fuer-die-angst-mancher-fahrgaeste--lehnt-aber-blanken-aktionismusab--man-kann-ueber-mehr-personal-reden-10810590,1075470.html> (access date: 06.04.2011).
26. Sicherheit hat Priorität eins bei Olympia // Focus. URL: http://www.focus.de/sport/olympia-2012/olympia-2012-sicherheit-hat-prioritaet-eins-bei-olympia_aid_623611.html (access date: 04.05.2011).

MODERN ARAP LİTERATÜRÜNDE İKTİSADİ DARLIK

Esat AYYILDIZ¹

ÖZ

Ekonomik buhranlar, iktisadi darlık ve yoksulluk, pek çok dünya edebiyatının irdelediği temel konulardandır. Erken dönem Arap edebiyatında, yoksulluk teması fazla işlenen bir konu olmasa da, modern romancılık anlayışının Arap ülkelerine girmesiyle birlikte, geçim sıkıntısı çeken insanların yaşantısı, yoğun şekilde işlenmeye başlayacaktır. Özellikle sosyal mobilitenin alt sınıfların yükselişine imkân tanımaması, fakirliğin erkekleri yasadışı faaliyetlere sürüklemesi, kadınlarıysa zorunlu evliliklere yahut nahoş durumlara mecbur bırakması gibi toplumcu gerçekçiliğin kapsamına giren konular, çağdaş Arap edebiyatının en meşhur eserlerinde, pek sık irdelenen temalar hüviyetiyle karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik sınıflar arasındaki gelir uçurumunun, iktisadi açıdan dezavantajlı konumdaki bireylerin yaşantısı üzerinde ne gibi olumsuz etkilere sebebiyet verdiğini detaylıca işleme eğilimi gösteren bu minvaldeki çağdaş eserlerde, fertlerin kişiliklerini kaybetmesi yahut kendilerine yabancılaşması gibi temalar, kısa süre içerisinde klişeleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap literatürü, iktisadi darlık, fakirlik

Giriş

İktisat, hem bir bütün olarak toplumun hem de onun en alt birimini oluşturan bireylerin hayatını etkileyen ana faktördür. Bir ulusun kültürü, dini, gelenekleri ve edebiyatı, tamamıyla mevcut ekonomik şartların sağladığı olanaklara göre şekillenmektedir. Bireylerin ve medeniyetlerin fikir dünyası, yalnızca maddi imkânları nispetince gelişim imkânı bulabilmektedir. Ticaretten ve üretimden uzak kalan topluluklar, hangi çağda yaşarlarsa yaşasınlar, belirgin bir atılım yapma fırsatını asla elde edememektedirler. Bilindiği üzere, kadim Araplar, materyalist düşünce biçimleri dolayısıyla, insanların yüceltilmesinde, sadece dünyevi erdemleri ön plana çıkartmaktadır. Dolayısıyla cömertlik, soyluluk, cesaret, güçlülük yahut özgürlük gibi gözlemlenebilen nitelikler, eski Arapların en kutsadığı özelliklerin başında gelmektedir. İslam

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, esatayyildiz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8067-7780

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

öncesinde yaşayan ve saygı duyulan bir Arap'ın sahip olması gereken en önemli özellikse, elbette ki erkeklik erdemidir. Diğer bir deyişle, birisinin muteber kabul edilebilmesi için, mertliğin tüm yönlerini şahsiyetinde ihtiva eden bir savaşçı olması icap etmektedir. Elbette bahadır bir akıncının yahut muharip bir kabilenin sahip olması gereken ilk özellik, zenginliktir. Nitekim meşhur “*Pecunia nervus belli*” vecizesinin vurguladığı üzere, “*Para savaşın ruhudur.*” Dolayısıyla çetin şartlar altında yaşam mücadelesi veren erken dönem kabilelerinin parayı yüceltmesinden daha doğal hiçbir şey yoktur.

Zenginliğin kutsanmasına paralel olarak, fakirlik yerilen bir unsur hüviyetiyle standartlaştırılacaktır. Daha açık bir ifadeyle, klasik Arap edebiyatında fakirlik, en yeğlenmeyen zaafın başında gelmektedir. İslamiyet'in Araplar arasında yayılmasının ardından, yoksulluk eskisi kadar utanılacak bir noksanlık olmaktan çıkmış, hatta zamanla tasavvufun içerisinde, yüceltilen bir kavrama dahi dönüştürülmüştür. Ancak İslam'ın ilk yıllarında, Hıristiyanlığın aksine, fakirliğin İslamiyet tarafından yüceltilmediği gözlemlenmektedir. Hatta bilakis yoksulluğun yahut yoksulluk korkusunun, insanların kötü yola meyletmesine sebebiyet veren bir problem olarak sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin; Hz. Peygamber, fakirlik hususunda: “كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا” “*Fakirlik neredeyse küfür olacaktı.*” sözlerini buyurmuşlardır. Elbette bu hadisin, birincil manasının haricinde, daha derin manalar taşıyor olma ihtimali de vardır (el-Ğazzâlî, 1426/2005, s.1545). Ancak İslamiyet'in yayılması hususunda yürütülen tebliğ ve fetih faaliyetlerinin geniş bir bütçe gerektirmesi nedeniyle, fayda sağlayabilecek miktarlardaki infakın yegâne yolu olan zenginliğin, daima özendirildiği aşikârdır. Klasik Arap şiirinde, yoksulluğun kötülüğünü işleyen pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Örneğin; Yahya b. Eksem (ö. 242/857), fakirlik hususunda şunları söylemektedir (Abdu'r-Raḥîm, 1430/2000, s.53):

إِذَا قَلَّ مَالُ الْمَرْءِ قَلَّ وَضَاقَتْ عَلَيْهِ أَرْضُهُ وَ
بِهِ مَأْوُهُ سَأْمًا مَأْوُهُ
وَأَصْبَحَ لَا يَدْرِي وَ إِنْ كَانَ أَقْدَامُهُ خَيْرَ لَهَا أَمْ
حَازِمًا وَرَأْوُهُ

“Eğer kişinin malı azalırsa, (insanların nazarında) görkemi de azalır.

(İşte o zaman), yeryüzü de gökyüzü de (artık) ona dar gelir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

(Herhangi) bir işe (kalkışma hususunda) kararlılık gösterse...

...Kendisi için, (işin) önü mü yoksa ardı mı daha hayırlı bilemez hale gelir."

Modern Arap Literatüründe İktisadi Problemlere Bakış

XXI. yüzyıla doğru, pek çok muazzam gelişme, sıradan insanın hayatında, büyük bir hızla vuku bulmuştur. Öte yandan modern Arap edebiyatının ilk yılları ile ortaçağ dünyası arasında, en azından sıradan vatandaşlar açısından, sanılanın aksine, devasa uçurumlar bulunmamaktadır. Elbette 1798 yılından sonra, Arap dünyasının batılılaşma süreci başlayacak ve matbaacılığın gelişmesi sonucunda, kısa zaman zarfında, hızlı bir gelişim süreci tecrübe edilecektir. Lümpenlerin çaresizliği aynı sıradanlığıyla devam etmekteyken, artık batılı değer yargılarıyla tanışma fırsatı elde eden Arap entelektüelleri, fikir dünyalarında yeni ufuklar keşfedeceklerdir. Üzerinde kafa yordukları ilk problem, elbette ki Arap dünyasının geri kalmışlığıdır. Söz konusu sorunun sebepleri muhtelifdir. Lakin bunun en temel nedeni, hiç kuşkusuz ki, ekonominin zayıflığıdır. Dolayısıyla ortadaki mesele, kelimenin tam manasıyla, korkunç bir *Catch-22* vakasıdır. İşin içinden çıkmak her ne kadar imkânsız görünse de, Arap edebiyatçıları pes etmeye hiç de niyetli değildir.

Ekonomik ve sosyal sınıflar, dünyanın geri kalmış pek çok ülkesinde olduğu gibi, XX. yüzyılın Arap dünyasında da fazlasıyla ayrılmış durumdadır. İnsanların birbirlerinin sosyal değerini ölçmesi, İslam öncesinin değerlendirme kıstaslarından neredeyse farksızdır. Fakirler hor görülüyorken, varıl kesim, sahip oldukları avantajın imtiyazlarından sonuna kadar istifade etmektedir. Mevcut duruma savaş açmaya niyetlenen yazarların karşılaştıkları problemler, halk arasındaki eğitimsizlik, cahillik, batıl inançlara düşkünlük, sağlıksızlık ve açlıktır. Elbette ortadan kaldırılması gereken tüm bu unsurların ana müsebbibi, iktisadi darboğazdan başka bir şey değildir. Hem Batı'nın eşitçilik ilkelerinden etkilenen varlıklı ailelerin çocukları hem de ekonomik açıdan dezavantajlı olan sınıflardan gelen edebiyat âşıkları, bu temel problemin eleştirilmesinde birlikte hareket edeceklerdir.

İktisadi Darlığın Arap Edip ve Şairleri Üzerindeki Etkisi

XX. yüzyılın başlarında, dünyanın pek çok bölgesinde yaşanan ekonomik buhranlar, hâlihazırda zayıf ekonomilerinden muzdarip olan Arap ülkelerini de büyük bir dar boğaza

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

sürükleyecektir. Bazı Arap edebiyatı tarihçilerine göre, iktisat sahasındaki bu geriliğin sebebi, Osmanlı yönetiminin yanlış politikalarıdır (Yazıcı, 2002, s.43). Elbette onların bu iddiası, yüzlerce yıldır saplandıkları atalet bataklığının yıkıcı sonuçlarının suçunu, başkalarının üzerine atma çabasından başka bir şey değildir. Samimi olmak gerekirse, Arap medeniyetinin dünya zenginliğine doyduğu ve Arap edebiyatının en parlak asırlarının tecrübe edildiği Emevî ve Abbâsî Dönemlerinde, devlet hazinesinin yeni fethedilen ülkelerden alınan ganimetler sayesinde kalkındığı, herkesin malumudur. Arap ordularının Ortadoğu'yu büyük oranda Müslümanlaştırması, fütuhatin kesilmesi ve ganimet gelirlerinin düşmesiyle sonuçlanan süreç, tabii olarak büyük bir iktisadi bunalımla noktalanmak durumunda kalacaktır. Dolayısıyla Araplar, Osmanlı idaresine biat etmelerinden çok önce, sürdürülebilir ekonomi programları takip etmedikleri için, zaten kurtarılması imkânsız bir enkazı devretmiş bulunmaktadırlar.

Bu enkazın altında kalan ve ekonomik sıkıntılar çeken insanlar arasında, elbette edip ve şairler de yer almaktadır. Geçimlerini temin edebilmek amacıyla Amerika'ya göçen *Mehcer* edebiyatçıları, bu hususta bilhassa zikredilmelidir. *Mehcer* edebiyatı üzerine kaleme aldığı kapsamlı eserinde, Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı, Ortadoğu'daki bu iktisadi darlığın farklı sebeplerine ve bozuk ekonominin *Mehcer* edebiyatçılarını nasıl etkilediğine, oldukça detaylı şekilde değinmektedir. Bahsi geçen çalışmasında, Güney Amerika'daki muhacir şairlerden olan Tevfik Da'ûn (ö. 1966)'un, göçün sebebini fakirliğe yormasını tasdiklemekte ve bu savını çeşitli şairlerin şiirlerinden deliller getirerek ispatlamaktadır. Örneğin; Nesib 'Arîda'dan tercüme ettiği, bu minvaldeki kısa bir şiir parçası bile, durumun izahı için fazlasıyla kâfidir (Yazıcı, 2002, s. 44):

*“Değerli bir vatan edindim Amerika'yı
Düşündüğümün ötesindeydi benim için
Benim için öncekinden daha değerliydi
Herkes Zengin olmaya geldi bu vatana
Ben de onlar gibi koştum bu topraklara
Ancak ben oradan sadece yaşam istedim
Yanında bir de özgürlük ve de elde ettim.”*

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Modern Arap Literatüründe Yoksulluk Sorununa Bakış

Modern Arap edebiyatındaki batılılaşma eğilimlerinin beraberinde, Batı'nın inkılapçı ruhu da Doğu'da büyük bir yansıma bulacaktır. Edebiyatla iştigal eden kişiler, geleneksel görüşlerden sıyrılarak, artık fakirliği kaçınılması gereken bir mesele olarak değerlendirmemekte, bilakis onu ortadan kaldırılması gereken bir sorun olarak sınıflandırmaktadır. Fransız ihtilalinin ardından kuvvet kazanan *liberté, égalité, fraternité* idealinin, Arap edebiyatçılarını da derinden etkilediği ve onların ekonomiye bakışlarını yeniden şekillendirdiği gözlemlenmektedir. Örneğin; Lübnanlı şair Nesib Arslan (ö. 1927), sınıflar arasındaki gelir eşitsizliğine değinerek mevcut sistemi eleştirmekte ve Batı'da yaşanmış vakalardan ders çıkartılmasını istemektedir (Yalar, 2003, s.212):

“Yoksul mutsuz yaşarken, haktan reva mıdır

Zenginin, kötü yollarda savurganlık yapması

Kaldırmalısınız yoksullar üzerindeki sıkıntıyı, çünkü

Sıkıntılı kimse, yıkıcı olur aç kalınca

Batıdaki her kargaşadan ibret almalısınız

Sarsılmaz dağları titreten ve çökerten kargaşalar”

Elbette iktisadi problemlere değinen tek sanat türü, şiir değildir. Sınıflar arasındaki gelir uçurumunun eleştirilmesinde ve halkın nispeten bilinçlendirilmesinde, asıl takdiri hak eden edebî akım, nesir yazarlığıdır. Özellikle Mısır roman ve hikâyeciliği, bu hususta ayrı bir övgüye mazhar olmalıdır. Modern dönemde nesrin üstlendiği bu aydınlatıcı rol, yerleşik oligarşiler tarafından da pekâlâ bilinmektedir. Bu nedenle ekonomik problemlere göndermeler yapan eserler, kaçınılmaz olarak, sıkı bir denetim ve sansür mekanizmasına karşı da daima mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Örneğin; Taha Huseyn (ö. 1973)'in, köylülere en temel yaşam standartlarının dahi sağlanamamış olmasını eleştirdiği *“Toprağın Azizleri”* (1949) adlı denemeler külliyyatının, rejime ve Mısır'ın alışıldık düzenine muhalefet ettiği gerekçesiyle, resmi otoritelerin sansürüne takıldığı bilinmektedir (Landau, 1994, s.23).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Modern Arap Literatüründe Yoksulluğun Temalaştırılması

Romanların ya da hikâyelerin en vazgeçilmez figürü, yoksulluk içerisinde kıvranan çaresiz insanlardır. Üstelik bu durum, yalnızca Arap yahut Doğu edebiyatlarında değil, Batı literatürlerinde de böyledir. Nitekim edebî ürünler, hayatın bir paçasını yansıtmakta ve doğal olarak toplumdaki ezici çoğunluğu oluşturan alt ve orta sınıflara daha çok değinme eğilimi göstermektedir. Zengin-fakir çatışmasının, zengin-fakir aşkının ya da yoksul karakterlerin trajik maceralarının, okuyucu kitleleri tarafından gereğinden fazla rağbet gördüğü, uzun yıllardan beri değişmeyen bir gerçekliktir. Arap edebiyatının ilk romanının, yoksul bir genç kızın üzerine inşa edilmiş olması, fakirlik edebiyatının ilerleyen yıllarda yoğun şekilde ilgi göreceğinin habercisidir.

Muhammed Huseyn Heykel (ö. 1956)'in *Zeyneb* adlı eseri, bilindiği üzere, ilk modern Arap romanı olarak değerlendirilmektedir. Romana ismini veren Zeyneb ismindeki genç kız, ekonomik açıdan dezavantajlı bir aileye mensuptur. Hizmetinde çalıştığı toprak sahibinin oğluyla küçük bir aşk macerası yaşadıkdan sonra, işçi sınıfına mensup olan İbrahim adındaki fakir bir gence sevdalanacaktır. Ne var ki İbrahim, maddi durumunun bozuk olması nedeniyle, evlilik için talep edilen başlık parasını ödeyememiş, Zeyneb de bu yüzden ailesinin isteğine boyun eğerek, istenilen meblağı verebilen, orta sınıfa mensup başka birisiyle nikâhlanmıştır. Lakın Zeyneb, İbrahim'e olan aşkını unutamadığından, onunla gizli gizli buluşmaktan kendisini alıkoyamayacaktır. Yoksulluğun etkisi, romanın devamında da kurgunun seyrini belirlemeyi sürdürmektedir. İçinde bulunduğu ekonomik darboğaz dolayısıyla paralı askerlikten istifade edemeyen İbrahim, askere alınarak Sudan'a sevk edilmiştir. Sevgilisinden ayrılmaya dayanamayan Zeyneb ise, vereme yakalanarak trajik şekilde hayata veda edecektir (Er, 2015, s.89-91).

Görüldüğü üzere bu roman, günümüz okuyucusunun fazlasıyla aşına olduğu bir aşk hikâyesidir. Ama yazar, söz konusu aşkın çerçevesini, ekonomik eşitsizliğe dair vermek istediği mesajlarla ustaca şekillendirmeyi başarmıştır. Heykel'in bu mesajları, parasızlık nedeniyle geleneklerin kurbanı olan ve sevmediği birisiyle evlenmek mecburiyetinde kalan genç bir kızın hikâyesiyle sınırlı değildir. Romanda ekonomik eşitsizliğin neden olduğu farklı sorunlar da işlenmektedir. Örneğin; maddi sıkıntıları nedeniyle hasat zamanına kadar tefecilerden faizle borç alan, lakin bunun altından kalkamayan köylülerin durumu, rantçılığın işleyişine dair anlam yüklü mesajlar

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ihativa etmektedir (Er, 2015, s.98-99). Öte yandan parasızlık yüzünden askere gitmek mecburiyetinde kalan gençlerin karşılaştığı adaletsizlik, sonraki romanlara da ilham kaynağı olmuşa benzemektedir. Askerlik mevzusu, Mısır'ın bozuk iktisadi düzenini eleştirmek isteyen edebiyatçıların, gerçekten de rağbet gösterdiği bir konudur. Bunun en belirgin örneklerinden birisi, Yusuf el-Ğa'îd'in "*el-Ğarb fî Berr Mış*" (1978) adlı romanıdır. Romanda, 1973 Arap-İsrail Savaşı zamanında, oğlu orduya çağrılan bir 'umde (yani toprak sahibi), oğlunun yerine askere gönderebileceği birisinin arayışına girmektedir. Nihayet fakir bir köylüyü oğlunun yerine kendi oğlunu askere göndermesi hususunda ikna etmeyi başarmakta, ancak dublörük vazifesini üstlenen bu genç, savaşta hayatını kaybedince, işler beklenmedik şekilde sarpa sarmaktadır. Böylelikle Mısır'daki iktisadi problemler, yolsuzluk ve bozuk bürokrasi, trajikomik bir dille okuyucuya aktarılmaktadır (Allen, 1995, s.96).

Muhammed Huseyn Heykel'in öncesinde, ekonomik sorunlara dair fikirlerini, düzyazı halinde aktarmayı seçen pek çok öncü yazarın olduğu bilinmektedir. Örneğin; Mustafa Lutfi el-Menfalûfî (ö. 1924), sosyal yapının bozuk yönlerine değinmekten çekinmeyen birisidir. *el-'Aberât* adlı ölümsüz eserinin girişinde, bu husustaki görüşlerini son derece edebî bir üslupla beyan etmektedir (Ürün, 2016, s.133):

"Dünyada umutsuz, yoksul ve zulme uğramış pek çok insan vardır. Benim gibi umutsuz bir insanın bu kötülükleri temizlemesi ve ezilen zulme uğrayan insanları kurtarması mümkün değildir. Bir taziye ve teselli görevindeki bu gözyaşlarımdan başka onlara verebileceğim bir şey yoktur."

el-Menfalûfî, *en-Nazarât* adlı eserindeyse, toplumun alt kesimlerinde tesadüf ettiği fakirlik ve umutsuzluktan yakınmaktadır. Bu durumun telafi edilebilmesi için, ekonomik açıdan dezavantajlı durumda bulunan insanların acılarının dindirilebilmesi adına, yardım talebinde bulunmaktadır. Hatta bazen söz konusu talebini kifayetsiz görerek, yoksulların kendilerine zulmeden servet sahiplerine isyan etmesini arzulamaktadır (Ürün, 2002, s.204). Onun bu arzusu, gelecek nesiller tarafından da benimsenecektir. 1930'ların ikinci yarısından itibaren, Marks'ın ekonomiye dair hülyaları, Arap edebiyatında makes bulacak ve iktisadi sorunların ıslahını devrimci sınıfın zaferiyle mümkün gören edebî bir akım ortaya çıkacaktır. Necîb Maĥfûz gibi toplumcu gerçekçi pek çok isim, açık ifadelerle kaleme aldıkları eserlerinde, halka ümit vaat eden mesajlar vermekte ve bozuk düzenin, sömürgeciliğin, feodalitenin ve rantçılığın

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

aleyhinde söylemlerde bulunmaktadır. Onların amacı, cahil kitlelerin bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesidir (Er, 2012, s.35).

Görüldüğü üzere, iktisadi problemler, halkın sıkıntılarıyla hemdert olan modern Arap edebiyatının en önemli simalarının eserlerinde, sıklıkla işlenen unsurların başında gelmektedir. İnsanoğlu dünya üzerindeki mevcudiyetini devam ettirdiği müddetçe, sınıfsal farklılıkların neden olduğu kaçınılmaz ekonomik eşitsizlikler, daima hayatın bir parçası olmayı sürdürecektir. Modern Arap edebiyatında fakirlik teması, politik ajandalarda siyasileştirilen, aşka dair anlatılardaysa dramatikleştirilen bir unsurdur. İktisadi sorunlara değinen edebî ürünler, her dönemde ve her coğrafyada işlenmeye muhtemelen uzunca bir müddet daha devam edecektir. Üstelik iktisadi sorunların edebiyattaki yansımaları, yalnızca fakir coğrafyalarla sınırlı değildir. Örneğin; izledikleri akılcı politikalar sayesinde, batılı güçlerle koordineli şekilde çalışmayı başaran Arap Yarımadasındaki monarşiler, petrol kaynaklarından elde edilen gelirlerle geniş iktisadi imkânlar kavuşmuşlardır. Lakin edebiyatın keskin radarı, bu zenginliğin sebebiyet verdiği iktisadi değişimleri de gözden kaçırmayacaktır (es-Sekkût, 2014, s.420).

Sonuç

İktisadi darlık, ekonomik darboğazlar, krizler, fakirlik ve bunların korkunç sonuçları, modern Arap edebiyatının önemli motiflerindedir. İslam öncesi Arapları, bilindiği üzere, ticarete mahir, zenginliği seven, son derece materyalist kişilerdir. Dolayısıyla fakirlik, klasik Arap düşüncesinde, kaçınılması gereken en kötü hasletlerin başında gelmektedir. Kadim Arapların kanaatine göre, zenginlik, erkeklerin sahip olması gereken temel niteliklerdendir. Dönem insanının sürekli savaşa ve kıtlığa hazır olması gerektiğinden, onların bu düşünce yapısına hak vermemek mümkün değildir. Çünkü savaşa giren kabilelerin en temel gereksinimi, askerî masrafları karşılayabilecek maddi bir olgunluktur. İslam'la birlikte, fakirliğe bakışta da bazı değişimler husule gelmiş, ancak Hıristiyanlıktakinin aksine, yoksulluk asla özendirilmemiştir. Çünkü İslamiyet'e göre yoksulluk, pek çok kötülüğe sebebiyet veren temel bir problemdir. İlk İslam hilafetleri, yeni fethedilen ülkelerden elde edilen ganimet gelirleriyle kalkınacaktır. Ancak ganimet ekonomisinin sona ermesi, Arap ülkelerinin gelir akışına büyük bir darbe vuracak ve Araplar iktisadi açıdan oldukça gerileyecektir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

XX. yüzyılın başlarında yoğunluk kazanan ekonomik darboğazın, modern Arap edebiyatı üzerindeki tesiri oldukça büyüktür. İktisadi sıkıntılar, hem yazarların bireysel hayatlarını zorlaştıracak hem de halkın geçim sıkıntılarıyla hemsert olmalarına sebebiyet verecektir. Edip ve şairlerin kendi yaşantılarında karşılaştıkları ekonomik sorunlar, onları kimi zaman göçe zorlamış, ruhlarını ezen işlerde çalışmalarını gerektirmiş ve her şeyden önemlisi, isyankâr bir dünya görüşüne kaymalarında etkin bir rol üstlenmiştir. Modernleşme süreci temellerini sağlamlaştırdıkça, Arap yazarları, batılı fikirleri iyiden iyiye benimsemiş ve kendi ülkelerinin sorunlarını, daha isabetli şekilde gözlemleyebilir hale gelmişlerdir. Arap ülkelerinin yahut genel olarak Doğu milletlerinin en temel sorunu, atalet kaynaklı ekonomik problemlerdir. Avrupa'ya eğitim almaları amacıyla gönderilen Arap öğrenciler, ülkelerindeki iktisadi problemlerin ıslahı için, ellerinden geleni fazlasıyla yapmakta son derece azimlidir. İktisadi darlığın ortadan kaldırılması için çözüm yolları ararken, Batı dünyasının ekonomi hususunda geliştirdiği çeşitli fikir akımlarından da doğal olarak etkileneceklerdir. Bu yüzden Arap edebiyatındaki fakirlik teması, çoğu zaman bir şekilde siyasî propagandalarla ilişki halindedir.

Bu eğilimdeki yazarların ilk hedefi, cahil halkın bilinçlendirilmesidir. Bu gayeleri doğrultusunda, toplum içerisinde gözlemledikleri ekonomik sorunları romanlarında işlemektedirler. Örneğin; ekonomik güçlerinin sağladığı avantaj sayesinde, zenginlerin askerlikten muaf tutulmalarına rağmen, fakirlerin askere gitmek mecburiyetinde kalması eleştirilmektedir. Genç kızların yoksulluk yüzünden istemedikleri kişilerle evlendirilmesini konu edinen trajik anlatılar vasıtasıyla, sınıf farkının kötülüğü okuyucuya gösterilmektedir. Ancak bu idealist yazarların, doğanın işleyişini kavrayamayan hayalperest romantikler olduğu, çok geçmeden görülecektir. Yoksulluk temasını siyasileştiren Arap yazarlar, genellikle batılı ülkelerin kalkınmasına olanak sağlayan *ekonomik liberalizm* yahut *laissez faire* anlayışlarından ziyade, proletaryanın ekonomide söz sahibi olması yahut toplumsal dayanışma gibi gerçekçilikten uzak projeleri destekleme eğilimindedirler. Öte yandan, toplumcu gerçekçi yazarların ümitlerinin kırılması, alışık olduğumuz dinamizm dolu romancılık anlayışının karamsarlığa sürüklenmesi ve Arap edebiyatının daha sevimsiz bir sürece geçiş yapılmasıyla neticelenecektir. Ancak şartlar ne olursa olsun, insanoğlunun yaşamının her zerresine nüfuz eden ekonomi realitesi, görünüşe göre asırlar boyunca edebiyatın merkezindeki tahakkümünü korumayı bir şekilde sürdürecektir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kaynakça

- Abdu'r-Rahîm, M. (1430/2000). *el-Ġinâ ve 's-şerâ' ve 'l-mâl fî 'ş-şi 'ri 'l- 'Arabî*. Beyrut: Dâru'r-Râtib.
- Allen, R. (1995). *The Arabic novel: An historical and critical introduction* (2. Baskı). New York: Syracuse University Press.
- Er, R. (2012). *Çağdaş Arap edebiyatı seçkisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Er, R. (2015). *Modern Mısır romanı I (1914-1944)*. Ankara: Hece Yayınları.
- el-Ġazzâlî (1426/2005). *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru İbn Hâzm.
- Landau, J. M. (1994). *Modern Arap edebiyatı tarihi: 20. yüzyıl*. (B. Aytaç, çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- es-Sekkût, H. (2014). *Arap Yarımadasında roman*. (M. S. İpek, çev.). *Turkish Studies*, 9(12), 411-421.
- Ürün, A. K. (2002). el-Menfalûtî ve zengin-fakir çatışmasını içeren bir makalesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 201-211.
- Ürün, A. K. (2016). Modern Arap edebiyatında öne çıkan bazı terimler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (35), 131-144.
- Yalar, M. (2003). *Modern Arap şiiri: Kavram – kaynak – yapı*. Bursa: Arasta Yayınları.
- Yazıcı, H. (2002). *Göç edebiyatı: Doğuyu batıya taşıyanlar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

SABRİ F. ÜLGENER'İN İKTİSAT SOSYOLOJİSİNE KATKILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ercan GEÇGİN¹

Özet

Türkiye'deki iktisat sosyolojisinin gelişimine özgün katkılar sunan isimlerden biri Sabri F. Ülgener (1911-1983) olmuştur. Onun yaklaşımındaki özgünlüğün kaynağı kendi dönemindeki egemen paradigmalardan farklı olarak Alman yorumsamacı perspektifi iktisadi çözümlemede kullanmış olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve çözülme dönemlerindeki iktisadi ilişkileri, kültür hayatının bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda; kültür, zihniyet, ahlak ile iktisadi durum arasındaki ilişkiyi metin analizlerine başvurarak yorumlamıştır. İktisadi ve kültürel açıdan çözülme devrinin toplumsal karakter analizini yapmıştır.

İktisadi ilişkileri kültürel yönden ele alan Ülgener, 'ahlak' ve 'zihniyet' kavramlarına odaklanmıştır. Kültürel dünyayı 'iktisadi ahlak' (normatiflikler) ve 'iktisadi zihniyet' (kişilerin değer ve inançları) olmak üzere ikili tabaka çerçevesinde görmüştür. Bu iki kavramı Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısında neden geri kaldığını açıklamada kullanmıştır. Ona göre Batı, kapitalizme doğru ilerlerken Doğu, Ortaçağ'ın niteliklerini içeren iktisadi ahlak ve iktisadi zihniyet düzlemine kaymıştır. Çözülme sürecini, hem dış hem iç faktörlerin bileşkesi olarak görmüş ama analizlerinde ağırlıklı olarak kültürel ve zihniyet gibi iç faktörler üzerinde durmuştur. Ülgener'in karşılaştırmalı, tarihsel ve kültürel bakışı, Türkiye'yi ekonomik sosyolojisi bağlamında yorumlamada zengin perspektifler sunmakla birlikte analizlerinde birtakım zayıf yanlarının da olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Sabri F. Ülgener, İktisat Sosyolojisi, İktisat ahlakı, İktisat Zihniyeti.

AN EVALUATION OF SABRİ F. ÜLGENER'S CONTRIBUTIONS TO ECONOMIC SOCIOLOGY

Abstract

Sabri F. Ülgener (1911-1983) has been one of the names who has made important contributions to the development of Economic Sociology in Turkey. The origin of his approach comes from

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ercangeccgin@ohu.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

the use of the German Hermeneutik perspective in economic analysis, unlike the dominant paradigms of his period. He considered the economic relations of the Ottoman Empire during periods of decline and dissolution as a part of the general cultural life. In this context he interpreted the relationship between culture, mentality, morality and economic situation by applying text analysis. And, he analyzed the social character of the period of economic and cultural dissolution.

In his analysis, Ülgener focused on the concepts of 'morality' and 'mentality'. He saw the cultural world within the framework of the dual layer of 'economic morality' (normatives) and 'economic mentality' (values and beliefs of persons). He used these two concepts to explain why the Ottoman Empire fell behind in the face of the West. According to him, while the West was progressing towards capitalism, the East shifted to the level of economic morality and economic mentality that included the characteristics of the Middle Ages. He saw the dissolution process as a combination of both external and internal factors, but he mainly focused on internal factors such as cultural and mentality in his analysis. While Ülgener's comparative, historical and cultural perspective offers rich perspectives in interpreting Turkey in the context of its economic sociology, it can be said that there are some weaknesses in its analysis.

Key words: Sabri F. Ülgener, economic sociology, economy morality, economy mentality.

Giriş

Türkiye'nin iktisadi gelişimini toplumsal bağlamla birlikte daha bütünsel çerçevede ele alan nadir isimlerden biri Sabri F. Ülgener (1911-1983) olmuştur. Kendisi her ne kadar iktisat disiplini içerisinde yer alsa da analizleri son derece sosyolojiktir. İktisadi ilişkilerin analizlerini klasik iktisadi açıklamalarla sınırlı tutmayıp tarihsel, kültürel ve başka toplumsal bağlamlarla birlikte ve disiplinlerarası bir kavrayışla gerçekleştirmiştir. Eğitim sürecinde Alman sosyal bilim pratiğinden etkilenmiş (Sombart ve Weber başta olmak üzere²) ve bu sayede sahip olduğu kültürel sermayenin de imkânları ölçüsünde yorumlayıcı/hermeneutik yöntem vasıtasıyla Osmanlı döneminin iktisadi analizini yapmaya çalışmıştır. Tarihsel, karşılaştırmalı ve dönemin iktisadi insan tipini keşfetmeye yönelik bu analizlerin 'tarihsel sosyoloji' pratiği için de özgün

² İktisadi ilişkileri cansız işleyen mekanizmalar olarak ele alan görüşlerin aksine iktisadi analizlerin merkezine insanı koyma gayretinde olduğunu belirten Ülgener (2006d:7-9) J. M. Keynes'in iktisadi gelişme sürecinde toplumsal yapıyı ve insan psikolojisini göz önüne alan yaklaşımdan da istifade ettiğini ifade etmiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

nüveler taşıdığını söyleyebiliriz. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve çözülme dönemlerindeki iktisadi ilişkileri, sosyo-kültürel hayatın bir parçası olarak değerlendirerek zihniyet, ahlak ile iktisadi durum arasındaki ilişkiyi metin analizlerine başvurarak yorumlamıştır.

Bu bildiriye, Ülgener'in 'iktisadi ahlak' ve 'iktisadi zihniyet' kavramları üzerinden yapmış olduğu çözümlenmelerde öne çıkan hususlar ele alınmakta ve iktisat sosyolojisine katkıları değerlendirilmektedir. Öncelikle onun hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilecek, ardından temel analiz noktaları üzerinde durulacak ve son olarak bırakmış olduğu mirasın değer ve önemi ile analizlerindeki sınırlılıklar eleştiri konusu yapılacaktır.

Sabri F. Ülgener'in Hayatı ve Eserleri

8 Mayıs 1911'de İstanbul'da doğan ve 1983'te hayatını kaybeden Sabri F. Ülgener, ilkokula Divanyolu'nda başlamış ve devamında İstanbul Sultânîsi'nin (İstanbul Erkek Lisesi) ibtidâî kısmına geçmiş ve Ortaöğretimini burada tamamlamıştır. Bu dönemde babasından ve sosyal çevresinden dini bilgiler öğrenmiş ve tasavvufa yakınlık göstermiştir. Arapça ve Farsça öğrenmesinin dışında kendi çabasıyla Almanca da öğrenmiştir. 1932'de İstanbul Dârülfünunu Hukuk Fakültesi'ne girmiş, 1935'te mezun olmuş ve Hukuk Fakültesi İktisadiyat ve İçtimaiyat Kürsüsü'nde asistanlığa başlamıştır. 1936'da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne geçmiş ve burada Almanya'daki faşizmden kaçan hocaların derslerini ve eserlerini tercüme etmiştir. Bu isimlerden özellikle Alexander Rüstow'un, Ülgener'in Alman tarihçi okuluna ilgi göstermesinde, Werner Sombart ve ardından Max Weber'e ilgi göstermesinde etkili olmuştur. Genel olarak Alman sosyal bilim geleneğindeki yorumcu yaklaşımı ve özel olarak da Weber'in yöntemini çalışma konularının seçiminde ve uygulamasında tatbik etmiştir. Özellikle de din, kültür ve ekonomi arasında durması ve zihniyet çözümlenmelerinde bulunması bu ilgiler sayesinde olmuştur. 1940'larda yazdığı 'İktisadî Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri' adlı makalesi, iktisadi zihniyet ve iktisadi ahlak analizlerinin ilk örneklerinden olmuştur. Ortaçağ sürecinde pre-kapitalist Osmanlı ekonomisinin genel karakterini iktisat ahlakı ve iktisat zihniyeti arasındaki ilişki çerçevesinde analiz ettiği en temel eserlerinden 'İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri' adlı çalışmasını 1951'de yayımlanmıştır. Bu eserinde Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'si, İbrâhim Hakkı Erzurûmî'nin Mârifetnâme'si ve

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

fütüvvetnameler ile çeşitli divan şairlerinin şiirlerinden ve pek çok metinden yararlanmış, metin analizlerinden yol çıkararak iktisadi zihniyet çözümlemesine girişmiştir. Keza bu dönemde profesörlük tezi olan ‘Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadî Muvazenesizlik Meseleleri’ni yayınlamıştır. 1962 yılında Alman Tarih Okulu çerçevesinde yorumlamış olduğu Keynesgil iktisat bağlamında ele aldığı azgelişmişlik meselesine değinen ‘Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme’ adlı eserini; 1981’de ise iktisadi zihniyet çözümleme denemelerinin bir devamı olan ‘Zihniyet ve Din’ başlıklı eserini yayınlamıştır. Bu kitapları dışında Ahmet Cevdet Paşa, Descartes, Werner Sombart gibi isimlerin düşünceleri üzerine ve iktisadi konularda, aydınlar üzerine ve başka konularda da pek çok makale kaleme almış, kongrelerde bildiriler sunmuştur. Keza AK İktisat Ansiklopedisi’nde elliden fazla madde yazmıştır. 1947-1948 yıllarında Harvard Üniversitesi’nde bulunmuş ve Joseph Alois Schumpeter ve Keynes iktisadının temellerini inceleme imkânı sağlayan Alvin H. Hansen gibi iktisatçıların seminerlerine katılmıştır. 1951’de profesör olmuş 1954-1956 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi dekanlığı yapmıştır. 1958-1959 yıllarında Münih Üniversitesi’nde ve 1964-1965 yıllarında ise misafir profesör olarak Columbia Üniversitesi’nde dersler vermiştir. 1981’de emekliye ayrılmış ve 1 Temmuz 1983’te İstanbul’da hayatını kaybetmiştir (Sayar, 2006:9-12).³

Ülgener üzerine pek çok yazının kaleme alındığını belirtmekle birlikte bu bildiride, Ülgener’i yakından tanıyan ve onun üzerine çok yönlü yazılar yazmış olan Ahmet Güner Sayar’ın Ülgener’in hayatıyla ilgili görüşlerinden yararlanmayı daha uygun bulmaktayız. Sayar’a göre (1998) Ülgener’in düşünce çizgisinin şekillenmesinde ailesi ve yakın çevresinin fikri iklimleri önemli roller oynamıştır. Kökleri Safranbolu’ya uzanan baba soyu tarafının ağırlıklı olarak ‘ulema’ sınıfına yakın şekilde manevi/dini yönü; İstanbullu olan anne tarafının ise çoğunlukla askeri-bürokrat sınıfa dayandığını ve rasyonelliğe-dünyeviliğe yatkınlığı barındırdığını ifade eden Sayar (1998:22-23), bir tarafın ‘efendi’, diğer tarafın ise ‘paşa’ ve ‘bey’i temsil ettiğini dile getirmiştir. Ülgener’in babası din alimlerinden ve Cumhuriyet’in de ilk İstanbul müftüsü olan Mehmed Fehmi Ülgener’dir. Dedesi ise Gümüşhaneli Dergâhından Nakşibendi şeyhi Safranbolulu İsmail Necati Efendi’dir. Anne (Emine Behice Hanım) tarafında ise kökleri Hafız Mehmed Paşa’ya uzanan, son derece renkli simalar ile dolu Osmanlı terkididir (ve ayrıca Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Mehmet Ali Aybar, Oktay Rifat Horozcu gibi ünlü isimlerle

³ Ülgener’in yazmış olduğu eserler toplu şekilde 2006 yılında *Derin Yayınları* tarafından yeniden basılmıştır. Bu çalışmada istifade ettiğimiz kaynakların ekseriyetle bunlar olduğunu belirtelim.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Ülgener kuzendir) (Sayar, 2006:9). Sayar'a göre (1998:23) Ülgener, aile ağaçlarında görülen fikri farklılıklardan ve madde karşısındaki zıt duruşlarından beslenmiş bir nevi 'mitos' ile 'logos'un sentezine doğru uzanmıştır. Başka bir ifadeyle, onun dede-baba tarafının medrese-dergah birlikteliği, yani mümin yanın birikimi ile anne tarafının rasyonel ve eleştirel fikri tarafı akademik hayatında özgün bir doğrultuda sentezlediğini belirtmiştir. Ancak Ülgener, dede-baba tarafından tasavvuf etkiyi alırken ne İslamcılığa soyunmuş ne de anne tarafındaki akılcılığı alırken de pozitivist bir mantaliteye sahip olmuştur. Hatta anne tarafındaki pek çok kuzeniyle zıt fikri kutuplarda konumlanmıştır. Söz gelimi Nazım Hikmet ve Mehmet Al Aybar sosyalist bir çizgide iken Ülgener liberal bir doğrultuda hareket etme eğiliminde olmuştur.

Çözülme Devrinin İktisat Ahlakı ve İktisat Zihniyeti: Ortaçağlaşma ve Esnaflaşma

Ülgener'in yapmış olduğu çözümlerinin disiplinlerarası bir kavrayışa dayandığını söyleyebiliriz. İktisatçı olmasına karşın iktisatla sınırlı bir analizde bulunmamış, bilakis tarih, sosyoloji gibi bilimlerle, din, edebiyat ve sanat gibi diğer alanlarla ilişkili bütünsel bir çerçeve sunmaya girişmiştir. Onun çözümlerindeki ana omurgayı iktisat hayatının zihniyet dünyasını tarihsel, kültürel ve karşılaştırmalı kavrayış oluşturmuştur. Çıkış noktası, zihniyet araştırmalarıdır ve üzerinde durduğu temel sorunsal teknik açıdan benzer iktisadi durumların neden Batıda farklı, Batı-dışında farklı sonuçlar doğurduğudur. Başka bir ifadeyle, iktisadi gelişmenin neden ve nasıl farklı coğrafyalarda farklı seyir izlediğini açıklamak olmuştur. Kapitalizmin neden başka coğrafyalarda değil de Avrupa'da ortaya çıktığı konusunda mülahazalar ortaya koymuş olan Sombart ve Weber gibi sosyal bilimcilerden etkilenen ama onları eleştirmek de geri durmayan Ülgener, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemlerinden itibaren yaşamış olduğu iktisadi ve toplumsal durumu analiz etmeye çalışmıştır. Onun cevabını aradığı soru neden ve nasıl Batıdaki gibi bir kapitalistleşmenin olmadığıdır. Bunu engelleyen hususların neler olduğunu ve Weber'in ideal tipleştirme anlayışında nasıl bir iktisadi ve sosyal insan tipinin inşa olduğunu aramaya koyulmuştur. 'Çözülme devri' dediği Osmanlı'nın gerileme dönemindeki toplumsal ve iktisadi ruhun genel karakterini 'pre-kapitalizm', 'Ortaçağlaşma', 'esnaflaşma', 'iktisat ahlakı' ve 'iktisat zihniyeti', 'rant kapitalizmi' gibi anahtar kavramlarla açıklamaya çalışmıştır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Ülgener (2006b:6), öncelikle zihniyet araştırmalarının; birincisi ele alınan çağın ve çevrenin iktisat ahlakını ve zihniyetini teşekkül ettiren bütünsel tablonun ortaya çıkarılması; ikincisi ise o zihniyetin şekillenmesinde ve yayılmasında etkili olan faktörleri ile kendi içindeki dinamikleri dikkate alan iki plana sahip olduğunu belirtmiştir. Genel çözümlemesinin özetini şu ifadelerinde bulabilmemiz mümkündür (Ülgener, 2006b:9):

Batıda yeni zamanlar diye adlandırılan ve gerçekten de bütün hayat sahalarında yenilenme ile beraber yürüyen devir bizde Ortaçağ değerlerine dönüş (**Ortaçağlaşma**) karakterini taşıyor: Her şeyden önce, parlak bir ticaret devrinin sonu. Teşebbüs formlarında yer alan “**esnaflaşma**”; değer anlayışında da aynı suretle kapanma ve katılma; en küçük bir yeniliğe göz yummayan meslek ve sanat taassubu (gelenekçilik)... Nihayet feodal hayatın asırdan asra aktarıldığı **ağalık ve efendilik şuur**. Bol tüketimin, hele görünüş ve gösterişin çekici etkisinden hiçbir zaman uzak kalmamakla beraber, kendini gündelik iktisadi kaygıların üstünde görmeye alışık, üretimi ve değer yaratmayı kendinden başkalarının sırtına yüklenmiş görmek isteyen zihniyet! Hepsi de Batı Avrupa’da 15 ve 16. yüzyıllardan beri tarihe mal olduğu halde bizde birçok tarafları örselenmeden “Yeni Zamanlar”a devredilmiş “Ortaçağ” değerinden başka şeyler değil! Bu değerler üzerinde durmak ve düşünmek, bir bakıma, kendi iç dünyamızın kökenini ortaya koymak olacağından, o yolda bir araştırmanın tarihi değeri kadar aktüel önemi haiz olacağı da meydandadır.

Ülgener’in (2006b), üzerinde durduğu nokta Osmanlı’nın çözülme devrinde hâkim olan iktisat zihniyetini ve ahlakını ortaya sermek olmuştur. Benzer nesnel iktisadi durumların (teknik anlamda) farklı toplumsal coğrafyalarda farklı sonuçlar doğurma sebebini toplumsal zihniyet farklılığında aramıştır. Osmanlı’nın gerileme veyahut çözülme devrinde Batının aksine ‘Ortaçağlaşma’ya doğru yol aldığını ve Ortaçağ zihniyetiyle iktisadi hayatın genel karakter kazandığını savunmuştur. Sanat tarihi ve edebiyat tarihi metinlerini de söz konusu zihniyetin temsilleri olarak incelemiştir. Ancak yararlandığı kaynaklar bunlarla da sınırlı değildir. Doğrudan o dönemi gözleyip yazan seyahatnameler ile o döneme ait çeşitli vesikalar ve eserler (tasvirler, çeşitli ahlak eserleri, hukuk mevzuatı, esnaf topluluklarına ait fütüvvetnameler vb.) incelediği metinler arasında olmuştur.

Ülgener’e göre (2006b:24) ‘Ortaçağ’ veya ‘Ortaçağlaşma’; bir tip, model veyahut yaşam stili/tarzıdır. Ancak bu dönemin her yerde aynı tarzda teşekkül eden bir karakteri olmadığını, çevreye göre değişebildiğini, Batı’daki Ortaçağ 13.-15. yüzyıllarda sona doğru yaklaşırken Şark/Doğu medeniyetlerinde zihinsel bir eğilim olarak ortaya çıktığını savunmuştur. İktisadi faaliyetlerde öne çıkan tüccar zümresinden bahseden Ülgener, tüccarların ticaret hayatındaki

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

yerini daima aynı kalmadığını şehirlerarasında meta alışverişinde önemli rol oynadıklarını ifade etmiştir. Özellikle büyük tacirlerin İran'ın, Doğu Anadolu'nun ve Yakın Doğu'nun önemli transit yolları boyunca para ekonomisinin, ticaret ve finans kapitalizminin organları olarak işlev gösterdiklerini, ancak Doğuda ticaret geriledikçe, ticaret merkezlerinde eski önemlerini de yitirmeye başladıklarını belirtmiştir. Orta Anadolu'daki ağırlıkları da sınırlı olan tüccarların tam anlamıyla Ortaçağ sınıfları da olmadıklarını, belki 'pre-kapitalist' iktisat dünyasında türeyen 'ilk-kapitalizm' belirtileri olabileceğini ileri süren Ülgener (2006b:32-33), Doğu ticareti geriledikçe tüccar zümresinin de silikleşmeye başladığını, seyyar satıcılığa ve çarşı esnafına kadar alçaldıklarını ifade etmiş ve bu olguyu 'esnaflaşma' olarak nitelendirmiştir. Nitekim Ortaçağ iktisat hayatının ve zihniyet karakterinin en önemli temsilcileri de küçük tacirler, sanat erbapları ve genel olarak 'esnaf' toplulukları olmuşlardır. Bu süreç sadece sayısal ve ticari ilişkiler anlamında değil, ruhça da esnaflığı beraberinde getirmiştir.

'Ortaçağlaşmış' pre-kapitalist zihniyetin çeşitli sınıflar ve zümreler arasındaki dağılımına bakan Ülgener, bu dağılmış ve çeşitlilik arz eden durumlara karşın nasıl bir müşterek zihnin inşa olduğuna odaklanmıştır. Ortaçağlaşma sadece iktisadi alanda değil, politikada, edebiyatta, sanatta da karşılık bulan bütünsel bir süreç olmuştur. Asırlar ilerledikçe sanat ve ticaret hayatının sayısal ve ruhsal açıdan esnaflığa meyil ettiğini savunan Ülgener (2006b:36-37), bu konuda örnek olarak, 'eşraf' ile 'esnaf' zümrelerinin esasta birbirinden farklı olmalarına mukabil zamanla nasıl pek çok hususta birbirlerine yaklaşmış olduklarını göstermiştir.

Ortaçağlaşma sürecinde iş hayatıyla fazla kaygılanmamak, görünüşe ve gösterişe düşkünlük gibi eğilimler sadece üst tabakalara özgü bir davranış olmamış, orta ve aşağı sınıflarda da görülen bir karakter olmuştur. Toplumsal tabakalar arasında zihniyet dünyaları açısından farklar olmakla birlikte müşterek noktaların olduğu da tespit edilmiştir. Bu ortaklıklar Ortaçağ iktisat ahlakını ve zihniyetini de yansıtmıştır. Esnaflığın diğer zümrelerle ve özellikle de tarikatlarla iç içe geçmesi, hem bu ortaklığa tesir eden önemli olgulardan biri olmuş hem de zümreleri birbirinden ayırt etmeyi silikleştirmiştir (Ülgener, 2006b: 38-39).

'İktisat ahlakı'nı uyulması gereken normların ve hareket kurallarının toplamı olarak ve 'iktisat zihniyeti'ni⁴ de kişinin gerçek davranışında sürdüğü değer ve inançların ifadesi olarak ele

⁴ Daha sarıh bir biçimde 'iktisat zihniyeti'ni çağın genel görüşleri (bilinç ve bilinçaltına yerleşmiş kalıplar) anlamında genel bir 'kültür' olarak düşünmek daha isabetli olacaktır (Ülgener, 2006d:15). Biri Bağdatlı Ruhi'nin (?- 1605) diğeri Ziya Paşa'nın (1825-1880) olmak üzere iki terki-i bend üzerinden merkez ve taşradaki zihniyet

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

aldığını belirten Ülgener (2006b), kültür dünyasını belirleyen ikili bir tabakalaşmayı çıkış noktası olarak görmüştür. Bunlardan altta olan ve temel değer ve yapısı ile ‘Ortaçağlaşmış bir dünyanın iktisat ahlakı’ şeklinde ve zamanla bunun üzerine gelip oturan ikinci tabaka olarak ‘Çözülme devri zihniyeti’ şeklinde düşünmüştür. Ona göre altta, temel değerleri ve politik yapıyı içeren ‘Ortaçağlaşmış’ bir dünyanın iktisadi halkı bulunur. Zamanla bunun üstüne gelip oturan ikinci tabaka olarak ‘çözülme devri zihniyeti’ yerleşmiştir. Ülgener’e göre Batı, Ortaçağ’dan çıkıp Yeni Zamanlara geçmesine karşın Osmanlı İmparatorluğu ters istikamette, Ortaçağlaşmaya doğru kaymıştır. Bu dönemde Batıdaki gibi gelişmenin olamayışını derinde yatan kültürel faktörlerde aramış ve zihniyet çözümlemesi yapmaya çalışır. Ortaçağlaşmayı sadece iktisadi ilişkilerde değil, siyasette, edebiyatta, bilimde, yani bütün bir yaşam tarzı olarak ele almıştır. Ortaçağlaşmanın iktisadi zihniyeti var ettiği noktayı ise ‘esnaflaşma’ şeklinde tarif etmiştir. Bu sürecin hem dış hem de iç faktörlerin bileşkesi olduğunu öne sürmüştür. Ancak analizlerinin ağırlık merkezini iç faktörlere, kültürel ve iktisadi zihniyet dünyasında toplumsal gelişmeyi engelleyen faktörlere yöneltmiştir (Ülgener, 2006b:17-18).

‘Gerileme’ tabirini bilinçli bir şekilde kullanmamış zira çözülme devrinin Osmanlı’nın sınırlarını da aşan bir duruma (15.-16. yüzyıllardan itibaren coğrafi keşiflerin dünya ticaret yollarını Atlantik kıyılarına kaydırmalarından dolayı hızı değişen bir alçalma dönemi) göndermede bulunmak için bu ifadeyi tercih ettiğini belirtmiştir (Ülgener, 2006b:18). Dünya ticaret yollarının Akdeniz’den Atlantik’e kayması, sermaye gücünün de Batı limanlarına geçmesiyle Osmanlı Devletinin kaderini de değiştirmiş ve Osmanlı çözülme devri ile eşzamanlı bir sürece girmiştir. Osmanlı dönüşü olmayan gidişi durduramamış, Batı karşısında geri kalmış bir döneme, yani Ortaçağlaşma’ya doğru yol almıştır. İmparatorluğun uzak ve kenar vilayetlerinde baş gösteren isyanlar ve kıyımlar ile hızlanan ‘siyasi merkezsizlik’ (eyalet beyliklerine dağılma süreci), Doğu ticaretinin daralmasıyla üretimin şehir etrafında ziraata, dar sanat, zanaat ve esnaf kadrolarına kayması ve genel iktisadi anlamda gerileme gibi olgular göze çarpmıştır. Değişen toprak ve mülkiyet ilişkileri gibi yakın boyutlar dışında ruh ve zihniyet dünyası açısından Ortaçağlaşma eğilimi baş göstermiştir. Halk edebiyatından divan edebiyatına

örüntüleri ile ilgili analizi için bkz. (Ülgener, 2006d:29-46). Bu eserinde, Osmanlı Toplumunda ikili yapısına (düalist yapı) dikkati çekmiştir. Biri saltanat merkezinin halesinde bulunan ve zamanla bürokratik kesime açılan yaşam. Diğeri taşrayı içine alan ve tarikat ile yarı-feodal ve yarı cezbeli unsurları barındıran yaşam olarak düşünmüştür. Taşraya doğru gidildikçe Batınlık, yani heterodoksluk ağırlık kazanmaya ve yöre geniş rant kaynakları üzerine kurulu toplum düzenini beraberinde getirir ki buna ‘rant kapitalizmi’ adını vermiştir (Ülgener, 2006d:XX).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

kadar fikir ve sanat hayatının çeşitli veçhelerinde bile bu zihniyetin yansımalarını görebilmek mümkün olmuştur (Ülgener, 2006b:22-24).

İktisat ahlakı ile iktisat zihniyeti arasındaki gerilimden bahseden Ülgener (2006b:49-50), bu iki sistem arasında kimi zaman karşıtlığın kimi zamanda birleşmelerin söz konusu olabildiğini belirtmiştir. Dış realite ile tezatların derinleştiği normatif ahlak eserlerine göz atan Ülgener, özellikle de tekrarlana gelen ve zihniyet inşasında rol oynayan edebi ürünlere yönelerek analizlerini gerçekleştirmiştir. İktisat ahlakını normatif yapısı ile Ortaçağlaşmış dünyayı, iktisat zihniyetini ise gelip bunun üzerine oturan çözülme devri zihniyeti olarak ele almış, zaman içerisinde kâh birinin diğeri ile bütünleşmesi kâh ters düşmesi ile devingen bir ilişkiye dayalı, sınırları keskin olmayan ama bazı ayırt edici özellikleri ile baskın bir insan tipini ortaya çıkarttığını dillendirmiştir. Batıdaki iktisadi gelişmeyi mümkün kılan kazanma gayretiyle, kabına sığmayan macera hevesli, hesapçı ve rasyonel kazanç peşinde koşan insan tipinin aksine Doğuda üreten ve üretilen arasındaki ilişkinin içten ve şahsi (üretilen malın kişinin varlığının bir parçası olduğu düşüncesi), ürünün mübadele değerinden ziyade kullanım değerinin önemseyen, vasıf ve kalitede açısından zayıf, her adımda üst kuvvetlerle iç içe olma gayretinde olan, geleceğe bakışında monoton, çevrimsel ve belirsizliğin hüküm sürdüğü bir insan tipinin inşa olduğunu belirtmiştir (Ülgener, 2006b:255-270). Ortaya koyduğu portre denemesini şöyle özetlemiştir (Ülgener, 2006b:270-271):

Bol ve ferah yaşamın tattıracağı haz ve zevkin (veya özlemin) hiçbir zaman yabancı olmamakla beraber, o uğurda acele ve telaştan hoşlanmayan, yolunu ve yönünü tayinde görenek ve otorite bağları ile çevrili, dışa ve “yaban”a kapalı ve nihayet içinde ve hesabında götürü insanı!

Zihniyetin muhtelif tezahürlerindeki farkları ele alan başka bir metninde Ülgener (2006e: 38-39) Ortaçağın basit esnaf zihniyeti ile kapitalist ekonomi zihniyeti kıyaslayarak ideal tipleştirme çerçevesinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Bunlardan birisi – şüphesiz ideal tip çehresiyle- ne kadar durgun ve şaşkın ise, öbürü de o nisbette atılgan ve ihtiraslıdır; biri an’ane ve göreneğe bağlı olduğu kadar, öbürü de her türlü an’ane kayıtlarından serbest, kendi başına buyruktur ve nihayet üçüncü bir fark da, birinin muhitine ve içerisinde yaşadığı topluluğa karşı diğerkâm zihniyetle hareket etmesine mukabil, diğeri yalnız şahsi menfaatleri peşinde yürümektedir.

Bahsetmiş olduğu bu niteliklerin aslında bugünün Türkiye’sindeki iktisadi hayatında da karşılaşılabileceğimiz genel özellikler olarak varlığını devam ettirdiklerini, toplumsal bir tabanı ve bağlamı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kolay yoldan kazanç elde etme ve bunu otorite

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

güçlerine yanaşarak daha da kolaylaştırma, günübürlük hesap yapmanın ötesinde stratejik düşünmeme, yabancıya karşı düşmanlık ve önyargı, keza insanlara güvenmeyi değil güvenmemeyi öğrenme gibi uzayıp giden bir insan profilinin gündelik yaşam içerisinde ne kadar baskın olduğunu belirleyemsek bile varlığını sürdürdüğünü ifade edebiliriz.

Çözülme Devrinin İktisadi İnsan Tipi

Ülgener'in yukarıda betimleme çalıştığı iktisadi insan modeli esasında 'çözülme devri' dediği çağın öne çıkan/baskın insan figürüdür. Bunu başka eserlerinde daha detaylı olarak çözümlenmeye çalışmıştır. Ona göre (2006c: 123) 'çözülme devri insanı' bir açıdan prekapitalist devrin insanıdır aslında. Bu insan tipi tüketime açık ve yatkın eğilim taşımış, hesapsızca yaşamayı genel felsefe haline getirmiştir. "Bir hırka, bir lokma" diyen bile yeri geldiğinde tüketimde bulmuştur kendisini. Ağırlıklı zeminini tasavvufta bulan bu karakter her şeyin 'ölümlü' olduğuna ve yeri zamanı geldiğinde yok olacağına yönelik batını inanç zihniyetinden beslenmiş ve aynı zamanda bu dünya nimetlerinin olabildiğince tüketilebileceği fikrini de taşımıştır. Yokluğun kendisini açık bir gösteriş haline dönüştüren bu insan tipi, yokluğu aynı zamanda varlığa basamak yapma yollarından biri kılmıştır. Sufi büyükler de "dünya terkini dünyayı toptan satın almaya alet edinmek" düşüncesiyle buna kapı aralamışlardır. Dünya böylece tüketim mekânı, başka bir ifadeyle 'Hak sofrası' şeklinde tahayyül edilmeye başlanmıştır (Ülgener, 2006c:12-128). "Ortaçağ ve çözülme devri düşünürü israfa daima karşı olmakla beraber hesaplı yaşama ve tasarrufa hemen hiçbir zaman bir burjuva fazileti gözüyle bakmamıştır" diyen Ülgener (2006c:123-124), Ortaçağ devri insanının tüketim tutkusunun doğrudan tasavvuftan beslenmesi de tasavvufun ona meşru bir zemin sunduğunu dile getirmiştir. Bu noktada tasavvuf iki açıdan meşrulaştırıcı işlev görmüştür. Biri, dünyayı tüketim mekânı olarak görmüş olmasıdır. İkincisi ise sınıfsal bir ayırma dayalı tabakalaşmayı destekleyen pir veya şeyh gibi kişiliklerin oluşturduğu 'din ve mana aristokrasisi' (veya 'mana sultanları' dediği) şeklindeki otorite gücünün aynı zamanda bir iktidar merkezi haline dönüşmesidir. Çözülme devrinde böylece çalışma ahlakı ile genel ahlak anlayışlarının otorite ve gelenek bahsinde birbirlerini tamamladıklarını dile getirmiştir (2006c:130-132).

İktisadi Gelişmede İslam'ın Rolü: 'Mürüvvet' (Mertlik, Yiğitlik) ile 'Diyabet' Arasında

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Rasyonel bakış ve çalışma hayatında düzenlilik ethosunun eksikliğine odaklanan Ülgener, bunu tasavvuf üzerinden yapmış olduğu çözümlerle daha da derinleştirmeye çalışmıştır.

Ülgener, (2006c:64-90) İslam'ın iktisadi gelişmeyi engelleyip engellemediği ile ilgili olarak hem tarihsel ve karşılaştırmalı çözümler hem de dini metinlere ve söylemlere başvurarak değerlendirmiş ve iktisadi gelişmeyi engelleyen bir içeriğin İslam'da bulunmadığını temellendirmeye çalışmıştır. Onun bu çabası aynı zamanda Weber'in İslam-kapitalizm ilişkisinde tek yönlü ve İslam fikir ve dünyasını homojen olarak gören, İslam'ın tarihsel gelişimindeki dinamikleri göz ardı eden görüşüne hem bir eleştiri hem de onun yöntemi ile ona alternatif bir yaklaşıma dayanmıştır. "İbadetin yolları ondur; dokuzu helal rızık talebidir!" veyahut "yarın ölecekmiş gibi ibadetle beraber hiç ölmeyecekmiş gibi çalışıp kazanmak!" şeklindeki İslam Peygamberinin buyruklarından ve Kur'an'ın çalışmayı teşvik eden çeşitli sure ve ayetlerinden referanslar vererek İslam'ın çalışma ethosuna kapalı yönleri olmadığını ifade etmeye çalışmıştır. Ona göre Calvinist-Püriten ahlakın değer ölçütlerini aratmayan boyutlar İslam'da da görülmüştür. Diğer taraftan İslam'ın iktisadi gelişmeyi engellememesine karşın kazanç ve mülk edinme için hiç de sınırsız yaklaşmadığını, bilakis birtakım şartlara bağlı (batıl olmayan yollara bağlı kazanç olması ve kazancın sadaka, yardım gibi makbul ve anlaşılır maksada ayrılması, kazancın benliğinde sivrilmelere yol açmaması vb. gibi) şekilde iktisadi hayatı desteklediğini de belirtmiştir. Ayrıca Ülgener (2006:83) sadece İslam'ın ilk ve öz kaynaklarında değil, bazı sufilerin ev tarikatların da çalışmaya ve kazanca yüksek değerler vererek Calvinist değer ölçütlerini aratmayacak boyutlara sahip olabildiklerini de eklemiştir.

İslam'ın bir kent dini olarak ortaya çıktığını, ekonomik gelişimi desteklediğini ancak İslam'ın yayılmasıyla birlikte kent-dışı çevreye ve ganimet esaslı savaşı bir ruha veya fetihçi/gazacı bir insan tipinin hâkimiyetine doğru kaydığına yönelik değerlendirmelerden yola çıkan Ülgener, I. Goldziher tarafından geliştirilen ikili ayrımı ödünç almıştır. Goldziher biri feodal-cengâver ruhun dışa dönüklü temsilini veren 'mürüvvet'; diğeri itikâfın içe dönük değerlerini veren 'diyanet' motiflerinin İslam kültüründe ve toplum yapısında geçerli olduğunu iddia etmiştir. İlki, Araplardaki kabilelerde şan ve şeref içeren moral değerlerini, kabile bağlarına düşkünlüğü, yerine göre yardımseverliği ve yerine göre de kan davası güttüren mertlik ve yiğitliği de taşıyabilmektedir (Ülgener,2006c:77-79). İkincisinde ise manevi/ruhsal boyut devreye girmektedir. Ancak bu iki uç arasında diyalektik bir bağ bulunduğunu ve bir 'denge' sisteminin inşa edildiğini belirten Ülgener, şu notları düşmüştür: "*Kâh mürüvvet ve hamaset tarafı ile*

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

eşraf, ağalık ve gösteriş tutkusu; kâh o yolda ölçünün taşırıldığını hissettiği an ölüm, ecel ve ahret hatırlatması ile önlerine dikilen diyanet duygusu!" (2006c:78). Bu iki yöne dair vurgunun, İbni Haldun'un *Mukaddime* eserinde işaret etmiş olduğu göçebeleredeki 'soy asabiyesi' ile yerleşiklerdeki 'sebeup asabiyesi' arasındaki mücadelenin farklı bir yorumunu içerdiğini de belirtelim. Ülgener bu iki yönün dengeli bir şekilde sentezlenebildiğini de ortaya koymaya çalışmıştır: "*Şehirlinin zekâ ve organizasyon gücü ile çölün vurucu kuvvetinin kaynaşımı!*" (2006c:79). Söz konusu dengenin iktisadi hayatta geçerli olduğunu şöyle not etmiştir: "*Ne sadece cebir ve kahır, ne de sadece serbest irade ve rıza tarafının ağır bastığı bir karma model! İslam, seçilen ve vurgulanan karakter özelliklerine bakılırsa, bir taraftan piyasa ekonomisinin ve onun serbest rızaya dayalı işleyişinin yanında, diğer taraftan insan ve toplum varlığımız üstüne sivrilme istidadını taşıdığı hallerde tam karşısında yer alıyor demektir. Ağırılık, duruma göre, kâh birine, kâh öbürüne kayar.*" (2006c:86). Bütün bunlardan hareketle genel olarak Ülgener; dışa açık, aktif-iradeci yön (mürüvvet) ile içe dönük ve kapamış yöndeki (diyanet) kadereci eğilimlerin bu denge durumunda görece olarak baskın olabildiklerini dile getirmiştir.

İktisadi Hayatta Batınlık ile Melamiliğin Rolü

Ülgener'e göre İslam'ın iktisadi hayata etkisi gerek maddi koşullar (savaşlar, istilalar) ile birlikte giderek güçlenen tasavvuf hareketlerinin de etkisiyle iktisadi ölçütlerin değiştiğini belirtmiştir. İslami unsurlarla İslam-öncesi düşünceleri eklemleyen tarikatlar ve tasavvuf hareketleri; 'ben' duygusu yerine 'biz' duygusunun gelişmesine ve böylece gerek iradenin gerek bilincin ve gerekse teşebbüs/girişimci ruhun aşağı inmesine, sönümlenmesine yol açıyordu. Allah katında nefsinin yok etmeye ve yoklukta varlığı bulmaya yönelen tasavvuf, zikir ve çileci yönleri büyütmüş ve insanın dünyayı 'dışarılaşmış' şekilde algılamasına sebebiyet vermekteydi. Doğu mistisizmindeki bu içe kapanma halleri iktisadi zihniyete de şeklini ve rengini vererek giderek güçlenmiş ve teslimiyetçi bir hal almıştır. Elbette tüm tasavvuf hareketleri homojen değildir ancak ağırılık, yavaşlık, bağımlılık ve teslimiyet gibi birbirini tamamlayan hallerin bireylerde vücuda geldiği ve onları edilgenleştirici ve pasifleştirici kılan yorumun daha ağır basmaya başladığını ifade etmiştir. Bu noktada Ülgener, iki uç yorumdan bahsetmiştir. İlki içe dönük yorumu ağırılık veren nihilizme kadar giden 'Batınlık', diğeri ise boş ve atıl

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

durmayıp aralıksız çalışmayı değer kipleri arasında gören, sadeliği ve gösterişsiz bir yaşam süren ‘Melamilik’ (Ülgener, 2000c:102-103). Melamilik içinde ise özellikle Hacı Bayram’ın başını çektiği Bayramiyye’i örnek göstermiştir. Melamilikle ilgili metinlerden (menkıbeler vb) yola çıkarak, çalışmanın ve helalinden kazanmanın ibadet derecesine kadar kutsal kabul edildiğini öne sürmüştür (2000c:108). Ancak Melamilğin o zamanın çalışma merkezlerinde ve esnaf takımında çok fazla taban bulamadığını, hitap ettiği kitlenin sınırlı kaldığını ifade etmiştir. Dağınık ve üstü örtülü kalan Melamilğe karşılık Batınılığe açılan tarikatların daha yaygın bir taban bulduğunu ve Ortaçağın sonların ‘esnaflaşma’ dediği olgu ile eşzamanlı yaygınlık gösterdiğini belirtmiştir (Ülgener, 2000c:108-114).

İslam’ın şehirlerarası ticaretin ve tacirlerin dini olduğunu, tasavvufun ise esnaf ve zanaatkârların dünya görüşü olarak dile getiren Ülgener (2000c:114-115), Ortaçağ sonlarında Yakın Doğu şehirlerinin eski parlak ticaret merkezi olma vasıflarını kaybetmesi, çarşı ve pazarların da basıklaşması, üretim birimlerinde ise yakın ilişkilere dayalı birlikteliklerin, cemaatlerin yaygınlaşmasına dikkati çekmiştir. 12. ve 13. yüzyıllardan beri Anadolu şehirlerinin bazılarındaki esnaf ve zanaatkâr takımında hâkim olan ‘fütüvvet’ (yerine göre ahi teşkilatı) kültürünün bir nevi cemaat ve tarikat iklimine dayandığını, geniş ölçüde de batınıleşmiş olduklarını, dış dünyanın kahır ve zulmüne karşılık safları sıklaştırdıklarını savunmuştur. Esnaftaki cemaatleşmenin yarattığı dayanışma ve birliğin koruma işlevi sağladığını ve geçim kaynaklarının daralmasından dolayı yabancı unsurların dıştan içe (esnaf saflarına) sızmalarını bu şekilde engellediklerini ifade etmiştir. O dönemin bu tip örgütlenmesinde öne çıkan öğeler disiplinli çalışma ve üretmeden ziyade dirlik ve güven olmuştur. Dışarıya sıkıca kapalı bu topluluklar teslimiyetçi, mistik-dini yorumlara ve onun otorite mekanizmalarına bağlı insan tipini inşa etmişlerdir. Aynı zamanda bu otoriteler esnaflar arasındaki kavgalarda da yatıştırıcı rollerle güç kazanmışlardır. Dolayısıyla disiplinli çalışma ve üretmenin imkânlarını veya ethosunu o dönemin esnafında, fütüvvetnamelerde aramamak gerektiğini belirtmiştir (2000c:114-120).

Ülgener’e göre (2000c:136) tasavvufun ve tarikatların tüketime ve bol yaşama tutkusuna sağladığı destek dünyevi (profan) siyaset ahlakından bile fazla sayılabilir. Ortaçağ’ın üst sınıflara her zaman için kapıyı açık bıraktığını ama alt sınıflara bu kapıyı sıkıca kapattığını belirten Ülgener, Tasavvuf –Batınılığın orta ve alt tabakadaki insanlara şans kapılarını tuttuğunu ve dünya nimetlerinin onlara da açık olabildiği umudunu verdiğini belirtmiştir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Böylece üstte yer alan tabaka, alttakilerin kayırılma ve sivrilme şanslarına sahip olabilme umutlarına dayalı yanaşma halkasıyla örülü rantıye sınıfı meydana getirdiklerini savunmuş ve şu notu düşmüştür: *“Netice olarak, üst ve alt dilimleri ile (ve özellikle taşrada) yarı dini-feodal bir “rant kapitalizmi”nden söz etmeyi haklı çıkaracaksa, giriş yollarından birinin her halde, bilinçli olmasa da, tasavvuf ve tarikat basamaklarından geçtiğini kabul etmek yanlış olmayacaktır.”* (Ülgener, 2000c:136).⁵

Ülgener (200c:137), tarikatların zenginleşme aracı-fırsat kapıları olarak kullanılması ve özellikle taşrada üretmek ve biriktirmekten ziyade tüketime teşvik eden tasavvuf yorumunun (batını) gelişmesi ile rant kapitalizmine yatkın bir mana ikliminin teşekkül ettiğini oysa Kuzey Batı Avrupa ile Kuzey Amerika’da endüstriyel kapitalizmin ihtiyaç duyduğu düşünce, tavır ve disiplin kodlarının (Kalvinizm-Protestanlık- Weber’in analizinden referansla) daha etkili olduğunu öne sürmüştür. Ülgener, tıpkı Weber’in tarihsel karşılaştırma tarzı gibi pek çok yönden Osmanlı’yı ve Batı’yı karşılaştırmıştır. Örneğin zamanı kullanma yönünden, Kalvinist kişi yaşadığı anın bilincinde ve her dakikanın hesabını tutmaya yönelik bir disiplin içindeyken (Benjamin Franklin’in ifadesiyle “vakit nakittir” düşüncesindeyken), Doğu’da tevekkülle dünyaya bakan Sufi sadece yaşadığı anın insanı (ibn vakit) olmaktadır. Geleceği çok önemsemeyen ve geleceğe yönelik yatırım planı yapmayan ve bu yönde geniş ölçekli hesap kitap yapmak yerine günübürlük davranma eğiliminde olan zanaat ve esnaf takımının dâhil olduğu iktisadi yaşam boşalma, sığlaşma ve kalıplaşma rotasına girmiştir (Ülgener, 2000c:144-148). Ülgener’n tasavvuf düşüncesini iktisadi hayatı şekillendiren olarak değil de o dönemin genel iklimini, zihniyetini yansıtan bir temsil olarak ele aldığını belirtelim. O daha ziyade o dönemin hâkim iktisadi hayat insanının toplumsal karakterini izah etme gayretinde olmuştur. Çözülme devrinin ve de ‘Ortaçağlaşma’ döneminin (tasavvuftan da beslenen yönleriyle) insan tipinde öne çıkan yavaşlık, ağırlık, telaşsızlık, atalet, tembellik, miskinlik, sıkı tevekkül, kulluk ve teslimiyet gibi niteliklerin Batı’daki kapitalist gelişmenin aksi istikamette bir iktisadi kapanma haline meydan verdiği fikrinde olmuştur.

⁵ Ülgener’in Osmanlı’nın çözülme devrine dair yapmış olduğu bu tespit aslında bugünün Türkiye’inde cemaat ve tarikatların sınıflar arasında olsun, statüler arasında olsun birer basamak veya sosyal asansör olarak kullanılmasını akla getirmektedir. Belki de böylesi fırsat örgütlenmelerinin taban bulmasının kökenini geçmişten bugüne sürekliliğe sahip çizgilerin niteliğinde aramak gerekmektedir.

Şehir İktisadında Darlık Buhranları

Ülgener, *Tarihte Darlık Buhranları* adlı eserinde (2006a), pre-kapitalist veya Ortaçağ devrindeki iktisadi düzensizliğin ‘darlık buhranları’ boyutlarının izahını vermeye çalışmıştır. Önce, konuyla ilgili yazını ele alan ‘Umumi Esaslar’ bölümünde Ortaçağ İslam dünyasında ilmi-pozitif fikirleriyle öne çıktığını düşündüğü İbn Haldun’un fikirlerinden istifade etmiştir. Onun kıtlık ve darlık hakkındaki izahları üzerinde durmuştur. İktisadi düzensizliği toplumun dışında değil bilakis onun bünyesinde arayan İbn Haldun’un iktisadi ve siyasi bir varlık olarak her devletin son dönemlerinde ümran ve medeniyet açısından ilerlemesi ve devamında kıtlık ve darlıkların şiddetine maruz kalabildiğine yönelik görüşlerini paylaşmıştır. Onun şehir iktisadına getirmiş olduğu gerçekçi yaklaşımın önemine işaret etmiştir. Bu bakımdan Marx gibi iktisadi düzensizliği toplumsal ilişkilerin maddi temelinde arayan isimlerin öncülüğünü yaptığını belirtmiştir (2006a:40-46). Diğer eserlerinde sıklıkla kullandığı ‘rant kapitalizmi’ kavramını bu eserinde de işlemiştir.

Ülgener (2006a:45), ‘rant kapitalizmi’ kavramını, “*servet ve sermaye üretmenin yolunu ticaret ve saniyeden ziyade muhitin rant kaynakları –tabiatıyla başta toprak hasılatı- üzerine yüklenmekte arayan ve rantıye zihniyetin bütün arazını taşıyan istihlakçı [tüketici] bir rejim*” anlamında kullandığını not etmiştir. Ona göre İbni Haldun tüketime dayalı ve feodal karakterli ‘rant kapitalizmi’nin, Marx’ın ise ‘burjuva kapitalizmi’nin kara habercileri olmuşlardır (2006a: 45).

Şehir iktisadi tarihi üzerine görüşlerini eserinin ‘Vak’alar ve Örnekler’ bölümünde işleyen Ülgener (2006a), İstanbul örneğine odaklanmış ve şehirdeki iktisadi düzensizliği, darlık buhranlarını çözümlenmeye çalışmıştır. 16. ve 18. yüzyıllar arasında İstanbul’da yaşanan darlık buhranlarının hususi bir şekli olan işe darlığı ve buhranlarındaki fiyat yükselişlerinin etkisine ve bu yükselişlere yol açan siyasi vakalara (savaşlar, bütçe düzensizlikleri vb) ve diğer buhran biçimlerine (hazine buhranı nakit buhranı gibi) dikkati çekmiştir. İstanbul şehir iktisadındaki işe buhranlarına yol açan iki sebep kümesinden söz etmiştir. Bunlardan ilki olağan akışı dışındaki nüfus değişimleri (şehre göçler), paranın değerinin düşmesi, ürün nakil yollarının uzunluğu ve masraflı oluşu gibi ‘temelli ve uzun vadeli’ dediği sebeplerdir. ‘Boşaltıcı’ ve ‘hızlandırıcı’ dediği ikinci sebep türlerinde ise mal ve zahirelerde yaşanan kıtlık ve bunların arzındaki kısma ve daralmalar ile doğal sebepler ile (kuraklık, iklimlerin sertliği, salgın

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

hastalıklar vb), siyasi, idari ve mali sebepleri (savaşlar, yolsuzluklar, vurgunculuk vb gibi) sıralamıştır (2006a: 67-103).

Tarihsel perspektifin ardından Ülgener eserinin (2006a) son bölümünü farklı medeniyet dünyalarındaki iktisadi düzensizliği karşılaştırıp benzer ve farklı yönleri açığa çıkartmaya çalışmış ve iktisadi düzensizliğin birtakım yasalarını keşfetmeye eğilmiştir. Kapitalizmle başlatılmak istenen buhranların tarihinin pre-kapitalist döneme kadar uzanabildiğini öne sürmüştür. Sombart'ın analizlerinden referansla, Batı kapitalizmdeki buhranların aşağıdan yukarıya doğru inişli çıkışlı bir tırmanış gösterdiğini, çöküş devrini yaşayan geri iktisadi rejimlerde ise baş aşağı inişlerin yıkımlara yol açabildiğini dile getirmiştir. Batıda kapitalizm, kısa fasıllar halindeki buhranlar dalgalanma manzarası teşkil ettiğini ve genişleme stratejisiyle de düzenin yenilendiğini oysa kapitalist olmayan ülkelerde iktisadi çöküşlerin uzun fasıllarla devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca 'fiyat hareketlerinde' darlık ve bolluk buhranlarının birbirinden ayrıştığını, ilkinin tüketim, ikincisinin ise üretim fazlalığına dayandığını ileri sürmüştür (2006a:108-110).

Sonuç

Ülgener'in, sosyoloji bölümünde olmamasına rağmen analizleriyle sosyolojik bir çerçeve çizdiğini, iktisadi ilişkilerin ötesine geçerek bütünsel, tarihsel ve karşılaştırmalı analizler gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Alman tarih okulunun çizgisinde ilerlemiş ve gerek Almanya'da gerekse dünyadaki sosyolojinin gelişiminde önemli roller üstelenen ve klasik isimlerin başında gelen Max Weber'in yaklaşımını hem işe koşmuş (ve bu vesileyle Türkiye'ye de tanıtmış) hem de onu eleştirerek fikri mümessillik yapmanın da önüne geçmiştir. Weberyen analizleri erken bir dönemde yapmasına karşın ne yazık ki Türkiye'nin sosyoloji camiasında geniş ve derinlemesine tartışılmamıştır. Bunda Türkiye'deki sosyal bilim kavrayışının siyasal angajmanlığa⁶ göre biçimlenen karakterinin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin iktisadi gelişimindeki kültürel engelleri kültüralist eğilime girmeden çözümlene derdinde olan Ülgener'in bu yaklaşımını ilerletecek ve derinleştirecek yeni çalışmalar çok fazla

⁶ Örneğin Ülgener, daha muhafazakâr ve dindar kesim tarafından daha çok sahiplenmiş olmasına mukabil, dindar-muhafazakâr kesimden kendisinin yeterince İslamcı olmadığı eleştirisi yapılmış; diğer taraftan analizlerine inancın etkisini katmayıp rasyonel-bilimsel bir tutum sergilemesine rağmen bazı Kemalist yazarlar tarafından da yeterince rasyonel olmadığı eleştirileri almıştır. Bu konudaki yazılar için bkz. (Sayar, 2006).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

gerçekleştirilemediği gibi onun tezlerine yönelik benzer yorumlayıcı çerçevede karşı eleştiriler de getirilememiştir. Yapılan eleştiriler siyasal analizlerin ötesine geçememiştir. Öte taraftan onun iktisat sosyolojisine yapmış olduğu katkılar dışında analizlerinde birtakım sınırlılıkların ve zayıflıkların da olduğu şüphesizdir.

Ülgener'in analizlerinde ihmal ettiği noktalardan biri Osmanlı'daki iktisadi hayat içerisinde önemli rol ve işlevler üstlenmiş olan gayri-Müslimlerin konumlanışıdır. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler başta olmak üzere pek çok farklı milliyetten olup da iktisadi hayatta ciddi role sahip sosyal kümelerin olduğu herkesin malumudur. Odaklanmış olduğu Türk-İslam tasavvuf geleneğinin iktisadi zihniyetteki rolünün Müslüman olmayan kesimin iktisadi alandaki ilişkilerinden bağımsız düşünmek eksik bir değerlendirme olacaktır. Nitekim bu husus, Türkiye'de sermaye birikim rejimlerinde de öne çıkan genel bir davranış formu olmuştur. Başka bir deyişle, sermayenin el değiştirmesine yönelik politik hamleler, Batıdaki gibi rasyonel iktisadi ilişkilerin organik gelişiminde engelleyici noktalardan olmuşlardır.

Ülgener'in Melamilik dışındaki pek çok tasavvuf hareketinin iktisadi atalete sürükleyen veya o eğilimleri onayan ve pekiştiren zihniyet kalıplarının dışsal faktörlerin (savaşlar, sıklıkla yaşanan istilalar vb) etkisiyle de güçlenebildiklerini ama ağırlıklı olarak da sınıflar arası geçişkenliği mümkün kılan, dünyayı tüketim ortamı olarak gören, teslimiyetçi bir eğilimden beslendiği iddiasındadır. Ancak yine de bu türden tasavvuf hareketlerinin neden ve nasıl oluştuğuna ve niçin Melamilikten daha yaygın taban bulabildiklerini detaylı bir şekilde açıklayamamıştır. Kendisi geri kalmışlığın nedenlerini İslam'da değil onun yanlış yorumunda (batını) aramıştır. Ancak bu yorumun gelişmesini etkileyen ve belirleyen maddi boyutlara çok fazla girmemiştir. Bu açıdan bütünsel kavrayışı eksik kalmıştır. Sadece İslam-tasavvuf üzerinden belirli bir kesimin ekonomik davranışlarını o dönemin genel ekonomik davranışlarına genellemek hatalı çıkarımlara sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca din—kültür-iktisadi alan ilişkisinde çok fazla üzerinde durmadığı noktalardan birisi de devletin pozisyonu ve gücünün ne derecede etkili olduğudur. Diğer bir husus ise iktisadi gelişme meselesi bir zihniyet meselesi ise şayet, bu durum daha çok sekülerleşme/çağdaşlaşma sorunu ile daha yakın ilişki içerisinde. Zira Batıda rasyonelleşmeyi ve rasyonel iktisadi aklı toplumsallaştırabilecek en önemli dönüşüm sekülerleşme ile sağlanabilmiştir. Ülgener'in çözümlemelerinde buna ilişkin vurguların da son derece zayıf kaldığı söylenebilir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kaynakça

- Sayar, A. G. (1998). *Bir İktisatçının Entelektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*. İstanbul: Eren.
- Sayar, A. G. (2006). *Ülgener Yazıları*. İstanbul: Derin.
- Ülgener, S. F. (2006a). *Tarihte Darlık Buhranları*. İstanbul: Derin.
- Ülgener, S. F. (2006b). *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. İstanbul: Derin.
- Ülgener, S. F. (2006c). *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*. İstanbul: Derin
- Ülgener, S. F. (2006d). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*. İstanbul: Derin
- Ülgener, S. F. (2006e). *Makaleler*. Yayına Haz. Ahmed Güner Sayar. İstanbul: Derin.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

BİR KÜÇÜK BURJUVA İDEOLOJİSİ OLARAK TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TOPLUM VE EKONOMİ PERSPEKTİFİ

İnan AKDAĞ¹

ÖZET

Her ideolojik akımın, bir sınıfsal karakteri vardır. Sınıfsal karakter en fazla ekonomi anlayışında ortaya çıkmaktadır. Burjuvazinin ideolojik akımı olarak liberalizm, büyük burjuvazinin ideolojisini yansıtırken, çalışan kesimlerin ideolojik akımı olarak Marksizm, işçi sınıfının ideolojisini yansıtmaktadır. Liberal ideoloji piyasaya vurgu yaparken, Marksizm toplumsal üretime vurgu yapmaktadır. Mülk sahipliği, bu analizlerde kilit önemdedir. Büyük burjuvazi ile işçi sınıfı arasında bir küçük burjuva sınıf bulunmaktadır. Küçük burjuvazinin ekonomi tasarımı, sınırlı bir özel mülkiyet ve devlet müdahalesi bağlamında piyasa ekonomisidir. Bu çerçevede Türk milliyetçiliği, tekeli sermaye ile bağı bulunan Batı Avrupa faşizminin aksine küçük burjuva bir karakterdedir. Türk milliyetçiliğinin ekonomi metinlerinin okumasında, sınırlı bir özel mülkiyet ve devlet müdahalesi bir ekonomi tasarımı olarak inşa edildiği görülmektedir. Ekonomi alanında sahip olunan perspektif, toplumsal yapı anlayışına da yansımaktadır. Liberal ideoloji bireye vurgu yaparken, Marksist ideoloji toplum savunmaktadır. Bir yanda tek başına birey varken diğer tarafta buna karşılık toplum vardır. Türk milliyetçi ideoloji ise toplum içinde bireye önem vermektedir. Bu çalışmada kapsam olarak; Türk milliyetçiliğinin temel doktriner metinlerinde ekonomi ve toplum perspektifleri vurgulanacaktır. Türk milliyetçiliğinin teorik metinleri arasında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Alparslan Türkeş'in metinleri ele alınacaktır. Bu metinler hem teorik hem de pratik anlamda kullanılan metinlerdir. Çalışmanın önemi; Türk milliyetçiliğinin ekonomi ve toplum perspektifini ortaya koymaktır. Bu çalışmada temel hipotez; Batılı eşdeğeri hareketlerin aksine Türk milliyetçiliği küçük burjuva bir karaktere sahip olduğudur. Türk milliyetçiliği, küçük burjuva karakterini, ekonomi ve toplum tasarımıyla ortaya koymaktadır. Bu küçük burjuva karakter, Türk milliyetçiliğini, sınırlı anlamda mülkiyet anlayışını savunmaya götürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Milliyetçiliği, Ekonomi, Toplum, Devlet Sektörü, Özel Sektör

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi inanakdag@yahoo.com ORCID ID: 0000-0001-5531-403X

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

THE SOCIETY AND ECONOMIC PERSPECTIVE OF TURKISH NATIONALISM AS A PETTY BOURGEOISIE IDEOLOGY

Abstract

All ideological movements have a class-based characteristic. Class-based character generally reveals in economy approach. When liberalism as bourgeoisie's ideological trend reflects big bourgeoisie ideology, Marxism as workers' ideology displays worker class ideology. While liberal ideology is emphasizing on market, Marxism stresses to social production. Ownership is key factor in these analyses. Petite bourgeoisie's economy architect depends on limited private ownership, and market economy in the context of state intervention. In this framework, Turkish nationalism has petite bourgeoisie character unlike Western Europe fascism which had a relationship with monopoly capitalism. When Turkish nationalism is red economy texts, it is seen that limited private property and state intervention are built on. The perspective in the field of economy rebounds on social structure understanding. When liberal ideology stresses on individual, Marxist ideology defends society. On the one hand there is individual, on the other hand there is society. Turkish nationalism gives importance to individual in society. The scope of this study analyzes economic and social perspectives in Turkish nationalism doctrinal texts. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura and Alparslan Türkeş's texts are analyzed among Turkish nationalism theoretical texts. These texts are the texts using as both in the meaning of theory and in the meaning of practices. The importance of this study is that Turkish nationalism's economy and social perspectives are revealed. The hypothesis of this study is that unlike Western types, Turkish nationalism has petite bourgeoisie character. Turkish nationalism exhibits his petite bourgeoisie character in its economic and social architects. This petite bourgeoisie character makes Turkish nationalism defend limited property understanding.

Key Words: Turkish Nationalism, Economy, Society, State Sector, Private Sector

Giriş

Her ideolojik akım, sınıfsal bir temele sahiptir. İdeoloji, o sınıfın üretimine ve yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Büyük burjuvazinin ideolojik yaklaşımı, genel olarak liberalizm iken işçi sınıfının ideolojik yaklaşımı ise Marksizmdir; ve bu ideolojik temeller 18. ve 19. yy'larda netleşmiştir. İdeoloji formasyonun, özellikle toplumsal ekonomik perspektifi, o ideolojinin sınıfsal temeli hakkında bilgi vermektedir. Dolayısıyla bir ideoloji, ne kadar genel

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

toplumsal yarara yönelik bir söylem içinde olsa da ekonomik tasarımı onun sınıfsal temeli hakkında açık bir ipucu vermektedir. 1789 Fransız Devrimi sonrası büyük burjuvazi, girişim ve mübadele özgürlüğünü sağlayıp elde ettiği artı-değeri maksimum arttırmak için bireycilik veya liberalizm talebini ileri sürerken, işçi sınıfı ise üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılması talebini veya Marksizmi, ideolojik bir yaklaşımla kendi sınıf çıkarları için öne sürmüştür.

Türk milliyetçiliği, ekonomide karma ekonomi ideali ile toplumda toplum içinde bireycilik yaklaşımı ile küçük burjuva karakterini ortaya koymaktadır. Kuşkusuz Türk toplumunun tarihsel koşulları, Türk milliyetçiliğini küçük burjuva bir karaktere zorlamaktadır. Batılı toplumlarda gelişmiş sermaye birikimi ile milliyetçi akımlar, büyük burjuvazi ile işbirliğine giderken, Türkiye’de sermaye birikiminin sınırlı oluşu Türk milliyetçiliğini küçük burjuva bir yaklaşıma zorlamıştır. Gelişmiş kapitalist toplumlar, bireyciliği temel alan liberalizm taraftarlığı, komünist toplumlar toplumu temel alan Marksizm taraftarlığı ile varlık bulurken, Türk milliyetçiliği küçük burjuva karaktere sahip olarak, toplumculuk içinde bireycilik şeklinde bir sentez anlayışı geliştirmiştir. En azından teorik olarak, Türk milliyetçiliğinin küçük burjuva karakteri, ekonomi ve toplum tasarımında, Türk milliyetçiliğinin teorik metinlerinde kendisini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada kapsam olarak; Türk milliyetçiliğinin temel doktriner metinlerinde ekonomi ve toplum perspektifleri vurgulanacaktır. Türk milliyetçiliğinin teorik metinleri arasından, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Alparslan Türkeş ele alınacaktır. Bu metinler hem teorik hem de pratik anlamda kullanılan metinlerdir. Çalışmanın önemi; Türk milliyetçiliğinin ekonomi ve toplum perspektifini ortaya koymaktır. Bu çalışmada temel hipotez; Batılı eşdeğeri hareketlerin aksine Türk milliyetçiliği küçük burjuva bir karaktere sahip olduğudur. Türk milliyetçiliğinin küçük burjuva karakteri, ekonomi ve toplum tasarımında ortaya çıkmaktadır.

Literatür

Çok çeşitli milliyetçilik teorileri olmakla birlikte iki ana akım literatür, liberal ve Marksist yaklaşımdan gelmektedir. Liberal yaklaşım serbest piyasa ve ekonomik milliyetçilik temelinde milliyetçiliğin ekonomik perspektifini kavrarken, Marksizm, faşizm ile ilişkili bir yaklaşım geliştirmiştir. Burada her yaklaşımı birbirinden ayıran fark; ekonomide devletin rolü ile netleşmektedir. Dolayısıyla farklar son tahlilde politiktir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Liberal veya Marksist her yaklaşımın sınıfsal temelleri vardır ve bu çalışmada da Türk milliyetçiliğinin küçük burjuva karakteri ortaya konulmaktadır. Liberaller serbest piyasa yaklaşımı ve sınırlı devlet müdahalesi tezleri ile büyük burjuvazinin teorik temeli olmaktadır. Yine liberal yaklaşımın ekonomik milliyetçilik tezi ki özellikler gelişmekte olan ülkeler için bir model olmakla ekonomiye sınırlı devlet müdahalesi yaklaşımı ile büyük ve küçük burjuvazinin teorik temeli olmaktadır. 20. yy'da ekonomik milliyetçilik tezi sosyal demokratik sentez ile belirginleşmiştir.

Liberal yaklaşımın iki farklı tezi yani serbest piyasa tezi teorik temellerini, Adam Smith'in (2006) *Ulusların Zenginliği* kitabı ile 1776 yılında bulmuştur. Smith, bu eserinde görünmez bir elin ekonomiyi düzenlediğini ve devlet müdahalesinin dışlanması gerektiğini belirtmiştir. Smith'in tezi, laissez faire yani bırakınız yapsınlar, kapitalizminin ve büyük burjuvazinin teorik temellerini ortaya koymuştur.

İkinci bir yaklaşım olan ekonomik milliyetçilik tezi ise 19. yy'da netleşmiştir. Teorik temellerini Friedrich List'de bulmuştur. List, millet bağlamında, ileri kapitalist ülkeler karşısında geri kalan milletler için korumacı ekonomi anlayışını savunmuştur. Korumacı ekonomik politikalar ve devlet müdahalesiyle, ileri kapitalist ülkeler ile aradaki fark kapanacaktır. Geri kalan milletler bu politikayı savunmalıdır. Çünkü merdivenin başına geçen ileri kapitalist ülkeler, merdiveni, diğer çıkmak isteyen milletler için aşağı atacaktır. Normal yoldan, merdivenin tepesine yani ileri kapitalist ülkeler arasına girmek mümkün değildir.

Kapitalist üretim içinde, toplumcu sistem anlayışını Karl Marx ortaya koymuştur ve daha sonra Marksizm olarak anılmıştır. Marx (2014) kapitalist üretimde serbest piyasayı savunmuştur. Marx, bu noktada amaç olarak kapitalizmin hızlı gelişmesi ve belirli bir gelişimden sonra sosyalizme geçişi öngörmüştür. Dolayısıyla Marx, kapitalizmin hızlı gelişmesi taraftarıdır.

Marksizm ise milliyetçi yaklaşımları özellikle 20. yy'da faşizme dönüşümü bağlamında ele almıştır. Bu noktada faşizmin büyük tekelci sermaye ile bağını ortaya koymuştur. Faşizmi, tekelci sermayenin en gerici yönetimi olarak tanımlamıştır. Togliatti (1979: 25) Komünist Enternasyonalin faşizm tanımını şöyle belirtmiştir; “faşizm, finans kapitalin en gerici, en şoven, en emperyalist öğelerinin teröre dayanan açık diktatörlüğüdür”. Böylece faşizm ile büyük burjuvazi arasında ki ilişki bağlamında milliyetçi akımları tasvir etmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, tarihsel bir yaklaşım benimsenmiştir. Türk milliyetçiliğinin ekonomi ve toplum üzerine metinleri, tarihsel gelişim çizgisinde incelenmiştir. Tarihsel olarak, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Alparslan Türkeş'in, sırasıyla, Türkçülüğün Esasları, Siyaset ve İktisat ile 9 Işık eserleri ele alınmıştır.

Yine bu çalışmada diyalektik bir yaklaşım benimsenmiştir. Gerçeklik, bütünsel olarak anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin ekonomi yaklaşımı ele alınırken toplum tasarımı da eşanlı ele alınmıştır. Toplumsal yapı ve ekonomi karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Böylece çok faktörlü bir yaklaşım benimsenmiştir.

Çalışmada, hermeneutik yöntem benimsenmiştir. Türk milliyetçiliğinin ekonomi ve toplum üzerine eserleri yorumlanmıştır. Yazıldığı tarihsel koşullar bağlamında ele alınmıştır. Böylece, eserler, zihinsel olarak yeniden inşa edilmiştir. Eserlerin içeriği, eserlerin içeriğine etki eden koşullar bağlamında incelenmiştir.

İdeolojilerin Sınıfsal Temelleri

Karl Marx ve Friedrich Engels'e göre ([1846] 2018a); ideolojinin ve siyasetin, ekonomiden bağımsız bir tarihleri yoktur. Dolayısıyla ideoloji katmanı da ekonomiye bağımlıdır. İdeoloji, ekonomi bağlamında sınıfsal temellere sahiptir. Hiçbir ideolojik akım havada asılı kalmamaktadır. Her ideolojinin, mutlak bağlamında sınıfsal temelleri vardır. Temel ideoloji olarak, burjuvazinin ideolojisinin ve işçi sınıfının ideolojisinin, birbiri ile çelişkili ve uzlaşmaz temelleri vardır. Burjuvazinin ideolojisi, özel mülkiyeti kutsarken, işçi sınıfı ideolojisi, özel mülkiyete karşıt bir ideoloji geliştirmiştir.

Bu bağlamda, ideoloji ile ekonomi arasındaki bağlara bakmak gereklidir. Ekonomik indirgemeciler, ideoloji ile ekonomi arasında mekanik ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla ekonomide bir değişikliğin eş zamanlı ideolojide de değişiklik yaratması beklenmektedir. Oysa ideoloji ile ekonomi arasında diyalektik ve organik ilişki vardır. Dolayısıyla ekonomi de değişiklikler eş zamanlı ve doğrudan değil ardıl ve diğer katmanları dolaymlayarak ideolojiyi etkilemektedir. Aynı şekilde ideoloji de ekonomiyi etkilemektedir. Burada en önemli nokta ekonomi eş zamanlı veya senkronik olarak ideolojiyi etkilememektedir. Aralarında ardıllık

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ilişkisi vardır. Karl Marx, bir yazısında, ürettiklerimiz düşündüklerimizin fersah fersah önündedir diyerek bu ardıllık durumuna dikkat çekmiştir. Bu çerçevede, Marx'ı takip eden Marksistler, ekonomi ve diğer katmanlar arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kerteli anlayışı öne sürmüşlerdir. Louis Althusser ([1970] 2008), katmanları, ekonomi, siyaset ve ideoloji olarak belirlemiş ve ekonominin diğer katmanlar üzerinde son kertede belirleyici olduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede, ekonomi ile ideoloji arasında doğrudan değil dolaylı bir ilişki olduğunu belirtiyor. Ancak Althusser, ekonomi ile ideoloji arasındaki ilişkiyi kopartmamıştır ve bu ilişkiyi daha sonra postMarksistler koparmıştır.

Burjuvazinin ideolojisi klasik iktisat ile şekillenmeye başlamış ve temel önermesi bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler olmuştur. Bu ideoloji, özel mülkiyeti sınırsız savunmuş ve hiçbir gücün –özellikle devlet- ticaret üzerinde belirleyici olmamasını savunmuştur. Sonsuz bir sermaye birikimini savunmuştur. Serbestliği öyle sınırsız savunmuştur ki özellikle 21.yy'da kamusal mal olarak tanımladığımız eğitim, sağlık hatta güvenlik alanlarının da serbest girişime açılmasını savunmuşlardır. Serbest ticaret, sınırsız sermaye birikimi ve devletin ekonomiden dışlanması, burjuva ideolojisinin temel vurgu noktaları olmuştur. Toplum, bireycilik üzerinden kurgulanmıştır.

İşçi sınıfı ideolojisi ise özel mülkiyeti dışlamıştır. Özel mülkiyet yerine toplumsal mülkiyeti savunmuştur. İşçi sınıfı ideolojisi 19. yy'da belirginleşmeye başlamıştır. Sınırsız ve serbest bir piyasanın karşısında yer almıştır. Tüm mal ve hizmetleri, kamusal mal ve hizmet olarak kavramıştır. Bu şekliyle işçi sınıfı ideolojisi, büyük burjuvazinin ideolojisinin tam karşısında yer almıştır. Toplum, toplumculuk üzerinden kurgulanmıştır.

Büyük burjuvazi ve işçi sınıfı ideolojilerinin yanında bir de bazıları tarafından bağımsız bir sınıf olarak tanımlanmayan küçük burjuvazi ideolojisi varlığını ortaya koymaktadır. Karl Marx ([1847] 2007), küçük burjuvazinin bağımsız bir sınıf olmadığını, büyük burjuvazi ve işçi sınıfı arasında sürüklendiğini belirtmektedir. Marx'a göre küçük burjuvazi, bir yandan büyük burjuvazinin sahip olduğu büyük servetler karşısında gözünün kamaştığını ancak bir yandan da işçi sınıfının sefaletine üzüldüğünü vurgulamaktadır. Küçük burjuva ideolojisinin en önemli özelliğinin, bu temel iki sınıf arasında sürüklenmesinden dolayı, sentezleme özelliği olduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede küçük burjuva ideolojisi, sentezleme yaparak, bir yandan sınırlı bir özel mülkiyeti savunurken diğer yanda devlet mülkiyetini savunmuştur. Küçük burjuva

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ideolojisi solda sosyal demokrat biçime dönüşürken sağda ise milliyetçi biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da Türkiye’de milliyetçi hareketin, küçük burjuva ideolojisi olduğu, temel teoriyenlerin tezleri çerçevesinde serimlenmeye çalışılacaktır.

Türk Milliyetçiliğinin Toplumsal Yapı Tasarımı

Türk milliyetçiliğinin toplum tasarımı küçük burjuva sentez özelliği taşımaktadır. Liberal veya kapitalist yaklaşım *bireyi* ön plana çıkarırken, Marksist yaklaşım *toplumu* referans almaktadır. Türk milliyetçiliği ise *birey ile toplumun bir sentezi* olarak küçük burjuva yaklaşımı temel almaktadır. Alparslan Türkeş (2018: 40) bu durumu şu şekilde özetlemektedir; “Toplumculuğu benimsiyoruz, ama şahsiyetçiyiz”. Dolayısıyla toplum temelli bireyci bir anlayış söz konusudur. Bu bağlamda birey önemli iken topluma karşı sorumlu bir bireycilik anlayışı söz konusudur. Bu bireycilik anlayışını ise Türkeş şu şekilde açıklamaktadır; “İnsanları sömürmek isteyen bir ferdiyetçilik; şahsiyeti ezen bir toplumculuk bizim görüşlerimiz dışındadır. İnsanların şahsiyetini hürriyet ortamı içinde yüceltmek, ona saygı ve sevgi duymak vazifemizdir. Ferdiyetçiliği, yani ‘liberalizm’i değil ‘şahsiyetçiliği’ kabul ederiz” (Türkeş, 2018: 40). Kısaca Türk milliyetçiliğinin toplum anlayışı, liberalizmin bireyciliği ile Marksizmin toplumculuğunun bir sentezidir.

Türk milliyetçiliğinin toplumcu bireycilik anlayışının doğal bir sonucu ise mülkiyet hakkına olan vurgudur. Bireycilik, topluma saygılı olacak, ancak mülkiyet özgürlüğünü koruyacaktır. Bu toplum içinde bireysel özgürlüğün olmazsa olmaz koşuludur. Türkeş (2018: 39), bu durumu şu şekilde belirtmektedir; “İnsanların hür olabilmesi için, hürriyetin olabilmesi için, onların mülkiyet ve varlık sahibi olması lazımdır”.

Türk milliyetçiliğinin toplumsal gelişme tasarımı ise oldukça muhafazakârdır. Radikal dönüşümler yerine, tedrici ve kontrol altında bir toplumsal gelişim anlayışı Türk milliyetçiliğinin muhafazakâr karakteridir. Türkeş (2018: 42) bu durumu; “Devrimciliği kabul etmiyoruz...Devrimcilik gibi eski olan her şeyi kötülemek, tarihimize, ceddimize küfür etmek bizim doktrinimizde yoktur. Biz gelişmecilikle kökümüzden kopmadan, daima daha iyiyi, daha güzeli aramak ve sonsuz bir iyiliğe, güzelliğe ulaşmak istiyoruz”.

Türk milliyetçiliği toplumu, ideolojik olarak ne bireyciliğe ne de sınıf esasına göre bir arada tutmaktadır. Esas temel, millettir. Milleti de çatışmalı bir yapı olarak değil, karşılıklı işbirliğine dayalı bir ünite olarak ele almaktadır. Türkeş (2018: 92) bu durumu şu şekilde vurgulamaktadır;

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

“Dünya’da mevcut sistemler, sosyal değer olarak şu üç esastan birini alır; Fert, sınıf ve millet. Kapitalist liberal yapıya sahip devletlerin temeli ferttir...Komünist sistem, sınıfı esas alır...Milliyetçi toplumcu sistemde ise, esas alınan değer Türk Milletidir. Burada ne birkaç patron, ne de bir sözde işçi sınıfı söz konusudur. Çünkü millet, bir tarih, kültür ve soy birliğidir”.

Toplumunu bir arada tutan siyasal ideoloji, kapitalizm veya komünizm olamaz. Türkeş’e göre (2018: 45); “ Millet ve ülke bütünlüğümüzü bölücü, her türlü sınıfçı, mezhepçi ve ırkçı sistemlerin amansız düşmanıyız. Sınıfçı sosyalizme, kapitalizme, bunların birer sapması olan komünizme, faşizme ve nasyonal sosyalizme karşıyız”.

Türk milliyetçiliğinin toplum tasarımında farklılıkların çatışması yerine, farklılıkların uyumu söz konusudur. Kapitalizmin temel çelişki yaşayan sınıfları olan işçi sınıfı ve sermaye arasında, bir uzlaşma ön görmektedir. Türkeş’e göre (2018: 226); “Milliyetçi hareket, sermayesinin emeği sömürmediği, sermaye ve emeği milli menfaatler içinde dengeleyen bir düzen taraftarıdır. Milliyetçi harekette emek ve sermaye birbirini yok eden, birbiriyle mücadele eden iki düşman unsur olarak değil, birbirini tamamlayan iki kardeş olarak ele alınmakta, düzenlenmektedir”.

Türk milliyetçiliği, toplumun temelini ise; Marksizmin ekonomik yaklaşımı veya liberalizmin hukuk yaklaşımı değil, bunların yerine ahlak tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Bu küçük burjuvazinin ahlakçı yaklaşımının bir tezahürüdür. Ahlak her şeyin başı ve sonudur. Milletlerin devletleri, ahlak temelinde kurulmakta ve ahlak bozulması sonucu ise son bulmaktadır. Türkeş (2018: 254) bu durumu vurgulamaktadır; “Biz Milliyetçi hareketçiler olarak her şeyden önce memlekette yeni bir ahlak anlayışının hâkim olmasının kavgasını vermekteyiz. Ahlaktan yoksun bir toplumda, iktisadi meseleler ne kadar halledilirse edilsin, huzurdan söz etmek mümkün değildir...Tarihte batan yıkılan devletler olmuş, medeniyetler olmuştur. Fakat bunlardan hiçbirisi parasızlıktan, fakirlikten, yoksulluktan değil, sadece ve sadece manevi buhrandan, ahlak buhranından, ahlaksızlıktan yıkılmışlardır”.

Toplumun millet olarak örgütlenmesinde iktisadın önemini, Yusuf Akçura vurgulamaktadır. Akçura’ya göre (2015: 192); milliyet fikri, geçim derdinin, hayatı sürdürme, nesli sürdürme doğal arzusunun çocuğundan başka bir şey değildir. Kısaca, millet, insanın tüm yaşamsal faaliyetlerinin bir sonucudur.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Yine Akçura'da Türk milletinin, bireyci değil toplum yanına vurgu yapmaktadır. Akçura'ya göre (2015: 202); "Türkler hayatın her safhasında, ferdi hareketten ziyade, devletçe toplu olarak ve düzenli olarak harekete meyyaldır. Türkler, devletçi bir millettir.

Sonuç olarak Türk milliyetçiliğinin toplum tasarımı, küçük burjuva sentez özelliği taşımaktadır. Temelinde toplumcu dayanışma söz konusu iken, bireyci bir özgürlük anlayışı da söz konudur. Bunu, liberalizmin ferdiyetçiliği ile değil şahsiyetçilik ile tanımlamaktadır.

Türk Milliyetçiliğinin Ekonomik Yapı Tasarımı

Ekonomik sistem tasarımı siyasal ideolojilerin sınıfsal temeli hakkında önemli ipucu vermektedir. Emek-sermaye çatışması temeline sahip kapitalizmde ekonominin dayandırıldığı temeller siyasal anlamda sınıfsal sonuçlar vermektedir. Bir modern dönem ideolojisi olan liberalizm, savunduğu serbest piyasa anlayışı ile büyük burjuvazinin ideolojik temellerini vermektedir. Her şeyin metalaştığı serbest piyasa ekonomisinde, piyasa fetişizmi büyük burjuvazinin temel söylemidir. Amaç, daha fazla artık-değer transferidir. Yine bir modern dönem ideolojisi olan Marksizm de kamu mülkiyeti ise, işçi sınıfının ideolojik temellerini oluşturmuştur. Böylece toplumcu bir ideoloji olan Marksizm de artık-değer sömürsü ortadan kalkacaktır. Yine modern dönemin önemli ancak bağımlı bir sınıfı olan küçük burjuvazi, ideolojik olarak karma ekonomi modelini savunmaktadır. Bireysel mülkiyet bu sistemde, varlık bulmaktadır ve ancak kamu müdahalesi ile bu bireysel mülkiyet anlayışı sınırlandırılacaktır. Bu sistemde de artık-değer transferi olmakla birlikte transferin hızı azalmakta ve sınıf mücadelesinin şiddeti azalmaktadır. Ancak bu ideoloji ne kadar kapitalizmin temel işçi-burjuva çatışmasını uzlaştırma iddiasında bulursa bile bu çatışmanın maddi temellerini ortadan kaldıramamaktadır ve yerine sadece şiddetini azaltabilmektedir.

Türk milliyetçiliğinin temel ideologlarından olan Ziya Gökalp, toplumsal dayanışmayı vurgulamaktadır ve bireysel mülkiyeti, toplumcu bir perspektiften ele almaktadır. Ziya Gökalp'e göre (1968: 162); "Türk harsına en uygun olan sistem solidarizm, yani tesanütçülüktür. Ferdi mülkiyet, içtimai tesanüte hadim bulunmak şartıyla meşrudur ... Yalnız, içtimai tesanüte hadim olmayan ferdi mülkiyetler varsa, bunlar meşru sayılamaz. Bundan başka, mülkiyet yalnız ferdi olmak lazım gelmez. Ferdi mülkiyet gibi, içtimai mülkiyet de olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı veya zahmeti neticesinde husule gelen ve fertlerin hiçbir emeğinden hâsıl olmayan fazla temettüleri, cemiyete aittir." Gökalp, artı-değerin fazlasının

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

kamusal mülkiyetini savunmakta ve bu kamusal mülkiyetten elde edilecek artık-değerin, tamamıyla, toplumsal sorunlara kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumu Gökalp; “Fazla temettülerin “plus value”lerin cemiyet namına toplanmasıyla husule gelecek büyük meblağlar, cemiyet hesabına açılacak fabrikaların, tesis olunacak büyük çiftliklerin sermayesi olur. Bu umumi teşebbüslerden husule gelecek kazançlarla fakirler, öksüzler, dullar, hastalar, kötürümler, körler ve sağırlar için hususi melceler ve mektepler açılır, umumi bahçeler, müzeler, tiyatrolar, kütüphaneler tesis olunur. Ameleler ve köylüler için sıhhi evler inşa edilir. . . Hatta bu içtimai servet, kafi miktara balığ olunca halktan vergi almağa da ihtiyaç kalmaz. Hiç olmazsa vergilerin nev’i ve miktarı azaltılabilir.” (Gökalp, 1968: 163) biçiminde ifade etmiştir. Sonuç olarak Gökalp, hem bireysel mülkiyeti ancak toplumcu çerçevede hem de kamusal mülkiyeti savunmuştur. Bu durumu Gökalp, şu sonuca göre belirlemiştir; “Demek ki, Türklerin içtimai mefkuresi, ferdi mülkiyeti kaldırmaksızın, içtimai servetleri fertlere gasbettirmemek, umumun menfaatine sarfetmek üzere, muhafaza ve tenmiyesine çalışmaktır.” (Gökalp, 1968: 163).

Türk milliyetçiliği F. List’in ulusal ekonomi tezini desteklemektedir. Bu çerçevede yabancı sermayeye karşı mesafelidir. Bu durumu Yusuf Akçura vurgulamaktadır. Akçura’ya göre (2015: 199); “yabancılardan aldığımız borçların memlekete bıraktığı faydalar, borç sahiplerinin memleketten çektikleri faize nazaran azdır.”.

Türk milliyetçiliğinin ana hedefi büyük sanayidir. Ancak Türkiye’de sermaye kıtlığı bu hedefe ancak devlet korumacılığında varılabileceğini göstermektedir ve bunun tek çözüm yolu milli iktisattır. Gökalp bu yöntemi şu şekilde ifade etmektedir; “Türklerin bir de iktisadi mefkuresi vardır ki, memleketi büyük sanayiye mazhar etmektir...Millet iktisadı ve büyük sanayi ise ancak himaye usulünün tatbikiyle husule gelebilir. Bu hususta bize rehber olacak milli iktisat nazariyeleridir.” (Gökalp, 1968: 163). Gökalp’den sonra Alparslan Türkeş’te himayeciliğin önemi vurgulamaktadır; “Toplumun kalkınmasında özel teşebbüs desteklenecek, himaye edilecektir” (Türkeş, 2008: 39).

Alparslan Türkeş (2018: 39) büyük sermaye gerektiren girişimlerin kamu tarafından yapılması gerektiğini belirtmektedir; “...büyük organizasyon isteyen, büyük masraflar isteyen bazı büyük işler vardır ki, tamamıyla devlet tarafından yapılacaktır”.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Yine Türk milliyetçiliğin ekonomi tasarımında, ekonomi, sınıflar bazında taraflara ayrılıp, üçüncü bir sektör varlığını gerektiren karma ekonomi modeline dayanmaktadır; “Altı sosyal dilimin (İşçi, köylü, esnaf, memur, işveren ve serbest çalışanlar) üretim araçlarına sahip olmasıyla iktisadi hayatımızda yeni bir sektör ortaya çıkacaktır. Bu millet sektörüdür. Milliyetçi düzende Türk iktisadı, üçlü sektöre dayanan yeni bir karma ekonomi düzeni olacaktır. Bu sektörler, devlet sektörü, özel sektör ve millet sektörüdür...Milliyetçi düzen, özel sektöre düşman değildir. Yalnız, özel sektör, bugünkü başıboş halinden çıkarılıp milli menfaat ve plan hedefleri açısından daha verimli hale sokulacaktır” (Türkeş, 2018: 99). Millet sektörünün temelleri ise “Altı sosyal dilim, bunlar işçi, köylü, esnaf, memur, serbest meslek sahipleri ve işveren dilimidir. Bu dilimler içinde Türk Milleti yeniden teşkilatlandırılacaktır. Her dilim içinde ekonomik kalkınmamızın temelini teşkil edecek bir tasarruf ve yatırım sandığı kurulacaktır. İşçimiz, köylümüz, esnafımız, memurumuz ve diğer yurttaşlarımız mensubu bulunduğu sandıkta yaptıkları zorunlu tasarrufları makine yapan makine, fabrika yapan fabrikalara yatırılacaktır. Kurulan fabrikalara, işçimiz, köylümüz, esnafımız, memurumuz, serbest çalışanlarımız ortak olacaklar, bunların gelirlerini paylaşacaklardır” (Türkeş, 2018: 223).

Türk milliyetçiliğinin karma ekonomi temelleri Alparslan Türkeş’in şu sözlerinde açıkça ortaya çıkmaktadır; “Milli iktisat sistemi de aslında karma ekonomiye dayanır, ancak bu klasik karma iktisat değil, modern karma iktisattır. Modern karma ekonominin özelliği, ikili sektör, yani özel sektör, millet sektörü ve kamu sektörüdür. Burada klasik iki sektör arasında yeni bir sektör, millet sektörü yer almaktadır” (Türkeş, 2018: 104).

Türk Milliyetçi İdeolojinin Sınıfsal Karakteri

Siyasal ideolojilerin topluma dair tasarımı, sınıfsal bakış açısını göstermektedir. Tarihsel olarak toplumsal yapıda alt yapıda ekonomi üst yapıda ise hukuk, siyaset ve ideoloji tasarımı o ideolojinin dayandığı sınıfsal temelin ipucunu vermektedir. Türk milliyetçiliğinin toplum ve ekonomik yapı tasarımlarına bakıldığında zaman küçük burjuva bir karaktere sahip olduğu görülmektedir.

Türk milliyetçiliği, toplumsal bakış açısı, toplum içinde birey anlayışına dayanmaktadır. Bireysel özgürlük ancak toplumsal temelde sağlanmaktadır. Bu noktada bireysel özgürlüğün

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

anahtarı mülkiyet hakkıdır. Bu bağlamda Türk milliyetçiliği, sınıf temelli bir toplum tasarımıdır. Ancak, Batı faşizminin toplumcu anlayışının aksine, bireye de önem vermektedir. Böylece, Türk milliyetçiliği toplum içinde birey anlayışı ile hem bireyci liberalizm ve hem de toplumcu faşizm, Marksizm gibi siyasal ideolojilerden ayrılmaktadır.

Türk milliyetçiliği, ekonomi tasarımı açısından karma ekonomi taraftarıdır ve özel mülkiyete sadece hafif sektörlerde izin verilmektedir. Bu yaklaşım küçük burjuvazinin sermaye ve işçi sınıfı arasında uzlaşma anlayışına uygundur. Aslen böyle bir uzlaşma sınıflı toplumun karakterine uygun değildir ancak küçük burjuvazi çelişkilerden kendisine varlık sağladığı için daima böyle bir uzlaşmayı ve çelişkinin çözülmemesini arzulamıştır.

Türk milliyetçiliği, özel mülkiyeti kabul etmekle birlikte yalnızca hafif sanayide izin verileceği ve büyük sanayide ise kamu mülkiyetini kabul etmektedir. Böylece üçlü bir yapı ortaya çıkmaktadır; kamu sektörü, özel sektör ve millet sektörü. Millet sektörü mülk sahibi olmayan kesimleri mülk sahibi yaparak aslında sınıf savaşımının şiddetini düşürme girişimidir. Bu düşünce tarzı, uygulanabilirliği bir yana, küçük burjuva sınıflar uzlaşması anlayışı ile paraleldir. Çelişkileri çözmeden sadece, çelişkinin şiddetini azaltma girişimidir.

Milliyetçilik anlayışı ise, Yusuf Akçura'nın deyişiyle (2015: 30), taarruzi veya emperyalist milliyetçiliğe dayanmaz...demokratik Türkçülüğe dayanmaktadır. Yine Yusuf Akçura'ya göre (2015: 133); Türkçülük, iktisadi zorlamalardan doğmakla beraber, Türkçü kurumların etkisi de unutulmamalıdır.

Batı'da faşizme giden yol ise Türkiye'den farklıdır. Graeme Gill'e göre (2008: 5) Batı'da faşizme giden yol; toprak sahibi üst sınıf, köylülük üzerinde baskıcı çalışma kontrolünü sıkılaştırarak tarımın ticarileşmesinin meydan okuması ile başa çıkmıştır ve bu mekanizma devletin baskıcı karakterine yol açmıştır. Bu süreçte şehirli burjuvazi, politik ve ekonomik olarak zayıf ve devlet ile toprak sahibi üst sınıf ittifakına bağımlıydı. Şehirli burjuvazi, ulusal hayatta bağımsız etki oluşturmada başarısız idi. Böylece devlet ile toprak sahibi üst sınıf ittifakı demokratik gelişmeyi önlemiş ve baskıcı faşist rejime yol açmıştır.

Sonuç

Siyasal ideolojiler topluma bütünsel bir yaklaşım sağlamak için mutlak olarak felsefi, siyasi ve ekonomik bir kavrayışa sahip olmak zorundadır. Aslen ekonomik olarak seçenekler belirlidir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kamu mülkiyeti, özel mülkiyeti veya kamu-özel mülkiyet dayanaklı karma bir ekonomik kavrayışa sahip olmak seçeneklerinden biri kendisini toplumsal bir gerçeklik olarak ortaya koymaktadır. Her kavrayışın mutlak siyasal bir sonucu söz konusudur. Örnek verecek olursak özel mülkiyet temelli bir kavrayış büyük burjuvazinin siyasal bir kararı iken kamu mülkiyeti ise işçi sınıfının siyasal önermesidir. Bu noktada karma mülkiyet önemli bir noktayı işaret etmektedir. Sınırlı bir özel mülkiyet anlayışı ile kamu mülkiyetinin düzenleyici bir fonksiyonu ile bu anlayış genel olarak küçük burjuvazinin siyasal savunusudur.

Küçük burjuvazi, toplumsal hayatın tüm çelişkilerini aşma çabasıdır. Ancak Toplumsal ilerleme, çelişkiler ile sağlandığı için aslen küçük burjuvazinin çabaları boş çabalar olarak kalmaktadır. Dolayısıyla tüm çelişkiler çözülmemekte ve küçük burjuvazinin çabaları sonuçsuz kalmaktadır. Bu düşleri Türk milliyetçiliği metinlerinde görebiliyoruz. Alparslan Türkeş, karma ekonomi ile sermaye-işçi sınıfı arasında ki çelişkiyi çözebileceğini ve bir uzlaşma sağlayabileceğini düşünmektedir. Kuşku yok ki bu çözüm kapitalist üretim tarzının tarihsel sınırları içinde çözülemeyecek bir sorundur. Ancak yine Türk milliyetçiliğinin siyasal metinlerine bakıldığında zaman mülkiyetin insan özgürlüğü için olmazsa olmaz bir koşulu olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla kapitalizmi aşma hedefi olmayan ancak bu sistem içinde temel sınıflar arasında bir uzlaşma arayan siyasal ideoloji ancak küçük burjuva bir görüş olarak nitelenebilir.

Yine bu noktada Türk milliyetçiliği ile Avrupa tipi faşizmi arasında farkı ortaya koymak tarihsel bir gerekliliktir. Avrupa faşizmi tekelci sermayenin gerici bir yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Ancak Türk milliyetçiliği en azından program olarak küçük burjuva bir görüş ortaya koymaktadır ve özel sektörü yalnız hafif sanayide ve sınırlı bir rol vermektedir. Dolayısıyla Avrupa faşizminin tekelci büyük sermaye ile bağları, en azından program olarak, Türk milliyetçiliğinde görülmemektedir. Dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin küçük burjuva niteliği bu yanıyla ortaya koyulabilir. Sınırlı özel mülkiyet, toplum içinde bireycilik, ağır sanayide kamu mülkiyeti, Türk milliyetçi ideolojinin temel önermeleridir. Kuşku yokki, kapitalist bir sistem içinde bu önermeler, sermaye birikiminin belirli bir aşamasında sadece bir varsayım olarak kalmaktadır ve Marksizmin alternatif toplum tasarımı ve büyük burjuvazinin mevcut toplum tasarımları arasında küçük burjuvazi ideolojisi olan Türk milliyetçiliğinin milliyetçi toplum tasarımı yalnızca bir varsayım olmanın ilerisine geçememektedir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Kaynakça

- Akçura, Yusuf. (2015). *Siyaset ve İktisat*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat)
- Althusser, L. ([1970] 2008) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (çev. Alp Tümertekin) (İstanbul: İthaki Yayınları)
- Gill, Graeme. (2008). *Bourgeoisie, State, and Democracy: Russia, Britain, France, Germany and the USA*, (Oxford University Press)
- Gökalp, Ziya. (1968). *Türkçülüğün Esasları*, (İstanbul: Varlık Yayınları)
- Marx, K. ([1847] 2007), *Felsefenin Sefaleti*, (çev. Ahmet Kardam) (Ankara: Sol)
- Marx, Karl. (2014). *Serbest Ticaret Sorunu Üzerine*, (çev. Önder Kulak) (Ankara: Nota Bene)
- Marx, K. ve F. Engels. ([1846] 2018a), *Alman İdeolojisi*, (çev. Olcay Geridönmez ve Tonguç Ok) (İstanbul: Kor)
- Smith, Adam. (2006). *Ulusların Zenginliği Cilt.I*, (çev. Metin Saltoğlu) (Ankara: Palme Yayınları)
- Togliatti, Palmiro. (1979). *Faşizm Üzerine Dersler*, (çev. Şiar Yalçın ve Yüksel Demirekler) (Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları)
- Türkeş, Alparslan. (2018). *Dava*, (İstanbul: Kamer Yayınları)

THE AGENDA-SETTING PROCESS OF THE DRYING UP OF URMIA LAKE IN THE CASE OF THE DRYING UP OF LAKE URMIA THROUGH ECOLOGICAL MOBILIZATIONS

JAVAN Dorna¹

Abstract

This study mainly focuses on the agenda-setting process of the drying up of Lake Urmia² through ecological mobilizations and the consequent protest movements in the region of Azerbaijan³ (all provinces of eastern Azerbaijan and western Azerbaijan in Iran) against this ecological disaster, which is the most striking throughout the country. Above all, it is a question of the politicization of an ecological catastrophe and the process of transforming the disappearance of Lake Urmia into a public problem or a public debate. To do this, constructivist approaches focused on this agenda-setting process as a social fact, particularly when it is based on the “participation”, (Garraud, 1990 & Felstiner W., Abel R., Sarat A, 1991). This issue motivated us to study the collective mobilization between the years 2009 and 2013, in the areas around the lake region and the implementation of policies (aiming at the protection and the replenishment of the lake) from 2013. It should be taken into consideration that this mobilization and the movements of protest have been systematically and violently repressed by the Iranian government, whereas many other demonstrations of this kind were dealt peacefully and kindly. Eventually, it is also important to consider the old ethnic-identity claims of the Azerbaijani Turks that evolve into the new ecological claim in the Azerbaijan region.

Keywords: Lake Urmia, mobilization, claims, Protest movement, Agenda-setting

¹ . PhD student in Political Science, Lyon II University, Triangle UMR 5206. with a dissertation entitled "The conditions of emergence of the claims and the ecological mobilizations in Iran: the case of the drying up of Lake Urmia" E: Dorna.Javan@sciencespo-lyon.fr

² Lake Urmia is located in North-West Iran, between the provinces Western Azerbaijan (46%), Eastern Azerbaijan (43%) and Kurdistan (11%), protected by UNESCO and the Ramsar Convention (1971), is one of the most important bodies of water with its national parks around in global and national levels. Indeed the wetland conservation and recharge projects, with an emphasis on the three wetlands, Lake Urmia, Parishan and Sahdegan, and are being carried out by the State with the cooperation of UNDP1 in 2004 .The second most salty lake in the world and the largest lake in the country with an area of 52,000 square kilometers, Lake Urmia is dotted with more than a hundred small rocky islands which are the stopping points for birds during their migration and a place where various animal species such as the Iranian yellow reindeer live. 16 wetlands with the areas of 5 to 1,200 hectares in the Lake Urmia borders, some of them have disappeared and others are threatened by extinction.

³ Do not confuse the provinces of Iran namely East Azerbaijan, West Azerbaijan, Ardabil and Zandjan with the country of the Azerbaijan Republic which was separated from Iran during the 19th century during the Irano-Russian conquests. The name Azerbaijan means all the regions of Azerbaijan in the west, East Azerbaijan and Ardabil (before the separation of East Azerbaijan in 1993) from Iran before the territorial administrative division. in 1938 Considering the protest movements emerged in the cities around the Lake Urmia basin region (between eastern Azerbaijan and western Azerbaijan), we use this name for the Lake Urmia basin area.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Introduction

From the point of the environment and from ecological mobilizations to the emergence of political ecology discourses, we will pursue the development of an awareness and an ecological discourse in its process of politicization. Indeed, the construction of environmental movements in the late 1960s in post-industrial societies led to the emergence of political ecology idea as a new doctrine at the end of the century: *"it appears that our social question at the end of the century and the following century will be the natural issue"* (Moscovici 2002). Finally, since the 1970s, the awareness of environmental issues has evolved from a challenge to institutionalization of the environment, and the rise of environmental parties in Western contexts⁴.

Like all other countries, Iran has faced several major environmental crises⁵. Nevertheless, it is difficult to trace this evolutionary process of the politicization of ecological issues in developed countries, as in Iran, where the environmental issues are part of a more complex socio-economic political pattern. Iran has always subordinated environmental policies to economic and social ones. Yet Iran was one of the pioneering countries in the Middle East, the first to legislate on the issue of the environmental protection. Influenced by the Ramsar Convention⁶, the institutionalization of the environment in Iran began in 1971, with the creation of the "Environmental Protection Organization" (EPO)⁷, and was completed by its inscription in the Iranian Constitution in 1974. However, neither the institutionalization of the environment nor

⁴ Indeed, the treatment and management of environmental management by political systems and public administrations began in the 1970s with the institutionalization of the environment in Western countries. The United States with the oldest environmental organizations (Sierra Club, NEPA CEQ and EPA), are considered the pioneering country in the institutionalization of environmental protection. This institutionalization is made visible by the creation of the Ministry of the Environment, followed by the setting on the agenda of environmental issues in several governments and international organizations, and finally, the founding of political parties (France (1971), Canada (1971), Denmark (1971), India (1985), Germany (1986) Italy (1986).

⁵ The degradation of land, forests, biodiversity and in particular, the depletion of water resources (plus a series of drought episodes), have increased considerably in recent decades in Iran. Much of this happened in the last 60 years, when the country started massive modernization and development projects, accompanied by strong population growth which has itself led to an exponential increase in human activity. The population in Iran between 1956 and 2015 grew at an average annual rate of almost 3% and its number increased from 18.9 million to 81.224 million. In fact, the government, enriched by the nationalization of oil and the increase in oil revenues of the country, in the late 1950s, has been able to afford large-scale reforms in the social and economic fields, known as of "white revolution". The wealth of the country due to oil revenues, modernization projects, socio-economic reforms can partly explain the population growth recorded in 1976. (Ladier-Fouladi 2003, p.9-15) et cf : <http://www.statistiques-mondiales.com/iran.htm>

⁶ The Ramsar Convention or Convention on Wetlands, is an international treaty adopted in 1971, and had taken place in Iran.

⁷ In the 1970s, the organization of the protection of the environment was born from the merger of the two associations. The environmental protection organization (OPE) is a supervising organization with rather limited power, attached to the presidential administration. It is limited to monitoring four types of protected areas. With the power limited to supervision and having a budget equivalent to that of a small association of Koranic studies attached to the Ministry of Culture and Islamic Guidance, the organization is today unable to solve multiple problems in the country.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

the orientation laid down in the Constitution have resulted in the establishment of a real environmental policy in a systematic way, so far.⁸ However, the scale of the ecological claims that have emerged in the form of protest movements in recent years seems to have challenged these politico-economic dissuasive causes⁹.

Located in the north-west of Iran, between the provinces of Western Azerbaijan and Eastern Azerbaijan, Lake Urmia is one of the most important water ecosystems at the national and world level. It is the second most salty lake in the world and the largest lake in the country with 52,000 square kilometers along with its national parks. However, the lake has lost 95% of its surface in the past 20 years, (Amir Aghakuchek & alii 2015) under the combined effect of the construction of hydroelectric dams upstream, significant water exploitation for the agricultural irrigation, several years of drought and, in general, mismanagement of natural resources. With drastic consequences upon biodiversity as well as millions of people at the local level since 2009, the drying up of the lake has become one of the major concerns of the local community, environmentalists and ethnic-identity activists. Indeed, the drying up of Lake Urmia - and even the probability of its disappearance - has been reported since the 2000s, by the Iranian experts. However, by a kind of negligence (or even deliberate denial), these warnings have not convinced the government to implement required protection policies towards the lake as well as considering the necessary political measures. It is also one of the issues put forward by the inhabitants of the region (which allows them to qualify this act of intentional) until 2013. Consequently, in the absence of necessary actions to save the drying lake, more than 70% of the lake area was lost until 2009. This led to the outbreak of discontent, collective action (between 2009 and 2013) that were brutally repressed by the Iranian government and resulted in the arrest of thousands of protesters. However, after the 2013 presidential elections and the change of administration approved the agenda-setting of the drying up of Lake Urmia, and the implementation of policies aimed at replenishing the lake.

⁸ Indeed, the revolutions (notably the White Revolution and the 1979 revolution), the continuous episodes of war, the diplomatic relations strained with the Western countries and the economic instability (partly due to the imposed embargoes), are political turning points and - the major economic issues that Iranian society has been confronted with since the first half of the 20th century, and the prevailing reasons that hinder the introduction of an ecological conscience and discourse both within the government and in Iranian society.

⁹ In addition, the result of a perspective study conducted in 2016 at the Center for Strategic Studies (attached to the presidential administration) now proves that environmental fears (environmental degradation, and especially the water crisis) as well as unemployment have been ranked in order of priority as the main challenges for the country, among the other social and economic scourges. (Ayandeh Pagouhi Iran 1396 », [la Perspective pour l'Iran en 2017])

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

From a "constructivist" perspective, it is this process that we will question through the mobilization of specialized actors in the management of collective claims: how has the drying up of Lake Urmia, become a problem of social intervention which led to the inclusion of this problem on the government's agenda and led to the creation of the Lake Urmia Restoration National Committee (LURNC)?

The sensitivity of the issue of the drying up of Lake Urmia and especially that of the collective action in Azerbaijan regions, justifies the absence of any reliable and transparent data on the collective action, activists and even on the causes and consequences of the drying up of Lake Urmia¹⁰. For this reason, the majority of all data was collected as a result of five years of fieldwork in four cities in Iran including Ourmiyeh, Tabriz, Naghadeh, Tehran. Indeed, from July 2015 to 2019, we conducted four field surveys in Iran in the years 2014, 2015, 2017, 2019, with different social and political actors as environmental activists, ethnic-identity activists, officials and politicians, scientific and environmental experts. We also conducted interviews in 2016, 2017 and 2018 with Iranian activists in exile.

The agenda-setting process of a public problem

The process of building a public problem and its agenda-setting has been a part of the analysis of public policies since the 1970s. Philippe Garraud defines the agenda as "*the set of problems being treated. in any form whatsoever on the part of the public authorities and therefore subject to one or more decisions*"¹¹ (Garraud, 1990: 27). The understanding of actors and the public problem-building process, as well as the problem selection process, is the first contribution of the analyses in terms of the agenda-setting, taking into account the logic of collective mobilization, mediatization and politicization. (Hassenteufel, 2010). Similarly, the constructivist approaches towards the fact that concerns the role of the mobilization of social

¹⁰ It must be emphasized that, even because of the problematic, the study of these movements and even the crisis of the drying up of Lake Urmia is not found in the scientific studies of the social sciences in Iran because of the ban on this type of study in academia (where there is a limit on the selection of research subject), and some of the studies have been victims of censorship. However, there are a number of scientific articles in the field of environment, ecology and geology concerning the drying up of Lake Urmia, but these studies focus on the issue of drought (presented as the main cause of Lake Urmia drying up), others on the ecological balance of the lake, its ecosystem, living spaces, minerals, and some are interested in solutions to replenish the lake.

¹¹ We can also cite Kingdon's definition as follows: "*The list of topics or issues that government actors and people in close proximity to the government pay close attention to at some point in time*" (Kingdon & Agendas 1995, p.3)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

actors (external of the State) in the definition of the problems on the one hand, and the way in which it is the process of publicizing the problems on the other, are at the heart of our analysis focused on the agenda-setting process of the protection of Lake Urmia.

Taking a constructivist perspective, Herbert Blumer is interested in the different stages of the construction of a public problem, seen as the product of a collective behavior (Blumer, 1971). This has been reformulated by Spector and Kitsuse, relying on the fact that the definition of problems takes place within the framework of a claims process led by claimmakers (Spector and Kitsuse, 1977). And finally, the analysis elaborated by Felstiner, Abel and Sarat represent tools of analyzing the process of construction of a problem in public problem by three phases: "Naming": the awareness of problem or the formulation of the problem in public; "Blaming": the transformation of an offensive experience into a grievance. in other word, attribution of responsibility for the problem or designation of the collective causes of the problem; and "Claiming": the formulation or the expression of a claim, as a request to public authorities (publicization of the problem) (Felstiner W., Abel R., Sarat A, 1991).

In the same perspective and among the models of the agenda-setting process, we are interested in the external mobilization proposed by Garraud, which corresponds in particular, to our case study. Indeed, Garraud distinguishes five models of the agenda-setting processes (participation, mediatization, political offer, anticipation and silent corporatist action), through taking in five main elements into account: action of organized groups; the mobilization of opinion; the intervention of political actors, media coverage and the role of events (Garraud, 1990, pp.31-38). Therefore, based on tools of analysis of the process of construction of public problem proposed by Felstiner, Abel and Sarat and apply the model based on the "participation" of Garraud. We try to explain the agenda-setting process of the protection of Lake Urmia through collective mobilizations. The model emphasizes the mobilization of groups outside the state (such as ethnic-identity activists and environmental activists). Indeed, these groups, relying on the support of public opinion, aimed at attracting the attention of the media and political actors, trying to put pressure on the state and legitimizing their demands for the protection of the lake Urmia.

The agenda-setting process of the drying up of Urmia Lake

Considering that the construction of a public debate or a public problem by a social fact requires the mobilization of the individual, or rather the entrepreneurs of cause¹², we can thus explain the transformation of the question of Lake Urmia drained into a public problem by the dynamics of collective mobilization. The pioneer of protest movements and protests in ecological matters in Iran, mobilizing various actors (regional deputies, activists of ethnic-identity rights and environmentalists) was continuously active during the years 2009-2013 in several cities of northwestern Iran, mostly populated by Turkish minorities (Azerbaijanis)¹³. This last point also opens the way to another problematic case which concerns an old ethnic-identity claim of the Azerbaijanis in this region¹⁴. In other words, these ecological and social conflicts give rise to political conflicts over the quality of life and the health of the population in this region, the economy of the region leading to old political conflicts such as identity claims¹⁵.

The construction process of public debate process about the drying up of Lake Urmia, typically follows three stages proposed by the analysis model of Felstiner, Abel and Sarat:

1. The drying up of Lake Urmia is only an unfortunate disaster resulting from drought and global warming, this has been the main argument of the Iranian government since 2002 and especially that of the former President of the Republic Islamic Republic of Iran, Mahmoud

¹² According to Neveu, social movements are part of the cause, such as the media, political parties, political leaders, experts, intellectuals, think tanks, senior officials and interest groups. (Neveu, 2015)

¹³ In recent decades the word Azeri to refer to Azerbaijani Turks living on Iranian territory has become quite common, while it is highly disputed by the Azerbaijani Turks who have never called themselves that. We can no longer find the trace of use of such an appellation in historical documents. Yet such a name continues the government's assimilationist strategy and some Iranian intellectuals who defend the theory that the people of Azerbaijan (Iranian Azerbaijan and Azerbaijan the country), being of Persian origin were victims of the Turkishization that follows the arrival of Saljûqides Turks in Iran and especially following invasion of the Mongols. However, the use of such a name is also common in Turkey, as well as in Europe, in order to mark the difference between the peoples of Turkey and those of Azerbaijan (the country) and Iranian Azerbaijan, while it is strongly contested by the Azerbaijani Turks in order to challenge the assimilationist strategy.

¹⁴ The gene of these claims was manifested in the movement of the constitution at the beginning of the XXth century (of which this region was the prisoner), but precisely, it is from the years 1945, with the emergence of the democratic party of Azerbaijan, whose claims in the region are focused on the right of Iranian Turkic ethnic groups and continues until today.

¹⁵ We also looked at the very nature of the relationships between these actors mobilized at the local level, because the overwhelming majority of them have a non-negligible characteristic: like the populations around the lake, they belong to an ethnic minority (Azerbaijani Turks) and come from a region where there is already a historical tradition of collective mobilizations around identity and political issues. Environmental demands for the protection of Lake Urmia, the efficient management of water resources and the economic and health conditions of the millions of inhabitants of the region, are therefore closely associated with ethnic rights claims. minorities in the region. In other words, these ecological-social conflicts give rise to political conflicts over the quality of life and the health of the population in this region, the economy of the region leading to old political conflicts such as identity claims.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Ahmadinejad¹⁶. However, the geological and ecological studies (sometimes clandestine¹⁷) carried out by several experts, as well as the revelations of the regional deputies, underline the role of the human activities and the impact of the industrialization on the progressive draining of the lake of Urmia¹⁸. Not to mention the impact of the old ethnic-identity claim on the construction of new "ecological" consciousness of social actors in the region of Azerbaijan.

2. Excessive water abstraction in the Lake Urmia basin area (more than 92% of which is used in the agricultural sector¹⁹) and ambitious infrastructure projects such as dams (102 dams), bridge and the Shahid Kalantary Highway are the main contributors to the drying up of Lake Urmia. This calls into question the management of water resources, the increase in the number of individual gardens around the lake basin, as well as the public environmental policy of the country. To this, must also be added the silence and denial of political authorities in the face of such an outrageous risk, despite the alert launched by experts since the late 1990s. In fact, the excessive removal of water from the Lake Urmia basin is primarily a consequence of the agricultural policy of "food self-sufficiency" launched in the 1980s, which led to the increase of agricultural land in the region and encouraged the cultivation of the most water-hungry food products; to this is added the problem of the modernization of irrigation techniques, so far unknown, which has led to the wasting of exploited water²⁰. Secondly, this ecological disaster is also the result of the liberal policy of the government of Hashemi Rafsanjani²¹ since the end

¹⁶ The affirmations of Mr. Ahmadinejad, following his official visit to the province Ardabil the mid september 2011 www.khabaronline.ir/detail/173553/society/environment

¹⁷ Indeed, before 2013, for security reasons (due to protests in the area), talk of drying up the lake was forbidden, and even some scientific studies (ecological, geological and sedimentological) in the lake area were either totally forbidden or censored. For this reason, the majority of the studies, without leaving the scientific framework, aim to prove the reality of the drying up and their analyzes want to demonstrate that the drying up of the Urmia Lake has anthropogenic rather than natural causes. According to the statement of one of our interviewees (Interview A.K December 2017).

¹⁸ Several scientific studies (ecological and geological) published between years 2010-2014 inevitably lead to the same conclusion: the drying up of the lake has anthropogenic causes more than natural. Jafari SH., Alizadeh shabani A., Danehkar., "Investigation of coastline change of the Lake using remote sensing and GIS (1990-2012), International Journal of Aquatic Biology, n°1 (5), 2013, pp 201-220

¹⁹ According to the most recent revelations from the Minister of Energy, Hashem Chitchian. See: "92 darsad az kole manabee keshvar dar bakhshesh keshavarzi masraf mishavad", [92% of the country's water resources consume in the agricultural sector], the official news agency IRIB, Tasnim, August 2014. <https://bit.ly/2D4sAur>

²⁰ In addition, considering the low efficiency of agricultural irrigation in the region (about 30%, due to non-modernization of irrigation techniques), about 70% of the water consumed in this sector is wasted. FAO, Water Reports. Irrigation in Middle East Region in Figure AQUASTAT Survey, 2008.

²¹ Hachemi-Rafsanjani (1989-1997), nicknamed "the captain of construction and development" thanks to the launch of infrastructure projects during his two presidential terms which wanted to mark the 90's of his economic pseudo-liberalization.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

of the 1980s, focusing on the modernization of the country and launching infrastructure projects, including dams, without carrying out the environmental impact studies²².

3. Claiming: since 2002, the alerts of experts have remained unheard and deputies, regional officials and environmentalists submit a preliminary application for protection of Lake Urmia from public authorities. Finally, in the absence of support for this ecological disaster by the public authorities, including the primary claim of protection of the neglected lake²³; the protest process and the formulation of an ecological claim to the public authorities continued in the form of a series of protest movements in the region between the years 2009 and 2013.

The modality of agenda-setting of the protection of Lake Urmia

After having studied the process of transformation due to the drying up of Lake Urmia into a public debate, we are interested in setting on the agenda from the mobilization and the action of the external groups of the State « who play a leading role and strive to defend or promote socio-professional interests and (out) a more ideological cause "(Garraud, 1990, p.32).

The failure of the Agenda of the protection of Lake Urmia in the negotiating process presented by experts and representatives and regional politicians since 2002, as well as the worsening of the state of lake, ultimately have led to the "external mobilization" of social actors, in order to turn their problem into a public debate, and to force the authorities to put it on the government's agenda. For this, the social actors at the local level (in particular, the activists of ethnic-identity rights), adopting other repertoires of collective actions such as the demonstration and the symbolic actions, wanted to have a direct influence on the public authorities, a direct and indirect way in a logic of protest. It must also be stressed that all the actors mobilized to claim of the drying up of Lake Urmia do not all have the same points of view on the social fact at the origin of the public debate. For some, such as environmentalists, the government has abandoned

²² The majority of infrastructure and dam construction companies are attached to the paramilitary organization of the Guardians of the Islamic Revolution (GIR) for economic profitability, making the issue of dams increasingly difficult and challenging, even risky. Yet, according to experts, for the majority of dams built in Iran, the environmental impact study is missing, and in most cases these dams have led to desertification and destruction of the environment. According to Mehdi Basiri's claims "Mafyaye sadsazi az har farmani gavitar amal mikonad", [the mafia dams has greater power than laws and devices], by Habibzadeh, Official Journal, Sharg news, economics, No. 2456, 27 November 2015

²³ Isa Kalantari, director of the Environmental Protection Organization, says: "I wrote three letters: once in 2002 to Mr. Khatami and two letters to Mr. Ahmadinejad in 2005, to signal the the gravity of this disaster and insist on the state taking this issue into account. " According to him, the government did nothing when he knew of this disaster for so long. I. Kalatarie, at the meeting at the Agriculture House in August 2016 <http://www.saat24.com/news/186300>

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

this ecological disaster because it is generally far from putting effective policies for the environment; Indeed, this reflects the varied environmental issues in the different regions of the country. And for some others, including some of the activists of identity ethnic rights, the government denies and neglects the drying up of Lake Urmia, because this disaster occurred in Azerbaijan and the total drying of the lake causing the forced emigration of Azerbaijanis from this region is in favor of the assimilative and discriminatory policies of the Iranian government²⁴. We thus note, by the arguments put forward by this last group of activists, how the ethnic-identity question is a central question during the mobilization of certain actors and how this one builds the base of the conscience and the arguments put forward by these activists.

The first collective protection and recharge claim for Lake Urmia, also the first lake rescue campaign, was conducted in 2009 by football team supporters "Tiraxtor" or "Tractor", considered as the public space. The largest Azerbaijani Turkish ethnic group in Iran (to present their demands to public authorities)²⁵. Then, on August 16, 2010, the deputies of the departments concerned by the drying up of this lake submitted a project to the Iranian Parliament which proposed a series of measures to protect the Lake Urmia from a total disappearance. Yet the National Assembly quickly rejected them on the spot. This rejection has become the triggering event that has revealed discontent among the local community and especially among activists of ethnic-identity rights. As a result, faced with the silence of the state authorities, informal networks are formed and calls for a protest to save the lake circulate through the Tiraxtor team supporters (among whom are also the ethnic-identity rights activists), especially on the sites and the blog belonging to the football team. Indeed, the external mobilization, brought primarily by a symbolic mode of action, organized several times by the

²⁴ Indeed, the dramatic consequences of the drying up of the lake on the life and the health of the inhabitants (like the sandstorms, the increase of the salinity of the drinking water in the region which leads to the degradation of the agriculture of the region), and the idea of their displacement in case of total disappearance of the lake - put forward by the experts - were at the origin of these arguments. While the government persisted in its denial, prohibiting even any publication or debate in this regard, two provocative statements, well publicized simultaneously, had led to reactions in the region. The first concerned the controversy between two deputies in the National Assembly, during the vote for the bill concerning the re-supply of Lake Urmia; this project was presented and supported by the deputies of the lake region while the other recognized neither the risks of disappearing of the lake nor those of the forced emigration of the Azerbaijanis. The second provocative statement came from a geographer's proposal to speed up the drying up of the lake, suggesting that the recharge of the lake would have no economic benefit to the country.

²⁵ Traktor is a football club in Tabriz (the big city of eastern Azerbaijan), which has become an emblem of the identity of Turkish ethnic groups in Iran. Indeed, this club, known for its attitude the most demanding of the country, plays its games in a public space, a preferred field of expression of the rights of Turkish minorities against the government. Political and social demands or challenges to minority rights, such as the right to read, write and learn the mother tongue, the challenge of discrimination against minorities, women (including the prohibition of their entry into football stadium), and against the drying up of Lake Urmia, are proclaimed regularly in all matches by supporters, in the form of slogans.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

supporters of the Tiraxtor team on the football stadium throughout 2009, continues with a symbolic gesture and protest on the coast of Lake Urmia in 2010: the appeal published on the blogs of the Tiraxtor team and on social networks, protest marches are held in the main cities of the region, including Urmia and Tabriz to produce symbolic effects by pouring water into the lake basin. This was quickly and brutally suppressed by the police²⁶. This experience, even if strongly repressed, led the social actors to adopt another mode of action: the demonstration as part of a protest movement. Indeed, it is a mode of action that is both direct (a direct interaction in the context of a conflict with the public authorities) and indirect (aimed at public opinion) in a logic of protest. What corresponds to the last level of mobilization between the years 2010 and 2013 that it is, on the one hand, the movements of protest of the militants ethnic-identity and the inhabitants of the big cities of the basin of the lake of Urmia, and the local, national and international campaign named "rescue of Lake Urmia²⁷" on the media, on the other. However, treated as an act against national security, and especially as a protest independence²⁸, the claims of different political, social and scientific, have been mitigated especially following the massive and brutal repression of protest movements that took place in August 2011, which led to the arrest of thousands of protesters, among whom thirty activists were each sentenced to 2 years in prison²⁹.

In addition, the drying up of Lake Urmia and also the repression of the collective mobilization of Azerbaijanis, which was not treated by the government (which never yielded to these demands), became banned and censored in official media, in scientific publications and considered taboo until 2013. Thus, the mode of action of the social actors, in order to insist on their claim, was limited to the slogans of football stadium, Tiraxtor, or to some rare regional

²⁶ The specificity of socio-environmental conflicts in the Lake Urmia region (with regard to repression of demonstrations and arrests) can also be studied on the basis of a comparison between this one and another socio-environmental conflict. emblematic of the country, that of the drying up of Zayandeh-roud. Taking the example of symbolic action led by the Azerbaijani militants (pouring water on the basin of the lake) and comparing it with the similar action of the isfahanises in 2011 in Zayandeh-roud, contrasts well the difference between the confrontation of the government with two similar symbolic action carried out in different geographic and political-historical contexts. This highlights the old ethnic-identity claim of Azerbaijanis that leads to the new ecological claim. This encourages the hypothesis of some of the activists of ethnic-identity rights developed previously.

²⁷ The "Urmia Lake Rescue" media campaign was first launched by football team supporters on blogs and social networks, then it was brought nationally and even globally by the voice of actors of various natures.

²⁸ Indeed, the Iranian government qualifies as such all claims and collective mobilizations of the region of Azerbaijan, regardless of their nature, based on the historical context of the region, where ethnic-identity claims have continued ever since 1945, (especially since the last ethnic-identity protest movement had led to bloody riots in several cities in the region in 2006).

²⁹ Given the sensitivity of the question of the drying up of Lake Urmia and especially that of protest movement of Azerbaijanis, there are no reliable and transparent data on the numbers of arrested activists or in relation to the statistics of the victims of police violence. This is also the case with all other previous protest movements (such as that of 2006, where there are no exact data on casualties, wounded and imprisoned).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

media (especially the opposing media of the Azerbaijani ethnic groups based outside the country). However, the public debate over the drying up of Lake Urmia, was reported in public opinion this time during the 2013 presidential campaign, by some presidential candidates. The question and the claim that have been put forward by locals and regional activists to all the presidential candidates' meetings and electoral conferences during their official trip to this region. As a result, the neglected lake protection claim by the reforming government of Mohamad Khatami (1997-2005) abandoned, repressed and even classified as a taboo under the government of Mahmoud Ahmadinejad (2005-2013), emerged as a social fact, with the help of protest movements between the years 2009-2013 in the big cities of Eastern Azerbaijan and West Azerbaijan. Even though this movement was brutally repressed by the government, it could lead to publicizing de facto lake drying as a public debate, appeared as such during the presidential campaign of 2013³⁰. This eventually led it to be listed as the first public issue on the new government agenda (with the establishment of the Urmia Lake Restoration National ULRNC Committee and the implementation of protection policies for Lake Urmia) Hassan Rouhani, from his arrival at the head of the executive power in 2013.

Conclusion

The agenda-setting process of the drying up of Lake Urmia was achieved through long years of collective mobilization of Azerbaijanis, leading to the politicization of this issue and its transformation into a public problem. In addition, the inhabitants and groups mobilized took advantage of the opportunity of the electoral campaign (one of the rare periods when there is a quasi-freedom of expression in Iran) to freely present the legitimate claims of Azerbaijanis to the future political leaders). However, putting the issue on the agenda, taking charge of the issue of the draining of Lake Urmia by the Rouhani government, and the policies implemented for the replenishment of the lake, did not lead to saving Lake Urmia from disappearance, for various reasons that would require further studies in public policy analysis, as well as studies on the characteristic of authoritarian regimes. However, the collective ecological mobilization of Azerbaijanis and putting this issue on the agenda through collective mobilization was the

³⁰ During his trip in early June 2013 to Urmia and Tabriz Hassan Rouhani had promised to take the necessary steps for the protection of Lake Urmia and the creation (ULRNC). The official ISNA news agency, v

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

first example of the handling and treatment of an environmental issue by a government treated as authoritarian. As a result, we can conclude that the consideration of environmental issues by Iranian society and its environmental demands, with a relatively long delay compared to those of Western societies, have appeared during the present decade in a context where there is not a tradition of ecologism or political ecology. Among other things, the degradation of the environment and natural resources, the inefficiency of environmental policies and constitutional laws designed to protect the environment, show that in fact environmental issues are not treated as priorities by the Iranian authorities. In addition, the repression of environmentalists and their systematic arrest politicizing environmental issues, have made this issue one of the most sensitive in Iran. This makes the research and studies in this area all the more delicate. Whereas, considering the causal role of the environmental stakes on the triggering of conflicts and the weakening of the State (Homer-Dicon, 1994³¹), the negligence of the ecological stakes by the public authorities, consequently will put in question the politics of a country where the issue of national security is of paramount importance.

It is also necessary to emphasize that in agenda-setting process of the drying up of Lake Urmia, the role of the old ethnic-identity claim and its double impact on the mobilization of actors and on collective action, while the government's reaction to mobilizations and protesters and even to the protection of the lake is undeniable.

La Bibliographie :

Amir Aghakuchekh and all, Aral Sea syndrome desiccates Lake Urmia: Call for action, Journal of Great Lakes Research, 2015, P 307_311. Selon les nouveaux rapports, le lac d'Ourmia actuellement a perdu plus de 95% de sa surface

« Ayandeh Pagouhi Iran 1396 », [la Perspective pour l'Iran en 2017], Centre des Etudes Stratégiques L'administration présidentielle, Mars 2017, Téhéran, 220p.

<http://css.ir/Media/PDF/1396/10/16/636508343259323926.pdf>

³¹ Indeed, according to Homer-Dicon, environmental problems by causing waves of immigration and refugees or a decrease in economic productivity, would weaken the state, increasing the risk of ethnic conflict, coups or conflicts of spoliation.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Blumer, H., « Social Problems as Collective Behavior », *Social Problems*, n° 18, 1971, pp. 298-306

Felstiner W., Abel R., Sarat A., “The Emergence and Transformation of Disputes: Naming, Blaming, Claiming”, *Law and Society Review*, (1980-1981), 15 (3-4), p. 631-654 (trad.fse dans *Politix*, n°16, 1991, p. 41-54)

Garraud P., 1990, « Politiques nationales : l’élaboration de l’agenda », *L’Année sociologique* .vol.40 pp. 17-41

Hassenteufel, P., « Les processus de la mise sur agenda : sélection et construction des problèmes publics », *Informations Sociales*, 2010/1 (n°157), PP : 50-58

Homer-Dixon T.F., « Environment Scarcities and Violent Conflict. Evidences from Cases », *International Security*, 19, 1, 1994, pp5-40. Selon Homer-Dixon

Jafari SH., Alizadeh shabani A., Danehkar., “Investigation of coastline change of the Lake using remote sensing and GIS (1990-2012)”, *International Journal of Aquatic Biology*, n°1 (5), 2013, pp 201-220

Kingdon J., *Agendas, Alternatives and Public Policies*, New York, Harper Collins (2nd ed.), 1995

Ladier-Fouladi, M, « Population et politique en Iran : de la monarchie à la République Islamique », *les cahiers de l’INED*, N 150, 3 avril 2003, pp

Meyer, J.-H., et Poncharal, B. (2012). *L'eupéanisation de la politique environnementale dans les années 1970. Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 113(1), 117-126

Moscovici, Serge, 2002b, *De la nature : pour penser l'écologie*, éd. Métailié, 274 p

.Neveu, E. (2015), *Sociologie politique des problèmes publics*. Armand Colin

.Spector, M., Kitsuse J.I., *Constructing Social Problems*, Menlo Park, Cummings, 1977

Barrasi va tahlil-e akharin vaziyat-e manabe va masaref-e ab dar hozey-e abriz-e » daryachey-e Ourmiyeh », [Examiner et analyser le dernière état des ressources en eau et la consommation de l’eau en bassin du lac d’Ourmia], le rapport du bureau planning du ULRNC, l’automne 2014

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

« daryachey-e Ourmiyeh ellal-e khoshki va tahdidat-e ehtemali », [Lac d'Ourmia les causes et les conséquences de son assèchement], le rapport 2015 de l'ULRNC et l'université de Sharif.

PERFORMANCE MEASUREMENT IN HUMANITARIAN ORGANIZATIONS: AN ASSESSMENT MODEL

Abdul-Latif MOHAMMED¹; Ali İhsan ÖZDEMİR²

Abstract

As of late, there is little research work on an assessment model that will help in performance measurement in humanitarian organizations using the balanced scorecard (BSC) which has gotten impressive enthusiasm among experts for dealing with their humanitarian organization (HOs). Lamentably existing BSC systems, especially for humanitarian supply chains, need a set of connections among its perspectives, activities, and results. They are not ready to give a powerful point of view of the association with factors that drive the organization's conduct toward its crucial vision and strategy. This situation hinders the provision of a common ground of assessment as a foundation for measuring performance in HOs. This paper discuss the difficulties, summarizes the key performance indicators (KPIs) and proposed an assessment model using the main KPIs using extensive review of related literatures. The authors approach the topic using extensive available review of existing literature.

Keywords: Performance measurements, Key performance indicators, Assessment model, Humanitarian organizations and supply chain, Balanced scorecard.

1.0 Introduction

The zone humanitarian logistics and supply has increase a rising examination acknowledgment (Kovács and Spens, 2011). In spite of the way that there have been great research previously, it is as yet applicable that we examine the difficulties and measurements of the effectiveness of humanitarian supply chain (Beamon, 2004). As indicated by Kovács and Spens (2007), existing writing has minimal scholarly starting point yet originates from specialist diaries. According to Kovács and Spens (2007), existing literature has little academic origin but comes from

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Institute of Social Sciences, Management and Organization, PhD; winkuuni@hotmail.com)

² Prof.Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Faculty of Business Administration; aliozdemir@ybu.edu.tr

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

practitioner journals. To further add, performance management, inter-agency coordination, information and communication technology, agility and responsiveness have been the main focus of recent researched work (Kovács & Spens, 2011). In accordance with these, a lot of conference focused on humanitarian logistics and supply chain management have been brought to notice in recent years (Kovács and Spens, 2011). Humanitarian aid is comprised of various units of activity at changed occasions yet the regular point is to help individuals in their endurance ventures. Oloruntopa and Gray (2006), Kovács and Spens (2007), and Balcik and Beamon (2008) abridged the critical qualities of humanitarian aid as pursues: the capriciousness of interest as far as time, area, type, and size; the unexpected event of enormous interest volumes with short lead times for a wide assortment of provisions; the high stakes related with the practicality of conveyances; and the absence of assets regarding supplies, individuals, innovation, transportation limit, and cash.

Neely et al. (1995) characterize performance measurement as the way toward evaluating the productivity and adequacy of activity; this involves utilizing a lot of indicators to measure two focal objectives of firms or organizations, the proficiency and viability of an activity (Neely et al., 1995). Performance measurement is significant for managers at the vital, strategic and operational level (Gunasekaran and Kobu, 2007) but at the same time is essential for the usage and acknowledgment of vital objectives. It revives viable control and revision by detailing the present degree of execution and contrasting it and the ideal degree of execution (Melnik et al., 2013). It is central for inciting improvement (Kaplan, 1990; Kaplan and Norton, 1992), to educate basic leadership (Gunasekaran and Kobu, 2007; Long, 1997), for rearranging correspondence between inventory network on-screen characters and expanding straightforwardness of the production network (Gunasekaran and Kobu, 2007). Be that as it may, beneficiaries and donors are putting pressure on humanitarian organizations to be effective. For productive humanitarian supply chain network the board, performance measurements and indicators are essentially significant. Humanitarian aid are looked with difficulties in creating reasonable and normal performance indicators. As per Blecken (2010), 55% of humanitarian organizations don't monitor and report any performance measurement indicators, 25% utilize just a couple of indicators, and simply 20% measure performance reliably. Performance measurements is essential to improving tasks (Kaplan, 1990), rearranging correspondence between inventory network entertainers, and expanding the

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

straightforwardness of production network and coordinations forms (Gunasekaran and Kobu, 2007).

Mentzer, DeWitt, Keebler, Min, Nix, Smith and Zacharia(2000) defined humanitarian supply chain as a network which is created through the flow of services, supplies, information and finances between donors, beneficiaries, suppliers and different units of humanitarian organisations, in order to provide physical aid to beneficiaries. Similar to commercial supply chain, supplies flow through the relief chain from the donation to the consumers. There is no single form of humanitarian supply chain, although a typical supply chain could follow the sequence in Figure Government and NGOs are the primary parties involved (Ergun et al., 2009. There is no single type of humanitarian supply chain, albeit a regular commercial supply chain could pursue the arrangement in Figure 1. Government and NGOs are the essential gatherings included (Ergun et al., 2009). Governments hold the principle control with the control they have over political and financial conditions and straightforwardly influence to supply chains forms with their choices. Donors, open and private associations are the other critical players in the supply chain network. Donors have gotten especially powerful in provoking HOs to think as far as more prominent giver responsibility and straightforwardness of the entire production network (Wassenhove, 2006). Two-path bolt in the figure speaks to two-route interchanges in data, item and store streams among the gatherings in the compassionate chain.

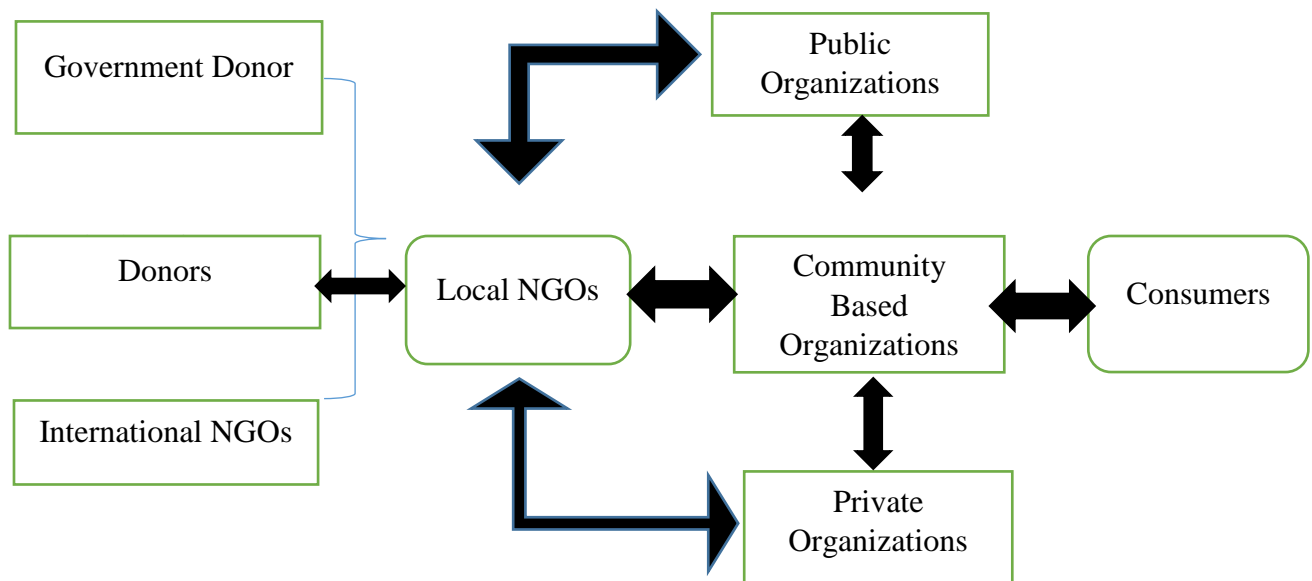

Figure 1. A typical humanitarian supply chain (Chandraprakaikul, W.)-Adapted

The research findings of Tomasini and Van Wassenhove 2009) found out that about 80% of the cost of relief consist of logistics cost in the form of procurement and transportation. The increasing number of natural disasters and the resulting humanitarian emergencies put pressure on humanitarian organizations (HOs) to deliver humanitarian aid in an appropriate and cost-effective way (Thomas and Kopczak, 2005; Van Wassenhove, 2006; Oloruntoba and Gray, 2006; Kovács and Spens, 2007). Over the years HOs have encountered challenges in developing suitable and common performance indicators. Thus this paper seeks to provide a conceptual contribution to the field of performance measurement in the humanitarian supply chain. It is intended to be an awareness step toward intensifying the need for a common assessment model in measuring performance in HOs.

2. Review of Related Literature

Performance Measurements in Humanitarian Organizations

In addition, when they are planned and actualized viably, performance measurements give feedback on organization performance, and inspire managers and employees to work more earnestly and more brilliant to improve performance. They can likewise help distribute resource

FISCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

all the more viably, assess the viability of alternative methodologies, and deal with activities, even while permitting expanded adaptability at the working level. Moreover, effective performance means undertaking work in ways that are consistent with humanitarian principles, mobilizing and deploying sufficient financial, material and human resources in ways that are relevant, well-managed, accountable, impartial, durable and ensure good quality (Bolsche, 2013). Donors progressively request responsibility, straightforwardness and monetary value as an end-result of their sponsorship of humanitarian aid agencies (Scholten et al., 2010). They have incredible enthusiasm for knowing how effective an organization is in achieving its objectives with the resources they have given. As per a (2009) Oxfam report, aid ought to be significant, of good quality, very much mechanism and ought to be responsible with systems to challenge failure and misuse. It should likewise construct solid arrangements and be adequately resourced. This emphasizes why mechanisms for measuring performance of humanitarian organizations are of great importance. However, NGO's may have different partners whose needs contrast thusly making it hard to characterize humanitarian performance measurements (Pavicic et al., 2014). Humanitarian aid performance is estimated in four perspectives delivery, reliability, flexibility and responsiveness (Jane.K et al., 2013). In humanitarian activities, delays in delivery or aid can cost lives. In this manner, effectiveness and dependability in supply network is a key achievement factor, since it guarantees the smooth progression of products and services. To spare lives and reduce enduring, the reaction to worldwide crises must be timely, effective, appropriate, and well organized

2.3 Why we should conduct performance measurements in Humanitarian organizations.

Performance measurements and metric are fundamental for organizations since they contribute to setting goals and assessing performance (Gunasekarana et al., 2004). Measurements are important to quantify activities and check enhancements. As a rule, metrics are united, quantitative information that illuminate regarding significant business related issues (Vahrenkamp and Siepermann, 2005). Besides, the significance of performance measurement can't be thought little of since they influence the organization at vital, strategic, operational and control level. In addition, performance measurements not just add to setting targets and assessing performance yet additionally to deciding likely future plans and arrangements (Gunasekarana et al., 2004). Shepherd and Gunter (2006) express that measuring the performance of the supply chain can add to better comprehension of the inventory network and

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

increment its general performance indicated by Lambert and Pohlen (2001), a well-designed system of supply chain metrics can increase the chances of success. Moreover, the control of the processes in the supply chain, which can be achieved through measurement, can increase the performance of the supply chain (Gunasekarana et al., 2004). One of the key weaknesses of the performance used many organizations is that they traditionally have adopted a narrow, or uni-dimensional, focus. (Neely, Mills, Platts, Rich-ards, Gregory, Bourne and Kennerley, 2000). As indicated by Lambert and Pohlen (2001), there are a few reasons that expand the requirement for humanitarian aid measurement. There is an absence of performance frameworks that catch the whole production network. Moreover, the complexity of the supply network just as the noteworthy contrasts that exist among various inventory chains in various organization and the expansion of rivalry, just as the requirement for separation of the production network so as to acquire upper hand, are a few reasons that increment the requirement for inventory network measurements. As talked about already, humanitarian aid supply chain contrast from the business supply chains. In any case, there are a few perspectives that can be partaken in the two kinds of supply chains. They can incorporate for instance the utilization of performance measures (Van Was-senhove, 2006). Poister (2003), states that performance measurements are fundamental in the non-profit organization since they can add to better choices, improve the presentation and give responsibility. As per Beamon and Balcik (2008), powerful performance measurements frameworks can help humanitarian aid supply chains in their choices, to improve their productivity and adequacy, and increment their accountability and straightforwardness of their reaction in circumstances. Moreover, the expansion in the degree of data sharing among humanitarian and the different partners just as the restricted measure of assets has expanded the need for performance measurements in the philanthropic segment (Lindenberg and Bryant, 2001).

2.3 Difficulties in measuring performance

In the business segment there is an immense number of various indicators for performance measurements (Gunasekaran and Kobu, 2007; Griffis, Goldsby, Cooper and Closs, 2007). How-ever, the most difficult part is to choose and embrace the most suitable for the particular circumstance and the particular organization. As per Gunasekarana et al. (2004), despite the fact that the writing gives an incredible number of various systems identified with performance measurement in the supply chain, the pragmatic usage of them in a supply chain condition is

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

constrained. In addition, experimental examination and contextual analyses in the field of performance measurements in a supply chain condition is likewise constrained. As indicated by Beamon (1999), the multifaceted nature of the performance measurements frameworks in the supply chain makes the choice procedure increasingly difficult. Shepherd and Günter (2006, p. 274) express that “the intricacy of supply chains makes gathering and depicting performance measurements a grave errand.” the complexity of supply chains makes collating and delineating performance metrics an onerous task”. The extraordinary number of various performance measurements makes the choice procedure difficult. Moreover, aside from the troubles referenced over, the advancement of performance measurements in an organization is one of the most difficult task. The organization ought to build up the framework dependent on the measurements that are the most important for the association and facilitate them. Besides, issues, for example, what should be estimated, how frequently, by whom and how regularly the framework ought to be reexamined ought to likewise be mulled over (Gunasekarana et al., 2004).

2.4 Developing Performance Measurement Systems

Managers in various ventures are attempting to improve the performance of their supply chains. Systems, for example, Just-In-Time (JIT), Total Quality Management (TQM), Lean creation and Enterprise Resources Planning (ERP) have been executed so as to deal with the supply chain in an increasingly proficient manner. Also, another approach to deal with the supply chain in an increasingly proficient manner is through performance (Gun-asekarana et al., 2004). In the writing there are a few manners by which to make performance estimation systems (Neely et al., 2000; Chou, 2004; Wolk, Dholakia, and Kreitz, 2009; Lambert and Poh-lem, 2001; Schulz and Heigh, 2009; Beamon and Balcik 2008). In any case, in the humanitarian relief supply chain there are not many instances of usage of performance measurements. The vast majority of them are existing devices that are utilized in the commercial supply chain and are embraced for the humanitarian organization. For this exploration the creators have chosen to introduce Lambert and Pohlem's (2001) seven stage structure and Schulz and Heigh's (2009) four stage system. The creators accept that these picked structures are significant for this examination as they supplement one another and both incorporate components that can be used in compassionate stock chains.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Four step framework

Complementary to Lambert and Pohlem, Schulz and Heigh (2009) state that in the humanitarian sector the tool must stay as simple as possible. Only the most important key data should be collected and the collection process should be easy to implement and fast. Moreover, since the staff in the humanitarian sector comes from a different knowledge background, the necessity for training should stay as low as possible. In coordination with the Logistics and Resource Mobilization Department (LRMD) of the International Federation of Red Cross (IFRC) they created the Development Indicator Tool (DIT) which aims to provide a continuing performance improvement of their logistics units.

The first step is to identify the most important indicators. In that step a categorization of the indicators might be necessary. For instance different indicators can be categorized in indicators for customer service, financial control, process adherence and innovation and learning. *The second step* is the improvement of the tool based on the feedback. Questions are asked such as are the indicators clear to everyone, do they provide the desired information, and is the data collected easily. Based on the feedback improvements might be necessary. *The third step* is to pilot the tool. After implementation and the appropriate improvements the final definition and calculation method of every single indicator should be approved and the final tool should be defined. *The fourth step* is the continuing review and training regarding the tool and the indicators. Moreover, different situations might need different indicators. Thus the continuing improvement of the tool is necessary.

In order for the performance measurement tool to be successful, the indicators should fulfil some requirements. Schulz and Heigh (2009) list the most important criteria that can make an indicator successful. The first requirement is validity. The indicators should present the real performance drivers. Moreover, the information that the indicator provides should be relevant. Cardinality is another aspect which indicates that the indicator should cover a wide range of key issues. Several indicators are always used if only one cannot cover the specific issue (completeness). The indicator should allow the inter-organizational and intra-organizational comparisons. The data that have been used should be always available in the existing system (compatibility). Finally, a comparison between cost and benefit of the indicators should be made, in order to identify if the ex-isting indicator is efficient or not.

FSCONGRESS 2019-2
 FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
 ON SOCIAL SCIENCES
 20 December 2019 / Ankara

Table1: Definition of the indicators’ criteria (Caplice & Sfeffi, 1994).

Criterion	Description
Validity	The metric accurately captures the events and activities being measured and controls for any exogenous factors.
Robustness	The metric is interpreted similarly by the users, is comparable across the time, location and organizations and it is repeatable.
Usefulness	The metric is readily understandable by the decision maker and provides a guide for action to be taken.
Integration	The metric includes all the relevant aspects of the process and promotes coordination across functions and divisions.
Economy	The benefits of using the metric outweigh the costs of data collection, analysis and reporting.
Compatibility	The metric is compatible with the existing information, material, and cash flows and systems in the organization
Level of Detail	The metric provides a sufficient degree of granularity or aggregation for the user.
Behavioral Soundness	The metric minimizes incentives for counter-productive acts or game-playing and is presented in a useful form.

Thus, using the appropriate methodology to create a performance measurement system and taking into consideration the specifications for the indicators, increase the chance to create a successful tool. The objective of the tool is to improve the performance of the logistics activities. The indicators are aiming to highlight areas or projects with major direct or indirect impacts on the business performance. Moreover, the tool measures the same set of indicators in each regional logistics unit, which makes it possible to compare their scores and exchange ideas or experiences on how to improve certain procedures. The scores can be used for management reports and discussions and be reflected in strategic decisions. The tool can also enhance transparency between donors and the humanitarian organizations and it can also become part of unique selling proposition to donors. In general, the tool should stay simple. Data collection and tool handling should be very easy, convenient and consume as little time as possible. Furthermore, only key data should be collected (Schultz & Heigh, 2009).

2.5 Performance measurement: Balanced Scorecard Approach (BSC) Assessment Model

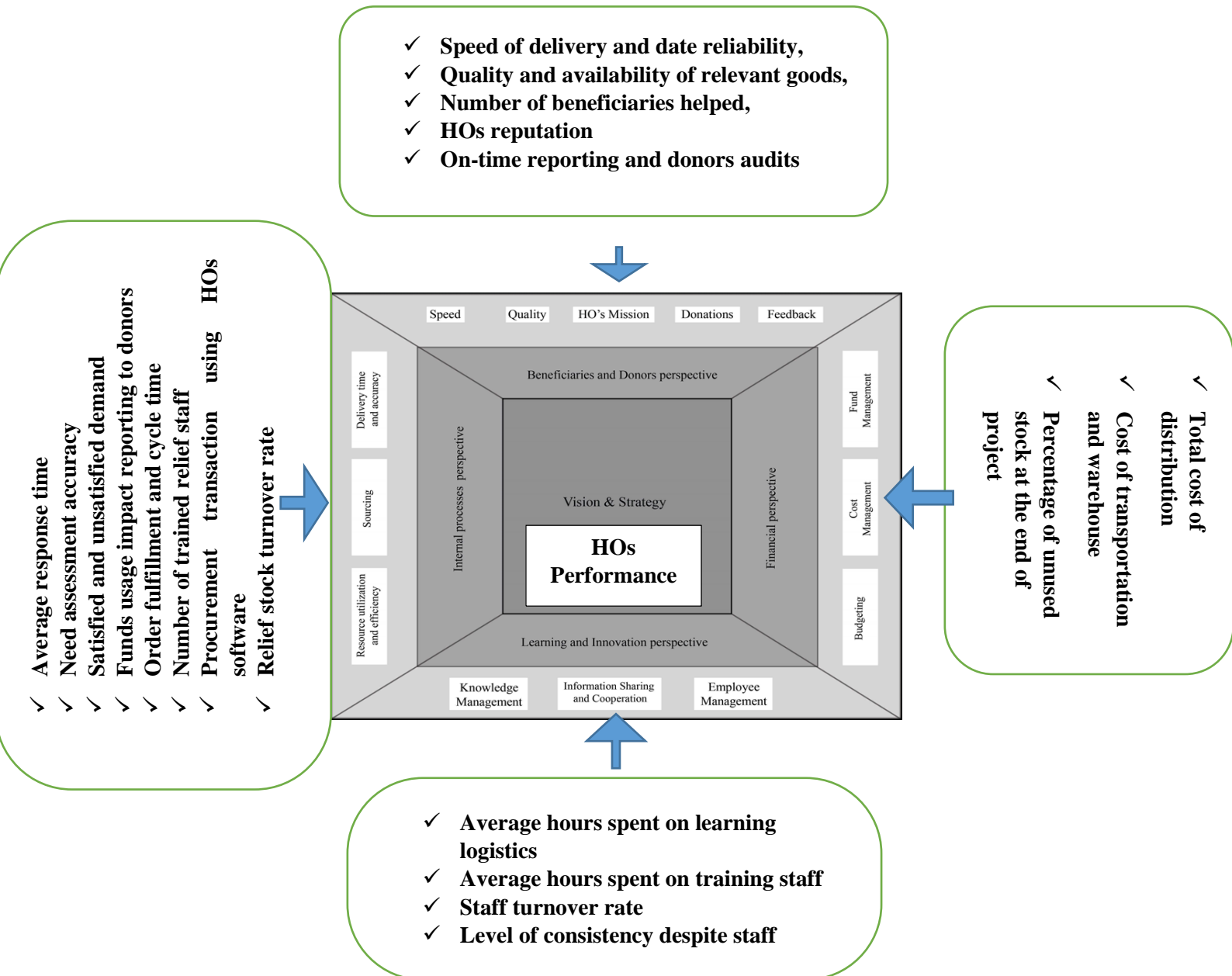
The BSC is a settled performance measurement framework that estimates measures the performance of organizations across four distinct perspectives: financial, customer, internal business processes, and innovation and learning (Kaplan and Norton, 1992). Each BSC viewpoint incorporates various driving and slacking indicators. The slacking indicators are result measures and they show the aftereffects of a procedure though the main indicators are driver gauges that demonstrate gradual changes that will influence the result measures. BSC incorporates financial and non-financial indicators and in this manner conveys a decent performance measurements system. It causes directors to have itemized data about the performance of an organization instead of depending on financial related estimates alone. It ties the long haul vital objectives with transient activities and it is one of the most noticeable ideas in performance management and measurement (Marr and Schiuma, 2003). Since its inception, BSC has experienced steady enhancements. Kaplan and Norton (2000) have presented the idea of technique map as a visual system of causal connections between key performance indicators (KPIs) inside the four BSC points of view. The procedure map gives a visual representation of key indicators by portraying the causal connections between KPIs in a visual structure. It empowers directors to comprehend changes that lead to wanted authoritative results (Perkins et al., 2014) and bolsters viable usage of BSC in organizations (Othman, 2006). In spite of its wide acknowledgment among scholars, there have been reactions on the BSC structural and conceptual structure. A few researchers have commented that the customary BSC is a static methodology and the causality in BSC is misty and not thoroughly explained (Sloper et al., 1999; Nørreklit, 2000; Linard and Dvorsky, 2001; Bianchi and Montemaggiore, 2008; Barnabè and Busco, 2012). BSC was initially developed in profit-oriented organizations. However, nonprofit organizations have also started adopting BSC as a tool to measure and improve their performance (Kaplan, 2001). A number of studies have focused on the application of BSC to the humanitarian supply chain context (Davidson, 2006; Schulz and Heigh, 2009; De Leeuw, 2010; Schiffing and Piecyk, 2014; Widera and Hellingrath, 2016). The structure created by Davidson (2006) was one of the main endeavors to build up a scorecard to quantify the exhibition of the coordinations unit in a HO. It includes four indicators; appeal coverage (fill rate), donation-to-delivery time, financial efficiency, and assessment accuracy. De Leeuw (2010) proposed a BSC reference methodology map for HOs. Schiffing and Piecyk (2014)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

built up a client driven methodology for building up a BSC utilizing partner hypothesis. They featured beneficiaries and donor as the most significant client group in HOs. Abidi and Scholten (2015) evaluated the applicability of several performance measurement systems in the humanitarian supply chain and concluded that BSC holds the potential for adoption in the humanitarian supply chain management context. Widera and Hellingrath (2016) built up an IT-bolstered BSC that supports HOs in performance assessment. The accompanying subsections survey and sort the KPIs for the helpful store network dependent on the four BSC viewpoints, to be specific; financial, customer, internal business processes, and innovation and learning.

3.0 Discussion and Interpretation of the Model

Beneficiaries and donors perspective.

The customers' perspective covers parts of two distinctive customers group in the humanitarian organizations, in particular, beneficiaries and donors. It is essential to remember both customers

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

group in humanitarian organizations so as to give a sensible way to performance measurements (De Leeuw, 2010; Schiffing and Piecyk, 2014). Table 2 beneath records the performance measurements identified with this point of view which are gotten from different literature beneficiaries are worried about the speed and nature of help that can be satisfied by a proficient and compelling humanitarian aid supply chain tasks (Schiffing and Piecyk, 2014). The donors' desires are like the beneficiaries desires in the commercial supply chains: a productive and viable inventory network that conveys most extreme yield for the customer's cash. Donors are worried about expanding the effect of their financing and how well the organization use their gifts. As per Tomasini et al. (2010), this is for the most part made a decision by assessing the overhead expenses (for example the level of organization costs). Albeit overhead cost gives a sign about the measure of cash that is legitimately dedicated to the beneficiaries, it doesn't show how effectively the cash is utilized (Tomasini et al., 2010). The outcome is that HOs attempt to keep away from overhead expenses by cutting employees' training expenses or interests in readiness exercises (Tomasini et al., 2010).

Internal processes perspective.

As per Kaplan and Norton (1992), performance indicators identified with the inner perspectives viewpoint must be arranged toward satisfying the customers' desires. Performance measures applicable to the beneficiaries and donors desires must be accomplished by productive and viable logistics tasks, since logistics is the center activity of HOs (Abidi et al., 2014). Performance proportions of the inner perspectives ought to be lined up with the beneficiaries and donors desires since they comprise the key customers group in the humanitarian supply chain. Table 2 groups the performance measures for the inner perspectives point of view, into three classes namely: delivery time and accuracy, sourcing, and resource utilization and efficiency. Delivery time is a basic factor in the aid supply chain, particularly when reacting to crises (Berenguer, 2016). The initial 72 hours after a debacle are the most basic hours where needs appraisal is performed and assets are activated. Since the speed of HOs' activities is basic for beneficiaries' endurance, lead-time decrease gets key (Tomasini and Van Wassenhove, 2009). Delivering exactness is another significant piece of HOs' interior tasks that causes logisticians to all the more likely arrangement for asset preparation. A precise and solid needs appraisal gives an unmistakable preview of influenced territories regarding necessities and

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

prerequisites of the beneficiaries. It additionally upgrades the nimbleness of the humanitarian aid network by being receptive to the beneficiaries needs (Oloruntoba and Gray, 2006). In this way, a precise needs appraisal pursued by an exact delivery of relief things is basically significant for the accomplishment of aid activities. This depends on the accessibility of data sharing foundation (Zhang et al., 2002; Darcy and Hofmann, 2003) and the degree of preparing of workers who gather needs evaluation data (Gerdin et al., 2014). Donor management exercises (giving input to donors regarding measurements, pictures, and tributes) is fundamentally significant for HOs to guarantee a relentless progression of subsidizing for manageable activities and an expanded measure of donations (Sargeant et al., 2006). Inventory and fleet management is another central component of HOs' internal operations. Performance indicators in this category are related to the efficiency and effectiveness of logistics operations. Performance indicators in this class are identified with efficiency and effectiveness of coordination activities. Beamon and Balcik (2008) and Abidi et al. (2014) gave a thorough audit of these measures. HR are fundamentally imperative to react rapidly to the beneficiaries needs. Nonetheless, a typical issue in the humanitarian supply chain is high staff turnover, absence of prepared staff, and solid dependence on volunteers (Tomasini and Van Wassenhove, 2009; Dubey et al., 2016). Performance indicators in this class are identified with the sufficient training and skills of staff and volunteers for effective provision of aid to the beneficiaries (Santarelli et al., 2015). Use of IT programming in HOs creates visibility in the pipeline and enhances the required response by knowing the status of resources mobilized as well as those resources that are missing (Tomasini and Van Wassenhove, 2009; Kovács and Spens, 2011). Instances of such frameworks are HELIOS created by Fritz Institute (2008), SUMA created by Pan American Health Organization, and SAHANA created by individuals from the Sri Lankan IT people group. Besides, the usage of IT programming upgrades coordination's exertion among numerous organization engaged with reaction activities (Careem et al., 2006; Currion et al., 2007). The performance indicators in this point of view are identified with forms that impact the degree of administration quality offered to beneficiaries and donors. Exercises, for example, stock management and donor management are a portion of the key factors in this point of view. To accomplish process greatness, it is significant for HOs to put resources into donor management exercises (giving feedback to donors regarding measurements, pictures, and tributes) to guarantee a consistent progression of subsidizing for maintainable tasks and an

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

expanded measure of donations (Sargeant et al., 2006). Improved donor management additionally improves the notoriety of the association (Thomas and Kopczak, 2005). Putting resources into stock will improve the administration offered to beneficiaries.

Financial perspective.

The financial viewpoint centers around the management of cost, budgeting fund management as abridged in Table 2. This viewpoint has similitudes with the financial related point of view in the business supply chains, particularly for the transportation and stock costs, which establish the significant expense in HOs (Beamon and Balcik, 2008; Pedraza-Martinez and Van Wassenhove, 2013). HOs vary from business supply chains which underscore on expanding investor esteem by procedures that expansion income. Interestingly, HOs center more on the speed of reaction and the profitability of activities to utilize gifts successfully and effectively to address the issues of recipients (Kaplan and Norton, 2000; Tomasini and Van Wassenhove, 2009). Fund management activities and relationships with donors play an enabling role for HOs' survival (Kaplan, 2001). Since donors expect straightforwardness and suitable planning to monitor the utilization of their funds, close connection with donors and detailing of financial performance are fundamental for fulfilling the donors' examination and HOs' endurance (De Leeuw, 2010). This empowers a relentless arrangement of donors.

Learning and innovation perspective.

The learning and innovation viewpoint guarantees a sustainable formation of significant worth for beneficiaries by improving the internal procedures and empowering organizational development. The measures in this viewpoint are identified with human resource management, knowledge management, and information sharing and cooperation as shown in table 2. Perhaps the best challenge of HOs is the high staff turnover rate that constrains their development (Thomas, 2003; Loquercio et al., 2006; Kovács et al., 2012; Korff et al., 2015; Dubey et al., 2016). Knowledge management and adjusting best practices is another test of HOs that ruins hierarchical advancement (Thomas, 2003; Van Wassenhove, 2006; Charles and Lauras, 2011; Tatham and Spens, 2011). Schiffing and Piecyk (2014) noticed that knowledge management ought to be the essential focal point of the learning and innovation viewpoint since the practical production of client esteem depends on authoritative learning. By and by, because of the high

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

level of staff turnover, HOs face troubles to construct relevant information and performance (Thomas, 2003; Thomas and Kopczak, 2005; Telford and Cosgrave, 2007). Investments in employee training, managing turnover, and skill development lead to better organizational development and performance (Kovács et al., 2012). Logistics is a key worker aptitude in HOs (Oloruntoba and Gray, 2009; Pettit and Beresford, 2009; Kovács et al., 2012).

4.0 Research Findings and Implication

This paper has various hypothetical and down to earth suggestions. In connection theory, the paper details a model that gives a theoretical premise to the further improvement of an assessment model in HOs. The applied assessment model incorporates indicators connections among key assets which gives a general image of a potential structure of an assessment model using the BCS in a humanitarian supply chain. This should give a superior comprehension on the connecting indicators among the key assets. It is in this way a stage toward a model that can catch postponements and associations after sometime between performance measures of a humanitarian supply chain. The model offers an elevated level perspective on operational exercises and their linkages during disaster reaction. Catching these connections powerfully in the assessment model offers a superior view on the genuine presentation of philanthropic humanitarian aid management during catastrophe tasks. All things considered it fills in as an important device for investigating strategies that may prompt operational achievement or disappointment. In disaster reaction activities, achievement or disappointment is because of a few interlaced elements and not restricted to a solitary factor. In light of the theoretical assessment model in this paper, it is conceivable to plan a full BSC for HOs utilizing the stock and stream language of framework elements that introduces the elements of key assets, choices decides and operational factors that administer the guide delivering process. Such BSC incorporates key operational exercises together with the performance measures of HOs through strengthening and adjusting criticism circles. We propose a few criticism circles in the created assessment model in Figure 3. Such criticism circles can exhibit the impacts of choices that impact the elements of strategic resources. The strategic resources, (for example, HR, innovation, notoriety, and stock) ought to be displayed as levels (or stocks) (Warren, 2007, 2008). This is as per the dynamic asset based view in revenue driven associations (Warren,

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

2002; Morecroft, 2015). The elements of key assets rely upon the benefits of comparing inflows and surges which ought to be displayed as rates. By changing these rates, leaders can impact the elements of vital assets, execution drivers and result markers (Bianchi and Rivenbark, 2014). It is critical to take note of that including data inputs and powerful choice standards to the stock-and-stream structure of the BSC is an unpredictable and testing process. In any case, it is important to enhance the BSC assessment model with powerful, practical and successful choice standards. Toward this end, further research is expected to completely talk about the key adjusting and strengthening criticism circles of the created assessment model. Future research may incorporate stock and stream investigation to quantitatively assess the intricacy of a humanitarian supply chain.

5.0 Conclusion

This paper has proposed procedures for building up an assessment model using the BSC for HOs. We initially arranged the KPIs identified with the humanitarian supply chain into the standard BSC points of view. The performance measures were derived from relevant review of related literature. We proposed an assessment model BSC that incorporates key classifications of performance indicators explicit to the humanitarian supply chain. It gives a coordinated perspective on relating indicators as per BSC viewpoints. At that point, we built up an assessment model that speaks to the key connecting indicators of key strategies and vision of any HOs. The developed model endeavors to exhibit the connections between vital resources and how these resources identify with the HOs' objective in giving auspicious reaction to the beneficiaries. BSC is a promising tool for proof based execution estimation and target assessment of HOs' choices. The assessment model created in this paper gives the structure of a BSC in the humanitarian supply chain and should fill in as a beginning reference for the advancement of a down to earth BSC model. Note that the fruitful improvement of a BSC for the helpful relief setting is certainly not an inconsequential issue and requires a lot of iterative structure and definition forms which can be tedious and expensive. Other than the long improvement process, absence of information can be seen as a hindrance for the reasonable and pragmatic progression of execution estimation examines in the compassionate segment. It is conceivable to conquer this hindrance by utilizing accessible information from a database and altering them as indicated by the particular prerequisite of a BSC. On the off chance that it is

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

fittingly detailed, a BSC in the humanitarian setting can possibly transform into an “intelligent learning condition” to help humanitarian managers in testing the impact of elective situations and in this manner increasing a superior comprehension of how the utilization of vital assets may prompt elite. This causes managers to take better key choices in looking for long haul development as opposed to accomplishing momentary objectives. This examination has various constraints. To begin with, the created assessment model is a methodology for portraying a connecting circle perspective on a BSC structure for HOs in a total level. Our study and methodology is simply theoretical and in this way makes open doors for future research to explore explicit applications to aid cases.

References

1. Abidi, H. and Scholten, K. (2015), “Applicability of performance measurement systems to humanitarian supply chains”, in Klumpp, M., de Leeuw, S., Regattieri, A. and de Souza, R. (Eds), *Humanitarian Logistics and Sustainability*, Springer, Cham, pp. 235-260.
2. Abidi, H., de Leeuw, S. and Klumpp, M. (2014), “Humanitarian supply chain performance management: a systematic literature review”, *Supply Chain Management – An International Journal*, Vol. 19 Nos 5/6, pp. 592-608, doi: 10.1108/Scm-09-2013-0349.
3. Abidi, H., de Leeuw, S. and Klumpp, M. (2014), “Humanitarian supply chain performance management: a systematic literature review”, *Supply Chain Management*, Vol. 19 No. 5/6, pp. 592-608.
4. Acimovic, J. and Goentzel, J. (2016), “Models and metrics to assess humanitarian response capacity”, *Journal of Operations Management*, Vol. 45, July, pp. 11-29, doi: 10.1016/j.jom.2016.05.003.
5. Akkermans, H.A. and van Oorschot, K.E. (2005), “Relevance assumed: a case study of balanced scorecard development using system dynamics”, *Journal of the Operational Research Society*, Vol. 56 No. 8, pp. 931-941, doi: 10.1057/palgrave.jors.2601923.
6. Allen, A.M., Kovács, G., Masini, A., Vaillancourt, A. and Wassenhove, L.V. (2013), “Exploring the link between the humanitarian logistician and training needs”, *Journal*

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management, Vol. 3 No. 2, pp. 129-148, doi: 10.1108/JHLSCM-10-2012-0033.
7. Anjomshoae, A., Hassan, A., Kunz, N., Wong, K. and de Leeuw, S. (2017), "Toward a dynamic balanced scorecard model for humanitarian relief organizations' performance management", *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, Vol. 7 No. 2, pp. 194-218. <https://doi.org/10.1108/JHLSCM-01-2017-0001>
 8. Apte, A., Goncalves, P. and Yoho, K. (2016), "Capabilities and competencies in humanitarian operations", *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, Vol. 6 No. 2, pp. 240-258, doi: 10.1108/Jhlscm-04-2015-0020.
 9. Beamon, B.M. and Balcik, B. (2008), "Performance measurement in humanitarian relief chains", *International Journal of Public Sector Management*, Vol. 21 No. 1, pp. 4-25.
 10. Beamon, B.M. and Kotleba, S.A. (2006), "Inventory management support systems for emergency humanitarian relief operations in South Sudan", *International Journal of Logistics Management*, Vol. 17 No. 2, pp. 187-212.
 11. Balcik, B. and Beamon, B.M. (2008), "Facility location in humanitarian relief", *International Journal of Logistics Research and Applications*, Vol. 11 No. 2, pp. 101-121, doi: 10.1080/13675560701561789.
 12. Balcik, B., Beamon, B.M., Krejci, C.C., Muramatsu, K.M. and Ramirez, M. (2010), "Coordination in humanitarian relief chains: practices, challenges and opportunities", *International Journal of Production Economics*, Vol. 126 No. 1, pp. 22-34, doi: 10.1016/j.ijpe.2009.09.008.
 13. Barlas, Y. (1996), "Formal aspects of model validity and validation in system dynamics", *System Dynamics Review*, Vol. 12 No. 3, pp. 183-210.
 14. Barnabè, F. (2011), "A 'system dynamics-based balanced scorecard' to support strategic decision making: insights from a case study", *International Journal of Productivity and Performance Management*, Vol. 60 No. 5, pp. 446-473, doi: 10.1108/174104011111140383.
 15. Barnabè, F. and Busco, C. (2012), "The causal relationships between performance drivers and outcomes", *Journal of Accounting & Organizational Change*, Vol. 8 No. 4, pp. 528-538, doi: 10.1108/18325911211273518.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

16. Berenguer, G. (2016), “Modeling approaches and metrics to evaluate nonprofit operations”, in Zobel, C.W., Altay, N. and Haselkorn, M.P. (Eds), *Advances in Managing Humanitarian Operations*, Springer International Publishing, Cham, pp. 9-31.
17. Besiou, M., Stapleton, O. and Van Wassenhove, L.N. (2011), “System dynamics for humanitarian operations”, *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, Vol. 1 No. 1, pp. 78-103, available at: www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/20426741111122420
18. Bianchi, C. and Montemaggiore, G.B. (2008), “Enhancing strategy design and planning in public utilities through ‘dynamic’ balanced scorecards: insights from a project in a city water company”, *System Dynamics Review*, Vol. 24 No. 2, pp. 175-213, doi: 10.1002/sdr.395.
19. Bianchi, C. and Rivenbark, W.C. (2014), “Performance management in local government: the application of system dynamics to promote data use”, *International Journal of Public Administration*, Vol. 37 No. 13, pp. 945-954, doi: 10.1080/01900692.2014.944990.
20. Blecken, A. (2010), “Supply chain process modelling for humanitarian organizations”, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol. 40 Nos 8/9, pp. 675-692, doi: 10.1108/09600031011079328.
21. Blecken, A., Hellingrath, B., Dangelmaier, W. and Schulz, S.F. (2009), “A humanitarian supply chain process reference model”, *International Journal of Services Technology and Management*, Vol. 12 No. 4, pp. 391-413, doi: 10.1504/ijstm.2009.025815.
22. Bölsche, D. (2012), “Performance measurement in humanitarian logistics – a process-oriented perspective”, paper presented at the Proceedings from the 2nd International HumLog Workshop, Essen, September 24. 212
23. Bourne, M. (2005), “Researching performance measurement system implementation: the dynamics of success and failure”, *Production Planning and Control*, Vol. 16 No. 2, pp. 101-113.
24. Braam, G.J.M. and Nijssen, E.J. (2004), “Performance effects of using the balanced scorecard: a note on the Dutch experience”, *Long Range Planning*, Vol. 37 No. 4, pp. 335-349.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

25. Brown, E. and Slivinski, A. (2006), “Nonprofit organizations and the market”, in Powell, W.W. and Steinberg, R. (Eds), *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*, Yale University Press, New Haven, CT, pp. 140-158.
26. Brown, P.H. and Minty, J.H. (2008), “Media coverage and charitable giving after the 2004 Tsunami”, *Southern Economic Journal*, Vol. 75 No. 1, pp. 9-25, doi: 10.2307/20112025.
27. Burkart, C., Besiou, M. and Wakolbinger, T. (2017), “The funding – humanitarian supply chain interface”, *Surveys in Operations Research and Management Science*, Vol. 21 No. 2, pp. 31-45, available at: <http://dx.doi.org/10.1016/j.sorms.2016.10.003>
28. Caplice, C. and Sheffi, Y. (1995), “A review and evaluation of logistics performance measurement systems”, *The International Journal of Logistics Management*, Vol. 6 No. 1, pp. 61-74, doi: 10.1108/09574099510805279.
29. Careem, M., De Silva, C., De Silva, R., Raschid, L. and Weerawarana, S. (2006), “Sahana: overview of a disaster management system”, paper presented at the International Conference on Information and Automation, ICIA Colombo, December 15-17.
30. Charles, A. and Lauras, M. (2011), “An enterprise modelling approach for better optimization modelling: application to the humanitarian relief chain coordination problem”, *OR Spectrum*, Vol. 33 No. 3, pp. 815-841, doi: 10.1007/s00291-011-0255-2.
31. Charles, F. (1996), *Reputation: Realizing Value from the Corporate Image*, Harvard Business School Press, Boston, MA.
32. Cheung, C.K. and Chan, C.M. (2000), “Social-cognitive factors of donating money to charity, with special attention to an international relief organization”, *Evaluation and Program Planning*, Vol. 23 No. 2, pp. 241-253, doi: 10.1016/S0149-7189(00)00003-3.
33. Chou, C. (2004). *Development of a Comprehensive Supply Chain Performance Measurement System: A Case Study in the Grocery Retail Industry*. Massachusetts Institute of Technology
- 34.
35. Currion, P., Silva, C.d. and Van de Walle, B. (2007), “Open source software for disaster management”, *Communications of the ACM*, Vol. 50 No. 3, pp. 61-65, doi: 10.1145/1226736.1226768.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

36. Ergun et al., (2009) Humanitarian Supply Chain Management – An Overview. H. Milton Stewart School of Industrial and Systems Engineering, Georgia Institute of Technology, Atlanta, Georgia.
37. D’Haene, C., Verlinde, S. and Macharis, C. (2015), “Measuring while moving (humanitarian supply chain performance measurement – status of research and current practice)”, *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, Vol. 5 No. 2, pp. 146-161, doi: 10.1108/jhlscm-04-2013-0016.
38. Darcy, J. and Hofmann, C. (2003), “According to need?”, *Humanitarian Policy Group Report No. 5*, p. 15. Daugirdas, K. (2014), “Reputation and the responsibility of international organizations”, *European Journal of International Law*, Vol. 25 No. 4, pp. 991-1018, doi: 10.1093/ejil/chu087.
39. Davidson, A.L. (2006), “Key performance indicators in humanitarian logistics”, Master thesis, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA.
40. De Leeuw, S. (2010), “Towards a reference mission map for performance measurement in humanitarian supply chains”, in Camarinha-Matos, L.M. and Boucher, X. (Eds), *Proceedings of the 11th Working Conference on Virtual Enterprises*, Berlin Springer Verlag, Berlin, pp. 166-172.
41. De Leeuw, S. (2016), “Towards sector-wide supply chain KPIs”, paper presented at the 27th Annual POMS Conference, Orlando, FL, May 6-9.
42. Dubey, R., Gunasekaran, A., Altay, N., Childe, S.J. and Papadopoulos, T. (2016), “Understanding employee turnover in humanitarian organizations”, *Industrial and Commercial Training*, Vol. 48 No. 4, pp. 208-214, doi: 10.1108/ict-10-2015-0067.
43. Ford, D.N. and Sterman, J.D. (1998), “Expert knowledge elicitation to improve formal and mental models”, *System Dynamics Review*, Vol. 14 No. 4, pp. 309-340.
44. Fritz Institute (2008), “Helios overview”, available at: www.fritzinstitute.org/prgTech-HELIOS_Overview.htm
45. Galaskiewicz, J. and Colman, M.S. (2006), “Collaboration between corporations and nonprofit organizations”, in Powell, W.W. and Steinberg, R. (Eds), *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*, Yale University Press, New Haven, CT, pp. 180-204.
46. Galindo, G. and Batta, R. (2013), “Prepositioning of supplies in preparation for a hurricane under potential destruction of prepositioned supplies”, *Socio-Economic*

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Planning Sciences, Vol. 47 No. 1, pp. 20-37, available at:
<https://doi.org/10.1016/j.seps.2012.11.002>

47. Gerdin, M., Chataigner, P., Tax, L., Kubai, A. and von Schreeb, J. (2014), "Does need matter? Needs assessments and decision-making among major humanitarian health agencies", *Disasters*, Vol. 38 No. 3, pp. 451-464, doi: 10.1111/disa.12065.
48. Howden, M. (2009), "How humanitarian logistics information systems can improve humanitarian supply chains: a view from the field", paper presented at the 6th International ISCRAM Conference, Gothenburg.
49. Hunt, S.D. and Morgan, R.M. (1995), "The comparative advantage theory of competition", *Journal of Marketing*, Vol. 59 No. 2, pp. 1-15, doi: 10.2307/1252069.
50. Jahre, M. and Heigh, I. (2008), "Does the current constraints in funding promote failure in humanitarian supply chains?", *Supply Chain Forum: An International Journal*, Vol. 9 No. 2, pp. 44-54.
51. Jahre, M., Jensen, L.M. and Listou, T. (2009), "Theory development in humanitarian logistics: a framework and three cases", *Management Research News*, Vol. 32 No. 11, pp. 1008-1023, doi: 10.1108/01409170910998255.
52. Jassbi, J., Mohamadnejad, F. and Nasrollahzadeh, H. (2011), "A fuzzy DEMATEL framework for modeling cause and effect relationships of strategy map", *Expert Systems with Applications*, Vol. 38 No. 5, pp. 5967-5973, available at: <http://dx.doi.org/10.1016/j.eswa.2010.11.026>
53. Kabra, G., Ramesh, A. and Arshinder, K. (2015), "Identification and prioritization of coordination barriers in humanitarian supply chain management", *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Vol. 13, September, pp. 128-138, available at: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2015.01.011>
54. Kaplan, R.S. (1990), *Measures for Manufacturing Excellence*, Harvard Business Press, Boston, MA.
55. Kaplan, R.S. (2001), "Strategic performance measurement and management in Nonprofit organizations", *Nonprofit Management and Leadership*, Vol. 11 No. 3, pp. 353-370, doi: 10.1002/nml.11308.
56. Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1992), "Balanced scorecard: measures that drive performance", *Harvard Business Review*, Vol. 70 No. 1, pp. 71-79.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

57. Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (2000), "Having trouble with your strategy? Then map it", *Harvard Business Review*, Vol. 78 No. 5, pp. 167-176.
58. Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (2001), "Transforming the balanced scorecard from performance measurement to strategic management: part I", *Accounting Horizons*, Vol. 15 No. 1, pp. 87-104.
59. Khakbaz, S.B. and Hajiheydari, N. (2015), "Proposing a basic methodology for developing balanced scorecard by system dynamics approach", *Kybernetes*, Vol. 44 Nos 6/7, pp. 1049-1066, doi: 10.1108/k-12-2014-0287.
60. Korff, V.P., Balbo, N., Mills, M., Heyse, L. and Wittek, R. (2015), "The impact of humanitarian context conditions and individual characteristics on aid worker retention", *Disasters*, Vol. 39 No. 3, pp. 522-545, doi: 10.1111/disa.12119.
61. Lambert, M.D., & Pohlen L.T. (2001). *Supply Chain Metrics*. *The International Journal of Logistics Management*, 12(1), 1-19.
62. Mentzer, J.T., DeWitt, W., Keebler, J.S., Min, S., Nix, N.W., Smith, C.D., & Zacharia, Z.G. (2001). *Defining Supply Chain Management*. *Journal of Business Logistics* 22(2), 1-25.
63. Moore, M.H. (2000). *Managing for value: organizational strategy in for-profit, non-profit, and governmental organizations*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 29 No. 1, 183-204.
64. Murray, S. (2005, January 7). *How to deliver on the promises: supply chain logistics: humanitarian agencies are learning lessons from business in bringing essential supplies to regions hit by the tsunami*. *Financial Times*, p. 9.
65. Nagurney, A. (2012). *Commercial vs. Humanitarian Supply Chains*. Retrieved March 20, 2013, from http://supernet.isenberg.umass.edu/courses/SC-MGMT597LG-Spring12/Nagurney_Humanitarian_Logistics_Lecture_2.pdf.
66. Neely, A., Mills, J., Platts, K., Richards, H., Gregory, M., Bourne, M. & Kennerley, M. (2000). *Performance measurement system design: developing and testing a process-based approach*. *International Journal of Operations & Production Management*, 20(10), 1119-1145.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

67. Neely, A., Gregory, M., & Platts, K. (1995). Performance measurement systems design: a literature review and research agenda. *International Journal of Operations & Production Management*, 15(4), 80-116.
68. Oloruntoba, R., & Gray, R. (2006). Humanitarian aid: an agile supply chain?. *Supply Chain Management*, 11(2), 115-120.
69. Thomas, A., & Kopczak, L.R. (2005). *From Logistics to Supply Chain Management: The path forward in the Humanitarian sector*. Fritz Institute.
70. Thomas, A., & Mizushima, M. (2005). Logistics training: necessity or luxury?. *Forced Migration Review*, 22, 60-61.
71. Tomasini, R., & Van Wassenhove L. (2009). *Humanitarian Logistics*. Palgrave Macmillan Limited, 19 Febr. 2009.
72. Moe, T.L., Gehbauer, F., Senitz, S. and Mueller, M. (2007), "Balanced scorecard for natural disaster management", *Disaster Prevention and Management*, Vol. 16 No. 5, pp.
73. Kovács, G. and Spens, K. (2011), "Humanitarian logistics and supply chain management: the start of a new journal", *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, Vol. 1 No. 1, pp. 5-14.
74. Gyöngyi Kovács, Karen M. Spens, (2007) "Humanitarian logistics in disaster relief operations", *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol. 37 Issue: 2, pp.99-114.
75. Oloruntoba, R. and Gray, R. (2006), "Humanitarian aid: an agile supply chain?" *Supply Chain Management*, Vol. 11 No. 2, pp. 115-120.
76. Van Wassenhove, L. N. (2006). Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear. *Journal of the Operational Research Society*, 57(5), 475–489.
77. Chandes, J. and Paché, G. (2010), "Investigating humanitarian logistics issues: from operations management to strategic action", *Journal of Manufacturing Technology Management*, Vol. 21 No. 3, pp. 320-340.
78. Van Niekerk, D. (2015). Disaster risk governance in Africa. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 24(3), 397–416.
79. Van der Laan, E., De Brito, M. and Vergunst, D. (2009), "Performance measurement in humanitarian supply chains", *International Journal of Risk Assessment and Management*, Vol. 13 No. 1, pp. 22-45.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

80. Van der Laan, E.A., De Brito, M.P., Van Fenema, P.C. and Vermaesen, S. (2009), “Managing information cycles for intra-organisational coordination of humanitarian logistics”, *International Journal of Services Technology and Management*, Vol. 12 No. 4, pp. 362-390.
81. Van Wassenhove, L.N. (2006), “Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear†”, *Journal of the Operational Research Society*, Vol. 57 No. 5, pp. 475-489.
82. Vennix, J.A. (1999), “Group model-building: tackling messy problems”, *System Dynamics Review*, Vol. 15 No. 4, p. 379.
83. Vahrenkamp, R. and Siepermann, C. (2005), *Logistik: Management und Strategien*, OldenbourgVerlag, München.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

EKONOMİ POLİTİĞİN “İHMAL EDİLMİŞ” ÖNCÜLERİNDEN: RICHARD CANTILLON

Hüsnu BİLİR¹

Öz

Richard Cantillon (1680-1734) iktisadi düşünce tarihinin en önemli ve ilginç figürlerinden biridir. Oldukça başarılı bir tüccar ve bankacı olan Cantillon'un iktisadi konular hakkındaki düşüncelerini aktaran tek eseri *Essai sur la nature du commerce en général (Genel Olarak Ticaretin Doğası Üzerine Deneme) (1755)* ölümünün ardından yayınlanmış ve William Stanley Jevons (1835-1882) ve Joseph A. Schumpeter (1883-1950) gibi isimler tarafından “iktisat alanında kaleme alınan ilk sistematik ve bilimsel eser” olarak nitelendirilmiştir. Bu bakımdan Cantillon'un gerek Adam Smith'in (1723-1790) gerekse klasik ekonomi politik düşünce geleneğinin öncülerinden birisi olduğu kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı söz konusu eser çerçevesinde Cantillon'un iktisadi analizinin genel hatlarını ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Richard Cantillon, Klasik ekonomi politik, Para-akım mekanizması, Genel akım şeması.

1. GİRİŞ

İktisadın bir bilim olarak 1776 yılında Adam Smith'in (1723-1790) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Sebepleri Üzerine Bir İnceleme)* başlıklı eserinin yayınlanmasıyla birlikte ortaya çıktığı ve dolayısıyla Smith'in hem bir bilim olarak iktisadın, hem de klasik iktisadın ya da Karl Marx'ın (1818-1883) ifadesiyle *klasik ekonomi politik* okulunun kurucusu olduğu kabul edilmektedir. Klasik ekonomi politik okulu, uzun bir dönemi ve çok sayıda düşünürü kapsayan bir düşünce geleneğidir. Bu çerçevede, klasik ekonomi politiğin önde gelen isimleri arasında, Fransa'da Pierre Le Pesant de Boisguilbert (1646-1714), François Quesnay (1694-1774) ve Anne-Robert-Jacques Turgot (1727- 1781); Britanya'da Richard Cantillon (1680-1734), David Hume (1711-1776), Adam Smith ve David Ricardo (1772-1823); İtalya'da Antonio Genovesi (1713-1769), Ferdinando Galiani (1718-1787), Piero Verri (1728-1797) ve Cesare Beccaria (1738-1794) sayılabilir (Bilir, 2019: 175-176).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, husnubilir@aksaray.edu.tr.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Bu çalışmanın amacı, klasik ekonomi politik geleneğinin Smith öncesi döneminin önemli figürlerinden biri olan Cantillon'un iktisadi analizini genel özellikleri bakımından ele almaktır.

2. RICHARD CANTILLON'UN İKTİSADİ ANALİZİNİN GENEL HATLARI

Smith'in ve dolayısıyla klasik ekonomi politik düşüncesinin ortaya çıkmasında oldukça etkili bir düşünür olan Cantillon, her şeyden önce, iktisadi düşünce tarihindeki en gizemli isimlerden biridir: İrlanda'nın Kerry Kontluğu'nda 1680 yılında doğan Cantillon işlerini Paris'ten yöneten İrlanda kökenli oldukça başarılı bir tüccar ve bankacıydı. Yaşadığı dönem açısından kayda değer bir birikime sahip olan Cantillon'un –bu büyük birikimle ilişkilendirilen- ölümü üzerinde hâlâ tartışılan bir konudur. Bir rivayete göre 1734 yılında, uşağının çıkardığı iddia edilen bir yangın sonucu Londra'daki evinde yanarak can vermiştir; başka bir rivayete göre ise, Cantillon söz konusu yangını resmi evrakları yok etmek amacıyla kendisi planlamış, ancak çıkan yangın sonucunda hayatını kaybetmiştir² (Aspromourgos, 1989: 76).

Cantillon'un iktisat konusundaki düşüncelerini açıkladığı yalnızca tek bir kitabı bulunmaktadır: *Essai sur la nature du commerce en général*³ (*Genel Olarak Ticaretin Doğası Üzerine Deneme*) (1755). 1728 ile 1730 yılları arasında kaleme aldığı düşünülen ve bilinen tek eseri olan bu kitapta, Petty'nin analizini geliştirmiş ve derinleştirmiştir (Aspromourgos, 1996: 18). Ticari bir toplumun nasıl organize olduğunu kapsamlı bir şekilde ele alan bu eser, bilimsel yöntemin iktisat alanında ilk kez uygulandığı analiz olarak nitelendirilmektedir (Saucier ve Thornton, 2010: 13).

Bu eserle Cantillon, klasik politik ekonominin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan, Smith öncesi dönemin tüm iktisadi meselelerini belki de en açık şekilde ifade eden kişi olduğu iddia edilmektedir⁴ (Mills, 2002: 63). Rothbard iktisadi analizi etik ve politik meselelerden arındırdığı ve sistematik soyutlama yöntemini kullandığı için, Cantillon'u

² Murphy (1986) ise, Cantillon'un elde etmiş olduğu birikimle birlikte ortadan kaybolmak amacıyla söz konusu yangını kendisinin planladığı ve küller arasında bulunan ancak kimliği tespit edilemeyen kişinin Cantillon olmadığı ihtimalinden söz etmektedir.

³ Metnin orijinalinin İngilizce mi, yoksa Fransızca mı kaleme alındığı net olarak bilinmese de, günümüze ulaşan metin Fransızcadır (Brewer, 1992: ix). Metin daha sonra İngilizceye tercüme edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında *Essai* olarak ifade edilecektir.

⁴ Hatta Murphy *Ulusların Zenginliği*'nin iki yazarlı bir çalışma olduğunu ileri sürmekte ve Smith'in yanı sıra diğer yazar olarak Cantillon'u zikretmektedir. Bkz. Murphy, 2009: 81.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

“modern iktisadın babası”, Higgs ise “ekonomi politiğin babası” olarak nitelendirmektedir (Higgs, 1892: 436). Diğer yandan Cantillon, Avusturya okulunun, Fizyokrasinin, klasik ve neoklasik iktisadın ve hatta Walrasyan iktisadın öncülerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Thornton, 2007a: 1). Cantillon’un iktisat teorisine yönelik katkıları arasında metodoloji, değer ve fiyat teorisi, nüfus, para, uluslararası ticaret, iş çevrimleri, ekonominin dairesel-akım modeli ve para-akım mekanizması sayılabilir (Thornton, 2007b: 417).

Cantillon’un iktisadi analiziyle ilgili olarak söylenebilecek ilk şey, bugün “pozitif iktisat” olarak nitelendirdiğimiz analiz yöntemini kullanmış olmasıdır. Politik meseleleri bir kenara bırakan Cantillon, belli bir sorunu yapmış olduğu basitleştirici varsayımlar çerçevesinde incelemiş ve belli hedeflere nasıl ulaşılacağı üzerinde durmuştur. Ekonomiyi de birbirleriyle etkileşim halinde olan farklı parçalardan müteşekkil bir sistem olarak ele almış ve bu sistemin işleyişini analiz etmiştir. Bu bakımdan ekonomiyi “birbiriyle bağlantılı tek bir sistem olarak değerlendiren ve bu sistemin nasıl işlediğini açıklamaya çalışan” ilk düşünürlerden ve “tutarlı bir fiyat ve bölüşüm teorisi ortaya koyan” ilk düşünür olduğu söylenebilir (Brewer, 1992: 1).

Cantillon’un *Essai*⁵’si aslında teorik bir çalışmadır ve Cantillon argümanlarını genel terimler üzerinden ifade etmektedir. Kitabın başlığında da görüldüğü üzere, Cantillon’un temel amacı genel olarak ticaretin doğasını açığa çıkarmaktı ve bunun için de bir ekonomik model üretilmesi gerekiyordu. *Essai*’de modern bir iktisat ders kitabında karşımıza çıkabilecek üretim, kaynaklarının farklı kullanım alanları arasındaki dağılımı, gelirin yaratılması ve bölüşülmesi, farklı ekonomik faaliyetlerin yeri, paranın rolü, para stokundaki ve parasal kurumlardaki değişimlerin etkileri, ödemeler bilançosu gibi başlıkların yanı sıra, mülkiyetin doğası, paranın kökeni ve hükümetin rolü gibi oldukça önemli iktisadi ve felsefi konular da ele alınmıştır. Bu bakımdan William Stanley Jevons (1835-1882) *Essai*’yi “iktisat alanındaki ilk bilimsel eser” olarak nitelendirirken (Akt: Thornton, 1998: 61), Schumpeter de “bilimsel bir ruha sahip (...) iktisat alanındaki ilk sistematik girişim” olarak tanımlamaktadır (Akt: Bartley ve Kresge, 1991: 258).

Cantillon *Essai*’de Avrupa ekonomisinin temel unsurlarını, kendi-kendine dengeye yönelen bir mekanizma altında işleyen örgütlü bir sistem olarak tasavvur etmiş ve malların ve hizmetlerin

⁵ Bu çalışmada *Essai*’nin Chantal Saucier tarafından tercüme edilen, Mark Thornton’un editörlüğünü üstlendiği ve 2010 yılında Ludwig von Mises Institute tarafından basılan İngilizce baskısı temel alınmıştır.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

bir sektörden diğerine geçişini gösteren bir “genel akım” şemasına işaret etmiştir⁶. Bu sistemde denge, müteşebbis sınıfın faaliyetleri tarafından sağlanmaktadır. Müteşebbis sınıf üyeleri, hüküm süren iktisadi toplumun doğasında var olan risk ve belirsizliği üstlenen kişilerdir. Alıcıların ve satıcıların davranışları ve fiyat hareketleri arz ve talebi devamlı dengeye getirmektedir. Cantillon’un analizinde “doğa” ve “doğal” gibi kavramlar insanlar ve gruplar arasındaki bağları ve bunlar arasındaki hem işlevsel ilişkileri, hem de neden-sonuç ilişkilerini ifade etmektedir (Spengler, 1954a: 286).

Cantillon bu çerçevede insan davranışının karmaşıklığının, kontrol edilebilir niceliklere indirgenebileceğini iddia etmiş ve ekonomiyi temel unsurlarına ayırarak sistemi harekete geçiren güçleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu temel soyutlamanın ardından ekonomide üç eyleyen bulunduğunu varsaymıştır: toprak sahipleri, denetçiler (müfettişler) ve işçiler. Toprak sahiplerinin her şeye gücü yetmektedir, zira büyük gayrimenkullerin hepsine onlar sahiptir ve ne istiyorlarsa onları üretmeleri için işçileri yönlendirmek üzere denetçileri işe almaktadırlar. Cantillon bu tür basit bir takas ekonomisinden piyasa ekonomisine geçiş yaparken, artık denetçilerin yerini müteşebbislerin aldığını ifade etmektedir.

Bu doğrultuda *Essai* genel olarak üç bölümden oluşmaktadır. “Üretim, Dağılım ve Tüketim” başlığını taşıyan ilk bölüm kapalı ve esasen parasal-olmayan bir ekonomide zenginlik, zenginliğin kaynağı, kent ve kır hayatı, emek, emeğin elde ettiği gelir, fiyat ve esas değer (intrinsic value), toprağın ve emeğin nispi değerleri, toplumsal gelenekler ve alışkanlıklar gibi sosyo-ekonomik faktörleri ele almaktadır. “Para ve Faiz” başlığını taşıyan ikinci bölüm açık ve parasal bir ekonomide paranın dolaşımı, fiyat düzeyinin ve rekabet gücünün belirleyicileri gibi konular üzerinde durmaktadır. “Uluslararası Ticaret ve İş Çevrimleri” başlıklı üçüncü bölüm ise dışa açık bir ekonomide dış ticaret, döviz kurları, bankacılık ve benzeri kavramlarla para politikasının teknik yönlerini incelemektedir.

Cantillon *Essai*’nin henüz ilk sayfasında zenginliği para ile özdeşleştiren dönemin Merkantilist düşünürlerinden farklı bir zenginlik tanımı yapmaktadır. Cantillon’a göre zenginlik, toprak ve emek tarafından üretilen tüketim mallarıdır: “Toprak tüm zenginliğin üretildiği kaynak ya da cevherdir (matter). İnsan emeği ise zenginliğin üretim biçimidir ve *zenginliğin kendisi de*

⁶ Bu bakımdan Spengler (1954b: 424) Cantillon’un iktisadi sistemi kendi-kendini düzenleyen ve aslında otomatik bir karaktere sahip olarak bu denli detaylı tasvir eden ilk düşünür olduğunu ileri sürmektedir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

hayatın idamesi, rahatlığı ve bolluğundan başka bir şey değildir” (Cantillon, 2010: 21, vurgular sonradan eklendi).

Zenginliğin kaynağı olan toprak ve toprak sahipliği Cantillon’un analizinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Toprak sahipliği toplumun temelidir ve birisinin toprağa sahip olması gerekmektedir, “aksi takdirde bir toplumun nasıl şekillenebileceğini tasavvur etmek kolay değildir” (Cantillon, 2010: 25). İnsan toplumları nasıl şekillenirse şekillensin, “toprağın mülkiyeti muhakkak az sayıdaki insana ait olacaktır” (Cantillon, 2010: 23).

Bu bağlamda, toprak sahipliği toprak sahipleri ve toprak sahibi olmayanlar şeklinde iki ana sınıf yarattığı için şüphesiz eşitsizdir. Toprağı ekip-biçen ve köylerde yaşayan kesim ile şehirlerde yaşayan ya da kazandığı paranın büyük kısmını şehirlerde harcayan toprak sahipleri. Toprak sahibi toprağın nasıl kullanılacağını belirlemektedir. Topraktan elde edilen üretimin bir kısmı, üretimi gerçekleştirenlerin hayatlarını idame ettirmeleri için gereklidir, ancak geri kalan kısım toprak sahibine aittir. Toprak sahibi bu fazlalığı istediği şekilde kullanabilir. Bu nedenle üretim fazlasının bileşimini, toprağın farklı kullanımlar arasında nasıl dağıtılacağını ve emek istihdamını toprak sahibinin zevkleri belirlemektedir.

Cantillon’un analizinde yalnızca toprak kıt kaynak olarak ele alınmakta ve ekonomideki her şeyin değeri, doğrudan ya da dolaylı olarak, toprağa indirgenmektedir. Cantillon emeği kıt bir kaynak olarak ele almamakta ve belli bir reel ücret düzeyinde sınırsız emek arzı bulunduğunu ifade ederek, emeği bir ara mal olarak değerlendirmektedir. Bu bakımdan nüfus miktarı ve artışı örneğin sahip oldukları kaynakları nasıl kullanmak istediklerine ve hangi hayat standardını kendileri ve aileleri açısından kabul edilebilir buldukları gibi talep yanlı faktörlere bağlıdır. *Essai*’nin birinci bölümünün on beşinci kısmının başlığı bu durumu net şekilde gözler önüne sermektedir: “Bir devlette yaşayan insanların sayısındaki azalış ve artış, başlıca olarak, toprak sahiplerinin zevklerine, modalarına ve yaşam biçimlerine bağlıdır.”

Ücret düzeyi veya gelir ise fiziki geçim şartlarına değil, evlilik ve doğum oranlarını dolayısıyla emek arzını kontrol eden toplumsal gelenek ve alışkanlıklara bağlıdır. Cantillon üretim faktörleri olarak toprak ve emeği ele almasına rağmen, sermaye üzerinde çok fazla durmaz. Sermaye yatırımı ihtiyacını kabul etmesine rağmen, tasarrufların ürün talebini karşılamaya her zaman yeteceğini varsaymıştır. Diğer bir ifadeyle, Cantillon yatırım ihtiyacını tümüyle göz ardı

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

etmez ancak bunu büyük bir sorun olarak değerlendirmez. Bu bakımdan bir kâr teorisine rastlanmaz ve bu durum belki de teorisinin en zayıf noktasıdır (Brewer, 1992: 11).

Essai'nin ikinci bölümü temel olarak para ile ilgilidir⁷. Para Cantillon için altın ve gümüş madeni paradır. Paranın değerini onun mübadele değeri olarak ele almış, uzun dönemde ise para metallerin esas değerinin üretim maliyetleri tarafından belirlendiğini kabul etmiştir (Bordo, 1983: 239).

Cantillon'un paranın değerini genel değer anlayışının bir uzantısı şeklinde ele aldığı söylenebilir. Zira Cantillon'a göre kısa dönemde piyasa fiyatları hem arz hem de talep koşulları tarafından belirlenmektedir, uzun dönemde ise esas değerler (nispi fiyatlar), belli bir metayı üretmek için gerekli olan toprak ve emek miktarı tarafından belirlenmektedir: "Bir şeyin fiyatı ya da esas değeri, toprağın üretim verimliliğini ve emeğin niteliğini de göz önünde tutarak, o malın üretiminde kullanılan toprak ve emek miktarının ölçüsüdür" (Cantillon, 2010: 54)

Cantillon piyasa değerinin üretim maliyetlerine doğru *yöneleceğini* belirtmiştir. Dolayısıyla Cantillon'un analizinde fiyatların yöneleceği bir denge söz konusudur ve bu değerler adeta birer doğal fiyattır (Spengler, 1954b: 407). Cantillon bu analizde zaman unsurunu ve üretim maliyetinin değişim olasılığını göz ardı etmektedir, zira "esas değerlerde bir değişim olmayacağı"nı (Cantillon, 2010: 55) gözlemlemiş ve bu nedenle iyi organize olmuş toplumlarda tüketimleri oldukça sabit olan eşyaların "piyasa fiyatlarının, genel olarak, esas değerlerinden çok fazla *uzaklaşmayacağı*"nı (Cantillon, 2010: 119) belirtmiştir.

Bu bakımdan "metallerin gerçek ya da esas değerinin, diğer her şey gibi, üretiminde kullanılan toprak ve emeğe orantılı" (Cantillon, 2010: 103) olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca "metallerin piyasa değeri de esas değerinin bazen altında bazen üstünde olabilir ve talep karşısında bolluk ya da kıtlık durumuna bağlı olarak değişebilir" (Cantillon, 2010: 104).

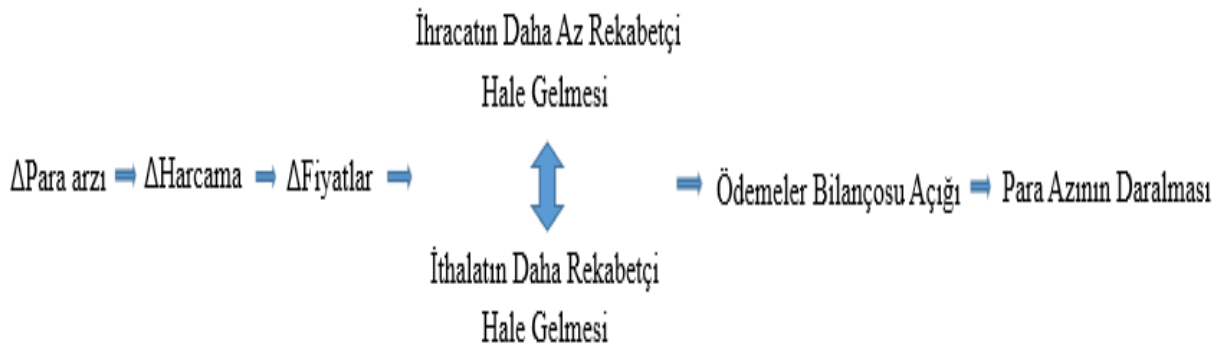
Cantillon para analizinde genel olarak para arzındaki artışın etkilerini incelemiştir. Buna göre, para arzında meydana gelen bir artış, mallara yönelik talep üzerindeki etkisi aracılığıyla sadece fiyatları etkilememektedir. Ekstra kâğıt para basılması ya banka iflaslarına yol açacak, ya da ani bir güven kaybı doğuracak olan yapay bir genişleme yaratacaktır. Diğer yandan bir ticaret

⁷ Faiz oranı ise Cantillon'un analizinde para piyasası ile mal piyasası arasındaki ilişkiyi sağlamaktadır (Bordo, 1983: 248).

fazlası ekonomiye ekstra para girmesine yol açacak, fiyatları yükseltecek ve nihayetinde bu süreç tersine dönecektir. Bu bir “para-akım mekanizması”dır ve Cantillon bu mekanizmayı ilk fark eden isimlerdendir⁸. Bu mekanizmaya göre yeni para her türlü enflasyonist etki yaratacak ve bu durum da ticaret dengesinin tersine dönmesine, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin ülke dışına çıkmasına ve ters yönlü bir ilişkinin ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Şekil 1. Cantillon’un Analizinde Kendi-Kendini Düzenleyen Para-Akım Mekanizması

“Cantillon Etkisi” olarak da nitelendirilen bu sürece göre piyasaya yeni giren para şu faktörlere bağlı olarak farklı metallerin fiyatlarını etkileyecektir: 1) yeni paranın kimin eline geçtiği, 2) bu kişilerin bu parayı nasıl harcadığı, ve 3) etkilenen ürünlerin arz esnekliği. Bu, yeni paranın piyasaya girmesiyle tüketilen ürünlerin talep eğrilerinde meydana gelen artışa ilişkin doğrudan mekanizmadır. Diğer yandan, sabit gelirler ve uzun-dönemli sözleşmeler nedeniyle piyasaya yeni giren paranın yarattığı enflasyonist etkiler geliri yeniden dağıtacaktır. Bu da dolaylı mekanizmadır. Dolayısıyla ayarlama mekanizması hem istihdam düzeyini hem de reel çıktıyı ve kârları etkileyecektir (Bordo, 1983: 242-244).

Bununla birlikte, fiyat artışlarının gerçekleşmesi için uzun bir zaman geçmesi gerektiğini vurgulamıştır, zira dış ticaret fazlası aracılığıyla ekonomiye giren para tüccarların ve ihracat üreticilerinin ellerine ekstra kâr şeklinde geçmektedir. Bu kişiler de muhtemelen parayı öncelikle istifleyecek, daha sonra yatırım yapacaklardır. Bu nedenle fiyatların yükselmesi zaman alacaktır. Ayrıca fiyatlar yükselse bile, ülke bir süre daha ticaret hadlerinde dengeyi koruyarak yüksek fiyatları sürdürebilecektir. Zira düşük maliyet merkezlerinde yer alan

⁸ Bu doğrultuda Quesnay’nin *Ekonomik Tablo*’sundaki (*Tableau Économique*) çevrimsel akım sürecinin de ilham kaynaklarından birisi olduğu söylenebilir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

rekabetçi imalat sanayileri, önemli bir tehdit olduğunu kabul edene dek önemli bir zaman geçecektir (Brewer, 1992: 12).

Essai'nin son bölümü ise dış ticaret ile başlamakta ancak geri kalan kısım, bankacılık uygulamaları, döviz piyasaları ve döviz kurları gibi teknik meselelere ilişkin tartışmalara yer vermektedir. Para-akım mekanizması bu bölümde dış ticareti de kapsayacak şekilde genişletilmektedir. Takas ya da para mübadelesinin yerini, ticari senetler temelinde yapılan uluslararası ticaret almaktadır. Cantillon'a göre (2010: 189-190) dış ticaretle parasal birikim elde eden bir ülke, uluslararası ticaretten geçici bir kazanç elde edecektir, ancak para-akım mekanizması burada da kendisini göstermektedir: Bu süreç "devam ettiği sürece, devletlerin gücünü oluşturan büyük para bolluğu, onları duyarsızca ve doğallıkla yoksulluğa itecektir" (Akt: Foucault, 2001: 270). İmalat sanayileri gelişen devletler ise, bu para-akım mekanizmasından kurtulup daha yüksek bir hayat standardına ulaşacaklardır.

3. SONUÇ

Ticari bir toplumun nasıl organize olduğunu kapsamlı bir şekilde ele alan Cantillon bu analizi bilimsel bir yöntem çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Ekonomiyi, birbirleriyle etkileşim halinde olan farklı parçalardan müteşekkil bir sistem olarak ele alan ve bu sistemin işleyişini analiz eden Cantillon'un temel amacı genel olarak ticaretin doğasını açığa çıkarmaktır.

Bu doğrultuda Avrupa ekonomisinin temel unsurlarını, kendi-kendine dengeye yönelik bir mekanizma altında işleyen örgütlü bir sistem olarak tasavvur etmiştir. Bu dengenin sağlanmasının en iyi yolu ise serbest piyasa sistemidir: Diğer bir ifadeyle, müteşebbislerin, tüketicileri en çok neyin memnun edeceğine ilişkin kendi kararlarını verebildikleri serbest piyasalara alan açmaktır. Bu bakımdan piyasa ekonomisini tarif eden Cantillon'un Smith'in "görünmez el"inin ilham kaynağı olduğu ve ekonomi politik geleneğinin –yakın zamana dek geri planda kalsa da- en etkili isimlerinden birisi olduğu söylenebilir (Saucier ve Thornton, 2010: 13).

Kaynakça

Aspromourgos, T. (1989). The Theory of Production and Distribution in Cantillon's *Essai*, *Oxford Economic Papers*, 41(2): 356-373.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Aspromourgos, T. (1996). *On the Origins of Classical Economics: Distribution and Value from William Petty to Adam Smith*. New York and London: Routledge.
- Bartley, W. W. and Kresge, S. (Ed.). (1991). *The Collected Works of F. A. Hayek, Volume III*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bilir, H. (2019). İktisadın Bir “Bilim” Olarak Ortaya Çıkışında Doğa Bilimlerinin Etkisi, *Kebikeç*, 48: 175-194.
- Bordo, M. D. (1983). Some Aspects of the Monetary Economics of Richard Cantillon, *Journal of Monetary Economics*, 12(2): 235-258.
- Brewer, A. (1992). *Richard Cantillon: Pioneer of Economic Theory*. London and New York: Routledge.
- Cantillon, R. (2010). *An Essay on Economic Theory: An English translation of Richard Cantillon’s Essai sur la Nature du Commerce en Général*. Trans. C. Saucier, Ed. M. Thornton. Auburn: Ludwig von Mises Institute.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Higgs, H. (1892). Cantillon’s Place in Economics, *The Quarterly Journal of Economics*, 6(4): 436-456.
- Mills, J. (2002). *A Critical History of Economics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Murphy, A. E. (1986). *Richard Cantillon: Entrepreneur and Economist*. New York: Oxford University Press.
- Murphy, A. E. (2009). *The Genesis of Macroeconomics New Ideas from Sir William Petty to Henry Thornton*. New York: Oxford University Press.
- Rothbard, M. N. (1995). *Economic Thought Before Adam Smith: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought, Volume I*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Saucier, C. and Thornton, M. (2010). Introduction to *An Essay on Economic Theory: An English translation of Richard Cantillon’s Essai sur la Nature du Commerce en Général*. Trans. C. Saucier, Ed. M. Thornton (pp. 13-17). Auburn: Ludwig von Mises Institute.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Spengler, J. J. (1954a). Richard Cantillon: First of the Moderns. I, *Journal of Political Economy*, 62(4): 281-295.

Spengler, J. J. (1954b). Richard Cantillon: First of the Moderns. II, *Journal of Political Economy*, 62(5): 406-424.

Thornton, M. (1998). Richard Cantillon and the Origin of Economic Theory, *Journal des Économistes et des Études Humaines*, 8(1): 61-74.

Thornton, M. (2007a). Cantillon the Anti-Mercantilist, *Working Paper*, Auburn: Ludwig von Mises Institute, 1-33.

Thornton, M. (2007b). Was Richard Cantillon a Mercantilist? *Journal of the History of Economic Thought*, 29(4): 417-435.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

DARYUSH SHAYEGAN'IN DÜŞÜNÇESİNDE DOĞU VE BATI TOPLUMLARI ARASINDA ONTOLOJİK UYUMSUZLUKLAR, MELEZLİKLER VE KÜLTÜREL ŞİZOFRENİ

Ercan GEÇGİN¹

Özet

İranlı düşünür Daryush Shayegan (1935-2018), Doğu toplumları ile Batı toplumları arasındaki farklılaşmayı kültürel ve zihinsel haritalardan yola çıkarak analiz etmiştir. Doğu uygarlıklarının neden 18. yüzyıldan sonra yaratıcılıklarını kaybettiği sorusunun cevabını aramaya çalışmıştır. Shayegan'a göre iki dünyanın ontolojileri birbirinden farklı gelişim göstermiştir. Ona göre Batı'da Rönesans, Reform, bilim ve teknoloji ile bütünsel anlamda bilinç değişimi yaşanırken Doğu kültürleri bu süreçte adeta 'tatile çıkmış'tır. Doğu, modern zamanların hareketli tarihinin dışında kalarak zihinsel gecikmeye girmiştir. Hem modernlikten etkilenen hem de ona tepki veren Doğu insanı, birbiriyle bağdaşmayan ve çelişen paradigmalardan çatlağına düşmüş, zihinsel çarpıklıkların ve kültürel şizofreninin etkisi altında dünyaya bakmıştır. Shayegan'ın düşüncesine göre Batı'daki modern zamanın paradigmaları ile Doğu'nun geleneksel zamanın paradigmalarının karşılaşmasında ortaya çıkan ontolojik uyumsuzluk ve kültürel şizofreni, birbirlerini biçimsizleştiren bir süreci doğurmuş ve Doğu kültüründe yamalılığı beraberinde getirmiştir. Doğu insanı kültürel arketiplerin büyüüne kapılarak ve toplumsal ilişkilerde çeşitli özdeşliklerin etkisinde kalarak bilinci aydınlatmak yerine bulanıklaştırmayı tercih etmiştir. Shayegan'ın ortaya koymuş olduğu bakış açısı, Türkiye gibi modernleşme sancıları çeken ülkelerin melezlik hallerini anlamamıza ve yorumlamamıza önemli katkılar sunmaktadır. Diğer taraftan onun düşüncesinde kültürel indirgemeci, özcü ve oryantalist eğilimlerin olduğu da üzerinde durulması gereken noktalaradır.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı İkiliği, Kültürel Şizofreni, Melezlik, Daryush Shayegan.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ercangeccgin@ohu.edu.tr

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

ONTOLOGICAL INCOMPATIBILITY, HYBRIDISM AND CULTURAL SCHIZOPHRENIA BETWEEN EASTERN AND WESTERN SOCIETIES IN DARYUSH SHAYEGAN'S THOUGHT

Abstract

Daryush Shayegan (1935-2018), Iranian thinker, analysed the differentiation between Eastern societies and Western societies based on cultural and mental maps. Shayegan sought answers to the question of why Eastern civilizations lost their creativity after the 18th century. Shayegan claimed that the ontologies of the two worlds developed differently. According to him, in the West, when the Renaissance, Reform, science and technology and the whole consciousness change took place Eastern cultures have almost 'gone on holiday' in this process. Eastern society has experienced mental delay by staying out of the history of modernization. The Eastern individual was both influenced and reacted by modernity and fell into the rift of contradictory paradigms and also looked at the world under the influence of mental distortions and cultural schizophrenia. In Shayegan's opinion, the ontological dissonance and cultural schizophrenia that arose in the encounter of the paradigms of modern times and Eastern paradigms in the West gave rise to a process of disfiguring each other and brought about the states of patchiness in Eastern culture. The eastern individual fell under the spell of cultural archetypes, preferring to blur rather than illuminate consciousness. Shayegan's theory makes significant contributions to our understanding and interpretation of the hybrid situations of countries such as Turkey, which are experiencing the problems of the modernization process. On the other hand, we should also state that there is cultural reductionist, essentialist and orientalist tendencies in his thinking.

Key Words: East-West duality, Cultural Schizophrenia, Hybridity, Daryush Shayegan.

Giriş

Batı ve Batı-dışı toplumlar arasındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel eşitsiz gelişime dair bugüne kadar pek çok teorik açıklamalar ortaya atılmış ve bu açıklamalarda ekseriyetle de tarihsel ve kültürel boyutların altı daha fazla çizilmiştir. Batı ve Doğu özelindeki tarihsel ilişkileri felsefi ve sosyolojik düzlemde ele alan ender isimlerden biri İranlı düşünür Daryush Shayegan (1935-2018) olmuştur. Kendisi Tahran Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Felsefe ve

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Hindoloji dallarında öğretim üyeliği yapmış, 1979'daki İran Devrim'inden sonra Fransa'ya (Paris'e) gidip yerleşmiş ve birçok eserini Fransızca yayınlamıştır. İran Medeniyet Araştırmaları'nın başkanlığını da yapmış olan Shayegan, 2009'da Küresel Diyalog Ödülü'nü, 2011'de de Fransız Akademisi tarafından verilen Frankofoni Ödülü'nü almıştır. *Batı Karşısında Asya* (2008), *Yaralı Bilinç* (2018), *Melez Bilinç* (2013), *Din Devrimi Nedir?* (2016) adlı eserleri Türkçeye de kazandırılmıştır ve fikirleriyle Türkiye'de de bilinen entelektüellerden biri haline gelmiştir. Bu bildiride, onun Doğu toplumları ile Batı toplumları arasındaki kültürel ve zihinsel farklılıklara dair yapmış olduğu analizler üzerinde durulacak ve bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Batı Düşüncesinin Gelişimi Karşısında Asya Uygarlıklarının Tarihi Kaderi

Shayegan, ilk baskısını 1977'de yayınlamış olduğu '*Batı Karşısında Asya*' adlı eserinde, İslam-İran, Hint, Çin ve Budist kültürlerin ağırlık merkezini oluşturduğu Asya uygarlıkları ile Batı uygarlığını maddi, zihinsel, kültürel ve sanatsal yönden karşılaştırır. Batı düşüncesinin 'düşey seyir' olarak adlandırdığı süreçte ortaya çıkan 'nihilizm' (hiççilik) felsefesine işaret ederek Asya uygarlıklarının bu zaman zarfındaki dönüşümüne dikkati çeker. Asya uygarlıklarının bu süreçte yaşadığı sancılara, iki arada bir derede kalma hallerine eğilir. İki dünyanın karşılaşmasında hem Batı düşündeki evrime hem de Asya'da ortaya çıkan Batılılaşmaya bakar. Batılılaşma dışında kendine yabancılaşma, ulusal hatıratında kaybolma, toplumsal mutasyona uğrama, sanatta ve zaman kavramındaki dönüşümlere bakarak felsefi ve sosyolojik bir çözümleme yapmaya girişir.

Onun '*düşey*'likten kastı, Batı düşüncesinde yukarıdan aşağıya doğru, sezgisel düşünceden teknik düşüncenin egemenliğine uzanan; başka bir deyişle metafiziksel yönelimden tarihperestliğe uzanan değişim çizgisidir. Ona göre; Batı düşüncesi dinamikliği, çeşitliliği, konu zenginliği ve etki gücü bakımından yeryüzünde müstesna bir olgudur ve bu olgu, Asya² uygarlıklarının manevi mirasını teşkil eden inanç bütününe aşama aşama yok eden bir niteliğe sahip olmuştur. Bundan dolayı Asya uygarlıkları bir 'çözülme' veyahut 'fetret' devrindedirler.

²Shayegan, tarihi kader sorununu neden Asya düzleminde ele aldığı gerekçesi olarak Asya kültürlerinin diğer üçüncü dünya ülkeleri veya kolonyalizmden doğan ülkeler arasında öze dayalı bir benzerliğin değil biçimsel benzerliğin olmasını işaret eder. Keza Asya kültürlerinin Batı uygarlığının bir parçası olmadıkları halde tarihi geleneğe sahip olmalarını da önemli bir farklılık olarak görmektedir (Şayegan, 2008:20-21).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Asya uygarlıkları, kendilerini etkileyen ve egemen olan bu uygarlığın bilincinde değildirler. Bu bilinçsizlik temelinde Batı düşüncesinin pek çok kavramı, sorgusuz sualsiz ve analitik çözümlene süzgeçinden geçirilmeden kabul edilmektedir. Asya'da. 'Kültürel kimliği' ve 'ulusal hatırat'ı da sarsan bu süreçte geleneklerin, kimliklerin ve benzeri şeylerin gerekliliğini veya gereksizliğini yüzeysel olmayacak şekilde tartışmanın yolu çatışma konusu olan dinamikler üzerinde köklü tartışmalarla olanaklıdır. Asya'nın karşı karşıya bulunduğu uygarlık karşısındaki başarısı ancak onu tanımak ve felsefi düşüncede sorgulamaktan geçmektedir. Ne İslam dininin eteğinde gelişmiş geleneksel düşünce ne doğa bilimleri ve ne de sosyal bilimler bu sorgulamayı yapabilir. Ancak felsefi yöntemle bu yapılabilir. Zira '*Asya uygarlıklarının tarihi kaderi*' felsefi bir problemdir ve Batılıdır. Problemleri ortaya çıkaran Batı düşüncesi olduğuna göre, buna yine Batı düşüncesinin silahlarıyla; yani sorgulama, analitik ve eleştirel düşünme yöntemiyle karşı koymak ve Batılı düşünce tarzını doğru kavramakla mümkündür. Bu noktada, gerek Batının gerekse Asya uygarlıklarının tarihi kaderlerinin niteliği önemli bir sorundur. Asya'nın bugünkü hızlı değişim seyrine bakıldığında, Batılı ideallerin taklit edildiğini ve Batının değişim rotasının izlendiği görülmektedir. Bu mülahazadan hareketle Batı düşüncesinin tarihi kaderi ile Asya uygarlıklarının tarihi kaderi ve ortak bir Asya manevi deneyimin özünden bahsedilip bahsedilmeyeceği üzerinde durmaya çalışan Shayegan, Asya'nın hem Batının tarihi kaderi hem de kendi geleneğin hakkında bilgiye sahip olmadığını, bu yüzden de '*katmerli gaflet*' içinde olduğunu dile getirir. Ona göre problemi ortaya koymadan bildiklerini zannedenlerin tutumu '*katmerli gaflet*'i, '*katmerli bir vehim*'e dönüştürmektedir. Batı düşüncesinin niteliğini tanıdığını, onu dizginlediğini ve ondan kültürel mirasına uygun öğeleri seçip aldığını sanan Asya, aynı zamanda kendi kimliğini koruduğuna yönelik yanılğı içerisinde. Oysa biri ötekine feda edilmiştir ve Asya uygarlıkları Batı düşüncesinin saldırganlığına karşı ulusal hatıranın direnme gücüne sahip olamamıştır. Bir olgunun iki yüzünü yansıtan bu '*katmerli vehim*' iki şekilde tezahür etmektedir: *Batılılaşma* ve *kendine yabancılaşma* (Şayegan, 2008:15-19).

Batılılaşma, bilinen genel kanaatin aksine Batı'yı tanımaya değil, bilakis yabancılaşmaya neden olan ve Batı düşüncesinin gerçek niteliğini bilmemeye dayanan ve aynı zamanda Asya uygarlığının bu süreçte kendine yabancılaşmayı da beraberinde getiren bir '*çözülme*' veyahut '*berzah*' dönemidir. Bundan ötürü Asya'yı bağlanması mümkün olan iki merkezden de

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

uzaklaştırmaktadır. Ne tam Batı düşüncesinin merkezine yol alınabilmekte ne de ulusal hatırıta. Bu iki merkezden kopuş, her türlü ‘mutasyon’a da hazır hale gelmesine sebebiyet vermektedir. Mutasyon yeni bir olgu olarak yeni bir zincirin başlangıcı ve dönüm noktasıdır ve Asya uygarlıkları bu mutasyonun oluşum evrelerini yaşamaktadırlar (Şayegan, 2008:20).

Batıda, özellikle de Alman felsefesi içinde nihilizmin³ izini süren Shayegan, genel olarak Batı düşünce tarihinin kaderinden ve nihilizmden kaçtığını, nihilizmin olumsuz diyalektiğinin sonuçlarını anlamaya çalışan Nietzsche’yi ve onun dışında Rus düşünür ve yazar Feodor Dostoyevski’yi işaret ederek Batı’nın 'fetret dönemi'ni, yani boşluğun ve absürtlüğün temsili olan nihilizmin son aşmasını kavramaya çalışır. Ona göre bu fetret dönemi Batılı vicdanın ulaştığı hastalıklı bir bilinçtir. Asya uygarlıkları da fetret dönemindedir ancak Batılıların bu bilinç düzeyine ulaşmış değildir. Katmerli vehim de aslında hem Batının o halinden hem de kendi halinden gafil olmasıdır. Bu, bilinç alanında bile tarihi geri kalmışlıktır ve zamanın ruhu bakımından da tarihi bir mesafeyi içermektedir. Nietzsche'nin '*edilgin nihilizm*' (onun yaşadığı çağda ortaya çıkan; değer ile amacın uyumunu yok eden ve değerler savaşına dayanan) ve '*etkin nihilizm*' (gelecek iki yüzyılda ortaya çıkacağını iddia ettiği yok edici güç patlaması) ayırımından hareketle, Asya edilgin/pasif nihilizm aşamasındadır. Ancak afetlere karşı Asya'nın bir aşısı olmadığından bu sürecin sonuçlarını kestirmek de güçtür (Şayegan, 2008:32-46).

Shayegan’ın işaret etmiş olduğu Asya’nın geri kalmışlık niteliği ve bunun bilinçteki yansıması, Batılılaşma ve kendine yabancılaşma gibi yönlerle ilgili öne çıkan düşüncelerini kendi cümleleriyle şu şekilde derleyebiliriz:

“Asya ülkelerinin geri kalmışlığı, özel bir ilerlemişlikten geri kalmışlık değildir. Çünkü dünyanın dönüşü oyununda ne bir ileri vardır, ne bir geri. Biz tarihe karşı geri kalmışız; yani Batı tarihine karşı. Bu tarih, bir zamanlar tanrısal irade olarak kabul edilen ve şimdilerde sonsuz ilerleme sayılan bilinmeyen bir itici gücün etkisi altında onu körü körüne ilerleten ve amansız saldırısında ona hiçbir sükûnet, sebat ve istikrar tanımayan bir akım hükmü taşır.” (Şayegan, 2008:52)

³ Shayegan’a göre nihilizmin yok edici gücü, Batı düşünce seyrindeki dört düzey hareketin karşılaşma noktasında beliren teknik düşünce ile ortaya çıkar. Bu düzeyler şunlardır: 1) Sezgisel görüşten teknik düşünceye düşüş. 2) Tözel biçimlerden mekanik kavramlara düşüş. 3) Ruhsal cevherden bedensel güdülere düşüş. 4) Geri dönüş (ahiret) düşüncesinden tarihperestliğe düşüş. Bu dört hareket Batı’nın üzerine kurulduğu ideal bütün değer sistemlerini inkâr eden yok edici güçlerdir (Şayegan, 2008:54).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

“Nietzsche’ye göre Batı düşüncesinin sonucu nihilizmdir, Heidegger’e göre bu tarih, varlığın unutulmasının ve tanrıların kaçışının tarihidir. Bundan dolayı, 19. yüzyılın iyimser pozitivistlerinin zannettikleri gibi tarih tek boyutlu ve tek çizgili bir ilerleme değildir. Tarihin seyri kendisiyle bağlantısı olan inançlara göre farklılaşır. (...) Eğer Batı tarihinin sonunu nihilizm, varlığın unutulması veya tanrıların kaçışı olarak yorumlarsak, bu durumda geri kalmışlık, böyle bir tarihin sonuçlarıyla daha az kirlenmiş bir aşamadan ibarettir. Ne var ki geri kalmışlığın olumlu yönü olan bu daha az kirlenmişlik, ancak tarihi hareketi geri itmekle kendimizi onun cebri kirliliğinden tamamen kurtarabilseydik etkili olabilirdi. Fakat böyle bir kaçış mümkün olmadığından bu korunmuşluk sadece zahirde olup bizi tehdit eden kirlilik iki kez daha fazla tehlikelidir. Tehlikelidir; çünkü biz kendi tarihi kaderimizin döngüsünde Batı tarihinin sonuçlarının kirliliğiyle karşı karşıya olduğumuz halde bunun farkında değiliz. Fakat Batılılar bizim aksimize kendilerinin yarattığı güçlerin sonuçları konusunda yeni bir bilinç aşamasında bulunmaktadır.” (Şayegan, 2008:52-53)

“Neden bizim bilincimiz yok? Bilincimiz yok; çünkü seçme gücümüz yok. Çünkü bize dayatılan şey, parçalanamaz bir bütünlük hükmü taşımaktadır ve bunun parçalarını birbirinden ayırarak aralarından bizim kültürel ölçülerimize uygun olan öğeleri seçmek imkânsızdır. Örneğin biz tekniği kabul ediyoruz; ama onun yok edici sonuçlarından sakınıyoruz diyemeyiz. Çünkü teknik bizzat düşünsel bir değişimin ve birkaç bin yıllık bir gelişimin nihai sonucudur. Başka bir deyişle teknik, Batı düşüncesinin kaçınılmaz sonudur.” (Şayegan, 2008:53)

“(…) Biz Batı’da ortaya çıkan bilinç ve akla göre henüz gaflet aşamasındayız. Bizim gafletimiz, gelişmiş bilim ve teknoloji ve onun ilerlemiş dünyadaki şaşırtıcı kullanılabilirliği konusunda değil, bu değişimleri mümkün kılan düşüncenin dinamik etmenleri karşısındaki gafletimizdir. (...) Batı’nın sultanından duyulan korku ve bizim ondan kurtulma çabamız, bizi ekonomik bir kurtuluşa ulaştıracağına Batı kültürüne teslim olmaya sürükleyen daha büyük bir gaflete neden olmaktadır.” (Şayegan, 2008:56)

“Batılılaşma yalnızca Batı’yı bilmemek ve kendi tarihi kaderimizden habersiz olmak demek değil; aynı zamanda kendimize yabancılaşmaktır da. (...) Batı düşüncesinin itici kaynağına yol bulamayıp, hayranlığa yol açar, bu hayranlık da zihinsel felce. Zihinsel felç de yaratıcı güçlerimizi her alanda durdurarak düşünce yolumuzu tıkar. Bu düşünce çıkmazı, düşüncenin muhtemelen kendisine açık olan iki yolda da, yani Batı düşüncesinin itici gücü ve ulusal hatıranın kaynağıyla bağlantı yolunda seyretmesinde izin vermez. Batı düşünce dairesine yol bulmaktaki acimiz, ulusal hatıramıza sırt çevirmemiz ve o mirasa yabancılaşmamız, kelimenin tam anlamıyla ne İsa’ya ne Musa’ya yaranmamıza yol açar.” (Şayegan, 2008:61-62)

“Biz Doğulular, beraberlerinde yeni değerler getiren modern kavramların saldırısına karşı aşılanmamışız; bu yüzden felakete açığız. Tehdide karşı direnecek gücümüz yok; bunun sonucu ise bir kısır döngüdür. Bir cepheden bir başka muhalif cepheye, Lao Tse’den Marks’a, Samuray yiğitliğinden ekonomik şiddete atlarız.” (Şayegan, 2008:159)

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

“Asya uygarlıkları, aralarında yoğun dini ve felsefi anlaşmazlıklara karşın; Batı düşüncesinin indirgeyici yöntemi karşısında, tarihi bir kader çemberi içinde birlikte yer almışlardır. Bunun nedeni, Asyalıların doğa köken ve insan konusunda benzer bir bakışa sahip olmalarıdır. Geçmişte bu uygarlıklar arasında savaşlar, çatışmalar, fetihler ve kan dökümler olduysa da; bu çatışmalar uygarlıkların mahiyetini değiştirmiyor, birinin ötekini eliyle yok olmasına neden olmuyordu. Bu durumun böyle olmasının nedeni, her türlü gerçek ilişki için iki zorunlu ilkenin, yani maddi ve manevi güçlerin eşitliği ve inançların yapısal özdeşliği ilkesinin az çok mevcut olmasıydı.” (Şayegan, 2008:167)

Şayegan, Asya uygarlıklarının sadece Batı’yı iyi bilmediklerini değil, bu bilmemenin aynı zamanda hem Batı’ya hayranlığı hem de kendine yabancılaşmayı beraberinde getiren bir bilinçsizlik veya yanlış bilinç hali olduğunu öne sürmektedir. Modern kavramların sarsıcı niteliklerine karşı köklü bir bağışıklığın Asya’da şekillenemediğine de dikkati çekerek sahip olunan ulusal hatıratın kayboluşunun da kaçınılmazlığını vurgular.

Asya Uygarlıklarının Batı İle Karşılaşmasında Yaşanan Kopuşlar

Şayegan; İslam ve İran, Hint, Çin ve Budist uygarlıklar olmak üzere Asya kültürünün dört büyük merkezi olduğunu iddia eder.⁴ Almanların Batı dünyasında üstlendikleri (Hegel’in Yunanlıların tutuşturmuş olduğu meşaleyi Almanların canlı tuttuğu iddiasından hareketle) misyonun benzerini İslam dünyasında İranlıların üstlendiğini ifade eden Şayegan, Farsçanın Asya’da dünya dili statüsün erişmesiyle hem diğer kültürlerle etkileşim hem de sentez gücünü beraberinde getirdiğini savunur. Ona göre pek çok ulusun göç kapısı olmasının da etkisi ile arabulucu ve bağ kurucu yönler de İran kültürünün seçkin nitelikleri arasına girmiştir. Gerek kültürel etkileşim ve tarihsel miras ve gerekse İslam’ın irfan meşalesi olması hasebiyle bir ‘İran ruhu’ndan söz edilebilmiştir. Asya’da her daim bereketli düşüncenin ve dinsel inancın kaynağı olan Hint merkezi ise, mitleri, felsefi düşünceleri, mantığı, doğa bilimleri ve inançları kendi içinde eriten Hinduizm maneviyat okyanusuna sahip olmuştur. Diğer taraftan bu büyük okyanusta genel olarak yeniden doğuş çemberinde dünya bir vehime dönüştürülmüş, varlık ıstırap şeklinde tahayyül edilmiş ve birey olmak önemsiz sayılmıştır. Bu dünyanın ayrıntıları üzerinde durmaktan kaçınan Hint felsefesi birlik (vahdet) soyut bir yapıya sahip olmuş, iç ve dış dünyada seyretme düşüncesine dayanmıştır. Buna karşın Asya’nın bir diğer kültür

⁴ Şayegan, *Din Devrimi Nedir?* (2016) adlı eserinde Doğu toplumlarının dünya görüşlerinin genel karakteristiğini inanç ve diğer fikir düzlemleri üzerinden vermekte, geleneksel düşüncenin gramerini teşkil eden yönlere, bilinçsiz Batılılaşmaya, çifte yanılısamaya ve geleneğin nasıl ideolojikleştirildiğine eğilmektedir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

merkezlerinden Çin'deki düşünce geleneğinde ise somut ve şairane betimlemelerden yararlanma, doğal güzelliklere ilgi, istiarede sağlamlık, anlatımda özlük ve kısalık, hayalde denge, biçimlerin ziyafetinden sakınma, resimde sadelik ve genel olarak pratik olma gibi özellikler öne çıkmıştır. Çin uygarlığı, bir diğer merkez olan Japonya'yı, Japon ahlakını, edebi ve sanatsal zevki, Japon Budist anlayış tarzının ortaya çıkışını etkilemiştir. Düşüncenin sanatsal bir zevkle yoğrulmuş olması Japon düşüncesinin özünü meydana getirmiştir. Bu dört merkezde inşa olan düşünce ve görüş tarzlarındaki farklılıklarına rağmen ortak bir manevi deneyim cevherinden (*kurtuluş* ve *özgürlük* amacı) söz edilebilir. Kurtuluş ve özgürlüğün gerçekleşmesi ise mistik deneyimle yoğrularak olmuştur. *Köken, insan ve doğa* şeklinde üç kutbu bulunan bu ortak cevher, dört farklı merkezde aşağı yukarı benzer şekillerde ortaya konulmuş ve Batı düşüncesindeki gelişimin son aşamasına aykırı durmuştur (Şayegan, 2008:173-212).

“Bu karşılaşma yeniden dirilişe değil kesintiye neden oldu; doğurgan güçlerin fişkırmasına değil kopmasına yol açtı. Bu kesintinin nedeni, Batı uygarlığının, mahiyetleri asıl itibariyle az çok bir olan Asya uygarlıklarının aksine, Asya kültürlerine nispetle mahiyet ve öz bakımından farklı olmasıydı. Onun özünde iktidar ve egemen olmanın gizli olması, sadece basit bir zaferle yetinmemesi ve geleneksel toplumların yapısını kökten değiştirmesi yüzünden, bu karşılaşma Asya uygarlıklarının yaratıcı güçlerinin çoğunun felç olmasına neden oldu.” (Şayegan, 2008:170)

“(…) Asya uygarlıklarının; Helenizm nüfuzu altında kalan İslam istisna olmak üzere, Batı'da Sokrates'ten sonra ortaya çıktığı anlamda felsefe sahibi olmadıkları, Asya düşüncesinin esas itibariyle mistik olduğu ve hedefinin kurtuluş olduğu sonucu çıkarmak mümkündür. Çünkü, öte yanda, yeryüzünde değişmekte olan tek kültür olan Batı düşüncesinin seyri, Batı insanının sanat anlayışını, hayat, ölüm ve hatta toplumsal adab konusundaki yaklaşım biçimini etkilemiştir. (...) Batı düşüncesi son derece zengindir. Konu ve içerik çeşitliliği bakımından hiçbir kültür onunla rekabet edemez. (...) Deşelemediği şey, didiklemediği konu, girmediği mücadele yoktur. Hükmetme, merak, dikkat, çalışkanlık, ayrıntılarla hastalık derecesinde ilgilenme ve sınıflandırma eğilimi onun sayısız niteliklerinden yalnızca birkaçıdır. Ancak özetle saydığımız bu niteliklerin ardında, birkaç temel kavram göze çarpar: İstek, irade ve mücadele. Bunların tümünün kökü istemek olduğundan irade ve mücadele mayasını ondan almaktadır. Bir İngiliz dağcısına: “Neden Everest'in zirvesini fethetmek lazım?” diye sorduklarında, “Çünkü, orada duruyor.” diye cevap vermiştir. Böyle bir neden, hiçbir zaman bir Hintlinin veya Tibetlinin aklının ucundan bile geçmemiştir.” (Şayegan, 2008:217-218)

Batı ile Asya uygarlıklarının karşılaşmasında Asya uygarlıklarının yaratıcı güçlerini felç eden Batının kökten değiştirici ve dönüştürücü gücünün istek, irade mücadele ile buluşan hükmetme, merak, ilgi gibi niteliklere vurgu yapan Shayegan, sadece Batı'nın kendi yarattığı güçten dolayı

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

değil Asya'nın zayıflıklarının da bu hükmedici nüfuzu kolaylaştırabildiğini dile getirmektedir. Ancak Shayegan'ın çok fazla üzerinde durmadığı nokta bu iki coğrafi uygarlıkların her daim birbirlerinden kopuk seyreden bir geçmişe ve birikime yaslanmamış olmalarıdır. Tarihsel açıdan birbirlerinden kopuk görme eğiliminin özcü ve tözcü bir değerlendirmeye götürme riski bulunmaktadır. Shayegan her ne kadar bu riske girmemeye çalışsa da buna yakın bir çözümlemeye bulunur. Oysa Doğu ile Batı arasındaki ilişkisel ve etkileşimsel bir durum söz konusudur ve aralarındaki sınırlar tarihsel bakımdan görelidir. Asya'nın Asya oluşunda Batı'nın da katkısı vardır; Batı'nın Batı oluşunda Asya'nın da katkıları vardır.

Önemli bir başka husus da birinin kimliğini diğerine göre tanımlamaya çalışmış olmasıdır. Ayrıca bu kimliklerin tek tip değil son derece çoğul bir niteliğe sahip olduğunu da söylemek gerekir. Japonya bir istisna olarak uygun zamanda kendi modern gelişimini sağlamış olabilir. Ama buna Güney Kore'yi de eklemek gerekir. Keza Çin'in küresel kapitalizmdeki yeri ve rolü giderek genişlemektedir. Benzer şekilde bugün İran'ın bölgesel nüfuz politikası da (Şiilik üzerinden) yabana atılacak bir nokta değildir. Bütün bu süreçler küresel bir toplumsal etkileşim ikliminde yaşanmaktadır ve yeni bilinç mekanizmalarını da beraberinde getirebilmektedir. Bunlar bugünün aktüel olgularında Shayegan'ın tezlerini tartışabileceğimiz noktalardır ve uzatılabilir. Ancak bildirimizin sınırları ölçüsünde kalarak onun bu düşüncelerini ileri bir noktaya taşıdığı diğer eserlerinden devam etmemiz daha isabetli olacaktır.

Doğu ve Batı Arasında Ontolojik Uyumsuzluklar, Çarpıklıklar ve Melezlikler

Shayegan, *Yaralı Bilinç* (2018) adlı eserinde yukarıda bahsetmiş olduğumuz çözümlerini derinleştirir ve yeni analitik kavramlarla bir Doğulunun nasıl düşündüğünü, hayata nasıl baktığını anlamaya çalışır ve Doğulunun Batıya karşı inşa etmiş olduğu düşünce paradigmasının genel kodlarını vererek üzerinde durduğu Doğu-Batı farklılaşmasını yeniden yorumlar. Doğu ve Batıya ikili uygarlıklar şeklinde baktığı eserinde bu iki uygarlığın karşılaşmasında ortaya çıkan zihinsel yarılımlara işaret ederek bu sürecin nasıl Doğu aleyhine dönmekte olduğunu izahını yapar.

Asya ve Afrika uygarlıklarının üç yüzyıldır Batı karşısında tatilde olduklarını ve tarihin randevusunu kaçırdıklarını savunan Shayegan, zamanın dışında kalıp, olup biteni sadece seyreden 'izleyici' pozisyonunda kaldıklarını belirtir. Batının teknolojisine ve bilimine gıptaıyla

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

bakıp ona bir taraftan hayran olurken aynı zamanda ona düşmanca yaklaşma hallerinin de söz konusu olduğunu dile getirir. Ona göre tatile giren Doğu, üretkenlik, yaratıcılık, akılcılık/rasyonellik anlamında tatile çıkmıştır. Batı'daki Aydınlanmaya, kendine yeterli bir özne olmaya dayanan bireyciliğe karşın Doğu tatile çıkmış ve Batıya gıptayla bakmasına rağmen onun gibi olmak istememiştir (Shayegan, 2018:20-26).

Makineleşme, sanayileşme sürecinde Doğu insanı; makine kullanan kişinin yüreğinin de makine gibi olacağı ve masumiyetini kaybedeceği endişesi taşıdığını, böylece yenilik yapmaktan korktuğunu, başkalarına karşı edilgenleştikçe de başkalarının elinde kaldığını ve böylece tuzağa düşürülmüş inancına kapıldığını dile getiren Shayegan (2018:22-26) şu ifadeyi kullanır:

“Güçsüzlüğümüzden öylesine emindik ki zamanında ilahi güce atfettiğimiz sihirli nitelikleri bu kurnaz yabancılara atfettik. Bu İngilizlerin işi, diyorduk! Bu Rusların işi! Bu İngiliz, Amerikan vb. gizli servislerinin komplosu. Şah gitti çünkü “onlar” öyle karar verdiler. Yerini İmam aldı çünkü “onlar” öyle karar verdiler.” (Shayegan, 2018: 26)

Yukarı ifadeler, Türkiye’de de çok fazla yabancısı olmadığımız ‘komplo’ teorisyenliğini çağrıştırmaktadır. Komplocu akıl yürütmede gelişmeleri kontrol eden, yeri geldiğinde dünyaya basarak oyun kuruculuk rolü oynadığı varsayılan hem aleni hem de son derece örtük/gizemli bir dış düşman mitine dayanır. Dış düşman alenileştirildikçe şeytanlaştırılır gizemleştirildikçe de Tanrılaştırılır veya ilahlaştırılır. Bu mantığın aslında Türkiye’ye has bir durum olmadığını Shayegan’ın betimlemelerinde de görebiliyoruz.

Yanılsamalar Sarmalı

“Bir tekniği, benimsemeden ya da en azından temel direğini oluşturan metafizik zemini anlamadan elde etmek katıksız bir yanılsamadır. Ve bu yanılsama, yüzyıldan fazla bir zamandan beri, Japonya hariç Batı-dışı uygarlıklarda girilen modernleşme denemelerinde hep mevcut olmuştur. İslami dünyanın durumu daha da vahimdir” notunu düşen Shayegan (2018: 29), İslam dünyasının Hıristiyanlıkla ilişkilerinin hem büyülenme hem de tiksintiyle dolu olduğunu belirtir. Oysa İslam dünyası, zamanında Antik Yunan eserlerini Arapçaya kazandıran bir dünyaydı ve zamanla, aksi istikamette Batıyı reddetme noktasına gelmişti. Zira Müslüman dünya Batıyı Hristiyanlıkla karıştırma eğiliminde olmuştur. Batının bilimi esasında

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Hristiyan teolojisinin sekularizasyona dayanmış ve sekülerlik de tüm alanları şekillendiren bir süreç olarak gelişim göstermiştir. Bu süreçte İslam dünyasının zihinsel kapalılığı ve cansız kuvveti çağa uymayı engellemiştir. Yeni zamanların yol açtıkları niteliksel değişimlerle Modernliği kuran üç olayın (deniz yollarının açılması, Rönesans ve Reform) yabancıları kalan İslam dünyası, gerçekliğin başka türlü algılanmasına dayalı teknik birleşimlerden uzak kalmıştır. Batı'nın Doğu hakkındaki fikri, Doğu'nun Batı hakkındaki fikrinden daha fazla olmuştur. Kültürel alışveriş dengesiz gelişmiştir. Birbirlerinden çoğunlukla habersiz gerçekleşmiştir. Çevrilen kitaplar, sözlükler Batı'da daha fazla olmuştur. Doğuda “teknik katkıyı muhafaza edelim ama tekniği kuran metafiziği yasaklayalım” görüşü hâkim olmaya başlamış ve kültürel kimlik arzusu ön plana çıkartılmıştır. Neticede çatlamış kişilik ve bunu yansıtan ikili dil oluşmuştur. Hem materyalist olarak tanımlanan bilimi küçümseyen hem de onsuz yaşayamama halinde olan bir ikilik yaşanmıştır. Başka bir ifadeyle hem modern olmaya çalışmak hem de arkaik öğeleri koruma güdüsüne sahip çift yönlü bir durum ortaya çıkmıştır. İslam'a hâkim olmaya başlayan ‘entegrist’ yönler, buyurgan istemlerle ve her şeyi belirleme istekleri ile yüklü birtakım uyuşmazlıkları da derinleştirmiş ve çatlamaları arttırmıştır. Batıda demokrasiyi olanaklı kılan paradigma değişimleri ile Doğu'daki (ve tabii İslam dünyası özelinde de) paradigmlar demokrasi açısından uyumsuz bir durumu karşımıza çıkartmıştır. Zira eleştirel çağın doruk noktası olan Aydınlanma'nın çocuğu olarak doğan ‘demokrasi’, zihinlerin ve kurumların sekularizasyonuna dayalı şekilde büyümüştür. Demokrasi için bireylerin ‘Ümmet’ gibi anonim bir ruhun parçası olarak görmekten ziyade özerk hak sahibi özneler (kendi kendine yetebilen bireyler) olabilmeleri şart iken bu gereklilik İslam dünyasında pek mümkün olamamıştır (Shayegan, 2018: 29-39).

Eski insanların kökensel ontolojisi ile yeni zaman modernliğinin ontolojisi arasında bakışın yukarıdan aşağıya kaydığını, yani metafizik eğilimlerden uzaklaşma sürecine girildiğini savunan Shayegan, bilinç anlamında Batıda altüst oluşların meydana geldiğini ve bilincin metafizik toprağı terk ettiğini (bilinç göçü) dile getirir. Ona göre, bilincin bir gezegenden diğerine yolculuk yapma misali aldığı yol süresince Batı-dışı uygarlıklar tatile çıkmışlardır (Shayegan, 2018:44-46). Bu aynı zamanda Batı-dışındaki kültürlerin tarihten çekilme sürecine girmesidir. Nitekim Asyalı büyük kültürler 17. ve 18.yüzyıllardan sonra itibaren yaratamaz olmuşlardır ve bekleme devresine girmişlerdir. Kendilerini yenilemez kılmışlardır ve

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

biriktirdiklerini harcamışlardır. Tarihten geriye çekilme sadece Asya’da değil Latin Amerika’da da etkisi hissedilen bir olgu olmuştur (Shayegan, 2018:55). Doğu’nun yeni modern zamanlardaki tatile çıkışı bir anlamda toplumsal gerçeklikten de kopması sürecidir. Hatta bu durum ideolojilere de dönüştürülmüştür.

Thomas s. Khun’un ‘paradigma’ (verili bir grubun ortak teknikleri, değerleri, inançları anlamında) kavramını, yani bilimsel devrimlerdeki paradigma değişimlerini, Michel Foucault’dan ise ‘episteme’ (bir toplumsal gruba veya döneme özgü kurallaşmış bilgiler bütünü) kavramını ödünç alan Shayegan, Batı ve Doğu uygarlıklarını bu kavramların işaret etmiş olduğu anlamlar üzerinden karşılaştırır. Batıda pek çok paradigma ortaya çıkmış, eleştiri üzerinden yeni paradigmalara doğru yol alınmıştır. Örneğin Descartes’in düşüncesine dayanan paradigma modernliğin nihai paradigması olmamıştır. Foucault’nun ‘episteme’ kavramından hareketle söylenecek olursa, Dekartçı klasik episteme, 19. yüzyılda başkalaşmış, ve ‘Düzen’den ‘Tarih’e doğru bir dönüşüm yaşamış; durağan bir fikir olan temsil etme fikrinin yerini evrim fikri almış, nihayetinde yeni zamanların paradigmasını başlatmıştır (20.yüzyılda görelilik kuramı, kuantum mekaniği) (Shayegan, 2018:58-60).

Batı-dışı uygarlıkların hem kendi paradigmalarının zamanını hem de bilimsel devrimlerden doğan paradigmaların veyahut modern episteme zamanını yaşamakta olduğunu vurgulayan Shayegan, bu karşıt modellerin çarpışma sürecinde ontolojik, psikolojik ve estetik uyumsuzlukların cereyan ettiğini ve bu çarpışmanın aynı zamanda gelenekle modernlik arasındaki çelişkilerin de temeli olduğunu belirtir. Niteliksel sıçramaya, ilerlemeye dönüşüme dayanan modern paradigma karşısında cansızlığı, köhnemişliği ve kavga ideolojisi ile ağır basan geleneksel paradigma bulunur. İki paradigma arasında tarihsel açıdan da tersten bir simetri bulunur (Shayegan, 2018:61). Bu iki paradigma zamanla birbirini karşılıklı biçimsizleştirmektedirler ve Gelenek tarafından Modernlik doğasından uzaklaştırılırken Modernlik de Geleneğe çelmeler takabilmektedir. Tarihsel açıdan ikisinin arasında olan bu evre sosyolojik bir temelde epistemolojik, psikolojik ve estetik her türlü çarpıklıkların dönemidir. Bu çarpıklıkların kaynaklarına bakıldığında, birincisi tarihsel çatlakları ve paradigma değişimi gözüne alındığında ontolojik yöndür. Çarpıklıkların doğuş noktası da bu ontolojik uyumsuzluktur. İkincisi, heterojen paradigmaları birbirine bağlamak için düşüncenin işleme soktuğu yamalara dair olan epistemolojik yöndür. Üçüncüsü ise birleştiklerinde bir alt-

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

gerçeklik ve bir mekân-dışı oluşturan karma bilgi türleridir. Modernliğin yapıları (kendi içinde dinamiktirler) diğer kültürlerle bilinçsiz mekanizmalarla sızmışlardır ve bütün kültürlerle kendilerini kabul ettirmişlerdir. Ancak bu süreç içsel açıdan yaşanmadığından eksik halkalar şeklinde cereyan etmiş ve böylece bilinç Modernliğe ‘geç kalmış’tır. Bu şekilde yaşanan Modernlikte ise bilinç aydınlanmak yerine bulanıklaşmaktadır ve ayrıca gönül gözü ile bakma paradigmasının tesiri altındadır. Bakış, kültürel arketiplerin büyümesine maruz kalırken ruh, toplumsal ilişkilerde özdeşleşmelerle iç içedir. Bütün bu süreçler sadece inanç düzeyinde değil örf ve adetler düzeyinde de yansımaları bulur (Shayegan, 2018:71-72).

“Kolektif ruhun bodrum katından gelen bilinç ile tarihteki başkalaşımın ortaya çıkardığı fikir arasında **gecikme** yer almaktadır.” ifadesini kullanan Shayegan (2018:73), bilincin modernliğin ilk zamanlarındaki bunalımlarına katlanamadığından dolayı yeni fikirlerin tarihsel açıdan aynı ölçüde olmayan bir zeminde yamalandıklarını belirtir. Söz konusu zemin bu fikirleri benimseyemediği için de bilinçte açık bir yara gibi duran uçurum ortaya çıkmaktadır. Birbiriyle durmadan çakışan ve birbirini biçimsizleştiren heterojen zihinsel bloklar arasında duraklamalı çatlaklar meydana gelmektedir (Shayegan, 2018:74). Bu noktada, Foucault’nun epistemolojide arkeolojik çözümleme yöntemi ile Jung’un psikolojideki analizlerinden (Jung’dan *bilinçdışı Batılılaşma* kavramını türetir) yol çıkan Shayegan, bilgi alanındaki, üretim biçimlerindeki ve toplumsal ilişkilerdeki sarsıntıları serimler. Ona göre, Batıda Modernlik eleştirinin çözücü çabasıyla açığa çıktığı gibi onun etkisiyle de sarsıntı derinleşmiştir. Ancak bu sarsıntı derinliğindeki her değişme kendine denk biçimlenmeleri de beraberinde getirmiştir. Fikir ile fikri kendine mal eden bilinç arasında hep denklik ve eşbiçimlilik oluşmuştur. Dolayısıyla yansıtmanın içe çekilmesi ve ödünleme olguları Batıda gerilimli ama uyumlu bir süreç yaratırken bu uyum Batı-dışı kültürlerde söz konusu olamamıştır. Batı-dışı uygarlıklar Batı’nın düşünce dünyasında yaşamış olduğu sarsıntıları yaşamamışlardır. Bu uygarlıklarda benlik Batıya nazaran az gelişmiş ve yabancılaşmış olarak kalmaktadır; başka bir deyişle benlik pasifleşmektedir (Shayegan, 2018:74-76). Böylelikle ortaya ‘kültürel şizofreni’nin çıktığı söylenebilir.

Modernlik, insanlık tarihinde kendi türünde eşi olmayan muazzam sürecin sonu olmuştur. Örneğin Neolitik devrim çoktan insanlığa mal olmuşken Batı’nın kültürel çağında ortaya çıkan sanayi devrimi ve kültürü, diğer kültürler tarafından, dünyadaki yeni varoluş biçimlerini

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

oluşturacak derecede bilinçli şekilde benimsenmemiştir (Shayegan, 2018:85). Nasıl neolitik devrim her toplumu etkileyen ve insanlığa al olan bir süreç olmuşsa sanayi devrimi de bu minvalde bir niteliğe sahiptir. Ancak Batı-dışı uygarlıklar ne klasik çağı, ne eleştirel çağı ne de modern zamanları yaşamışlardır. Aslında ondan etkilenmişler ve kendi geleneksel paradigmalarına göre reaksiyon vermişler ve bu reaksiyonu da inanca dönüştürecek şekilde kendi kodlarına göre yorumlamışlardır. Shayegan (2018:91) bu noktada, birbirini tutmayan iki dünyayı birbirine bağlamak ve eksik eşbiçimliliği gidermek ve çokbiçimli iki paradigmayı epistemolojik olarak uzlaştırmak için ‘yamalama’ şeklinde bir tarifte bulunur. Yamalama, fikirleri toplumsal gerçeklerle çakıştırmaya dayanır. İran özgülünde yamalamanın biri batılılaşma, diğeri İslamileşme olmak üzere iki yüzü olduğunu belirtir (Shayegan, 2018:91-109).

Shayegan, *Yaralı Bilinç* (2018) eserinin “*tarihte geri kalmış ve değişimler şenliğine katılmamış uygarlıklardaki zihin çarpıklıkları*”na (2018:9) odaklandığını belirtir. Gelenek toplumların sahip olduğu epistemenin yaralı bir bilinç teşkil ettiğini, bilgi blokları arasındaki çelişkilerde yaşadıklarını, birbirini biçimsizleştiren çatlaklara düştüklerini dile getirir. ‘Yamalama’ olana göre Batı dışındaki periferi dünyasının bir tutunma stratejisi olmaktadır. *Melez Bilinç* (2013) adlı eserinde ise daha yakın zamanlardaki değişimleri dikkate alan ve yamalama’yı ‘melezlikler’ üzerinden felsefede ve sanattaki yansımaları ile yeniden okumaya çalışan yaklaşımı söz konusudur. Kültürel şizofreninin güncel halinde çok derin bir değişiklikler gözlemlemez. Bu eserde de Modernliğin Engizisyoncu’nun, yani dinin, hüküm sürmesine karşı bir özgürleşme hamlesi olduğunu, akla ve bireyin özerkleşmesine dayandığını, Aydınlanma süreciyle birlikte ‘kutsallıktan arınma’ ve ‘mitolojiden arınma’ gibi dinamikleri olduğunu belirtir. Öte yandan Avrupa’daki bu değişimin felsefi açıdan da sorgulandığını, yabancılaşmaya ve aklın araçsallaştırılmasına karşı yeni felsefi eleştiri hareketlerin ortaya çıktığını dile getirir. Örneğin bu eleştiri ve aşma hamlelerinin en güncel temsilini Baudrillard’ın ‘simülasyon’ tezi üzerinden verir. Ancak Doğu’da ve özel olarak İran’daki ontolojik sorun Batının felsefesinde gündeme gelen yapıbozum veya yok oluş değil, bilakis bunun ortaya çıkışıdır. Zira yapıbozum Nietzsche sonrasına aittir. Yani Doğu’nun sorunu Heidegger’in değil, Kant’ın hedeflemiş olduğu laiklik ve eleştiridir. Keza Batı demokrasisini eleştiren pek çok Batılı eser de vardır ancak bu akıl yürütmeler Doğu’yu da alakadar etmemektedir; çünkü henüz o noktaya varılabilmiş değildir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Ne düşler gerçekleştirilebilmiştir ne de ülküler için gerekli çalışmalar yapılabilmıştır. Her şey taslak halinde kalmıştır.⁵ Tutkuların ve heyecanların baskın olduğu, henüz hiçbir şeyin dışa vurulmadığı bu kültürel dünyada, kurumların boşluğuna girmiş, kolektif hafıza tarafından yiyip bitirilen, köşeye sıkıştırılan *Homo magus* (büyülü insan) vardır. Dolayısıyla demokrasi ve özgürlük, özgür özne imkânının dar olduğu böyle bir atmosferde çok fazla filizlenme şansı bulamamaktadır. Bir taraftan modernlik etrafında dolanıp onu paranteze almak, öte yandan vaktiyle yitirilmiş kimliğin sahiciliğinin tekrar parçası olduğunu zannetmek ‘*çifte yanılısama*’ yaratmıştır. Ancak bu iki yön de tam olarak başarılı değil. İkiarcılık bir psikolojide iki- arada-bir-derede kalınmaktadır. Bu çifte yanılısamanın kaynağı kendi üzerine kapanmadır, kimlik katılaşmasıdır, başka bir deyişle ‘*kimlik tutulması*’dır (Shayegan, 2013:43-45). Onun Doğu insanı için şu betimlemeleri dikkate değerdir:

“Bilincimizin fikirler hususunda gecikmesi vardır; onları dünyaya getiren sürece içsel olarak maruz kalmaksızın vekilleri aracılığıyla edinmişiz yeni fikirleri. Temsil ettiğimiz dünya, felsefi altyapısı itibarıyla *Hegel-sonrası*’na aittir, fakat içeriği itibarıyla da *Galileo-öncesi*’ne aittir. Bu ikisinin karşılaştıkları noktada ise melezleşmelere ve her türden çarpıklıklara tanık olmaktayız. İki taraflı bir tuzağa yakalanmış olduğumuzdan, kendimizi bu çifte yanılısamadan kurtarmayı başaramadığımız müddetçe, laiklik meselesi, kamusal ve özel alanların ayrımı meselesi, kutsal ve dünyevinin ayrımı meselesi, özellikle de kendi kaderini tayin edebilen özgür bir özne-yurttaşın ortaya çıkması meselesi hiçbir zaman çözüme ulaşmayacaktır. Aynı cehennemi *başarısızlık-aşağılanma-hınç* döngüsünü kurulu bir saat düzeniyle hep günün koşullarına uyarlayınca da, aynı başarısızlıklara uğramak pahasına aynı hataları tekrarlamaya mahkûm olacağız.” (Shayegan, 2013:47).

Sonuç

Shayegan, Doğu toplumları ile Batı toplumları arasındaki farklı insanın kültürel evriminde gelinen zamanı veyahut zamanın ruhunu yaşama ve onu okuma biçimlerinde kendini gösterdiğini işaret etmiştir. Hem Batının hem de Doğu’nun tarihsel ve kültürel arkeolojisini karşılaştırmalı olarak yapmış ve Doğu’nun tarihsel bir gecikme içinde olduğunun altını çizmiştir. Bu iki kültürel dünyanın karşılaşmasında Doğu’daki kültürel gecikmeyi, çarpıklıklar alanıyla, kültürel şizofreniyle, geleneğin ideolojileştirilmesiyle, çifte yanılısamayla, melez fikirlerle açıklamaya çalışmıştır. Her eserinde yaşanan olguyu yeni kavramlarla örülü şekilde

⁵ Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulduğu günden (1960) bugüne hazırlanmış olduğu Beş Yıllık Kalkınma Planları’nın plandan öteye gidememesi ve tam anlamıyla hayata geçirilememesi akla gelen tipik örneklerden biri sayılabilir.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

zengin felsefi betimlemeler yapmış ve sorgulamalar gerçekleştirmiştir. Onun çözümlerinde eleştirebileceğimiz en önemli nokta, iki kültürel dünyayı birbirinden yalıtık şekilde, ilişkilerden, etkileşimlerden bağımsız ve kendi tarihlerinde ilerleyen toplumlar olarak düşünmüş olmasıdır. Analizlerinde ister istemez özcü ve tözcü eğilimlere doğru bir kapının açık olduğunu, her ne kadar eleştirel yaklaşmış olsa da Avrupamerkezci bir duruşun nüvelerini bulabildiğimiz bir yaklaşımı ve oryantalist bakışın izlerini taşıdığını; buna karşın toplumlar arasındaki ilişkide ortaya çıkan çelişkileri ve gerilimleri anlama hususunda önemli kavramsal araçlar geliştirdiğini söyleyebiliriz. Aslında sadece Doğu özgülünde değil, genel olarak Batı-dışı toplumların kaçınılmaz olarak etkisi altında bulunduğu modernliğin kendi kendine yetebilen bireye ve onun imkânını sunan sekülerleşmeye dayanan ontolojik ve epistemolojik doğasının önemini hep işaret ettiğini görmekteyiz.

Shayegan'ın yaklaşımı, Türkiye'nin modernleşme/çağdaşlaşma sürecinde yaşanan çelişkileri, gel-gitleri, arada derede kalma hallerini anlamamız açısından da anahtar işlevler üstlenebilmektedirler. Onun işaret etmiş olduğu Batılılaşma, kendine yabancılaşma veya zihinsel felç, Tanzimat'tan günümüze uzanan Türkiye'deki Batılılaşma serüveninin de anlaşılmasına katkı sunabilir niteliktedir. Batının sadece iktisadi anlamda değil; düşünsel, bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişimi karşısında Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda başlatmış olduğu Batılılaşma sürecinde muhafazakâr bir tutum olarak ortaya çıkan 'Batının teknolojisini alalım ama kültürünü almayalım' söyleminin nasıl bir zihinsel yarılmayı beraberinde getirdiğini Shayegan'ın Doğu/Asya uygarlıklarının kültürel şizofreniye uzanan yolculuklarında betimlemiş olduğu hallerde de rahatlıkla görebilmekteyiz. Diğer taraftan onun Doğu ve Batı uygarlıklarının karşılaşmasında ortaya çıkan bilinç bulanıklığı ile ilgili analizlerine benzer görüşler Türkiye'nin fikri hayatında da ortaya atıldığını söyleyebiliriz. Bu noktada örneğin, iki arada bir derede kalıp da ne tam kendi ne de tam Batılı olabilme ruh hali ile ilgili olarak Mardin'in (1991:23-77) '*Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma*' makalesinde o dönemin romanlarındaki tiplerden yola çıkarak yapmış olduğu çözümlemeyi anımsamak isabetli olacaktır. Örneğin Mardin (1991) Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* adlı romanındaki Bihruz Bey'in ne tam yerli ne de tam Batılı olabilen tutum ve davranışlarını, Batılılaşma eksenindeki Türk Modernleşmesinin 'aşırı Batılılaşma' olarak adlandırdığı sürecin temsili olarak görmesi ve bu değerlendirmesi ile de Shayegan'ın çözümlemesine benzerlikler

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

taşıdığı söylenebilir. Keza Türkiye’de Çağdaşlaşma eserinde sekülerleşmeyi, din-devlet ayırımı sorunu olarak değil daha geniş anlamda '*kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma*' olarak tarif eden Berkes’in (2003:19) bütünsel değerlendirmeleri ve Osmanlı’nın iktisadi yönden çözülmesini zihniyet dünyasındaki içe kapanmada, iktisadi ilişkilerin zihinsel ve kültürel kodlarında arayan Ülgener’in (2006) analizleri de Shayegan’ın tezlerinden çok uzak değildir.

Kaynakça

- Berkes, N. (2003). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Ahmet Kuyaş. 4. Baskı. İstanbul: YKY.
- Mardin, Ş. (2018). “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma”. *Türk Modernleşmesi*. Der. M. Türköne- T. Önder. 26. Baskı. İstanbul: İletişim, s. 21-79.
- Şayegan, D. (2008). *Batı Karşısında Asya*. Çev. Derya Örs. 2. Basım. İstanbul: Anka.
- Şayegan, D. (2016). *Din Devrimi Nedir?*. Çev. Neslihan Özakıncı. Ankara: Sitare.
- Shayegan, D. (2018). *Yaralı Bilinç: Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*. Çev. Haydun Bayrı. 5. Basım. İstanbul: Metis.
- Shayegan, D. (2013). *Melez Bilinç*. Çev. Haydun Bayrı. İstanbul: Metis.
- Ülgener, S. F. (2006). *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*. İstanbul: Derin.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Şükrü APAYDIN¹, Ümit KOÇ²

Öz

Göç olgusu ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki sadece ekonomiyi değil aynı zamanda iç ve dış politikayı, uluslar arası ilişkileri ve anlaşmaları ve hatta iç güvenliği de içine alan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Türkiye özelinde Suriye'den gelen göç dalgası sadece ülkemizde yaşayan sığınmacı sayısını arttırmamış aynı zamanda bu göç dalgasının ilk karşılandığı bölgelerden daha büyük kentlere doğru bir iç hareketliliğe de yol açmıştır. Bu çalışmada Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanmakta olan göç olgusunun işgücü piyasasındaki etkileri ele alınmıştır. Betimsel bir yöntemin benimsendiği çalışmada, Suriyeli göçmen sayısındaki artışın işgücü piyasasında olumsuz etkilere neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Suriyeli Göçmenler, İşgücü Piyasası, Türkiye.

Abstract

The relationship between the phenomenon of migration and macroeconomic variables encompasses not only the economy but also a wide range of domestic and foreign policy, international relations and agreements, and even internal security issues. Turkey in particular, the immigration influx from Syria, which not only increase the number of refugees living in the country also have led to an internal mobility extending to larger urban areas that are experiencing the first immigration influx. In this study, the effects of the phenomenon of migration from Syria to Turkey on the labor market were discussed. A descriptive method was adopted and it was found that the increase in the number of Syrian migrants had negative effects on the labor market.

Keywords: International Migration, Syrian Immigrants, Labor Market, Turkey.

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, sukrupaydin@nevsehir.edu.tr

² Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, umitev@gmail.com

GİRİŞ

Tarih boyunca tüm dünya ülkelerinin karşı karşıya kaldığı en önemli sosyal olgulardan biri, kimi zaman gönüllü kimi zaman da savaşlar, doğal afetler gibi nedenlerle zorunlu olarak gerçekleşmiştir ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Nitekim günümüzde dünya genelinde göçmen sayısı 2010 yılında 221 milyon kişi iken bu rakam 2019 yılında 272 milyona ulaşmıştır. Toplam göçmen sayısının dünya nüfusuna oranı 2000 yılında %2.8 düzeylerinde iken bu oran 2019 yılı itibariyle %3.5 seviyelerine ulaşmıştır. Buradaki önemli olan husus, göçmen sayısındaki artışın dünya nüfus artış hızından daha büyük olmasıdır. 2019 yılı itibariyle toplam göçmen sayısının yaklaşık %75'inin çalışma çağında olması özellikle dikkate değerdir (United Nations [UN], 2019).

Uluslararası göç ile ilgili durum ülkeler açısından incelendiğinde, yaşanan göç olgusunun, yukarıda da belirtildiği üzere, büyük ölçüde terör olayları ve/veya bölgesel ya da iç savaş gibi olaylardan kaynaklandığı rahatlıkla anlaşılabilecektir. Zira 2018 yılı itibariyle dünya genelinde göç etmek zorunda kalan insanların %67'sinin Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali kökenli olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Dünya Genelinde En Çok Göç Veren İlk Beş Ülke ve Sığınmacı Sayısı

Ülke	Sığınmacı Sayısı
Suriye	6,7 milyon
Afganistan	2,7 milyon
Güney Sudan	2,3 milyon
Myanmar	1,1 milyon
Somali	0,9 milyon

Kaynak: United Nations (2018).

Uluslararası göç olgusundan en fazla etkilenen ülkeler ise, doğal olarak büyük ölçüde komşu ülkeler olmakta ve Türkiye bu olgudan en fazla etkilenen ülkelerin başında yer almaktadır. Zira Anadolu coğrafyası tüm tarih boyunca, bu topraklara kimin hükmettiğinden bağımsız olarak, sürekli göç olgusuyla iç içe yaşamaktadır. Bu durum, kimi zaman göç yolunda bir ara durak kimi zaman ise göç yolunun son durağı olarak gerçekleşmiştir. Tablo 2'den de görülebileceği gibi, 2019 yılı itibariyle 3,7 milyon sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye ilk sırada yer

almaktadır. Türkiye'yi 1.4 milyonla Pakistan, 1.2 milyon ile Uganda takip etmekte, bunları 1.1 milyon sığınmacıya ev sahipliği yapan Sudan ve Almanya takip etmektedir.

Tablo 2: Dünya Genelinde En Çok Göç Alan İlk Beş Ülke ve Sığınmacı Sayısı

Ülke	Sığınmacı Sayısı
Türkiye	3,7 milyon
Pakistan	1,4 milyon
Uganda	1,2 milyon
Sudan	1,1 milyon
Almanya	1,1 milyon

Kaynak: United Nations (2018).

Kuşkusuz göç olgusu, özellikle göç alan ülkelerde pek çok iktisadi, sosyal ve kültürel sorunları da beraberinde getirebilmektedir ve bu çerçevede karşılaşılan ve/veya karşılaşılması muhtemel en önemli sorunlarda biri de göç alan ülkede yaşanabilecek işsizlik olgusudur. Zira bu durum, dünya genelindeki göçmenlerin %75 gibi bir oranının çalışma çağı nüfusu içinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, 2011 yılından bu yana sürekli olarak göç alan Türkiye'de, Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Bu olgunun incelenmesi, Suriyeli göçmenlerle bağlantılı olduğu ileri sürülen pek çok sosyal ve kültürel olayların yanı sıra, özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı bazı bölgelerde gözlemlenen yüksek işsizlik oranlarının analiz edilebilmesi açısından önem arz edecektir.

1. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Durumu

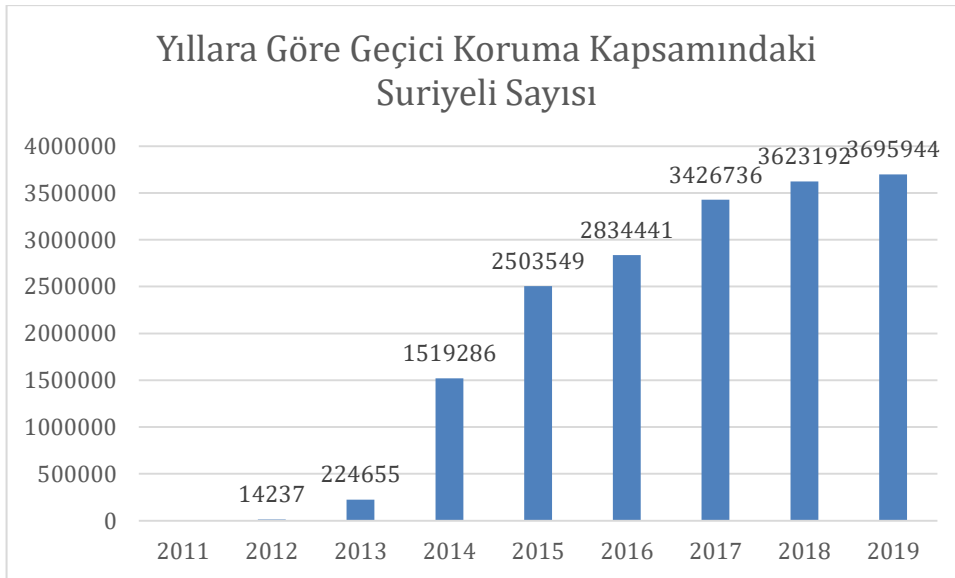
Türkiye'ye yaşanan en büyük göç yaklaşık 3.7 milyonluk sığınmacı sayısı ile Suriye'den olmuştur. Bu durumun Türkiye ile Suriye arasında 911 km'lik kara sınırının yanı sıra hem tarihsel nedenler hem de bölge ülkeleri arasındaki gelişmişlik düzeyi bakımından Türkiye'nin ön planda olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

2011 yılı ortalarında başlayan Suriye iç savaşının ardından yaklaşık 7000 kişilik bir göç dalgası, günümüze kadar devam etmiş ve bu sayı yaklaşık 3.7 milyon kişiye ulaşmıştır. Başlayan göç dalgasının giderek artmasını takiben Türkiye'deki mevcut göç ve iltica mevzuatında bazı

düzenlemeler yapılmış, bu çerçevede Avrupa Birliği mevzuatlarıyla da uyumlu olarak 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkartılmıştır. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamındaki hususları coğrafi kısıtlama şartıyla kabul ettiği için, Suriyeli göçmenler mülteci statüsünde değerlendirilmemiştir. Bu durumun yaratabileceği olumsuzluklar ve mağduriyetlerin giderilebilmesi için 2014 yılında “Geçici Koruma Yönetmeliği” devreye alınmış ve mültecileri tanınan haklar, kısmen de olsa Suriyelilere de tanınmıştır (Aslantürk & Tunç, 2018). 2019 yılı Aralık ayı itibariyle ülke nüfusunun yaklaşık %5’ine karşılık gelen ve Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sığınmacı sayılarının gelişimi Şekil 1’den görülebilir. Özellikle 2014 sonrası artan göç dalgasının, 2018 ve 2019 yıllarında görece de olsa yavaşladığı dikkat çekmektedir.

Suriyelilerin geçici koruma kapsamına alınmasıyla ilgili en çarpıcı veri, ilgili Yönetmelik çerçevesinde oluşturulan geçici barınma merkezlerinde barınan Suriyeli göçmen sayısının azlığıdır. Tablo 3’ten de görülebileceği gibi, barınma merkezlerinde yaşayan toplam sığınmacı sayısı sadece 62.216 iken dışarıdaki sığınmacı sayısı 3.663.728’dir. Bu rakam, oransal olarak Türkiye’deki sığınmacıların sadece %1.68’ine tekabül etmektedir.

Şekil 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sığınmacılar

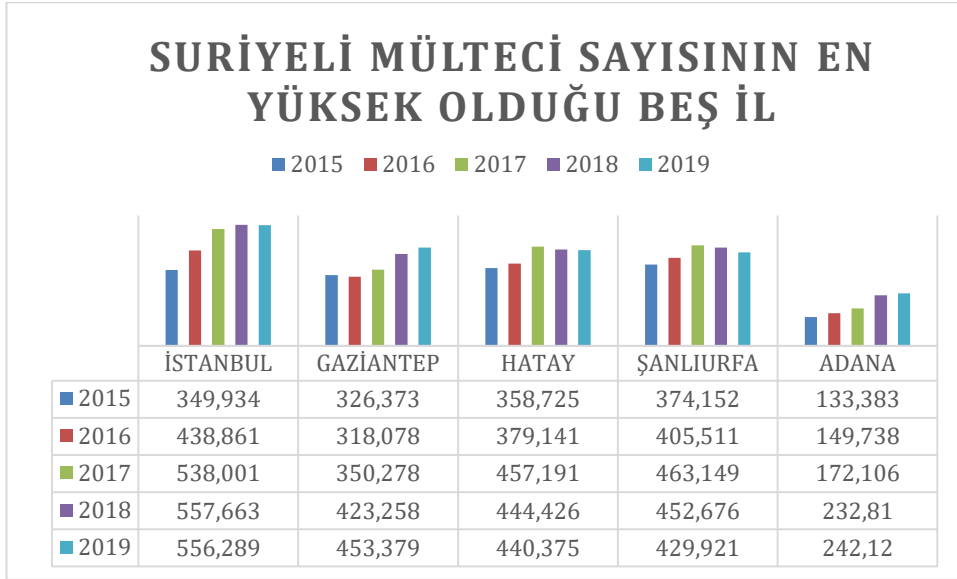

Tablo 3: Geçici Barınma Merkezleri ve Sığınmacı Sayıları

İller	Geçici Barınma Merkezi (GBM)	GBM'deki Sığınmacı Sayısı	Toplam Sığınmacı Sayısı
Ankara	Sarıçam	19346	19346
Kilis	Elbeyli	8525	8525
Kahramanmaraş	Merkez	10482	10482
	Altınözü	2663	
Hatay	Yayladağı	4074	10793
	Apaydın	4056	
Osmaniye	Cevdetiye	12710	12710
TOPLAM			62216
GBM Dışında			
Bulunan Suriyeli		3663728	
Sayısı			

Kaynak: Göç İşleri Müdürlüğü

Suriyeli göçmenlerin barınma merkezi dışında yaşamaları özellikle önemlidir. Zira bu göçmenlerin tüm ülkeye, özellikle de belli başlı kentlere dağılmaları ve çalışma izinleri olmadığı halde yaşadıkları bölgelerde işgücü piyasasına dahil olmaları, böylelikle o il/bölgelerde iktisadi, sosyal ve kültürel sorunların yaşanması söz konusu olabilmektedir. Suriyeli göçmenlerin bulunduğu ilk beş il ve göçmen sayıları aşağıdaki Şekilden görülebilir (Şekil 2). Aralık 2019 tarihli Göç İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de en çok mülteciye ev sahipliği yapan iller sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Adana’dır. Bu illerdeki toplam mülteci nüfusu Türkiye’deki mülteci nüfusunun % 57.42’sine karşılık gelmektedir.

Şekil 2: Suriyeli Sığınmacıların Yaşadıkları İlk Beş İl

Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı verilerine göre, 2018 yılı itibariyle çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 34.573'tür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018). Bu rakam toplam Suriyeli sayısının sadece %1'i civarındadır. Bunun ifade ettiği anlam, Suriyeli göçmenlerin büyük bir bölümünün kayıt dışı olarak çalışıyor olmasıdır.

2. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin İşgücü Piyasasına Etkileri

Göçmenlerin özellikle istihdam bağlamında yerel halk üzerindeki etkileri, iktisat yazınında ilgi çeken konular arasındadır. İşgücü arz ve talebi bağlamında ifade edilirse, göç olgusuyla birlikte emek arz eğrisi sağa doğru kaymakta, işgücü talebinde bir artış olabilirse de sonuçta işgücü arz fazlalığı ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, göç sonrası ücret düzeylerinde düşme yaşanırken yerel halkın istihdam oranlarında da bir düşüş ve işsizlik artışı ortaya çıkmaktadır (Ceritoğlu, vd. 2017).

Friedberg & Hunt (1995) ise göç olgusunun yarattığı en önemli etkilerden birisinin kişi başına düşen gelir düzeyi olduğunu belirtmektedir. Yazarlara göre göçmenlerin taşıdıkları servet miktarı, nitelikleri ve gidilen ülkenin ekonomik karakteristiği kişi başına düşen geliri etkileyen faktörler arasındadır. Solow büyüme modeli çerçevesinde yaptıkları çalışmada yazarlar, modele göçmen beşeri sermaye seviyesini dahil etmişler ve farklı beşeri sermaye düzeylerinin etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışmaya göre, eğer göçmen beşeri sermaye seviyesi göç edilen ülke

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

geneline göre düşükse, hem düşük katma değerli üretim yapılması hem de nüfuslarının ülke genelinden daha hızlı artması nedeniyle kişi başına gelirin düşmesine yol açacaktır. Ters durumda yani göçmenlerin beşeri sermayesinin daha yüksek olması halinde büyüme hızı ve kişi başı gelir artmaktadır.

Göç olgusunun istihdam üzerindeki etkilerini ve Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de işgücü piyasası üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda çalışmada vardır.³ Genel olarak değerlendirildiğinde bu çalışmalarda ulaşılan ortak sonucun, Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasasına girmeleri ile birlikte özellikle Türk vatandaşlarının işsizlik oranlarının yükseldiği şeklindedir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Del Carpio & Wagner (2015) tarafından yapılan çalışmaya göre Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların çok büyük kısmı kampların dışındadır ve yine büyük kısmının çalışma izni yoktur. Bunun sonucu olarak oluşan fiili durum, yukarıda da belirtildiği gibi, Suriyelilerin büyük oranda kayıt dışı çalışıyor olmalarıdır. Bu durum, iktisadi açıdan kayıt dışı sektörler için bir işgücü arz şoku niteliğindedir. Gelen arz şokuyla kayıt dışı ücretler düşmekte ve burada çalışan Türkler kayıt dışı sektörde işgücü piyasası dışında kalmaktadır. Kayıt dışı çalışan çok sayıda Suriyelinin işgücü piyasasına girmesi sonucu, her 10 Suriyeliye karşılık yaklaşık 6 Türk çalışmanı işsiz kalmaktadır. Bu yer değiştirme cinsiyet, yaş ve eğitimden bağımsızdır. Ayrıca kayıt dışı sektörde yaşanan bu arz şokuyla çıktı artışı yaşanması ve bunun sonucunda kayıt içi çalışan sayısının artması da beklenebilmektedir. Zira kayıt dışı çalışan Suriyelilerin kazanç ve harcamaları ile talep artışına katkı sağlanması söz konusudur. Çalışmaya göre her 10 sığınmacıya karşılık kayıt içi sektörde Türk çalışanların sayısında 3 kişilik artış kaydedilmektedir.

Ceritoğlu, vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada ise Suriyeli göçmen girişinin yerli halkın istihdamını olumsuz etkilemekle birlikte, ücretlerin istatistiksel olarak etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada 15-64 yaş arası Türk işçilerin işgücü, kayıtlı istihdam, kayıt dışı istihdam ve işsizlik oranları değerlendirmeye alınmıştır. Kayıt dışı Türk vatandaşı istihdamının Suriyeli göçmen akımı sonrasında %2.2 oranında azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu şekilde

³ Bu çalışmalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Bahçekapılı ve Çetin (2015), Del Carpio ve Wagner, (2015), Lordoğlu ve Aslan (2016), Ceritoğlu, vd. (2017), Çakılcı (2017), Duruel (2017), Esen ve Binatlı (2017), Aksu, vd. (2018), Aldawsari (2018), Aslantür ve Tunç (2018), Aygül (2018), Bağır (2018), Korkmaz (2018), Kutlu (2018).

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

kayıt dışı çalışma alanından dışlanan Türk vatandaşlarının %50'si işgücü piyasasının dışına çıkmış, %32'si işsiz kalmış ve iş aramaya devam etmiş, %18'i ise kayıt içine dahil olarak çalışmaya başlamıştır. Erkekler içinde kayıt dışı istihdam düşüşü %1.9 iken, işini kaybedenler işsiz statüsüne geçmişlerdir. Kadınlar da ise kayıt dışı istihdam düşüşü %2.6'dır ve bunların neredeyse tamamı işgücü piyasasının dışına çıkmıştır. Bu durum kayıt dışı çalışan Türk vatandaşlarını yerini Suriyelilerin aldığını göstermektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre Türk vatandaşları için işsizlik yükselmiş, işgücüne katılım, iş bulma oranı ve kayıt dışılık düşmüştür. Çakılcı'ya (2017) göre ise göç olgusu, globalleşen dünyada sadece göçü alan ülkelerin değil o coğrafi bölgenin tamamındaki ülkelerin problemi haline gelmektedir. Çalışmanın yapıldığı dönemde Suriyeli göçmenlerin cinsiyet dağılımı %53.1 erkek, %46.9 kadın olarak erkek lehinedir. 15-64 yaş arasında çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranı %60'tır. Suriyeli mültecilerin eğitim seviyesi çok düşüktür ve % 85'i orta okul ve altı eğitim seviyesine sahiptir. Bu seviye Suriyeli nüfusun yerleştirildiği bölgelerdeki Türk vatandaşlarının eğitim seviyesi ile paraleldir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde bu bölgelerde Suriyeli ve Türkler işgücü anlamında birbirini ikame eder durumdadır. Şanlıurfa, Hatay ve Kilis için yapılan çalışmalarda Suriyeli göçünün bu kentlerde işsizliği arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Suriyeli işgücü ucuzdur ve kayıt dışı çalışmaktadır. Bu şartlar altında işverenler Türk yerine Suriyeli göçmenleri istihdam etmektedir.

Bağır (2018) tarafından yapılan çalışmadan elde edilen bulgular, Türk vatandaşları için hem erkek hem de kadın istihdamının Suriyeli göç dalgasından negatif etkilendiği yönündedir. Bu etkilenme erkeklerde %3.4, kadınlarda ise %4.2 seviyesindedir. Erkeklerdeki etkilenme oranı 8 yıllık ilköğretim mezunları %5.9 ile en yüksek seviyededir. Hem erkek hem de kadınlarda 55 yaş altı grup ciddi biçimde etkilenmektedir ve etkinin büyüklüğü genç yaşlarda çok daha yüksektir. Ücret etkisi hem erkek hem de kadın da negatif olarak ortaya çıkmaktadır. Bu etki daha az eğitilmiş ve daha az tecrübeli kesimde daha belirgindir. Yine kayıt dışı istihdamda daha yatkın sektörlerde de ücret etkisinin belirgin bir biçimde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Eğitim aldığı süre 5 yıl altı ve 8 yıl olan erkekler de ücret bağlamında etkilenme oranı sırasıyla % 10.2 ve %12'dir. Kadınlarda ise 5 yıl ve altı eğitim süresi olan kesimde ücret etkisi %12.7 gibi yüksek bir orandadır.

FSECON 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Nihayet Kutlu'ya (2019) göre Suriyeli göçmenlerin Türkiye işgücü piyasasındaki etkileri hem pozitif hem de negatif etkilere sahip olma potansiyeli taşımaktadır. Suriyeli göçmenlerin ucuz işgücü arzı sağlayarak ekonomiyi besleyebilmeleri, nüfus yapısı itibariyle daha genç olması, yaş ortalaması giderek yükselen ve yaşlanan ülkemizi uzun vadede dinamik kılma olanakları ve Orta Doğu ile ticari ilişkilerde köprü vasıtası olabilme yetenekleri pozitif etkiler arasında sayılmaktadır. Öte yandan Türk vatandaşların işgücü piyasası dışında kalmalarını sebebi olarak Suriyeli göçmenleri görmeleri ve bu durumun Türk vatandaşları ile Suriyeliler arasındaki gerginliği artırması, kayıt dışı çalışma oranlarının artması ve bunun yaratacağı vergi kaybı, mevzuatın ve yasal düzenlemelerin yetersizliği de negatif etkiler olarak ifade edilmektedir.

Farklı dönemlere ait ampirik çalışmalardan elde edilen bu bulgular, genel düzeyde Tablo 4'te özetlenen işgücü piyasasına ait verilerle büyük ölçüde örtüşmektedir.

2011 yılından itibaren başlayan Suriyeli göçmen akımı sonrası, en fazla göç alan İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Adana illerinin yer aldığı bölgelerde işgücü artışına paralel olarak işsiz sayısının ve işsizlik oranlarının da arttığı gözlenmektedir. Tüm bölgelerde özellikle Suriyeli göçmen sayısındaki artışın ivme kazandığı 2015 sonrası dönemde toplam işgücü seviyesiyle birlikte işsiz sayısında ve işsizlik oranlarında hatırı sayılır rakamlara ulaşıldığı dikkat çekmektedir.

Örneğin TR10 olarak kodlanan İstanbul'da göçün yaşandığı ilk dönem olarak kabul edilebilecek 2011-2014 döneminde toplam işgücü 5.2 milyon civarında iken 2015-2018 döneminde bu rakam yaklaşık 6.5 milyon düzeyine ulaşmıştır. Aradaki fark yaklaşık 1.3 milyon civarındadır. Bir başka deyişle göçün yoğunlaştığı dönemde işgücü arzında önemli artışlar söz konusudur. Benzer bir durum, Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı diğer bölgelerde de görülmekle birlikte, doğal olarak işgücü arzındaki artışlar İstanbul'daki kadar değildir (Tablo 4).

İşgücü arzındaki artışa paralel olarak benzer bir durum, bölgelerdeki işsiz sayılarında da görülmektedir. İstanbul bölgesinde (TR10) işsizlerin sayısı, 2011-2014 dönemine göre 2015-2018 döneminde 250 bin kişi daha fazladır. Yani İstanbul'da göç yoğunluğunun yaşandığı yıllarda işsiz sayısında oldukça önemli artışlar vardır. İşsizlerin sayısındaki artış, aynı düzeylerde olmamakla birlikte, Hatay bölgesinde (TR63) 22 bin, Antep bölgesinde (TRC1) 35

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

bin ve Urfa bölgesinde (TRC2) yaklaşık 80 bin kişi civarındadır. İşsiz sayısındaki ilk döneme göre azalmanın ortaya çıktığı tek bölge Adana (TR62) bölgesi olmuştur (Tablo 4).

Asıl çarpıcı sonuçlar işsizlik oranları düzeyinde gözlemlenmiştir. Göçün başladığı ilk dönemde (2011-2014) işsizlik oranı İstanbul bölgesinde (TR10) ortalama 11.6 düzeyinde iken, göçün yoğunlaştığı dönemde bu oran ortalama 13.2 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle işsizlik oranı yaklaşık 2 puan artmıştır. Göçün başladığı ilk döneme göre ikinci dönemde işsizlik oranlarındaki çarpıcı artış, Şanlıurfa Bölgesinde (TRC2) görülmektedir. İlk dönemde işsizlik oranı ortalama yüzde 12.6 olan bölgede, ikinci dönemde ortalama 16.8 olmuştur. Söz konusu bölgede işsizlik 4 puanın üzerinde artış gösterirken, bu bölgeyi 3 puanlık artışla Gaziantep, 2 puanlık artışla Hatay bölgesi izlemiştir. İşsizlik oranının görece olarak azaldığı tek bölge, diğer göstergelerde olduğu gibi Adana bölgesi olmuştur.

Özet olarak Tablo 4'te gösterilen yıllık ve dönemlik veriler, teorik beklentilere ve ampirik çalışmalara uygun sonuçları ima etmektedir. Diğer etkenlerle birlikte göçteki artış işgücü arzının artmasını, işsiz sayısının ve işsizlik oranının yükselmesini destekler niteliktedir.

Tablo 4: Türkiye'de Bölgesel Olarak İşgücü Piyasası Verileri

Toplam İşgücü (Bin Kişi)					
Yıllar	TR10	TR62	TR63	TRC1	TRC2
2011	4773	1390	1010	679	663
2012	5063	1350	1030	715	610
2013	5248	1381	1018	763	664
2014	5785	1397	921	744	884
2015	6092	1441	919	782	951
2016	6427	1459	1009	828	1021
2017	6578	1495	1086	861	1113
2018	6738	1495	1124	876	1106
2011-2014	5217,3	1379,5	994,8	725,3	705,3
2015-2018	6458,8	1472,5	1034,5	836,8	1047,8
Toplam İşsiz Sayısı (Bin Kişi)					
2011	562	149	121	98	55

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

2012	570	143	107	84	42
2013	589	177	125	56	141
2014	688	150	142	60	153
2015	786	142	151	78	166
2016	869	151	146	118	175
2017	914	125	125	130	154
2018	839	168	158	112	206
2011-2014	602,3	154,8	123,8	74,5	97,8
2015-2018	852,0	146,5	145,0	109,5	175,3

İşsizlik Oranları (%)

2011	11,8	10,7	12	14,4	8,4
2012	11,3	10,6	10,4	11,8	6,9
2013	11,2	12,8	12,2	7,3	17,5
2014	11,9	10,7	15,4	8,0	17,4
2015	12,9	9,8	16,4	9,9	17,5
2016	13,5	10,4	14,4	14,3	17,2
2017	13,9	10,7	11,5	15,1	13,8
2018	12,5	11,2	14,1	12,8	18,6
2011-2014	11,6	11,2	12,5	10,4	12,6
2015-2018	13,2	10,5	14,1	13,0	16,8

Not: TR10: İstanbul; TR62: Adana, Mersin; TR63: Hatay, K. Maraş, Osmaniye;
TRC1: G. Antep, Adıyaman, Kilis ve TRC2: Ş. Urfa, Diyarbakır Bölgelerini
göstermektedir.

Kaynak: TÜİK Bölgesel İşgücü İstatistikleri. Erişim Adresi: www.tuik.gov.tr
Erişim Tarihi: 19.11.2019.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

SONUÇ

2011 yılının ortalarında başlayan Suriye iç savaşı, Türkiye ekonomisini sadece iktisadi değil, sosyal ve kültürel anlamda da bünyesinde pek çok sorunu barındıran bir dış göç sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Süreç içinde sayıları yaklaşık 4 milyonu bulan Suriyeli göçmenler, yapılan yasal düzenlemelere rağmen, yetersiz denetim sonucu olsa gerektir, İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Adana gibi merkezler başta olmak üzere pek çok büyük yerleşim merkezlerinde yaşamaya başlamış ve bu merkezler başta olmak üzere pek çok sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel problemler kendini hissettirmeye başlamıştır.

Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu diğer koşullarla birlikte artan göç dalgasının en önemli iktisadi etkisi işsizlik noktasında ortaya çıkmıştır. Zira Suriyeli göçmenlerin önemli bir bölümü çalışma izni olmaksızın Türk işgücü piyasasına girmiş, bu durum kayıt dışı ekonomi başta olmak üzere önemli işgücü arzı ve kayıt içi işsizlik artışlarına yol açmıştır. Nitekim Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları tüm bölgelerde, göçün başladığı ilk döneme (2011-2014) kıyasla, göçün yoğunlaştığı ikinci dönemde (2015-2018) tüm işgücü piyasalarında yerli halk aleyhine gelişmeler gözlenmiştir (Tablo 4).

Kuşkusuz işsiz sayısı ve işsizlik oranlarındaki artışın tek ve en büyük nedenini Suriyeli göçmen sayısındaki artışa bağlamak bilimsel bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak Adana bölgesi dışında kalan tüm bölgelerde, özellikle işsizlik oranlarındaki dramatik nitelikte sayılabilecek artışların varlığı, dış göç olgusunun işgücü piyasalarını olumsuz etkileme noktasında önemli ipuçları ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu ipuçları dikkate alınarak, konuyla ilgili yapılacak çalışmaların bölgeler ve iller bazında, göçün başladığı ve ivmelendiği dönemler dikkate alınarak ayrıntılı olarak incelenmeli; söz konusu dönemler ve bölgelerin sosyoekonomik ve sosyokültürel yapıları tüm açılardan ele alınarak analiz edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2018). *Yabancıların Çalışma İzinleri*. Ankara.
- Aksu, E, Erzan, R. ve Kırdar, M.G. (2018). The Impact of Mass Migration of Syrians on the Turkish Labor Market. *IZA Institute Discussion Paper Series*, No: 12050.
- Aldawsari, M. (2018). The Economic Impact Of Syrian Refugees On Turkey. *Morgan State University Unpublished Master Thesis*.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

- Aslantürk, O. ve Tunç, Y.E. (2018). Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği. *Ombudsman Akademik*, 5 (9): 141-180.
- Aygül, H. (2018). Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9 (20): 68-82.
- Bağır, Y. K. (2018). Impact of the Syrian refugee influx on Turkish native workers: An ethnic enclave approach. *Central Bank Review*, 18(4): 129-147.
- Bahçekapılı, C, ve Çetin, B. (2015). The Impacts of Forced Migration on Regional Economies: The Case of Syrian Refugees in Turkey. *International Business Research*, 8(9): 1-15.
- Ceritoğlu, E, Gurcihan Yunculer, H. B., Torun, H. ve Tümen, S. (2017). The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: evidence from a quasi-experimental design. *IZA Journal of Labor Policy*, 6(5).
- Çakılcı, E. (2017). Do Syrian refugees a real impact on local unemployment in Turkey? *Journal of Human Sciences*, 14(2).
- Del Carpio, XV, ve Wagner, M. (2015). The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market. *World Bank Policy Research Working Paper*, No: 7402.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler. *International Journal of Economic Studies*, 207-222.
- Esen, O. ve Binatlı, A.O. (2017). The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Economy: Regional Labour Market Effects. *Socail Sciences*, 6(4): 1-12.
- Friedberg, R. M. ve Hunt, J. (1995). The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth. *The Journal of Economic Perspective*, 9(2): 23-44.
- Korkmaz, M. (2018). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri ve Değerlendirmeler. *Sosyal Güvençe*, 13: 57-83.
- Kutlu, M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri: Gaziantep-Adıyaman-Kilis Örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(17): 45-59.

FSCONGRESS 2019-2
FISCAOECONOMIA INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES
20 December 2019 / Ankara

Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli Goçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 49(2): 789-808.

United Nations (2018). *Global Trends*. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) Report, United Nations.

United Nations (2019). *International Migrant Stock 2019*. United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA).
<https://www.un.org/development/desa/en/news/population/international-migrant-stock-2019.html>.